

પ્રકાશકના બે બોલ

શ્રી કોર્બસ ગુજરાતી સભાનો પ્રથમ હેતુ આ છે “ ગુજરાતી ભાષામાં લખાયેલા સઘળા પ્રાચીન હસ્તલિખિત પુસ્તકોનો સંગ્રહ કરવો, અને તેમાંના મુદ્રિત સ્વરૂપમાં મરક્ષણ કરવા યોગ્ય વાગે તેના પુસ્તકો હોય તે પ્રસિદ્ધ કરવા ” આ હેતુથી સભા પ્રાચીન ગુજરાતી સાહિત્યના હસ્તલિખિત ગ્રંથો વેચાતા લઈ સારા પ્રમાણમાં સંગ્રહ છે

આ સંગ્રહમાંથી, પ્રચ્ચિત કરવા જેના ગ્રંથો કીયા કીયા છે તે સમજી શકાય તે માટે સભાએ ૧૫૦ પુસ્તકોની માહિતી આપ નારા, હસ્તલિખિત પુસ્તક સવિસ્તર નામાવલિ ભાગ ૧ તથા ૨, આ પ્રકાશક પાસે તૈયાર કરાવી પ્રકટ કરેલા છે બાકીના પુસ્તકોની એજા ધોરણે સવિસ્તર નામાવલિ ભાગ ૩ જે તૈયાર કરવાનું કામ પણ આ પ્રકાશકને સોપેલું છે હિપરાત ગ્રંથનું પુસ્તક, રચનાર, રચનસમય વગેરેની હિપગ્યોગીયા માહિતી આપનાર એક યાદી પણ પ્રકટ કરેલી છે તેમાંથી એક પાસ આ નામાવલિમાંથી પસંદ થયેલા ગ્રંથો તૈયાર કરાવવાનું કામ ચાલે છે, તેમ બીજી પાસ અન્યત્ર સાપકતા પ્રસિદ્ધ ગ્રંથો યોગ્ય પ્રાચીન ગ્રંથો, કાવ્યો, આખ્યાનો, વાર્તાઓ સંશોધાવી, મટિકે પ્રકટ કરવામાં આવે છે

આ પ્રવૃત્તિમાં અત્યાગ સુધીમાં ગ્રંથો પ્રકટ થયા છે ૧ પ્રમોદમત્રીશી અને રાવણમદોદરીમવાદ મંત્રોદધક સ્વ મણિનાન બ વ્યામ ૨ પ્રાચીન કાવ્યવિનોદ ભાગ ૧ લો સંશોધક રા રા હગનનાથ નિધારામ ગારગ ૩ ગસક-યોન મંત્રોદધક ગ રા હગન લાન વિ રાવળ ૪ મદાભાગત ભાગ ૧ લો-આદિપર્વ અને સભાપર્વ સંશોધક શાસ્ત્રીજી કેશવગમ કાશીગમ (માગરોળ) ૫ શ્રી કૃષ્ણનીના કાવ્ય-દશમસ્કંધ (૨ સ ૧૫૦૯) કાયસથ કનિ ગ્રંથગમ હૃદય ગમવાળો સંશોધક રા ગ અખાલાન યુ ગની, બી એ

૬ અભિમન્યુઆખ્યાન મશોધક રા રા મણુલાલ રણુછોડનાલ
મજમુદાર, એમ એ, એલએન પી, ૭ પચદડની વાર્તા સશોધક
રા રા શકરપ્રસાદ છગનનાન રાવળ ૮ અથ મહાભારત ભાગ ૨ જે
-વનપર્વ સશોધક શાસ્ત્રીજી પ્રશનરામ કાશીરામ જે અથ છપાય
છે ઉપરાત ૯ રૂપસુન્દરકથા (હરદોષદ કાવ્ય) સશોધક રા રા
ભોગીલાલ જયસદ સાહેસરા ૧૦ હસાવતીની વાર્તા સશોધક
શકરપ્રસાદ છ રાવળ

સભાએ મધ્યકાળની ગુજરાતી ભાષામાં રચાયેલો મહાભારતનો
સગળ પ્રબંધ પ્રકટ કરવાનું મહાભારત કાર્ય આદરેલું છે શાસ્ત્રીજી
પ્રશવગમ કાશીગમે વિનાવેતને પ્રીતિકાર્ય તરીકે આ કાર્ય સશોધી,
ટીકા અને ઉપોદ્ધાત સાથે તૈયાર કરવાનું માથે લેઈ શ્રી કાબસ
ગુજરાતી સભાને નક્કી કરેલી છે પહેલો ભાગ-આદિપર્વ, સભાપર્વ
ગયે વરસે પ્રકટ થયેલો છે આ વરસે પીજો ભાગ-વનપર્વ પ્રકટ
થાય છે, અને ત્રીજો ભાગ-વિરાટ પર્વ (કવિ નાકરકૃત) પ્રેસમાં
મોકલેલો છે એક ગ્રામીન કવિના જને તેટલા પર્વો અને તે જ્યા
સંભવિત ન હોય ત્યાં પીજી એવા સમોવડીયા ગ્રામીન કવિના પર્વો
લેતા, એવું ધોરણ સભાએ અપ્ત્યાર કરેલું છે ચાલતી ભાષાની
જૂનવટ તેમાં છે, પરંતુ મધ્યકાળના ગુજરાતને ગુજરાતીકવિઓએ
પ્રેમ રસપ્રમા તેનો પદબંધ પૂરો પાડ્યો છે, એ જાણનાનું સાધન
ગુજરાતી સાહિત્યનો ઇતિહાસ વિચારનાર અભ્યાસીઓને મળી રહેશે,
એ દષ્ટિ પ્રધાનપણે પ્રવર્તેલી છે

ગુર્જર સાહિત્યરસિક જનતાને એટલી મુશ્કેલી સહી સેવા વિનંતિ છે
આશા છે કે અભ્યાસી મંથુઓ અને સાહિત્યરસિક જનતા
સભની આ યોજનાને ઉત્તેજન આપશે અને તેનો લાભ પશુ લેશે

ભાદ્રપદદશમ, મગળ }
મે ૧૯૯૦ }
તા ૨-૧૦-૩૪ મુબમ્બઈ }

અંબાલાલ જુલાખીરામ જાની
તદામકમ ત્રી, શ્રી કાબસ ગુજરાતી સભા,
મુબમ્બઈ

શ્રી ફાર્બસ ગુજરાતી સભા-મુંબઈ

શાળા-પાઠશાળાઓને ઇનામ માટે તેમ પુસ્તકાલયોના

સંગ્રહ માટે અડધી કિંમતની ગોઠવણ

સાહિત્યપ્રચારને ઉત્તેજનની યોજના

શ્રી ફાર્બસ ગુજરાતી સભાએ મુખ્ય ઇલાકાના, સરકારી, દેશી રાજ્યોના તેમજ મ્યુનિસિપાલીટીઓ અને લોકલ બોર્ડોના કેળવણી ખાતાઓમાં અભ્યાસ તથા વાચનપ્રમાર દ્વારા તથા વિદ્યાર્થીઓને અપાતા ઇનામો દ્વારા, તેમજ તેમના હસ્તકની નિશાળોની તથા સાર્વજનિક લાઇબ્રેરીઓ અને પુસ્તકાલયોમાં ગુજરાતી સાહિત્યનો પ્રસાર બહોળા પ્રમાણમાં સહેલાઈથી ઓછા ખર્ચે થઈ શકે તે માટે પોતાની માલીફીના નીચે જથ્થાવેલા પહેલા દસ સુધીના આકવાળા પુસ્તકો (રાસમાળા ભાગ ૧-૨ મિવાય) અર્ધી કિંમતે ઉપલી સરકારોને વેચાતા લઈ શકવાની અનુકૂળતા કરી આપવાને યોજના કરી છે.

રાસમાળા ભાગ ૧-૨ આ સંસ્થાઓને ૧૨૫૫ ટકામાં કમીશ નથી વેચાતી આપવા ઠરાવ્યું છે

આ યોજનાનો લાભ લેવા તે તે કેળવણી ખાતા અને સંસ્થાઓ પ્રેમય તે માટે પોતાની માલીફીના પુસ્તકોનો પરિચય તૈયાર કરી પ્રકટ કરેલો છે જેને તે જોઈને હોય તેને મંગાવેથી મક્કત મોકલવામાં આવશે.

આ પુસ્તકો અડધી કિંમતે વેચાતા લેવાઈ જતી સંસ્થાએ નીચેને શરનામે પત્રવ્યવહાર કરવો

૨૧. ૨૧. અખાલાલ છુલાખીરામ જાની, બી. એ.

શ્રી ફાર્બસ ગુજરાતી સભા મંદિર

લેમીંગ્ટન રોડની બાજુમાં, કોંગ્રેસ સ્ટ્રીટ, ૩૬૫, ગિરગામ,

મુંબઈ નં. ૪

શ્રી કાર્પાસ ગુજરાતી સભાની માલીકીનાં પુસ્તકો ૧૭

૧-૨ રાસમાળા (સચિત્ર) તૃતીય આવૃત્તિ, ભાગ ૧ લો, તથા બીજો; રચનાર સ્વ. શ્રી. એલેક્ઝાન્ડર કિન્લોક કાર્પાસ. ભાષાન્તર કાર, અને વિવિધ ટિપ્પણીઓ તથા પરિશિષ્ટો યોગનાર દિ. બ. રણછોડ-ભાઈ ઉદયરામ દવે. દરેકનું મૂલ્ય ૫-૮-૦

૩. કાર્પાસ જીવનચરિત—રચનાર, સ્વ. મનસુખરામ સૂર્યરામ ત્રિપાઠી, જી. પી. મૂલ્ય ૮-૮-૦ (હાલ અપ્રાપ્ય).

૪ માર્કસ એન્ડ્રીઅસ એન્ડોનીનસના સુવિચારો—ભાષાન્તરકાર, સ્વ. દીરનરેરા, સર કેશરીસિંહજી, ઉપોદ્ધાત જ્ઞાનનાર અને સંસ્કૃતસુભાષિત અને તત્ત્વજ્ઞાનનાં વ્યવેશ નોંધનાર રા. રા. નગીનદાસ પુર-વોત્તમદાસ સંઘવી. મૂલ્ય રૂ. ૨-૦-૦

૫ શ્રી. કા. ગુ. સભાનાં પુસ્તકોની સવિસ્તર નામાવલિ. ભા. ૧ લો, ૨ જો; (૧-૫૦, અને ૫૧ થી ૧૫૦ પુસ્તકોની યાદી) તૈયાર કરનાર રા. રા. અંબાલાલ છુલાખીરામ જાની બી. એ. દરેકનું મૂલ્ય રૂ. ૨-૦-૦

૬-૭ શ્રી કાર્પાસ ગુજરાતી સભાનાં હ. પુસ્તકોની સંક્ષિપ્ત યાદી. તૈયાર કરનાર રા. રા. અંબાલાલ છુલાખીરામ જાની, બી. એ.

૭ ગુજરાતનાં ઐતિહાસિક સાધનો ભાગ ૧-૨ (સાથે ભેગા) ગદ્ય, વંશાવળીઓ, શહેરો વગેરે સંબંધી હજીરોનાં લખાણ. સભાનાં સાધનોને આધારે તૈયાર કરનાર રા. રા. નર્મદાચંદ્ર વલ્લભજી દિવેદી, મૂલ્ય રૂ. ૧-૦-૦

૮ રસકંઠલોક : બાળાઓએ ગાળનાં શીતલવનનાં પ્રચલિત ગીતો. સંપાદક રા. રા. જ્ઞાનલાલ વિ. રાવળ. રૂ. ૦-૧૦-૦.

૯ પ્રબોધખત્રીશી (કવિ બધારા માંડલુજી) અને રાવળ મહે-દરી સંપાદ (કવિ શ્રીધરજી). બન્નેય વંદી ગુજરાતીનાં ગ્રંથો—ટીકા સાથે સંશોધક સ્વ. રા. અણિલાલ બ. વ્યાસ, ટીકા તથા ઉપોદ્ધાતના સંપાદ રા. રા. રાંકરપ્રસાદ જ્ઞાનલાલ રાવળ. મૂલ્ય રૂ. ૦-૧૨-૦.

૧૦ પ્રાચીન ઠાવ્યવિનોદ ભાગ ૧ લો—પ્રાચીન આખ્યાનો અને પદો, નાકર આદિ કવિઓના ગ્રંથો, (ભાષા કંઈક અર્વાચીન ગુજરાતી જેવી) સંપાદક રા. રા. જ્ઞાનલાલ વિ. રાવળ. મૂલ્ય રૂ. ૧-૦-૦.

૧૧ અહુનવર—એ નામનો સર્જનજાતો મંત્ર, પાગ્રી ધર્મતત્ત્વનું નેત્રિક દ્રષ્ટિએ અવલોકન રા. રા. માનસંકર પિતંબરદાસ મહેતા. મૂલ્ય ૦-૮-૦

૧૨ ચતુર્વિંશતિપ્રયગ્ધ:-શ્રી રાજશેષરસુરિસમ્બુદ્ધ:-
પરિશિષ્ટેન સમલંકૃતઃ સંશોધિતઃ યમ. ય. રન્યુપપદ-
ધારિણા પ્રો.દીરાલાલેન। મૂલ્ય રૂ. ૨-૮-૦

૧૩ પ્રવન્ધચિન્તામણિ:-શ્રી મેદત્તુગાચાર્યરચિતઃ
શાસ્ત્રી દુર્ગાશંકરેણ સંશોધિતઃ મૂલ્ય ૧-૮-૦

૧૪ શાકતસંપ્રદાય-સિદ્ધાન્તો, ગુજરાતીમાં તેનો પ્રચાર અને
ગુજરાતી સાહિત્ય ઉપર અસર. કાદિ અને હાદિ મતનાં બે શ્રીચક્રો સાથે
લે. દિ. બ. નર્મદાશંકર દેવશંકર. મહેતા બી. એ. મૂલ્ય ૧-૮-૦.

૧૫ ગુજરાતના ઐતિહાસિક લેખો-ભાગ ૧ લો. પ્રાચીન યુગથી
વાપેલા વંશની સમાપ્તિ પર્યન્તના. મદારાજ અશોકથી ગુજરાત વંશ પર્યન્ત
ગાંધી સંશોધી તૈયાર કરનાર, રા. રા. ગિરનારશંકર વલ્લભજી આચાર્ય.
એમ. એ. કયુરેટર, પ્રીન્સ ઓફ વેલ્સ યુઝીઅમ-મુખ્ય. મૂલ્ય રૂ. ૪-૮-૦

૧૬ મહાભારત-પ્રાચીન ગુજરાતી અનુવાદ, રૈકવકવિ હરિદાસકૃત
આદિપર્વ અને નાગરખિ વિષ્ણુદાસરચિત સભાપર્વ મપાદક અને
સંશોધક રા. ગ. કેશવરામ કાશીરામ શાસ્ત્રીજી, માંમરોજી

૧૭ ગુજરાતના કેટલાએક ઐતિહાસિક પ્રસંગો, તથા વા-
ર્તાઓ વા. ગુજરાતી રાસમાળા. સમ્રાટ કરનાર અને લખનાર રવ.
કૃષ્ણચંદ્ર દલપતરામ ડાહ્યાભાઈ મૂલ્ય રૂ. ૦-૧૨-૦.

૨ સભાના પારિતોષિકથી પ્રસિદ્ધ ગ્રંથો ૫.

(૧) મેટરલીકના નિબંધો-(બાપાન્તર) રા. રા. ધનમુખલાલ કૃ. મહેતા

(૨) વૈષ્ણવધર્મનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ-રા. રા. દુર્ગાશંકર કેવળ-
ગમ શાસ્ત્રી (અપ્રાપ્ત; દ્વિતીય આવૃત્તિ સંશોધાવી તૈયાર કરાવાય છે)

(૩) શૈવમતનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ-રા. રા. દુર્ગાશંકર કેવળગમ
શાસ્ત્રી (અપ્રાપ્ત; દ્વિતીય આવૃત્તિ સંશોધાવી તૈયાર કરાવાય છે)

(૪) દેહ, જીવ અને આત્માની વૈજ્ઞાનિક મીમાંસા (બાપાન્તર)
રા. રા. પ્રેમશંકર નારણજી દવે

લોર્ડ મેરલીકૃત કોમ્પ્રેમિસ (બાપાન્તર), સત્યાચંદની મર્યાદા
રા. રા. મહાદેવ હરિગાદિ દેસાઈ, બી એ અવએવ. બી મૂલ્ય રૂ. ૧-૦-૦

૩ સભાના આશ્રયથી પ્રસિદ્ધ ગ્રંથો ૬

(૧) નર્મદોય સ્વ કવિ નર્મદાશંકર લાલમકર દવે.

(૨) “ભક્તકવિ શ્રી દયારામનું જીવનચરિત્ર”-લે ગા. શંકરપ્રસાદ
જનવાન રાવળ, પ્રમશક ગા ગા નાગજીવસ પંચાલુંદાસ ઉમેશવાળા

(૩-૪) કાઠિયાવાડનું કંઠસ્થ સાહિત્ય, ભાગ ૧ લો તથા ૨ નો (પ્રાચીન સમ્રહો)-રા રા હરગોવિન્દ પ્રેમરાકર ત્રિવેદી મહુવા

(૫) અભિમન્યુ આખ્યાન-જનતાપીકૃત (૨ સં ૧૭૮૫), રા રા મંજુલાલ રણછોડલાલ મળમુદાર, બી. એ એવએલ બી. વટોદરા

(૬) સંયુક્તાખ્યાન (કાવ્ય) રા, રા ગજેન્દ્રસંકેર લાવરાંકર પંડ્યા, એમ એ સુરત

૪ મુદ્રણાલયમાં ઉ.

(૧) રૂસ્તમ બહાદુરનો પવાડો(શામળ) રા. રા અબાલાલ ખુ બની, બી. એ

(૨) કેશવકૃત ભાગવત દશમસ્કંધ-ગ રા અ. ખુ બની, બી. એ.

(૩) રા રા નરસિંહરાવ ભોળાનાથ દીવેદીયાના “પ્રાધલોલોચકલ લેકચર્સ” ભાગ ૧ લાનું ભાષાન્તર (સચિત્ર)-રા રા રા પ્રે બક્ષી બી. એ

(૪) “અતુર્વિંશતિ પ્રબંધ”-ગુજરાતી અનુવાદ તૈયાર કરનાર પ્રે હિરાલાલ રસિકદાસ કાપડીયા, એમ એ

(૫) પ્રબંધચિંતામણિ-મેરુગાઆચાર્યકૃત ગુજરાતી અનુવાદ તૈયાર કરનાર રા રા દુર્ગાસંકર કેવળરામ શાસ્ત્રી

(૬) મહાભારત ગુજરાતી-ભાગ ૨ નો વૈચકવિ નાકરચિત આરબચક પર્વ, સરોધક રા રા કેશવરામ કાશીરામ શાસ્ત્રી ભાંગેરાળ

(૭) નરપતિકૃત “પચ્ચદ્” (સ. ૧૫૪૫) સરોધક રા. રા. શંકર-પ્રસાદ છગનલાલ રાવળ

૫ તૈયાર થતાં પ

(૧) રાસમાળાની પૂરણિકા-દિ બ રણછોડભાઈ ઉદયરામ દવેએ સમ્રહીત, ગોઠવી લખનાર રા રા. ગિરનારાકર વલ્લભજી આચાર્ય એમ એ

(૨) “કૃતિમણીરી વેલી”-(પ્રાચીન) તૈયાર કરનાર ગ રા નટવરનાથ ધિચારામ દેસાઈ બી. એ

(૩) મધુસૂદન વ્યાસકૃત હંસાવતીની વાર્તા-સ. ૧૯૫૪ (પ્રાચીન) સરોધક રા રા શંકરપ્રસાદ છગનનાથ રાવળ

(૪-૫) શૈવધર્મ અને વૈષ્ણવ ધર્મ તેના નિર્ધાનતા, ગુજગતમા પ્રચાર અને ગુજરાતી સાહિત્ય ઉપર તેની અસર સંશોધિત પરપત દ્વિતીય આવૃત્તિ, કર્તા રા રા. દુર્ગાસંકર કેવળરામ શાસ્ત્રી

મેસર્સ એન. એમ. ત્રિપાઠી એન્ડ કુ.

ચુકસેલર્સ એન્ડ પબ્લીશર્સ પ્રીન્સેમ સ્ટીલ-મુબઈ ન ૨

॥ श्रीकृष्णः ॥

પ્રસ્તાવના

૧. મહાભારત ગૂજરાતીમાં

૨મ કૃપાણુ પરમાત્માના અનુગ્રહથી અને દુર્લભ એવું
આ. ગૂજરાતીમાં મહાભારતને પ્રથમજા ઊતારવાનું
સાદમ કરનાર વૈશ્યકવિ નાકરનું રચેલું આરણ્યકપર્વ,
મહાભારત-ગ્રંથ ૧ લાના પ્રકાશન પત્રી આદેશ
દ્વંકા ગાળામાં પ્રગિદ્ધ કરી, ગૂજરાતી સાહિત્યરસિક
જનનાના કરકમવમાં મૂકવાને લાગ્યશાળી થયો છું.

વેદવ્યામની પરમ પત્રિ આદર્શ વાગ્દારાનું કર્ણપુટોમાં
દ્વિજગ-દ્વારા અવગૃ કરી, માતૃભાષામાં પાન કરાવનાર આ કવિની
સારી ગૂજરાતી આલમ થોડી ઝાણી નહીં ગણાય. નાકરની પૂર્વે
થયેલા કવિવરોએ ભાગવત-રામાયણાદિકમાંથી વસ્તુ લઈ કાવ્ય-
સરિતાના બહેણુ વડાવ્યા ખગ, પણ મહાભારતમાંથી વસ્તુ લઈ
બહેણુ વડાવવાનું તો હજી બાકી હતું. તેની ખેંચ કરવાનું લાગ્ય
આરણ્યકપર્વના કર્તા વૈશ્યકવિ નાકરને મળ્યું છે. તેણે સા.
૧૫૮૧ માં મહાભારત-આરણ્યકપર્વનિર્ગત નિર્લેપાખ્યાન ઊપરથી
વર્ણુ લઈ સ્વતન્ત્ર નાંખ્યાખ્યાન રચ્યું, અને તે સા. ૧૬૦૨ લગભગ
સૂધીમાં મહાભારતના કેટલાએક પર્વો ગૂજરાતી ભાષામાં અર્પવાને
સમર્થ થયો.

૨. નાકરની ભાષા

નાકરના સમયમાં ભાષાસ્વરૂપ કેવું હતું, તે હવે અગ્નિપૂર્વ
રહ્યું નથી તથા ગૂજરાતમાંની તત્કાલીન ભાષાની અનેક પ્રતિયો

પ્રાપ્ત થઈ છે, તે જિપરથી નાકરની ભાષાના ખરા સ્વરૂપનું જ્ઞાન દસ્તામત્રકવત્ થઈ ગયું છે. નાકરની ભાષા એ ગૂજરાતી ભાષાના વિકાસક્રમમાં અન્તર્ગત એવું એક સ્વરૂપ છે. તે સ્વરૂપ કિયું એ સ્વાભાવિક પ્રશ્ન રહે. નાકરની ભાષાનું સ્વરૂપ એ ગૂજરાતી ભાષાનું આદ્ય સ્વરૂપ તો નથીજ, એ વાત તે પૂર્વેના ગ્રંથોની ભાષા જોવાથી આપણે સમજી શકીએ છીએ ત્યારે એ સ્વાભાવિક પ્રશ્ન જાહે છે કે ગૂજરાતી ભાષાનું આદ્યસ્વરૂપ તે કરતાં પણ પ્રાચીન અર્થ કે નહીં ? પ્રાચીન એમાં તો શંકા નહીં. માત્ર તેનો ક્રમિક વિકાસ કેમ થયો છે, તે સમજવામા આવે તોજ તેની પ્રાચીનતા સમજાય. અન્યથા વિક્રમની ૧૭ મી સદીના અન્ત સુધીની ભાષા આપણને ગૂજરાતી ન લાગે. વસ્તુરિધિતિય અન્ય ભાષાઓનું બન્યું છે, તેજ રીતે જેનું આપણે ગૂજરાતી એવું નામ આપ્યું છે, તે ભાષાનું પણ બન્યું છે. અનેક ભૂમિકાઓ વટાવી વટાવો હોવડ અર્વાચીનરૂપ સ્થાપિત થયું. મારા પુરોગામી અનેક ગૂજરાતીભાષાતત્ત્વચિન્તકોએ પોતપોતાને સમજાવ્યું છે, તે રીતે તેનો વિકાસક્રમ આપ્યો છે અને દૃષ્ટપથ ઉપલબ્ધ થતા અને થવાના સાધનો જિપરથી જુદા જુદા મતો જનના મમક્ષ રજૂ થવાનાજ. તે વિષય મને જે સ્વરૂપમાં સમજાયો છે, તે સ્વરૂપમાં આપવાનો અહીં પ્રયાસ કરૂં છું. તે તરફ સહૃદય વિદ્વાનો દૃષ્ટિ કરી મને જરૂર કૃતાર્થ કરશેજ.

૩. ગૂજરાતી ભાષાના યુગ

નન્વા યાગીશ્વરં દેવ તત્કૃપાવલમાધિતઃ ।

વ્યાકૃર્થે સુજ્ઞબોધાય સ્વરૂપ ગુર્જરીગિરઃ ॥

દૂરેડન્ધતમમિચ્છત્રં યદ્રૂપ ગુર્જરીગિરઃ ।

તદેતન્મસ્ફુટ કર્તુ મલં મેડયં પ્રયત્નક ॥

આજ સુધીના ઉપલબ્ધ દસ્તાવિજિત ગ્રંથોમાં ગાંધી આપણા વિદ્વાનોએ ગૂજરાતી ભાષાના નવું મુખ કદાચ છે: -

૧. પ્રાચીન ગૂજરાતી કિંવા અપભ્રંશયુગ-વિક્રમની ૧૧ થી

૧૪ મી સદી;

૨. મધ્યકાલીન ગૂજરાતીયુગ-વિક્રમની ૧૫ થી ૧૭ મી સદી, અને

૩. અર્વાચીન ગૂજરાતીયુગ-વિક્રમની ૧૮ મી સદીથી આગળ.

ઊપર જે ત્રણ યુગ આપવામાં આવ્યા છે, તેમાં એટલું

ખ્યાતમાં રાખવું આવશ્યક ગણાય કે એમાં જે પચીસીનો ફેર

આગળપાછળ હોઈ શકે. એ રીતે અપભ્રંશકાલીન સાહિત્યનું રચન

જેમ ૧૫ મી સદીના પૂર્વાર્ધમાં હોઈ શકે, તેજ રીતે મધ્યકાલીન

ગૂજરાતીનું રચન ૧૪ મી સદીના ઉત્તરાર્ધમાં પણ હોઈ શકે, તેજ

રીતે અર્વાચીન ગૂજરાતીનો આરંભ ૧૭ મી સદીના ઉત્તરાર્ધમાં

હોય તેમાં કાંઈપણ આશ્ચર્ય નજ હોઈ શકે. ભાષા એ એવી વિચિત્ર

વસ્તુ છે કે તેના આરંભની કે અંતની ચોક્કસ મિતિ નજ હોઈ

શકે; અટકોજેજ મુદત બાધી રોકાય. અહીં આગળ ઊપર આવશેજ

કે અર્વાચીન ગૂજરાતીના આરંભકાળને ૧૭ મી સદીના ઉત્તરાર્ધ

કે ૧૮ મી સદીના આરંભથી સામાન્ય રીતે માનવામાં આવે છે,

ત્યારે તેનાજ સ્વરૂપનો ખુદ સૌરાષ્ટ્રમાં ૧૫ મી સદીના પૂર્વાર્ધથીજ

આરંભ થઈ ચૂકેલો. અત્યારે ગૂજરાતી ભાષાના સ્વરૂપના વિષયમાં

જે મત બંધાઈ ગયા છે: એક પક્ષનું મતતત્ત્વ એવું છે કે નરસિંહ-

યુગમાં અર્વાચીન ગૂજરાતીના સ્વરૂપને મળતા સ્વરૂપવાળી ભાષા

હતી, ત્યારે બીજા પક્ષનું મતતત્ત્વ એ છે કે નરસિંહયુગની ભાષા

જૂના સ્વરૂપવાળી હતી; અર્વાચીન સ્વરૂપવાળી ભાષાનો આરંભ તો

૧૭ મી સદીના ઉત્તરાર્ધથી અથવા ૧૮ મી સદીના પૂર્વાર્ધથીજ.

આની બંને બાજુના સત્યાન્વેષણનો અહીં આગળ પ્રયત્ન આવશેજ.

૪. અપભ્રંશનું સ્વરૂપ

ઊપર આપવામાં આેલા ત્રણે યુગની ભાષામાંની પ્રથમ

પ્રાચીન ગૂજરાતી કિંવા અપભ્રંશ ભાષાનું સ્વરૂપ આપણને

ગૂજરાતી મહાન વૈયાકરણ હેમચન્દ્રસૂરિયે પોતાના સિદ્ધહિમ નામક વ્યાકરણગ્રન્થના આઠમા અધ્યાયના છેલ્લા પાદમાં સૂત્ર ૩૨૯ થી ૪૪૬ સૂત્રીમાં આપ્યું છે. ત્યાં આપેલાં અનેક ઉદાહરણો ઊપરથી તત્કાલીન ભાષાનું સ્વરૂપ આપણે જાણી શક્યા હિયે. આ ઉપરાંત ખીજા અનેક પ્રસિદ્ધ તેમજ અપ્રસિદ્ધ ગ્રન્થોમાં આ અપભ્રંશ ભાષાનું સ્વરૂપ આપણે મેળવી શક્યા હિયે.

આપણી પાસે એવું ખીજું સાધન કિયું છે કે જેથી તે કાલમાં તેજ ભાષા જોણાતી હતી એમ નક્કે થઈ શકે? મનુષ્યની જિન્દગી એટલી બધી લાંબી નથીજ કે અમુક સૈકાઓ સૂત્રીનું આધુન ભોગવી જુદા જુદા સમયે વિકાર પામતી ભાષાના સ્વરૂપને યાદ રાખી તેનું જ્ઞાન અવાંચીન પ્રાપ્ત કરાવી શકે આવી સ્થિતિમાં આપણે જૂના દસ્તાવિજિત ગ્રન્થો, પત્રો વગેરેનો અધાર લેવો પડે છેજ. આ દસ્તાવિજિત ગ્રન્થો, પત્રોમાંના બધાજ રિધ કિંવા વિદ્વાન લલિયાઓને હાથે લખાયેલા હોવા નથી, એટલે મુશ્કેલી ઊભી થાય છે. એકજ સમયમાં એક લખાણની ભાષા એક સ્વરૂપવાળી દેખાતી હોય, ત્યારે બીજા લખાણની ભાષા જુદા સ્વરૂપવાળી હોય. આમ જુદાં જુદાં સ્વરૂપવાળાં લખાણોમાંનું કિયું સાચું, કિયું ભૂલભરેલું, અથવા બન્ને માયાં કે બન્ને ભૂલભરેલાં? આવી મુશ્કેલીમા તોડ કાઢવાનાં સાધનો કયી રીતે ઊભાં કરવા, એ વાત ચર્ચા માગે છે.

એ તો સમગ્રી શકાય તેવું છે કે સંસ્કૃત ભાષાનું સ્વરૂપ મદર્શિ પાણ્ડિનિના સમયથી નિયત થઈ ચૂક્યું હતું. મદર્શિ પાણ્ડિનિની અષ્ટાધ્યાયી ઊપરના મહાભાષ્યમાં મદર્શિ પતંજલિયે તત્કાલીન પ્રાકૃત કિંવા લોકભાષાનાં દેટલાંક ઉદાહરણો આપ્યાં છે જેમકે મોરખંડના માવી, ગોણી ગોલા, ગોપેતલિકા (નિર્ણયમાત્રની અગતિ પૃ. ૩૦) વગેરે પદાર્થો લોકભાષામાં પ્રચરિત હતા. તેમાંથી કેવળ મોરખંડજ શુદ્ધ છે તેને સંસ્કૃતમઃ સ્વેકાદવે. આ વગેરે

ઉપાયોથી સંસ્કૃત વૈયાકરણોએ તત્કાલીન ભાષામાંના શુદ્ધ સ્વરૂપને સંસ્કૃત કરી આપણી સંસ્કૃત કિંવા દેવભાષાનું સ્વરૂપ આપણને બતાવ્યું. વૈદિક ભાષામાં વિકાર થઈ જાય ત્યાં તેનું સ્વરૂપ નાશ પામી જાય, તેની બ્હીકે મદધિયોએ પ્રાતિશાખ્યો રચી વૈદિક ભાષાને બચાવી લીધી. તે રીતે અત્યારે કાના માત્રાનો પણ ફેર થયા વિના વૈદિક સંહિતાઓ જળવાઈ રહી. જોશક વૈદિક મન્ત્રોમાં દેશભેદ કે શાખાભેદને અડૂં કવચિત પાડેલે, કવચિતજ ઉચ્ચારભેદ વગેરે હતા. તે બધાય તે તે શાખાવાળાઓએ પોતાનાં પ્રાતિશાખ્યોમાં જળવી રાખ્યા. આમ કરવાનું પ્રયોજન મુખ્યત્વે તો એજ કે લોકભાષા તો વિકાર પામતીજ આવતી હતી. આપણે સામાન્ય રીતે માનિયે છીએ કે “પ્રકૃતિ : સંસ્કૃતં, તન્ન મયં તત્ત આગતં યા પ્રાકૃતમ્ (સિ. દે. ૮-૧-૧ ની વૃત્તિ)—સંસ્કૃત ભાષા એ મૂળ પ્રકૃતિ. તેમાંથી ઉત્પન્ન થયેલ અથવા તેમાંથી નીકળેલ તે પ્રાકૃત.” જોશક રહેલી નજરે આપણને એમ લાગે અને વ્યાકરણગ્રંથોના સ્વરૂપ જોતાં એમજ લાગે કે સંસ્કૃત શબ્દો જોપરથી વર્ણવિકાર થતા પ્રાકૃત શબ્દો જોતરી આવ્યા હોય. પરંતુ ત્યારે એવા કેટલાક પ્રાકૃત શબ્દો જોઈએ છીએ કે જેની ઉત્પત્તિ સંસ્કૃત ભાષામાં સ્વીકારાયેલાં રૂપો જોપરથી નથી, ત્યારે આ મન સ્વીકારતા મુશ્કેલી જોમી યાય છે. જો કે જે શબ્દો નિયત વિકારદ્વારા જોતરી આવ્યા જણાતા નથી, તેમજ જે શબ્દોના મૂળ સંસ્કૃત ભાષામાં મળતા નથી, તે બન્ને પ્રકારના શબ્દોને પશ્ચિત હેમચન્દ્રાચાર્યે દેશીનામમાલામાં મમાવી સીધા છે, તોપણ તેવા કેટલાયે શબ્દોની પ્રકૃતિ કિંવા મૂળ સંસ્કૃતની પુરોગામિની વૈદિક ભાષામાંથી મળી આવે છે. ગૂજરાતી ભાષામાં જોતરી આવેલાં અમે-તમેની પ્રકૃતિ જોવાથી આ સાતતી ખાતરી થઈ શકશે. અપભ્રંશ ભાષામાં “જરશસોસ્તુમ્હે-તુમ્હઈ (સિ. દે. ૮-૪-૩૫૯) અને જરશસોરમ્હે-અમ્હઈ (સિ. દે. ૮-૪-૩૭૬)” એમ પ્રથમા વિભક્તિ અને દ્વિતીયા વિભક્તિના બહુ-

વચનમાં મંત્રીત ભાષામાં જ્યાં અનુક્રમે યૂયમ્ અને ઘયમ્ છે, તે
 રથગે તુમ્હે તુમ્હઈ, અમ્હે-અમ્હઈ એના આદેશ મળી આવે છે.
 પ્રાકૃતમાં યૂયમ્ ને રથગે તુમ્હ અને ઘયમ્ ને રથગે અમ્હ-અમ્હે
 -અમ્હો એ આપણી ભાષાના રૂપને મળતા રૂપો પ હેમચન્દ્રાચાર્યે
 અનુક્રમે સૂ ૮-૩-૮૧ અને ૧૦૭ માં આપ્યા છે મંત્રીતમાંથી આ
 પ્રાકૃત રૂપોની ઉત્પત્તિ નથી પરંતુ વૈદિક ભાષામાં અસ્મે (=અસ્માહુ,
 અસ્મભ્યમ્ ના અર્થમાં) મળી આવે છે તેજ શબ્દ જીપરથી
 પ્રાકૃત દ્વાગ અપભ્રંશમાં થઈ અહો-હમે-અમે તેમજ અમ્હઈ એ
 અપભ્રંશકાલીન શબ્દ જીપરથી સાનુનાસિ- અહો-હમે-અમે અને
 અમ્હો જીપરથી અમો-અમ્મે સાપડયા છે તેજ રીતે આભાસરામ્હે
 તહો-તહમે-તમે તેમજ તુમ્હઈ જીપરથી તહો-તહમે-તમે એના
 સાનુનાસિક રૂપો, તુમ્હો જીપરથી તમો-તમ્મે રૂપો મળ્યા છે
 આવા તો ખીજા અનેક શબ્દો દેશીનામમાંના છે કે જેના મૂળ
 મંત્રીત ભાષામાં ન મળે છતાં વૈદિક ભાષામાંથી મળી આવે

આ રીતે જે જે ભાષાના વ્યાકરણો રચાઈ ગયા તે તે
 ભાષાનું સ્વરૂપ નિયત થઈ ચૂક્યું પ્રાચીન ગૂજરાતી કિંવા
 અપભ્રંશનું સ્વરૂપ આ રીતે જાહેરાત થયું છે

પણિત હેમચન્દ્રાચાર્યના સમયમાં સાહિત્યની ભાષા તરીકે
 અપભ્રંશ સ્વીકારાઈ ચૂકી હતી તે સમયના તેણે પોતાના વ્યાકર
 ણમાં લીધેલા અપભ્રંશ ભાષાના ઉદાહરણો - અવિરસતકંઠા વગેરે
 અનેક કાવ્યો અને શિનાતેજ્યાથી તે વાત અત્યારે નિર્નિવાદ સ્વીકારાઈ
 ચૂકી છે વિક્રમની ૧૪ મી સદી સુધી આ ભાષા સાહિત્યની ભાષા
 તરીકે હતી, તે તે સમય સુધીમાં રચાયેલા જૈન કવિઓના
 રાસો-દાગુઓ-સંજ્ઞાઓ વગેરે જીપરથી જાણી શકાયે છિયે ૧૪ મી
 સદીની છેલ્લી પચીસી આસપાસથી જૂના અપભ્રંશ ભાષાના રૂપો
 ધસાતા ધસાતા નવા લેખાશમાં આવવા લાગ્યા અને ભાષાસ્વરૂપ
 બદલાવા લાગ્યું ગોરાતી ભાષામાં દર સેકડે, ય, દર પચીસીયે

ક્રમિક નિકારો થતજ આવે છે હમ્મેશ ભાસાન ખ મરપ મળુ વાને તેની પુરોગામિની ભાષા જિપર આપજે આધાર ગળવોજ પડે છે ત્યારે મધ્યકાલીન ગૂજરાતીનું સ્વરૂપ આપણે જાણુ હોય ત્યારે તેજ ન્યાયે આપણે અપભ્રંશના નિયત સ્વરૂપ જિપર આધાર ગળવોજ પડે છે તે જિપરથી તે પછી ક્રિયો વિગત માર્ગશિક્ષક છે, તે નક્કી કરનાથી જોષ્ટી ભાસાનું સ્વરૂપ પડી ગકાર છે

૫. મધ્યકાલીન ગૂજરાતીનું સ્વરૂપ

એક બાજુ અપભ્રંશ ભાષાનું સ્વરૂપ તદ્દન નિયત સ્વરૂપમા મધી આવે છે, તે બીજી બાજુ અસાચીન ગૂજરાતીનું સ્વરૂપ આપણા નિત્યના અવલોકનમા છે આ રીતે એ મને ભાષાના સ્વરૂપ માટે આપણી મુશ્કેલીઓ વસ્તુસ્થિતિરે નજર હ ખડ સ્વરૂપ ગોધનાનું મધ્યકાલીન ગૂજરાતીનું છે આપણા હ્રમનસીમે મધ્યકાલીન ગૂજરાતીનું કોમ બ્યાકગણુ દાઘ લાગતૂ નથી - જેના જિપરથી તે ભાષાનું સ્વરૂપ આપણે મેગરી શમ્પિયે મધ્યયુગનું મુગ્ધ વર્ણન એકિતકે નામનું તત્કાલીન ભાસામા રખાયેનું એક બ્યાકગણુ છે, પરંતુ તે તો સંસ્કૃત બ્યાકગણુ મુગ્ધેન અવરોધ માટે તે સમયની ભાસામા છે તે અન્યમા સ્પષ્ટરોગેની ભાસા જૂની છે એમ તે વાચના મમજાય છે

ભક્તપ્રવિ નરસિંહ - ગૂજરાતી ભાસાનો આદિ કવિ આ મધ્યકાલીનમા થયો હતો તેમ છતાં તેના જેવો કાવ્યો ઉપનયન થયા છે, તેની ભાષા જૂના સ્વરૂપવાળી નથી વહેવામા વહેવા એના વાળ્યોની નકલ મા ૧૬૫૦-૫૬ ની આસપાસની મળે છે તેમા ઘણું અંશે અસાચીન સ્વરૂપને મળતી ભાસા દષ્ટિગોચર થાય છે તે પદો —

(૧) આજ માહારે દીવાલી રે દીવાલી મારે ઘેરિ આબ્યા વનમાલી
બવહલ મલહલ કરે રે દીવા ચોતીડે ચોક પૂરાવે

માનિનીઓ મલિ મંગલ આવો, હોલ દહમો વાહો આજ.

માથે પાગ પીતાંબર પેહેર્યાં, ચાંપા ચોસર લેહેડે.
 બરયાં ત'બોલ ગલરથલ ઝલકે, ચોઆ ચંદન બેહેડે. આજ,
 સનાથ કીધાં સ્વામી માહારા, તારા ગુણ તથા કહિયે ?
 નારસિંહાંચો સ્વામી એહજ માંગુ, માહારા મંદિરથી નવ
 જાયે. આજ.

(૨) યીગોકુલ ઘેરઘેર દીવાલી, બેલન ચાક્યા વનમાલી.

શણ્ણગારયાં ગોપી નેં ગોવાળા, માહામોહોત્સવ મંગલ

ઝગપાડા. ૧

નંદ જ'મોહાને' લાગે પાય, માતા કેહે, ગાય ચરાવા લાય.

જય જય હેવ ભણે. રાય, હરિ આગલિ નારસિંહો ગાય. ૨

(ગૂજરાતી પત્રના ૧૫ મી જાન્યુઆરી ૧૯૩૩ ના અર્કનું
 પૃષ્ઠ ૯૫ મું.)

ઊપરના આ જે પદમા માત્ર ઘેરિ અને આગલિ આ જે
 શબ્દોમા અપભ્રંશ કાલથી આવ્યો આવનો સમગ્રીનો જ પ્રત્યય રહી
 જવા પામ્યો છે. એ મિવાચનું સ્વરૂપ આત્યારની લાપા જેવું છે.
 એથી જાણ્યું છેક ૧૮ મી સદીના પૂર્વાર્ધ સુધીની નકલોમા જૂના
 સંસ્કારો મળી આવે છે.

ત્યારે પ્રશ્ન એ થાય છે કે એ જાનેમા ખરૂં સ્વરૂપ શું ?
 તેજ જોઇયે.

ગૂજરાતની લાપા તથા ગૂજરાતની નથી તેમ માત્ર તથા કાઠિયા-
 વાડની નથી, એ જાને ચર્ચિતે મળેલા એક જૂનું ગૂજરાતની
 લાપા છે એ તો નિર્વિવાદ છે કે પ્રેમાનંદના સમયમા આ જાને
 રેશોની એક મહાલાપા ગૂજરાતી તરીકે સ્વીકારાઇ ચૂકી હતી. તે
 પૂર્વે માપડતા હસ્તલિખિત ગ્રન્થાદિકમા લાપાભેદ પ્રતીત થાય છે.
 ઊપરની ગ. નટવલાલ દેસાઈની પ્રતિ ક્રિયા ગામમા લખાયેલી છે,
 તેનો ઉલ્લેખ નથી. પરન્તુ તેજ અમલની તથા ગૂજરાતની પ્રતિયોમા
 આની લાપા કદાપિ પ્રાપ્ત થતી નથી, તે ગૂજરાત વર્તીક્યુવર સોસાયટી
 અને ફોર્બ્સ ગૂજરાતી મહાના હસ્તલિખિત પુસ્તકસંગ્રહમાની પ્રતિ

થોમાંથી બાણી શકાય છે. વડોદરાની સેન્ટ્રલ લાઇબ્રેરીમાંના તેવા દસ્તાવિજિત ગ્રન્થોની પ્રતિયો જોવાનું મને લાગ્યું અદાપિ નથી સાંપડ્યું, છતાં પણ જોપરના સંગ્રહો જોતાં ત્યાંપણ એજ રિયતિ હશે, એમ કહેવાની દિશ્મત કરી શકું છું.

તત્કાલ કાઠિયાવાડમાં મધ્યકાલીન ગૂજરાતીના આરમ્ભકાલ લગભગજ અર્ધચીન ગૂજરાતીનું સ્વરૂપ રિયર થઈ ચૂક્યું હતું, તે નીચે આપેલાં થોડાંક અવતરણો જોપરથી સમગ્રી શકાય તેવું છે.

(૧) કેટલીક જોગને અન્તે કાઠિયાવાડમાં માંગરોડમાંથીજ નરસિંહ મહેતાના જન્મ પહેલાંનું તત્કાલીન ગૂજરાતમાંજ લખાયેલું તત્કાલીન લખાનું એક લખત હાથ લાગ્યું છે. તેની અક્ષરશઃ અર્થ નકલ આપું છું:—

॥ કાલિકા સત્ય છે ॥

(૧) સંવત ૧૪૫૯ વર્ષે કાર્તિક શુદ્ધ ૪ સોમે ચતુર્થ ગદ જૂ (૨) ના મધ્યે લિપિત કંશારા શોરટીયા સમસ્ત રાત વર્ધમા (૩) ન તથા રાત ધનજી (વગેરે ૮૨ નામ લીટી ૨૫ સુધી .) (૨૫) તૃ રાત જીવા તૃ રાત રતના સાથ સમસ્ત મ્યલી કાલિ (૨૬) કાને હુંગરથ ડજાંળી ગ્યા હતા ત્યાહાં કાલિકા સમીપ લ્ય (૨૭) વ્યું છે ચતુર્થ કંશારા શોરટીઆ સમસ્તના આદિ કુલગૌર જૂ (૨૮) નાગદના ગ્રાહ્મણ ગિરિ- નારા કંશારીઆ મટ કણ્ણજી દેવજી (૨૯) તે માવિષે પાલક મુક્યા હતા યજમાનની વૃત્તિ કાંઈ જાણતા (૩૦) નોહોતા તે મટ કણ્ણજી દેવજીને સમસ્ત યજમાને મ્યલી પ (૩૧) રણાવીને ચે શદા મટ દેવજી વિષ્ણુજીને આપતા તે લ્ય (૩૨) પો આપ્યું છે કોરી ૧ વેયશાલ મ્યલાની ॥ કોરી ૩ લગન (૩૩) ની ॥ લગન ઘર પરને તે ગામમાં ઘરને ઉતારે કન્યાના વા (૩૪) પની કોરી ૦ ॥ લગનમા

मुंकीनें घरना बापनें आपे ते व (३५) रनी बाप व्यमणी
 करीनें लगनमां मुंकीने हथेवालाने का (३६) ये गोरनें आपे
 लगननु यमण आपे ॥ तोरण्य चोलायु १ प (३७) शनु
 नालिअर ॥ चोलायां ४ वरमालनां । चोलायां २ वरप्र-
 (३८) दनां । चोलायुं १ कन्यानां बाप आपे ॥ चोलायां ४
 चोरी आंगाना (३९) चोलायां २ चोरीमां वरकन्या आसन्य
 बैठानां । सपतपदीना (४०) चोषा शेर १ । दोकडा ७ फोफल
 ७ ॥ चोरीमा ग्रहस्थापनना चो (४१) पा शेर २ ॥ दोकडा ९
 फोफल ९ ॥ रुद्रकलशनु श्रीफल १ दो (४२) कडो १
 फोफल १ कसार पाधा पछी दानसमे थालीमां आवे
 (४३) ते गोरनु ॥ चालायु १ धुरदर्शननु ॥ चोलायु १
 व्यडकली ३ (४४) तारवानु : कोरी ७ दापानो ॥ परणी
 उत्तरधा पछी वर श्रीफल (४५) मुंकीनें गोत्रजने नमस्कार
 करे । कन्या फाफल ७ मुंकीनें नमस्कार करे (४६) ते
 गोरनु ॥ दोकडा ७ फोफल ७ वर लये दोकडा ७ फोफल ७
 कन्या (४७) लये ते वरकन्या गोत्रज आगत्य पक्षी बेकी
 रमे ते गोरनु ॥ का (४८) फल अपाए त्यांहां गोर व्यमणां
 लये ॥ फालिकानां धी (४९) डां २ गोरनां ॥ कोरी २ ॥
 कन्यानां बाप आपे ॥ यटला दि न्यात्य (५०) यमे त्यटला
 दिन गोर यमे । पेहेरामणी पेहेरे ते लुगडा डोठ (५१)
 चोलायुं १ आपे ॥ मांडवनुं अघ्याणु चोषा शेर २ ॥
 श्रीफल १ फोक (५२) ल ७ दोकडो १ यांश बैठ मुकप्राने
 शांतिकना ग्रहस्थापनने का (५३) ये फालियु १ बापा शेर
 २ ॥ दोकडा ९ फोफल ९ ॥ रुद्रकल (५४) शनें श्रीफल १
 दोकडो १ फोफल १ ब्रह्मासनना चोषा शेर १ । (५५)
 दोकडो १ फोफल १ आमान १ शांतिकनु ॥ सोमतनुं दापुं
 दो (५६) कडा १६ अनें यमण ॥ पेहेलो दोकडो आवे

ત્યઘાહાર કોરી ૧ આ (૫૭) પે ॥ ગોરચ પુજામણ ચોલાયા
૨ શ્રીફલ ૧ અને ચમણ ॥ નાતહું (૫૮) કરે તે કોરી ૫
આપે ॥ ચે કોષ ભરચુ કરે તથા ચે કોઈ વૃત કરે તે (૫૯)
સર્થે ગોરનું ॥ તથા કાલિકાના ષણ ભરે તે મઢલનો કાંગ
તથા ૨ (૬૦) તનનુ ઘો તથા પશ ૨ તથા દોકડો ૧ રતન
ઢેઠલ્યો તે સર્થે ગોરનુ (૬૧) ॥ કાલિકાના હવનનુ આમાન
૧ તથા સાસ્તીપાઠનુ આમાન ૧ તથા (૬૨) ગ્રહસ્થાપનના
ચોપા શેર ૨ ॥ દોકડા ૯ ફોફલ ૯ રુદ્રકલશનું (૬૩)
શ્રીફલ ૧ દોકડો ૧ ફોફલ ૧ ॥ તથા ઘોજુ ચે કે પુણ્ય-
દાન કરે (૬૪) તેહેનો ચોથો ભાગ ગોરનો તથા ઘાઘની
મિયાનુ પદ પદારથ (૬૫) ગાળ ગોદાન ધોતીઆં ફાલીઆં
હોપ તે સર્થે ગોરનુ ॥ ચે ગાંમ (૬૬) માંહે ચાંદા ક્યાંદાં
ગોર પાશે નોહે ત્યાંદાં ગોરનુ હોપ તે રાપી મુ (૬૭) કે
ગોરનું ગોરને પોહોચાહે ॥ જે કોષ સોરઠીઆ કંશારાનુ
(૬૮) ઘી હોએ તે મટ ક્રષ્ણજી દેવજીનો ચેચ્યો ચેચાએ ।
એ કંશારા (૬૯) સમસ્ત મ્યલીને ક્યપી આપ્યુ છે તે લોપે
તેહેને કાલિકાની સા (૭૦) ત ૭ આંણ છે ॥ હસ્તાક્ષરાણિ
મટ અનંત કઢોલિયા ॥ શ્રીરસ્તુ ॥

૧ અગ્ર મતુ

૧ અગ્ર સાખ્ય

૧ ગાન વર્ધમાન વીગ મતુ

૧ મટ વિશ્વામ સાક્ષિ

(વગેરે ૭૬ મહી)

૧ જોશો પદમનાભ સાક્ષિ

૧ પાઠક જૈરામ સાક્ષિ

૧ અધ્યારૂ પીતાબર સાક્ષિ

૧ કંદોધલાલજી પદમાસાખ્ય

[નોંધ—આ અસલ લખતનું ઝોળિયું માગરોળના શ્રી નટવર
ગોપાલવાયના મન્દિરના મુખ્યાજી કંગારિયા ભટ્ટ મોહનવાલ ગોવર્ધન-
દાસ પામે અતિ શુભ દશામા મેળૂદ છે. આનો ઉપયોગ લેવા માટે

ગૂજરાતી પ્રભ લક્ષ્મી થોડી ના ન ગણાય એકે સા ૧૪૫૯
ની આસપાસ તન સૌરાષ્ટ્રમા કેરી લાના હતી, તે જણવાવ
પ્રથમજ સૌભાગ્ય એમનાથી પ્રાપ્ત થાય છે]

વાગ વાપારની દૃષ્ટિએ ખાસ ધ્યાન ખેંચે એના બે તત્ત્વો નીચે
મુજબના ઊપગના લખનમા જણાય છે —

૧ મુગ સમૃદ્ધિમા પ્રકૃતિમા ચમર છે, તેવા રુબ રૂપરથી
ઊતરી આવેના તદ્દલવ શબ્દોમા ચકાર યમ રાખનામા આવ્યો
છે કાથે, ચટલા, ચે તેમજ ઇનેક રથજે પ્રકૃતિમા જકાગ હોવા
છના આ લેખમા ચકાગ ચમે, ચમણુ વગેરે

૨ અનન્ય ફકારને રથજે નધુપ્રયાન ચકાર મ્યક્ષી, દ્યખ્યુ,
ખ્યમણાં

આ લખતમા અનાચીન ગૂજરાતીનુ સ્વરૂપ નીચે મુજબ છે —

૧ ગૂજરાત તનપદમા તેજ સમયની પ્રતિરોમા અહ અમચ્યુક્ત
હતા તે રથજે ષ આવે, પોહોઆડે, છે, લોથે, ગોરને

૨ ગૂજરાત તનપદમા તેજ સમયની પ્રતિરોમા અહ અમચ્યુક્ત
અથવા હ સચ્યુક્ત, તે રથજે સચ્યુક્ત ઓ દોકડો, કંચાનો,
ચોથો

૩ ક્રિયાપદના વર્તમાનકાળના ત્રીજા પુરુષમા ૧ મા જણાવ્યા
મુજબ સ્વરાન્ત ધાતુમા હને બદને ષ અપાએ, હોએ, વેચાએ
તેમજ કોઈને બદને કોએ (આ ઉચ્ચારણુ હુમ થાય છે પ્રચરિત
હવે કોઈ, હોઈ છે)

૪ તૃતીયા વિલક્ષિતમા અસચ્યુક્ત કે સચ્યુક્ત હને રથજે
ષ યજમાને

૫ ને તેમજ ષમાની અપભ્રંશકાળથી આવી આવે છે તે
સાનુનાસિખતા જે અત્યારે પણ કાઠિયાવા મા મોખૂદ છે યજમાને,
માવિત્રે, ગોરને, મુકીને, કાથે વગેરે

૬. જ્યારે સમ્પ્રતીતિના ફનો પ નથી થતો ત્યારે ફ નો લઘુ-પ્રયાન ચકાર થાય છે તે : કંગરય, તોરણય, આસન્ય.

૭. નારીગતિના ધ્રુવ કે દીર્ઘ ફ-અન્તવાળા શબ્દના અન્ત્ય ફ નો લઘુપ્રયાન ચકાર : ન્યાત્ય, ગોરય, સાખ્ય.

૮. અન્ત્ય ઊકારની દીર્ઘતા નીચે સાખ્યમાં : અધ્યાત્મ.

૯. અન્ત્ય સાનુનાસિક ઊકારની દીર્ઘતા નીચે મતૂં માં રાત વર્ધમાન વીરા મતૂં (૭૬ સહી છે તે બધીમાં મતૂં દીર્ઘ છે.) [મળ નક્ષત્રમાં લાહિયાયે ધ્રુવ ઉકાર કર્યો છે તે દેખીતી રીતે ઉચ્ચારણવિરુદ્ધ છે. તે સિવાય ઉચ્ચારણવિરુદ્ધ આ છે :—

જ. શોરઠીયા-આ માં દીર્ઘ ઠી અને શકાર. કંશારામાં શકાર. મુંકયા, કંગરય વગેરેમાં સાનુનાસિક ધ્રુવ ઉકાર. પુર્ણમણુ, ઉતર્યા વગેરેમાં ધ્રુવ ઉકાર.

ઝા. કોંઈ માં અન્ત્ય સાનુનાસિક દીર્ઘ ઈકાર. પ. હેમાચાર્ય આવે સ્થળે કાઠ એમ સાનુનાસિક ધ્રુવ ઈ સ્વીકારે છે.

ફ. આનુનાસિક વ્યંજનની પૂર્વેના સ્વર બેપર બિન્દુ : બંનુનાગક, ઉભાંણી. (ખુદ દયારામભાઈ વિક્રમની ઓગણીસમી સદીમાં રામમાં રાં સાનુનાસિક લખતા.)]

૧૦. કે એવી શુદ્ધ જોડણી.

૧૧. કંડોલિયા એવી શુદ્ધ જોડણી. [આ શબ્દમાં લઘુપ્રયાન ચકારમાં ચ ના મધ્ય ભાગમાં ટપકું ખાસ ધ્યાન ખેંચે છે. તત્ત-ગૂજરાતની કેટલીયે પ્રતિયોમાં આવોજ ખાંચામાં ટપકાવાળો ચ ધણીવાર મળે છે]

૧૨. ઠ.દિયાવડી લાક્ષણિકતાવાળા ગ્યા, દ્યે શબ્દો. (નાકરે પોતાના કાવ્યમાં ઘણે સ્થળે ગ્યા, ગ્યુ, ય્યા, ય્યુ વગેરે શબ્દો આપ્યા છે.)

આ વેળામાં ત્યવાહાર પણ તેજ રીતે ઉપયોગી છે. પોહો-

આડે એ વગેરે શબ્દોમાં તેમજ તેહુના એ વગેરે શબ્દોમાં લઘુ-
પ્રયત્ન હુ કાર સ્વરસહિત જુદો આપવામાં આવેલ છે.

(૨) માંગરોલ તામે આવેલા ગામ નગીયાણામાં જૂના પાણિયા
મળ્યા તેની નકલ :—(કૌંસમાં આવેલા આંક પાણિયામાંની
લીટીયોના છે.)

અ.

- (૧) સંવત ૧૪૭૪ ચિરિ (૨) ૫ માગસર શદિ નોમિ
(૩) ચાર સોમે ચાદહ શ્રો (૪) રાયાજે મહમૂદ ધિજે
(૫) રાય પટેલ સોમાસુત (૬) આહોર સાગો ચાલ મુઓ
(૭) ગામ ચોરાક ધિદિઓ (૮) પીઠીઓ જાગો તલિ
(૯) રા સુત પીઠીઓ રાક (૧૦) નો ઠામિ રાપિઆ ।

આ.

- (૧) સ્વસ્તિ શ્રી સંવત ૧૪૮૯ ચર્વે નગેચાળા
(૨) પ્રામે આશળ માસે સુલ્કપક્ષે પકાદ
(૩) શીતિયો સોમદિને પીઠી જ્ઞાતી
(૪) ૫ પટઠાંગુલ સુત સાવરસી સા
(૫) પગમન જાયા તસડ ભાર્યા
(૬) વદ મહો ઉમયા સુર્ગ લોકે
(૭) ઘસર્વઃ શુર્મ મધતુ

ઇ.

- (૧) સંવત ૧૫૪૦ ધિરર્વે માસ ચૈ (૨) ૩ સુદિ ૬ છઠિ ચાર ઘુષે
(૩) પાતસાદ શ્રોઃ મિહિમૂદ (૪) વિજિયરાજે નગેચાળા
(૫) પ્રમે પીઠીઆ મૂજા (૬) સુત ઘસરા ગાયિની
(૭) ઘાદરિ મરણ દોધું ।

૩.

- (૧) સંવત ૧૫૬૯ વરષે (૨) આષાઢ વદિ ૧૧ સોમે
(૩) પાતસાદા શ્રી મદાપર (૪) રાજિ, નૂમેવાળા ગરામે
(૫) પોઠોઆ મૂજા સુત (૬) વાછા સાગરામે મર
(૭) જ ગામ તાજ ઘોધુ ।

૪.

(૧) સંવત ૧૫૯૦ વરષે ભાદર (૨) વા વદિ ૧૧ રવિ
મગેવાળા ગ્રા (૩) રામે પાતસાદા શ્રી વાદાદર (૪) સાદા
વિજિ રાજ પોઠોઆ (૫) ઘાસગ સત અણસા ને (૬) ગ્રામે
મરણ સુતા ૨ અમર (૭) સો સુતા ૨ વરદેવો પાજે : ॥

આ પાળિપાઓ જોશીના દીપણ માફની અધદેશ્ય ભાષામાં
■ તેમની મસ્કૃત રચના બદ કરતા બાકીના ભાગમાંના પ્રયોગો
જોતા નીચેના પ્રાપ્ત થાય છે :—

૧. નરજાતિમાં એકારનો પ્રવેશ થઈ ચૂકેલો, જે તત્કાલીન
સલગૂજરાતની ભાષામાં સા. ૧૬૫૦ સુધી ઉકારે સ્વરૂપે દેખાય છે.

૨. જૂનું રૂપ તસઉ રૂહેવા પામ્યું છે.

૩. સાતમી વિલકિતમાં એકારની સાથે સાથે ઠામિ, વાહરિ,
વગેરેમાં છે તે ઇ દેખાય છે. સા. ૧૪૫૯ ના લખતમાં તે સ્થળે
થકાર પ્રાપ્ત થાય છે. આ ઇકાર જૂના સંસ્કારની છાટવાળો તત્ત-
કાદિવાવાડના એક પાનામાં પણ દેખા દિયે છે તેથી જાનદૂં નફિ-
યાદમાં સા. ૧૬૧૮માં લખાયેલા એક વિલકિતપત્રમાં ઇકાર સાથે
સાથે એકાર પ્રાપ્ત થાય છે. નીચે એ જાનને જોવારે આપું છું :—

* જૂનાતમાં સાં ૧૬૧૮ માં માહિલની ભાષા તૃતીય ભૂમિકામાં
હતી આમાં ચતુર્થ ભૂમિકા છે તેજ રીતે આ સાથે આપેલા નીચન અવ-
તરો અનુક્રમે સાં ૧૫૮૩ અને ૧૬૪૮ ૬૪ના ચોથી ભૂમિ ૧ના ૩ લોક

(૧)

“માયા ધ તલોઈ । લોહને ઠામે । મોલામા ધ નયસાર
 .....ફિટિકો ચિણા ૩ મોરચૂં ચિળો ૧ રાસક । ચટાં
 ૧ ॥ એકત્ર કરો આંચઝિવા...શું લગાડેઈ । રાત્રિ પુહોર ધ
 રાપોઈ । પ્રભાતિ ધોડોઈ । મહાકલ્પ છે ॥ ૧ ॥ માયા ધ
 કોરી ઠીકરો મધ્યે સેકાઈ । તેડમાં તલોઈ । ફાટે ઘલે તાં
 લગે તિલોઈ । પછે ચાંપોઈ પનિશું સેઠિ ચાંચૂ । લોહાના

ભાયા અર્વાચીન ભાષાનું સ્વરૂપ પાડતી જતી હતી, તેના આ આગાહ પૂરાવાઓ ગણાય:

(૧) “ગીતાનું અવશ્ય કીર્તન અગ તિચાર સદા કરવો. બીજા સાસ્ર સંબંધે શુ કીજે એક ગીતા આ ડિ બીજા સાસ્ર ચોઈ આવડિ અનિ ગીતા અણુઆવડે બીજા શાસ્ર અણુઆવડયાં. ગીતા પદ્મનાભના મુખ મધી પ્રગટ હૈ છે. ....

સંવત ૧૫૮૩ વર્ષ અષાઢ વદ ૮ શુક્રે હખિત’ શુદ્ધ નાગર દ્વાવીય મિથલ સુત શ્રીધર તથા માંડલુછ રવય’ પઠનાય’.....

(ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટી હસ્ત લિ. મ. નં. ૪૨૧.)

(૨) અશ્વમેધ જે સાંભલે તેલની પોલોચિ આસ
 કર ભેડી બીનવે નાકર હરિનો દાસ.

ઇતિ શ્રી ભવકુશ આખવાન સંપૂર્ણ. સં. ૧૬૪૮ના પોસ સુદી ૪.

(૩) મણુપતિ ટુચ્ચે બીનવુ અનિ અવિરદ વાણી આપિ
 ભક્તભાવ મનમાં ધરી ભક્તને ભૂતકિ થાપિ.

X X X X

તે તાં...પદાર્થ રાખે કહું તે સીત ભણિ રહી.

ભણું વાસણુદાસ રામ કરે જે રાસ વાણી કહી.

ઇતિ શ્રી ભાગવતે માંડાપુરાણે કૃષ્ણરંધાસને રાખવ રાસ યથારાગતો રૂત’
 સંપૂર્ણ. સં. ૧૬૪૮ ના જેઠ સુદ ૧૪ ને રાનિવાર.

(૪) સિદ્ધ ચિનાવડ ત્રિવિદિ કાજ, વખ પસાયે કીજે રાજ.

X X X X

તપેલા માંદિ ઘાટીઈ । 'ઉપરિ લોદે મદોઈ । રાસક ચિના
૩ નવસાર ચિના ૨ ફિટોકી ચિણો ૧ મોરચૂં ચિણો ૧
ત્રાવાપત્રી ટાં ૦॥ આમલા ગંઠીના પાણીચું ઘાટી મોદકમ
પ્રાણ સરિષું મદો દહી સરિ.....પહે લગાડોઈ । પરંદ-
પાનહા ઉપરિ ઘાધોઈ તે ઉપરિ લૂગદૂ ઘાંધોઈ ।.....
ધોઈ । પહેં ઉઢને પાળી ધોઈઈ । નિપન । સંવત ૧૬૧૬
ષર્વે કાર્તિક સુદિ ૧૦.....

[આમા એકાર ઉપરાત પગિ, ઉપરિ, બાંધીધ, એ વગેરે
જૂના પ્રયોગો છે. સા. ૧૪૫૯ વાળા લખના પગિ, ઉપરિ જેવા
સ્થળોએ પચ્ચ, ઉપરંચ આવે છે. તેમા બાંધોધ જેવું કોઇ રૂપ
વાપરેલું નથી. એટલે તે સમયે બાંધીધ પ્રયોગ હોય પણ ખરો.
તાત્કાલીન ખીજ સાધને તેનો નિર્ણય થઈ શકે]

(૨)

"ઓહનિ માદેમહિ સરસમંચ નહિ । તલાવિ પાળી
સહીઆરે નહો । તથા ઉઘરાળો જૂની પૂજમૂનિ છિ તો જિમ
આવિ તિમ અરધે અરધિ લિ । વિજૂ ભોમ દોઽ જનાવાલી
રાણા ઘણા ઘમના પાસે છે ઘીજે પાસે પહોસ વયે નાગ

કહે કવિતા માહારી મતિમૂઢ કૃપા કરો મુષિક આશંક,

સિદ્ધિ મુદ્ધિ તલ્લો દાતાર અમને આપો વાણી સાર.

X X X X

પદ ચારસે' ને પચવીસ કડનાં ૧૨ નિ રાગ ઉગ્રણીસ,

સંવત પનર એકાશીએ પ્રારભ માસ માચપર ને દિન સાત્યમ

X X X X

અનણૂતાં મિં કીવો રાસ કહિ નાકર ફું હરિનો દાસ

X X X X

ઇતિ શ્રી નવોપાખ્યાન સંપૂર્ણ સં. ૧૬૬૪ ના પ્રથમ કાર્તિક સુદિ

૭. (ત્રણે અવતરણે ગુલ. વર્ના. સો. હસ્ત વિ. નં. ૭૩૮)

જોગીદાસના પાસે છે । (G. O. S. No. XIX. લેલ-
પદ્ધતિ. પૃ. ૭૨)

વિક્રમની ૧૭મી મનીના ઉત્તરાર્ધમા તો તવ-કાઠિયાવાડની
ભાષા સ્પષ્ટ સ્વર્ણમીન હતી તે આ નીચે આપેલા મેં પત્રો લિપરથી
જાણી શકાશે—

લીટી -

(૧)

- ૧ સ્વતંત્ર ૧૧૭૨ વરષે માગસર શુદ્ધ ૪ ભોમે
- ૨ લી. વીમા ઓસવાલ વી. મેહેરાજ તથા વી.
- ૩ પહેરાજ ત. વો રાજધર ધનીઆ અમે ભા
- ૪ ઇ ત્રણ મહીને અમારા ઘર શાશુ ઘર ખડ
- ૫ કી મધે ઉમમણે બારણે છે તથા છીત્રી ૧
- ૬ દખણ હસે અગામી છે તે અમે બાઈ ધારંગદે
- ૭ રહેતી તે ખડ ૨ સંઘવી કીચંદ તથા અમર
- ૮ સીને દોરી જામબાઈ ૩૫ અ કે પાત્રીસ માટે
- ૯ વેચાણ અભરામ નદાવા કચીને આપૂ છે
- ૧૦ અમારે એ ધરશુ દાવો ધડો ૪ નહી શંઘ
- ૧૧ વી કીચંદ તથા અમરશી પુત્રપુત્રાદે લો
- ૧૨ ગયે—

અન્ન મતુ—

તન્ન શાખ—

- ૧ વો મેહેરાજ તથા વો
- પહેરાજ તથા વો રા
- જધર ધનીઆ મતુ

(૧ શાખ.)

(૨)

લીટી:—

- ૧ સ્વતંત્ર ૧૬૯૮ વર્ષે માગસર વદિ ૪ શુક
- ૨ આદિ કી દીવ મધે લં. કંસારા ઉધ...
- ૩ કંસારા ચાવ તં હીરજી તં ગોવિંદ બાઈ ૪ ગય
- ૪ લી લિખૂ છે જત માંગરોલ મધે હાટ ૧ એક દો
- ૫ ભૂં કંસારા રાઉદા વાંતુ કં કથાજીદાસ

- ૬ ને પાસે છે તે હાટનું જે ભાડું આવે તે ભાડું
૭ ભાઈ ચ્યારે મ્યહીને ભટ શ્રી ૫ ત્રીકમ મા
૮ ધવને આપૂ છે જા લગે અમો માંગરોલ
૯ મા રેવારો નાવૂ તા લગે ભાડું ભટને આ
૧૦ 'યુ' છે. અમારી હાટની ધણીપટ ભટ ત્રીકમ
૧૧ હરે એ હાટ ભટ ત્રીકમનું છે હાટ ઉપર અમા
૧૨ રૂ કોયનૂ લેવું રૂ' છે નહી—

૧ જાન મત્ર
૧ કં ઉધવ ગીગા તં યા
દય તમ હીરજી તમ ગોવિન્દ
મત્ર

અત્ર સાખિ
(૧ સાખ)

એક બાજુ તથ-કાલિયાવાડમાં આ રીતે વિકસતી પન્દરમી સદીમાં અર્વાચીન ગૂજરાતીનું આદ્ય સ્વરૂપ સ્થાપિત થઈ ગયેલું પ્રાપ્ત થાય છે, ત્યારે બીજી બાજુ તથ-ગૂજરાતમાં ૧૭ મી સદીના અન્ત સુધીમાં ભાષા ક્રમિક વિકાસ પામતી ૧૮ મી સદીના આરંભમાં અર્વાચીન રૂપને પામતી ત્રીતીન થાય છે.

તત્ત-ગૂજરાતની મધ્યકાલીન ગૂજરાતી ભાષા ચાર ભૂમિકા-
ઓમાં વિભક્ત છે. તે ભૂમિકાઓ ક્રમશઃ નીચે આપવાનો પ્રયાન
કરું છું.

ડૉ. ટેરિસ્ટોરી જેને જૂની પશ્ચિમ સંસ્કૃતિની કહે છે અને રા. નરસિંહરાવ જેનું અપભ્રંશ પછીની ભાષા (Post-Apabhraṃś'a) એવું નામ આપે છે, તે (મરે મતે અપભ્રંશના અવશેષવાળી) ભાષા વિક્રમની ૧૬ મા સદીના પૂર્વાર્ધ સુધીમાં અવશેષરૂપે રહેલી હતી. આ ભાષાના પ્રાન્તીય વિભાગો તે આગમચ્છ પડવા લાગ્યા હતા ડૉ. ટેરિસ્ટોરી જે મત આપે છે કે વિક્રમની ૧૭ મી સદીના પૂર્વાર્ધના અન્તમાં ગુજરાતી અને મારવાડી ભાષા તદ્દન અલગ પડી ગઈ હતી, તે તત્કાલીન હૃત્તવિખિત ગ્રન્થો જેતા અતિ

૨૫૪ છે. ખરૂં જોતા પ્રાન્તીયતા વિક્રમની ૧૪ મી સદીના ઉત્તરાર્ધ-
માંજ પ્રવેશ પામી ચૂકી હતી, એ વસ્તુ અહીં અપભ્રંશના અવશેષ
વાળી ભાષામાથી કેવી રીતે ક્રમિકતાથી અર્વાચીન ગૂજરાતીના ઉદ-
ભવનો મેળ મળી ગયો, તે બતાવવાથી અતિ સ્પષ્ટ થશે.

૬. અપભ્રંશના અવશેષવાળી ભાષાનું સ્વરૂપ

અપભ્રંશના અવશેષવાળી ભાષામાથી વિકાસ પામી અર્વાચીન
ગૂજરાતીનું એક સ્વરૂપ ૧૪મી સદીના ઉત્તરાર્ધમાં તથા કાઠિયાવાડમાં
સ્વીકારાઈ ચૂકેલું. તથા ગૂજરાતને મારવાડનો સંપર્ક રહેયોજ હતો;
એટલે ત્યાં જુદી જુદી ભૂમિકાઓમા ભાષા બેલતી બેલતી મારવાડ-
નો સંપર્ક દૂર થતા કાઠિયાવાડના સંપર્કને લીધે ૧૮ મી સદીના
આરંભમા કાઠિયાવાડના જૂના સ્વરૂપને મળતું સ્વરૂપ મેળવવાને
ભાગ્યશાળી થઈ.

અહીં આરંભમા અપભ્રંશના અવશેષવાળી ભાષાનું સ્વરૂપ
બતાવવા એક અવતરણ આપું છું.—

જાં સિસિ રધિ ગયણગણિહિ કુગઈ મહિમંદલિ
તા ઘરતહ ઘડ રાસુ મયિય જિણસાસણિ ।
નિમ્મલજ મહ મક્ષત્ર તારિકા ધ્યાપદ
જયયતુ ધીસઘ અનહ જિણસાસણુ ॥

(G. O. S. No. XIII. ૫. ૫૮. સત્તક્ષેત્રરાસ. ૨મ્યા સા. ૧૩૨૭)

આ અવતરણમાં પ્રથમા-એકવચનમા અકારાન્ત શબ્દોમાં ડ
પ્રત્યય ધસતો દેખાય છે. એહિ, રાસુ, જયયંતુ, જિણસાસણુ
એમા આ ડ દેખાય છે. બ્યારે ધીસંઘમા એ નષ્ટ થઈ ચૂક્યો
છે. અપભ્રંશના અવશેષરૂપે સ્પષ્ટમીનો જ પ્રત્યય અકારાન્ત નામોમાં
અન્તર્ગત દેશમા ગયણગણિ, જિણસાસણિ, મહિમંદલિમાં
આવ્યો આવ્યો છે, તે તથા ગૂજરાતની મધ્યકલીન ભાષાની આરે

ભૂમિકાઓમાં પણ તેજ સ્થિતિમાં રહેવાનો. ક્રિયાપદ વર્તમાનકાળમાં તૃતીય પુરુષનો પ્રાકૃતકાળથી આવ્યો આવનો અસંયુક્ત ॥ ડિગ્રી-૧ વ્યાપર્થ મા દેખાય છે, તે સ્થિતિ તથા ગૃજરાતની મધ્યકાલીન ભાષાની બે ભૂમિકા સ્પષ્ટ છે. ખાસ પ્રાકૃતની અસરવાળા ન નો જ, નિર્મલ ને સ્થળે નિર્મલ એ છે. મધ્યકાલીન ભાષામાં એ ગ્થિતિ કાયમ ન રહેતા પ્રાય તત્સમતા સ્વીકારાઈ છે. તેમ છતા પ્રખ્યન્ધ-ચિન્તામણિકાર વગેરે ડેટલાક જૈન કવિઓએ વિક્રમની સોળમી સદીના અન્ત સુધી પ્રાકૃતની લાક્ષણિકતાવાળા તેવા રૂપો વાપર્યા છે..

જીપર આપેલા ઉદાહરણની ભાષા પછી જગ આગળ વધતા:—

પઠ્ઠ પરમેષ્ઠિ નમસ્કાર સ્મરહિ, તડ તુમ્હિ વિશેપિ
સ્મરેવડ, અનહ પરમેશ્વરિ તીર્થકરદેવિ હસડ અર્ધુ મણિયડ
અચ્છહ । અનહ સસાર તળડ પ્રતિમડ મ કરિસડ, અનહ
હદિ નમસ્કાર હહલોકિ પરલોકિ સમ્પાદિયહ ।

(G. O. S. No. XIII સા. ૧૩૩૦ મા આશાપદ્ધીમાં લખેલી
આરાધનામાથી.)

આ અક્ષરણમાં અપ્રચલિત અવરોધવાળી ભાષાના જીપર સૂચવ્યા મુજબના લક્ષણ હોવા છતા તેમાં પ્રાકૃતના લાક્ષણિક સ્વરૂપ-વાળા ગયણ [=ગગન, જેમાં ગ ને સ્થળે લઘુપ્રયત્ન ચ (જ) અને મ ને સ્થળે જ] અને જિણસાસણિ [=જિનશાસને, ન નો જ અને જ નો દન્ત્ય સ] આવા રૂપો દેખાતા નથી. શુદ્ધ તત્સમ શબ્દોનો જોડોનો પ્રચાર એ મધ્યકાલીન ભાષાના મુખ્યલક્ષણો સૂચક છે.

૧. આ સ્થળે જન્દ તો તગિ રપ માને છે. ગયણંગણિહિ ની પણ માત્રાજ ઘટ છે. મુદો એ છે કે જેમ લઘુપ્રયત્ન દ્વારા અવર્જિત ઉચ્ચરિત થતો તેમ અહિં પણ ઈ સ્વરૂપમાં ઉચ્ચરિત થતો. આમ બેતાં સંયુક્ત ઈ નો પ્રચાર આપેલો જુનો પણ સમ્ભવી ગણે.

૬. મધ્યકાલીન ગૂજરાતીની પ્રથમ ભૂમિકા

(૧૪ મી મદી આખી અને ૧૫ મીનો પૂર્વોર્ધ)

ઊપરના અપભ્રંશના અસંખ્યવાળા ભાષાના બંને અવતરણો જોવા પછી નીચેનાં અન્યથા જોવાથી તેનો તકાવન તરત સમજમાં આવશે —

તડ તુમ્હિ જ્ઞાનાચાર દરિસણાચાર ચારિત્રાચાર
તપાચાર ઘોર્યાચાર પઞ્ચવિધ આચાર વિપદ્યા અનીચાર
સાલોડ ।

(G. O. S. No. XIII પૃ. ૯૧. સા. ૧૩૬૯ મા તાડપત્રમા
લખેલ અતિચાર)

આ અતિચારમા અન્યત્ર જો કે અપભ્રંશકાલીન પ્રથમા એકવચનનો અકારાન્ત શબ્દોમાનો કે દેખા દિયે છે, છતાં ઊપરના અવતરણમાની જે લીટીઓમા તેવા સંયોગોમા કે દેખાતો નથી. આમ મધ્યકાલીન ગૂજરાતીની લાક્ષણિકતાનો આરંભ થાય છે. આ ભૂમિકાનાં સંપૂર્ણતયા જ્ઞાન આ નીચેના અવતરણોથી થશે —

(૧) જેહનહ કારણિ ક્રિયા કર્તા કર્મ હુહ । અનહ
જેહરહહ દાન ઘોજહ । કોપ કોજહ તિહાં સમ્પદાનિ ચતુર્થી ।
વિષેકિડ મોક્ષનહ કારણિ રાપહ । x x x । કડળનહ
કારણિ મોક્ષનહ x x x ।

જેહતડ હુંતડ થડ થકઠ હત્યાદિ ચોલિયહ જેદ વસ્તુ-
નહ પરિત્યાગ સૂચીહ તે અપાદાન । x x x x ।

પહનડ તળડ પહરહહ કિદિહ હત્યાદિ ચોલિયહ ઉક્તિ-
માંદિ જેદ વસ્તુ રહહ કારકસિડ અથવા સમ્યન્ધસિડ સ્વ-
સ્વામિત્વવાપક સમ્યન્ધ સૂચીયહ । x x x ।

x x x x જે વર્તાનડ અથવા જે કર્મનડ આધાર
હુહ તે અધિવરણ ।

(મુખ્યાવળોખ ઐકિતક પૃ. ૩-૪. ૨મ્મા સા. ૧૪૫૦)

(૨) દિવ આગલિ દોઠડ રાજા પૃથ્વીચન્દ્ર, નિહાલિડ તેહ તળડ મુપચન્દ્ર, ઠઠડિડ આનન્દમાગર મનિ ચીતવડ પડ સહો ગુણ તળડ આગર । તિગરદ પ્રતોદારોપદ કહિડ દે કુમારિ, સાંભલિ, પુરા પૂર્વઈ સગર ચક્રવર્તિ દૂડ ધિલ્યાત વસુધાતલિ । જેહ સગર ચક્રવર્તિ તળડ ઘડરાસી લાપ હસ્તો x x x ગામ ઘોહડં કાઢતા હન્નુ કોહિ સાહણ મિલઈ । (પૃ. ૧૧૩)

રાજા કુમારિ અનઈ પૃથ્વીચન્દ્ર સહિત આવાસિ પહુતા । રાય ઠતારે હૂયા । ભોજનમણ્ડપ ઠપરિ ધજ લહલહિયા x x x । દિવ ભોજન તળો માંડળી । ચઢી પાંતિ, જિમ-જહાર પરીસગહાર વિહુરહઈ પાંતિ । પહિલડ પરીસ્યા ફલાયલી સ્વણ્ડલાય પકાઝ, પછઈ પરીસ્યાં ડળ્હા અઘ્ન । તાં વિશાલસ્યાલિ, પરીસી શાલિશાલિ, ઘૂસ તળી નાલિ, ઘાહલિ શાક તળી પાલિ, ઠપરિ કૂદકમ્મગ વર્તો ઘાપરઈ, ઈણિ પરિ લોક ભોજન કરઈ । (પૃ. ૧૧૭)

જ ચતુર્દશ સ્વપ્ન દેપો રાણા જાગો, નિદ્રા ભાગો, મનિ વિમાસવા લાગી । મઈ તાં પ ચવડ સુમિણાં દોઠાં, ઈહ તળાં ફલ હુસિઈ અત્યન્ત મીઠાં । તડ સ્વામી કન્હઈ જાઈસુ । નિઃસન્દેહ થાઈસુ । (પૃ. ૧૨૧)

(G. O. S. No. XIII. પૃથ્વીચન્દ્રચરિત્રમાધી)

આ પ્રથમ શ્રુતિકાની ખાસ લાક્ષણિકતા. —

૧. વર્તમાનકાળમા અ + ઈ, અ + ડ, અ + ડ અસંયુક્ત.

૨. ત્રીજી અને સાતમી વિશ્ક્રિતમા અ + ઈ અસંયુક્ત તેમ જના અકારાન્ત નામેમા મનિ વગેરેમા છે તેમે અન્ત્ય અકાર હ્રમ થયે હસ્તે ઈકાર અન્તર્ગત (આજ સંયુક્ત ઈ નો ચ ધર્મ અવાંચીન ગૂઝરાતીમા કાલ્ય, આજલ્ય તેમજ ગામ્ય, ધેર્મ અને વિહર્યે

ય જીડી જતા લુપ્તસમ્પન્ન પદો જીતરી આવ્યા છે (સા ૧૪૫૮ વાળા જૂનાગઢના લખતમાં હુંગરચ, આસન્ય વગેરે સરખાવો)

૩ નર-નાન્યતર જાતિના વિકારી રૂપોમાં અ + ડ, અ + ડં અસમ્યુક્ત તે વિશેષણ હોય ત્યારે તૃતીયા-સમ્પત્તિનાં ૬ વિશેષ્યને ત્રાગતા તેને પણ લાગે, પરન્તુ ત્યાં પણ અનહ અસમ્યુક્ત

૪ ખીજ શબ્દોમાં પણ અનહ-હ, નહ-હ, સિહ, ઘડસહ, પછહ-હ વગેરેમાં સ્વરો અસમ્યુક્ત

૫ નારીજાતિના મૂળ દીર્ઘ ઇમાગન્ત તેમજ હ્રસ્વ ઇકારાન્ત શબ્દોનો અન્ય હકાર ઝાઝે ભાગે હ્રસ્વજ (આમાથીજ લઘુપ્રમાણ ચક્રાગ્રાણી રૂપો અને પછી વિકલ્પે લુપ્તચક્રાગ્રાણી અર્વાચીન ગૂજરાતી માં આવ્યા છે (સા ૧૪૫૮ વાળા લખતમાં ગોરચ, જ્યાત્ય, સાહ્ય વગેરે સરખાવો) કવચિત્ અનન્ય -લિહ્યુ, રયહ્યુ.

૬ આગ્રાથ ખીજ પુરુષ એકવચનમાં મમ્યુક્ત ૬ સામલિ વગેરેમાં પરન્તુ બહુવચનમાં અ + ડ અમમ્યુક્ત

દ્વિ દ્વિ ખીજ ધાતીખરી દેશી ભાષાઓની માફક જોડાક્ષરના આઘર્શનો નાશ અને પૂર્વ હ્રસ્વ સ્વરૂ દીર્ઘત્વ એ ફેરફાર તે આતિ મામાન્ય છે

મધ્યકાલીન ગૂજરાતીની આ પ્રથમ બુદ્ધિશીલ ઊપગ્રથી ઊપર આવેલા સા ૧૪૫૮ના લખતની ભાષા જેની ભાષા કરવામાં માત્ર નીચે પ્રમાણે કરનાપણું છે —

૧ જ્યાં જ્યાં અસમ્યુક્ત અનહ, અ + ડ, અ + ડં છે, તે સમ્યુક્ત થયે અનહ-પ, (ક્યાક તેમાં દીર્ઘ ફકાર પણ પછહ-હનો પછ-પછ કે પછી તેહનહ સાચિ, માચિ, પાસિ, ઊપરિ, પૂર્વિ એ જોરે રચયે તદેની માથે, માથે, પાસે, ઊપગ્ય, પૂર્વે વગેરે) ક્રિયાપદમાં કરહન કરે જોરે તેમજ અને - ને, ને - ને જોરે, પેતે વગેરે,

૨. અ+અ=ઓ (ક્યાંક દીર્ઘ ડકાર પણ, રામૂ, દેવૂ, છૂત્યૂ વગેરેમાં.);

૩. અ+અં=ઊં. દીર્ઘ સાતુનાસિક ઊંકાર, નાન્યતર જાતિનો પ્રત્યય. ક્રિયાપદ વર્તમાનકાળ પ્રથમ પુરુષ એકવચનમાં કરઅં=કરૂં; ભવિષ્યકાળમાં કરશું-કરીશું વગેરે રૂપો;

૪. સમ્ભવીના અકારાન્ત નામોમાંના અન્તર્ગત ઇ, નારીજાતિના ઇ, અને આત્માર્થના બીજા પુરુષ એકવચનના ઇનો લઘુપ્રયત્ન થ અને વિકલ્પે લોપ; આટલો મુખ્ય ફેરકાર થતાં અર્વાચીન સ્વરૂપ આવી જાય છે.

તત્ત્વ કાઠિયાવાડમાં આ રીતે વિક્રમની પન્દરમી સદીના આર-ભલથીજ અર્વાચીન સ્વરૂપની બે ભૂમિકાનું આવ સ્વરૂપ પ્રચારમાં આવી ગયું છે. મધ્યકાલીન ગૂજરાતીની પ્રથમ ભૂમિકા એ કાઠિયા-વાડને માટે તો પ્રથમ કહો કે અન્તિમ કહો, બધુંજ સરખું છે. તત્ત્વ ગૂજરાતની મધ્યકાલીન ગૂજરાતીનું એ આવ સ્વરૂપ ખરૂં.

દ્વંકમાં મધ્યકાલીન ગૂજરાતીનું વ્યાકરણ આ છે:—

એકવચન

બહુવચન

૦

આ

વિભક્તિના પ્રત્યયો:—૧ થી નો નહીં. (માત્ર વિકારી અર્જવાળાં એટલે સ્વરભાર અન્ત્ય અર બેપર ક પ્રકૃતિવાળા શબ્દોને છે ત્યાં નરજાતિમાં અ+અ, નાન્યતરમાં અ+અં.)

—૨ જ નો નહીં, અથવા નહ-નહં.

—૩ જ નો સંયુક્ત અથવા અસંયુક્ત ઇ-ઈં.

—૪ થી નો નહ-નહં (રહઈં પ્રત્યય, પણ આ પાછળથી ગૂજરાતીમાં નષ્ટ થઈ ચૂક્યો છે.)

—૫ થી ના તઅ, થઅ, થકઅ (હી થી, થકી; નાન્યતર શું, થઈ. તઅ ગૂજરાતીમાં પાછળથી નષ્ટ.)

-૧ ફીના નડ, તળડ (ઓ નો, તળો. ના-પન નૂ, તળું,
રહદ ગૂઝગતીમા પાછગવી નંદ, છના બીછ બુમિકામા
દોહરદે પ્રખન્ધમા ક્યાક ક્યાક રૂ, રૂ વપરાયેલો છે) વેદ પશુ
-૭ મી માં સચુકા અથના અસચુકા હ-હ [તૃતીયા તેમજ
સમગ્રીના આ હ હ પ્રત્યક્ષી અમર પિકારી વિશેષ્યો ને લાગના
નડ, તળડ, કોરડ ને ધ ય છે ત્યારે અન્ત્ય હ ને ધ્યો હ
ચપ લમ છે જોમકે જોહનહ વિષદ (મુગ્ધ ઓ પૂ ૪.)
નામિઆ જાણિયા લાંડહ ડચારહ (મુગ્ધ ઓ પૂ ૧.)
સાતમીના અર્થમા માદિ, મહારિ, મુહારિ પશુ વપરાવા
લાગેના.

વર્તમાનકાળ : { ૧ લો પુ એ વ (અ) હ બ વ હૈયહ-હૈં હૈહ-હૈં,
હૈહ-હૈ, હૈજહ-હૈ,
હૈયહ-હૈ, હૈયહ-હૈ.
આજ્ઞાર્થ : { ૨ જો " " (અ) હ-હ " " (અ) હ
વિધ્યથે : { ૩ જો " " (અ) હ-હ " " (અ) હ-હ

(પ્રથમ પુરુષના બહુવચનનો પ્રત્યક્ષ મૂળ કર્મલિપિમાથી ઉત્પન્ન
ધ્યેસો છે. પાછગવી કર્તારિ રચનામા પ્રયોજ્યો પ્રથમ પુરુષના
બહુવચનના સર્વનામ સાથે વપરાવા લાગ્યો) જુવો —

તે કર્તાર-હકિ પાધરી કહોયહ (= કથ્યતે) તિહાં
કર્તાર આગલી પ્રથમા કર્મ આગલિ દ્વિતીયા. તેમજ અનહ
જિહા વિધાનહ છેદિ વર્તમાન કાલિ હૈયહ-હૈજહ ચોલાઈ
(= જોવાય) તે કર્મિમ હકિ ઘાંકુહી કહોયહ । (મુગ્ધ ઓ.
પૂ. ૬.)

કર્તારિમા બિપરના પ્રત્યયો લાગે છે કર્મલિપિમા તૃતીય પુરુષ
એકવચનમા હૈયહ-હૈં, હૈહ-હૈ, હૈહ-હૈ, હૈયહ-હૈ, હૈજહ-હૈં, અને
બુધે આ પ્રત્યક્ષ લાગી કર્તારિના પ્રત્યયો તે ઉપરાંત આ પ્રત્યક્ષ-
વાળા રૂપમા ચ નો આગમ પશુ ચોલાયહ વગેરેમા છે તેમ

ભૂતકાળમા જૂનકૃદન્તઃ—ચૈતુ ગામિ ગિઠ (= ગતઃ) । ધ્રાવ-
કિદં દેવ પૂજિઠ (= પૂજિત) (નારી જાતિમા પૂજો,
આવી, નાન્યતરમા પૂજિઠં, આધિઠં. ૮૫૨ કહિઠં ૧૫૨-
ચેલું છે.

—અલ્લવચનમા નરમાં આ. નાન્ય-મા આં પ્રત્યય, આધિઆ,
“ પૂજિઆ (આઠ્યા, પૂજ્યા પણ)

ભવિષ્યકાળમાં:—૧ શ્લો પુ. એ. વ.ઈસુ-ઈસુ, બ. વ.ઈસિઠ-ઈસિઠં
ઈસિ-ઈસિ

(કર્તારિ) ૨ જો „ „ ઈસિ-ઈસિ = સિઠ
૩ જો „ „ ઈસઈ-ઈસઈ „ ઈસઈ-ઈસઈ

શ્વસ્તન ભવિ:—મધા પુરુષોમા (અ)જહાર.

ક્રિયાતિપત્તિમાં:— „ „ (અ)ત, પદત પંગેર.

વર્તમાનકૃદન્તઃ—નર. અતઠ, નારી અતી, નાન્ય. અતઠં.
કર્મણિ-ઈતઠ, ઈતી, ઈતઠ જણે જાતિમા અનુક્રમે.

હેતુવર્થકૃદન્તઃ—ઈયા-યા (કરિયા લેયા દેવા इत्यादि
ચોલીચઈ પક ડક્તિ માંદિ જિહાં ઉત્તરક્રિયા આગલિ
યા કહોચઈ તિહાં તુમ્ પ્રત્યય ઈસિઠ આચઈ. મુખ્ય.
ઓ. પૃ. ૫)

[હેતુવર્થ કૃદન્તના તુમ્ને અપભ્રંશની માફક ઇ પણ અમુક
પ્રસર્જમા યાય છે. કરી લેઈ इत्यादि આગલિ જાણઈ સકઈ ય
બેહુજનઈ યોગિ તુમ્ હુઈ । (મુખ્ય. ઓ. પૃ. ૪) આ અપવાદ
ગૂજરાતીમા ખાસ સુચક છે. અત્યારે પણ જાણુ અને શક પ્હેલા
ઈંકારવાળાજ રૂપો વપરાય છે, છતાં અર્થ હેતુને હોય છે.)

સમ્બન્ધક ભૂતકૃદન્તઃ—ઈ (કરી લેઈ હોઈ इत्यादि ચોલીચઈ
પક ડક્તિ માંદિ પૂર્વિલી ક્રિયા આગલિ ઈંકાર
કહોઈ તિહાં કા પ્રત્યય । મુખ્ય. ઓ. પૃ. ૪).

સામાન્ય કૃદન્તઃ—ફલક (નર-ફલક, નારી ફલો-અવર્ત-૩-અર્ધી પથ)

તુષ્—અન્તવાળું કૃદન્તઃ—જહાર પ્રત્યય.

આ ભૂમિકાનાં પૃથ્વીચન્દ્રચરિત્ર વગેરે ગદ્ય-પદ્ય કાવ્યો છે. (૧૫ મીની બે પચીસી સુધીનાં.) "

૮. મધ્ય. ગૂજરાતીની દ્વિતીય ભૂમિકા

(૧૫મીનો ઉત્તરાર્ધ, ૧૬મી સદી આખી.)

જાપર જે રીતે તથા કાઠિયાવાડની અર્વાચીન ગૂજરાતીની આદ્ય-ભૂમિકા આ મધ્યકાલીન ગૂજરાતીની આ ભૂમિકામાંથી જિતરી આવી છે, તેનાં નિદર્શન દ્રેકમાં કરાવ્યું છે. હવે અહીં તે પ્રથમ ભૂમિકા-માંથી તથા ગૂજરાતની મધ્યકાલીન ભાષા કેવી રીતે જિતરી આવી છે, તે બતાવવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવે છે:—

(૧) તે ભૂમિ પરી. આસાઈ રવાઈ વિળહુઈ જાદય (ઈ) લાસઈ સારણઈ આપણઈ કચજી (? જિ) કરી દ્રામ પદ્ય મૂઠિં ગિણિ આપ્યા સહી । તે દ્રામ સોં લહઈ લાઢણઈ શંચઈ આપણઈ જમણઈ દાર્ધિ સંભાલી લીધા સહી । પૂર્વે પશ્ચિમ એં કસા અયા યનાના કહરલગઈ ગજ ૧૬ તથા ઉત્તર દક્ષિણ દાલીયા લાઢણ જોવા (ગાંગા) મહિરાજની પકદાલી પછોતયો ઘાટ સૂધા ગજ ૩૫ । પર્વે જમલઈ સર્વે શે ગજ ૫૬૦ અંકે ષાઙ્ગસઈ સાઠિ પૂગ । અથાઘાટાઃ । પૂર્વે એં કસા અયા યનાનું ફલીદ । દક્ષણ દાલીયા લાઢણ જોવા ગાંગા મહિરાજ । પશ્ચમ પરીં દમા આસા સૂદાનું ફલીદ । ઉત્તર હોંડવાનુ માગે શેરીનુ । x x x પ ભૂમિતઈ કીધઈ કો દાવુ કરઈ તેદતઈ લહુઆ લાઢણ શયા કાશી મીછપઈ ।

(G. O. S. No XIX લેક્ષપદ્ધતિના પરિશિષ્ટ ૧ કા-

માના ભૂમિવિવ્રવ પત્ર આ. ૧૫૮૩ માં લખાયેલામાંથી.)

(૨) ૫ ઘર પઢઈ આઠઢઈ રાજકિ દૈવકિ લાગઈ તે તયા નલિઆઘોટિ ઘણી છોઢવતાં સર્વ ઘરતી આપઈ । સચરામણી ઘસનાદ્વારની । જાં લગઈ ટંકા આઠ સહિસ્ર ચિહોત્તર આપઈ તિહારઈ છુટઈ । તાં લગઈ માઈ ૩ પદમા રંગા ઉદયકરણ વસઈ વાસઈ । ઘન્ધી અવધિ ઘરિષ ૫ નો । ઘરિષ પાશ્વ પછી છોઢવઈ । ચલતી ૫ માસ ૧ પ્રતિ ટં. ૨૫ ચલઈ । ઘરિષ ૧ ના ટકા ૩૦૦ ચલઈ । ઘર માડુ નહી । દ્રામ વ્યાજ નહીં । પાલ પરનાલ નીયા ખાટિક પૂર્વારીતિ સમ્બંધ । મોદી નારાયણદાસ તાપોદાસે ઘરગ્રહણે ૫૦ પદમા ૫૦ ઉદયકરણ રજ્ઞા કઢઈ મૂક્યાં $\times \times \times$ ।

પછઈ પહિષૂ પરઠણુ । ટકા ૩૦૦ ઘરસ ૧ ના ચલઈ । ઓરઢા ચિ મધ્ય માગલા તે ઘેહૂ ૫૦ પદમા ૫૦ ઉદયકરણ રજ્ઞાના ॥

(લેખપદ્ધતિના પરિરિષ્ટ ૧લામાના ગ્રહણવપત્ર સા ૧૫૯૬મા લખેલામાથી.)

ઊપરના બન્ને અવતરણો વિક્રમની ૧૯મી સદીના ઉત્તરાર્ધના છે. તેની લાખા ઊપરથી તેનું લક્ષણ આ તરી આવે છે —

૧. પ્રથમ ભૂમિકાની માફકજ અનંદ ક્રિયાપદોમા તેમજ અન્તે સ્વરભારવાળા શબ્દોમા તૃતીયા-સપ્તમીમા શુદ્ધો, તેમ છતાં પછઈ-પછી અને કવચિ એમ સામ્યર્થે ફકર ક્યાક અન્તર્ગત પણ ખરો. જે કે આ અવતરણમા ક્રિયાપદોમા અનંદ અમૃત્યુકત દેખાય છે, તેમ છતાં કાર્ત્તિકે પ્રબન્ધ (સા ૧૫૧૨), સિંહાસનદ્વાત્રિ-શિકા (સા. ૧૬૧૨) આ એક સૈકામા લખાયેલા ગ્રન્થોમા ફકર પૂર્વ અકારનો લોપ થયે અન્તર્ગત પણ મલી આવે છે. જેમકે—

પુણ્યચિચાર જે જાણિ સદ્, ઇમ સંતેપિ પ્રાકૃત કદ્.

પુણ્યઈ ષક આરોગિ પાન, પુણ્યઈ ઘરિ સપજઈ નિધાન.
તેમા બાણિ અને આરોગિ. (કા. પ્ર, ૧. ૨૨૨-૨૨૩)

૨. આમ અન્ન અસંયુક્ત તેમજ સંયુક્ત આમ હોવા છતાં અન્ન ને બદલે સર્વત્ર હ્રસ્વ હ, અન્નને ને બદલે સર્વત્ર દીર્ઘ ઊંઝાર. આ ફેરફાર તે આ ભૂમિકાનો ખાસ નિયામક છે.

૩. તાત્પર્ય સ્વરો તેમજ ચકારની પૂર્વે દ્વિત્ય સકારનું તાત્પર્ય શકિન્તવ્ય વિકરણે પ્રચારમા આવ્યું, એ આ ભૂમિકામા.

૪. આ ભૂમિકામા આશર્થ ખીન્ન પુરુષ એકવચનમા ઘકાર-વાળું ૨૫ બ્રહ્મણા પ્રમાણમા સ્વીકારાયેલું. અપભ્રંશમા એ હટૂંજ.

“ ક્રોધા દ્વૃત્ત યન્દિ મહી તેરા, કરી સજાઈ આયે.
માંટી હુદ હુ ઘાટડ, યાધે, સોમનાથ મેહલાયે.
લેઈ મેઠિ કહ મિલયા આયે, કહ પુરુષારથ દાચે.
કહ તાહક. મલપણ જાણીસહ, ઘર આપણપૂં રાચે ”

(ઇ. પ્ર. ૧-૧૧૫, ૧૧૭.)

દ્વિ ભૂમિકાના નાકરના કાવ્યોમા અને ત્રીજી ભૂમિકાની ભા-લણની કાદમ્બરી વગેરેમા પણ એ ૨૫ વપરાયેલું છે.

૫. બહુવચનમા આ ઉપરાત એા પ્રત્યય નાકરે મહાભારતમાં સમ્બોધનમા અનેક રથજે ‘ ભાષ્યએા ’ એવા પ્રયોગ આવ્યો છે.

૬. એથી વિભક્તિમા તાદર્થ્યમા નધ-નધં-નિ ઉપરોક્ત આદધ-માદધ-માદિ એ નામયોગીનો આ ભૂમિકામા બ્રહ્મણો પ્રચાર છે.

૭. હટ્ટી વિભક્તિમા પશ્ચિમ રાજસ્થાનીને મળતો જ પ્રત્યય આ સદીના ઉત્તરાર્ધમા યથેના નાકરે પોતાના કાવ્યમા પ્રયોગ્યો નથી, તેને બદલે આં તેજ અર્થમા વાપર્યો છે. ‘ અમુરાં કરિઉ સદ્દાર ’ આરણ્યક પર્વ. (પૃ. ૧૮૫-૩૧)

૮. સાતમી વિભક્તિમા આં પ્રત્યય વધુ પ્રચારમા આવી નય છે.

૯ વર્તમાનકાળમાં —

- ૧ લો પુ એ વ. હૈં, (સંયુક્ત) બ. વ હૈં-હૈં, હૈં-હૈં.
 ૨ ને „ = હ, ષ = „ ઝ (સંયુક્ત)
 ૩ ને „ „ અહ હ „ અહ, હ.

કર્મણિમા આ તેમજ જિપ્તે ૧લા પુ બ વ ના મળ કર્મણિ
 પ્રત્યયો ખરાજ.

ભૂતકાળમાં ભૂતકૃદન્ત — તેમા હ-ચુ (નાન્ય હુ, હું)
 બ વ મા હા-હયા, યા (નારીમા સર્વન હ.)

અવિધ્યકાળમાં —

- ૧ લો પુ એ વ ઇશ-ઈશ, ઇશિ, એશ, બ વ ઇશ ઇશિ.
 ૨ ને „ „ ઇશ-ઈષ, ઇશિ, એશ, „ (અ)શુ
 ૩ ને „ „ (અ)શિ „ (અ)શિ

ખાકીના દેશ્કાં સામાન્ય દષ્ટિયે પ્રથમ ભૂમિકાનાજ માયુ

આ ભાસાનુ સાહિત્ય નહ છે કાન્હડેપ્રગન્ધ, લિમ્બજીનું
 રામાયણ, *માણુની પ્રોધમનીશી, ભીમની હરિલીનાથોડશક્તા-

● માઠા, ભીમ, શ્રીધર કાઠિયાવા ના અવિધે છતા તેણે તત્ત-
 ગુજરાતની ભાષા મ અવીમરી કે હાર એજ કે તથ ગુજરાતની સાહિત્યની
 ભાષાથી મુન્વ થઈ તેઓએ તત્ત-માઠિયાવાડની તત્કાલીન ભાષામાં કાવ્ય
 રચવા યોગ્ય નહીં ધાર્યા હોય ભીમના પ્રબોધવ્યવસ્થાની સા ૧૫૭૪
 મા કાઠિયાવાડના દેવ તાડા પાસેના ધણેજમા લખેલી ગુજરાત વના સોસા
 સમઢની ન પપરની પ્રતિ દ્વિતીય ભૂમિકામા રચાયેલી છે ન્યાદે તત્કા-
 લીન કાઠિયાવાડના પાળિયાએમા ભાષા અર્વાચીન સ્વરૂપમા પ્રાપ્ત થાય છે
 આ જોતા મારી વપરની કદાનાનુ સચ્ચત નિદ્ધનો સમગ્રો તે ઉપરાંત
 પ્રજાસપાનનના કવિ પ્રસવગમ હૃદયગમે રચેલા શ્રીકૃષ્ણલીલાકાવ્યની
 ભાષા જોવાથી પણ ખાતરી થશે આ મળ્ય સા ૧૫૨૯મા રચાયેલું છે.
 તેજે અક્ષરમેજ જાણે પ્રયોજ્ય છે તેમા અ+ઇજ બાના હોય તે
 સ્વાભાવિક જુદા આવે આ નમૂનો જોતા અ+ઇ ને બદલે એ, અ+ઉ ને

પ્રબોધચન્દ્રોદય, શ્રીધરનો રાવણચમન્દોદરીસંવાદ, નાકરનાં મહા-ભારતનાં અનેક પર્વો, સિંહાસનદાત્રિશિકા વગેરે કાવ્ય ઉપગ્રંથ છે. આ દ્વિતીય ભૂમિકાનો છેવટનો જગ્ગર કવિ નાકર છે. નાકરની વૃદ્ધાવસ્થામાં લાપા તૃતીય શુદ્ધ ભૂમિકામાં પ્હોંચી ગયેલી એમ ૧૭મી સદીના પૂર્વાર્ધના કેટલાક મહા ગ્રંથો બિપરથી સમગ્રી થકાય છે, આમ છતાં નાકરે તો દ્વિતીય ભૂમિકામાંજ તેનાં કાવ્યો રચેલાં એમ તેના વિરાટપર્વની પ્રાચીન પ્રતિ-ગૂજરાત વર્નાક્યુલર સોસાઇટીના સદ્ગ્રંથમાંની નં. ૩૫૩ની જોતાં પ્રતીત થાય છે. ફોર્બ્સ સલા-મુખ્યાઈના આશ્રય તજે પ્રસિદ્ધ થતી આ મહાભારત ગ્રંથ-માલામાં આ કવિનું તે પર્વ, તેજ પ્રાચીન પ્રતિ-અનુસાર મપ્પાદિત કરવા માંડ્યું છે, તે તેમજ આજ પ્રસિદ્ધ થતા આરણ્યકપર્વથી તેની લાપાનું સ્વરૂપ વિદ્વાનો જોઈ શકશે.

૬. મધ્ય. ગૂજરાતીની તૃતીય ભૂમિકા

(વિક્રમની ૧૭ મી સદીના પૂર્વાર્ધ)

હવે ક્રમપ્રાપ્ત મધ્યકાલીન ગૂજરાતીની તૃતીય શુદ્ધ ભૂમિકાનું સ્વરૂપ બતાવવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવે છે:—

(૧) હે કુખજુ તે માહારી સખી તાહારિ બિરહિં કરીનિ હરિ-
ણીની ચિરિ ખંધન માંહિ પડી છિ. તે કિમ. તેહનિ આંખાસ જે
વસવાનું સ્થલ તે વિપિન સૂનું ઘોર વન સરસું લાગિ છિ. અનિ
પ્રિય સખિઅિ આણી યે માલા તે જવાલા સરખી લાગિ છિ.
અનિ તાપ જે પરિતાપ તે અસિત નિસાસા તેજિ કરી દાવાનલ

ખડે એા, ધને ખડે લપ્પપલ ય વપરાવા શર મપેલા:—

દાહાદા અતિ આગ્રહીજ અગ રમી, બેરો ન કંધે થી.

હાએ પામ કર્ણો, અદુરત દરિ ર્યા, ખાછે ફૂટે તે પતી. (૧૩-૩૧)

X

X

X

X

દીકે તે અતિ દીન દુઃખિત મળી, પૂછે સદ્દા માનની.

દ્રવી નારય દવાણાજ દરિની મૂલત જે માનની. (૧૩-૩૨)

ની જવાલા સરખૂ લાગિ છે. અનિ' કંદપ' તે જ્યમ સરખૂ લાગિ છે. કિમ. વાઘની પિરિ ઠેકડા લરણુ સરખૂ યમ માહાવંતનિ વિધિ એક પાસાં વાઘરીયાં જાલ માંડયું હુએ અનિ એક પાસાં દવ લાગિ થકિ. અનિ એક પાસાં વાઘ વાવા આવી રહી થકિ. અનિ એક પાસાં યમનૂં રૂપ ધરણુ એહણુ આહેડી બાણ પૂરી રહિ થકિ ચેહણુ લાગિ તેહણુ તાહારિ ચિરહિ રાધાનિ લાગિ છે.

(સાં. ૧૬૪૮માં લખાયેલા ગીતગોવિન્દના લાખાન્તરમાંથી પ્ર. ૮મો)

(૨)

દક્ષિણથી કોએક આવી છે, પ્રભુ, દ્વારિ આંડાલી;
ઈંદ્રલોકિ આરોહણ કરતાં કુપિત શક હુંકારી,
રાજલક્ષ્મી શું ત્રિશંકુરાની પડી છે મહી સુમારિ.
કર માંહિ'છિ શુકયુત પંજર; કન્યા કોમલ દેહ.
કાંઈ વીનતી કરવા વાંછિ પ્રભુશ્ચ પરતિ તેહ
સકલ વિશ્વના રત્ન તણાં ધક ઉદધિ નિમ બાજન,
આશ્ચર્ય રૂપ વિહંગ દીપ્તિછિ કલાપાત્ર અતિ ધન.
અમિલ ભુવનનૂં રત્નજ તમનિ જાણી તે શુક ક્યાધી.
સુખ જોવા ઈછિ માહારાજ દૂર થકી અતિ આધી.

૨. (ભાવજની કાદમ્બરી પૂર્વ ભાગ કડવું રત્ન. પૃ. ૪-૫)

• આ તૃતીય ભૂમિકાની લાક્ષણિકતા—

૧. જ્યાં જ્યાં પૂર્વ ભૂમિકામાં અન્દ, અન્ડ, અસંયુક્ત હતા તે બધે સ્થળે પૂર્વનો અક્ષર હ્રસ્વ થતા હ, ડ, અન્તર્ગત અને ઉંકારના સમ્બન્ધમાં દીર્ઘ માનુનાસિક બે કારણ. તે ઉપરાંત આગલી ભૂમિકામાં બમ્બસમ્, પમ્બસમ્, ચઉકં, કઉણુ, પમ્બરિ, ઘમ્બરિ એ બધામાં તેજ રિયતિ ખિસિ, પિસિ, ચુક, કુણુ, પિરિ, ચિરિ વગેરે, ક્વચિતજ અન્ય હ નો ય હોએ વગેરેમાં,

૨. આ ભૂમિકામાં તૃતીયા અને સપ્તમીના પ્રયયમાં વિકલ્પે આં: વાગરીયાં, પાસાં.

વસ્તુરિચતિયે જે પ્રભાણે પ્રયય ભૂમિકા અ + ઇ, અ + ઉ,

અ + ઉં અસંગ્રહી પડ્યાં છે, તેજ રીતે આ ભૂમિકા અન્તર્ગત ધ, ઉં, ઊં માટે પડ્યાં છે. તાલબ્ધ સ્વર તેમજ ય પૂર્વે સકારનું તાલબ્ધ આમાં પણ વિકલ્પે છે.

૧૦. મધ્ય. ગૂજરાતીની ચતુર્થ ભૂમિકા

(સદી ૧૭મીનો ઉત્તરાર્ધ અને ૧૮મીની પહેલી પચીસી).

આ પછી અર્વાચીન ગૂજરાતીનાં સામાન્ય લક્ષણોનો વિકલ્પ પ્રાપ્તિ ચતુર્થ ભૂમિકા પ્રકટ થાય છે. ૧૭ મી સદીની છેલ્લી બે પચીસીઓનું વિપુલ પ્રમાણમાં સાહિત્ય આ ચોથી ભૂમિકાને વ્યક્ત કરનારું મલી આવ્યું છે. મહાભારતનાં અનેક પર્વોનો અનુવાદક ખમ્ભાતનો વિષ્ણુદાસ કવિ એ લાખાનો ખરો સૂત્રધાર છે. મારી પાસે “ગૂજરાતી” પત્રના તન્ત્રી શ્રીયુત નટવરલાલ ઇચ્છારામ દેરાઇના સંગ્રહ-માંનું વિષ્ણુદાસનું રામાયણ-સાં. ૧૬૬૮-૬૯માં નકલ થયેલું આવ્યું છે, તેમાંથી આ નીચે અવતરણ (૪૫૫) આપવામાં આવશે.

(૧) તથા ઉઘરાણી જૂની પૂજમૂની છિ તો જિમ આધિ તિમ અરધે અરધિ છિ । વિજૂ ખોમ દોઠ જનાવાલો રાણા ઘણા ધમના પાસે છે ઘીજં પાસે વઢોલ દલે નામ જોમીદાસના પાસે છે x x x ય યેદેશ્વર દોઠ ૩ દિસીને સમજાવા જોરેને માગ જોવ મલકત આવી તે મલકત તેદમી । ય હલૂ કેરવે તે તેદેના ઘાપતો જણો નદો ।

(G. O. S. No. XIX લેખપદ્ધતિ સાં. ૧૧૧૮ માં લખેલું વિમદ્ગપત્ર)

* આ વિભક્તિપત્ર સાં. ૧૬૧૮નું છે. સાં. ૧૬૧૮ આસપાસ નકલ થયેલી નાકરના વિશદપર્વની ભાષા તદન બુની દ્વિતીય ભૂમિકાની સાહિત્યની ભાષા નાકરે પ્રધાનથી તે દોલ અને આ વિભક્તિપત્રની ભાષા તો ભાષા દોલ એ વધારે સમ્ભવિત છે. અહીં ચોથી ભૂમિકાનું ૨૪૧૫ બતાવના પૂરતા આવે ક્રમયોગ છે. સાહિત્યની ભાષા તરીકે તો તે ૧૭મી સદીના ઉત્તરાર્ધમાં રનીકારાયેલી સમજાય છે.

(૨) એ ઘરની ઘનત્વ । એ ઘર માંદિ ઘસિ ઘસાવિ
માડિ આપિ આઢગરિણિ મૂકિ । મરિ મરાવિ । ઘરનું
માદૂ નહી ગ્રથનું વ્યાજ નહી । પઢિ આપઢિ તે અમિ
સમરાથી આપિય । તથા અમનિ પૂછી પરચો તે મૂજરા
આપીય । અમિ હાજર ન હોઈય ત્યારિ માણસ એ હજૂર
ઘરચો તે મૂજરા આપીય x x x ચાકી પઢા આપઢાનું જે
એતે તે સરવ એ ઘરની માથે ।

(લેખપદ્ધતિ આ. ૧૭૧૫ માં લખેલ ગૃહાઢ્ઠાણપત્રમાથી.)

(૩) ઘોગઠા ઉપરિ છાપરું પકઢાલિઝ છે । તેહનાં
નેવ આંગણિ ઘુઈં છઈં । પહચી રીતિ ઘર છે । હયી ઘરનું
માદૂ નહી ગુરથનું વ્યાજ નહી । એ ઘર પઢિ આપઢિ અમ્યો
સમરાથી આપી(હ) જો સમરાથી નાપી(હ) તુ અમનિ પૂછિ
પરચિ તે મૂજરા આપી(હ) । x x x ગુરથ લાગતા સૂધી
આઢગરિણી મૂકે તુ અમારો દર દાચો નહી । x x x
ઘોક ઘાચર ઘાઢો નીછારો જિહાં સૂધી પૂચિ હુઈં તિહાં
સૂધી વાઈ ફૂલાં તથા સા માનસગ ઠાકરશી ઘાચરિ ।

(લેખપદ્ધતિ આ. ૧૭૨૪ ના ગૃહાઢ્ઠાણકપત્રમાથી.)

(૪) તત્પર થયો રાવણ તત્ત મન્ય ધરી ક્રોધ અપાર,
મખલ સેના મામત્રીશું અંગ્ય ધરી હથિઆર. ૨
આગલિ હય મયતલ અનોપમ એત કૈકૈ કોડિ
તેહનિ ઘંટા ઘૂડરા પાખરા ચિજિત જોડ ૩
ધન નેજ આમર મખલ પૂરા રાખિવા શત યોધ
હલપટા ચાલી પૂગ્વ લાંછો કરિ ઘરણી રોધ. ૪

(સાં ૧૯૬-૨૬ માં નવ પ્રેના વિષ્ણુદામના રામાયણ-સુન્દરકાવ્યનું
કવનું ૨૪ મું)

જિપર આ ચાર અન્ત લુ આપવામા આવ્યા છે, તે ડિપરથી
જોષ શકાય તેમ જ કે-તેમા ખીજ ભૂમિકાનું છઈ, તૃતીય ભૂમિકાના

લક્ષણેા છિ, જિમ, શાચિ, તિમ, અરચિ, લિ, ચિસી, વસિ, ઘસાચિ, માહિ, આપિ, આઢ્યહિણિ, મૂંકિ, મરિ, મરાચિ, પદિ, આપદિ, અમિ, અમનિ, ત્યારિ, આંગણિ, આપીદ, પૂછિ, પરચિ, પૂચિ, યાચરિ, આગલિ, કેહિ, તેહનિ, કરિ, આ રૂપોમાં ૨૫૪ છે. ન્યારે અર્વાચીન ગૂજરાતીની આઘભૂમિકાનાં લક્ષણેા તો, અરધે, પાસે છે, ઘોજે, યેહેચણ, ને, ફેરવે, જણો, યગત્ય, આપિય, પરચો, હોઈય, એ, ઘેસે, માયે, ચોગઠા, મૂકે, અમારો, દાણો, ચોક, ઘાઢો, નીછારો, થયો, મન્ય, અન્ય, અનોપમ, બાણે, આ રૂપોમાં છે. ન્યાં ૪ નો એ નથી થયો ત્યાં યગત્ય, મન્ય, અન્યમાં લઘુપ્રપત્તન ચકાર થયો છે.

૧૧. અર્વાચીન ભાષા

આમ આ ચોથી ભૂમિકામાં તદ્દકાલિયાવાડમાં જે ૧૫ મી સદીમાં વિકસિત નિવત ઘર્ષ ચૂકી ભાષાસ્વરૂપે બિતરી ચૂક્યા હતા, તે તદ્દ ગૂજરાતમાં ૧૮ મી સદીના આરંભ લગભગ ભાષામાં પ્રવેશ પામતા, પછીથી નવા સ્વરૂપમાં કાલિયાવાડ-ગૂજરાતની સર્વસામાન્ય ભાષા તરીકે અર્વાચીન ભાષાની ભૂમિકા પ્રચારમાં આવી, જે મહા ભાષામાં ૧૮ મી સદીના પરમ ન્યોતિર્ધર મહાકવિ પ્રેમાનન્દે અનેક કાવ્યો રચી ગૂજરાતી ભાષાને કાષ્ઠી રીતે સાદિત્યની ભાષા બનાવી.

આ આરે ભૂમિકાના સ્વરૂપ બેપરથી સમગ્રી સકાય તેવું છે કે તદ્દ ગૂજરાતથી રાજકીય કારણોને અડ્ડે ૧૪ મી સદીના અન્ત ભાગમાં તદ્દ કાલિયાવાડ જુદો પડી ગયેલો. સાં. ૧૩૬૦ આસપાસ ગૂજરાતમાં કર્ણ વાઘેલાના શાસનના અન્ત સાથે મુસલમાની અમલની શરૂવાત ઘર્ષ. અને કાલિયાવાડના રાજાઓ સ્વતન્ત્ર થયા. તેની અમરે બન્ને પ્રજાનો સમ્પર્ક પણ ઓછો થયો. મુઘલશાહ ત્રીજાના અન્ત સાથે સં. ૧૬૨૬ આસપાસ ગૂજરાતમાં મોગલશાહ અમલ શરૂ થયો. તેથી કાંઈક અંશે થાળે પડ્યો. આ પૂર્વે મદમદ ભેગાંયે વિકસની

૧૬ મી સદીના આરંભમાં કાઠિયાવાડ તામે ક્યો. તેની અંસરે બન્ને પ્રેમમાં ફરી સમ્પર્ક રાઢ યયો, જેને પરિણામે તત્ત્વ ગૂજરાતની મધ્યકાલીન ભાષામાં ધીરે ધીરે કાઠિયાવાડી ઉત્તર્ગ જનમતા ગયા, તે સાહિત્યની ભાષામાં પણ વિભાષાદારા વિષ્ણુદાસ વગેરેએ પ્રયોજ્યા. સાં. ૧૮૩૩ સુધી મોમલાઇ અમલ આ બન્ને દેશ બપર રહ્યો. દરમિયાન કવિ પ્રેમાનન્દે તો તે પૂર્વે એક સૈકાથીજ બન્ને ભાષાના સમ્પૂર્ણ જોડાણવાળી ભાષાને સાહિત્યની ભાષા તરીકે અપનાવી લીધેલી. ઘોડો-કરંઈ બપરથી ઘોડુ-કરિ એ ત્રીજી ભૂમિકામાં પસાર થઈ ઘોડો-કરે આવી ન શકે. માટેજ વિષ્ણુદાસાદિયે કાઠિયાવાડનાં ઘોડો-કરે રૂપો ચોથી ભૂમિકામાં બેઠીનાં લીધાં.

મધ્યકાલીન ગૂજરાતીની પ્રથમ ભૂમિકા બન્ને દેશમાં સમાન હોવા છતાં દ્વિતીય ભૂમિકામાં ભેદ પડ્યો. તત્ત્વ કાઠિયાવાડમાં સાં. ૧૪૫૬ ના લખતમાં આપેલી ભાષાનું સ્વરૂપ, જે અર્ધાચીન ગૂજરાતીની આઘ ભૂમિકા છે, તે સ્વરૂપ સ્થાપિત થયું. ન્યારે તત્ત્વ ગૂજરાતમાં મારવાડના સમ્પર્કને લીધે ભાષા ત્રણ ભૂમિકાઓ વટાવી ૧૭ મી સદીના પૂર્વાર્ધમાં બન્ને દેશનાં શાન્તિમય જોડાણ થતાં અને મારવાડના સંસર્ગે ઓછો થતા એક મદાભાષા તરીકે એક સ્વરૂપમાં સ્વીકારાઈ.

નરસિંહે અર્ધાચીન સ્વરૂપની આઘ ભૂમિકામાં કાવ્યપ્રવાહ રેલાવ્યો. તે પછી તત્ત્વ કાઠિયાવાડના કેશવદાસ, પરમાણુદાસ, વૈકુણ્ઠ, તુલસી, રામકૃષ્ણ વગેરે શિષ્ટ કવિયોએ કવિ નરસિંહની શિષ્ટ નાગરી ભાષામાંજ કાવ્યસરિતાના વહેણે વહાવી કાવ્યક્ષેત્રને નવપદ્મવિત રાખ્યું. નરસિંહ બપર મુઘ્ધ થઈ વડોદરાને અમર કરનાર મુજરીના સાચા સપૂત કવિવર પ્રેમાનન્દે એ નરસિંહનીજ ભાષાને સર્વશિષ્ટમાન્ય

† માર્કવેડયેના નાગર અપભ્રંશ એ સમજવે. ઉપનાગર અપભ્રંશ તે તત્ત્વગૂજરાતની દ્વિતીય ભૂમિકા સમજવે. દલ આ વિષયમાં શોધ કરી બાકી રહે છે.

ભાષા સ્વીકારી તેમાં અનેક કાવ્યમૃતવદ્ભરીયો ઉત્પન્ન કરી માતૃ-ભાષાના ગૌરવને તેની ચઢતીના શિખર ઉપર ઝગમગાવ્યું. પ્રેમાનન્દે આ ભાષાનો ઉદ્ધાર કર્યો એમ કહિયે તે ખોટું નથી. પ્રેમાનન્દે પછી પણ કેટલાક કવિયોયે પોતાના કાવ્યમાં જૂની તત્ત્વ ગૂજરાતી ભાષાનાં સ્વરૂપો જાગવી રાખવા પ્રયત્ન કરેલો. દી. બ. દેશવજાલ, હ. ધ્રુવે સમ્પાદિત કરેલા પ્રેમાનન્દના આર મામની જે જુદી જુદી પ્રતિયો મળેલી તેમાંની કાંઈકાંઈ પ્રતિમાં મારા પ્રમાણમાં લલિયાયે જૂની ભાષાની છાંટ મારી દીધેલી. તે વિશેનો દી. બ. ધ્રુવ મહોદયનો અભિપ્રાય જોના આ વસ્તુનું વંદ્યાતથ્ય સમજાય છે.

અર્વાચીન ગૂજરાતીની જે ભૂમિકાઓ ગણવી યોગ્ય છે. ૧ લી ભૂમિકા તે વિક્રમની ૧૫મી સદીથી છેક ૧૯મી સદી સુધી ગણી શકાય. કવિ દયારામ આ ભાષાસ્વરૂપને અર્પનારો છેલ્લો કવિ હતો, તે તેણે પોતાને હાથે જિનારેલી તેનાજ કાવ્ય રસિકવલ્લભની નકલ ઉપરથી જાણી શકાય છે.

૨ જી ભૂમિકા અડધેજી રાજ્યના આરમ્ભકાળથી એટલે ૨૦મી સદીની શરુવાતથી માનવામાં કરેલો પ્રત્યવાસ નથી. ગૂજરાતી ભાષામાં વિદેશી શબ્દોનું મિશ્રણ જે કે વિક્રમની ૧૪મી સદીથીજ થયેલું છતાં તે ધણુંજ ઓછું હતું. ખરૂં અને સફીન મિશ્રણ ૨૦ મી સદીના આરમ્ભથીજ થયું છે. વિદેશી ભાષાના સંસર્ગથી કેટલાક પ્રયોગો, શબ્દો, વિચારો નવા હાખત થયા છે, જ્યારે કેટલાક જૂના પ્રયોગો, શબ્દો, વિચારો જીર્ણ થઈ નાશ પામ્યા છે: ૧૯મી સદીના

● આ પહેલી ભૂમિકાના જે ભાગ કરવા હોય તે ૧. ૧૫મી સદીથી ૧૭મીના પૂર્વાધ સુધી; ૨. ૧૭મીના ઉત્તરાધથી ૧૯મી સદીના અન્ત સુધી ગણી શકાય. આમ બેઠે બહુવાનું કારણ એ કે ૧૭મી ના ઉત્તરાધ સુધી કવિમિત્ તત્ત્વ કાઠિયાવાડમાં એ, ચ સાથે સત્તમી વિભક્તિના ૩ વાળાં રૂપો અને કહિયે વગેરે સાથે કંઠીઈ વગેરે રૂપો પણ દેખાય છે બાકી ખાસ એક ન જણાય.

અન્ત મૂંધીના કાબ્યોમાં જૂના પ્રયોગો, શબ્દો, વિચારો ઝગવાઈ રહેલા માણુમ પડે છેજ.

દરેક દેશમાં અને છે તેમ આ આપણા દેશમાં પણ ભાષાના પ્રાન્તીય વિભાગો છેજ. પરન્તુ આખા દેશની સર્વસામાન્ય ભાષા તરીકે સ્વીકારાયેલી ભાષાને પ્રાન્તીયતા નડતી નથી કેટલીક વિશિષ્ટતાઓને નકામી પ્રાન્તીય તરીકે પણ કાઢી નાખી હોય છે. જેવી કે તૃતીયા અને સપ્તમીના ઘઠારમાં સારા કાઠિયાવાડમાં સાનુનાસિક ઉચ્ચારણુ છે, તેજ રીતે વર્તમાન પ્રથમ પુરુષ બહુવચનમાં સાનુનાસિકતા છે; તેમજ અને, ને, માટે વગેરે શબ્દોમાં પણ સાનુનાસિકતા છે આના મૂળમાં છેટ અપભ્રંશકાળથી તે તે પ્રત્યયોમાં સાનુનામિકતા વિભાષાદ્વાગ ઊતરી આવેલી છે.

આદ્યાર્થ બીજા પુરુષ બહુવચનમાં મૂળ ટ પ્રત્યય ઊપરથી ગૂંજરાતીમાં ઓ માની આકારાન્ત ધાતુઓના કૃત્રિમ બાઓ, થાઓ, કમાઓ, વગેરે રૂપો માનેના છે. વસ્તુસ્થિતિયે તેવા સંયોગોમાં જાવ, કમાવ, થાવ વગેરે સમન્ત દશાના સ્વાભાવિક રૂપો છે.

આ તો માત્ર પ્રસંગીપાત દિશા માત્ર સૂચવૂ છું. ગૂંજરાતી ભાષાની નોંડણીમાં બે-ચાલ વિસંજ્વાલી રચ્યો છે, તેનો ભાષાના ક્રમિક વિકાસને ધ્યાનમાં લઈ તેમજ સ્વાભાવિક ઉચ્ચારણોને સ્વીકારી કૃત્રિમ ઉચ્ચારણો પેસી ગયા હોય તો પ્રથમ વિભાષાનીકારી ટાળી નાખવા જોઈયે. રા. બળવન્તરાય ઠાકોરે આવા સંયોગો નવા નવા ઉત્પન્ન થાય ત્યા વિભાષા સ્વીકારવા સૂચના કરી છે. અમુક વખતે એટલું વનણુ મનમાં જવાર કે જે ખરા અને સ્વાભાવિક ઉચ્ચારણો હોય તે સહને માટે જનમમૂલમાં સ્વીકારાઈ જવા સંકૃત ભાષાના બળણુકાને એ વાત અજાણી નથી. પાણિનિના ખુદના એના કેટલાય નિયમો છે કે જે અધારે સંસ્કૃત ભાષામાં પ્રચારમાજ નથી, ત્યારે તેમણે અ-વ ઋષિના અને તેરી જે વિભાષાઓ આપી

છે, તેજ સામાન્ય રીતે વ્યવહારમાં છે. મોંમર્ગો, અંધો અપૂર્વેસ્ય ચોડશિ (અષ્ટા. ૮-૩-૧) એ નિયમથી વિસર્ગનો યકાર કર્યો છે. ઓતો ગાર્ગ્યસ્ય (અષ્ટા. ૮-૩-૨૦) ગાર્ગ્ય મુનિ ત્યાં લોપ માને છે. આમાં ગાર્ગ્યનો મતજ કાયમ રહ્યો છે. પાણિનિના થ ની સામે કાઠ જોવાની દરકાર કરવું નથી. ભાષા એ સ્વાભાવિક વસ્તુ છે, તેમાં કૃત્રિમતાને રચાવું નથીજ, કૃત્રિમતા ભાષાસ્વરૂપનું દૂષણ છે; વિભાષા એ રોગ હરવાનું ઉત્તમ ઔષધ છે. ગૂજરાતના લ્યોતિધરા આ વસ્તુને ખ્યાલમાં લઈ ભાષાદારનો પ્રયત્ન ચાલુ રાખે એમ ક્રિયે ભાષાપ્રેમી, ન ધવ્વે ?

૧૨. આરણ્યકપર્વનું સંપાદન

શ્રી ફોર્બ્સ ગૂજરાતી સભા તરફથી પ્રસિદ્ધ થતા મહાભારતની ભાષા સમગ્રવા માટે મધ્યકાલીન ગૂજરાતી ભાષાનું સ્વરૂપવાન આવરણક માનીને જીપર પ્રભાણેનો પ્રયત્ન કરવા પ્રેરાયો છે. મહાભારતનાં દેશીઓ જૂનામાં જૂનો પર્વો નાકરના છે. તેની ભાષા દ્વિતીય ભૂમિકાની છે, તે વાત જીપર ખતાવવામાંજ આવી છે. તે પૂર્વેનાં પર્વો અઘાપિ દેશીમાં પ્રાપ્ત થયાં નથીજ. શ્રી ફોર્બ્સ ગૂજરાતી સભાનો મુખ્ય એ સિદ્ધાન્ત છે કે ધની શકે ત્યાં સખી જૂનામાં જૂનો એકજ કવિના પર્વોજ આ મહાભારતઅન્યમાલમાં લેવાં. તે પ્રભાણે અન્ય ૧૦૯૪ માં દ્વિજકવિ હરિદાસનું આદિપર્વ (સા. ૧૬૪૪ આપાદાદિનું) અને દ્વિજ કવિ વિષ્ણુદાસનું સભાપર્વ [સા. ૧૬૫૪ આપાદાદિનું] લેવામાં આવ્યાં. કાશીચુલ શેઠજીનું સભાપર્વ [સા. ૧૬૪૮ નું] આના કરતાં પ્રાચીન ખરું; પરંતુ તેની પ્રતિયો નાકરના વિરાટપર્વ-તર્જત સભાપર્વ સાથે મિત્ર દયામાં જોવામાં આવી. આવી રિયતિમાં તેના સંપાદનનું કાર્ય મુશ્કેલ હતું અને

૧. શાક્તિસરિત્ સુત્રાખન્ધ વિરાટપર્વ ૧૫મી સરીનું પ્રાપ્ત છે

તેથીજ સુપ્રસિદ્ધ કવિ વિષ્ણુદાસનું સભાપર્વ લેવું. યોગ્ય ધારવામાં આવ્યું. આરણ્યકપર્વ ત્રણ કવિનાં લિપિલખ છે તે નાંકર, વિષ્ણુદાસ અને અવિચળદાસના. તેમાં નાંકર સૌથી જૂનો છે. તેના આ પર્વની માત્ર એકજ ગુજરાત ધર્મીકચલર સોસાઇટી-અમદાવાદના સર્જકની નાં. ૨૫ ની એતિ જીર્ણુ પ્રતિ રા. હીરાલાલ ત્રિ. પારેખ મારફત મેળવી, આ પર્વનું સંપાદન કરવામાં આવ્યું છે. સોસાઇટી તરફથી એક ગોવિન્દરામ નામક પુરાણીને જૂનાં કાવ્યોની નકલો કરવાને રોકવામાં આવેલો. તેણે સાં. ૧૯૨૩ ની આસપાસ આ કાવ્યની નકલ ઊતારી છે. તેણે આ પર્વની પુષ્પિકામાં સાલ આપી નથી, તથાપિ બીજાં કેટલાયે પર્વો તેણે ઊતાર્યા છે, તેમાં કયાંક કયાંક સાલ આપી છે:—

इति श्री माहाभारये गदापर्व समाप्त ॥ संपूर्ण श.
૧૯૨૩ ના ભાદરવા સુદી ૨ લ. પુરાંણી ગોવિંદરામ સંપતરામ રેહેવાસી કાસરના પ્રગણે પેટલાવ.

પ્રતિ શુદ્ધ તો નજ દેતી. તેમાં અર્વાચીન ભાષાની છાટ સારી રીતે પેસી ગયેલી. સુલાએ નાંકરના વિરાટપર્વની સોસાઇટીના સર્જકની નાં. ૩૫૩ની અપૂર્ણ પ્રતિ નાંકરની ભાષા આખાદ સાંચવી રાખતી પ્રાપ્ત થઈ. તેની મદદે આ પર્વની ભાષા બરોબર સાચવી સંપાદન કરવામાં આવ્યું છે. આ પર્વના ૧૧૧-૧૨-૧૩ એ ત્રણ કડવા વિરાટપર્વના ૧૭-૧૮-૧૯, એના એ છે. તેનું સંપાદન તે જૂની પ્રતિ બપરથી બીજી દસેક પ્રતિયોની મદદથી કરવામાં આવ્યું છે.

આ પર્વની પ્રસિદ્ધિમા મુખ્ય હિસ્સો મારા મિત્ર રા. હીરાલાલ ત્રિ. પારેખનોજ છે. તેનો અહીં આભાર માનવાનું જૂલું તો મારા જેવો ચત્યહૃદય કોઈ ન ગણાય. બીજાં ત્રણ શ્રી ફોર્બ્સ ગુજરાતી સભાનું. તેણે આ જોષમ ન ખેડ્યું હોત તો આ કાર્ય જનતા સામે મૂકવાનું

લાગ્યજ પ્રાપ્ત ન થાત. ગ. અગ્નિવાણ જાની અને ભાષ નટવર-
લાલ દેરાધનો તો હું અથમથીજ ઝડપી છું. એ સૌનો તેમજ અતિ
ચીમ્તવાથી મુદ્રણ કરનાર શ્રી ૧ જ્ઞાનમન્દિર મુદ્રણાલયના માલેક રા.
શકુન્તરાયનો આભાર માની આ મારો દ્વિતીય પ્રયત્ન પરમ કૃપાળુ
પરમાત્મા શ્રી કૃષ્ણચન્દ્રજીના ચરણસરોજમાં અર્પી આ મારી વિસ્તૃત
મસ્તાવના અહીં પૂર્ણ કરું છું.

માર્ગશીર્ષ-કૃષ્ણ ૫ ગુરુ. સા. ૧૯૯૦ } ઠેરાવરામ કાશીરામ શાસ્ત્રી
માંગરોલ-કાઠિયાવાડ

મોક્ષણ :

ઉપોદ્ધાત

૧. આરણ્યકપર્વનો કર્તા

જરાતી ભાષામાં મહાભારત દેશીમાં અર્પવાનું પ્રથમ માન કાષ્યે મેળવ્યું હોય તો તે માત્ર વીરક્ષેત્રવાસી વિકાનો સુત વૈશ્યકવિ નાકરજ. તેની પ્હેલાંનાં ભાગવત અને રામાયણના પ્રસન્નોના આખ્યાનો ખીજ કવિયોના મળે છે, પરન્તુ મહાભારતના પર્વો તો નહીંજ. આપણા આ સુપ્રસિદ્ધ કવિયે પ્રથમજ

વાર સા. ૧૬૦૧માં દેશીમાં વિરાટપર્વની રચના કરી. મહાભારતનાં આખ્યાનોમાં માત્ર નવાખ્યાનજ એવું છે કે-જે નાકર પૂર્વેના કવિયોના મળે છે. નાકરે પણ સા. ૧૫૮૧ માં નવાખ્યાનની રચના કરી છે. અહીં એ સ્વાભાવિક પ્રશ્ન ઊઠે કે નાકરે વિરાટપર્વની રચના પ્રથમ કેમ કરી ?

પ્રાચીન કાળથી એવી જાતની માન્યતા ચાલી આવે છે કે મહાભારતને આદિથી ઊતારનાર આખું જિતારી રાકતો નથી. આ માન્યતા એટલી બધી જડ ધાલી ગયેલી મનાય છે કે-આ વીસમી સદીના તદ્દન નવા જમાનામાં પૂનામાંથી પ્રસિદ્ધ થતી સંસ્કૃત મહાભારતની સાવદેશિક આવૃત્તિનો આરમ્ભ પણ વિરાટપર્વથી કરવામાં આવ્યો છે. નાકર પૂર્વે મહાભારતના પર્વો માતૃભાષામાં જિતારવામાં પણ આજ માન્યતા આડે આવી દેખાય છે. નાકરે પ્હેલું કરી એ

પણ એક આશ્ચર્ય છે. પરંતુ તે આશ્ચર્ય નિરાકરણ એમ થઈ શકે તેમ છે કે-નાકર જાને વૈશ્ય, હનો; પોતાના પેટને ખાતર કવિતાની રચના કરનારો ન હોય; બેલકે ઉદારતાપૂર્વક પોતાનાં કાવ્યો બ્રાહ્મણોને અર્પી દેતો કે જેના બિપર્યયી તે બ્રાહ્મણો પોતાનો નિર્વાહ ચલાવી શકતા. તેના ધણાં કાવ્યોના અન્તમાં તેણે કાવ્ય રચી મહનસુત નહાને કે મેઘસૂદને નામના વડનગરા નાગર બ્રાહ્મણને અર્પી દેતાં—

“કરી મન્ય વાક્ય-કરિ સૂચ્ય, વિન્નિ પુણ્ય વિસ્તાર રે,
 વૃષ્ટ નાગર કુલિ નામ મહનસુત, ગાઢ ચાઢ જવનિસ્તાર રે.” ૨૨
 (વિરાટપર્વ)

આવો ઉલ્લેખ, બીજાં કાવ્યાના, અન્તે પણ નીકળે છે. હૃદયમાં આવી જાતની દિગ્ભવને બહેજ તે, થોડા પણ પર્વો માતૃભાષામાં અર્પવા શક્તિમાન થયો છે.

અત્યારે ઉપસન્ધ પર્વોમાં આરણ્યકપર્વ, વિરાટપર્વ, કૃષ્ણપર્વ, જહીમપર્વ અને મદાપર્વ એ પાંચ પર્વો તેની છાપવાળાં લખ્ય છે. આરણ્યકપર્વમાં તેણે એક કડવામાં આદિપર્વ સૂત્રોપમાં અને ૬ કડવામાં સભાપર્વ આપ્યાં છે, જ્યારે વિરાટપર્વમાં ૧૩ કડવામાં સભાપર્વ અને ૬ કડવામાં દ્વંદ્વ આરણ્યકપર્વ આપ્યાં છે. આમ ગણિયે તો આદિ-સભા-આરણ્યક-વિરાટ-કૃષ્ણ બીમ મદાપર્વ તેનાં છે. આ ઉપરાંત રાત્ર્ય, સૌપ્તિક અને સ્ત્રીપર્વ હું નાકરનાં માનું છું, કેમકે તેમાંના સૌપ્તિક પર્વમાં નાકર કાવ્ય બનાવી જેને

• બીમપર્વ અને મદાપર્વ એ જાને જેવા પર્વો છે.

+ “ભાષ્ય પ્રસિદ્ધ નામ માદરં કદં, છુ પદ મનિ રીરા.

પદજન્ય મંદાર-ભેદ ને બાલુ. કિદિવરાબ્યુ શીલુમદીસિ. ૧૫

એક નામ ગાદે મન્ય પાવન રખિ કવેણ મેઘ.

૬૬ આ મદનિ. કયા કરબ્યે, નિમ પુનરપિ જન્ય ન દેવ. ૧૧

(સૌપ્તિક પર્વ-કડવું ૯ મું)

મહોદ્ય પ્રસિદ્ધ નામ નાકર સમજી શકે

અર્પા દેતો તે આજીણના પિતાનું નામ મદન ઉપલબ્ધ થાય છે. ત્યારે પોતે પોતાનું નામ મલ્લમ ઉદિષ્ટ કરે છે. પ્રતિ અકેકીજ મળે છે એટલે તે મદન કે મદનમુત એ નક્કી કરી શકાતું નથી. પદ્ધતિ ઊપરથી એમ મમઝી ગકાય તેવું છે કે-એ ત્રણેય નાના પર્વો પણ તેનીજ કૃતિ હોય.

કમલાએ આ પ્રાચીન કવિનું આખું મહાભારત ઉપલબ્ધ નથી થતું. તેણે આખું મહાભારત રચ્યું પણ ન હોય. પરન્તુ તેમ છતાં મહાભારતના પર્વો માતૃભાષામાં જિતારવાની અચકામણુ તો સદાને માટે દૂર થઈ ગઈ; અને ખમ્ભાતના દ્વિજ કવિ વિષ્ણુદાસે ૧૫ પર્વો માતૃભાષામાં મૂળ મહાભારતને પ્રામાણિક રીતે અનુસરતા અર્પ્યા. સમ્ભવ છે કે વિષ્ણુદાસે આખું મહાભારત પણ રચ્યું હોય, પણ શાન્તિ, અનુશાસન અને આશ્રમવાસિક પર્વોની અકેકી નકલ પણ અઘાપિ કયાવથી પ્રાપ્ત થઈ નથી.

અહીં મહાભારતના ૨ જ અન્યમાં આ આરણ્યકપર્વની પ્રસિદ્ધિથી ગૂજરાતી ભાષામાં જૂનામાં જૂનું મહાભારતનું પર્વ પ્રસિદ્ધ થાય છે અને તે પણ નિઃસ્પૃહી વૈશ્ય કવિ નાકરનું રચેલું. આ પર્વમાં અન્તે આવેલા ઉલ્લેખથી આ પર્વ નાકરનું છે, એમ સમજાય છે:—

“કર જોડી નાકરે કહય, પ્રાકૃત એહવું મઘ લલ્લુ” (પૃ. ૩૦૩)

સામાન્ય રીતે નાકરના કાવ્યોમાં તેના નામનો નિર્દેશ કાવ્યને અન્તે આપવામાં આવેલો પ્રાપ્ત થાય છે. અન્ત ભાગ પ્રાપ્ત ન થાય તો તે કાવ્ય કોનું એ જાણવું જગ મુશ્કેલ થઈ પડે. પરન્તુ ખીજાં કેટલાક પ્રમાણોથી તે વસ્તુ હસ્તગત થઈ શકે ખરી. આ આરણ્યક પર્વ ૧૧૦ માં કડવે પૂર્ણ થતું હોય તેવો દેખાવ છે. ત્યાંથી ફરી ૧૧૦ માં કડવાના અન્તના શબ્દો ઊઠાવી વિરાટપર્વાન્તર્ગત દ્વંકા આરણ્યકપર્વના ૧૭-૧૮-૧૯ એ કડવા અને પછી રહી જતો જયદ્રથમાનભઞ્જનો પ્રસન્ન નાકર આપે છે. આ ઉપરાંત ખીજાં પણ

એ પ્રમાણથી તેનું કર્તૃત્વ નિર્ણયિત છે. આ પર્વમાં નવાખ્યાન માત્ર એ કડવાંઓમાંજ અતિ દ્વંકમાં આપવામાં આવ્યું છે. કારણ ૨૫૯ છે કે તેણે સા. ૧૫૮૧ માંજ સ્વતન્ત્ર વિરત્ત નવાખ્યાનની રચના કરેલીજ. તેજ રીતે આ પર્વમાં રામાયણનો પ્રસર્જ પણ માત્ર સ્થિતજ કર્યો છે. તેનું કારણ પણ ૨૫૯ છે કે તેણે આખું રામાયણ સા. ૧૬૨૪ માં રચી પૂર્ણ કરેલું. અહીં એક સ્વાભાવિક પ્રશ્ન એ રહે કે વિરાટપર્વમાં દ્વંકમાં સભાપર્વ આપ્યા છતાં તેણે આરણ્યકપર્વમાં શા માટે ફરી સભાપર્વ આપ્યું? તેનો ખુલાસો તો ૨૫૯ છે કે— આરણ્યકપર્વમાં આરમ્ભથીજ એટલે આદિપર્વથી સાર આપવામાં આવ્યો છે. એટલે વચ્ચે આવતા સભાપર્વનો સાર આપવોજ જોઈયો. તેમજ એ બન્ને સભાપર્વનો સાર શબ્દમાત્રથીજ લિખ છે, બાકી આશય અને કથાનક એકસરખાંજ છે. તેણે સભાપર્વ સ્વતન્ત્ર રચ્યું નથી લાગતું. આદિપર્વ કદાચ સ્વતન્ત્ર રચ્યું હોય તો સમ્ભવિત છે. ગુજરાત બનો. સો. ના સર્ગદ્વમાં નાં. ૨૩ નું એક આદિપર્વ છે. તેનું મૂળલાચરણ અને આ આરણ્યકપર્વનું મૂળલાચરણ એકજ છે. આદિપર્વનો અન્ત ભાગ નષ્ટ છે એટલે કવિના નામનો ઉત્સેખ પ્રાપ્ત નથીજ. તેમજ તે પ્રતિ એટલી બધી જીર્ણ થઈ ગઈ છે કે—પાના બિખેડતાં તૂટી કટકા થઈ જાય છે, એટલે મૂળ સાથે મેળવી શકાય તેમ નથી. નહોતર તરતજ પકડી શકાય કે એ કૃતિ નાકરની છે કે નહીં. તે આદિપર્વના અન્તમાં એક કડી આ છે:—

“આદિ કથા જાદવ દેરી, અતિ ખાંડવવન.

એટલે આદિપર્વ પરિપુરણ, જન્મેજય રાજન.”

આ કડી હરિદાસના આદિપર્વની માથે મનદરના આદિપર્વની સેજમેજ પ્રતિમાં હેત્તવા ૮૭ મા કડવાની ૧૭ મી કડી છે. એ પછીની એ આદિપર્વની કડી આ છે:—

“આદિ તણું વૃત્તાત કલાં, એ કથા અપૂરવ સાર,
સુણી કથા તે મહાભારયની, કહેતાં નાવે પાર.”

એ હરિદાસના આદિપર્વના ૮૭ મા કડવાની ૧૫ મી છે. એટલે સમ્ભવ કે પૂર્વથી ચાલી આવતી એ કડી હરિદાસે અને પછીના કોઇ માણુભટ્ટે મિશ્રપ્રતિમાં પણ પૂર્વની કડી સાથે ચાલુ રાખી હોય.

આમ જોતાં નાકરે વિસ્તૃત આદિ-આરણ્યક-વિરાટ-કર્ણ-રાત્ય-ભીમ-ગદા-સૌમિક-ઓ પર્વો રચ્યાં હોય. આ ઉપરાંત તેણે ઉદ્યોગપર્વ પણ સડક્ષેપમાં ગદાપર્વના આરંભમા આપ્યું છે, તેવા ગદાપર્વના ૩૭ કડવાના અન્તમાં ઉક્લેષ્ય છે:—

“ખીજી કથા તાં ઉદ્યોગપર્વની સંક્ષેપે કહી જેહ,
ગદાપર્વ તાં કહું વિસ્તારી, સાંભળીએ જી તેહ.”

રા. રા. જનલાલ વિ. રાવળ જુકું રચ્યું માને છે, પણ તેમ લાગતું નથી.

આ પ્રમાણે નાકરે મહાભારતના ધણા પર્વો ગૂજરાતીમાં આપ્યાં. એ ઉપરાંત ભાગવત-રામાયણમાંથી પણ જુદા જુદા પ્રસંગો લઈ કાવ્યો રચ્યાં છે. બૃહતકાવ્યદોહન ભાગ ૮ માં રા. અમ્ખાલાલ જાનીએ તેના ઉપલબ્ધ ગ્રંથોની ટીપ આપી છે.

૨. નાકરનો સમય અને કાવ્યરચનપ્રવૃત્તિ

આ સમર્થ ભાગાસેવકના સમયના વિષયમા નિમિત્તતા તો અઘાપિ પ્રાપ્ત થઈ નથી; તથાપિ તેના ઉપલબ્ધ કાવ્યોમાં આપેલાં વર્ણો જાપરથી તેનો સમય અટકળી સકાય છે. જુ. કા. દો. ભાગ ૬ માં તેનું હરિશ્ચન્દ્રાખ્યાન પ્રસિદ્ધ થયું છે. તેમાં નીચેની સાલ મળે છે:—

“ સવત ૫ દર બોતેર અબ્યાસ, *બુધાષ્ટમી બાદરવો માસ ”
(પાન ૭૦૬)

જ્યારે નંદિયાદ-ઘડીલક્ષ્મી પુસ્તકશાળામાં એક રામાયણ નીકરતું છે, જેમાં સા ૧૬૨૪ નો ઉલ્લેખ છે આમ તેનો જન્મ સા ૧૫૭૨ થી પૂર્વે ૨૦ વર્ષ ગણિએ તો સા ૧૫૫૨ લગભગ ગણી શકાય.

* સાકે ૧૪૪૨ પછીની કોઈ પણ તિથિના વાર કાઢવાનું અશ્લિત મહાભારત અન્ય હેલાના ઉપોદ્યાતના ૪ ૨૬ વપર આપ્યું ॥ અહીં સાકે ૧૪૪૨ પૂર્વનાં તિથિ-વાર કાઢવાનું અશ્લિત આપ્યું છે — (થો : ૫૪૬)
કેલથી તેના તે શ્લોક સાકે ૧૪૪૨ પૂર્વનાં તિથિવાર આપે છે —

દ્વયચ્ચીન્દ્રા શકરહિતાસ્તતો મવાર્ષ

ચક્રાણ્ય રવિહતશોપક ત્વ હીનમ્ ।

ચૈત્રાણી પૃથગમુત સદગ્નચક્રાત્

સિદ્ધાધ્યાદમરફલ્યધિમાસયુક્તમ્ ।

સ્વત્રિન્ન તિથિરહિત નિરપ્રચક્રા—

જ્ઞાનાલ્ય પૃથગમુતોડધિપટ્કલ્યૈ ।

કનાર્શિર્વિયુતમર્હગ્નો ભવૈ

વાર પ્રાવહરહતચક્રસુગગ્નોડબ્જાન્ ॥

૧૪૪૨ માંથી છટ શકને બાદ રી વધેલા શોધને ૧૧ થી બાંગી લીધેલ ને ફલ, તેને એક ફેલાય (આનો ને) શોધ રૂઢે તેને ૧૨ થી શુભતા આવેલા શુભાકારમાંથી ચૈત્રાદિ અત્ર માસો બાદ કરવા તેને બુદ્ધ (મુકવા) (અ મધ્યમ માસમણ્ડુ ફેલાય) તેમાં ૨ થી શુભેલા એક સાથે ૨૪ બેરેના આ સરવાળાને ૩૩ થી બાંગી લીધેલ ફલ, તે અધિકમાસ તેને બપગના મધ્યમ માસમણ્ડુમાં ભેળવવા (આ રૂપક માસમણ્ડુ ફેલાય) આ રૂપક માસમણ્ડુને ૩૦ થી શુભતા આવતા શુભાકારમાંથી પડવેથી માઠી નેટલી તિથિ અર્ધ દોય તેટલી બાદ ૭ થી આ શોધમાં ચક્રનો સેડ વિનાનો ૩ ફી બાગ બેરેરવો તેને

આનું આડકતરું સમર્થન અહીં નીચે મુજબની બિના આપે છે. તેથી પણ તે સમય સિદ્ધ થઈ શકે તેમ છે.

નાકરની ભાષા કઈ? પ્રસ્તાવનામાં આનો ખુલાસો મારા તરફથી આપવામાં આવ્યો છે. તેના અગ્રસિદ્ધ વિરાટપર્વની મધ્ય-

ભૂદા મૂકવા. (આ મધ્યમ અહર્ગણુ.) આ મધ્યમ અહર્ગણુને ૬૪ થી સાંગતાં ને બાગાકાર તે ક્ષય દિવસ. તે ક્ષય દિવસ મધ્યમ અહર્ગણુમાંથી બાદ કરવા. આ રોષ તે ક્ષયટ અહર્ગણુ. આ ક્ષયટ અહર્ગણુમાં ૫ થી શુદ્ધિ આક્રમે ભિરેવનું, અને તેને ૭ થી ભાગવા. આમ કરતાં ને ૦ વધે તો સોમવાર, ૧ વધે તો રવિવાર, ૨ વધે તો શનિવાર એમ પાછળ પાછળનો વાર આવે.

ગણિતિક દૃષ્ટિએ જોતાં સાં. ૧૫૭૨ ના બાદરવા વદિ ૮ ને બુધવાર એ સંભાવ્ય દિવસ છે. આ નીચેના ગણિતથી પૂરવાર થઈ શકશે:—

$$\begin{array}{rcll}
 \text{સાં. ૧૫૭૨—૧૩૫ (સાં. આપાદ્રાદિ ગણતાં)} & = & \text{સાંકે ૧૪૩૭} & \\
 ૧૪૪૨ & ૧૧)૫૦૦(૦૪ ચક્ર & ૦૬ રોષ & ૭૦૨ માસગણુ \\
 -૧૪૩૭ & ૪૪ & \times ૧૨ & -૫ ચૈત્રાદિ ગત માસ \\
 \hline
 ૦૦૦૫ & ૦૦૬ રોષ & ૭૦૨ માસગણુ & ૨૦૨ મધ્યમ માસ \\
 ૨ \times ૦૪ ચક્ર = ૦૮ + ૨૦૨ મધ્યમ માસ + ૨૪ = ૨૩ \div ૩૩ = ૦૮ અધિક માસ & & & \\
 ૨૦૨ મધ્યમ માસ & ૩ રપટ માસ & ૬૦ અહર્ગણુ & ૧૩)૬૮(૧ ક્ષયદિન \\
 + ૦૮ અધિક માસ \times ૩૦ & & -૨૨ ગત તિથિ & ૧૩ \\
 \hline
 ૩ રપટ માસ & ૬૦ અહર્ગણુ & + ૦ ચક્રનો ૬૬૦ ભાગ & — \\
 & & ૧૮ મધ્યમ અહર્ગણુ & ૫ \\
 ૧૮ મધ્યમ અહર્ગણુ & ૧૭ રપટ અહર્ગણુ & ૭)૬૯(૮ & \\
 - ૧ ક્ષય દિન & + ૨ (ચક્ર \times ૫) & ૧૩ & \\
 \hline
 ૧૭ રપટ અહર્ગણુ & ૧૯ & & ૬ મર્ગવાર
 \end{array}$$

ક્ષય દિનમાં ચાંચ રોષ રહે છે. આમ જોતાં બુધવારે પોણાપાંચ ઘડી ભગભગ અષ્ટમી સંભવિત છે. એટલે તે દિવસે બુધવાર હતો, એ વાત નિઃસંશ્ય છે.

કાંલીન ગૂજરાતી ભાષાની દ્વિતીય ભૂમિકાની ભાષાને સાચવી રાખતી ગૂજરાત વનો, સોસા. ના સર્જકની નાં. ૩૫૩ ની પ્રતિ જો ઉપલબ્ધ ન હોત તો તેની ભાષા જાણુવી જરા મુશ્કેલ થઈ પડત. જોકે ભાલજીની કાદમ્બરીની ભાષા તૃતીય ભૂમિકાની મળી આવે છે આમ છતાં નાકરના પર્વની ભાષા દ્વિતીય ભૂમિકાની સ્પષ્ટતા મળતી હોવાથી એવા અનુમાન જોપર આવી શકાય કે સાં. ૧૫૧૨ માં રચાયેલી ભાલજીની કાદમ્બરીની અત્યારે સાં. ૧૬૭૨ ની ગૂ. વ. સો નાં. ૧૫૬ ની પ્રતિ જોપરથી છપાયેલી પ્રતિમાં ઉપલબ્ધ થાય છે, તે ભાષા ભાલજીની ન હોય. તથા ગૂજરાતની ભાલજીના સમયની ભાષા દ્વિતીય ભૂમિકામાં હતી. એમાં લેશ પણ શકું નથી. માંડજીની રામાયણ અને ભીમના પ્રબોધપ્રકાશની નકલ સાં. ૧૫૭૪ માં લખાયેલી છે. તેમાં દ્વિતીય ભૂમિકા જળવાઈ રહી છે. માનો કે આ તો તેના કાવ્યની નકલ છે, એટલે કદાચ પૂર્વનું સ્વરૂપ સાં. ૧૫૭૪ માં સાચવી રાખવામાં આવ્યું હોય. પરંતુ તે જ સમયમાં એટલે સાં. ૧૫૮૩ માં લખાયેલા ભૂમિવિક્રયપત્ર (G. O. S. XIX લેખપદ્ધતિ-૫. ૬૯)ની ભાષા દ્વિતીય ભૂમિકાની છે. એટલે વિક્રમની ૧૬ મી સદીની ત્રણ પચીસી સુધી તો દ્વિતીય ભૂમિકા વ્યાપક હતી જ. તે પછીથી તૃતીય ભૂમિકા પ્રચારમાં આવી ચૂકેલી. સાં. ૧૬૦૦ પછીનાં લખાણોમાં તૃતીય ભૂમિકા જોવામાં આવે છે. યદ્યપિ નાકરે સાં. ૧૬૨૪ માં રામાયણ રચી છે, આમ છતાં તેના વિરાટપર્વની ભાષા દ્વિતીય ભૂમિકાની હોવાથી એમ અનુમાન કરી શકાય કે ભાષા તૃતીય ભૂમિકામાં પહોંચી હોવા છતાં નાકરના વિદ્યાભ્યાસના સમયે છેવટ છેવટ રહી ગયેલી સાહિત્યની ભાષામાં તેણે પોતાના કાવ્યો રચ્યાં. તેની ભાષામાં તૃતીય ભૂમિકાનાં લાક્ષણિક રૂપોનો પ્રચાર વધારે છે, તે જોપરથી પણ તેના સમય ૧૬ મી અને ૧૭ મી સદીની સન્ધિમાં હોય તેમ સમજી શકાય છે. તેના વિરાટપર્વની અનેક નકલો ઉપલબ્ધ છે. તેમાંની ઘણી પ્રતિ-

એમાં ભાષા* તૃતીય ભૂમિકાની પ્રાપ્ત થાય છે. એ લલિયાઓનો દોષ હોય, એમ મત આપવામાં મને લેરા પણ સંકેત થતો નથી. તે જ રીતે લલકુશાખ્યાનની સાં. ૧૬૪૮ ની નકલ મળે છે, જેમાં લલિયા-એ ચતુર્થ ભૂમિકાની ભાષા આપી છે.

નાકરે કાવ્યો રચવાનો આરંભ ક્યારે કર્યો એ જાણવાનું સાધન નથી તેમ છતાં તેના હુરિચન્દ્રાખ્યાનમાં મળતી સાં. ૧૫૭૨ ની સાલ એ તેની કાવ્યરચન પ્રવૃત્તિના આરંભની સીમા હોય તેમ ગણી શકાય. કેમકે સાં. ૧૬૨૪ સુધી તો તેણે કાવ્યો રચ્યાંજ છે. અને હાં તો ત્યાં સુધીના મતનો છૂં કે અહીં પ્રસિદ્ધ થતું આરંભક પર્વ એ સાં. ૧૬૨૪ પછીની કૃતિ હોય, તો બે વર્ષ વધુ પણ તેની કાવ્યરચનપ્રવૃત્તિ જારી રહી હોય, અને તેમ હોય તો લગભગ ૫૪-૫૬ વર્ષ સુધી તેણે માતૃભાષાની સેવા કરી સમજાય છે.

૨. નાકરની કાવ્યપ્રવૃત્તિ

નાકરના ઉપલબ્ધ કાવ્યો બધાંય પૌરાણિક કથા આપનારાં છે. મહાભારતનાં પવો ઉપરાત રામાયણ, ભાગવતમાથી પણ તેણે યરતુ લઈ કાવ્યો રચ્યા છે. નાકરના કાવ્યોનું અવલોકન કરતાં એક વસ્તુ પ્રથમ દૃષ્ટિએજ પ્રાપ્ત થાય છે કે તે મળ મંદકૃત ગ્રંથોનો

* ખમ્ભાતનો વિષ્ણુદાસ સાં. ૧૬૩૪ માં કાવ્યરચનપ્રવૃત્તિ કરે છે. તેની ભાષા ચતુર્થ ભૂમિકાની મિશ્રતાવાળી છે. તેનાં કાવ્યોની નકલ સાં. ૧૬૬૮ થી પછીની મળે છે. જ્યારે નાકરનાં તૃતીય ભૂમિકાની ભાષા ધરાવતાં કાવ્યોની નકલ સાં ૧૬૫૫ ની મળે છે, જ્યારે ચતુર્થ ભૂમિકાની ભાષા ધરાવતી સાં. ૧૬૪૮ ની મળે છે.

આ ત્રેતા તૃતીય ભૂમિકા વધુ વખત ટકવા પામી નથી. માત્ર ૪૦ થી ૫૦ વર્ષ જેટલો સમય જ તેનો છે. મુદે નાકરનાં છેલ્લાં વર્ષોમાં તૃતીય ભૂમિકા જમતી જમતી ૩૦ વર્ષ લગભગમાં કાલિયાવાડનાં ૩૬ રથે સાથે મિશ્ર થતી ચતુર્થ ભૂમિકામાં પરિણત થઈ ચૂકી પ્રાપ્ત થાય છે. તે જ સમયે માં. ૧૫૭૫ પછી લોકભાષા તો ચતુર્થ ભૂમિકાની જ કેલ્લાંક હસ્તપ્રેરોમાં જણાય છે.

આધાર લેવામાં કેવળ સ્વનન્ત્ર હતો. યદ્યપિ તેનાં / કાવ્યોમાં પાત્રોને તેણે મનુષ્યાતીત બહુ જ ઓછા પ્રમાણમાં ચીતર્યાં છે, તેમ છતાં મૂળગ્રન્થોની કથાનો આધાર બહુ જ ઓછા પ્રમાણમાં લીધો છે. અન્યમુખેથી સાંભળેલી કથાઓને તેણે પોતાની ભુદ્ધિના ઓપ ચઢાવી બહુ સુંદર રીતે આપી છે. તેનાં કાવ્યમાં એક મુખ્ય ગુણ રહ્યો છે, અને તે એ છે કે—સાદન્ત ઔચિત્યનું પાલન. જે જાતના પાત્રની કથામાં આવશ્યકતા હોય છે, તે અન્ત સૂધી વિકૃત થયેલું દેખાતું નથી. આ આરણ્યકપર્વમાં સુધિષ્ઠિર, દ્રૌપદી, હીમ અને અર્જુનના પાત્રો કથાને અનુરૂપ અને રસક્ષતિ ન લાવે તેવી રીતનાં આખ્યાં છે, ત્યારે ધૃતરાષ્ટ્ર અને દુર્યોધનના હૃદયને પણ આખાદ તેના અસલ સ્વભાવમા લેશ પણ વિકૃતિ કે ક્ષતિ વિનાનાં આખ્યાં છે. બેશક નાકર ઉચ્ચ કક્ષાનો કવિ નથી જ. વસ્તુસ્થિતિયે સામાન્ય રીતે તે કાળ જ એવો હતો કે તેમાં મંસ્કૃત સાહિત્યની દૃષ્ટિયે ઉચ્ચ પ્રતિના ગણાતાં જેવાં કાવ્યો તત્કાલીન દેશભાષામા ભાષ્યેજ રચાતાં. પ્રાયઃ લોકોને સમજવામાં મુશ્કેલી ન નડે અને સન્માર્ગે દોરાય, તેવાં ઉપદેશપ્રધાન કાવ્યોની જ રચના કરવામાં આવતી. ભાષ્યો મંસ્કૃત કાદમ્બરીનો અનુવાદ કર્યો, તે સિવાયનાં તેનાં કાવ્યો પણ આજ ઉપદેશપ્રધાન શૈલીયે રચાયેલાં જ પ્રાપ્ત થાય છે. ભગવદ્ભક્તિ અને નામસંકીર્તન એ આ કાવ્યોનો પ્રધાન ઉદ્દેશ, અને તેથી શબ્દાર્થચમત્કાર જેવા ભાષ્યે જ પ્રસજ્ઞ. આવા કવિયો બધા જ પ્રસજ્ઞમાં મંસ્કૃતના ચાતા હતા, તેવું થોડું જ છે. ખુમ્ભાતવાસી વિપ્લુદાસ જેવા તેમ જ ભાલથુ જેવા મંસ્કૃતના સારા ચાતા હતા, ત્યારે તેથી બિલટું નાકર જેવા માત્ર ગુરુમુખેથી સાંભળેલી કથાઓ ઉપરથી કાવ્યો રચી કાદનારા કવિયો પણ હતાજ.

અહીં જરા આશ્ચર્ય ઇત્પત્ત થશે કે ગૂઝરાતી ભાષાની આવી સેવા કરનારો કવિ સંસ્કૃત ભાષાથી અનભિષ્ઠ હશે ખરો ? નાકર સંસ્કૃત ભાષાના ગૂઝરાતીમાં વપરાતા તત્સમ શબ્દોથી સ્પરી રીતે

પરિચિત્ત હોવા છતાં સંસ્કૃત ગ્રન્થો વાચી સમગ્રી શકે તેવા જ્ઞાનવાળો તો ન જ હોવો જોઈએ, કેમકે જો તેવું હોય તો તેણે જે કથાનકોને ફેરવી નાખવાની હિમ્મત કરી છે, તે ન જ કરત વળી અભિમન્યુ-આખ્યાનમાં સ્પષ્ટ કહે છે કે—

“ સંસ્કૃત મેં જાણ્યું નહીં, જાણી પ્રાકૃત વાણું ”

(કડવું ૧-૮) એમ સ્પષ્ટ હકીકત તેણે પોતાના સંસ્કૃત-જ્ઞાનની આપી છે.

વિષ્ણુદાસના સભાપર્વની મૂળસંસ્કૃત સભાપર્વ સાથે મેળવણી કરતી વેળાએ નાકરના સભાપર્વની પણ તુલના કરી ગયો છું, તે વેળાએ મને સ્પષ્ટ જણાયું છે કે—તેને મૂળ મહાભારતના કથાનકોની લેશ પણ દરકાર ન હતી. એ જ રીતે આ આરણ્યકપર્વ પણ મૂળ સાથે મેળવતા એ જ વાત વધુ પુષ્ટ બનતી અનુભવી શક્યો છું. ખરે જોતા નાકરનું આ સ્વતંત્ર સર્જન છે.

નાકરને આ બધી ગ્રેરણા કયાથી મળી, તે તેના કૃતલાએક કાવ્યોમાં પ્રાપ્ત થાય છે. ક્રુવ્યરિતમાં તે કહે છે કે—

“ શુણી ભાગવત રે કથા કરી મુવ તણી ” (કડવું ૧૩-૨૬)

“ ગુરુદેવ .. મિલી, કીધી પરમ દયાધ.”

તુ મહાભારત-પદ્યબંધની મુદ્દનપ્ર પ્રગટ બુદ્ધિ જ થાઈ ”

(આરણ્યકપર્વ ૧-૧૨)

“ બૂમિ તણા જે જર્જમ દેવ, તેહનઈ પૂજી લાગૂં પાપ,
જોહના વાપકરૂપિઆ તીર્યોદ્ધકિ કરી કવિજન નિર્મલ થાપ.”

(વિરાટપર્વ ૧-૧૧)

“ એ જ્ઞતાન્ત શિવજીએ કહ્યું, પારવતીયે મનમાં લલ્યું.

મેં માભલિયું હરિજન પાસ, તેહ સુણી કીધો અભ્યાસ.”

(શિવગત્રિની કથા-૨૬૭)

તેનો ગુરુ કાણુ હતો, તે તેના કાવ્યોમાંથી જણાયું નથી. તેમ છતાં પ્રાયઃ બધાજ કાવ્યોમાં ગુરુનું ત્રણ કહેવાનું તે ચક્રતો નથી.

પ્રાચીનકાલમાં અન્ધલેખનનો વ્યવસાય પરમાર્થની દાષ્ટ્યે કરનારાઓમાં નાકરનું સ્થાન ચાર્વચ્યન્દ્રદિવાકરી રહેશે તે જાતે દીસાવાલ વાણિયો હતો. માત્ર લગવડલજનની સિદ્ધિ માટે તેણે કાબ્યો રચ્યા છે, અને વ્રાહ્મણો, માણસદી તે બિપરથી ચોતાની આજીવિકા ચલાવી શકે એવા ઉદાર આશયથી કાબ્યો રચી તેણે મદનસુત નહોતો પણ મધુસૂદન નામના નાગર વ્રાહ્મણને અપી દીધા છે-કૃષ્ણપંથુ કર્યા છે.

૪. કાવ્યખન્ધ

નાકર ઉચ્ચ કક્ષાનો કવિ નથી, તેમ છતાં તેનો કાવ્યખન્ધ કણ્ઠકટુ નથી. ભાષાનો પ્રવાહ સપાટ જમીન બિપર શાન્ત વહતી નદીની માફક વચ્ચે કથાય પણ અથડાયા વિના ચાલ્યો જાય છે. વચ્ચે વચ્ચે નાના ધૂમરાઓ માફક સાદા ઉપમા, ઉત્પ્રેક્ષા જેવા અલંકારો હૃદયર્જન રીતે આવતા જાય છે, અને તે પણ અતિ સ્વાભાવિક, તેમ જ વર્ણનને અનુરૂપ. બેસક એવા ક્રેટલાયે સ્થળો છે કે જ્યાં તેણે અલંકારો યોજવા બેઠતા હતા, છતાં નથી યોજ્યા. પરંતુ તેમાં તેનો દોષ નથી. તે સમયે દેશીયો રચવાની એવી જ પદ્ધતિ હતી. આ દેશીયો માત્ર સંસ્કૃત કાબ્યોની માફક વાચી જવા પૂરતી જ નથી હોતી, પરંતુ તાલખંદ રાગરાગિણીઓમાં ગાવાની હોય છે, એટલે વપરાયેલા છન્દનો ખન્ધ સુંદર હોય અને ગાયકનો કપડ સારો હોય એટલે સ્વાભાવિક રીતે જ કાવ્ય હૃદયર્જન લાગે, તેમ દૂર દૂર પણ સાદા અલંકારો પ્રયોજ્યા હોય તો તે વધારે દીપી ઊઠે. આજ પદ્ધતિ ગૂજરાતી ભાષાના પ્રાય બધા કવિઓમાં દેખાય છે પ્રમાનન્દ જેવા સમર્થ કવિના કાવ્યમાં પણ પ્રાય તેરીજ રિચિતિ આપણે બેઠ શકીએ છીએ. નજાખ્યાનના ક્રેટલાક પ્રસન્નો સિવાયના તેના બીજા કાબ્યો જેવાથી તેની મહત્તાનું આપણને ભાગ્યે જ ભાન થાય

કાવ્યના બન્ધના વિષયમાં દેશીનો રચનારો ઘણી વાર વૈવિધ્યનો આશ્રય કરે છે, તે ઘણો જ મોહક થઈ પડે છે. દેશીના રચનારાઓ સામાન્ય કથાનકો ઝાઝે ભાગે ચોપાઇ દાવટી અથવા વીરછન્દમાં આપે છે, આમ છતાં ઘણી વાર તેમાં ખજુહરિગીત(માત્ર છેલ્લા ગુરુ વિનાના એટલે ૨૪ માત્રાના)માં આખાં ને આખાં કડવાંઓ પ્રયોજાયેલાં પ્રાપ્ત થાય છે, જે ગાવામાં ભાવાનો સુંદર પ્રવાહ ઉત્પન્ન કરે છે.

અહીં એ બન્નેના નમૂના આપું છું:—

૧. “એક સમઝ લોમશ તિહાં આઘ્યા, ઇન્દ્રાસન મુઝારિ,
સમસ્ત સભા તાં થઈ બધડી, અનઈ કરચુ નમસ્કાર.”
(આરણ્યકપર્વ ૪૫-૧)

૨. “જ્યુધિષ્ઠિર નઈ નિકુલ, સિહિદે રલા એકી મોરિ.
દ્રૌપદીનઈ મખ્ય રાખી, દૈત્ય ગાજઈ ઘોર”
(આરણ્યકપર્વ ૭૦-૩૩)

આમાં ૧ લી કડી શુદ્ધ વીરછન્દ(માત્રા ૧૬-૧૧)માં છે. (તિહાંની માત્રા બેજ ગણવાની છે.) ત્યારે ૨ છ કડી ૨૬ માત્રાના ખજુ હરિગીતમાંના છેલ્લા ગુરુ અક્ષરને બાદ કરતાં રહેતી ૨૪ માત્રાની છે. પ્રતિયોમાં વીરછન્દ તેમજ આ પાછલા ખજુહરિગીત એ બન્ને ચોપાઇ દાવટી ગણાય છે.

ત્યારે વધારે સારાં તેમ જ ભાવવાહી કથાનકો કે સારા સંગ્વાદો આપવાની ઇચ્છા થાય છે, ત્યારે ૧૫ માત્રાની ચોપાઇ રચે છે. આ ચોપાઇયો પણ પ્રાયઃ ચોપાઇ એટલે છેલ્લી માત્રાલઘુ અક્ષરવાળી હોય તે માપના છન્દ અને જેકરી એટલે છેલ્લી બે માત્રા એક ગુરુ અક્ષરે આવે તે માપના છન્દનાં મિશ્રણની ઉપગતિ હોય છે:—

- જે વૈકુણ્ઠ અમરપુર ઠામિ, ત્રણિ સુવનિ સહ જાણુઈ નામ,
અનેક સુખ ભોગવિ અતિ ઘણું, તે કલ્પ વિષ્ણુ-પૂજ્યા તણું.”
(આરણ્યકપર્વ ૧૦૮-૧)

આ અવતરણમાં પ્હેલી લીટી એ શુદ્ધ ૧૫ માત્રાવાળી ચોપાઈની છે, બ્યારે બીજી લીટી એ શુદ્ધ ૧૫ માત્રાવાળી જેકરીની છે.

બધાં જ કાવ્યોમાં આ બપર બતાવેલા ભેદો પ્રાપ્ત થાય છે. આ ઉપરાંત કેટલાએક કાવ્યોમાં કવિયો કવચિત્ત પ્રસૂતોને બદલાવવા દેશીમાં ગાઇ શકાય તેવા જન્મો પ્રયોજે છે. આવા બે ભેદ નાકરના આ આરણ્યકપર્વમાં પ્રાપ્ત થાય છે. એના નમૂના અહીં આપું છું:—

૧. “તક્ષનઐ મારિઆ ધણું, ગિરિજધણી રે !
મઐ કીધું કામ અધાર. કિહિ કણ્ઠે નીલમણિ રે. ૧
મઐ અન્યા મોટું કરિઉ, ગિરિજધણી રે !
હું તુ તક્ષાર ચોર, કિહિ કણ્ઠે નીલમણિ રે.” ૨
(આરણ્યકપર્વ ૪૨ મું)

૨. “કહધં માર્કંડક, સુણ, ન્યુધિજિરરાધ !
મુઝ વાકય સાંભલી, બોલ્યા હરિ વાર્તાધ, ૧
((માહરી)) ગતિ દેવ-દાનવ-અઘાઇ બણી નવિ જાધ.
(જેણુઇ) મુઝ બકિત-કારણે દેહ ધરણુ પૃથ્વી માંહિ. ૨
x x x x
કર્તા-હર્તા હું [છું] બ્યાપક સવિ રૂપિ.
વરુણધર્મ-કરુણ, માતા મતરવરુ. ૩
(આરણ્યકપર્વ ૬૬ મું)

આમાંના પ્હેલા અવતરણમાં ચોપાઇ દાવડીનાં ચાર ચારણો અલગ પાડી વિષમ પદો પાછી ગિરિજધણી રે અને સમ પદ પાછી કિહિ કણ્ઠે નીલમણિ રે એ પદો ચોળ્યાં છે. ભાલણની કાદબ્બરી-મા આખૂં ૧૧ મું કડવું આ રાહતું છે, જેમાં વિષમ પદોને છેડે સુણિ સુન્દરી રે અને સમપદોને છેડે ત્રિહિલી કણિ કરી રે ? એ પદો ચોળાયેલા છે. નાકરના વિરાટપર્વમાં ભાલણની રાહ બપર આ જ પાદવાળાં બે કડવાં છે.

અહીં જે બીજો નમૂનો આપ્યો છે, તે નાકરમાં ખાસ નવીન છે. તેમાં સામાન્ય રીતે બન્ને લીટીમાં ૨૧ માત્રાઓ પ્રાપ્ત થાય છે. તેમ છતાં વધુ ઘટ્ટ માત્રાઓ પણ છે, તે સમ્ભવ છે કે લલિયાનો દોષ હોય. આ દ્વિપદીનો કિયો ભેદ છે, તે જાણમાં નથી. નાકરે જ આની સ્વતન્ત્ર યોજના કરી છે કે કેમ તે કહી શકાતું નથી; છતાં એટલું તો ચોક્કસ કે એ જન્દ તે પૂર્વે આપણા ક્ષેપ ગૂંજરાતી કવિયોએ પ્રયોજ્યો પ્રાપ્ત નથી. આને મળતો એક વરવૈ અર્ધસમ માત્રામેળ જન્દ છે, જેના વિષમ-સમ એ અર્ધની ૧૯ માત્રા થાય છે, તેનું લક્ષણ—

“વિષમે વરવૈ બારે, સમમાં સાત” (વૃત્તમન્જરી ૬-૧)

આમાં વિષમ પદમાં બાર માત્રા અને સમ પદમાં સાત માત્રાઓ છે. સમમાં છેલ્લી હરવ સ્વરપે આવવી જોઈએ. સમ્ભવ છે કે નાકરે કદાચ આજ વરવૈ જન્દની રાહે આ કડવું રચ્યું હોય. (પણ માફ માનવું છે કે વરવૈ નામનો આ હિન્દીમાં પ્રયોજ્યો જન્દ તેટલો પ્રચીન નથી.)

આ ઉપરાંત બીજા બે જન્દોનો તેણે પ્રયોગ કર્યો છે: ૧. અરિશ્વ કે અરિયલ અને ૨. સવૈયો એકત્રીસો. આર-વ્યકર્પવં ૨૨ મું કડવું અરિશ્વમાં અને ૧૩૩ મું (વિરાટવર્પવં ૧૯ મું) સવૈયા એકત્રીસમાં છે.

ગેયતા સમ્પૂર્ણ જળવાઈ રહે, એ વાત લક્ષ્યમાં રાખી નાકરે આ જન્દો પ્રયોજ્યા છે. પ્રસર્જને અતુક જ્ઞવાથી તે વધારે હૃદયર્જન બન્યા છે.

નાકરે લગભગ ૫૦-૫૫ વર્ષ સુધી માતૃભાષાની સેવા કરી છે. ખાસ હર્ષિત થવા જેવું એ છે કે—સાહિત્યની ભાષા તૃતીય ભૂમિકામાં પ્રવેશ પામી ચૂકી હતી, તેમજ લોકભાષા ચતુર્થ ભૂમિકામાં હતી, તેમ છતાં આ આપણા કવિએ જરૂરપણે ગુરુમુખેથી શીખેલી અને તે કાળમાં સાહિત્યની ભાષા તરીકે લગભગ ૧ સૈકા સુધી

રૂહેલી મધ્યકાલીન ગૂજરાતીની દ્વિતીય શ્રુતિકાને પોતાના કાવ્યોમાં ખરાબર જાળવી રાખી આપણને તે બાબતું સ્વસ્થતાનું સુન્દર કંરી આપ્યું છે.

અને નાકરની બાબતે આખાદ સાચવી રાખતી વિરાટપર્વની અપૂર્ણ પ્રતિને સર્જી રાખી ગૂજ. વર્ના. સોસા. ના સહાયક મન્ત્રી સ્નેહી હીરાલાલ પારેખે પણ ગૂજરાતી જનતા બિપર ઓછો ઉપકાર નથી કર્યો. નિયમિત રીતે શુક્રવારે ભરાતી ગૂજરીમા હાજરી આપીને વૃદ્ધી-સૃદ્ધી નષ્ટ થતી પ્રતિયોના સર્જક તેમણે ન કર્યો હોત તો અસ્યારે થોડું ધણું પણ જે સૌકર્ય જૂના કાવ્યોના સમ્પાદકોને છે તે બાગ્યેજ હોત.

નાકરમા કથાનું પ્રાતિષ્ઠ્ય યથાપિ નથી, તથાપિ સારલ્ય, પ્રમાદ અને ઔચિત્ય, એ ત્રણ ગુણો સારી રીતે જલલેલા પ્રાપ્ત થાય છે. હજી એની બધી જ કૃતિયો લોકસન્મુખ મૂકાઈ નથી, ત્યા સુધી હજી તેના ગુણોનો પરિચય જનતાને ઓછોજ રહેવાનો.

સા. ૧૬૯૦ શાસ્ત્રન સુદિ ૯

ગુરુવાર.

માંગરોલ-કાડિયાવાડ

કેશવરામ કાશીરામ શાસ્ત્રી

અનુક્રમણિકા

વિષય	પૃષ્ઠ
૧. મુખપૃષ્ઠ	૧
૨. પ્રસ્તાવના	૧-૪૨
૩. ઉપોદ્ધાત	૪૩-૫૮
૪. અનુક્રમણિકા	૫૯-૬૪
૫. આરંભકપર્વ	૧-૩૦૩
૧. કથોપકથમ ... .. (કથર્વાં ૧-૧૦)	૩-૨૪
૧. આદિપર્વ ... .. („ ૪-)	૬-૬
૨. સમાપર્વ ... .. („ ૫-૧૦)	૬-૨૪
૧. આરંભકપર્વ ... .. („ ૧૦-૧૬)	૨૪-૪૫
૧. પાણ્ડવ-વનગમન ... .. („ ૧૦)	૨૪-૨૫
૨. પ્રભાઓનું પાછળ જવું ... .. („ ૧૧)	૨૬-૨૭
૩. વિષ્ણુ સાથે યુધિષ્ઠિરનો	
સંવાદ („ ૧૨)	૨૮-૨૯
૪. શૌનક અને ધૌમ્ય સાથે	
સંવાદ („ ૧૩)	૩૦-૩૨
૫. અર્કનું આરાધન ને અર્ક-	
પાત્ર-પ્રાપ્તિ („ ૧૪)	૩૨-૩૫
૬. ધૌમ્યને અકમન્તની પ્રાપ્તિ („ ૧૫)	૩૫-૩૭
૭. પાણ્ડવોનું કામ્યકવનમાં	
આગમન („ ૧૬)	૩૭-૩૮
૮. વિદુરાગમન , („ ૧૭)	૩૮-૪૦
૯. ધૃતરાષ્ટ્રનો પરિવાપ („ ૧૮)	૪૧-૪૨
૧૦. ધૃતરાષ્ટ્ર પાસે બ્યાસનું	
આગમન („ ૧૮-૧૯)	૪૨-૪૫

૨. કિર્મીરવધપર્વ... (,, ૨૦-૩૫) ૪૬-૮૩

૧. ધૃતરાષ્ટ્રનો પરિતાપ, મૈત્રે-
યાગમન અને કિર્મીરવધપ્રસ્તાવ (,, ૨૦) ૪૬-૫૦
૨. કિર્મીરાગમન (,, ૨૧) ૫૧-૫૨
૩. કિર્મીરવધ (,, ૨૨) ૫૨-૫૩
૪. ધૃષ્ટદ્યુમ્નની પ્રતિજ્ઞા ને વનમાં
કૃષ્ણાગમન (,, ૨૩) ૫૩-૫૫
૫. કૃષ્ણ-યુધિષ્ઠિરસંવાદ (,, ૨૪) ૫૫-૫૬
૬. દ્રૌપદીની વીનવતી (,, ૨૫) ૫૭-૫૮
૭. કૃષ્ણનું આશ્વાસન (,, ૨૬) ૫૮-૫૯
૮. બીમના મૃત્યુનું કારણ (,, ૨૭-૨૮) ૫૯-૬૦
૯. કૃષ્ણનું આશ્વાસન (,, ૩૦) ૬૧-૭૧
૧૦. પાંડવોનું દ્વૈતવનમાં આગ-
મન, ત્યાં ભાકંદેરયાગમન (,, ૩૧) ૭૧-૭૩
૧૧. ભાકંદેરનું આશ્વાસન (,, ૩૨) ૭૩-૭૫
૧૨. ઋષિયોનું આગમન (,, ૩૩) ૭૫-૭૬
૧૩. યુધિષ્ઠિર-દ્રૌપદી-સંવાદ (,, ૩૪-૩૫) ૭૭-૮૧
૧૪. બીમની બળતરા (,, ૩૬) ૮૨-૮૩

૩. કિરાતપર્વ... (,, ૩૭-૪૩) ૮૩-૧૦૦

૧. વ્યાસાગમન, ઉપદેશ અને
પાશ્વર્ય (,, ૩૭) ૮૩-૮૪
૨. અર્જુનનું અભ્યાસ પ્રયાણ (,, ૩૭) ૮૫-૮૬
૩. ઇન્દ્રકીલ પર્વત ઉપર પ્રયાણ
અને ઇન્દ્રનો મેલાપ (,, ૩૮) ૮૬-૮૭
૪. મહાદેવ ઉપર અર્જુનનું
તપ અને કિરાતનું આગમન (,, ૩૯) ૮૮-૯૧
૫. કિરાતયુદ્ધ (,, ૪૦) ૯૧-૯૩
૬. શિવસ્વરૂપ-પ્રાકટ્ય (,, ૪૧) ૯૪-૯૫
૭. અર્જુને કરેલી શિવમુદ્ધતિ (,, ૪૨) ૯૬-૯૭
૮. શિવ અને લોકપાસોના વર (,, ૪૩) ૯૭-૧૦૦

૪. ઇન્દ્રલોકાલિંગમનપર્વ ... („ ૪૪-૫૦) ૧૦૦-૧૧૬
૧. સ્વર્ગગમન અને વિદ્યાપ્રાપ્તિ („ ૪૪) ૧૦૦-૧૦૩
  ૨. લોભરા-અશ્વિન-સંવાદ („ ૪૫) ૧૦૩-૧૦૫
  ૩. સચ્ચે-ધૃતરાષ્ટ્ર-સંવાદ („ ૪૬) ૧૦૬-૧૦૯
  ૪. શીખાગમન અને ધૃતરાષ્ટ્રનો
પરિતાપ („ ૪૭) ૧૦૯-૧૧૨
  ૫. બૃહદશાગમન („ ૪૮) ૧૧૨-૧૧૫
  ૬. નલની કથા („ ૪૯-૫૦) ૧૧૬-૧૧૯
૫. તીર્થયાત્રાપર્વ ... („ ૫૧-૬૬) ૧૨૦-૧૬૨
૧. નારદાગમન અને નારદે
આપેલો દિવાસો („ ૫૧) ૧૨૦-૧૨૧
  ૨. તીર્થયાત્રા કરવાનો ઉપદેશ
અને તીર્થોનો પરિચય અને
નારદનું પાશ્વ' જવ' („ ૫૨-૫૩) ૧૨૧-૧૨૭
  ૩. તીર્થયાત્રા-પ્રયાણ („ ૫૪) ૧૨૭-૧૨૯
  ૪. શિબિના આખ્યાનનો પ્રસ્તાવ
અને ખેલો પરીક્ષા („ ૫૫-૫૬) ૧૨૯-૧૩૪
  ૫. શિબિની બીજી પરીક્ષા („ ૫૭) ૧૩૪-૧૩૬
  ૬. યાત્રાની તકલીફ અને
ભીમનું સાન્ત્વન („ ૫૮) ૧૩૬-૧૩૮
  ૭. દ્રીપદીને તકલીફ અને
લોભરાનું સાન્ત્વન („ ૫૯) ૧૩૮-૧૪૦
  ૮. ઘટોત્કચના જન્મની યાદ
અને આરાધન („ ૬૦) ૧૪૧-૧૪૨
  ૯. ઘટોત્કચાગમન અને બદરિ-
કાશમગમન („ ૬૧) ૧૪૨-૧૪૪
  ૧૦. બદરિકાશ્રમ-વનવર્ણન („ ૬૨) ૧૪૫-૧૪૬
  ૧૧. સૌમધિક-આહરણ માટે
પ્રેરણા અને ભીમનો પ્રયત્ન („ ૬૩) ૧૪૬-૧૪૯
  ૧૨. હનુમાનનું આગમન („ ૬૪) ૧૫૦-૧૫૩

- ૧૩ હનુમત્તેવશ-દર્શન (, ૬૫) ૧૫૩-૧૫૪
 ૧૪ સુગન્ધિક-વનપ્રવેશ (, ૬૬) ૧૫૫-૧૫૭
 ૧૫ સોગન્ધિક-પુષ્પ-પ્રાપ્તિ (, ૬૭) ૧૫૭-૧૫૮
 ૧૬ યુધિષ્ઠિર-સન્તાપ (, ૬૮) ૧૫૮-૧૬૧
 ૧૭ ઘટોત્કચ વિપર બેસી યુધિ-
 ઈરનુ સુગન્ધિકવનમાં
 આવવું (, ૬૯) ૧૬૧-૧૬૨
 ૧. જટાસુરવધપર્વ (, ૭૦) ૧૬૩-૧૬૬
   ૧ જટાસુરમન અને વધ (, ૭૦) ૧૬૩-૧૬૬
 ૭. યદ્યયુધ્ધપર્વ (, ૭૧-૮૫) ૧૬૬-૨૧૦
   ૧ યુધિષ્ઠિરની અનુન મારેની
     ચિન્તા, લોભરાનુ આશાસન,
     પણી વધપર્વા ઋષિના
     આશ્રમની મુલાકાત (, ૭૧) ૧૬૬-૧૬૮
   ૨ કનક મારે દ્રોપદીની હાથ
     અને જામનો તે મારે પ્રયત્ન
     અને મહિમાનવક્ત્રનો વધ (, ૭૨) ૧૬૮-૧૭૧
   ૩ ધનકનો કોપ અને મહિમાન
     નો પૂર્વ વચ્ચાલ (, ૭૩) ૧૭૧-૧૭૪
   ૪ અનુનાસ પ્રાપ્તિ વર્ણન
     અને મુકુદેવિના મારે પીનગી
     હન્દની નિવાલકવચીના વધ
     ની માગી (, ૭૪) ૧૭૪-૧૭૬
   ૫ નિવાલકવચીની જલ્પનિ અને
     અનુનનું નિવાલકવચીને ના
     વધ મારે પ્રયાણ (, ૭૬) ૧૭૬-૧૭૮
   ૬ નિવાલકવચ પુત્ર અને
     અનુનવદ્યવધ (, ૭૬-૭૭) ૧૭૮-૧૮૧
   ૭ અનુનવેશ હનુ અને
     અનુનામન (, ૭૮) ૧૮૧-૧૮૨

૮. અર્જુનનાં વિતક („ ૭૬-૮૩) ૧૯૦-૨૦૪
૯. અર્જુન વીરરૂપ પ્રદર્શન („ ૮૪) ૨૦૪-૨૦૭
૧૦. ઇન્દ્રાવતન અને આયોધન („ ૮૫) ૨૦૮-૨૧૦
૮. આજગરપર્વ ... .. („ ૮૬-૮૮) ૨૧૧-૨૧૮
  ૧. શીમને આજગરનું મસૂરું („ ૮૯) ૨૧૧-૨૧૩
  ૨. આજગર-શીમ સંવાદ („ ૯૦) ૨૧૪-૨૧૬
  ૩. યુધિષ્ઠિરનું આજગર અને
આજગરમુક્તિ („ ૯૮) ૨૧૬-૨૧૮
૯. માર્કંડેય સમાધાનપર્વ („ ૯૯-૧૦૨) ૨૧૯-૨૧૯
  ૧. રાવણગમ („ ૯૯) ૨૧૯-૨૨૦
  ૨. કૃષ્ણાવતન („ ૯૦) ૨૨૦-૨૨૨
  ૩. માર્કંડેયાવતન અનેનારદા-
ગમન („ ૯૧) ૨૨૨-૨૨૪
  ૪. સત્યધર્મનો પ્રતાપ તાર્ક્ય
મર્ચિની વાત („ ૯૨) ૨૨૪-૨૨૬
  ૫. તાર્ક્ય-સરસ્વતી સંવાદ („ ૯૩) ૨૨૬-૨૨૯
  ૬. મર્ચનું આજ્યાન („ ૯૪) ૨૨૯-૨૩૧
  ૭. પ્રલયવર્ણન અનેમાયાદર્શન („ ૯૫) ૨૩૧-૨૩૪
  ૮. માર્કંડેયને ઈશ્વરદર્શન („ ૯૬) ૨૩૪-૨૩૭
  ૯. કવિયુગવર્ણન („ ૯૭) ૨૩૮-૨૪૦
  ૧૦. દ્વિજમહિમા સળખ મણક
કન્યાનો જ્ઞાનંત („ ૯૮) ૨૪૦-૨૪૫
  ૧૧. ઇન્દ્રગુપ્તની અને ધુન્ધુમાર-
ની કથા („ ૯૯-૧૦૦) ૨૪૬-૨૫૨
  ૧૨. પતિવ્રતા પ્રતાપ અને ધર્મ-
વ્યાધની કથા („ ૧૦૧) ૨૫૨-૨૫૮
  ૧૩. ક્ષતિહરવામ્નીની ઉત્પત્તિ
અને માર્કંડેયની વિદાય („ ૧૦૨) ૨૫૮-૨૬૧
  ૧૦. મુગરવળન લયપર્વ ... („ ૧૦૩) ૨૬૨

૧૧. આરણ્યકપર્વ ... (, ૧૦૩-૧૦૫) ૨૩૨-૨૮૧
૧. રુદ્ર વિપ્રાનમન અને પાણ્ડ-
વોનો મદ. (, ૧૦૩) ૨૬૨-૨૬૪
  ૨. વૃષા લાજતાં નકુલનું જલ
લેવા પ્રવાણ, યજ્ઞે પૂજેલા
પ્રશોતા હૃતર ન આપવાથી
નકુલ, સહદેવ અને ભીમનું
પાણી પીતાં ધરાયથી ઘર્વ (, ૧૦૪) ૨૬૫-૨૬૭
  ૩. અર્જુનની તેજ સ્થિતિ અને
ધુધિહિરનું ત્યાં આવવું (, ૧૦૫) ૨૬૭-૨૭૦
  ૪. યજ્ઞ-ધુધિહિર સંજ્ઞાદ (, ૧૦૬-૧૦૮) ૨૭૦-૨૭૮
  ૫. ભાણ્યોનું પાછું ઊઠવું અને
ધર્મનો આશીર્વાદ (, ૧૦૬) ૨૭૬-૨૮૧
૧૨. યોગયાત્રાપર્વ ... (, ૧૧૦) ૨૮૧
૧. દુર્યોધનનો મદ અને મન્થવે
તેનું પકડવું અને અર્જુને
તેનું છોડાવવું (, ૧૧૦) ૨૮૧-૨૮૪
  ૨. દુર્યોધન પાસે દુર્વાસાનું
આગમન (, ૧૧૧) ૨૮૪-૨૮૯
  ૩. ધુધિહિર પાસે દુર્વાસાનું
ગમન (, ૧૧૨) ૨૮૭-૨૯૦
  ૪. પાણ્ડવોયે કરેલી કૃષ્ણસ્તુતિ (, ૧૧૩) ૨૯૦-૨૯૪
૧૩. મીઠિ દ્રોણીકપર્વ ... (, ૧૧૪-૧૧૫) ૨૯૫-૨૯૭
૧. મુદગવનું આપ્તયાન (, ૧૧૪) ૨૯૫-૨૯૭
૧૪. દ્રોણીકરણ્યપર્વ ... (, ૧૧૫) ૨૯૮-૩૦૩
૧. જયદ્રથે કરેલું દ્રોણીકરણ્ય,
જયદ્રથનું જન્યન માટે રહેલું
રામકયાનું સૂચન અને
ઉપસંહાર -૩૦ ૬૨ ૧૧૫૩૮(,)
૬. વિવેચન ... ૩૦૫-૩૩૬

आरण्यकपर्व

(३)

वीरक्षेत्रनिवासी

श्रीनाकर - विरचित

શ્રીકૃષ્ણ ।

શ્રીરક્ષેત્રવામ્ની દીસાવાલકુલોત્પન્ન વૈશ્યકવિ નાકર-વિગચિતં

શ્રીમન્મહાભારતે

૩. આરણ્યક-પર્વ

૧. કથોપકથ—

કલ્પ ૧ હૃ-રાગ કેદાર

- પ્રથમ તે પ્રણમી શ્રીગણપતિનમઃ, જોડીનમઃ જિ પાણિ,
વિવન હરુ તમ્યો રૂપા કરીનમઃ, આપુ અવિચર વાણિ ૧
- એકદન્તજ ગોભતુ, ગજવદન શોભધ તેહ
કુન્દન દેવ દયા કરી નિજ બુદ્ધિ આપુ એહ ૨
- શુદ્ધિ-મુદ્ધિ કગ [આમી] તાદ્ગરધ નક્ષ-નાલ નિ કુમાર
લ જામાત્ર તેના, ગણપતિ ગુણભણાર ૩
- મોદક-આહાર અન્તઃકામી ' કવિનમઃ કરુ પસાદ
સન્મુખ સ્વામી અવનોક્તા, મુદ્ધિ-જ્ઞાન પરિપૂરણુ યાધ ૪
- મુરિ-નર તાદ્ગરી સ્તુતિ કગધ, ત્રિનોક માહિ, ગણેશ !
ચૌદ લોક વસ્તધ સહી, તાદ્ગરી આચાધ, દેવેશ ૫
- દેવ, દાનવ, અમુગ, કિનર સ્તવધ ગુણભણાર
મુહનમ દીન જાણી દામણ, કરુ માદ્ગરી સાગ ૬
- શુભ કારણિ પ્રથમ સ્તવધ, ત્રેનોક માહા, દેવ !
તાદ્ગરી કૃપા વિના પામધ નહી, બુદ્ધિ-જ્ઞાનજ મેવ ૭

- તે માટધ, મહારાજ ! મુહુનઇ, કરુનઇ પરમ કૃપાઇ.
 ધતિદાસ કિહવા બુદ્ધિ માહૂરી, સફલિત-હૃદયા થાઇ. ૮
- વેદ-વ્યાસે મહાભારત રચ્યુ પાંચમુ તે વેદ.
 શ્રી.....ટાલિવા મનનુ ખેદ. ૬
- .....વાચનાઇ ગ્રન્થ પૂરણુ થાઇ.
 શ્રોતા, વક્તા નઇ કવિતાનાં, સરવે પાતંક જાઇ. ૧૦
- ભાવ ધરીનઇ, મયા કરીનઇ, મણુપતિ હવા પ્રસન્ન.
 હુ મહાભારત કિહવા તણી, જીવંતિ 'માગૂં' મનિ. ૧૧
- શુરદેવ.....મિલી, કીધી પરમ દયાઇ.
 હુ મહાભારત-પદ બન્ધની, મુહુનઇ પ્રગટ બુદ્ધિજ થાઇ. ૧૨
- કવિજન દોષ મુઝ ખોડિ મ દેશુ, મન્દ જાણી અગ્નણુ.
 શ્રી.....કૃપાઇ ઉત્તમ, કહેશ મહા પુરાણુ. ૧૩

ઉચ્છુ

- કહેશ મહાપુરાણુ; નઇ કવિતા ખોડિ મ દેશુ.
 મુઝ 'બુદ્ધિ-માને કર રચના, કૃપા શ્રીપરમેશ. ૧૪

કંઠ્યૂ ૨ જૂ-રાગ ગોડી

- સરસતિ માતા ! નામૂં શીસ, કૃપા કરુ, જિમ સ્તવૂં જગદીશ.
 અલ્પવાદિની, વેણુપાણિ,.....રધ વેદ પુરાણુ. ૧
- સેવિ ઉરગ નઇ અક્ષય દેવ, ચીદ લોકે કરધ તુઝ સેવ.
 સકલ દેવ તેહથી ઉત્પન્ન, શારદાનઇ નામૂં તન. ૨
- શોભા સ્વચ્છ-સ્ફટિક-આકાર, મણિમાતા સોહઇ આકાર.
 કટીમેખલા સોદિ સ્વામિની, જાણે વાસ કરિઉ દામિની. ૩
- નેપુર તણુ ચરણિ ઝમઝાર, કનક-વસન શોભઇ સણુગાર.
 હંસવાદિની શારદ માત ! માન માગૂં ધરી મનિ સાક્ષાત. ૪
- કર જોડીનઇ રતિવિ કવિજન, હરિગુણુ-કથા તણુ છે મન.
 તે માટધ જડ બુદ્ધિ મુઝ કાપિ, અવણુ-મુબુદ્ધિ કૃપા કરી થાપિ. ૫

મહાભારત કરવા મુઠ મન, પર્વ આરણિક પરમ પાવન.
 બૂથા લણુમ મ દેશુ ખોડિ, કદમ કવિજન બિદ્ કો બેડિ. ૬
 મોમવંશની કથા વિતારી, કરિશ વિચારી તેદ પ્રકાર.
 એણી પિરિ, ગણપતિ કૃપા કરી, કહેય કથા-કનણ્ણનિધિ-હરિ. ૭
 ભારતવંશ તણા ગગનન, તેદ તણા હમ જાલુ આખ્યાન.
 નાનુપ રામનૂં પ્રાકમ બહુ, જ્યાતિનઇ તે જાણુમ મદ. ૮
 પૂરુનઇ ગણિ.....જદુ થકુ જદુવંશ કિસિવાઇ.
 પણુ ભાગ થકુ તે પૂરુ તણુ'.....આધાગિ બણુ. ૯

૨૩

કેદરૂં ૩ નૂં-રાગ એજ

વૈશંપાયન બોલિઆ, માલસિ, પગીસિતના તત ' ૧
 અર્ચન પૂજન.....તે ધણું, ...કેર વન્દન.
 મુનિ બધા ૧૭ અતિ ધણા રે, જ....., ૨
 વૈશંપાયન કહિ કથા રે, ભારત-ગુણુ ભગવન્ત. ૩
 .....માલસઇ રે, જિહા જનમેજે ગઇ;
 પાણ્ડવ-કૌતવની કથા રે, [કિહિતા] હરખજ થાઇ. ૪
 આઠિપર્વ-કથા કહી રે, પાણ્ડવની પાવન.]
 સ્વભાઇ છૂવ રમ્યા સહી રે, પાચિ પાણ્ડુ-નન્દન. ૫
 શ્રીમસેનિ પ્રાકમ કરચા રે, જે તા પવન કુમાર.
 ધનન્જય મહવેધ વેધી રે, કરી દ્રૌપદી નારિ. ૬
 તેહ પ્રતાપ શ્રીકૃષ્ણજીનુ રે, જે પામ્યા તા એહ.
 રાજસોઇ કરાવિહિ રે, આગલિ રહીનઇ તેહ ૭
 બહુ કષ્ટ તા પામિઆ રે, આગલિ રહી ભગવાન
 ખોતાના જાણી કરી રે, કીધા તિહા બહુ માન. ૮

- તિહારઇ ક્ષત્રી હરયા ખડખડી, ‘ભાષ! કાલની જુલ પધરિ. ૧
 ‘કાપડી કન્યા ગ્રહીનઇ, લેઇ જાણિ ધધરિ.’ ૨૦
- એક કહઇ, ‘જળ્યું નથી, કુલ રકું, નઇ કુલ રાધ ?
 [જગ]દીશ જેનઇ આપણિ, તેલ વરણિ કન્યાધ.’ ૨૧
- પછઇ સભા માંહિ જિભા રહીનઇ, કાધી સવલઇ દષ્ટિ.
 યાદયમાં ખમ્મડા હતા, બલભદ્ર સરસા કૃષ્ણ. ૨૨
- તિહારઇ નમિઆ નર સવિ દેખતાં, કુણિ નવિ જાણી વાત.
 શ્રીકૃષ્ણ-ચરણ પ્રણામ કરી, ચર-ચાપ લીધું હાથિ. ૨૩
- તિહારઇ દ્રોણ કહઇ કૃપાનઇ, ‘જાણિઇ અર્જુન એહ.
 પૂરવિ મઇ જાણાવિહ, તાનિ ચિહ્ન સંઘમાં તેહ.’ ૨૪
- કૃપા કહઇ: ‘કુંવર કુન્તાના, જાણિઆ લાખા માંહિ.
 ગુરુદેવ’ શં ગિહિલા યથા ? કીહા થકુ અર્જુન આહિ ?’ ૨૫
- પ્રતિખિમ્બ જોઇનઇ જન્મ-મધિ, તિહા જાણુ મેહલ્યું વીરિ.
 ચમ્પુ વામ વેધી મચ્છની, આવી પડિહ મધિ-નીર. ૨૬
- તિહારઇ વરમાય ગ્રહીનઇ, જર્મ રહી વામાર્જી.
 અર્જુનની કોટિ આરોપી, તિહા જૂપ યથા મનજર્મ. ૨૭
- .....મુખે મહીધર વચ્ચા, પણિ કણ કોપિહ તિહા;
 ‘કાપડી.....મુઝ આગવિ જાએશ કિહા ? ૨૮
- મૂરખ્યસુત સર્જીમ કરવા [યાધ] તત્પર કણ.
 અતુલ મુલ એહ્યું થયું, જડ ધણા પાખા મરણ. ૨૯
- મદા, મુર્કર, સાગિ, જમધર, લે.....ચર્મ,
 મર્જીમ.....નહી, પૂરા જડ પ્રાકમ્મિ. ૩૦

- ‘ જુ પ્રાક્રમિ પગ ફતા [તુ] વેધિજિં કા [નર્સી] વેગ ?
કર્મિં લખી તે લેધ ગયા, ફેકટ કરવું એજ.’ ૩૩
- આપાપણે આશ્રમિ ગયા, તિવાગધ ખોડ્યા કોણ વચન.
એ.....માનવ્યો, જે પાણ્ડુસુત અર્જુન.’ ૩૪
- આદિપર્વજ માલત્યું, રાધ ધરી હમડમ હેત.
શ્વહૃદયા એક નાડી, રચામ રસ યથું રવેત. ૩૫
- પછછ ગ્રન્થ પૂરણ મોપતા, ગાધ આપ્યા અનર્ગલ દાન.
‘ હાવિ સભાપર્વ મુકુનઠ સમલકાવુ,’ કર જોડી કહિ રાજન. ૩૬

[૨. સભાપર્વ—]

કંઠવું ૫ મું-રાગ એજ

- હવિ રાજસોધ ગાધ ગચિઉ, તિનારમ નમાવ્યા નરધીશ
વસુધાપતિ બહુ વશિ કરયા, જેદનઠ માહિ શ્રીજગદીશ. ૧
- જગસન્ધનઠ જિતિઉ, બહુ ગાધ કીધા મત્સુ.
શિશુપાલ વધિઉ સભા માહિ, જેણુઠ નિન્દિયા ભગવન્ત. ૨
- મિ-દાનવ સરખા વશિ કરયા, - ..... - આધીન,
દેવ, દાનવ અનઠ માનવ, મનાવિઆ જેણુઠ મીન. ૩
- .....થુ, એણુઠ બેગગિઉ કિહી વાર.
ધનુર્ધારી ધીર અર્જુન, પ્રાક્રમણ નહીં પાર. ૪
- એક વાગ પાણ્ડવ-ધમરિ પુકુંડયા મ્વાગી શ્રીભગવાન.
.... કરમ અર્જુન, બેપનૂ અભિમાન. ૫
- કર જોડી કહધ કૃષ્ણનઠ, “ પ્રભુ !” વીનતી અવિધારિ.
રામાનઠ ગવણુ ગ્રહી ગયુ, લે ગયુ લડું મુઝારિ. ૬
- તુ રધુનાયજ્ઞ નેજ-વાનગ, મેહલિઆ તેહ કાજિ.
ધન્ધ એવડું શાહનઠ કીધુ, પાખાણુ બાધી પાજ ? ૭

જિહ્વાં જિહ્વાં પાણ્ડવનઘ કુઃખ પદ્મ રે, ન્યદુપતિ છઠ તિહાં સાહિ-
નિજ પાણિ બપરિ રાખિઆ રે, પોતઘ ન્યાદવરાધ. ૮

દુપદસુતાનઘ સમર્થ કરી રે, વરતઘ પાંચિ બ્રાત,
માતની આજ્ઞા પાલી રે, ત્રિભુવન માંહિ વિખ્યાત. ૯

આરણિક-પર્વ તણી કથા રે, તેહનુ કહું વિસ્તાર;
સક્ષેપ આદિ-પર્વ તણુ રે, મૂલ કહી પરકાર. ૧૦

પછઘ આરણિક સાબલધ રે, નરનારી ને કાનિ,
ગર્ભવાસ [દ્વરિ કરધ રે], કૃપા કરી ભગવાન. ૧૧

ઉચલુ

કૃપા કરધ ભગવાન રે, મહાભારતની કથા સહી.
મહાકુઃખધુ પાર મામધ રે, તેહમા કાધ સન્ધે નહીં. ૧૨

૧૨
૩૫

[૧. આદિપર્વ—]

કંડવું ૪ ધૃત-રાગ એજ

..... ઉત્પત્તિ, બહુ વંશનુ વિસ્તાર. ૧

સૂર્યવંશી-સોમવંશી.....સાર. ૨

દેવ, દાનવ નઘ માનવ, ન્યક્ષ, કિજર, નાગ. ૩

કન્ધપ.....સઘસઘ, નવિ લહું તે તાગ. ૪

તમ પિત્ર પાવન તિવારધ તે.....ખ્યાત. ૫

સોમવંશી-માં શિશેમણિ, કૌરવકુલમા જન. ૬

.....અર્જુન અવનરિહિ, નર-નારાયણુ જોડિ. ૭

સદા લગધ તે.....સ્થામી શ્રીરણુછોડ. ૮

પ્રથમિ દ્રોણે બણાવિહિ, ગુર-દક્ષિણામા એદ. ૯

દુપદરાનઘ બાંધી લ્યાવિહિ; તિવારધ વધારધ વમિહિ સ્નેદ. ૧૦

.....૨ ભાગ રાખિહિ દુત્ર, બણાવિહિ તે બૂપ. ૧૧

બાંજ સાંધી.....ક.....થી કૃપ. ૧૨

- પ્રથમિ પાણવ વનિ મયા, તિવારઇ આપ્યા દુપદેસિ.
 દુપદી-કારણિ સિવરા રચિલિ, તિહાં મિલિઆ બહુ નરેશ. ૭
- મણપમાં મહીકર મિલ્યા, નવખણિ જેહનાં નામ.
 કહણુ પોણુ એહલુ કરણુ, કોઇ ન ધાતઇ હામ. ૮
- મચ્છાન-ત્ર હાપરિ ખાંધિહ, ફરઇ જેહ આકાસિ.
 તે જેહ કુણિહ જલ તણુઇ, સર પાંચ જેહલાં પાસિ. ૯
- આલાસે...આમુમાં, નઇ મચ્છ વેધઇ જેહ,
 આવી પડઇ જુ ઉદક માંહિ, દુપદી પરણઇ તેહ. ૧૦
- મણપમાં રહી માનિની, વરમાલા ગ્રહી [ગાઇ].
 ગુણ-રૂપ-લાવણ-કેલાપૂરણ, કાટિક કામ લગાઇ. ૧૧
- ...અવનીઇ અવતરી, રવિ સમાનિ તેહનું તેજ.
 હામ કો ધાતઇ નહોં,.....દેખી વેગ. ૧૨
- સુખદ રહ્યા સવિ સજવસઇ, દાઝતા મનિ દેવી.
 તેણુઇ સમિ પાણવ આપ્યા, તાપસીના વેપિ. ૧૩
- .....નહોં, આજણુ પિહરિઆ અર્ધિ.
 હાત્રી કો જણુઇ નહોં, બપોલ પાચિ સર્ગિ. ૧૪
- શત બાત કારવ તિહાં, કુર્ષેધન તણુ સાથ.
 પાણવ-કેલ સવિ તિહાં દુવં, બમલાદ નઇ જવનાથ. ૧૫
- અવરિ રાણારાવ ઘણુ, તેહનુ ન જણુ પાર.
 ....કો ઉદઇ નહોં થણિ જેઇનઇ...હારિ. ૧૬
- તિવારઇ ભીમનઇ ધનઝન્ય કહિ, “આચા મુદુનઇ આપિ.
 મચ્છ વેધી વડં કન્યા, શ્રીકૃષ્ણચરણ-પ્રવાપિ.” ૧૭
- પછઇ અણુન જિહિહ આ.....આચા આપી ભીમ.
 કમણ્ણ કુણિ વળાડિઆ, કુણિ વળાડિઆ મુચ્ચર્મ. ૧૮
- ‘કારણ સવિ સિદ્ધ પામળ્યો,’ એમ વિપ્રવચન-પ્રકાસ.
 અહિની પછરિ સવકલ લાડ પુલકિહ પોણુ-પાસિ. ૧૯

- તિહારઇ ક્ષત્રી હરયા ખડખડી, 'લાઇ! કાલની જુલિ પધરિ.
- ૧) કાપડી કન્યા અહીનઇ, લેઇ જાણિ ઘઘરિ.' ૨૦
- એક કહઇ, 'જાણ્યું નથી, કુહુ રડું, નઇ કુહુ રાઇ ?
- ૧) [જગ]દીશ જોઇનઇ આપણિ, તેહ વરણિ કન્યાઇ.' ૨૧
- પછઇ સભા માંહિ જિભા રહીનઇ, કીધી' સધવઇ દષ્ટિ.
- ૧) યાદવમાં ખમ્મદા દૂતા, બલભદ્ર સરસા કૃષ્ણ. ૨૨
- તિહારઇ નમિઆ નર સવિ દેખતાં, કુણિ નવિ જાણી વાત.
- શ્રીકૃષ્ણ-અરણ્ય પ્રણામ કરી, શર-ચાપ લીધું હાથિ. ૨૩
- તિહારઇ દ્રોણ કહઇ કૃપાનઇ, 'જાણિય અર્જુન એહ.
- પૂરવિ મઇ ભણાવિહ, તનિ ચિહ્ન સધવાં તેહ.' ૨૪
- કૃપા કહઇ: 'કુંઅર કુન્તાના, બાલિઆ લાખા માંહિ.
- ગુરુદેવ! શં ગિહિલા થયા ? કીહાં ચકુ અર્જુન આંહિ ?' ૨૫
- પ્રતિખિમ્બ જોઇનઇ જલ-મધિ, તિહાં જાણુ એહલ્યું વીરિ.
- અશ્વ વામ વેધી મચ્છની, આવી પડિહ મધિ-નીર. ૨૬
- તિહારઇ વરમાલ અહીનઇ, જઈ રહી વામાર્જી.
- અર્જુનની કોટિ આરોપી, તિહાં જૂપ થયા મનભર્જી. ૨૭
- .....સુખે મહીધર વચ્ચા, પણિ કણુ કોપિહ તિહાં;
- ૧) 'કાપડી.....સુખ આગણિ જાએશ કિહાં !' ૨૮
- મરુત્યમુત સર્જામ કરવા [યાઇ] તત્પર કથું.
- ૧) અણુલ પુદ એહલ્યું થયું, બડ ધણા પામ્યા મરણ. ૨૯
- ગદા, મુર્દાર, સાગિ, જમધર, લૈ.....અર્મ,
- સર્જામ.....નહી, પૂરા ભડ પ્રાક્રમ્ભ. ૩૦
- ભીમ-અર્જુન-નિકુલ-સિદ્ધિ, એણઇ અદી આરઇ મોહી (?)
- દૈવત હેહા જિતરઇ, કેડિ નહીં તાં કોઇ. ૩૧
- પરિચલ પછડા તિહારઇ, વારીનઇ રાખ્યા વીર.
- 'રયા માટઇ તમો જ્યુદ્ધ કર છુ?' ઇમ જોમ્યા શ્યામતરીર. ૩૨

- ‘જુ પ્રાક્રમિ પૂગા દત્તા [૧] વેધિભિં કા [નદી] વેજ ?
કર્મિં લખી તે લેછ ગયા, ફેકટ કરવું એવું.’ ૩૩
- આપાપણે આશ્રમિ ગયા, તિરાગમ બોલ્યા કોણ વચન.
એ.....માનવ્યો, જે પાણ્ડુસુત અર્જુન.’ ૩૪
- આદિપર્વજ સાલત્યું, રાધ ધર્મી હમડમ હેન
અહાત્યા એક નાકી, રચામ વસ્ત્ર યથું રવેન. ૩૫
- પછઇ મન્દ્ય પૂરણ મોપના, ગાઇ આપ્યા અનર્ગલ દાન.
‘હાવિ સભાપર્વ મુનુનઇ મન્દલદાણુ,’ કર જોડી કંદિ ગજન. ૩૬
- ૭૧

[૨. સભાપર્વ—]

કડવું ૫ મૂ-રાગ એજ

- હાવિ રાજમોહ ગાઇ ગચિઉ, તિરાગમ નમાવ્યા નગધીશ.
વસુધાપતિ બહુ વસિ કરેલા, જેદનઇ માદિ શ્રી-જગદીશ. ૧
- જગમન્ધનઇ જિતિઉ, બહુ ગાઇ વીધા મૃત્યુ.
શિશુપાન વધિઉ સભા માદિ, જેણુઇ નિન્દિઆ લગવન્ત. ૨
- મિ-દાનવ મરખા વસિ કરેલા, ... આધીન,
દેવ, દાનવ અનઇ માનવ, મનાવિઆ જેણુઇ મીન. ૩
- .....યુ, એણુઇ ઠગરિઉ કિહી વાર.
ધનુર્ધારી ધીર અર્જુન, પ્રાક્રમતુ નહીં પાર ૪
- એક વાગ પાણ્ડવ-વધારિ પુણ્ડ્રાચા મ્વામી શ્રીભગવાન.
... કમ અર્જુન, જિપર અભિમાન. ૫
- કર જોડી કદમ કૃષ્ણનઇ, “ પ્રભુ ” વીનતી અવિધારિ.
ગમાનઇ રાવણુ ગ્રહી ગયુ, વૈ ગયુ વડું મુઝારિ. ૬
- તુ રધુનાયજઇ નૌજ-વાનગ, મેહવિઆ તેહ કાજિ.
ધન્વ એવું શાદનઇ કીધુ, પાખાણુ બાધી પાજ ? ૭

- ધનુર્ધરી.....હવુ, મુઝ સરખુ રાધવ-સાક્ષી. ,
- ‘ દાઠિ બાંધત બાણની, ઊતારત ‘તન અલર્જી. ૮
- આણી આપત જનકી, ફેગટ કીધી રાદિ. ,
- હ’ સમરથ સેવક તાહરુ, એ સન્દેહ મનનુ કાદિ.” ૯
- વચન મુણીનઇ વજ્ર લાગૂં, બોલ કરમ બાણિ.
- તેણુમ ધ્યા અતિ-આકલા,.....સારજૂંપાણિ. ૧૦
- “ નિન્દા કરી રઘુનાયની, અરે અણુ’ન મન્દ !
- મુલત તિવારમ નવિ હતા, કિમ સેતુ બાધિઉ બન્ધ ? ૧૧
- કગમગમ [નિહા] તૂબડાં, તિહા તારિઆ પાપાણ.
- ચીદ સદસ રાક્ષસ હણિઆ, રઘુવીરે એકમ’ બાણિ. ૧૨
- ધનુર્વિદ્યા નવિ હતી, તુ કિમ હણિઉ રાવણુભૂપ ?
- તેહ સમોવડિ કવણુ આવમ ?” ઇમ કહમ અકલસ્વરૂપ. ૧૩
- આપણિ એહવા કિહાના, જે તેહની કીનિમ તાતિ.
- એમ કહી મુખિ વસ્ત્ર વાસિજિ’ પ્રભુ વૈકુણ્ઠનાથિ. ૧૪
- રીસ મનિ રાખી રહ્યા, તેણુઇ રડવડિઆ રણુ-વનિ.
- આપણા જાણી જગારિઆ, પ્રભુ જુગજીવનિ. ૧૫
- પોતાના ઇમ પરિભવ્યા, પ્રભુ શ્રીભગવાનિ.
- તે માટમ કુદુ વાતનૂં, નવિ કીનિમ અભિમાન. ૧૬
- રાજસોઇ પરિપૂર્ણુ ધ્યા, તિવારઇ વસિઆ ચક્રવીર.
- પાણ્ડવે પ્રયતન ધણા કરયા રીઝવવા સ્થામશરીર. ૧૭
- પ્રહ્લિ-સમૃદ્ધિ જેહ હતી તે સમર્પણુ સવિ કીધ.
- હસ્તિનાપુરયા આવિઆ, જસ શોભા દીધ ૧૮
- અક્ષરુરણુ બદુ આગિઆં, વસ્તુ વિવિધ અનેક.
- વિધિ કરી બોલાવયા .....ગાન-વિવેક. ૧૯
- તે માંદિયા પાજા વસિઆ, દુર્યોધન-દુઃશાસન,
- સભા જ્ઞેનાં દ્રૅવની, ભઃ મોદ પામ્યા મનિ. ૨૦

- ગજશાલા રૂડી....., હયશાલા શોભિત સાર.
 વૃષભ-વેસર-મહિષ મોટા, ખાંધ્યા.....: કાર. ૨૧
- સરોવર વાડી ધણાં, ફલ પુષ્પની જલુ જાતિ.
 કલ-કોકિલ, હંસ, સારસ, કમલની જલુ જાતિ. ૨૨
- તિહાં ફવા, વાપી, ચિહિટ, પાવદિ, અતિ ભલા આરામ.
 ઉષ્ણકાલે ભૂપનઠ છઠ, જમસવાના જલુ દામ. ૨૩
- તિહાં મુહુલ, મન્દિર, માલિયાં, શિખરિ કનકનાં શૂઝ.
 ભવન માલિ ભૂલામણાં,.....રૂડી. ૨૪
- મણિ, માણિક, કનક, હીરા, પાંચ પાનાં સાર.
 દિનકર-તેજ દમકતાં, તેણુ યે રહિઉં ઝાતકાર. ૨૫
- ..... જ પરવાલનાં, શિખર વ્યોમ-સમાનિ.
 તોરણ મરકત મણિ તણાં, મુક્તાદલ જલુ માન. ૨૬
- જહિત્ર આસન અતિ ભલા, કનકના જલુ કોડિ.
 ધર્મ બધદા સભા પૂરી, સતવઠ બેઠ કર જોડિ. ૨૭
- જલ-સ્થાનકે રથલ પેખિય, રથલ-સ્થાનકે જલ-આકારિ.
 જોતા જોતા કીરવપતિ, આવિઉં તેણુ દારિ. ૨૮
- જલસ્થાનકે રથલ જાણી, આવિઉં ભડ ત્યાહિ,
 પાગ થોભી નવિ સકિઉં, તે પડિઉં પાણી માલિ. ૨૯
- ભીમ.....ઝંઝ, દુપદીય કીધું હાસિ.
 'આધવાના અન્ધ જાણુ,' એમ વાણિ-પ્રકારા. ૩૦
- મનમઝૂં તિહા મલીપતિ થયુ, સભા જોતા સર્વ.
 'મર્મ ગલિઉં સિ ન માતનુ?' એમ કહય તિહનઠ ગર્વ. ૩૧
- 'શ.....ધાત કરી મઝં કિ જોલું દૂપ અગાધિ?
 વાયકરૂપિઆ જાણુ મુદનઠ, વિપમવ વેરે દાધિ.' ૩૨
- હસ્તિનાપુરમાં આવિઉં, જોલાવિઉં ચકુન્નિ.
 "ઝરે માલિયા માલરા! સાંભલિ, પાડેશ માલું વન્ન. ૩૩

- પાણી માહેં હું પડિઉં, કલૂ, ‘અન્ન તણુ એ અન્ન’
 ૮ હરયા બીમ નછે દ્રોપદી, જોતા સર્વ સ્તબ્ધ. ૩૪
- જુ વધર પાછુ નહીં વનઇ, તું માનજ્યો, મામા’ નેટ,
 વિપપાન ઘોલી-નમ કડં, કિ મરૂ મારી પેટ.” ૩૫
- એહવી વાણી સાલવી, મોવિઉં ગુપ્તનિ, કધુર્.
 “ભાઇ’ ધૃતરાષ્ટ્રનઇ જણાવુ, એ વાત મુજ મનિ તુપણુ” ૩૬
 ૧૦૭

કેટલું ૬ કું-રાગ એજ

અતિ મનિ કુ ખિઉં દુર્યોધનન,
 કધુર્, કુ શાસન, સુભટ રાકુનિ ૧

- દાસ-રાકુનિ સુભટ વિચારઇ, “સાલતુ, ગના પુત્ર’
 ૨ “પાણ્ડવનઇ આહિ તેડાવુ, તું વાત આવઇ મૂત.
 બલિઆ સાથઇ બાધિ ભરવી, આ તું આપણિ મીલિ
 ૩ કા .... સ કરીનઇ તેડાવુ, તે વાત ન કમઇ દીવ
 સભા રૂડી રચાવુ નઇ, તેડાવુ ગઇ ધર્મ’
 ૪ જને છૂત ગાડિઇ, પુકુચસિ ન ..... કર્મ.
 માદસિકે રાજા લાવુ જઇ, તેહનઇ એહવી મતિ
 ૫ .....પાસા જિત્યા કહીસિ, તું માનસિ તે મતિ
 ગમતિ-મિથે રમસિ ખરુ, આપણુ મગસિ કાજ
 ૬ હરાનીનઇ વનિ કાઢિય, તૂ નચિન્ત કરજ્યે ગજિ.
 કાઇ હોડિ પરહીનઇ, [આપ]જ્યો એહ વચન
 ૭ ‘દાસ ચૈનઇ પાસિ રહઇ, કિહિ બાર વગસ રહિ વન્નિ”
 પજઇ ગમતિ-સભા રૂડી રચી, વિદુર તેડઇ જઇ.
 ૮ સુભી [રાઇ યુધિષ્ઠિ]ર વિદિવા, આવિઆ તિહા કાણુ માહિ.

તે કારણે લડુ દુઃખ પામ્યા, રિધિ-રાજી હાર્યા નારિ.
અશ્વ-ગજ-રથ-ધન હારિયાં, નઈ હાર્યા ધનભરડાર. ૯

પાત્રણ હાર્યાં પિહિરવાનાં, નઈ હાર્યા તે હથિઆર.

પછઈ કુર્યોધન બમકુ ચયુ, જિલટિ અર્જિ અપાર. ૧૦

હરખે નરપતિ નાયતુ, કરિ તાલી, મુખિ :દાસિ.

“ [સભા]માહિ મુદનઈ હસી દૂતી, આજ કિમ ચૈ મુઝ દાસિ ? ૧૧

“ આંધલાના અન્ધ હોઈ, વચન બોલિઉ બીમ.

ધન્દ્રપ્રરથ.....પાડું; કરે સભા તિહા સીમ. ૧૨

કિહાં ગઈરે કામિની ?” બોલિઉ કુર્યોધન.

“ દ્યાવિ, ભૂંડા ! મુખ લગઈ, અરે દુઃગાસન !” ૧૩

ઋતુધર્મિ દૂતી સુન્દરી, બમકી અલગી એકે હારિ.

પાપિઉ અતિથણું પીડતુ, લેઈ આવિઉ સભા મુઝારિ. ૧૪

શર-સુભટ બમકી સભામા બીખ, દ્રોણ, વિકર્ણ,

અર્જિ જિઘાડઈ નિગખતા, આવુ-અલ થાઈ ક્ષીણ. ૧૫

દ્રોણ, બીખ નઈ કૃપા કહઈ, “.....મૂક રાહિ.

તમ્હે તિમ એ ધૃતગાંધ્યનઈ, હાવિ વાત બમકી હાડિ. ૧૬

વીરા ! કુપદીનઈ ધમ કીજિઈ તુ, કહુ, કિમ જગઈ સૂર ?”

.....કલા, પણિ રિદે નઈ ભેદ ભૂર. ૧૭

કહુ તુ માન્હુ નહોં,.....પછરિ.

કહુ, “ હું કિમ માર નહોં ? રણા પશાવઈ વછરિ.” ૧૮

સ.....તિ, તિવારઈ બાણું ધમ,

‘ જે વિપત-વેદા નહોં પડઈ, હવઈ, ક[હુ, કરે કિમ ?] ૧૯

કન્ય તાહ્યા દરાવિઆ નઈ, તું યઈ મુઝ દાસિ.

‘ મુકુ.....તુ વનિ મોકલું, નહોંતર રાણું પાસિ.” ૨૦

“ ભૂડા' વડા ભાઈની ભાણી તાણુછ, માતનછ સખ-તોલિ

તૂ તુ શ્યાનની પછરિ ચ ભસછ ? સમ્ભાલી મુખિ બોલિ ૨૧
૧૨૮

કેડવં, ૭ મું—રાગ એજ

વચન મુણીનછ કૌરવ કોપિછજ,

“ નીલ ... ૧૨છ દૂણ સોપિછજ ૧

દાસ-સોપિછ,” કહછ કોધચ, નછ ચ્યુ દો[ચણ]-] બેરિ

“ તૂ દેખતા મુઢુનછ ગાલિ દિધ, દધ્યા દુ શાસન' તૂ મેરિ ૨

નિ[લંજ] નારી ચે ધણુ, એદનછ નન કરીનછ આનિ,

હણ એદનુ એટનુ જે [નીમગિછ] એદની આનિ.” ૩

પણ તે તા જે વધણ, દાસીનછ કાઢ્યા ચીર

“ માદરા દેહ ? કા દોહિલી કર ? વેચ્યા ગુનછ વીર' ૪

અવસર નદી મુઢુનછ અડયાનુ, કા કર અનના-પ્રાણ ?”

અર્ધ' પટ તે ગ્રેમદા-તનિ, અર્ધ' પાપી-પાણિ ૫

(તિગરછ) બીમ, અણુન, નકુવ, સિદ્ધિદેવ, ચડી તે ધણી રીસ.

ધર્મ-આદમ જોધનછ પછ, નીચા ધાટ્યા શીસ ૬

“ જ્યા મી ભગવન્નજ' તજનછ ગમછ હછ, નાથ' ૭

વેરી-કરિ સોપિછ નદી, વીર' પોતછ વધિછ દાધિ ૮

જુહ કલેથી કાધ ન નીપનુ, એદ સોખા . ધીમ' ૯

મન મયુ પછછ દારિકાં, નિહા જગતપતિ જગદીશ ૮

“ હવછ દૂ કુનછ કહ, તજ વિના, મદાગજ ? ૯

ધર વગછ પાણી દુખાના, ગિરિ ગાલિ, તજનછ વાજ. ૧૦

આમ આજનછ ... .. દાક.

પ્રભુ' સાન્ત ચેનછ કિમ રજા ? ચ પડ્યા સવિ ૧૦

[મચ્છ], કચ્છપ વધી વારાહ, નમસિર્ણ, વામન વેધ.

ગમ, રાધવ, [કૃષ્ણુ], બલવન્ત બાન્ધવ વેધ. ૧૧

અવનાર ધરિઆ અમુર-કારણુ,.....જ્યા, લગવન્ત ૧૨

અલકત માટઇ અહો વીસગ્યા, કેગવ કરણુ[વન્ત]? ૧૨

શખવત સગ્યા ચૈ રહ્યા, નેત્ર ગોલક-દામિ.

શરીર માહિ એ [અ]ધર ફરકઇ, અરણુ કરતા રામ ૧૩

સ્તુતિ કરી તે સાલધી રે, દ્વારિકા દયાલ.

લક્ષ્મણ જિવારઇ દુષ્પ ૫૩ઇ, તિવારઇ રિધ જાઇઝ ઝાલિ. ૧૪

કમવપઇ અતિ જોજ કામવ, દામિ કમલા પાસિ,

ખિદિબાક્યા બાધા થયા, મુખિ મેહવતા નિઘાસ. ૧૫

રમા રોમાઝિયત થયા રે, “ કાણુ કુદુ રે વિશેષુ.

આવડ કહીઇ નહી જી, [હોઇ] ગત્રુ અનેક.” ૧૬

“ દાસ પાણુવ માદરા, દુષ્ટી તેદની નારિ

અણુધર્મિ હતી સુન્દરી, નહ આણી સભા-મુઝારિ. ૧૭

પિહિલુ કષ્ટ તેદનઇ કાલિષ, કૌગવની પઠિ વાન

એક વિદુર વિના જે અનુસગ્યા, તેદની ટાતેજ ખ્યાતિ. ૧૮

તેદનઇ પાપીઇ ધણુ પગલગ્યા રે, ગિદલ નહી થટ....”

ખગગજ એહવઇ આવિઉ, પ્રભુ સઘ ચઢ્યા વાહનિ. ૧૯

“ આતા ! હુ ઊતાવયુ નહ, આવતા લાગઇ વાર.”

ખગગજિ વઉ દાણુમાત્ર માહિ, પ્રભુ મુઝ્યા તેણુઇ ઠાગિ. ૨૦

પગ વાતતા જૈ પુલુલુ, અન્તગિદિ આવી બેઇ.

પાપિઉ પટ ગ્રહી ગણુ, ગણી વધનિ બિચઇ રોઇ. ૨૧

એદવિ પીનામ્જ ફરહુ, ...અચકઇ શીખિ.

કોટિ આદિય-કાન્તિ સરખુ, વદન શ્રીજમદીય. ૨૨

જિવારઇ દુષ્ટીઇ કૃષ્ણ દીદા, અમ્જા જોડ્યું શીસિ.

પાપીઇ..... જિવારઇ, તિવારઇ ચદી અણુજી રીસ. ૨૩

દુર્યોધન કહેછ, “.....રાષ્ટ્રથો તું રાંકે.

ભરી સખા માહિ ગાય દિધ છધ, તુ કા... ....ક.” ૨૪

કિલિતાં પટ અવશૂં કર્યું, અર્ધશૂં તેણી વાર.

[ખીન્ન] પિહિરયૂં માહિ દીડું તિવારઈ હચિઉ રાજકુમાર. ૨૫

“ભાઈ! કાં .....પટ જોળ્યો, ખીન્ન પિહિરયૂં ચીર.”

આશ્રિત્ય જોવા એકદાં,.....ધીર. ૨૬

વસિ એક ઘડી સાંસું ચધ, તે કાઢિજાં તેણી વાર.

પટાન્તર-ગદ નીકલ્યું, જાણિધ ચાલિયું જતારિ. ૨૭

.....ગતુ, પાંચમૂં પટ નીચ.

છૂં છખીયે રૂપનું .....લ. ૨૮

આશ્રૂ અશ્રુજ તણું, ભાલિ પાડી ભાતિ.

.....રૂંદ, દયમૂં દક્ષિણી જાતિ. ૨૯

તેહના વણવાના.....દયિ શુ કરધ વિવેક ?

કુદ ચાકિઉ કાદણ, પણિ અમ્બર નાવધ છેક. ૩૦

તિહા સાલવી હરિ યયા, વણધ વિચિત્ર પ્રકાર.

[પડિઉ] અવસર દુપહીનઈ, દામોદર દાતાર. ૩૧

દુઃશાસન.....મ.

તોહિ ચિત્ત ચશૂં નહીં, રિદ્ધ ન.....મ. ૩૨

વત્ત તણુ દગ બ્યોમિ વાગુ, સદ્ દેધ રણું મુખિ દાય.

એક-જીણું સદસ પટ, રૂં નવલી ભાતિ. ૩૩

પછધ વિદુરજી આયિઆ, નિહા છધ ધૂતરાધ્ર.

“ જૂડા.....નીકવટ ગઈ, કાં.....ચાલિઉ કાટ ? ૩૪

શ્રીધર્મિ હતી સુન્દરી, દ્રીપદી વધુ જોલ,

કેય પ્રહીનઈ દુઃશાસને, સખા માહિ આણી તેલ. ૩૫

.....ચીર કાઢયા, પટ પરિઆં પરિમલિ,

રહિરસરી ..... રૂંઅરનું ભુલિ કર્મ. ૩૬

- ચ્છર પૂરયાં ચણ્ણુજે,.....ધૃતરાષ્ટ્ર !
 ...કો દિવસ હમ કામિની, કાં વુલાવુ કુલવુ કાટ ? ૩૭
- ".....જ્યાં દુષ્ટી," એમ કહ્યું ધૃતરાષ્ટ્ર રાષ.
 "બાહ ! માહરુ પાપી..., [માણુ]થુ મન માહિ. ૩૮
 વણુ—આંખિ હું અકેજ યેનઈ, ભરૂં છું [મુઝ પેટ.].
 મુઝનઈ કુહુ નથી માનવું, માનજ્યે, બાહ ! નેટ. ૩૯
- એદ તિણુ, બાહ ! મન તણુ, કાંધ માગિય મુઝ પાસિ."
 "વસ્ત્ર નઈ હથિઆર આપુ. મુઝ પતિ નહીં તહ દાસ. ૪૦
 હું વનિ જાગિ; સાચિ પલું, વરદાન....."
 વિને કરીનઈ બોલાબ્યાં, પછઈ આપિઆ પતિ—શરણુ. ૪૧
 [દ્રીપદી] સજ્જાચ કરતી, આવી રહી તવ પાસિ.
 નેત્રયાં નીચરણુ વહધ, મેહલધ મુખિ નિઃશ્વાસ. ૪૨
- સતિવન્ત કહધ, "હી ! સામણુ હ.....આન્તિ.
 જેણુઈ એણુધ અપસરિ પૂરિઆ, તે સ્મરણુ કર નાચ. ૪૩
 સતિ રાખધ દુઃખ ઊપજધ, તે ન મેહલિધ તા ધીર.
 સા ..... પામ્યા નથી, એ મિલધ મદુવીર. ૪૪
 હવધ અસતિનઈ જે [અનુસ]રયા, તેણુઈ કરયા અનેક ઉપાય.
 એક વાર દીસધ દીપતા, [પછધ] સમૂહા તે જાધ. ૪૫
- જેણુઈ જેહુવુ બોલખિલિ, તેહ ઘુ.....;"
 એમ કહીનઈ આવિઆ, ધૃતરાષ્ટ્ર હમ જિહાં રાધ. ૪૬
 ".....પિતાજી ! દીજિય મુઝનઈ શીખ.
 સસ વચન પાલ્યું નહીં, અવતાર તેહુવુ ધિક્ક. ૪૭
- બ્યાયા આપુ વનિ જાગિ, બોલિ.....;
 .....અક્ષારધ તમ્બો છુ, શ્દ્ધ પિતાનધ દારિ." ૪૮
 રિદધ બીડી.....તાં, અન્ધ બોલિલિ વાણિ,
 "મુઝ દેખના વહ કોઈધ, વુ મ.....તે પાણિ. ૪૯

- વહ દ્રૌપદીનાં ચીર કાઢ્યાં, લૂછ આપણુ આધાર.
પુત્રનંદ વારુ, સુન્દરી! વાવું સામદ સર્દાર. ૧૦
- ચક્ષુષીણ.....હુ, ચૈ રંભુ છું રાંક.
‘જુ પાપ પિહિલા જન્મના, તિહાં [કુલુનુ કલીષ વાંક]? ૫૧
- શત પુત્ર જન્મ્યા તુ યં યયું? પાણ્ડવ પાંચે મન્ય.
.....મુખ પામ્યા નથી, પુત્ર જનમિહિ કુલ્યોધન. ૫૨
- .....વિદુર માદુર ધાત્ય ડાલા એક.
તેજનંદ માનંદ નહીં, [અતિ] પ્રજલિહિ મનિ તેહ. ૫૩
- કુષ્ટ ચતુષ્પ એ મિત્ર્યા, સકુનિ કુચામન,
ઠણી,.....કપટિ ભરિહિ, વલી સર્ણપિ કુલ્યોધન. ૫૪
- .....કુઅર માદુર, અવનરિહિ છંદ પેટિ.
મતિવન્ત હો [ધર્મ! તેણંદ] પરજલિહિ છું નેહ. ૫૫
- પાણ્ડુ મુઝ અન્ત કયં? .....કુમાર.
મુઝ જ્વના તમ્યો વનિજલિહિ, તુ જલિહિ [માદુર અવ] તાર.” ૫૬
- ધર્મ કદંધ, “મમ ભવિષ્ય લિખિતં, દત્ત કિતિ તિહાં [શોક],
મુખ-કુ.ખ-દોરી હાથ દરિનંદ. કર્પના સવિ શોક. ૫૭
- .....યયું જોવિન્દરં, કુલુધું કાષ નવિ સામ.
જેણંદ એણુ અર્ચનરિ ચીર] પૂરખાં, તે વનિ કરસિ સાતિ. ૫૮
- કુલુનંદ કાણુ વચન....., કુલુ મ ધરશુ મનિ.
તજારા પગિતાપધી . ,...કી.....વનિ.” ૫૯
- ચરણિ નમી ભંડુ આસિઆ,.....;
આગણુ આવી જોલા રણા, એકધારીનંદ માંદ. ૬૦

કહ્યું ૮ મું—રાગ રામગ્રી

- [માત] પૃથાનઈ પાગિ લાગી, સાહસિકે પછઈ શીખ માગી.
વક્તાં [બોલ્યાં કુન્તી] માત, “ પુત્ર ! સાંભલુ માહરી વાત. ૧
- ‘ઢેહઈ છઈ, સભા માંહિ રાખી,.....અવસર પાખી.
દુઃશાસન ચીર તાણઈ, એ દુષ્ટ જમ્પ નાણઈ. ૨
- .....જુલું વગોઈ, ગાંઠિ ગાંગરડી રોઈ.
ભીખ દ્રોણ વૃદ્ધ બિહ,..... ૩
- ‘ક્ષત્રી વહઈ જે હથિઆર, એ અવસરિ મરઈ તે માર;
....., રહ્યાથા..... ૪
- ભીમ અર્જુન રહ્યા જોઈ, ...ખોઈ.
‘ધર્મ’ એહલુ ધર્મજ હોઈ, જે વનિતા વગોઈ. ૫
- .....ખમ્પા, બોલ નવિ બોલઈ છૂટા.
સાહસિક તુ તિવારઈ ચૈઈ, જિવારઈ.....હૈઈ. ૬
- રામયજુ માયઈ અધિકાર, ધર્મની.....,
...કે એહવા નથી, પુત્ર ! જે રિહિવા દિધ ધરસૂત્ર.” ૭
- [ધર્મ] બોલ્યા, “ હે] ભાઈ ! વિશ્વમ્ભર વાણુ નવિ જાઈ.
સતિ રાખતા....., જવાનઈ દિધિ, માઈ ! ૮
- સભા માંહિ પૂરચાં ચીર, ગ્રેમ.....પીડ.
સમ્ભારઈ જે સારફધર, તે ભાજશિ ભીડ ૯
- .....ત વચન, બાર વરસ ભોગવવાં વન.
આરા આપુ... .., ...ગ્રેમલ મનિ. ૧૦
- મુઝ માતનઈ મૂકું કુણુ-પાસિ ? જૂર...કિમ ખમ્પા...?”
“ શુશ્રૂષા માહરી કુણુ કરશિ ? જ્યુધિષ્ઠિર !.....” ૧૧
- ‘એહવું’ કહીનઈ કવિઠ વક્ત્રી, રોતી નવિ રહઈ અલગી.
.....છી કરી, સહ તિહાં ખમ્પાં ફરી. ૧૨

એવિ બીધ્મ-દ્રોણ આંખ્યા, પાણ્ડવ પ્રસન્ની દ્યાખ્યા.

“ આવ.....હિષ.” ૧૩

બોધ્ય ઇષં જ્યુધિષ્ઠિર.રાષ, “ ભવિષ્ય પાખ્ય [અન્ય નવિ યાષ]

મુખ-દુઃખ દાનિ-દૃષ્ટિ.....”.....લાગાં તે ચરણિ. ૧૪

“ .. ....દુઃખ મ ધરશુ, વન માહિ તમ્યો લીલા કરશુ.

પા.....શુ, તમ્યો સતિવન્ત તે તરશુ.” ૧૫

બીધ્મનઈ માત લક્ષ્યાં, ચરણુ નમીનઈ ચક્ષ્યાં.

જ્યુધિષ્ઠિર બોધ્યા પાણિ, “.....નઈ દુપદી રાણિ! ૧૬

બૂખ તરસ તે કિમ વેદાશિ, આ... . રહુનઈ પાસિ.

કુન્તાની તમ્યો સેવા કરજ્યો, આણી ઉકુલાસ..... ૧૭

જુલનઈ, કદથુ કણ્ટક અરણ્ય, કામલ કામિની-ચરણુ.

.....નથી દીઠા, નિત્ય દલવૂં ધરણિ બધાં. ૧૮

પર્વત, ગુફા, વન [ધાર], વનચર સાવિજનુ શોર.

દૈત્ય, દાનવ, નિશાચોર, શબ્દ કરષ તે અતિ ધોર. ૧૯

તીક્ષ્ણ તપઃ તિહાં સૂર, બૂંડા રદષ..... . કૂર.

અમ્યો કિવારઈ વનિ વશિષ્ઠ, કિવારષ કહી.....ધરિષ્ઠ. ૨૦

અખલા જળી હરવા આવષ, રાક્ષસ.....

આગષ વનિ આધ્યા રહુનાય, સીતા નઈ લક્ષ્મણુ આત. ૨૧

રૂપે સુન્દર તે સુન્દરી, તેહ રાવણુ ગયુ હરી.

તેહુ સ્વામી સમર્થ હવુ, તોહિ તે ધણુ વ્યગ્ર. ૨૨

લક્ષ્મી માહિ સોધી શુદ્ધિ.....હવુમન્ત.

‘વાનર-ગૌહૃદ્ધાં મેહલી, સીતા વાલી લક્ષ્મી બેલી. ૨૩

વિમીલણુ રાજિ યાપિષ્ઠ, રાવણુનઈ બિયાપિષ્ઠ.

.....હિષ વૈકુન્થનાથ, દોહિલષ અખલા આવી હાથિ. ૨૪

આપણુ સરૂખાં વજ્રમાત્ર, વનની એહી ઇષ વાત.

‘દુઃખિણી આંહિ યાસિ માન, આધનઈ સેતુ દિવસ નઈ રાતિ.” ૨૫

- વક્તતાં દુપદી કહ્યું, બોલ્યા બોલ..... ૨૬
- વાયકે-સાયકે દહ્યું, રિદ્યું માંહિ રહ્યું. ૨૬
- મુઢુનઈ [સભા] માંહિ આણી, ઝૂંટે ઝાલીનઈ તાણી. ૨૭
- બીમ અભૂંન બલિઆ.....તેણઈ ઝમ્પ ન આણી. ૨૭
- અમ્પરિ વક્તગવાનઈ લાગુ, થાકિહિ, પાપડુ ન લાગુ. ૨૮
- લક્ષ્મીવરચં લિહિ મુઢુનઈ લાગી, તેણઈ..... લાગી. ૨૮
- છતઈ નાથે એમ થયું, તુ એકલી હું કિમ રહું ? ૨૯
- .....ખઈ કુહું કહું..... સર્વ સહું. ૨૯
- તમ્મે નગરથા નીસરુ, તિવારઈ મુઢુનઈ અર્ધાંક્રી બધસારઈ. ૩૦
- પોતાની માનઈ મારઈ, તે માસી[નઈ] ચં તારઈ ? ૩૦
- જુ બક્ષ કરી મૂકી જાણુ, તિહાં તમ્મે દોહિલા થાણુ. ૩૧
- પ્રાણુ તિનું કિહિ પૂઠિ આવું, પછઈ તમ્મે પછતાણુ." ૩૧
- પાંચે મિલી પરણુ કીધી, દુપદીનઈ સાયઈ લીધી. ૩૨
- ભુધિધિરના સગા હતા, [માની તેહનઈ] લક્ષ્મણિ કીધી. ૩૨
- નગરનિવાસી સહ લોક, એ ધર્મી આવઈ સગોક. ૩૩
- પરશંસીનઈ પાછા વાલઈ, [એમ કરી] આધેરા ચાલઈ. ૩૩
- ત્રેત્રથા નિર્જરણુ ચાલઈ, આવીનઈ અરણિ શીસં ધાલઈ. ૩૪
- .....માનવ, રાજા પ્રબોધજ આવઈ. ૩૪
- "લાઈ' આ મૂર્ખનઈ વસિ સર્વ, ગદાનુ એ નવિ પૂરવુ ગર્વ. ૩૫
- સુખદુઃખ દેહનઈ પૂઠિ, જાણાઈ....." ૩૫
- "કુસલા તમ્મે પનિય પવન્યો, વન પૂરણુ કરી વક્તન્યો." ૩૬
- અભારી આશીસ એ, જે માતનઈ મિલન્યો. ૩૬
- હલ્લઈ હલ્લઈ.....જુ, પાણુવનઈ હન્યો કલ્યાણુ. ૩૭
- કુર્યોધનનું દારણુ કાળુ;.....દાઝિ." ૩૭
- મુખ આગલિ.....ખડિઆ, વિપરીત વેશ ધરિયા. ૩૮
- .....પ્રોડ અણુદણુ પાગઈ. ૩૮

દુપદી પૂઠે પલાય; દસોદિધિ.....૪.

‘ત્રાહિ, ત્રાહિ’ બોલેછે ઋષિરાય, ‘શા માટેઈ દુઃખી થાય ?’ ૩૯

એ સાહસિક.....૪૪, કમલાવર! હવેય તુહુનઈ કહિય.

પાણ્ડવ પાખઈ કિમ..... ૪૦

સતી દીપદીનઈ.....

તે તા વધ્યા વર્ણુ અદાર; ઘે રથુ તિહાં હાહાકાર.

૪૧
૨૨૬

કડવું ૯ મું—રાગ મારુણી

પૂછય છે જનમેજે રાધ, સુહુનઈ કુહુનઈ, વૈશમ્પાયં!

એક સન્ધે છે મન માંહિ, તહ ટાલય તે કિમ જાઈ પૂછય. ૧

સતિવન્ત પિતામહ અહારુ રે, જે ધર્મ તે નામ ધરાવ્યું રે,

તે છૂત-છેડે હરાવ્યુ રે; માહિ આમુ યયુ, મરાવ્યુ રે. ૫૦ ૨

સતી, સાખી દુપદી રાણી રે, તેહનઈ ભરી સજા માંહિ આણી રે.

તેહનાં પ્રાંચણ કાઢ્યા તાણી રે. ૫૮ પૂરયા સાચિં પાણિ રે. ૫૦ ૩

એણઈ લૂંચ્યા ધન-ભણ્ડાર રે, એણઈ હરિઆ ગજ તોખાર રે.

એલવી અબલા નારિ રે, વણી વનિ જાણું વરસ વ્યાર રે. ૫૦ ૪

તે, ‘રામ, રામ’, કરી રોધ રે, સવિ સજ્જલી રજા જોધ રે.

વંડી આઈ માહરી વજોધ રે. ક્ષત્રીની લલ્લ જોધ રે. ૫૦ ૫

તિવારઈ ભીમિ ગદા જીભારી રે, “એહનઈ મરડીનઈ નાખું મારી રે.

મુઝ બધા અબજા માહરી રે, કુષ્ઠ[અણુષ્ઠય]દમય છે ભારી રે.” ૫૦ ૬

તિવારઈ ધર્મિ રાખિલે વારી રે, “આપણિ જુ અબલા હારી રે.

તુ સમરુ દેવમુરારિ રે, તે. રાખણિ લાજ તહારી રે.” ૫૦ ૭

“કુળ્યોધન ખૂંક પાપી રે, જેણઈ આંહિ પોતાની કાપી રે.

એણિ ધર્મ તણી આણિ જીયાપારિ, એહનઈ મરણુ તણી મતિ બાપી રે.” ૮

“પછી નજર ઢણેરુ લાખાઈ રે, ‘જે કો પાણ્ડવનંદ રાખાઈ રે.

.....છમ દાખાઈ રે, તેહનંદ કઈ સવિ વસ્તુ-ખાખાઈ રે.” પૂ૦ ૯

.....લઈ લરિઈ રે; છમ માનખણ લડ કરિઈ રે.

છમ ન.....ઉ રે, શી વિધિ દુઃખ નિસ્તરિઈ રે?” પૂ૦ ૧૦

સાહસિક.....પ રે, પૌદ જોહુ પ્રતાપ રે.

તેણું દુઃખ કિમ વૈકુણ્ઠ આપિ રે, વનિ કિમ દીધી યાપિ રે? પૂ૦ ૧૧

જેણું રાજભોગ સુખ-કાર રે, જેણું અનુદિન અમૃત-આહાર રે,

તે વિવિધ વસ્ત્ર તનિ ધારિ રે, તે કિમ રહ્યા વન-મુઝારિ રે? પૂ૦ ૧૨

જે કોમલ રાજકુમાર રે, વનિ કિમ બધા વરસ ખાર રે?

શી વિધિ ક્ષિદિતા, આહાર રે? તે દુઃખ પામ્યા [કિમ] પાર રે? પૂ૦ ૧૩

સાં વીતક વીત્યા તનિ રે? એમ પૂછાઈ જઈ રાજન રે.

એ આશરું મોટી મજિ રે, તું ભાજિ સન્દેહ, અપિજન રે! પૂ૦ ૧૪

૨૪૩

કડવું ૧૦ મું—રાગ એજ

વધતું બોલ્યા ઋષિ મહાન્તજ,

વાર પૂછ્યું તઈ વૃતાન્તજ.

હાલ-વૃતાન્ત વાર પૂછિલિ, નઈ ભૂપ 'લાભું લભ' રે;

પાણ્ડુસુત વન માહિ રહ્યા, તે કહું છું માની મર્મ રે.

હૂત રમી દુઃખિઆ થયા, તે પ્રીદ પામ્યા વીર રે.

સતી-શિરોમણિ દ્રૌપદી, તેહના કાઢ્યા ચીર રે.

પાંચાલીના પટ પૂરિઆ, તે સ્વામી શ્રીમહારાજિ રે.

લક્ષ્મણજીવ બૂધરે, સેવકની કીધી સાજિ રે.

પછઈ કૃતરાજરિ દ્રૌપદીનંદ કીધા વિને-વચન રે.

દાસપણું મૂકાવિજિ, અનંદ આલ્યા વૃન્નિ રે.

મોહકવાનંદ આવિઆ રે, કુન્તાનંદ પાસાઈ રાઈ રે.

“આઈ! આપુ આજન્યા .....વૈકુણ્ઠરાઈ રે.”

વીતક-વાતજ સાંભલી, અબજા પ્રિયાં ધરણિ રે.

પાણ્ડવે તિહાં જાણિજો, જે માત પામ્યાં મરણ રે. ૭

પ્રશંસી બધાં કર્યાં રે, પ્રતિબોધ દીધ અનન્ત રે.

૧૧ “કુન્તાજીના પુણ્યયા કાલિ, પામશું [દુઃખ]-અન્ત રે. ૮

આધ ! દેવ, દાનવ, માનવી નઇ બ્રહ્મા, ઇંદ્રિય, મુરારિ રે,

કર્મ કે છૂટક નહીં. તું માત ! શોક નિવારિ રે.” ૯

કુન્તાધ ધણું કહ્યું રે, પણિ ન તેડ્યાં સર્જાતિ રે.

વૃદ્ધપણુધ વન વેડવું, તેણુઈ ભાસવ્યાં ભીષમ-હાયિ રે. ૧૦

“આ અઠારી માતા છદ. રખે દોહિલી યાધ રે !”

લધુ-વૃદ્ધ નીચા નમધ, નઇ વીર વન માહિ જાધ રે. ૧૧

સભાપર્વ સૂક્ષેપિ કહ્યું, થોડું થોડું સાર રે;

પાણ્ડવ વન માહિ રજા તે ઓણિુંકતુ વિસ્તાર રે. ૧૨

૩. આરણ્યકપર્વ

૧. આરણ્યકપર્વ—

વૈશંપાયન જોસિઆ, મુણિ, જનમેજે રાધ રે !

નગરમાંયા નીસરયા, પછઇ શુકન શાં શાં યાધ રે ! ૧૩

ગજપતિની..... મલપણ માતઝું રે.

અઝિ લીલાધ આવરિહ, નઇ વદનિ રેલા-રઝું રે. ૧૪

પાણ્ડવે તે પ્રણમિહ, નઇ હરખ ધરી મનમાજ રે.

‘સુષ્ટિ-આદિ બ્રહ્માજીય તુ તેહ સ્તવિહ મન્દરાજ રે. ૧૫

વાટ-ધાટે વિદ્ય હરજ્યે, પમાડી જસવન્ત રે.

આદિ-અન્તે ખેમ-કુશલી કરધ દરુણાવન્ત રે. ૧૬

મુક્તાધ મેગજ વધાવિહ, આણી હર્ષ અપાર રે;

જતા જમણુધ હાયિ મુકિહ, હોહિ જયજ્યંકાર રે. ૧૭

- એક માસિણિ સાદ્મી મિલી, પૂજ આધ્યાં પાણિ રે.
પાણુવે પૂજ કરી તેહની, કર્યપસુત જે જાણુ રે. ૧૮
- ‘પ્રભાકર! પ્રત્યક્ષ તમ્યો કરુ, સર્વ-સાખી ભૂપ રે!
અપરાધ વિન અમ્યો વનિ કાઢ્યાં, હસે રમાડી છૂત રે.’ ૧૯
- તિહાં દાન દક્ષિણા [ધણા દીધાં], વલી આધેરાં જામ રે,
એક દેહ બધડી કામિની, કુંકાવટી કર માંહિ રે. ૨૦
- તિલક નીલવટ પૂરિઆં; પ્રસન્ન થયા તવ રામ રે.
.....દ્રૌપદીનઈ કહધ, ‘વિદિહાં વલજ્યો, મામ રે!’ ૨૧
- તેહના સુતનઈ કરિ લેધ, પાણિ આપ્યું દ્રવ્ય રે;
જયકજન મારગિ મિથ્યા, તે સન્તોખ્યા રામ સર્વ રે. ૨૨
- અર કાપુ બોલિહિ, કરધ શબ્દ વારોવાર રે.
‘જતાવલા ધધરિ આવશિ, જિહાં જાશુ તિહા જેકાર રે.’ ૨૩
- વલી આધેરા સાંચરયા, કુમારિકા-ચિરિ કુમ્ભ રે.
કામધેનુ સહિતજ વાહરે ગ્રહી, મિલધ સાદ્મુ બમ્ભ રે. ૨૪
- વાહવનઈ સન્તોષિહિ, આપિઆં બહુ દાન રે.
આધ્યાં ભૂપણુ કુમારીનઈ, ધણાં દીધા માન રે. ૨૫
- શુભ શબ્દ યામ છિ અતિ ધણા, માનિની મર્જલ ગામ રે;
વરકન્યા પરણી વજ્રધ, પગ્ય શબ્દ વજ્રધામ રે. ૨૬
- દ્વાએક અમલા નીકેલી, ...સાદ રે.
‘આતુ હુ અજ નીપનાં, આરોગિધ આદ્લાદિ રે.’ ૨૭
- ધૌમ્ય કહધ હધ ધર્મનઈ, “તમ્યો સાંભલુ, રાજમ રે!
શુકન-સાવે જિહાં જાશુ તિહાં પામશુ બહુ માન રે.” ૨૮
- “લેખ લખમીવર તણુ, પાણુ કવણિ નવિ યામ રે,”
ધૌમ્ય કહધ હધ, “તે ખરૂં, પણિ આવમ ચિહ્ન જણામ રે.” ૨૯

કંઠવૃં ૧૧ મું—રાગ એજ

‘વૈશમ્પાયન કહય, સુણિ રાગનજી !

પછય પલાણુય તે પરધાનજી.

૧

હાલ-પ્રધાન પૂઠે પરવરિઉ; ઇન્દ્રસેન તેહનું નામ.

.....પૂઠે ગયા, તેજમય મહાધામ.

૨

શ્રીવન્ત જે વિહિવારિઆ, આવી રણા ધર્મનંદ પાસિ.

‘[પ્રાણ] લગય અમ્યો તહારા હું, દીગિય કાંઈ આશ.’

૩

તત્ક્ષણ વહિ વિહિવારિઆ, ‘કાંઈ નથી પાસય ધન,

જે જોયય તે મગાવુ, નય.....ન.

૪

તમ્યો રાજકુંઘર કામલ, નઈ દુષદસુના [જયજેહ,]

અરણ્ય માહિ એ અર્જુના તણુ દુઃખી યાગિ દેહ.

૫

અહાર્જી જય તે રાધનું, મન્નિ મ ધરશુ સરકાય.

કાસિ જત ધરાવશુ. મનિ એવુ શુ શાય ?

૬

તુચ્છ વચન એહવા બોલતા, મનિ મ ધરશુ ઉપમાન.

કિહિવારય પિત્ર પાલયપુત્રનઈ, કિવારય પુત્ર આપય ધાન.’

૭

.....વચન તે સાબલી, સતિવન્ત રાયા ત્યાંહિ.

‘ધન્ય લોક માહરા....., મુહુનઈ નેહ ધરય જયઆહિ.

૮

ભાઈ! સબલ માહરય સાથ જય, [જે] રાખિઉ રિદે સોઈ,

કમલાવર જિહા કૃષ્ણજી, તિહા સકલ નિધિ હોઈ.’

૯

‘અમ્યો પ્રજા પૂઠે આવય; નહિ રહું એહનંદ રાગિ.

કુલ્યોધન અહનઈ દમય. એહનંદ ધર્મની નહીં દાગિ.’

૧૦

‘બાપ’ રાજજય તેહ લયુ, તમ્યો મનિ મ ધરશુ શોક.’

વિનય-વચન કરી વાલિઆ, જે નગર મહાજન લોક.

૧૧

પરધાન પાણુ વાલિઉ, રય મોકલ્યા સરધાતિ.

વનવેપ-તાપસ, દર્શ-આસન, સારુ એ વેલવ સાથિ.

૧૨

વિપ્ર જે વસતા હતા, [સુણી] ધર્મનું જે નામ,	
આણુછ રિદે જે અર્કનષ, નષ રહ્ય તેણુછ દામિ,	૧૩
તે જ્યુધિષ્ઠિર જાતા મુણી, મન માંદિ પામ્યા કષ્ટ;	
‘આપણુ આંદિ રિદિવું નહીં. જૂપતિ છધ મદા દુષ્ટ.	૧૪
એ પ્રગ્નપીડણુ પાપિઉ, નહીં કરછ પ્રતિપાલ;	
માનુભાવિ તિહાં રિદિવું નહીં, જિહાં અધર્મી જૂપાલ.’	૧૫
પછષ તેહ પૂઠે નીસરયા, જિહાં જ્યુધિષ્ઠિર મહારાજ.	
રાધ.....તા, સિરિ અગ્નિહોત્રના સાજ.	૧૬
‘અરે વિપ્રો! સી.....અઠારી તાં આજ ?’	
‘ધર્મજી! અમ્મેા નહીં રદિધ અધર્મ.....’	૧૭
પાસછ વનિ વધ.....છધ, પ્રમાણુ તેડ્નું નામ.	
સક્તિ મુનિવર સાથિ સુભટ, તિહાં રણા વન-વિશ્રામ.	૧૮
તે દ્વાદશ જલ-અશન કીધું, શોક-ચિત જૂપાલ.	
નિશા દણી પછરિ નીગમી; નષ થયુ પ્રાતઃકાલ.	૧૯
	૨૯૧

કડવું ૧૨ મું—રાગ એજ

દિન જગમતછ ગર્જાતીરિ જ,	
મલ્લજન કીધાં પાંચે વીર જ.	૧
ક્ષત્રીકુલનુ જે તાં ધર્મ જ,	
પાણ્ડવ પાંચે કરવાં નિત્યકર્મ જ.	૨
હાલ-નિત્યકર્મ પાંચે કરયા, પછછ ઋષીશ્વર જે સાથિ,	
તેણુછ અદણી મયીનષ અગ્નિ કાદિઉ; પ્રગટ કરિઉ હુતાશ.	૩
પછઈ સ્નાન નષ દેવતાર્ચન; દિધ અગ્નિહોત્રના હોમ.	
ઋચા કહછ જે વેદની, ધૂમ ચાલિઉ બ્યોમિ.	૪

- સતિવન્ત મનિ સન્તોષ પામિઉ, વિપ્રનાં જ્ઞેષ કર્મ. ૫
- અરુણોદે પૂરણુ ચયુ તિવારઘ બોલિઆ રાઘ ધર્મ. ૫
- વિને કરીનઘ વિપ્રચં, સ્તવતુ હોઉ જ્ઞેડી હાયં; ૬
- “અમ્યો ભમચં અરણ્ય માંહિ. કિહાં આવશ્યુ તમ્યો સાયિ ? ૬
- રાજપ્રષ્ટ તાં અમ્યો થયા. આંહિ, નથી એકી પધરિ. ૭
- .....જનન ધણુ. તમ્યો વશુ પાજા ધધરિ. ૭
- આ બ્રાત આરિ ભાયોચં, પીડાણુ મુઝ માટિ. ૮
- ચીર કાદિઆં સુવટઘ, તિવારઘ જીમ વાલત કાટ. ૮
- .....કરી મઈ વાસિઆ, પાલિવા સત્ય વચન. ૯
- તે વિશ્વ માંહિ થયું ધણુ, જીપરિ કાદયાં વનિ. ૯
- જુ વાંક ધરયુ માદુરુ તુ, કુહુતુ કાદુ દોપ ? ૧૦
- તે ઘાદાના જીમ-અણુન ધરી રથા છઠ રોપ. ૧૦
- પશ્ચિ મર્ષોદા નથી મૂકતા રે; પરજલઘ ધણુ આપ. ૧૧
- તે માટઈ મુઝ મન ચકુ, ઋષિ! જીવજઘ પરિતાપ. ૧૧
- વિપ્રમ વન અમ્યો વેડિવાં. કિવારઈ જોજન કિવારઈ જુખ. ૧૨
- તે માટઈ તહનઈ કહં, તમ્યો વશુ પાજા, ઋષિ!” ૧૨
- વાઙ્વ વલતા ધમ વદઘ, “એક સુણુ, કહં તે સુષ્ટ, ૧૩
- રાધા લિશ્તુક-ભૂપતિનઈ સમૂં, જે સાચઘ આવઘ પેટ. ૧૩
- ઉદર-અર્થે રાધ રાણા જનધારી, રાજ! - ૧૪
- પ્રજા પીડઘ પાપિઆ, તે ઉદર કેમઘ કાનિ. ૧૪
- ઉદર-કારણિ અસતિ આલઘ; જાણુઘ ન ધર્મોધર્મ. ૧૫
- ઉદર-કારણિ ઇન્દ્રિસા, કોટિ વાધઘ કર્મ. ૧૫
- દુલ્યોધને છૂત-જવે, હરી લીધું રાનિ; ૧૬
- પાપીઘ કર્મ અધોર કીધું, તે ઉદર કેરઘ કાનિ. ૧૬
- જીખ-દ્રોણ-કૃપાનઈ એ માનતુ નરપત્ય. ૧૭
- તેણુઈ આંપી નવિ વારિઉ, તે ઉદર કેરઘ અર્થિ. ૧૭

- તું માનિ, રાગ્ન! સત્ય કહું છું, સ્વારથ દુઃખનું મૂલ.
અસત્યનથી જે અનુસરેશિ, તેહનથી પડશિ મુલ્ક માંહિ ધૂણિ. ૧૮
- સન્તોષથી મુખ ઊપજાઇ, તેહનું કહું પ્રતિબોધ.
જે સર્વ મેહલી વનિ રણા, તેહનથી નહીં કુદ્યથં વિરોધ. ૧૯
- કિવારથી મન ખારી રહય; કિવારથી ફલનું આદાર;
કિવારથી અમ્યુ-અશન કરય; કિવારથી પવનયં વિહિવાર. ૨૦
- તેહનથી યતુ-મિત્ર સમાન, રાગ્ન! સદા સત્ય સન્તોષ;
મુખદુઃખ સરળતાં દેહિનથી. માહન્તિ ન ધસ્તિ રોષ. ૨૧
- તે માટથી તજનથી કહું, સન્તોષ સાધન-મૂલ.
અસત્યનથી [જે અનુસરેશિ] તેહનથી પડશિ મુલ્ક માંહિ ધૂણિ. ૨૨
- સન્તોષ નથી સતિ એક જીવ. તેથી [તુષ્ટ] શ્રીરથુનાથ.
અમ્યો પાછા કિમ વલૂં, જુ આવિઆ તમ સાયિ ?” ૨૩
- સન્તોષી બ્રાહ્મણ સ્તવય, સાહસિક સમથ વાણિ.
“અધર્મ કરયું તે આપણુ, તુલનથી વાગ્ધયં કદ્યાણુ. ૨૪
- ચિન્તા મ કરજુ અહારી, તમ્યો ન્યુધિષ્ઠિર ભૂપાલ !
દેહ રાખિવા ફલ-પત્ર-આહારિ, નાખયું અમ્યો કાલ.” ૨૫
- મહીપાલ કહય, “મનસા કરી, આંહિ લગય કીધુ શર્મ.
ફલ-પત્ર જુ આહારી રહું, તુ અહારુ શુ ધર્મ ? ૨૬
- ધિક, ધિક જ્વલિ અહાર, આજ અ[મ્યો ૫૨-]આધીન.
લલા શ્રી જગવન્તજી, એ અમ્યો મનાવ્યા મીન.” ૨૭

શુરુવચન સુણી જ્ઞાત પાંચે, હર્ષ પામ્યા મનિ,
આરાધન કર્યું અર્કનું, તે સાબલુ, રાજન !

૨૬
૩૪૪

કૃષ્ણ ૧૪ શ્લોક—રાગ એજ

- ધામ્ય શુરુષ દીધી ધીર, પરશસ્ત્રા પાંચધ વીર;
ગર્જાનધ તીરિ લડુ આવિઆ રે. ૧
- હાલ-ગર્જા-તીરે આવિઆ તે ધરવાનધે રવિ-ધ્યાન,
રનાન-સન્ધ્યા શુચિપણુધ કરધ જ્યુધિષ્ઠિર રાગન. ૨
- સતી માટધ દ્રૌપદી વામાઙ્ગિ રાખી પાસિ;
જ્યુધિષ્ઠિરનધ કણિં જમણુધ, કરિઉ મન્ત્ર-પરકાશ. ૩
- રાન એક જપરિ અષ્ટ કહધ, અર્ક તણા અભિધાન;
સન્ન્યુક્ત રાખી શીખવ્યા, એ રિદધ રાખધ ધ્યાન. ૪
- ‘ સદ્ય પ્રભાકર પ્રગટશિ, જાપ જપતધ એહ;
સકલ નવનિધિ આપશિ, વિપત્તિ થાશિ છેહ. ૫
- તેહના દર્શનથા દુકિત હરધ; તેહનાં નામનું ફલ એહ;
અષ્ટસિદ્ધિ, નવનિધિ આપધ, વધી.....છધ જેહ, ૬
- શૂઆ ચન્દન પૂજ પૂજ, નાનાવિધિ ઉપહાર.
નમન નિજ મન્નાકિ કરધ, પ્રથમિ પ્રેમાકારિ. ૭
- પાવન ત્રિટિ ગર્જા તણુધ, જર્ધ્વ ધરી એક ચરણ,
આરાધન અન્તરિ કરધ, નેત્ર-દિશિ ધાધ તરણિ. ૮
- “ આચરણ મુઠ સંધાં નથી, દોષ અઙ્ગિ અવેખ,
નિદોષ નિર્મલ નામ તાહ્ફે, રજ નહીં તનિ રેખ. ૯
- હે પ્રીટ પ્રભાકર, દિવા-દિનકર, પ્રગ્નપાવ પતઙ્ગ :
અર્ક, આદિત્ય, સૂર, સન્ધ્યા,.....તારક અઙ્ગિ. ૧૦

- રાનનન, સવિ, કસ્યપસુત' નિ કન્યુ છુઝ નામ,
દશા દિરા દીપક તમ્વા, તૂ તેજપુજ્જ પ્રમાણુ ૧૧
- અન્યા કર્ફ જાકત તજારી, તમ્વો સન્દસકિગ્ણ મુગ્ધા !
અન-કાજઈ મન્ત્ર આરાધ તમ્વા વિપત-મગ્ગન, ભાણુ ૧૨
- સર્વ તૂ, સર્વેશ તૂ, મન ગિષ્ટ ગાખી-ભૂત,
તૂ પ્રગટ થૈ માત્ર પાપ નામઈ, . . . ૧૩
- બ્રહ્મા, વિપ્ર, મહતા તૂ, અનન તૂ આમશ
પૃથ્વી, પાણી, પવન તૂ, વર્ષી સકનભૂત-નિવાસ ૧૪
- વેદશાસ્ત્ર, પુરાણુ તૂ, જ્યેષ્ઠ, જ્ઞાનન કર્મ
તીથ, વ્રત, ફન, લાન તૂ, નકન સાવન-ધર્મ ૧૫
- દિનમ ન, ધાટિકા, નગા, મુદ્રા, પૂજઈ જ્યોતિક પ્રશ્ન,
વાર આહંઈ, અદ નપ, ઉદુમ્બુ સુગ્રાપક્ષ, તૂ ફાણુ ૧૬
- માસ બારઈ પૃથક રૂપ સ-સસરે સામગ્ર
સપ્ત સાગર દુમ વેની, ફલ-ફલ ભાર અનાર ૧૭
- રથાવગ, જર્જમ, સચગમગ, જન-મ્યન, જીવ અપાર
છુઝ ઉદ્ભવા, અરુણુજી સવિ પામઈ આદાર ૧૮
- તૂ જરા-ધાવન, તૂ મૃત, કાન તૂ નિકરાલ
દેહ-પ્રાણુદાતા, પિતા, માતા, દેનમમાનિ દયાલ ૧૯
- સત્ય, વ્રતા, કનિ, કાપર — આદિ એક અનેક,
શેન, સુરપતિ સકન બ્યાપક, હ શુ કરે વિવેક ? ૨૦
- ભોલી નહી હ ઉદર તણુ સ્તવૂ પર-ઉપચારિ
વિશ્વમ્ભર' તૂ વિશ્વપાનક, અખિન છુઝ આધારિ ૨૧
- દુન્યોધનિ ધર્મનઈ દમિઉ, કાફિઉ એ વનનાસિ,
રિધિ રાજ સમરધિ સવિ હગ્નૂ હવઈ કાઈ નથી અન્ન પાસિ ૨૨
- મુહુનઈ રાઈ જાણી ઋષિ આપિઆ, અભિનારી-આદા
તે માટઈ છુઝનઈ પ્રારથ તૂ નિરિધ તાપ નિવાગિ ૨૩

કંઠવું, ૧૩ મું—રાગ એજ

ધરણિ દલિહિ ધર્મરાજનજી;

મૂર્છા પડિહિ, નહીં ધટિ સાંનજી.

૧

ક્રાંતિ—સાંન નહીં ધટિ રાયનજી. શૌનક દિધ પ્રતિજ્ઞાધ.

“ જ્ઞાન તાહુકું કિહાં ગયું, માહુરા ધર્મરાજ ન્યોધ ?

૨

અગ્નિને ધમ આપરિહિ તું, અન્તર્ગતિ અવિલોકિ;

મુખ્ય-દુઃખ સરન્થું દેહિનઈ, હર્ષ કિહિ તિહાં શોક.

૩

અરે, પડી વેલાઈ, પાણ્ડવો ! તમ્મે મ મેહુલુ ચિંતિ ધીર.

તક્ષારજ તિહાં સાહિ છઈ, સ્વામી શ્રીન્યદુવીર.”

૪

મૂર્છા વાલી રાયની, તવ બોલિહિ ધર્મકુમાર—

“ શૌનકજી ! તમ્મે સાંભલુ, ગૃહસ્થના આચાર.

૫

બ્રહ્મ-ક્ષત્રી-વૈશ્ય-શૂદ્ર જે મુખ્ય આહારિ વર્ણ,

પ્રાતઃકાલે જીઠી રનાન સન્ધ્યા, [અનઈ] સેવા સ્મરણ;

૬

ઉપવીનધારી સાયવજ તે આપણા સત્કર્મ,

ન્યય-ન્યાજન-અધ્યયન-અધ્યાપન-દાન-પ્રતિગ્રહ-ધર્મ.

૭

શૂદ્ર સેવા વિપ્રની, વલી કથા-કીર્તન-શુદ્ધિ;

અન્ય વર્ણ અક્ષગા તે યજ્ઞી, તેહનઈ તેહવી વિધિ.

૮

અષ્ટાદશ અન્ન જપના હૃદય, શાક-પાક-વિવેક;

પણિ શૌનકજી ! તમ્મે સાંભલુ, પિહિલુ દયા-ધર્મ-વિવેક.

૯

અતિયિ આવિહિ આંગણુજી, તેહનઈ ન કરિયુ નાકાર.

ગૌ-ગવાનિક, વાસ-વાયસ, આનનજી દિધ આહાર.

૧૦

પરિવાર પોપજ આપણુ નજી જમરતું રિદિસિ કષ્ટ.

[પવિ]ત્ર અન્ન તે ગ્રાસણુ જી હૃદય ધર માંહિ ન્યેજ.

૧૧

યયાસમ્પદા જેહનઈ જેહવી, તેહનઈ તેહવું દાન.

રાજનનઈ તાં રાજરીતિજી, રડુંનઈ [રડું-સમાન.]

૧૨

- પણિ રતન મણિ કનકભૂષણ દેતા અન્ન-અવારિ.
વિમુખ કો વાસિતુ નહીં, પછઇ સિદ્ધિતુ આદાર. ૧૩
- તોદિ આ શા માટિ થયું? અનઇ વિપત આવી આજ.
તે ગમ્યું ધીગોવિન્દનઇ, જે દારિકા તણુ રાજ. ૧૪
- મઇ પાપ પૂર્વે શા કરયાં? લૂંચ્યા કણુ-કોદાર;
અતિથિ કો આવિઉ આગણુઇ, તેડનઇ નાપિઉ આદાર. ૧૫
- દુર્બલની મઇ ભૂખ ન લહી; અન્નકાજિ કરિઉ નાકાર,
યાચકજન મઇ દુહુવિઆ, તેડનઇ મુખિ કરિઉ તિરકાર. ૧૬
- પાકે પૂરણુ નીપના, ફ ન્યમિવા અછડું ન્યેષ્ઠ.
અન્નકાજિ ઉવેખિઆ, મઇ પોતઇ પોપ્યુ પેટ. ૧૭
- અન્તર મઇ એડું કરિઉ, તે આડૂ આત્યુ પાપ.
ઋયિ! તદ્દનઇ મૂકી ફ ન્યમ, તુ ભોગવુ કિહા આપ?" ૧૮
- નિશ્રામ મૂકી બિઠિઆ, નઇ ગયા જિહા ગુરુ ધીમ્ય,
વૃતાન્ત સર્વ માઠી કલૂ, એકાન્તિ બધથી ભોમિ. ૧૯
- "મુહુનઇ રાઇ ભાભી આવિઆ, મોટા જે દિવંગલ,
નાકાર મુખિયુ નવિ કહ, દેહ પ્રાણ યાઇ ત્યાજ." ૨૦
- તવ ધીમ્ય દહઇ છઇ ધર્મનઇ, "ચિન્તા મ કચ્છ ચિન્તિ;
વિપત સત્રલી લાજશિ, કહ ગપગિ દૃષ્ટાન્ત ૨૧
- પૂર્વે ગમ્ય એલવા હવા, જવ પડિઆ અનાવૃષ્ટિ,
પ્રજા લાગી પીડાવા, અન્નકાજિ પામ્યા કષ્ટ. ૨૨
- સતિ[વન્ત] ગઇ અર્કનુ આવાદન કીધુ ખેવ,
અન્નવિપતિ મૂકાની [જે] પ્રભાકર પ્રત્યક્ષ દેવ ૨૩
- તે માટઇ તુ કરવપમુવનું સ્તવન [કરિ], હો ગઇ '
વિપતિ મત્રલી લાજશિ બીજુ નથી હિપાય. ૨૪
- [તેહ] મન્ત્ર આપું છુડેનઇ, મુહુનઇ નારદિ કગિઉ પમાઇ,
તે મઇ રાખિઉ રદ્ધ માહિ, તેણુઇ પ્રસન્ન હેવા યાઇ." ૨૫

- અચાનકુ તુલ્યુતઁ આસકં; તૂં અકલ્પસ્વરૂપ, અનન્ત.
વર્ણુવ હં કરી કિમ સદુ? તૂં સઘ કરુણાવન્ત.” ૨૪
- સાહસિક રાધ સ્તુતિ કરી, એકાગ્રપણુષ એકિ ધ્યાનિ,
અન્તરિક્ષયુ એક ઊતરયુ મહા પૂરય જનુધમાન. ૨૫
- તેજમધ આકાર કરતા બોધ્યા લાગુ વચન્ન-
“અરે, કુન્તીપુત્રો! એવડી ચિન્તા કર શી મનિ? ૨૬
- જે કલ્પના મનની જર હુ, તે પૂરેશ તમારી હામ.
સતિ દ્રીપદી નહ ધર્મિ તાદ્રુધ, હં આવિઉ આણુધ દામિ.” ૨૭
- પછઈ અક્ષયપાત્રજ આપિજાં, એ મન્ત્ર આપિઉ શુદ્ધ,
“આ ભણી બોજન પ્રીસજ્યે; એ માંહિ હોશિ નવનિધિ. ૨૮
- અષ્ટાદશ તા પાક પૂરજ, નાનાવિધ પદ્ધાન,
ધન્યબોજન આપશિ, ખૂદગિ નહીં અન-પાન. ૨૯
- અન્નકાન્નિ આવી પ્રારથય, તેલુનઈ મ કિલ્લિશુ નાકાર;
અવિ જમ્યા પૂંદધ દ્રીપદી બાપ પછઈ કરઈ આહાર. ૩૦
- તે પવિત્ર અન્ન તૂં પ્રામજ્યે. તુલ્યુતઁ વાલકા છઈ ભગવાન.
સતી શિરોમણિ દ્રીપદી, હો વ્યુધિષ્ઠિર રાજન! ૩૧
- સકલ ગમરિધિ પામશુ, પૂરેશ હં વર્ષ બાર.
કાલિ જન ધગવશુ, હો કુન્તી તણા કુમાર! ૩૨
- નરધીશ જે નવખ્ખડના આવી નમશિ અરણિ,
તહારઈ આધીન ચાશિ, શેષ સુરપતિ વરુણ. ૩૩
- આ અનુર્ન તહારુ અનુજ છઈ, તે નારાયણ તણુ અંશ,
નિકુલ-સહદેવ [અશ્વિની]યા, બીમ વાયુ તણુ અંશ. ૩૪
- સાહમિક માહિ ગિરોમણિ ધર્મ કરે અવનાર.
વેદી માંહિયા પ્રમટ્ટી અન્નેનિ આ નારિ. ૩૫
- નહારા દંશન ચક્રા રે મૂકાપ્પ સર્વિ પાપિ;
તમ્બો પવિત્ર કરવા અવનરયા અવની માહિ આપિ. ૩૬

ତହାଋଷ ଟୁ ଗାହି ଛନ୍ଦ ରେ ଅକ୍ଷରସ୍ବରୂପ ଅନନ୍ତ
ତେ ମାତ୍ର ଶଶୀ ପାତଳୀ ଯିନ୍ତା ଯ କରଣୁ ଯିନ୍ତି ।”

୨୭

ସରଦାନ ଆଖି ରବି ଯାହା ନନ୍ଦ ଯଥା ଅନ୍ତର୍ଦ୍ଧାନ.
ଦୈଶମ୍ପାୟନ ଗୋଷ୍ଠିଆ, ଶୁଭି, ଜନମେଳେ ଗଞ୍ଜନ ।

୩୮

୩୮୨

କହୁଁ ୧୫ ଭୂ—ରାଗ ଆଶାଓଢ଼ି

ଜନମେଳେ ଗାଧ ଉଦ୍ଧାର, ତେ ଜଳ ନୟନେ ଶୁଭ.

ରାଧ କହୁଁ, ଦୈଶମ୍ପାୟନ । ଶୁଭନନ୍ଦ କୁହୁ ରେ.

୧

ଢାଳି—ଦୈଶମ୍ପାୟନ । ଶୁଭନନ୍ଦ କୁହୁ ଶେକ୍ଷ ସନ୍ଦେହ ମୋଡ଼ ଆପି

ଧୌମ୍ୟ ଋଷିନନ୍ଦ କିଛି ଥକ ଶେକ୍ଷ କରପକ୍ଷେ ତାହୁ ଗାଧ ?

୨

ସପ୍ତ ପ୍ରଭାକର ପ୍ରଗତିତି ଅନନ୍ଦ ଆପିଜି ବଞ୍ଚନ

ଭୂନ ମନ୍ତ୍ରୀ କିଛି ଥକ, କିମ୍ବ ପାଞ୍ଚା ପଞ୍ଚନିଧାନ ?

୩

ଦୈଶମ୍ପାୟନ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ବଞ୍ଚ, ଉତ୍ତର ଆଶା, ରାଧ ।

ଶେକ୍ଷ ସମନ୍ତ ଧର୍ମ, ଶର୍ମା ଗାହି ଶୁଭନନ୍ଦ

୪

ଶୁଭନନ୍ଦ ଶେକ୍ଷ ସ୍ତୋତ୍ର ଶିବ ନାମ ଗତ ଗପାଗି ଅପ୍ତ,

ଅନ୍ତର୍ଗତି ଆଗଧତା, ସକଳ ଯଥା ସନ୍ତୁଷ୍ଟ

୫

ଆନନ୍ଦ ଗୋଷ୍ଠି, ଆପିଜି ଶୁଭନନ୍ଦ—

“ଆ ଦୈଶମ୍ପାୟନ ତାହୁ ଅନ୍ତର ଗିରିନୟୋ,” ଧର୍ମ କେଶି ଯଥା ଅନ୍ତରାନ. ୬

ଶେକ୍ଷ ଋଷି ଆଶା, ଶିବି ପୀଠା, ଶିବିଗୁଣ୍ଡାନ,

ଆସନ ଆଖି ଅରସିଆ, ନନ୍ଦ ଅନନ୍ଦ ଶୁଭନନ୍ଦ

୭

ଭାବେଶୁଭ—ପ୍ରକାଶ ଶିବ, ଗୋଷ୍ଠି ନାଗ୍ନ ଶୁଭି—

“ତାହୁ ସନ୍ତର ସିଦ୍ଧିଗିତ ଆ ଶୁଭ, ଆଶା ଶୁଭ, ଶୁଭନନ୍ଦ”

୮

“ଅପ୍ତ ! ଅନ୍ତରଗତ ନାମନ୍ତ କହୁଁ, କରପକ୍ଷେ ତାହୁ ଶୁଭ

ମନ୍ତ୍ର ଦେଖାଦିତି ଶାସନ,” ଶିବରଶି ନାଗ୍ନ କହି, “ଶୁଭନନ୍ଦ ଆପି ୯

- ૬ સક્લ ચિદ્ર સુરોત્કિ આવિઉ. મુહુનઇ અત્યન્ત યયુ ઉપગાગ "
 " જોવા અગે જિમ દહ તિમ પ્રહુ, નારદ ' સાર. " ૧૦
 " ધન્ય, ધન્ય એ ભુદિ તાદ્ગરી, એ જગન્મુક્ત તણુ ગપ
 નિત્ય પ્રતિ એ ધ્યાનિ ધરતા, જમ્મ જન્મસંચિત પાપ ૧૧
 પ્રભાતિ હોડી પ્રભાકર તણુ, નિત્ય જપતા જપ,
 દુષ્પ-ભૂષ્પ-ભાવદિ-દારિદ્ર્ય-છેદન, દિનદિન અધિક તેજ પ્રતાપ, ૧૨
 લગ્યો તા મધવા તમ્યો, કરુ અખિલનુ ઉપમાર "
 એમ કહીનઇ ઉત્પત્યા, " તલનઇ દરિ જેજેકાર ' ૧૩
 પછઇ ધૌમ્યનઞ્ઞ મનિઇ શીખવ્યા, એહૂ ભવિષ્ય જાણી આદિ-
 એણુઇ અવમરિ વ્યુધિધિરનઇ કરિઉ મન્ત્ર-પ્રસાદ ૧૪
 તે માટઇ ગવિઇ પ્રગટ થૈનઇ, આપ્ય પાત્ર અખૂટ
 ભરમ ભાગ્ય જૂપ તણુ, સરિ જીપરિ ધ્યા સન્તુષ્ટ. ૧૫
 મણિ-રતન-માણેડ-લીંગ, ભરી મુક્તા-ચાલ,
 પૂજ્યા અવ્યાં પ્રીતય રનિઆતિ ધ્યા જૂપાવ ૧૬
 ધન્ય પિત્ર પાનન માદરા, પ્રાક્રમ જેના પ્રૌઢ,
 ઇતિહાસ-ભાન્ધ-કથા સુણતા, દૂ દરિઉ મતિ-મદ ૧૭
 વ્યાસે તદાનઇ મોક'યા, પડતઇ પ્રદિવા પાણિ-
 બ્રહ્મહત્યા-આદિ અન દાવિવા, કહુ અષ્ટાદશ પુરાણ ૧૮
 ભાગ્ય મોદૂ માદૂ, સવિણ ' યયુ તલ સન્જોર
 વની પુનગપિ કરી પૂજા મન્ધ નાના ભોગ ૧૯
 સાષ્ટાંગ થૈનઇ અગણિ નમ્યુ, પ્રમ પૂજઇ રાઇ,
 તિનાર પૂજઇ પિત્ર માદરઇ તિહા શુ કીધુ ઉપાય ' ૨૦
 વ્યાસશિષ્ય વનવૃ વદઇ, પ્રહી પુસ્તક પાણિ-
 એ પ્રમાણિ આખવટ(?) નીપત્ર, અજેપા । આપિજી ભણિ ૨૧
 તેણુ પાત્રે દ્રીપદીઇ, સવિનઇ આપ્ય આહાર,
 શેા જગત્રુ રહ્યું, તે જમ્યા નર નઇ નાગિ ૨૨

પછઇ તિહાંયા સંચરયા; સાચઇ સવિ ઋષિજન;
દિવસિ ત્રીજઇ આવિઆ તે દ્વતકામ્યક વ્રતિ.

૨૩
૪૦૫

કંઠ્યુ ૧૬ મું—રાગ ધન્યાત્રી

- કામ્યક વન માંહિ આવિઆ રે, પાણ્ડવ પાંચે બ્રાત.
ધણા ઋષિશં પરવરઇ. સુણિ, જનમેજે ! વાત. ૧
- હાલ-વાત, જનમેજે ! સુણ તહા પુત્રનાં પ્રાકમ્ભ.
વન સુર કેડે બેઠનઈ રલિઆતિ યયુ રાઇ ધર્મ. ૨
- તિહાં વૃક્ષ-વૃક્ષી અતિ ધણાં, ફલ-ફલની બહુ ભાતિ.
સરોવર જલ-હૂદ ભરયા, મધ્ધિ કમલની બહુ જાતિ. ૩
- પોપણુ પડુંજ પુષ્પ-પ્રેમધ; ત્રિવિધ વાઇ સમીર;
બગ, હંસ, સારસ, મોર, આતક, બ્રમર, કોકિલ, કીર. ૪
- ચુકું પાસિ મહં મુનિવર તણા, વેદધ્વનિ સુણી કાનિ,
ધૂમ દેખી હોગ તણુ, રલિઆતિ યયુ રાગ્ગન. ૫
- આરામ દીઠા અતિ ભણા. બોલ્યા જ્યુધિષ્ઠિર રાઇ-
'જુ ગમઇ મહં સાચનઈ, તું આશ્રમ કીજિઇ આંહિ.' ૬
- પછઈ તે વનિ વીસમ્યા. સુણિ, જનમેજે ! વાણિ,
પછઈ શં કરતા હવા, સાહસિક મુલટ મુજાણુ ? ૭
- તે વન માંહિ તાપસ હતા, જે મહા મુનિવર નામિ,
દર્શન અર્થે ધર્મના બહુ આવ્યા તેણુઇ ઠામિ. ૮
- સાહસિક સાહમુ ચાલિઉ; નમન કીધું જૈ ચરણિ;
પૂજ્યા, અર્ચ્યા પ્રીતયા, [દિધ] કુહનઈ કુશાસન-ધરણિ. ૯
- જે દર્શનના સોબી હતા, વે વસ્ત્રા તેણી વાર;
જે ઉદરના અર્ચ્યા હતા, તે રજા તેણુઇ ઠારિ. ૧૦

- ગોષ્ઠિ, યેચાં, હરિકયા કાલ લગઇ મધ્યાહ્ન,
 'પછઇ રાણી-દ્રૌપદી-કરિ, પામઇ સવિ અન્ન-પાન. ૧૧
- પછઇ અનુલવ તિહાં લગઇ, અસ્તર્જીત થાઇ સુર,
 કસ્યપસુતિ કરણા કરી, તે દુઃખ ગયા સવિ દ્વરિ. ૧૨
- પ્રભાતિ જીદી આપણા સવિ સાયવઇ કુલ-ધર્મ,
 બ્રહ્મ, કાત્રી, તાપસી નઇ જેહના જેહવા કર્મ, ૧૩
- એમ રાજ એ ભોગવઇ, પશ્ચિ ઓઠા બિહ પ્રકાર,
 એક છત્રધારી શિર નહીં, અનઇ સદા રહઇ બ્રહ્મચારિ. ૧૪
- વિશ્વાસ જેહનઇ હરિ તણુ, તેહનઇ સદા ઋદ્ધિ સિદ્ધિ સાથિ;
 પશ્ચિ સત્યનઇ કાટા ઘણા, નિમ બાહ્ય-ભર વિખ્યાત. ૧૫
- કપટક થયુ કૌરવપતિ, પ્રથમ કર્યુ વિદ્યાન;
 લાખાશુદ્ધિ મતિવન્ત માટઇ જીગરચા લગવાનિ ૧૬
- વડી કપટક થયુ કૌરવપતિ, આણી સતી સભા માહિ,
 સતિવન્ત માટઇ શ્રીહરિઇ પામણુ પૂરચા ત્યાહિ. ૧૭
- કપટક થયુ કૌરવપતિ, વન માહિ કાઢચા દ્વરિ,
 સતિવન્ત જાણી અરણિ માહિ અક્ષિ પાત્ર આપ્યું સરિ. ૧૮
- તે માટઇ તા વિપત્તિ આવઇ, પુરુષે ધરિયું ધીર.
 સતિવન્તનઇ જુ સાહિ છઇ રે, સ્વામી શ્યામચરિ. ૧૯
- વિપત્તિ-ભગ્જન જુધરુ, કમલાવર શ્રીકૃષ્ણ.
 વૈશંપાયનનઇ જનમેજે રાઇ પૂછઇ પ્રશ્ન. ૨૦
- કુહુજ, પાણ્ય વનિ કાઢચા, પછઇ હસ્તિનાપુર મુઝારિ.
 [કુટ] કૌરવે થં કર્યું, ઋષિ ! કુહુ સારોહાર. ૨૧

કડવું ૧૭ મું—રાગ કેદાર

વનિ બોલ્યા વૈશમ્પાય, સાંભલુ, જનમેજે રામ !

મહિમા વિષ્ણુભક્ત તણુ સાંભલુ જી.

૧

હાલ—વિષ્ણુભક્ત તણુ મહિમા મોહુ, પોતાના નિજદાસ,

પાણ્ડવનંદ પ્રતિમા માટઇ, જે હરિ જાપરિ દદ વિશ્વાસ.

૨

વિશ્વાસે સિદ્ધિ સાંભલિ, રામ ! દોરવપતિ મદા પાપી,

જી અનવરત્નકુદૃષ્ટાં વનિ કાંડપાં તુ વક્ષી જાવવન્તે રિધિ આપી.

૩

ભાગ્યવાન નર જિહાં જાઇ, તિહાં ઉદ્ધસ વસ્તુ હોઇ.

એક પાત્રિ આહાર કરઇ જઇ, સદસ આપાશી સોઇ.

૪

એક કથા તિહાં રહી એટલઇ, હવઇ હસ્તિનાપુરની વાત.

રાઇ ધૃતરાષ્ટ્રે વિદુર તેજાવિઠિ, અનુજ આપલુ જાત.

૫

“અરે વિદુર ! એક છુડનંદ પૂછું, સત્યારથ જી બોલિ,

કાનિ સાંભલ્યા તેહવું કિહિવું, માદરજ બેહ સમતોલિ.

૬

પાચ પુત્ર તા છૂત રમાડી, પુત્રાવિઆ વન મુઝારિ.

માદરા પુત્રની દોરતિ કિહિવી બોલઇ જઇ સવિ બાહરિ ? ”

૭

“રાઇ ! સતિવાદી સવિ કિહિ પાણ્ડવનંદ, અસત દુઝાર તાં તાહર.

લોક વાઇક એહવું બોલઇ; વાંક મ કાદેશ માહર.”

૮

“ગામ-ગાલિ એ કિમ જિતયશિ, કહુ, વિદુર ! શું કરવું ? ”

જી પ્રજનંદ ગમતું આવઇ, તુ જત ધર્મનંદ ધરવું.

૯

વેદ-આરા જઇ તા એહવી, જે ન્યેજ રાઇ અધિકારિ;

નહોં તેહનુ પુત્ર અગ્રણી, તેહનંદ શિરિ શ્રીકાર.

૧૦

તે માટઇ લેખાવટ જોતાં પાણ્ડુ તણુ એહ પુત્ર.

પ્રજ પાલઇ પવિત્ર પોવઇ, રાખિ દેશ ગાહિ સૂત્ર.

૧૧

આપણિ જીવનંદ વનિ જાઇ, તુ કાલિ કિમ જિમઇ સૂર ?

શકુનિ-કર્ણની વાંતે લાગેલ, તાહર દુઝાર તાં જૂર.

૧૨

- ભુ કુટુંબુ ધર્મનંદો તેડી, મર્ આપીછ પાદ્મ,
 બીખ્મ-શ્રેણ-કૃપાનંદો અચૂ, પશ્ચિ તુલુનંદો ગમ્મ તે માચુ ૧૩
 આજ લગ્મ જ્યેષ્ઠ જે યીધૂ, તેક હુ ખ . ૫
 પાઠ્યવ જપગિ સવિ દિનમગી, સુષ્ટિ, ધૃતગાષ્ટ મૂપ ૧૪
 વિદુર તણા વાધક હમ લાગા, જલુષ્ટી કરવન મકયૂ શીસિ
 નેત્ર ફટારી દુ દિસિ હાવધ હાય ધમધ મનિ રીસ ૧૫
 “મારૂં પુત્રની મ્મ અવચલુના, હજુ ફ હ આરોગ્ય.
 જુલિ, પાઠ્યવનંદો પાડી આપુ, પૃથ્વી મ્મલી બોગ ૧૬
 અરે કુષ્ટ ૧ તૂ એ ચ ગોનિલિ ?” કિલિ મનિ આણી ખાજ,
 “પેટ તણા તા પુત્ર પગદરી, એ ચ લનુ હોસિ ભત્રીનિ ? ૧૭
 ભુ પાઠ્યવનુ ફુ ગોન, હુ જા [તૂ તાદ્ગધ] વનિ,”
 એમ મ્મીનંદો ભી આનિલિ, મન્દિ માલિ ગજગ ૧૮
 પછઈ રિદુરિ વજુ રેગમ્મ-ભરિલિ, વેગે ગ્ય જોતરિલિ,
 . કાનંદ વાતી નગ મ્મી નીમગિલિ ૧૯
 નજુ દિનમ તા મ્મ લાગા, પુત્ર મ્મચક વનિ,
 દ્વિ ધક આવજ દીકું તિહા મ્મપાદિ રાજનિ. ૨૦
 ચ લાદ્યો ૧ વિદુર તે આવધ કાષ એક લાવઃ વાત
 આયુવ નિલિના એનંદો મોકનિલિ, જે મ્મતા લાગ્યા સાથિ ૨૧
 પગિ મુલુનંદો એકિ કુખ નથી એક ધોખુ મોકુ છિ મનિ
 ગાઝ્યવ ધનુર નંદો અક્ષે ભાયા, તે અલુનંદો સત્તમ ૨૨
 તે જતિ આપણિ મ્મ દગ્મ ૧ ચ લાઈ પાછ નિતિશિ ?
 અલુનં કિલિ , એ ચ કિલિશિ ? ૨૩
 ધમ કિલિના એ પગ્મ આતી, હેમ જાતરી પિનિઆ,
 ચા મગિ કાધા રવિ કલિલિ, ભત્રીન માલિ ભાસિના ૨૪
 એક પાતે જોજન મીધૂ, પુત્ર્યા અમ્મી ગ્રેમિ
 પિલિલ મ્મ કુરાનના, પછઈ કુદમ્મ સવિનુ એમ ૨૫

કહ્યું ૧૮ મૂ.—રાગ એજ

- ધર્મપુત્ર તા બોલિઉ વાણી, “કાકા ! કીહા કરણા આણી ?
 વનિ ગિ વિશેષિ તમ્મે આહિ આવિઆ રે ? ૧
- કાલ—શિ વિશેષે આવ્યા, કાકા ? મુહુનઘં મુહુનઘં બેદ.
 અહા પુત્ર તણુ પક્ષ કરતા, તહા બપરિ કુણિ કીધુ બેદ ? ૨
- બોલ—વિશેષ પઞ્ચ આહિ આવ્યા, તે મઘે જાણ્યું આપ
 અક્ષેપાત્ર—વગ તે અમ્મે પામ્યા, તે તહારુ પુણ્ય—અતાપ ૩
- તહા આવ્યે માધન થ્યું માહરઘે, પગ પૂજનઘે જ્યમશં;
 મનગમતી મેવા અમ્મે કરશ; નિત્ય નિત્ય બેઠી નમશં.” ૪
- સમરથ મનિ વિરમે પામિઉ, નિત્ય દેખી બહુ દાન
 “ભાઇ થકી આહિ દીમઘ દીપત્ર, એ મોહુ ભાગ્યવાન. ૫
- ભાગ્ય માહરા પાણક તણુ, જે પામે પુત્ર પવિત્ર
 વંશ કૃતાગ્ય કીધુ મવલુ, મેહનઘે માધન મગ્યા મિત્ર ૬
- આતા ! જ વનિ તેણઘ આવિઉ, તહનઘ મિયિવા મન
 મન માહિ ઘણુ ગહિઉ પગજલી, ધૃતગણ ગજન ૭
- પાપી પુત્ર પ્રતિ નવિ આવઘ, નવિ માનઠ કો એહનિ,
 આખિ વિના અકજ યે બધકુ, દુખ દિધ છિ બહુ દેહનિ ૮
- ધૃતરાષ્ટ્રનઘ વારી ગણત્ર, કુન્તુ નથી તા દોખ.
 કૃત કર્મ તણુ કો નહો સાથી અહા મનિ નહો કાઘ શોક” ૯
- “અમ્મે, તાત ! તમ્મે દીક્ષ છુ, પાણુઘ મૂકયા નાહના
 ધૃતરાષ્ટ્રનઘ જે તમ્મે કિહિન્મે, મોવ બિ આરેક જાના” ૧૦
- વાત કરન્તા રજની વીતી, અનઘ થયુ પરજાત.
 ધૃતરાષ્ટ્ર કહધ..... આવ્યા, પૂજિવા સહ સાય. ૧૧
- “વિદુર નથી તે કારણુ કુહનઘ, [અમ્મે] જલ્લિ પછઘ ધધરિ.
 હસ્તિનાપુર જાધુ દખોલ્યં, હાવિ શી કરવી પછગિ ?” ૧૨

- “ કાલિ વચન મઠ કહિણુ કલાં, તે દુહવાણા મન સાથિ.
[સત્યવન્ત તે] માહરા કુલ માંહિ. મઠ મોહુ કરિઉ અપરાધ. ૧૩
- જુ આ વારિ ખોલી નવિ ત્યાવુ ઘુ, ગ્રાણુ કરૂં હું ત્યાજ.”
સન્નેનઠ ધૃતરાષ્ટ્ર કહછ ઇછ, “ એ દુઃખ માહૂં ભાંજિ. ૧૪
- કિહિ ગયુ એ પાણવ પાસછ, ખીણુ નથી ઠાંછ દામં.
વિદુર કીહે ઘાદિ આરડિઉ ? નવિ સ્યછ અજ નઠ પાન.” ૧૫
- શીઘ્રપણુછ સન્ને મોકલિઆ; પુહુતા તે વાનિ ખેવ.
ધર્મરાધનઠ ચરણે નમિઉ; વિદુર મિત્યા અજમેવ. ૧૬
- વીતક વાત કહી તાં સબલી, “ દુઃખા ધૃતરાષ્ટ્ર ચાછ.”
પછછ પાણવ-પાસછ શીખ કરીનઠ, વેગે વિદુર પલાછ. ૧૭
- વલી રથ રાખીનઠ કહછ રાજ, “ કુન્તા માહરી માછ,
રખ્યે મન માહિ ઠાંછ દોહિલું આણુછ !” વિદુર હરપા મન માંહિ. ૧૮
- વેગિ વહી હસ્તિનાપુરિ પુહુતા. ધૃતરાષ્ટ્રનઠ મિલિઆ.
આખ્યન્તર આલિર્જન દેતાં, રાછ ધણું ટલવલિઆ. ૧૯
- “ હું અન્ધ અમાનજ સરખુ; મુઝ બપરિ શી રીસ ?
મુખિ-દુઃખિ ઘુઝ આધારે જીવું,” ધણી કરી પરશંસ. ૨૦
- દુન્યોધનનઠ જાણુ ધણું જે, ‘ વિદુર કહછ વિમાન;
પાણવનઠ પાછા તેડાવછ, ધૃતરાષ્ટ્ર રાજન.’ ૨૧
- ગજ-હયવર સેના સજ્જ કીધી, પાણવનઠ દુઃખ દેવા.
એહવછ વેદવ્યાસ પધારચા; કરી ધણી તિહાં સેવા. ૨૨
- “ હત્યા ! પાણવરૂં શિરિ સાથ હવું. રે તેહનઠ કાફચા વાનિ.
વલી કટક તણુ જન્ધ કરી, કિહાં ચાલિઉ, દુન્યોધન ?” ૨૩
- કહછ ધૃતરાષ્ટ્ર, “ નથી જાણુવું;” તઉ પૂછાવિઉ પરધાન.
કહછ ઇછ, “ પાણવનાં, પિતાજી ! તે જે વિદુર વચ્ચાવિમાન, ૨૪

તે માટધ તે આદ્ય જૈનઈ કિહિ મરૂ કિ હ માત્ર ”

“ ના, ભાઈ ’ હ નથી તેડાવણુ, વેગે કરુ નાકાઈ ”

૨૫

૪૭૬

કડવું ૧૯ મૂ—રાગ [ગાડી]

ખોલધ વેદવ્યાસ વચન, માલવદ ધૃતરાષ્ટ્ર રાજન

“ કૂચર કાજ છુ એહવૂ કગધ, કુવની શાખ મઠ, રાધ ’ સરધ ૧

પાણવનઈ કાઢ્યા પરલવી, એ શોભા છુકુનિ મોટી હવી

દૂત રમાડી સર્વે હરણુ, છુહિ માનુભાન નવિ ખોલ્યા કરચું ૨

કુપદ—સુતાની જાણુધ વાત, શકરરૂપ કહિધ સાક્ષાત

તેહના ચીર કાઢ્યા સુવટધ બીખ્મ—દ્રોણ છતા ધમ ઘટધ ? ૩

અતિ અભિમાન કરુ છુ જે આપ, પશ્ચિ પાગ્યાવીનૂ ન મુકિ પાપ

અન્નિષ્પથા પટ પૂરયા હરિ, કૃષ્ણાનિ હરિધ કરણા કરી ૪

પાચે પતિ બધા એકિ હારિ, જિયા નવિ કીધા હથિઆર

કાઠએક ભીમ બ્યાકુવ ચમુ ધર્મે વાગિઉ તે તવ રથ ૫

અતિ બલિઉ પશ્ચિ એહવી કમા, અન્તર્ગતિ જેહનઈ પતિ—ગમા

નવિ જાણુશુ એ માનવ—રૂપ દેવાંશી એ અકલ—સરૂપ ૬

સત્યવાદી મુષ્ઠિઈ રાધ, ધર્મ તણા એ આદ્ય પાધ

એ અર્જુન સંસાગિ મિલ્યા એ માહિ નારાયણની કલા ૭

નરનારાયણ કહીધ જોડિ, માનવ કિહિતા વાગધ ખોડિ

ભીમસેન તે મારત કુમાર, ચૌદ લોક જેહનધ આધારિ ૮

સર્વશ્રેષ્ઠ રવિસુત—યુક્ત, સહદેવ—નિકુન તા તેહના પુત્ર

શ કરતા એ કુપદી ઘડી ? જ્યઘ કુણ્ડ માહિથી પ્રગી ૯

એહનું કારણુ છધ અનન્ત, તે તઠનઈ કિહિશિ એકાન્તિ

મોટા જોગી જર્જમ જતિ, તપ સાધતા મિનણુ નથી ૧૦

પ્રત્યક્ષ પારુષ્યું જ્ઞેન્મ્યો કધી, સારિર્કુંધર તેદ્નુ સારયિ.
 વક્ષી મત્યારથ સાંભલિ વાત, તે માહિ નહીં કુદ્નનં પદ્મપાત. ૧૧
 રાજ તણા તા એ જીધ ધણી. તેદ્નાં મૂવ તમ્યો કાઢ્યાં ખણી.
 પાણકુ તણા મુન વગ્ગિઆ વગ્ગિ. જત્ર ધરાવધ કુન્ન્યોધન. ૧૨
 કવણુ ધર્મિ તઈ કીધુ ન્યાય ? પાણકુ ગણુ નઈ તું નહીં જાઈ ?
 જુ પૂર્વે તઈ કીધા પાપ, ટુ.આખે આવિઉ અન્ધાપ. ૧૩
 વક્ષી અસત્યનઈ દાં અનુસર ? જાણી પુત્ર તણી પપ્પિ કરુ.
 રૂડી પધરિ કુંઅરની ધારિ, અતિ ધણું મેદ્લી આદકાર. ૧૪
 અદકારિ આગઈ જલુ પડ્યા, નવિ લાખ્યા, કહીંઈ રકવડ્યા.
 માહરૂં વાધક માનિ તું વેદ, વંગ ડેર યાશિ ઉચ્છેદ. ૧૫
 જુ મન તણા મુકે અનુરાગ, વિહિચી અરધ અપાવુ લાગ.
 આપાપણુ માહિ કર આનન્દ, અન્થોઅન્થ તા મુકે બન્ધ. ૧૬
 રાજ, રાજ નઈ પ્રજા મુખી. એ વાતે નહીં યાઉ કુખી.”
 ધૂનરાજી તઉ જોલ્યા આપ, “ કચ્ચિ વેગસિ મુકુનઈ સન્તાપ. ૧૭
 દૂત રમ્યા તે બેદ જખ્યા, સવિ ઓલખ્યા દિધ મુકુનિ ધણા.
 જુ, પાણકુ તણા કાઢ્યા વનિ આત્ર, સવિ દેતું આવધ મુકુનઈ ગાલિ. ૧૮
 જુ કહું, ‘કુંઅર’ મ કશુ કહતુ, ‘વું બેગીરિહિ, નવિ લિહિ આધણુ’
 બેદનિ કિહિતા માહરૂં મર. હાવઈ તજનઈ ગમઈ તે કરુ.” ૧૯
 “ રાધ ! અજનઈ ગમતું [આજ], પાણકુપુત્રનઈ આપુ રાજિ.
 મત્યવાદીનઈ મવિ બલુ. અસનવાદિ આત્મજ તિલુ.” ૨૦
 “ વ્યાસ ! સત્યારથ જોલિઉ ન્યાય. પુત્ર તિજ્યુ મઈ કિહી પરિજાઈ ?
 જેદ્નુ તેડું ! માહરૂં જીધ તજ. કિમ તિજ્યું ? મુકુનિ કુકું, મુનિજન ! ૨૧
 જુ હોઈ એદ પશુ અજાન, તેદ્નઈ સન્તતિ સર્વ સમાનિ.
 તમ્યો સત્યારથ કુકું તે સિજ ? હાવિ માહરૂં મરિવાના દિજ.” ૨૨
 વ્યાસ કહઈ, “ વું બોલિઉ સત્ય. તે બપરિ બોલું દષ્ટાન્ત.
 વું ટુ સત્ય બોલિઉ, રાજન ! એ સાંભલિ મુગલિનું જાન. ૨૩

૨. કિર્મિરિવધપર્વ—

કંડવું ૨૦ મું—રાગ દેશાખ

- વસિષ્ઠા વેદવ્યાસ, વાત કહી ખરી,
અન્ય યુ નિરાશ, સિદ્ધિ નાવી ખરી. ૧
- “ધક, ધક માદૂં રાજિ, કુહુ કાણુ નહી.
ક્યેશ ન ભાજિહિ આજ, વાન છેક વહી ગઇ. ૨
- હાલ-છેક વાત ગઈ સરખ. શં કરિવું આવઇ આજ ?
પ.ણુસુત વનિ કાઢિઆ, તે રહી અન્તગિ દાઝિ. ૩
- એહના ચીર કાઢયા ચુવટઇ; છયે રમાડયા છૂત.
વહી નગર તિજાવિઆ, તે પાણુ દેરા પુત્ર, ૪
- સતિવન્ત મનિ સાખી ગજા; તે ધન્ય પાંચે ભાત.
અસતિ કુચર માદૂગ છઇ, ઇમ યે લોક માહિ વાન. ૫
- વૃદ્ધપણુઇ દં વગોઇહિ, તે પુન પાપી પેટિ.
આગઇ વિશેષ દુ દણુ, તે આગલિ આવ્યુ નેટ. ૬
- ગત પુત્ર જિવારઇ પ્રસવ્યા, (તિવારઇ) વ્યાસ બોવિઆ વાણિ,
'કુનયોધન ગુત દાખવુ, આથી હોગિ કુલ તણી હાણિ. ૭
- જમકાર વાઝુ સર્વનઇ, તુ જન માહિ વિહિતુ મેહસિ.
વિદ્ય તુઝ વિહિવુ જશિ, વાધસિ [તુઝ] સવિ વેલિ. ૮
- 'સાપનઇ જુ મંસાવઇ તુ પુત્ર કિમ મૂકાઇ ?
હાનિ-વૃદ્ધિ લખ્યુ હોસિ પણિ, કામ એ નહીં યાઇ. ૯
- વારચું ન કીધું વ્યાસન, તે કિહાયું યામં મુખ ?
ગત જણા દુહિ ચ ચયું ? પાચ કુન્તા કુખ. ૧૦
- તે પાચે રાત પાઝલિ પડયા, જેહુ જય ત્રેલોકિ.
પાણુ મૂઝિ તે પોયાણું, જીવુ દં [ગણુ] ફેક. ૧૧

- હાવિ ચ યશિ, ભાષા !” એહવાં આન્વા મૈરેય મુનિ.
ધૃતરાષ્ટ્ર ખપ્પુ યયુ, આપ્યુ ગુણ આમળ. ૧૨
- વિવિધ પિરિ પૂજા કરી, ગન્વ નાના લેખ,
“કુન બધ કૃતાગ્ય કગ્મુ, આહા લગિ કીધી ખેપ ૧૩
કુહુઝ કિહાયા આવિઆ ? કાષ્ટ દીગિઈ અહ કાઝ”
વચન એહવા માખતી નઇ, બોલિઆ દિગ્ગાજન- ૧૪
- “મઇ તીરથ અગાદન કરયા, આવ્યુ દૂતકામ્યક વનિ
એ વાત વૂ સાલધિ, મિત્થા મહિપાન નઇ મુનિ ૧૫
મઇ પાણ્ડુમુત આવ્યા મુણી, યયુ તે વનિ ચોભ
ભુધિધિગ્નઇ જૈ મિત્વ, દર્શન તણ મુજ સોભ ૧૬
- અનેક સગિ તિહા આહાર પામઇ પાત્ર આપ્યુ ભાણિ
નિતિ કામ એહનુ એટનુ, મુણિ વેદશાસ્ત્ર-પુરાણ ૧૭
સાધઇ છઇ જે મુન્દરી સતી [દ્રૌપદી અર્ધાંજ],
મૂતા બધમતા હોડના સદા હગિથ ગ્ન ૧૮
- માહસિક માહિ શિરોમણિ, અગ્નિયુ એક ન દીઝ,
તે ધગ એહની માલીક, છુ કવણુ બધુ મીટિ ? ૧૯
તે વન માહિ ગ્રાસ દૂણુ દૈત્ય નામિ કિર્મીઁ,
પશુ, પખી, માનવી, તેહના દાવ્યા સમૂના સગીઁ ૨૦
- જોગી જર્જમ તાપસ ખાવિ ખપા યા સર્વ
આમિત-આહારી પાપિઆ, અનિ ધરી અદિત ગતિ-ગર્વ ૨૧
પ્રાકમ યે પુહુચત નહી, અતિ પ્રગલ તેહનત કામિ,
કુક પર્વત કાટીઇ, લાજી ગયા લડવાઇ ૨૨
- નિશા માહિ પુટ્ટકા હતા, પાણ્ડવ પાયે જાત
આધૂણુ કગ્મુ આરિઉ તે જીમે જાણી વાત ૨૩
સર્ગીમ તિહા સગતુ યયુ, પમાણુ કુષ્ટ પતન
આનન્દ વરતિઉ અરણ્યમા, સવિ મુક્ત યયા મુનિજન ૨૪

- પછી તેહ આપ-આપણાં નિરભિ કરી નિતકર્મ. .
- અન્નસિ ભરી અભિષેક, દિનદિન દીપતી ધર્મ. ૨૫
- તે માદક હું આપિછે, વૃક્ષનંદ કિલિવા આજ
ભગીન વનમાં ભમત, એવી તે વૃક્ષનંદ લાજ. ૨૬
- રાજકુંઘર સકોમલા, ધણું સુખ પામત વનિ.
આગાલે અનરથ દેખીત, વું વારિ તારુ તન. ૨૭
- અપરાધ વિણ અનસા નડી, સવિ હરી કાઠનાં વનિ.
તે.....તે ભોલ્યા નહીં, પાલિયા સત્ય વચન. ૨૮
- કુંઘર એ કુન્તા તણા જિવારસી દ્રોણ-ભીષ્મ પૂજિ,
ભીમ-અર્જુન આગમત, તે કવણ મરુત મૂજિ? ૨૯
- એસરી અણગા રહ્યા, તે તારી લઈ સમ્ભાવિ.
કુંઘરનંદ કો નવિ કહત, પણિ વૃદ્ધનંદ શિરિ ગાવિ. ૩૦
- શા માદક નથી આપતા, તમ્હે એનંદ લાજ ?
અમત્ય જોલત તેહનંદ, સવિ મિલી કીર્તિ ત્યામ." ૩૧
- [મૈત્રેય] નંદ મહિપાલ કહત, "ઋષિ! સત્ય કુલુ છુ ભોમ.
અ-ધણુ હું અકજ યદનંદ નાખિલ નિદોલ. ૩૨
- મુકુનંદ કો નથી માનવું, તમ્હે સત્ય માનવ્યો વાત.
આપાપણુ રૂં રમત, તિલ કવણુ કુલુ તણુ તાત?" ૩૩
- મૈત્રેય કહત જી, = ખરૂં કિલિતાં, રાધ! ચક્રિ રીસ.
પાણવે પુત્ર ધમ પરભવ્યા હુમ, હુ વું હાથે દિધી શીસ. ૩૪
- પણિ ભગીન-મૃત-આન્તર કરુ, દેવે લખ્યું ને જિમ્મ,
જીએ જીવ્યું જોલીત, પણિ અન્તરિ તિમરું તિમ્મ. ૩૫
- જી પાણવ પૂંઠે વન નીકલ્યુ હત, હુ હું જાણત તારૂં હેત,
અર્જુ મહિ ડામ વાજસિ, એ વાતનુ મરુત. ૩૬
- આ પાણુ હુમ જી જીવત, હુ તક: લગિ કિલિયું રાજિ ?
કુન્હે એહવા કેસરી ત્રેલોક આણુ વાજ. ૩૭

- પણિ પિતા-તોણિ પિતૃર્થ નાવઇ શીદ કહઇ છઇ, રોઇ ?
જાણી અમત્યલુ આસરુ, નહી ચાખા ગિદિ કુપ માદિ ૩૮
- તેડિ તાલગ પુત્રનઇ, હ કહ રડી પદરિ
એ અમ્યો... ગૂ થ કરઇ, ગળ્ય લુ એડનઇ ધદરિ” ૩૯
- દુન્યોધન તેડાવિઉ, નઇ પિતા કહઇ છઇ વાણિ-
“ પુન! મૈત્રેય જે કહઇ તે કરુ, આગનિ કસ્યાણુ” ૪૦
- પછગિ પદરિ પ્રતિજોધિઉ મૈત્રેયજીઇ કહી વાત
રાઇ-રદઇ રચઇ નહી, હાય ખગવનઇ નખ સાચિ ૪૧
- નીચુ જે ધાતી ગદિઉ, જિયુ ન કમ્પ શીસ
બોને બોને જિયદિઉ, તે ચની ઋપિનઇ રીસ ૪૨
- જન્ય લેઇ અજ્ઞનિ ધરણિ મૂખ, ઋગિ થયા પ્રપાકાન્ત,
“ વચન એ માનઇ ખઈ, કટિ-આગિ તાલકં મૃત્યુ ૪૩
- ભીમની ગદા વાજણિ, મતીઇ કહી છઇ વાણિ
દ્રૌપદીનુ વચન મિથ્યા, કિમ હોઇ નિગવાણુ ?” ૪૪
- ધૃતરાષ્ટ્ર ધણુ એક દયવનઇ, અગ્ને ધરી રત્નુ શીસ
“ પાદુ જીપગિ વજ્ર થ, માનુઆવનઇ શી રીસ ?” ૪૫
- મૈત્રેય કહઇ છઇ, “ શાપ મારુ, પાણુ કિમઇ નવિ ચાઇ
રાખી સભામા દ્રૌપદી, તિવારઇ ધટયા જન નઇ આયુ” ૪૬
- એમ કહીનઇ ઉત્પત્થા, પામિઆ અન્તર્ધન
વલી વૈશમ્પાય પૃછિઆ, તે જનમેજે ગજન ૪૭
- તિનાર પૂઠે થ થયુ ? કુ કામ્યક વનતી વાત
પજઇ થ કરતા હવા, માદુરા પિત્ર પાયે જ્ઞાન ? ૪૮
- એક સન્દેહ મુદુનઇ જપલુ, તે ભાગિજ, ઋપિ ધીર !
ધૃતરાષ્ટ્રનઇ કહઇ મૈત્રેય, ‘ ભીગિ દૈત્ય મારિઉ કિર્મીર’ ૪૯
- તે નિથા માદિ કિમ નીપન ? કિમ ચયુ ભડનઇ જાણુ ?
ભીમે તે તા કિમ હણિઉ, જેલુ પોદુ છઇ પ્રાણુ ? ૫૦

સ્વામી ! મુદ્દનઈ સમ્બલાણુ, તે જૂથ તણુ વિસ્તાર.
તિવારઈ વૈશમ્પાય વલતું વદ્ય, સાંભલીધ, રાજકુમાર !

૫૧
૫૬૨

કડવું ૨૨ મું—રાગ સામેરી

- ભીમ મેહસિહિ ભાલવા, પોઢિઆ આરે વીર.
તે વન તણુ અધિપતિ છે, બકબ્રાત જ્યેષ્ઠ કિર્મીર. ૧
- આઘૂણું કરતુ આવિહિ જિહાં પાણુ તણા કુમાર;
ગાદે કીધી ગર્જના; જાણ્યું, યાચિ પ્રસેકલ. ૨
- જન્તુ જે વન માંહિ સૂતાં, તેના ચયા પ્રાણુજ-પાત.
મૃગ, મીન, બગ મહા ખલભલ્યા; અવરિ નાના જાતિ. ૩
- તિવારઈ જિહઝકીનઈ જિહિઆ, પાણુવ પાંચે ભાત.
અકરમાતજ શું ચપું ? હથિઆર કીધાં હથિ. ૪
- બિહિબાકલા બહદા ચયા. મહી આરે મોરિ.
દષ્ટિ કો દીસઈ નહીં, નઈ સખદ જિહઈ યોર. ૫
- એહવઈ આગલિ આવિહિ, પર્વત જેહુ મોદ.
મુખ તેહુ જોઈ કરી, સહ યે રજુ દિમ્બુદ. ૬
- નેત્ર એહવા પરજલઈ, જાણુઈ વહિનું સ્વરથાન.
નગ-ગર્વર સરખું, હમ્તનું જલમાન. ૭
- અરણિ અવની ચરહરઈ; પર્વત ફાટઈ ફૂંકિ.
રૂપ તેહુ જોઈ કરી, દ્રોપદી યે દિમ્બુદ. ૮
- કૃષ્ણા ચરચર કમ્પતી; “ તું બપુ, શીભજવન્ત !
ગહે રાગમુખ મેહલી રણા, પુલી દુઃખનુ નાવિહિ અન્ત.” ૯
- વીર આરે વિચારઈ, “ ચિહિ, કીજિઈ ઉપપાત.”
ત્યાધરિર કદઈ, “ સાંસતા; કાંઈ પૂછીઈ વાત.” ૧૦

- સહસ્રા કાષ નવિ કીજિષ્ઠ. એહ્નુ લીજિષ્ઠ મુખ-ગુગ." ૧૧
- માહમિક રાજ આવિઉ, બોલિઉ જોષ લામ; ૧૧
- " આ વન તણુ જે દેવના, તેહનઈ કર્ક નમઝકાર. ૧૨
- અનુષ્ઠ મઈ કીધા નથી, તે દેખાકષ બેકાર. ૧૨
- દેવ, હાનવ અનઈ માનવ, જક્ષ, કિન્નર, વણુ ૧૩
- જે કા હોષ તે બોવ-ત્યો રે; અમ્યો છું તે સગણિ." ૧૩
- તિવાગઈ રાક્ષસ બોલિઉ, વચન મુણી તેણી વાર; ૧૪
- " અરે દુષ્ટ ! કીદા થકા તમ્યો, માદ્ગ વન મુઝારિ ? ૧૪
- તમ્યો શું નવિ માલત્યું, કિર્મીર માદ્ગ નામ ? ૧૫
- કામ્યક વન માદિ હું ગહું છું, નિગન્તર મુઝ કામ. ૧૫
- આમિપ-આદાગિ હ રહું, માનની માદ્ગ ભક્ષ. ૧૬
- મુહનઈ જે આની મિનષ, તેહનઈ, કર્ક હ ભક્ષ ૧૬
- આ મોટા મુનિવર તુ ગણા જે વન માદ્ગ માદિ, ૧૭
- ગ્નાન-સન્ધ્યા શુચિપણુષ, શુભ વાગજય મુઝ કામિ. ૧૭
- દીમ્તુ ■ પાયષ પ્રાકમી. મુન્દરી દીસષ સાચિ ૧૮
- આયુષ અર્કે ધગ્યા છત. કહ્ક તહારી ભતિ" ૧૮
- " હમ્તિનાપુર તણુ રાજિઉ હ ન્યુધટિઝ બૂપાલ, ૧૯
- નિકુવ, સહદેવ, અનઈ અર્જુન, ભીમ ભા વિક્રગવ. ૧૯
- આ અહારી ભાર્યો તે, આની હઈ અભ માચિ. ૨૦
- હૂત ગમાડી હરાવિઆ રે, દુન્યોધન લધુ બ્રાતિ ૨૦
- પ્રતિવા એહ્વી કરી, વન ભોગવષ વર્ષ બાઝ ૨૧
- તે માટઈ અમ્યો આનિઆ રે, વહારા વન મુઝારિ." ૨૧
- તિનારઈ રાક્ષસ બોલિઉ, " લાષ ! માલતુ સૂધુ સાથ. ૨૨
- પિદિતુ તહનઈ મૂતુ, પણિ હાવિ વણુથી વાત ૨૨
- આગષ એકચક નગરી માદિ, હણિઉ માદ્ગ બક બ્રાત. ૨૩
- ઘણા દિવમ થપા ખુવતા, પણિ હાવિ જડિઆ હાથિ. ૨૩

હિડિમ્મ માદ્રુ મારિઉ, હિડિમ્મા રાખી ધધરિ.	
ભીમ મુદુનઇ લાલવુ, પ્રાકમતી જોષ્ઠ પધરિ.	૨૪
સાધર શોણિન તઢાઈ, તે તરિઉ માદ્રુ વીર.	
આમિયે પૃથ્વી જીવૂં તુ સુખ વલધ શરીરિ."	૨૫
રાક્ષસ બોલિઉ આઠણ, તિવારઇ ધર્મ ટાઢા હિમ્મ.	
મરડી તિવારઇ જહિઉ રે, ગંદાધર લડ ભીમ.	૨૬
વીર રાખ્યા વેગસા તે કરી નેત્રમં કાર,	
" કાલાવાલા થા કરુ છુ ? માદ્રુઇ એ છઇ ચારિ."	૨૭
	૫૮૬

૬૬૫ ૨૨ મું—રાગ એજ

(અરિસ્ટ છન્દ)

જિવારઇ હાટી જહિઉ વીર, તિવારઇ કમ્પિઉ મનિ કિર્મીર.	
જે બોલણુ હણુ બલ માહિ, તે પાણુ આવ્યુ વલ માહિ.	૧
લડ ભીમ કોધિ બરાણુ, વૃક્ષ સોધઇ છઇ સપરાણુ.	
જેહૂં બાથ માહિ હિમ્મ રથૂલ, જીપાડ્યું મૂલ સમૂલ.	૨
સેધ મેહલ્યું દાનવ-ચીસિ; સિરિ લાગ્યું નઇ પાડી ચીસ.	
ધરણિ દલિઉ તેણુ કારિ. વલી મારિઉ બીજ વાર.	૩
વલી મરડી જહિઉ હેલા. જઈ ભીમચં કીધાં બેલાં.	
મેહલી ગદા મનિ ત્રાસ્યુ; મારી બેવડિ વાસિઉ વાસ.	૪
વલી આયુધ નાખ્યાં અલગાં; કમલ તણી પધરિ વલગા.	
સુણિ, જનમેજે ' તું વાત, પછિ જિહ જણુ આવ્યા બાથિ.	૫
ગદા પાટ મેહલી; સાધર તણી વહી રેલિ.	
બાન્ધવ આરિ એહ વિચારઇ, " રમે ભીમનઇ એહ મારઇ ? "	૬
ધર્મ ધરઇ મનિ ખ્યાન, " સ્વામી ! બલુ શ્રીમગવાન !	
ધણુ કામિ જિવારવા. આંહિ સિ સેવક વીસારવા ?	૭

- એમ ન જોઇય તહનઇ. દડા આપ ઘણી હમ અહનઇ.
 ભડતાં કોઇ નવિ લાંજમ; સિંહ તણે પછરિ ગાજી. ૮
- ગતિ ભાગી દાનવ કરી, તે બીમે લીધા ઘેરી.
 મરડી નાખિઉ તહ ધરણિ. તેહ જાણિ મારિઉ ચરણ. ૯
- પાગ સાહી પજારિઉ; જીવ કાપાય કારિઉ.
 તેહ નાખિઉ એકે પાસિ. પછઇ પાંચે વીર વિમાસિ. ૧૦
- નિશા તણુ.....સર્જામ. પછઇ રજની રહી એક પામ.
 એ વન્ન કરૂં નિહોમ. પછઇ સવિના ભાગા સોઠ. ૧૧
- પછઇ બધા પાંચે જાત. જોણિઉ જનુધિધિર વાત,
 “ભાઇ! ખાર વરસ વન સિદિવાં, હજી કષ્ટ સહીસિ કિદિવાં? ૧૨
- મક્ષ-રાક્ષસ વનિ ધોર; તે નિશા તણા તાં ચેર.
 તે નિતિ નિતિ એહવું કરજિ. કુહુ, કૃપ્યા કિમ લગરશિ?” ૧૩
- બીમ કદમ, “સુણુ, રાઇ! તમ્હે નચિન્ત રુદુ વન માંદિ.
 મુઝ છતાં જણુ પાંચ, તહનઇ નહીં આવઇ અંચિ.” ૧૪
- મુણિ, જનમેજે વાત,
 પછઇ પ્રગટ હવું પ્રભાત. ૧૫

કહવું ૨૩ મું—રાગ એજ

- બીમે મારિઉ તે બક જાત જ.
 રજની વીતી યપું પ્રભાત જ. ૧
- સ્થાનકે છાંડવું તે તાં ધર્મિ જ.
 પાણવ પાંચિ કરવા નિતિકર્મ જ. ૨
- દાસ-નિતિકર્મ કરીનઇ આવિઆ, આપણુ આશમ યાંદિ.
 મોટા મુનિવર આવી મિલ્યા, પાણવ પાસઇ ત્યાંદિ. ૩
- તિહાં આસન આપ્યા દર્શનાં; સન્તોખ્યા ત્રધિજન.
 સન્તોખાણા ત્રયોધર પછઇ વદમ એમ વચન; ૪

“ ભલઈ આ વનિ આવિઆ, તમ્મે, જ્યાધરિ રાજ !

એ દૈત્ય દમતા વારિઆ. સર્કુટ ભાગાં જાજ.

નિરન્તર નિતિકર્મ કરતાં, પામતા અમ્યો ત્રાસ.

કેત્યાણુ તહનઈ વાઞ્છ્ય, આણી મનિ ઉદ્ધાસ.”

પાણ્ડવ પાસઈ ઋષિ મિત્યા; નવિ જાણું તેહનુ પાર.

x x x x x x x x

જ્યેષ્ઠ, જ્યાજ્ઞન, અધ્યયન, અધ્યાપન, દાન, વ્રત મહત્ત્વ ધર્મ.

નિતિકર્મ ઉ ચૂકત નહીં, જે વિપ્રનાં પદ્ધર્મ.

કામ એણી પિરિ નીગમત; સાન્તિ પામત સુદૃષ.

શુણ્ણિ, જનમેજે ! વન માંહિ, યે રહુ બ્રહ્મલોક.

હાવત એક કથા એટલિ રહી. સાંભણુ, હે રાજન !

પછઈ દુપદનત ઘરિ મોકલ્યા, તે દ્રૌપદીના તન.

કુંભર લણુ બિહ નાહનડા, પાંચે સુન્દર જાસ.

વિપત્તિ પડત કિહા રાખિત ? તેણુઈ મોકલ્યા મુહુસાધિ.

વાત પિહિલી વિસ્તરી, પાણ્ડવ રમિઆ જૂત.

હતું તે હારી કરી તે બધઠા યે અવધૂત.

અનુચરે આવી કહ્યું, “ સાંભણુ, દુપદરાષ !

કિહિતાં જીલ નવિ જોપડત; પણિ થયુ જી અન્ધાપ.

સુતા તાં સ્ત્રી-ધર્મિ હતી, તહારી, રાજન !

કેશ મહીનઈ સલા-મધિ, ત્યાવિઉ દુઃસાસન.

પિતામહ, ગુરુદેવ બધઠા, શકુનિ સૌજલ, કહ્યું;

દુર્યોધન બૂડત પાપીષ, તિહાં તણાવ્યાં પાગરણ.

અન્તિખયાં પટ પ્રરિઆં, સ્વામી શ્રીમહારાજિ.

ધર્મના ધીરજ્ય થકી, રહી હિમે પક્ષની લાજ.”

દૃષ્ટુન તિવારઈ બોલિઉ, ધર્શનઈ બિહ હાથ,

“ ક્ષત્રીના નોહિ દીકિરા, પાણ્ડવ પાંચે જાત.

સભા માંહિ ઓ વગોઇ. કિમ રલાં મુખ જીપરિ નાક ?

એ જીવ-પાપે ધમ જાણીઇ જે ગર્ભ વાર સાખિ. ૧૮

જીપરિ અગ્નિન પિદિરાવિઆં; હથિઆર-મુહુધા વીર,
દ્રોપદીયં વનિ આલિઆ, ભરી દુઃખ-ગમ્ભીરિ.” ૧૯

દુપદરાઇ અશ્રુપાત આણુઇ, જોઇ દુપદીના નન્દ.

અન્તઃપુરમાં જિવારઇ સાંભાળ્યું, અમ્યા કરઇ આકન્દ. ૨૦

દૃષ્ટવુઝ તેડાવિઉ, “પુત્ર! ધિક પડુ એ રાજિ.

હાવિ દ્રોપદીની વિવસ્તા, તમ્બો જોઇ આનુ આજ. ૨૧

પદ્ય-પાપ સકોમલી, નવિ પેખિઆં રવિકિરણ,

તે ક્રુધા, નિદા, તૃષા, બાઇ, કિમ વેદસિ તે અરણિ?” ૨૨

પછઇ રથ તાં જોતરી, દૃષ્ટવુઝન તિહાં જાઇ.

વેગે-વહેદે આલિઆ, કામ્યક તે વન માંહિ. ૨૩

ભગિનીનઇ ભેટિઆ તે મનિ ધરીનઇ પ્રેમ.

મિહિનનઇ વિનિ ચરણિ લાગુ; પૂજ્યાં કુસલ-ખેમ. ૨૪

એટલઇ ત્રૈભોકિ-પતિ તાં આલિઆ જોવિન્દ.

દર્શન દેખી દયાલજી, ભડ પામિઆ આનન્દ. ૨૫

કુસ તજું આસન આપિજાં, નઇ પૂજિઆ પરિચલ.

પ્રદક્ષિણા તાં દેઇ કરી, સતવતા હવા રાઇ ધર્મ. ૨૬

૨૬
૧૩૦

કહવું ૨૪ મું-રાગ એજ

પધરિ પધરિ પૂજઇ પરિચલજી,

“કાંઇ એક કુહનઇ, રાઇ ધર્મજી ! ૧

એવડી શી દુહુવણિ ?” કહઇ જુગદીચજી.

“તમ્બો પ્રગલ, ન જોહુ છુ. કાંઇ રીસજી ? ૨

હાલ-રીસ એવડી શા લણુઇ ? તમ્બો કુહ, ધર્મરાજન !”

વચન એહવાં સાંભલીનઇ જોલિઉ અભુજ. ૩

- નેત્રયાં જલપૂર ચાલય, વદનિ કલય ધમ વાત,
 “ધર લગય અમ્યો તહારા; પશ્ચિ હાવિ મુખ્યા હાથિ. ૪
- આમ અહનઈ પરલવ્યા. શં ન જાણુ તમ્યો, નાય ?
 દ્રોપદીનાં ચીરે કાઢ્યાં. નવ અણિ પુહુતી વાત. ૫
- હારાવતી શં વેગલી, તહનઈ અમણ્યું આજ,
 જે પધરિ પધરિ ચાલવીનઈ પૂછુ છુ, મહારાજ ? ૬
- ક્ષત્રીના અમ્યો દીકિરા, અનઈ દરિ ધરયાં હથિઆર;
 સભા માહિ સો વગોય; જનુ અહારુ અવતાર. ૭
- હથિઆર સર્વ મેહલાવિઆં; ક્ષત્રીનુ ખોણુ ધર્મ;
 પિહિરાવ્યાં મૃગ-આબડા; તહનઈ ગમય છય ધમ. ૮
- જપરિ વનિ વુલાવિઆ; મેહલાવિઉ સવિ દેશ.
 વિવરતા જુઉ અહારી; આજ ચૈ રલા જોગેશ. ૯
- આ નિકુલ, સહદેવ અનઈ અર્જુન-ગીમનુ નહો વાક.
 એક જનુધિધિરના વચન માટઈ ચૈ રલા છું રાંક. ૧૦
- નહોતુ શકુનિ શં ખોલય સભા માહિ ? કિમ કરય અનયા દાઇ ?
 ઇન્દ્રપ્રસ્થથી રિહિ અહારી, દોરવ-ધરિ કિમ જાઇ ? ૧૧
- દેશ ગ્રહી કિમ સભા માહિ, સ્વાયય દુઃશાસન ?
 દુન્યોધન કિમ વિકારય, ગૃહમધિ કલય.....ઉરણુ ? ૧૨
- અમ્યો એક માના દીકિરા, જાણો તા પાચે જાત;
 તત્કાલિ મરડી જાહતા; પછઈ થાનાર હત તે થાત. ૧૩
- પશ્ચિ જાણું છું, જહુનાયજી ! તહનઈ ચડી છય રીસ.
 જિવારય અહનય કષ્ટ પડતું, તિવારય પ્રગટતા જુગદીશ. ૧૪
- લાજ તહનઈ લાગયિ, કાઈ અહારું નહો જાઇ.
 ધર લગય પાણવ કૃષ્ણના, લૌકિક ધમ કિહિવાય.” ૧૫

કડવું ૨૫ મું-રાગ એજ

વૈશમ્પાયન કહ્યું, રાજન શ્રી !

એડી પિરિ કહી રહ્યું અભુજ શ્રી. ૧

વક્ષતી બોલી તે દ્રોપદી-ગત શ્રી;

નયણે ચાલ્યું તે અશ્રુપાત શ્રી. ૨

કાલ-અશ્રુપાત ચાલ્યું અતિ ધણા. કહ્યું, “ મુણ, વૈકુણ્ઠનાથ !

હાગવતીઈ તમ્બો ચાવળ્યો, અહનઈ લક્ષ્મીનઈ હાથિ. ૩

પણિ મનુ-કગિ નવિ સોપીઈ, વર-હાથે વધીઈ શીસ.

દ્રોગવે મુહુનઈ પરલવી તમ્બો માલયુ, જગદીશ ! ૪

રજવક્ષા તિહા હૂં હતી, અન્તેઉરિ એકાન્તિ.

દુશાસન તિહા પાપિઉ, આવિઉ કાલ કૃતાન્ત. ૫

દેશપાશે હૂં મહી, નઈ ..... ,

આણી લ્યાવિઉ ચુવટ્ય, જોવા મિલ્યા મવિ લોક. ૬

સભા માહિ આણી બીલી કરી, તિવારમ્બે યૈ મનિ ધીર.

જપ્પૂ, બીજમ-દ્રોણુ વાગશિ નમ્બ વલી બીજા સીર; ૭

પણિ નવિ જોતા, મુખ યકી નવિ જોલ્યા લગાર.

વદન બીચૂ નવિ કરપૂ, તે કૃતાન્ત કુમારિ. ૮

આગરણુ કાઢ્યા પાપીઈ, વારી ન સકિઉ કાઢ.

શકુનિ સૌમવ, કર્ણ, બીજા, બમ્બા ચૈનઈ જોઈ. ૯

સભા માહિ સહ સુલટ બમ્બા માહૂરી કવણિ ન કીધી વાહરિ.

અન્ત્રિખયા પટ આપિયા મુહુનઈ તમ્બો, દેવ મુરારિ ! ૧૦

કહ્યું વચન કર્યો કહ્યું, સભા માહિ ઉપહાસિ

‘ કહૂં, વૈ.....યા દુર્જ્યોધનની દાસિ.’ ૧૧

તિહારઈ વિદુર ધણુમ્બ પરજલ્યુ. માલવમ્બ મન માહિ;

પણિ તેહનું કાઢ ચાલ્યું નહીં, મિહિમત્ત બેસિયા ત્યાહિ.” ૧૨

પછી કરે કરીનઈ કૃષ્ણજી હુહમ છમ અશ્રુપાત.

[ધરિ કહમ], “ દ્રોપદી ! સાભલિ, એક કહું સાચી વાત.” ૧૩
૬૫૮

કંઠવું રફ મું-રાગ એજ

એણી પિરિ કહમ છમ વૈકુણ્ઠનાથજી.

“ તું રોતી રહિ, રે માદૂરી માતજી !

x x x x x x

થોડમ ઘાદિ આવિઉ તેહનુ અન્તજી.

હોહ-અન્ત કૌરવ-કુલ તણુ આવિઉ, બાપ ! તું માનિ.

હસ્તિનાપુરની સીમ માંહિ, કૌરવનાં કરવું રનાન.

રણા સુ તણી રફમમ, નઈ વપન સિરના કેલ.

જુ તું, રાણી દ્રોપદી ! કરિ નગર માંહિ પ્રવેલ.

બાત સુ કૌરવ તણા, છુ તું, રાણી ! માનિ,

કમન્ધ જીપરિ કાગડા, શીસ તાણમ જાન.

પાસઈ જે બપડા હતા, તેહનાં ઘટયાં બલ-આયુ.

અર્જુ જીધાડૂ નયણિ નિરખ્યું, છુ તેહ પ્રાણે ચાલ.

ભીષ્મ, દ્રોણ, નઈ અન્ધતામા, ધનુષ-ધારી કણ્ય,

દેવતા હેઠા જીતરમ, છુલી ન પામમ મરણ.

ભીષ્મ ઇચ્છાઈ મરમ, દ્રોણ પ્રાણે નવિ ચાલ.

કણ્ય કવણિ નવિ મરમ, જુ કરમ કોટિ ઉપાય.

બલ-આયુ છુ તિહારમ ઘટ્યું, નિહારમ જીડયા હોલ કેલ.

તે માટઈ તું માનજ્યે, જે યયુ એહનુ નાલ.

માદૂરઈ એહની પ્રતિજ્ઞા, જે ન જોતું અસલ.

એટલાં વાતોં સીપજી, છુ વચન મરમ મલ.

અન્ધ તણું નિર્વંશ જાણિ, માનજ્યે, ખાધ ! નેટ.	
મૃતરાષ્ટ્ર નછે જાન્ધારી, છુઝ પાસછે ભરણિ પેટ.	૧૧
મુણિ, રે રાણી દ્રૌપદી !” એમ કહ્યું શ્રીમહારાજ.	
“ આસમુદ્રાન્ત પૃથ્વીતલે, પાપડવ કરણિ રાજિ.	૧૨
મિથ્યા તું બોલું નહોં. માનજ્યે ખાધ ! તું ”	
દૃષ્ટમન તવ બોલિઉ, “ દ્રોણુનિ મારેય હું.	૧૩
વધી કારણ સાંભણું જે અઘારુ છંદ માત,	
શીખે દેઈ મૃત્યુ છંદ રે, શિખણીનછે હાથિ.”	૧૪
	૬૭૨

કહ્યું ૨૭ મું—રાગ એજ

વધી વધી પૂછછે છંદ જુપાલ છ,	
કારણ કહીછે, આપિ કિરપાલ છ !	૧
પોદ પિતામહ ભડ જન છ,	
નામે કાંપછે ત્રણિ ભુવન છ.	૨
હાલ—ત્રણિ ભોકે નામે ખલભલછ, નવિ આંગમછ અલુન્ન.	
તેહનછે કુપદ કેરુ છોકરુ, કિમ પમાડણિ મરણ ?	૩
વિસ્તાર કુટું મુહુનછે વાતનુ. ભાંજુ મન—સન્દેહ.	
વિહારછે વૈશમ્પાયન બોલિઆ, સાંભણું, કહું તેહ.	૪
સત્યવતીના દીકિરા, પિત્ર તહારા, રાજન !	
વિચિત્રવીર્ષ, ચિત્રાહૃદ રાજ, એ બેહનાં અભિધાન.	૫
સપત્ની તણું જાત શીખમ; તે જીપરિ બહુ પ્રેમ.	
ચરણ—પખાણણું કરી પિંધ; નિતિ પ્રતિ એહનુ નેમ.	૬
બ્રહ્મચર્યમત પાલછે સદા, સ્તવ્યા ગુરુ દરશરામ.	
પ્રાકમિ છે મુક્યછ નહોં, નવખણિ જેહનાં નામ.	૭

- પિતા પછઈ તે રાજનુ, લધુ બ્રાતનઈ અધિકાર.
ભીષ્મ માહિ ભલઈ નહીં,.....ભડનુ ભાર. ૮
- ‘કનિષ્ઠ માહુરુ કુંઝર,’ એમ વિચારઈ માર્કેવ.
‘હાવિ એહનઈ પરણાવું,’ તુ વંશ રહઈ અશ્વમેવ. ૯
- કાશીરાઈનઈ ધિરિ ત્રણિ કન્યા, કોટિ લાવણ્ય-કામ.
અમ્મા, અમ્માલા નઈ અગ્નિકા, એહવાં તેલના નામ. ૧૦
- સેવરા રાઈ રચિઉ, મહિપાત્ર મોટા નામ.
સેવક સાથઈ કર્કોતરી, ચવાવી હામે હામિ. ૧૧
- ભીષ્મ ભણુઈ એક મોકલ્યુ, અનુચર આવિઉ ત્યાહિ
‘કાશીરાઈ કહું છઈ, તમ્મે પધારુ સેવરા માહિ.’ ૧૨
- વાચીનઈ વસુ આદમુ, મગાવઈ તા રય;
ભાયા ભીટી આવિઉ, લધુ બ્રાત કેરઈ અર્થિ. ૧૩
- અવનીપતિ બહુ આવિઆ, કાશીરાજ કેરઈ હાગિ,
જનમેજે રાઈ ‘સાભયુ, તેહનુ ન જાણું પાર. ૧૪
- કનકે-આસન આપિઆ; પૂજ્યા, અર્ચ્યા અપાર.
વરમાલા મહી વચિમા રહી, સભા માહિ ત્રણિ કુમારિ. ૧૫
- વદન દુહુદિશિ ફેરવઈ, બાલતી સમલા ભૂપ;
દષ્ટિ કો બહસઈ નહીં; કામિની-કન્દર્પ રૂપ. ૧૬
- કાઈએક શાલવ મનિ ગમિઉ, જે જ્યેષ્ઠ રાયની બાસિ,
ચિત્ત માહિ એહવું ચીતવ્યું, ‘જે આરોપું વરમાલ.’ ૧૭
- એટલઈ ભીષ્મ આવિઆ ગર્જામુત માર્ગેવ.
રાજકુલિ બધકા થયા; આસન આપ્યું જેવ. ૧૮
- કાશીરાજે કરિ કરી, પૂજિઆ મુત-મર્જી;
ચરણોદક મસ્તકિ ધર્યું; નઈ હદિ માહિ અતિ રક્ત. ૧૯
- એક ભીષ્મ આગલિ કુહું નહીં, જે ફેરવઈ તિહા દષ્ટિ.
એક મુહરત જોઈ કરી નઈ બહિઉ

કન્યા ત્રણિ લિંડલિ ભરી નષ બહધી લેષ રથ સાથિ,
આયુધ લેષ લિણુ રથુ; “કુણુ છદ સમરથ હાથિ? ૨૧
પછધ પૂંદિયા બોલરુ જે નવિ કીધુ સદ્ગામ.”
મહીપતિ મનિ આંખા થયા, આપાપણુષ હામિ. ૨૨

૨૨
૬૯૪

કહ્યું ૨૮ મું-રાગ એજ

હસ્તિનાપુર ભણિ હકારયા તુરી; કન્યા ત્રણુ લીધી બસિ કરી.
ભ્યેષ તણૂં તિહાં અમ્યા નામ. તે કહધ, “ભીષ્મ! સાંભલિ, સ્વામિ! ૧
મુદુનઘ મિથ્યા લેષ જાધ. મઘ મનિ વરિલિ સાલવ રાધ.”
એણી પિરિ બોલી મુન્દરી, “કાં લેષ જાલિ છુ બલ કરી? ૨
મઘ તૂં સાંભલિલિ સતિવન્ત; નહોંતુ માહરુ આવેશ અન્ત.
માહરૂં સતિવન્ત તૂં રાખિ. મુદુનઘ રથથી હેડી નાખિ.” ૩
વલતા બોલધ મડ્ડાગત, “સાંભલિ રે તૂં, માહરી માત!
શા માટઘ આણુધ તૂં મૃત્યુ? લેષ જાલિં બાન્ધવ-અર્થિ. ૪
તૂં શા માટઘ દોહિલી થાધ? વેગે તૂં સાલવ-ધરિ જાધ.”
જિતારી મેહ્લી મુન્દરી; હસ્તિનાપુરિ આવ્યા પરવરી. ૫
સત્યવતીનઘ લાગિલિ પાધ; બાન્ધવ-અર્થિં બિહ કન્યાધ.
બ્રહ્મસલા કીધી ગર્જેવિ; માંડી વાત કહી અશ્વમેવ. ૬
રમતિન્યાય જે હતા ધર્મ, તે સવલા કીધા ઉપકર્મ.
રાજકુલની હૂતી નીતિ, કન્યા બિહ પરણાવી રીતિ. ૭
વલી જનમેજે રાધ પૂંછિલિં, ત્રીજી કન્યાનઘ શં ચપ્?
રથથી જિતારી ગર્જેવિ, તે મુદુનઘ કુહુ અશ્વમેવ. ૮
વૈશમ્પાયનિ વાણિ જિતરી, સાલવ કહધ આવી મુન્દરી.
“સાંભલિ રે તૂં, સાલવ બૂપ! હું મનિ મોહી તાહરૂં રપ. ૯

તે માટઈ આવી ઘુઝ ચરણિ, મુદુનઈ કરિનઈ પાણિમદલુ "
 વસતુ શાલવ એણી પિરિ કહય, "માદુરા મનમાં સન્ધે અજય, ૧૦
 ઘુદુનઈ ભીષમ લેષનઈ ગયુ, મેહલી તે કારણ નવિ લણુ. "
 વસતી બોલી તે સુન્દરી, " મઈ ભીષમની વિને-સ્તુતિ કરી; ૧૧
 ' હું મન માંહિ શાલવ વરી; કાં લેષ જાણ જાણ બલ કરી '
 મહાનુભાવિ મણુના નવિ કરી, તે માટઈ આવી પરવરી. " ૧૨
 વસતુ શાલવ બોલિહ વાત, " તું કાં મુખિ જોલક અનાત ?
 જે કુદુ મુખિયું પાછું વમય, તે જોજન ખીજુ કિમ જમય ? ૧૩
 રપરાં થયુ પરપુરુષ-હાથિ, તે અઠારઈ સરખી-માત.
 ભીષમ તણી લીધી કુણે વરય ? જે કા પ્રાણુ પિહારા કરય. ૧૪
 જુ [ભા]વય ઘુ ભીષમ રાખિ, ખીજુ કાસલ કહી નાખિ. "
 મુખિ નીસારુ મેહલી રોય; ધર્મપઈ વગોણું નેય, ૧૫
 પાછી આવી ભીષમ લણી; કહી વાત તહાં શાલવ તણી.
 "તું અખચા કહીઈ પાપિણી; વનિ વનિ તું થાનઈ જોગિણી. " ૧૬
 ભીષમ તણુય વચને પરજની; પાછી વન માંહિ આંહિ વસી.
 તન માંહિ ધરિહ અનુરામ; તપ કરી આણુય વૈરાગિ. ૧૭
 " આપય વર હિમિયાપતિ ધમિ, ભીષમનું વધ કરાવું શીસિ. "
 પિતામહ માણુવપક્ષ તણુ, જૂઠ જાતરા હેમે મુણુ. ૧૮
 તીરથ જાવા તે નીસરયુ; તે વન માંહિ આવી જિતરયુ.
 ગર્જાસ્નાન કરેવા કાજિ, દોડી પુત્રી; લાગી દાજિ. ૧૯
 કહય, " બાઈ ! તું કહા કિહાં ચડી ? " માંડી વાત કહી ધરયડી.
 પિતામહ અતિ દોહિલુ થયુ; સ્થિર સ્થાનકે કરીનઈ રણુ. ૨૦
 પરશુરામ તેહના ગુરુદેવ, સમરચા-માત્ર આવ્યા ખેવ.
 અરુણવર્ણુ પૂછય ' શિષ્ય ! શું જાણ ? ' કુસ-આસનિ બધસારયા બિપ. ૨૧
 પૂજાવિધ પધરિ કીધી ઘણી; કહી કયા તિહાં કન્યા તણી.
 પરશુરામ કહય, " સાંભલિ તું, ભીષમનઈ પરણાવેશ હું. " ૨૨

'માદરધ મુખિ નહોં કરધ નાકાર. મઈ વિવાનુ કગિઉ ઉપગાર. "
 સાચધ લીધી એ કન્યાધ; પરશુરામ બીધમ લણી જાધ. ૨૩
 બીધે તિહા તે વાત મુણી, 'પરશુરામ આવધ ઘુઝ લણી; '
 રાન્તનુ-મુત તે સાદમુ જાધ, મારમ માદિ મિલ્યા ઝપિગાધ. ૨૪
 દેધ પ્રદક્ષિણા લાગિઉ પાધ; કહધ, ઝપિજી ! " સાદુ કન્યાધ. "
 માદરધ રીધનત છધ, સ્વામિ ! વિવાગુરુ માટઈ પ્રણામ. " ૨૫
 " માદરૂં વચન સતિ કરિ ચાપિ, જે બાન્ધવ માદિ કુઠુનધ આપિ. "
 " તે પરણાવ્યા બિદૂધ જાત. એકપત્નીનત તેડનધ, નાથ ! " ૨૬
 પરશુગમ આણી કિદિ કોપ, " ગુરુનું વચન ન કીજિઉ કોપ.
 ભુ તું મુખધુ કારેશ નાધ, તોહે હું આપેશ કન્યાધ. " ૨૭
 કહધ બીધમ, " સાબલુ, રે, રામ ! જુઉ, તે આદિ નથી કામ.
 શું તમ્મે કરિ સાદુ દયિઆર ? બીજા નગ શ વહધ છધ ભાર ? ૨૮
 તમ્મે મુલટ; શું બીજા નથી ? પિહિલી વાત ન જ્નેશુ રતિ.
 એકવીસ વાર નક્ષત્રી કરી, તે માદિ ગુઢુધ કેસરી. ૨૯
 ક્ષત્રી તણુ છે કીધુ બણુ; સાબલિ, ભેદ કહું તે તણુ.
 પિહિલા મારયા, તે સૂધા ક્ષત્ર, પછઈ જાપના તે તા અત્ર ૩૦
 ક્ષત્રી તણુ છે કીધુ બહુ વાર, તેડની વિધવા છે તે નારિ.
 તેહ નાગી ગૈ ઝાળીશુ-દાગિ, પરશુગમ ! વાણી અવિધારિ. ૩૧
 તેડના વીરભયના મુત રજા, તે ક્ષત્રી સૂધા નવિ થયા.
 કિમ તે અંશ તે આની લલ્યુ, ઘુડુનઈ ઠાત્રી કુડુ નવિ મિલ્યુ. ૩૨
 પિતાપક્ષિ રાન્તનુ મુઝ તાત, માત વિસધ મરૂં તણુ જાત
 વલિ વિવા શીખિઉ ઘુઝ પાસિ, બલિ આવ્યાની મ કુ આશ. ૩૩
 પિહિલું કિવારઈ મહત અમ્મે, તલારધ કિલિવિ ન રાખું કિમ્મે.
 કોઠે વાચક એણી પિરિ કહધ, 'પરશુગમુ પાસિઉ જાધ. ' ૩૪
 બલિ કન્યા ભુ રાખી આજ, ઘુ જાધનઈ મરૂંની લાજ ?
 ભુ હારું કરતા પ્રાકમ, ઘુ માદું સહી મૂરયામમ. " ૩૫

“પરશુરામ કિહિ, “કરિ સર્જામ.” “વાર, નાથ!” કહ્યું શિર નામિ.
 આયુધ-રથ અણુઆં પ્રોદ, કહ્યું લીખ, “ચાઉ આરુ” ૩૬
 રથે જીપરિ જ્ય બધા રામ, પાલા સુભટ કર્ય સર્જામ.
 પરશુરામ નઇ લીપમ ભડ્ય, ક્ષત્રીની તમ્યો જોજ્યો ખડ્ય. ૩૭
 ધનુષ ધરી કંધુ ટુંડર, જણ્યુ યાશિ પ્રસેકાવ.
 લીખ રથા પ્રત્યઆ તાણિ; કહ્યું યુરુ, ‘તમ્યો મેહ્લજ્યો બાણ.’ ૩૮
 પરશુરામિ મેહ્લ્યાં ત્રણિ બાણ; લીપમનઇ ભેલાં નિરવાણ.
 વક્તાં મેહ્લ્યાં તે બલભર્ય, પરશુરામનઇ પીડા કર્ય. ૩૯
 નાનાંવિધિનાં અભ વાવર્ય. રુધિર તણુ રેલા જતર્ય.
 શરસજ્ખ્યા નવિ જાઇ ગણી. મારી અર્જુ કર્યું ચાલણી. ૪૦
 આમિય-કટગ જીડી જાઇ, પણિ ગિ માંહિ કેહું પાણુ નવિ યાઇ.
 વદ્ય રુધિર, નવિ લહ્ય મદમાત, જણિય ખાખર ફૂલિઉ રાત. ૪૧
 વૈશમ્પાયન કિહિ, અવિધારિ, પ્રાકમ તણુ નહીં આવ્ય પાર.
 લીખ વસુ આકમુ અવતાર, પરશુરામ જુદ્ય અવતારિ. ૪૨
 ગુરુશિષ્યના છૂટ્ય બાણ; આકાશ-મારગિ છાલા બાણ.
 મુરપતિનઇ મનિ ચિન્તા થઇ, ‘દાનવ કુહુ પ્રગટિઉ સહી, ૪૩
 કૈલાસ થકા કમ્પ્યા શ્રીકૃષ્ણ, જુદ્ય કર્યું દિન સત્તાવીસ.
 શન્તન તણુ મુત કહિય શર; વદ્યતાં વાધ્ય સાગર-પૂર. ૪૪
 પછ્ય બાણ તાં કાઢ્યું એક; કહ્યું લીખ, “હવિ વાણુ છેક.
 મોડી વારના, યુરુથ! બકુ; ભલા વીર જુ આ સહી શકુ.” ૪૫
 કરિ તાણિ રિદ્ય માંહિ ભેહું જૈ; પરશુરામનઇ મૂર્ખાં થૈ
 પરશુરામ પડ્યા પૃથિવી, પછ્ય સીરપિ આખ્યાં જાહવી. ૪૬
 ‘જુ ઋષિ મૂર્ખાંયા જાગયિ, વુ કોધિ લીપમનઇ મારયિ.’
 ગર્જાજી જોલાં સ્તુતિ કર્ય. જગ્યા નપિજી ધમ ઉચ્ચર્ય— ૪૭
 “કવણુ કામિની કહીય તું?” કર જોડી કિહિ, “ગર્જા હૈ:
 મહુર અપત્ય અજ્ય અજાન. પરશુરામ! તું દયાનિધાન.” ૪૮

વસતા ઋષિજી એણી પિરિ કહ્યું, “યમ તાદ્વરુષ, તિમ માદ્વરુષ છધ.
 શિષ્ય નઇ સુત કાંધ અન્તરિ નથી. એહૂં કિહિયુ મ કિહિયુ રતિ. ૪૯
 તું લલુ લલુ, લીધમ ! લડ જન. સદ્ધ વિદ્યા તાદ્વરી, ધન્ય ધન્ય.
 મનસા શુદ્ધ, યયુ રલિઆતિ.” વલી લીધમ બોલ્યા વાત, ૫૦
 “આ લાયા નઇ આ કરિ ચાપ, તહિારા ચરણુકમલ-પરતાપિ.”
 ઉત્પતિઆં ગર્જા નઇ રામ. કન્યાનું નવિ સીધું કામ. ૫૧
 પિતામહ છુ પાણુ વડ્યુ, પુત્રીનઇ પાવક પરજલ્યુ.
 ગર્જા-તીરે ખડ્ગી ચિદિ, ઉમિઆપતિયં લાગી લિદિ, ૫૨
 “સ્વામિ ! જિહાં આવધ અવતાર, ભીષમનઇ માં, ત્રિપુરારિ !”
 આણુધ વનિ બલિનઇ મુર્ધ, તે દુપદનઇ ધરિ કન્યા યધ. ૫૩

૭૪૭

કહ્યું ૨૯ મું-રાગ ધવલ ધન્યાત્રી

બલી મુર્ધ તે ગર્જાતીરે; અન્તરિ ઈશ ઉપસ્યા છ.
 ઉદરિ બેપની દુપદ કેરધ, કરવા લીધમ-નાશ છ. ૧
 પુત્રી તે પરસિદ્ધ ન કીધી, જનમેજે ! અવિધારિ છ.
 પુત્ર તણી વાત ચલાવી, સદ્ધ બાલ-આકારિ છ. ૨
 નગર-મદિ જે નર નઇ નારી, આનન્દ્યા સવિ લોક છ.
 ભૂપતિનઇ ભલધ પુત્ર આવિઉ; સદ્ધના ભાગા શોક છ.
 ધ્વજ-પતાકા-તલિઆ તોરણ; [વલિ] જંબર ધોવાઇ છ.
 બન્દીજન જેજે જસ બોલધ; મહે મર્જલ ગાઇ છ. ૪
 તિવારધ જનમેજે રાજા ધમ બોલધ; વ્યન માદિ પૂઝી વાત છ.
 તનપાનઇ તન શિ કિહિવરાવિઉ ? કારણ કહીધ, નાય છ ! ૫
 હા, રાજા ! તલનઇ સમ્ભલાવું. રાધ દુપદ એક વાર છ.
 સુત-અર્થે વન માંદિ તપ માડિઉ; આરાધધ ત્રિપુરારિ છ. ૬
 પાર્વતીપતિ પ્રસન્ન થયા; કહ્યુ, “માગિ વર-દાન છ.”

વનતૂ રાજ્ય એણી પિરિ બોલિહિ, “આપુ પુત્ર-સન્તાન છ” ૭
 વનતા રામ્બુ એણી પિગિ ગોલ્યા, “પુત્રી એક છત્ર જણશિ છ
 તનયા પ્રીતીનધ તન થાસિ, લી મગધનઇ દણશિ છ” ૮
 ઈશવચન તિહા શીસિ ચમન્ચ મહિપતિ મન્દિરિ આવિહિ છ
 તે કારણિ, જનમેજે રાજન પ્રસિદ્ધ પુત્ર જણાવિહિ છ ૯
 ધમ કરતા વર્ષ પામ ગયા, પછઇ ઉપરીત ધસવધ છ
 પાસનના શીમાગ્ર-રાજ, તેડના માગા આવધ છ ૧૦
 રેફ પક્ષે નિર્મલ જોઇ, તેડની કન્યા આણી છ
 કપટ કન્યુ તે કુડુ નવિ જાણુ સુણિ, જનમેજે વાણી છ ૧૧
 ધમ કરતા બિહુ યૌવન પામ્યા, સો રહી રહધ વિચારી છ
 ‘પુરુષ તણા કાઇ બિહુ ન દીસધ મુઠ સરખી એ નારી છ” ૧૨
 દિવસિ ષ્ટલધ ખોદરિ ગર્ધ તિહા મિનિયા પુત્રી-માત છ
 ‘માધછ’ કાઇ તમ્બો કુકુનધ, ચાસરાની વાત છ” ૧૩
 મન્મુખ યૌ સુતા નવિ જોનધ નેત્રિ લરાખા તીર છ
 પદરિ પદરિ પરશસી પૂછધ, ‘એવડી શી મનિ પીરછ?’ ૧૪
 વનતી પુત્રી એણી પિરિ બોલી, “જન્મ થકી સિ ન મારીછ?
 માત-પિતા તમ્બો, છદિ રે મારધ પિદિયા લવના વેરી છ ૧૫
 અણુપ્રીછધ નિદિવા કરી દીધુ સિ જવ મારુ બોનાવ્યુ છ?
 કન્ય તુકુધ એ છવ રે કામિની વેગિ જર્ધ જોવરાતુ છ” ૧૬
 રાણીઇ કુખ સઘુ નવિ જાધ જૈ સમ્બરાવ્યુ મૂપ છ
 માડી વાત કહી પુત્રીની મત્તાકિ બીડી અલિ છ ૧૭
 ..... વાદલ મેલ્લીનઇ ચાનિહિ કોધે તન તિહા કાખુ છ
 “હવડા જૈનઇ દુષદનઇ મારૂ પેગી કટારી ચાપુ છ ૧૮
 કપટ કરીનધ પુત્રી માદરી, નાખી છધ તે જાલિ છ”
 વેગે -વચ્છેડે તિહા આવિહિ, બિહા રાજ પચાસ છ ૧૯
 દુષદનઇ તિજા જાણુ યન, જે આવ્યા છધ નિદિવાધ છ
 શિખળી તેડીનઇ પૂઢિહિ, “શુ કવુ ઉપાય છ?” ૨૦

- વનતી દ્વચરી એણી પિંગિ પોતી, ' જનવિધ એક વાઉ જ
તમ્મે એનધ પ્રશંસી ગણુ, હ દનીનધ મજી જ " ૨૧
- પણ તે વન માહિ ચાલી એનધ સમગ્ર આવિઉ જ
' જમાઇનધ મિનના મોકતુ', દુષદનધ કિહિરગ ધૂ જ ૨૨
- વનતૂ રાઇ એણી પિંગિ કહાવ્ય, ' મૃગયા ચાઉ વીર જ
તમ્મે આજનુ દિન આહિ રડું, મન માહિ આણી ધીરજ ' ૨૩
- કિષ્કિન્ધરી વન માહિ આરી, જિહા ઈશ તણુ આગ્રમજ,
જુધ તુ એક જ્યક્ષ બધડું જઈ, અન્ધક તેનૂ નામજ ૨૪
- ઈશ તણુ અનુચર એમ મોનિઉ, " શુ દુષ જઈ તુડુંનધ જ ?
આવડુ જે અશ્રુપાત કરઈ જઈ, કાણુ ગિદિ તે મુડુંનધ જ ' ૨૫
- પછધ વાત મહી વિન્તારી, ' જન્મ થકી સ્ત્રીનતિ જ
પુત્રી તુ પ્રમિદ્ધ નવિ કીની, સપનધ સુતની વાતજ ૨૬
- પિહિરવેશ જે પુરુષ તણા તે મુડુંનધ પિહિનવધ જ
ક્રમ ક્રમ પછિ પોતની થઈ મોટાના માગા આવઈ જ ૨૭
- અહા કુન મગ્ધુ તે ગમ તેની મન્યા આપી જ
કપટ કરીનધ મઝ પગણાની તેણુધ વાત ન જણી જ ૨૮
- અમના થકુ ઉ પડિઉ સસગનધ થયુ જણી જ
માત્રા પિતાય નિના આનિઉ હ કાલ માત્રા પ્રાણુ જ ૨૯
- વનતુ જ્યક્ષ તિહા એણી પિંગિ પોતિઉ, ' સાલનિનધ તૂ સાચુ જ
માહર પુરુષાતન લેધ જ કાનિ આનંદે પાણુ જ ૩૦
- શા માનધ તૂ પ્રાણુજ નાન ? દુષ મ ધરેશ રેખ જ
માહર પુરુષાતન લેધ જ હ ગિદિશ જીવેખિ જ ' ૩૧
- જીતીનધ આલિદ્ધન દીધૂ માયધ મેદિ યુ હાય જ
કન્યા શીતીનધ પુરુષ થયુ મર્વ આજી સાક્ષાત જ ૩૨
- સ્ત્રીપણુ તિહા જ્યક્ષનધ આપ્યુ સુણિ જનમેજે વાત જ
પિહિતુ જઈ સમગનધ મિનુ જોધ થયુ રનિઆતિ જ ૩૩

આજ્ઞોન્મદિ નિહા ય તેહ્નઇ ભાગી મનની ગ્રાન્તિ ૭
 આપાપજુઇ ધ્યાનકિ સવિ કુઠ આન્ધ, પામ્યુ શાન્તિ ૭ ૩૪
 એક દિવમની એહ નાગતા, બીજનૂ અથ વાજુ ૭
 ' પુર પામ્યુ આપૂ મિહિ નાપૂ ?' શિખરહીષ ધમ જન્યુ ૭ ૩૫
 પછઇ જ્યહા સવના મિનીનઇ આવ્યા, રમ્યુ રધ દામિ ૭
 ' કે દિવમ યથા અન્વક નાવધ એનૂ થ ૫૭ કામ ૭' ૩૬
 બીજા જ્યહુ રોની લાયા, " સાલનીષ, હર ભૂપ ૭ '
 પુરુષપૂઠુ કુનઇ આપીનરે, ચૈ બહુઠુ શ્રી રપ ૭" ૩૭
 પછઇ તે તિ । ખુધી બાલિહિ યઃ યઃ દૂર્જનઃ અર્જ ૭
 " અભયુ, કુઠ તુ કિહાનુ અધિક ? ધમ મેન્ના શિરનિ ૭ ૩૮
 ' ભુ જપગ્વિ' ચૈ વર આપિહિ, વુ એ રાપ વ નિહિન્યો ૭
 તુ મિનિ ને એ વુ નઇ એહનુ પુરુનાતન તેનઇ રિહિન્યો ૭" ૩૯
 શિખરહી તે પુરપ યધનઇ શિખરિહિ કિહિવગ્યુ ૭ '
 તે પેદિનુ મુકુનઇ પૂજ્યુ 'તુ મુષ્ઠિ જનમેજે રાધ ૭' ૪૦
 ભીષમનઇ પ્રતિજ્ઞા એની, શ્રી ચારુનુ નવિ યાધ ૭
 પૂર્વે કારણુ ૬૦ બન્ધુ, જે બનન્ત માહિ ૭ ૪૧
 તે માદધ ભીષમ ૭ શિ, જીના કામ્યુ માદિ ૭
 અપત્યના જૂધ માદધ મગશિ ન ૭ વુ વાનધ નદ ૭ ૪૨
 રાધ તણુ તિ । સન્ધે ભાગિહિ, અનઇ થયુ રનિઆતિ ૭
 તિજઃ પૂહઇ વન માહિની, મુકુનઇ સમ્બનાનુ વાત ૭ ૪૩
 કામ્યક વન માદિ કૃષ્ણ પધા ચા તે પુર નથી પ્રીછયા ૭
 ય કહીનઇ પાજ વત્તા, માલનવા મુઠ ધન્ધો ૭ ૪૪

કહ્યું ૩૦ મું—રાગ આરાહરી

વૈશંભાયન કહ્યું મુનિ, સાભયુ મધુ, ગજન ।

કાઠ પાવન, પાચે પિત્ર તહાન રે

૧

કાઠ પગશીનીનં ગખી રાણી, કાઠ દયાલજીઈ દુખિણી મણી,
વલી વાણી વૈકુણ્ઠનાથ ઇમ બોલિઆ રે.

૨

ઢાલ-વૈકુણ્ઠનુ પતિ બોલિઉ, “તમ્યો સાભયુ, ગજન ।

કહ્યું કૌવપતિ થયુ, આ વારનુ, અભુજન ।

૩

પ્રાગ્ધુ કાઠયા પ્રેમદાના, એણુઈ કર્મ કંઠૂ અગાય,
મહિમા તહારુ ગખિઉ, જેદનં લણુ, ભૂપાય ।

૪

મુખદુ ખ સરળ્યા દેહનં, દર્પ જઈ તિહા શોક.

લખ્યુ વિખિત નહોં ટલં. કંપના કરી દોક.

૫

આહિનં માડ, આહિનં ગાય દેવ, આહિનુ આજુ કાય,
જિહાલગં સનલા કર્મના, વાકુ ન થઈ વાય

૬

અધર્મ આગવિ નહોં વચં, તમ્યો જણુઓ નિગ્ધાર.

ધર્મ જાતુ દીપતુ, તેદનં દસિ જેકાર.

૭

હાવં તમ્યો તહારે કહી ગ્યા, મુખ દુ ખ ઝેરી વાત

માદગ કર્મની કાણી માભલુ, તમ્યો પાચે વ્રાત ।

૮

જિવારં ગજસુધ તમ્યો ગયિઉ, લડ જિતિઆ ભૂપાય,

મહિપાલ મોટા આવિઆ, તે માહિ હુણુ જિગુપાય.

૯

અવગુણુ તિહા અહારા, તે કરં જંધુ કોડિ.

જિગ-જેદ કાધુ સલા માહિ,” ઇમ કહ્યું શ્રીરણુગ

૧૦

“અધવ (૧) તેહ ગયુ, દારામતી મુઝારિ.

શાયદનં જિગુપાય મહાપતિ, હુણુ મન્ત્રાચાર.

૧૧

મેદની દવ તે આવિઉ મુઝ સાથઈ કગિવા જૂથ,

દિવસ સત્યાવીમ વડ્યુ. મુકનં માન નહોં થટિ મુથ.

૧૨

- એક વજ્રનુ વિમાન હૂતુ, આપિજી ત્રિપુરાગિ
તે મર્મ બેદ ભાજિઉ, ઇમ કદમ્બ જુગદાધાર ૧૩
- “પાપિઉ પતન પમાડિઉ, કરી અનેક પ્રકાર
તહા કદમ્બથુ મયા પૂહમ, દરી નવિ બધદા દારિ ૧૪
- વધી દુષ્ટ દાનન હણ્યા, કરયા બેદ અનેક,
કેવલુ ગિહિનુ આભયમ ? કિહિના નાવન છે ૧૫
- કા તમ્બો કાયર ચ નિષ્ઠ, બધદા પાયે વીર ?
સુભટનમ આવી પમ્મ છમ મેદ્લીઈ નહોં ધીર ૧૬
- હસ્તિનાપુરનુ નાથ તુ, કામ દેખતુ નહોં આજ.
એક છત્ર માયમ ધરયુ નથી, બાકી છમ સવિ સાજ ૧૭
- નિત્ય નિત્ય નારિ જમમ આવડા કહીમ તનલ, વીર !
રાજિ માહિ બન્ધન ધણુ આહિ સુખે રહમ ચરીર ૧૮
- અરે પાચિ બાન્ધવ ' સાભતુ કેકુ, કુન્તાના કુમાર !
એક પુણ્ય માદઈ તરુ છુ, તમ્બો પાચિ જલુ નિગધાર. ૧૯
- ધર્મનઈ મ દુરુવરુ સેના કરજ્યો અપાર
એદના પુણ્ય-પ્રતાપથી, પામશુ દુ ખ-પાર ૨૦
- વિપત્તિ આહિ આ વહી ગઈ, કદલુ છત્ર જે કાલ,
કાલિ તહનઈ નમાયું મવિ બોમિના જૂપાય ૨૧
- દુન્યોધન-શિર દડવડમ, તે ભનમ પડશિ, જૂપ !
પછઈ દારકા જઈ રહ્યા, ઇમ કહી અકલ-સ્વરૂપ ૨૨
- દુષ્ટુમ્ન પાણુ વતિઉ, ધર્મનઈ લાગી પામ
“હાવમ આપ મિતિશિ જુધ વિતઈ ગ્યુ માદિ ૨૩
- બાધજી ' કામ કે. છુ ? ” દુષ્ટીનઈ કદમ્બ આત
“વીગજી ' તમ્બો વાગન્ત્યો, દુખી ચાની માદ્રી માન ૨૪
- પુત્રનઈ પરજન્મ્યો, પાય માદરા તલ ”
દ્રીપદીનઈ રદન કગ્ના વ્તેમ, રાચુ બાધુ વલ. ૨૫

ઋષીશ્વર બ્રહ્મા કૃતા, તેનું નેત્રિ ચાલી ધાર	
‘આ ભોગ ભોજ્યો કર્મના આ દુષ્કર્મની કુમારિ’	૨૬
આશિષ લીધી બિહિનિની, આનંદ દૃષ્ટુમત્ર	
વૈશમ્પાયન બોલિયા, સુણિ, જનમેજે રાજન	૨૭
પછી પિત્ર તહારા રે મિલી બ્રહ્મા સાથે	
‘હાવડ આ વન છાડીય, બોનડ ન્યુધિગિર વાત	૨૮
મહાનુભાવનઈ બોલ્ય નથી કહું, જે આશ્રમિ એકે દારિ	
પછઈ તિહાયા બિહિયા, વન મેલ્લિય નિગધા	૨૯
ઋષીશ્વર પૂછ્ય ધણા, અતુલિન આપડ આહાર	
દૈત વન માહિ આનિયા તે કુન્તા તણા કુમાર	૩૦
	૮૨૧

કંઠનું ૩૧ મું—રાગ ધન્યાશ્રી

પછઈ તે વન છાડિય રે બીજે વનિ આ યા વીગ	
સપિ વણા-સાથઈ પરવરયુ રે ધર્મ કુરન્ધર ધીગ	૧
દૈત વન માહિ આવિયા, સપિ ઋષીશ્વરય રાધ	
વન તણી શોભા શી કહું ? ધમ કહઈ વૈશમ્પાય	૨
દુમનતા વહલી વિવિધ પધરિ, શ્રીફલ, દાડિમ, દ્રાખ	
જમ્બીર, જાંબૂ, કદની, શોભિત આમા-ચાખ	૩
અગ્નિ, પમ્તા, આબલી, એનચી, લવિંગ, અખોડ,	
ખજૂર, ખારેકથ સુન્દર, સોલમ વિધવિધ છોડ,	૪
ચારોની, અમ્પા, અગ્નિલી, બીજેરી નમ બદામ,	
સાગ, સીસમ, એર, ખાખર કેટલા કહું નામ ?	૫
મીઠા મદુડા અતિ ઘણા રાધણુ રાવી ચોન	
બહુ વૃક્ષ તે મિહિડા તણા, વિચમ અરીદાની આનિ	૬

- મોર, ખીરી, ટેર, કમ્બદા, લીળા, લક્ષ પાપ
 વાર વનમા શોભીછ તે વગસોનીની હારિ ૭
 વડ વૃક્ષ-ઝાયા અતિ લની મારુત મધુરા વાષ
 પીપના, પારમ-પીપ્પી ખીળ મુખિ ગણ્યા નવિ જાઇ ૮
 વેલિ, વાલુ નિઠેતકી પુષ્પ નાના-ભાતિ
 મોગરુ, મુચકેન્દ, કરણી, કમનની મહુ જાતિ ૯
 નાઇ, જુઇ નઇ માનતી, અવગિ કયા કાન
 પોઇજી, પાંજ, પુ પ-પાટલ, વધી જાતિ-ગુનાન ૧૦
 મુ. પ્રદિશિ નવપ નવ થૈ ગદ્દા વૃત્ત તા મિહિર ગમ્ભીર
 મોગ, ચાતુકે, અવગિ પખી, હંસ, મન્ત્રિ, કીર ૧૧
 મરોવર જળનિધિ લગ્યા રે કમન વિમ્સિત માહિ
 મધુર ગુગ્ગરન કરત તિહા પવન મધુગ વાષ ૧૨
 વેદાધ્યયન શ્રવણે સુપી મધુ, સર્પિ કંગ આશ્રમ,
 ધૂમ દીકુ તવ હોમ તથા ગનિઆતિ કયા ગાઇ ધર્મ ૧૩
 આરામ દીકુ અનિ જાતુ લા હગ્મિઆ વન માહિ
 ' જુ ગમઇ સર્વે સાધનઇ તુ આશ્રમ પ્રાજિઈ આહિ' ૧૪
 પછઇ તુ ગિયર થઈ ગલા જાકુ નરીશ્વરનઇ માયિ
 દિન દિન તે તિહા આતાર પામઇ, દ્રોપદીનઇ દાયિ ૧૫
 અક્ષેપાત્ર જે આપિયુ રે કરચપજાતે જેહ
 ક્ષાતિ સનઇ વિન્તરી, ત્રેનોકિ માહિ તેહ ૧૬
 ધર્મ આગ્યા જાણિઆ તે દૂત વન મુઝારિ
 માર્કણ્ડ મુનિ તિહા આવિઆ દર્શન-અર્થિ અપાગ ૧૭
 સાદસિક માદુ આવિઉ જાણુ ' જાણુ મુન્ય ' ૧૮
 આદ્યાર્જુ યૈનઇ ચગણિ નમિઉ, ન્યુધિષ્ઠિર ગજન
 ડામવ કુશ-આસન ગગી ડાગિ ધગ્યુ મૃગયર્મ, ૧૯
 વિવિધ પછરિ પૂજા મરી, ધમ મોધિઉ રાઇ ધર્મ- ૨૦

“ ભવધ, ઝડપિ ! તમ્મે પધાર્યો માદરૂ ભાગ્ય મોટું આજ.	
મહાનુભાવના દર્ગન થકી તે સરથા સધવા કાજ.”	૨૦
જીજી ઝડપિ જોઈ રહ્યા, “ આવી પિવત્તા, ભૂપ ?	
કવણુ-ગતિ આ કામિની ? તાપસના તનુ-૩૫	૨૧
હ પાણુનધ જાણું ખરુ જે વિચિત્ર દેઝ તર્લ.	
પિતાનુ સવિ કિહા ગચ્છ રે ? તમ્મે આવ્યા વનિ	૨૨
ધનુર્ધારી સાભયુ રે તહારુ અભુન્ન	
ત્રૈયોડિ કાપધ નામથી, કિમ આવવું પડયુ વનિ ? ”	૨૩
વચન એહવા સાભલી, જોયા ન્યુધિષ્ઠિ રાધ-	
“ ધૃતરાષ્ટ્ર-સુત પાપીય અહિ કાનિઆ વન માહિ	૨૪
છસે દૂત ગમાડિઆ, પાડિઆ અવથા દાધ,	
ગાજિ સર્વ હરાવિજી, વલિ નીગમ્યુ મહિમાધ.	૨૫
પ્રમદાનધ એણુધ પરભરી, નઈ કરયુ દુષ્ટજ કમ	
તુહી અમ્મે મોહ્યુ નહી રે, અહારુ તા જે ધર્મ	૨૬
જીપરિ પોણુજ પાવવુ, વન જોગવવુ વગસ જાગ	
તે માટધ અમ્મે આવિઆ રે, દૈત વન મુઝાગિ ”	૨૭

કહવું ૩૨ મું—રાગ એજ

જીજી મુનિ તિહા ગોલિઆ રે, “ ધન્ય, તમ્મે પામે બ્રાત.	
ધર્મિ ધડુ નવિ મેહલિઉ રે, જુગિ ગહી તે ક્ષાતિ	૧
હાલ-ક્ષાતિ જુગ માહિ. પિતરી, પાપિઆ-નિરિ પમ્નાવ	
ચક્ષ ય આરિ ગર્ધ, પિહિલા ધૃતગાષ્ટ્ર-ભૂપાવ ?	૨
હયા ! નેત્ર નવવટના ગયા, ય ગિદિ વલિઆ ડાટ ?	
ભીમ-સુન અન્તર કરચુ, કટિ, કટિ, રે ધૃતગાષ્ટ્ર ! ”	૩
ધર્મ કહધ, “ મુઝ પિત્ર તણુ રે નથી વાધધ વાક,	
ચમુ-હીન તે તા મે રણુ છડ, દીન દુર્ણલ રાક.”	૪

- “રાષ્ટ્ર ! ધમ કા કુલુ છુ ? વારધ રૂડી પધરિ.
આધતુ પશ્વિ પિતા કહાવધ. કુલુ ક્વેશ આધુધ ધધરિ ?” ૫
- “તે તાતતુ કાધ વાક નથી રે; દુષ્ટ દોગી તુચ્છ,
આપ-ગરવે આવરચા, મરડી રથા છધ મૂછ. ૬
- પાપ પોતધ અહારા, તુ થં કરધ રાધ તેહ ?
પાછિલા કુલુ ભોગવધ, કૃત કર્મ કીધા જેહ ?” ૭
- શ્રુત્ય મુનિ ધમ બોલિઆ રે, “સત્ય કુલુ છુ, રાધ !
ભોગ કુધ ભુ કર્મ તથુ, તે ભોગવ્યા વિન કિમ જાધ ?” ૮
- રધુનાથ સગ્ધુ કુલુ હશિ, ત્રૈલોકિ કરુ નાથ ?
પટાતુ અભિગેહ દ્વષ્ટ, તેહની રાતિ પગભાતિ. ૯
- તેહ મમિ વનિ નીમરયુ, જાત-જીનધ સક્તિ.
કથા મુલુના તેહની રે, રામાઞ્જિન યાધ અર્જુ. ૧૦
- સુકુમાર અર્જુ બિદ્ જથા, તાપસી-વેરે ત્રપિલુ.
દુ ખ માલિ દુ ખ પડ્યું, જે પિના પામિઉ મરલુ. ૧૧
- કાધ કુલુનધ નવિ મિત્થું. કુષ્ટે ગ્વથી નારિ.
લકું તથુ પતિ લેધ મથુ, તેહ કથા કહું વિન્નાર ? ૧૨
- પુનરપિ રાજિ પામિઆ, ભુ રાખિઉ સતિ-ધર્મ.
x x x x x x ૧૩
- દુ.ખે રથા તે પરજલી. સાલતુ મધું તેહ.
કર્મ કુલુ મેદવધ નહીં તુ કુલુનધ કદીધ એદ ? ૧૪
- તહારધ તિદા અતિ લાનું, જે બાત-નારી પામિ.
કુલુ કિલિયા અશગા નથી મવિ શ્વસુ શામેશ્વ મિ. ૧૫
- આટયા તિદા ઋગીશ્વરનધ તથુ આપિઉ આદાર.
તહારધ ધર-આગણા મગધું ઘે રતું વન મુઝરિ. ૧૬
- કાલિ ત્ત તમ્બો પામશુ રે, પોતાનું તાં રાજિ.
ગર્હ પૃથિવી વાપશુ રે, ભાજશિ મનની દામિ.” ૧૭

વૈગમ્પાયન બોલિઆ, સુણિ, જનમેજે વીર ।

માર્કણ્ડ મુનિ તિલાયા વયા રે દેધ ધર્મનંદ તા ધીર

૧૮
૮૬૬

કંઠ્યું ૩૩ મું—રાગ એજ

તે દિન ગર્હનંદ તિમ ગયુ રે, ખીજે દિન યયુ રે પ્રભાત

ઋષિ ધણાથ પગવરી રે બધડું હસ્તિનાપુર તણુ નામ ૧

હાલ-હસ્તિનાપુર તણુ નામ બધડું હુધ નિગમના નિર્ગોખ

સુણિ, જનમેજે' વન માલિ, ચૈ રણુ છધ બ્રહ્મચોક ૨

વેદ-શાસ્ત્ર-પુરાણ-સ્મૃતિ-કથા-કીર્તન જેહ,

કથા કહ્ય લગવન્તની ભોજી રહ્યા રસિ તેહ ૩

મોગ મન્ત્રઋષિ આવિઆ, પાણકવ જેણુ હામિ

બકદાદબ્ય ઋષિ આવિઆ, ધર્મનૂ બાપી નામ ૪

વલિ રામના ગુરુ આવિઆ રે, વસિષ્ઠ ગુરુ કિલિનાથ

વલિ અત્રિ ઋષિ આવિઆ આલ્યા . ઋષિરાધ ૫

વલિ કસ્થપ નંદ ભૃગુ આવિઆ રે, અરરિ નવિ નહ પાર

ધ્યાનક ઠાઠી આવિઆ તે ધર્મ તણુ કુમાર ૬

આસન આપ્યા દર્શના નંદ પૂજિઆ ઋષિ આપ

અવ હતા જન્મ અનેકના, તે ગયા પોતઘ પાપ ૭

“આજ હુ અભાગિલિ માદરી નિસ્તા નહોં એ”

કાંઈ દાન-દક્ષિણ આપતુ, વનિ શિ વડે વિવેક ?” ૮

પછી કથા કહી તા કર્મની, સુખ-દુખ તણુ મહિમાધ

બકદાદબ્ય ઋષિ મોનિઆ “સાલતુ, બસુધિષ્ઠિર ગાધ” ૯

સંસાર જોતા સવિ ગયુ, સિધ-રાજિ સમૃદ્ધિ જેહ,

જ્ઞાન જોતા સર્વ છધ રે, દષ્ટાન્ત સાલનિ તેહ ૧૦

- સત્ય, ધર્મ, કમવા, કૃષ્ણજી, એ આરિ એકે હારિ.
કોઇ કુદૃથી નવિ ગદ્ય અવગુ, કાણુ માત્ર એકે લગાર. ૧૧
- સત્ય વિના ધર્મ નવિ ગદ્ય, અનઇ ધર્મ વિના શ્રીરામ,
અનઇ ગમ વિના તા નવિ રદ્ય, રમા જેહૂ નામ. ૧૨
- તુ મત્યનઇ તમ્બો ધરી રહ્યા, તુ સકવ સમૃદ્ધિ પાસિ
પદારથ મધક્ષા મિતઇ, જિહા રદ્ય શ્રીઅવિનાસિ." ૧૩
- આશીર્વાચન દેઇ મવિ મિત્યા, ઋષિ આપ-આપણુ હામિ;
એટલઇ આમ પધારિઆ, નાગદ નઇ પગશુગમ. ૧૪
- વધી ભૂપતિ જાઠિઉ, લાવયાં એકે મનિ;
વિવિધ પિગિ પૂજા કરી, આપિઆ કુશ-આસન." ૧૫
- " કવણુ ભાવ્યજ અહારકે, મહાનુભાવ આઘ્યા આજ ?
દર્શન દુર્લભ દેવનઇ, તે સરચાં સવવા કાજ." ૧૬
- પીડા કહી તે પિતામહનઇ. જોસિઆ દયા-નિધાન-
" થોડુ દિદાડઇ પામશુ, તમ્બો મુખ તણું મુદ્યાન." ૧૭
- કાણુમાત્ર ગદીનઇ તે વત્યા; પામિઆ અન્તર્ધાન.
વૈરાગ્યાયન જોસિઆ, સુણિ, જનમેજે ગમન ! ૧૮
- પડઇ તે અવિ ગદિઆ. તે થયુ મન્ધ્યાકાજ.
કુવધર્મ મધયા માયવઇ. સુણુ, જનમેજે ભૂપાય ! ૧૯
- અકે અન્નાર્જન થયુ. રથામા મમાગઇ મેજ.
નિદ્રાવશ નરપતિ થયા. મામયુ, મધૂ તેજ. ૨૦

કડવું ૩૪ મું-રાગ વિરાડી

- કુશ-આસન વનના પાદડા, પાથગિઆ મૃગના આમડા
 આશાગે મેલી લાયગે, પાગતને અગ્નિન બેવડી ૧
- તિહા અવનીપતિ આસુધુ થયુ, મુખિયુ નીમાસુ મુકિઉ
 દુપદ તણી તનયા અતિ રુધ ભૂપતિના મુખ સાદ્મુ જુધ ૨
- એમ દહધ પાગ્યાલી મતી, “ગમજી” દુખ સન્નિમત્ત નથી
 કા ગયજી” જાય આવુ ? એ રતિનધ માથધ સિના પડુ ૩
- ક્ષત્રપતિનધ એવડી શી ક્ષમા ? એણુધ જાને વણુાં દમ્યા
 રાજા એદા નાધિ હુધ ગક તધે તા વાલિઉ આડુ આક ૪
- ક્ષત્રી કેમ કહાવુ દીવિગે, કા આદવા કાયગે નીરકયા ?
 અમના-કગિ દોત હથિઆગે, હુ પ્રાકમ દેખાત સાર ૫
- પૂરે જૈ પૃથિઉ પ્રજાદ, બનિ ગમજી અતિ ઉવાદિ,-
 ‘કારણુ મુકુનધ એદજી કુ આપ, ક્ષમા ભની કિદિ, કુ, પ્રતાપ ?’ ૬
- તે બપરિ દષ્ટાન્તજ સુણુ, મળાદ પોત્ર-પિતામહ તણુ
 વનતા બોલ્યા તે પ્રજાદ, ‘સાભાનિ, પોત્ર’ કહુ ઉદ્ધનાદિ ૭
- રાજનીતિ તા એ ની છધ મમના હુધ હુ દેદજ ગહધ
 ક્ષમાનન્ત જુ હુધ નરેગ, હુ પોતાનુજ રદધ દેગ ૮
- પૃથ્વીપતિ ! એવૂ સાનુ, જે પરગતિ નુનિ આનુ
 નામેથી છૂટધ નિગણ દબે પડતા જાધ પ્રાણુ ૯
- તાપે હુ મૂળધ ત્રેતોડિ, તુણા રુ હુદિ મન્તોખ
 ક્ષમા-દયા આણુની તિના, પ્રાણીમાન પીડાધ જિહા ૧૦
- પોતા તણુ હુધ જે વેરિ, તેથ ગુરુ ન કરની કરી
 સવલા પાનુ જુ સત્ય નિધર્મ, હુ છૂતગ્યા તે ખૂધર્મ ? ૧૧
- જુ રમ્યા જાહા ગગિ-માટધ, હુ હ આઠી તે શા માટધ ?
 બપગિ હ આડધે નવિ સગૂ જાહા પિ .... છુ ધણુ કગૂ ૧૨

આણી મહામા ગુહ્ય સમય ઊપગિ કુષ્ટ કુચામન દમય
 મય્ય પચન તવ બોલિહિ ક્ષુર્, તિદાગઈ નિદિગ ન આપય ધગણિ ૧૩
 કાઈ તત્તી કુષ્ટ પૂતલી, તેણુષ અસગિ જમય જલી
 ક્ષત્રી નીચા ધાનય કાન, કીડુ ધર્મ, તે કુડુ રાજન ૧૪
 પોતાની તિદા સ્ત્રી વગુઆય, ક્ષમા લીજિઈ તુ ધર્મ જમ
 કીઈ શાસ્ત્ર-વેદ-પુગણ ? કીઈ મૃતિ બોલય વાણિ ? ૧૫
 અમનાના કાકય પ્રાગણ, નગપતિ નીચૂ નિહાનય ધરણિ
 વેદ-પુગણ તા સધના નહ સાભનિ, ગ્રામી ૧ માયુ કહ ૧૬
 ગોબ્રાહ્મણ નઈ સર્કટ પડય, ક્ષત્રી ૧૫ તે વારે અનય
 જુ ગાણી નઈ ગદય મન માહિ, કુમ્ભીનરકે તેહ પચાય ૧૭
 પોતાની સ્ત્રી વગુઆય આપિ, જુ પોલીજિ યુ લાગય પાપ
 એવી આલિ તહારઈ હસિ, સભા માહિ તા સીનય કશી ૧૮
 જે મવિ મેદની સન્ન્યાસી થયા, વાનપ્રથ્ય જે વન માહિ ગયા
 તેહનઈ જનપાત્ર ધોય લાકડી, તે જાતા લીય ધડધી ૧૯
 રાજ-નાજ નીગમ્યા, યુની ભૂપ ૧ તે ધગી ક્ષમા ?
 સ્વામી હ તા કહાવૂ સતી માહુય કાજિ કિહિતી નથી ૨૦
 જુ હ અર્થ મહ આપણી, તુ નગ જની પાપિણી
 સ્ફટિક મદામણિ તણા આવાસ પિગિપિગિના ચિત્રામણ આસ ૨૧
 અન્દન-અર્ચિત તે આગણા, ચોક ચોરાલી સીની તણા
 સુન્દર મોનારપ પર્ણકૈ રત્નજડિત ઝનકનતા નજ ૨૨
 તે ઊપગિ તણી, મનપત્રય મન ધણી
 તિદા, પિહિય ૧ તચો પુન્તા હ પાગ તનાસુ નઈ ધોરતા ૨૩
 માખણ જેહુ તહારુ પિણ સ્વામી ૧ કિમ વેકુ વન-ખણ ?
 દર્ભ-રાનાકા ખૂચય તજિ તે માટય નથી ગિહિત મજ ૨૪
 આ પિહિતુ બધકુ અભુન, નામે કમ્પય ત્રણિયુ જુવન
 તે બદકા કુણુ તાણુય ચી ? માય કવણુ જણયા જે વીર ? ૨૫

તેણુષ શીસિ અઠંગુ આપ, ખમા ભલી કિહિ, કુલ, પ્રતાપ ?
 ભીમસેન જૂખ્યુ નવિ રહ્યુ, આહિ આલ્યુ અર્ધ ડીલિ થયુ ૨૬
 કૌરવ એની છઠ મુખડી કુણ બોવઠ એહનઠ મુખી ચઢી ?
 તે લેઠ ગદાનઠ બઠસઠ આપ, બમા ભલી કિહિ, કુણ ? પ્રતાપ ? ૨૭
 નાહનજિઆ નિકલ-સિદિદેવ, લાડકવાયા તે અવરચમેવ
 નાના ગમઠ પિરિ-પિના ન્જી, કમનપત્રપલ કોમલ અર્જ ૨૮
 કુન્તા-કરિ કગ્તા ભોજન, અતિ સુન્દર માદ્રીના તન
 તેણુષ તમ્બો તા દોઢા, ખાપ. ક્ષમા ભની કિહિ, કુણ ? પ્રતાપ ? ૨૯
 કૌરવ મનિ તા હમતા હરિ,
 ' અમ્બો નગરિ, એ વગડિ વસિ ' ૩૦

૩૦

૬૧૬

કંઠ્યૂં ૩૫ મૂ—રાગ સામેરી

જ્યુધિષ્ઠિર તા જોનિઆ, “ સાભનિ સૂધૂ, નારિ ’
 સંસારી સગખી તૂ થઈ, દુપદ કરી કુમારિ ૧
 જુ રાજિની દુધ કપના તુ જાળ્યો તહાગઠ દેશિ
 અહાગઠ રાજિનુ ખપ નથી, ધમ મોલ્યા ધર્મ-નરેશ ૨
 “ ગણી’ જેણુષ જેહુ હનખ્યુ, તે તેદનાનઠ ધાધ
 કવણે રાજિજ વાઝિજ, કવણે મલ્ય નછ ક્ષમાત ૩
 લાધ ઋદીશ્વ’ તમ્બો માલતુ,” ધમ કહઠ જ્યુધિષ્ઠિર વાત
 “ રનબાન દુધ જેહનઠ એહુ, તે પડુધ પિણ પ્રતિ સર્વાતિ ૪
 જુ દોગે રાજિ વાઝિજ, તુ કરુ બધકા જાનિ.
 માદુગ મલ્ય-ક્ષમા, તુ મર્ ઇધ,” ધમ કહઠ જ્યુધિષ્ઠિર રાજ. ૫
 સત્યે તુ સગજ તપઠ, નછે મલ્યે વાગ-મોમ.
 સતપના માદુજુ માટઈ, ગહુ છઠ આ બ્યોગિ. ૬

- સત્યે તુ સર્વં ઔપાધ રે, ક્ષણં પારે માસિ
મેવ-મારુત સત્યધી, સત્યે તુ અવિનાસિ ૭
- સત્યે તુ શેર ધરી રણુ રે ક્ષમા, નહીં પશ્યુ ખેદ
સત્યે વહ્નિ પરજન્ય રે સત્યે આરે વેદ ૮
- સત્યે લિહિ લોપઘ નહીં, સમુદ્ર સત્ય-અધીન
સત્યે તા મપિ દેવતા તે મન્ત્રના આધીન ૯
- સત્યે વનિ નડીશ્વર રથા મરીનઘ આશ્રમ
યતુ-યાજન-નૌનાન-મન્થા, મત્યે સવના ધર્મ ૧૦
- સતિવન્ત તુ આગઘ હવુ, ત્રિશ્વ તણ હરિચન્દ,
જનપતિ માહિ રાજિહિ, તુ આપણિ કવણુ મન્દ ? ૧૧
- વિશ્વામિત્ર-વસિષ્ઠનઘ ર પડ્યુ મેહનઘ વદ
'હગ્નિન્દ્ર સતિ ચૂમ્ધ નહીં,' ધમ કલઘ વસિષ્ઠ ઉદ્ધાદિ ૧૨
- વિશ્વામિત્ર મ્હઘ, 'ચૂમ્ધ' સદી પોણુ પાળી બાદ
પરપન્થ તા પોદ્ધ' કરચા, પણિ સત્ય ન ચૂકઘ ગાધ ૧૩
- રિધિ ગજસમૃદ્ધિ સવિ હાગુ જન મરિહિ બ્રાહ્મણિ
જાપગિ તા રણિ કગિહિ રે, મવા ભાગ મુવર્ચ ૧૪
- તનન્તાત હેઠઘ નીસરચા રે, આપવાનઘ રણુ
અગિહિ તા તડકુ પ દ, ધીમી ન્દા તા ધગણુ ૧૫
- રોહીદામ આર નાદનુ, મોજની પિહિરી શગણિ
બ્રાહ્મણે જોદાની લીરી, 'આપિ માદ્' રણુ ૧૬
- સતિવન્ત તુ એ ૧ રનુ, ત્રિહિયાણુ દુનન્દાયિ
શ્રી-મગ્યા પગ્યા જૂજુઆ, વેદ પુણે વાળ ૧૭
- ઉરણુ બ્રાહ્મણનઘ થયુ, ને આપિની સરાભાર
અન્તનિ શ્રી મોર્નિન્દુઘ રે, કરી તેની સાગ ૧૮
- હગ્નિન્દ્ર પુરી-વન્તગિ વચ્ચુ, ભુ મત્યે ગમ્ય આપ
તે માનઘ, રણી માન યો, ને ધિમ પડુ પગનાપ ૧૯

- સતિવન્ત રાધવજી દેવા, દશરથ તણા કુમાર;
પિતાનું વચન શિરિ ધરી, ચાલિયા વન મુઝારિ, ૨૦
- ભાર્યા, લધુ બ્રાત સાચઈ. તવ ચઢાવી રીસું,
અપર માતાઈ જે કહ્યું, તે વચન ધર્યું શીસિ. ૨૧
- રાન વગડછ રડવડછ નઈ વચ્ચ-પિહોણા વીર,
એહવા માંહિ નારી ગઈ, તુહી ન મેહ્યું ધીર. ૨૨
- તેહની સ્ત્રી વધી નઈ રાજિ પામ્યા, પણિ સત્ય ન ચાહ્યું જાય.
તે માટઈ, રાણી ! માનજ્યો, જે ધિક્ક પડુ પરતાપ. ૨૩
- સતિવન્ત રાજ બલિ હવુ, પ્રજ્ઞાદજી તણુ વન.
જ્યન નવાણુ કરચા તેણુઈ, જિતવા ધન્દ્રાસન. ૨૪
- એક તણુ આરમ્ભ કીધુ, ખલભલ્યા સુરરાજ;
પરમેશ્વરનઈ પ્રારમ્યા, ' હાવછ રાખિ, શ્રીમહારાજ ! ' ૨૫
- બલિ-દારિ વાગન વેપ ધરી, કરછ નિગમના નિર્દોષ.
અન્તેહર માહિયુ આવિહિ, તિવાગછ રૂપ દીઠૂ તોક. ૨૬
- રાધ અતિ રલિઆતિ થયુ, ' માગિ, માગિ કાછ દાન. '
' જાંઠ કરમ મેહિની અછનઈ, આપીછ, રાજન ' ૨૭
- ત્રણિ લોક ત્રણિ પગ લેછ કરચા, પછછ અર્ધનુ નહીં દામ;
પૂઠે પગ દેવરાવિહિ; પાતાલનુ કીધુ સ્વામિ. ૨૮
- તેણુઈ સતિ મૂઝ્યું નહીં, જુ દામા રાખી આપ.
તે માટઈ, રાણી ! માનજ્યો, જે ધિક્ક પડુ પરતાપ. ૨૯
- જે નરકગામી જીવડા, જે પડચા છછ મોહ-પાશિ,
થોડછ ઘાદછ જાણુજ્યો, જે અધમ યાસિ નાશ. ” ૩૦

કંઠવં ૩૬ મૃ-રાગ એજ

- બીમ આવી ઊભુ રહ્યું; રાષ્ટ્રનંદ કરચુ જીહ્વાર,
 " કાંઈ એક કહ્યું, તે સાંભળુ. તમ્મો મ કરચુ તિરસ્કાર. ૧
- કીરવ મનિ હસતા હસિ; કરતા હસિ મનિ ગેહ.
 સિંહ મેહસિવ સાંકળી. એક વાર હ્રદ મેહસિ. ૨
- જાણીઉ, હસ્તિનાપુર દુર્ગ નહીં, કીરવ કુલથં જન્મ.
 મુદ્-દામિ.....પાપકં, તુ તું સેવિતં સત્ત્વ. ૩
- એ અકમી અભાગિઆ, અન્ધ તણા કુમાર;
 ચીર એહ થં તણાવધ, જામકા સભા મુચારિ ? ૪
- મદા મેહલું વેગધી ર, કંઈ કમ્પર ત્યાંતિ.
 બીમ જે કહુ યોક્તા તે આવતા યોગ્ય માલિ. ૫
- મુદુનંદ મુત્યુર્ન મનમાં નહીં, જામ લોકતુ નહીં તાસ;
 હં અગ્નિયુ નવિ ઉચ્ચ, પશ્ચિ પ્રકિરિ વાહરંદ પાસિ. ૬
- એક વારની દિલિ આગન્યા, હં લાગું તજારંદ પાષ.
 કિલિસિ, 'અધર્મ પાણ્ડવે કરિલ', લૌકિક માંતિ કિલિવાષ. ૭
- તે માહંદ તામનંદ હં કહ્યું, તે માહંદ શિરિ માલિ.
 એકવાર જુ નવિ આથં, તુ નવિ સમંદ અન્તરિ જાલિ. ૮
- બીમું તુ કાંઈ દુઃખ નથી, પશ્ચિ એક હંદ મનમાંજ,
 કિલિસિ, 'માફીપણું કમ્પં.' એ મનિ મોહટી દામિ. ૯
- જૂઠા પાસા પાકિઆ; અરે કાલિઆ ધનિ મલ્લ;
 મૂલિ જીવરિ કર પાતણ, એ રિદંદ મોહટી રાસ. ૧૦
- કદાચ કિલિવા મરીગિ; એરણ રહંદ મનમાંજ.
 બીમું તુ કાંઈ દુઃખ નથી, પશ્ચિ દુઃશાસનની દામિ. ૧૧
- 'વદનિ વાકંદ ચીર કાકુપા,' વીસરંદ કિમ પાત,
 દુઃખોધન નંદ દુઃશાસન જુ એકવાર આવંદ લાચિ ? ૧૨

- મુહુનઈ મતિ જાઇ તુ દિવસ નહોં, દિવસ તુ નહી રાતિ.
 ધમ વરસ તેજજ કીહા જવા ૧૩, લેખ ધરણિ કૂટખ હાથ. ૧૩
- “ એક વાર તા, ધર્મજી ! આપીઈ મુઝ શીખ.
 મત્યુથૂં અદકૂ નહોં, એવડી શી જઇ બીદ્ક ? ૧૪
- પોતાના ધર નીગમુ, લોકની ગણુ છુ લાજ.
 કુ ગાસનનૂં રઘિર પિઝી તુ સમઇ માહરી દાઝિ ” ૧૫
- “ ભીમ ! તું તા સત્ય કહઇ જઇ, ” વચન બોલ્યા ધર્મ,
 “ મુહુનઈ એ મતિ કિહા હવી, જે રમવા છૂતજ કર્મ ? ૧૬
- નીપજનાઝ નીપનૂં રે, હવૂં તે હોનાદર.
 તમ્મે તવ મુહુનઈ રણુ, મ્યધી બાન્ધવ આગિ. ૧૭
- અધર્મીનઈ માગતા, રમૃતિ આપઇ ન્યાય.”
 ભીમ વધતુ બોલિહિ, “ ધમ કા કુદુ છુ, રાઇ ? ૧૮
- અમ્મે ન યાગિ તલ્લ જીરસા. તમ્મે માલતુ, મહાગજ !
 એટલુ કિહિવુ તુ ષડ્ધુ જઇ, જુ નથી ગિહિતી દાઝિ.” ૧૯

૩ દેરાતપર્વ—

કહ્યું ૩૭ મું—રાગ દેશાખ

- નિતિ નિતિ આપઇ આદ્ય ઝપિનઈ મર્વયા;
 ભજન કરઇ ભગવાન, ખીજી કાઇ નહોં કયા. ૧
- મૃગયાઇ જાઇ વીગ, કિહિ આમિય મુખ આગનિ ધગ્ધ
 ક્ષત્રીનઈ જે કર્મ કલા જઇ, તે મધ્યા કગ્ધ. ૨
- ઠાલ-કુવધર્મ સધવા માયવઇ, આપાપણુઇ અધિનારિ,
 તિવારઇ વ્યાસ મુનિ તિહા આપિઆ રે, દૈત વન્ન મુઝાગિ. ૩
- તિવારઇ હસ્તિનાપુરધણી હગખિહિ રે; બાહુ ચયુ તેરુ વાગ.
 પાગ્યાલીજ પાગિ લાગી, કરયા બહુ નમઝકાર. ૪

- આમન જે મૃગચર્મના, બેપગિ બધસારના તે તાત
વિવિધ પદગિ પૂજા કરી, અત્યંત સધના બ્રાત. ૫
- પછી પરાચર-સુત મોનિહ, “ તૂ, ગયછી ! અરિધારિ
તમ્મે તહ્માગ્ધ પાનિજ તે વચન, જે વિહિવારિ ૬
- તહ્મારધ આદિ અતિ ભનૂ છં, ગજની પધરિ, રાધ !
અનેક અપિ તિહા આહ્વાર પામધ, તેણુ વિસ્તગિહ મહિમાધ ૭
- તમ્મે તુ જાણુતા હશુ જે, સુખી દરિ દુઃખોધન
કમકિ તેદ્નધ અતિગણી રે, એહ તહ્મારી, રાજન ! ૮
- પ્રથમિ મન માહિ ધણુ, તેદ્નધ તહ્માર ત્રાસ
ધિધ પુ તે ગણિ માહિ ભનુ, ભનુ આ વનગ્રાસ ૯
- વરી વ્યામજ મોનિઆ, “ તમ્મે સાલનુનં, ધર્મ !
આ નન થકુ કહો વેગનુ, તમ્મે કરી ગહુ આશ્રમ ૧૦
- મોન મુનિવર પ્યાન-જોગી, દેહ દમધ છં આપ
તોનધ તહ જોધ કરી, મનિ બેપજધ પરિતાપ ૧૧
- અનના અર્થો નથી, જેદ્નધ મહા છં સન્તોષ,
તોનધ ઝવ-હિ સા જોધ કરી, મનિ બેપજધ છં રોક ” ૧૨
- “ અપાર, કા ? સ્વામિ ! કા નહો ? ” ગેલ્યા ગધ તેણી વા
“ આજ આ વનમા રહ છું, મનિ બીજધ દાહગિ ૧૩
- જે અહિ થયો દુઃખ બેપજધ, તે કા કરીધ, નાય ?
અત્માગ્ધ આદિ શ આજધ ? ગહી બાપની મીરાતિ ? ” ૧૪
- વરી ધારજ મોનિઆ, “ તમ્મે સાલનુ, નરેય !
ગય થનિધ સાલનુ, એ મન કહુ ઉપદેય. ૧૫
- તે બી મ કિહિ નિ દ્રોણ જાણત, અત નહો કુદ પાસિ
તે ગય તિ જના દસિ, તે મન્ત્ર કહે પ્રકાશ ૧૬
- મત્યુ-મૃતિ નામ દેના, શીખનૂ, ગજન !
અલન વિષુ નિ આપીધ, કહી થા અન્તર્ધાન ૧૭

- પછઇ તે વન મેલ્લિલિં, આવિઆ કામ્યક વનિ,
વિદ્યા ફતી વ્યાસની તે શીખવિઉ અર્જુન. ૧૮
- “ આગઇ તા અર્જુન તણુઇ, વિદ્યાની ય્યાગિ આખિ.
પચ્ચાયલુનઇ પાપયુ, વધી ગરવ-ધરનઇ પાખિ.” (?) ૧૯
- પછઇ બ્રાત પાયે મિલી બહા, ટગિઉ મનિ વિચાર.
x x x x x x ૨૦
- “ સવિ શત્રુ સમલા આપણા, તે બીખમ દ્રોણ ય્યાગિ. ૨૧
દુર્જયોધન પુતળ તેહ તણુ, જે વણુવદઇ નાપઇ ગણિ,
જેણુ અબલાના પ્રાગણુ કાઢવા. તમ્મે વિચારુ મનિ, મહાગળ. ૨૨
- તે માટઇ ફ અર્જિ જઈનઇ, ભણુ તા વિલાઇ
શત્રુનઇ ધમ જિતીઇ, બીણુ નહીં ઉપાય ૨૩
દુર્જવણિ મનિ આણી રલા, વધી કાગકાપતિ ધગ
તે માટઇ જુ તપ ઠડ, તુ સન્તોષુ જગદીશ.” ૨૪
- ગદગદ ઠપડે બોલિઆ રે જ્યુધિષ્ઠિ ગજન,
“ માહુ મન કુણુ ગખસિ રે, તુ વિના, અર્જુન ? ૨૫
આ બીમ ગંગા, નિકુત નાહનો, મુલક જઇ મિહિરેવ,
પૂજયા વિણુ બોલઇ નહી, વીર તા અશ્વમેન ૨૬
એકલી જે દ્રોપદી, પુદુચઇ ફેલઇ હાહન ?
નિતિ નિતિ ઘટલા કસીશ્વરનઇ, આપેનુ આદાર. ૨૭
- માહુરઇ બન તા જલનું, અર્જુન નહી આપ
એ માટઇ કુહનઇ દુખ નહી, માહુરઇ પોતજ પાપ ૨૮
તુઝ વિના માનઇ નહો, વીગ ? તે માહુ મન.
જિમ રામનઇ લક્ષ્મણુ ભિચ્યા, તિમ મુહનઇ તુ, અર્જુન !” ૨૯
- અર્જુન કહઇ જઇ, “ રાયજી ? તમ્મે દુખ ધરુ શા માટિ ?
ચરણુ પાછા તુ ધર, જુ વાત ધાતુ ધાટિ.” ૩૦
- પછઇ વીર સધવા તેડિઆ. અર્જુન કહઇ જઇ ધમ
“ ધર્મરાઇનઇ દુહ્યાના મુહનઇ કરુનઇ નીમ. ૩૧

- આ હીમ નિમતિમ બોલસિ. રાધ ધરસિ શોક.
તમ્બો કુહુ તુ આહિ રહ્; ન જાજિં મુખોદિ.” ૩૨
- પછઇ વચનિ દાદા કરયા; વઘી ચરણે ધાત્યા પાણિ.
“સ્વામીશ્ચ ! રાગ તહારા, નહી કુહુવીઇ ધર્મરાણ.” ૩૩
- પછઇ અર્જુન આલિઆ, સવિનઇ નામી શીસ.
“કારણ્ય સવસા સિદ્ધ યાન્ત્યો,” એ સતી દિધ આશીસ. ૩૪
- પછઇ વિદ્યા હૂતી વ્યાસની, તે ઉરિ ધરીનઇ આપ,
અન્તરિક્ષ એહવુ આલિઉ, લડ વિદ્યા તથુષ્ઠ પ્રતાપિ. ૩૫

૩૫
૧૦૦૦

કડવું ૩૮ મું—રાગ એજ

- વૈશમ્પાયન બોલિઆ, મુણિ, જનમેજે મનન !
હન્દ્રકીવ પર્વત બેપરિ, આવિઉ અર્જુન. ૧
- રવર્ગ તિહાધૂં મમીપિ કુષ્ઠ. રાકનઇ ચથું તે જાથુ,
‘અર્જુન આવિઉ મુઝ લથુષ્ઠ, વિદ્યાનઇ નિરવાથુ’ ૨
- પછઇ વિપ્રવેમે આવિઉ, વૃક્ષની બધકુ જાદિ.
અર્જુન-આકુ બેગરિઉ; કહધ, “મુખદ ! જાએય ક્યાદિ ? ૩
- દેવ, દાનવ અનઇ માનવ, બ્રહ્મા, કિન્નર વીર,
દીસઇ જઇ કુહુ પાઉયુ ધનુર્વિદ્યા તણુ ધીર. ૪
- આદ્ય જઇ કરિ આપના. તણીર-ભરિઆ પાસ.
આદિ લગઇ કિમ આવી સહય ? વચન વહનિ પ્રકાસિ.” ૫
- “તુ ધર્મ તણુ હું અનુગ્ર કહાવું. દરિનનાપુર મુઝ મામ.
કુન્તા તણુ હું દીકરે. અર્જુન ભાદ્દે નામ. ૬
- પિત્રાદ્ય પરજન્મ; કારિઆ વન માદિ.
તેજુઇ અર્જિં જગે શીખવા, હન્દ્ર રહધ વિદ્યાહ.” ૭

- ૧-૬ નઈ તિસારઈ સોજાગ્યુ જે કુન્તા તાપુ સરૂને,
 'અલ્યુન' માદુરુ ચિહિર. દાપા કર્યુ' ન' ૮
- અસાન્યુ ગોસાઇ નાં. સુરસાઇ રચિજી ગણિ,
 પ્રગટ માનિઈ બોલિઈ, "અલ્યુન" તૂ મન્ય, મન્ય' ૯
- કર્યુ કુબડલ, વદન કોમળ, મુગડ અલકમ સીમિ
 અલ્યુન મહિન મે રજી, પેખના સુર-તેરીમ ૧૦
- સુરતિ નદી તાં દેની વારગે પડ્યુ તે જૂપ
 'મઈ લોક સપથા નિરખિયા, આ કાગ્યુ કારણ-૨૫ ?' ૧૧
- પછઈ તે પારાઇ મધ્ય પ્રથમિ પડિઈ પાપ
 પામિ મની ગણકુ કરજી, પાપ ગોસિયા સુરસા — ૧૨
- "તુડનઈ રાગિ' જાનિઈ શીખડૂ, જે વાલ્મલિયા-એડ,
 સુતિતલિયા શીખડૂ, જે અબેચ નઈ અમલ ૧૩
- પમિ મામઇ ખખા કરી તુઝ મીસિ મકુ દામિ
 પછઈ તુડનઈ શીખડૂ, નિયા સહિ સાદસા ૧૪
- તાપ મધી જે મોડુ તે અજાઇ મારતાર નામ
 'તમો નર-દારામખુ અનતરના' તમો જાન્યુના દશુ વાલ ૧૫
- જાપ મોહડા શી મદાદે ૧૭, જાનઈ ભજા શીખાગાનત
 પિદિયુ તેડનઈ પ્રારથુ, રથાનક રિથગ કરી મિનિત ૧૬
- તે તાનઈ તુડા પછઈ થાસિ તિના સવિ આદિ
 દેગાકિ તુઝાથી કમ્પસિ પાછ સુગા-મિગિ પાપ' ૧૭
- "મ દે ૧૭ મુડાઈ કિદા મિથા, જે જગત સાંસા ?
 અમો મન્દલાગી જીવન, તે નઈ નમક, સુરસા ?' ૧૮
- "આ થકા જાઉ ઉતાર દિસિ, કૈથાસ પર્વત-પાસિ
 નરખડઃ વાડી અતિ વાલી, પદ્મી કમ્પ નિથાસ ૧૯
- તિદા અકુદિન રમઇ ઉમવાપતિ, ચુગ્ગનર કરઇ જેડની રોડ
 અકમગતિ કુણિ નિ કસિઈ, એટલુ મોટુ શી મદાદે ૨૦

દિહારઠી ભૂતગણુશં પરવરણુ, દિહારઠી ભૂતજ આદિ.	
વેદ બેદજ સિદ્ધિ નહીં, જોડનઠી જટા માંદિ ગર્જ.	૨૧
દિહી વારઠી રૂપ એડવું ધરઠ, લોક-પ્રલેકર જાણ.	
કિવારઠી દષ્ટિયું અમૃત ઝરઠ, સર્વિ લોકનઠી કલ્યાણ.	૨૨
એડવુ જુ ઉમયાપતિ એકમનિ તાં આરાધિ,	
તે તુડનઠી તૂડા પછઠ, સર્વે યાસિ સાધ્ય.”	૨૩
અગોચર એક મન્ત્ર ઇન્દ્રે, આપિઉ અભિધાન,	
“તુડનઠી મિત્રસિ મહાદેવજ,” કહી યયા અન્તર્ધાન.	૨૪
વૈશમ્પાયન બોલિઆ, સુણિ, જનમેજે રાજન !	
પછઠ તિદાધી યાસિઉ, ઉત્તર દેસિ અણુન.	૨૫
	૧૦૨૫

૬૬૫. ૩૬ મૂ.—રાગ ...

આવિઉ પર્વત-પાસિ, અણુન તેડ સમઠ.	
સુન્દર સોભઠ વન, વિદ્યુમ અહુ રમઠ.	૧
વૃક્ષ-પૂક તણી અહુ બાજ, તે નવિ લઈ.	
કવિ કહિ, રસના એક, તુ હં કિમ કહું ?	૨
સુન્દર-નીર તણગ, પિરિ પિરિ જાતિનાં.	
ભરિઆ જલ અમ્ભીગ, કમલ અહુ જાતિનાં.	૩
ચાતક, હંસ, ચક્રેર, મોર ઝીગારતા.	
પંખી કોકિલ કીર, બ્રમર ગૂંજારતા.	૪
એડવિ શ્રવણિ સુણ્યા શબ્દ દુન્દુભિ દેવના.	
જ્યક્ષ જોલિ જેકાર ગુણ મહાદેવના.	૫
વાજઠ ચર્જ મૃદ્ધ, નાયઠ અપહરા.	
વીર વિચારઠ મનિ, “હર આહિ છઠ ખરા.	૬

હાલ-મહાદેવશ્રી આંદિ છઠ ખરા, જે જગતના સર્વેશ.

દાવધ જેવ ખરી કરું, કહધ દસ્તિનાપુર-નરેશ.

પછધ અશુન ગોસિઉ, “ જુઉ અમ્મુ તણુ આમ્મ.”

ભાયા ભોમિ મેદલિઆ, પાયરધ મૃગચર્મ.

પછધ નમરકાર કીધા ભાનુનઇ, ચાત્રિઉ જલમધ્ય;

રનાન-સ-ધ્યા, ધ્યાન-રમરણિ, અર્જુ કીધું શુદ્ધ.

પુનરપિ બાદરિ આવિઆ, ધરયા ચાપ-તૂથીર;

જિહાં વૃક્ષની છાયા નહીં, તિહાં આવિઉ પછધ વીર.

એકાન્ત રથાનકિ અરણ્ય માલિ, પાયરધું મૃગચર્મ,

“ મુઝ મન્દ તણુ, મહાદેવશ્રી! તું સકલ કરિલ્યે અમ્મ.”

પછધ ઉત્તર દિશિ આકુ પડી, કરયા બહુ નમરકાર;

જે ધ્યાન દન્દ્રે આપિછું, તે ધરધું રિદધ મુઝારિ.

પછધ ધનુષનઇ આધારિ જિણુ, ઇશાનની મતી કુણુ;

એકાન્તરા આહારી રહધ, દલ જે મિલધ ઝરણુ.

એક માસજ ઇમ મયુ, બીજધ એલ અવ્યાસ,

અમ્મુપાન કરી રહધ; બીજી નહીં કાઇ આસ.

તેહ માસ તુ ઇમ મયુ, ત્રીજધ વનતુ આહાર.

ચિત્ત ચપલ જતૂં વાન્ગિં, અન્ય બીજધ દાંરિ.

મન વેધ્યું મહાદેવધં, મીન જલની પધરિ.

કમલધં ઇમ બ્રમર વેધિઉ, પ્રાણુ છડધ વધરિ.

અર્જુન બેપરિ રણુ જિણુ, જટા ઝાલી પાણિ.

શરીર તાં સૂકી ગયું, વલગી રહ્યા દહીં પ્રાણુ.

તપ, ધ્યાન, જોજેશ-સાધન, પવન કીધુ રોધ:

અર્જુનિ અણુમાત્ર અવનીઇ, રણુ તે તાં જોધ.

પછધ અશુન તણી જટા માંદિથી, પ્રગટ થૈ તાં જલ.

ત્રૈલોક લાગું ડાલવા, જણ્યું, ‘ દાવધ પ્રલેખધ.’

- આરાધય ઉભયાપતિ; અન્તરિ લાગૂં ધ્યાન.
કૈલાસથા મહાદેવજી, યથા કમ્પાયમાન. ૨૦
- સપ્ત ઋષિ તિહાં બલભત્યા; ચલવત્યા રવિ-ચન્દ્ર.
અમર ઓઝાણા ધણૂં, પછઈ આવિઆ જિહાં મન્દ્ર. ૨૧
- સવિ સુર મિલી આવિઆ, જિહાં બધહા ગિરિજનાથ,
“અભુને કીધા આકલા; હાવઈ શીમિ મેહલુ હાથ. ૨૨
- તપ તણું તા તેજ એહવું, ત્રૈલોકિ લાગી જાલ.
તહા વિના કુહુનઈ કહું? દયા કીજિઈ, દયાલ!” ૨૩
- કૈલાસપતિ વક્તતા વંદઈ, “તમ્મે ભે ન આણુ, દેવ!
અભુને આવઈ મુઝ ભણુઈ; તપ માડિઉ અવશ્યમેવ. ૨૪
- તમ્મે તહારઈ હામિ જાઉ, જહાડી સદ્ આજ.”
પ્રણામ કરી પાછા વત્યા, સરચાં સધલાં કાજ. ૨૫
- પછઈ ગર્જાધર ગિરિજપતિઈ જોયું, યાન ધરી મન માંહિ;
‘અભુનેનું મન મુઝ ભણુઈ, કાણુમાત્ર અક્ષગૂં ન યાઈ.’ ૨૬
- હર પારધિ પોતઈ યથા; જેઆરિ સેવક સંક્રિ;
કાજ પિહિરિઉ કટી લગઈ; ગાતડી બીડી અક્રિ; ૨૭
- કામહું એક કરમધે ધર્યું; ભાલોકિઆ ભે આરિ;
કૈલાસથા ઇમ બતરયા, ત્રૈલોકિપતિ ત્રિપુરારિ. ૨૮
- ભવાની યથા બીલડી; પિહિરૂં અર્ધ અમ્મર અક્રિ;
વાધનું [અર્ધ] કટીઈ વીંટયું, સળરી જિહ-અમુહ સંક્રિ. ૨૯
- અભુનેજી જિહા તપ કરઈ, આવિઆ તેણુઈ હાદરિ;
ધનુડા ભાયા પેજિઆ, પછઈ વિમાસઈ ત્રિપુરારિ, ૩૦
- ‘મુહુનઈ દેવ-દાનવ બહુ મિત્યા, તપ કરઈ વન માંહિ,
આયુષ કવણે નવિ ધરયાં. હાવઈ જોઈઈ એહનઈ સાદિ. ૩૧
- કિલિવુ છઈ બાણાવલિ?’ ઇમ વિચારઈ હરમૂપ.
એક મૂકિઉ ગણુ પોતા તણુ; તેણુઈ ચક્રનું ધર્યું. ૩૨

પૂઠે તા પોતઠ યમા, કરિ શર-સન્ધાણુ;	
આગલયા તે ધસમસાઠ, મહાદેવ મારઠ બાણુ.	૩૩
હંકારા સખલા કરઠ, સમ્બર તણુ બહુ સાથ.	
અલુર્ન તિવારઠ જાગિઉ, કરયું કાંવડ હાથિ.	૩૪
આપિ શર-સન્ધાણુ કીધું; કોપિઉ કટ વીર;	
વીજતી ધધરિ વેધિજાં, માયા ચકર-ચરીર.	૩૫
બેદ દિશિયા બાણુ આવઠ; પ્રાણુ જાઠ હઠ કાઠ.	
મહાદેવ કહઠ, 'મઠ મારિઉ,' 'મઠ મારિઉ,' કહઠ અલુર્ન રાઠ.	૩૬
"અરે ભવના બીલડા! તું બેદલિ મિથ્યાવાદ.	
પ્રાણુ જાશિ તુજ નીસરી, એકિ બાણિ મુદુનઠ બાધિ."	૩૭
બિહિને તા બોલે ચક્રયા; આસાર નાપઠ કોઠ.	
જનમેજે રાઠ' સાબણુ, જૂધ દારણુ હોઠ.	૩૮

કડવું ૪૦ મું—રાગ આંદોલ

સ્વામી' એ દર-નર તણુ સફ્રામ, એ નરક નિવારઠ રે,	
જેદના નામ થકઠ રે.	૧
સ્વામી' પિહિયા ધશ મિલ્યુ;	
બાણુ તુ મારી કરીનઠ અલુર્ન કરયુ આકલ્યુ	૨
હાલ-અલુર્નનઠ આકલુ કરયુ. કોપિઉ કિરીટી વીર;	
અગણિત પાછા ગેરિઆ; બેદિઆ શરૂર-ચરીર.	૩
વિશ્વવ્યાપક ધશિ રીમે, બેદલિઆ જવ બાણુ.	
અલુર્ન આણુ હાકિઉ, વાદલ માદિ જિમ ભાણુ.	૪
પારથે પાછા કરી, નારાય સાધ્યું એક;	
આપિ-શર-સન્ધાણુ કીધું, તિવારઠ ચક્રિઆ સુર-શેપ.	૫

- તે રિદધ માંદિ બેદિજિં, હગ યથા તવ નિ શ્યામ.
 ઉમયાપતિ ઇમ બોલિઆ, 'હાવધ મેદલિ માહરી આરા.' ૬
- વધી પૂઠે પૂરિઆ અગણિત તે તા બાણ,
 ઇસ આખા હાકિઆ, વાદ્ય માદિ જિમ બાણ ૭
- એક મુદત મૂર્છા ગહી. પછઇ ઠિઠિઆ ત્રિપુગગિ,
 અર્જુન જપરિ બાણ ચૂકધ, તેહનુ નવિ બાણ પાર. ૮
- ઉરિ બાણ સન્ધધ, રધિગ આવધ, વાવચ મેદુવુ વર્ણ.
 ત્રેયોકિ-પતિ મહાદેવ, વધી આદિ સખા-જગજીવન ૯
- અર્જુનજી જે બાણ મેદલધ, તે તે સિધ મહાદેવ,
 આગધ પાઝધ આવતા, ભાયા માદિ અશ્વમેધ. ૧૦
- પછઇ હાય ભાથધ ફગવિહ. એકે નહીં માદિ બાણ.
 પારથ કિદિ, "ભાધ અહિસત્તા", હાવધ પાડયા માદગ પ્રાણ. ૧૧
- માહરા બખિ ભાયા અગ્રિધ આપિઆ," હમ કહધ અર્જુન રાધ,
 "ક્ષણ એક માદિ ખૂની ગયા કારણ કાધ કિલિવાધ ૧૨
- મઇ દશોદિશના રાધ જિત્યા, કરીનઇ બહુ જૂધ
 હન્દ્ર મુઝધી ઓસરયુ, હ આદિ થયુ અજૂધ ૧૩
- અરે ભવ તણુ બીવડુ, કિરાત છઠ કુણુમાત્ર ?
 માદગ અક્ષિ જુ ક્ષિ પામિઆ, ઇ કાણુકે મોદુ પાત્ર" ૧૪
- વિમાસણુ મન માદિ કરતા, ન પુદ્યધ કાધ વાત,
 "આગધ કષ્ટ પડધ તિહા આવતા; હાવધ હગ્ધિ મેદ્યા હાય. ૧૫
- હરિ' પોતાના જે કાજિઇ, તેહનઇ હાયિ વધીઇ શીસ
 વનાણી નવિ મારીઇ, સ્વામી થીજુમહીસ. ૧૬
- ક્ષત્રીના અમ્યો દોકિરા, વૂ સખા, શ્રીમહાગજ.
 એ બીવડુ મુહનઇ માગસિ, ઇ લક્ષ્મીવગનઇ લાજ." ૧૭
- અર્જુનજી તિહા આલોચધ, હર આઘ્યા તેણુધ હામિ,
 "ભદિ, તાપસી' સ અધકુ ? કાજિઇ સદ્ગામ." ૧૮

બાણુ વિના જૂથ શિ કગ્ધ ? પગ્ધ ધનુઃ દૂત દાથિ ધશ ઊપરિ નાખિજી, કગ્ધાનઘ ઉપવાન	૧૯
નાખતા તે નિન્ખિજી, વનતૂ ન દીડૂ વીગિ અદષ્ટ યૈનઘ તે જય એકનુ આપ રાગીરિ	૨૦
તુહી નમી નગ આપઘ નદી, પાસઘ પડયા પાણુ ધશ ઊપરિ નાખિઆ યાઘ ન મકઘ માણુ	૨૧
તેહ તુ ખૂની ગયા પગ્ધ વિમાસઘ ભડ વાત અલુન નઘ મહાદેવજ પગ્ધ આન્યા બાયોનાયિ	૨૨
મડમ તા બુ વામ ની. નીમાણે કગ્ધ નાદ વન ગલૂ મવનઘ ધનવમી પગ્ધી ન પાડઘ માદ	૨૩
ટીંચણિઆ, કુલી સહી પ્રદાર-પાદ્મે લાન અલુન નઘ મહાદેવજ, તચિઘ જોમીમ ન	૨૪
વનગતા ભોમિ પડઘ, ડીનઘ અ. યાદ જટા ઝાનઘ ધશની કૈન્દ્રમપતિ કન ખાદ	૨૫
અલુન વગુ વાધિઘ દન્દેવિ ખાધી હાગિ મારી પ્રધા જાજગ અલુનિ શ્રીત્રિપુરગિ	૨૬
પછઘ હર ભોમિ પગ્ધા નહીં કાઠઘ સાન આકારા થડ લુ જાણીઘ પગિ પૃથ્વીઘ લાણુ	૨૭
અલુન એક પામઘ બધકુ મુખ સામ નવિ માદ જવડ કરીઘ લમદ, અનઘ રાધગમે સવિ કાદ	૨૮

કહ્યું ઠી મૂં—રાગ એજ

ઝપિછનઇ પૂછઇ રાછછ,

મન માંદિ સન્ધે અતિ ધણું એ.

૧

x x x x

[એકલઇ અર્જુનિ ઇસિ દણ્યુ એ.]

૨

ભલે-એકલઇ અર્જુનિ કિમ દણ્યા, એ વિશ્વવ્યાપી ઇસિ ?

તે જ્ઞાન્તિ ભાંજઇ મન તણી. ફૂં ફૂં નામી શાસ.

૩

વૈશમ્પાયન વચ્ચૂં વદઇ, તમ્હેા સાંભણુ, જૂપાત્ર !

ભક્તનઇ વસિ ભરમધારી, દયાસિન્ધુ દયાલ.

૪

અપત્યના અપરાધ બહુ, નવિ જળમ માઇ નઇ બાપ.

છોડનઇ હેલ આપઇ નહીં; દુઃખ સહઇ બહુ આપિ.

૫

નહીં તુ અર્જુનનુ કિદા આસરુ, જે સૃષ્ટિ તણુ સર્જાર,

મીઠ કરી જીઇ કણમા, કચ્છ જે પ્રયેકાર ?

૬

ભક્તનઇ લડાવયા, જેવા બલનું માન,

અર્જુનયા તેજીઇ ઓસરયા, રિદ્ધ આણી ભગવાન.

૭

એક મુહૂર્ત મૂંઝાં રહી છઇ. બહિઆ ભવ-જૂપ;

અર્જુનજનઇ દયા કરવા, ધરયુ કેવલ રપ.

૮

મ કિદિ, ' એડનઇ ગમ નહીં.' સામિ પડઇ મુર-સેપ.

મન્દ તણુ કિદા આસર ? કામઇ કહું વિસેપ.

૯

જે રપ-વર્જનઇ સાબરઇ, એકાગ્રિ લડીનઇ મનિ,

જનુની-જહરિ આવઇ નહીં; શિવસોકિ જાઇ જમ.

૧૦

જટાધરની જટા એડવી, કનક-હાન્તિ દોરજી;

ગિમ ચમકઇ વીજલી તિમ ઝલદલઇ માંદિ મઝી.

૧૧

ગવિ-ચન્દ્ર-પાવક પરજામ, ત્રિહ નેત્ર માંદિ પ્રચણ.

ભગાતી જમી ત્યાં અથી, જાણિજી કામનુ કોદણ.

૧૨

- શુક-અચ્ચ. સોલિત નાસિકા, વીજ રુચિર દીરાજ્યોતિ.
મણિરતન કુણ્ડલ ઝલદલધ; ધરધ નીલગ્રીવા-કપોત. ૧૩
- પચ્ચ વક્ર વિશાલ એહવાં, ભુમ દણ્ડ-પ્રમાણ;
કટી-લઠું જાણિય કેસરી; ગજ-મુદિ જઘ્નાં જાણિ. ૧૪
- પદ્મપદ અતિ પાગ કોમલ; નખજ્યોતિ હીરા જાણિ.
આરિ પોકુશ, આરિ જાણા, અક્ષિ ઉદરિત ભાણુ. ૧૫
- રિદ્ધ શીતલ શમ્ભુનું, તે ભક્ત તણુ આરામ.
કવિ કલ્પ, હું શું કહું રે ? મકલ-શોભા-ધામ. ૧૬
- કાક કમર ત્રિવલ આયુધ, પીનાક છંદ વલિ પાણિ.
અનન્ત આયુધ છંદ ઘણાં, એ ભુજર્જૂનપણુ જાણિ. ૧૭
- વાઘચર્મ કટીપ વીરિજાં. ગજચર્મ ઓદયુ અક્ષિ.
વાહન વૃક્ષ જાણિય છંદ રે. મતી છંદ વલિ સક્ષિ. ૧૮
- વામભાગિ ભવાની સોભીય રે. કોટીપ કોમલ જન્ત.
અકરભાત અભુનિ દીકા; થયુ રોમાઝિયત. ૧૯
- કેટલા સૂરભ્ય કહું નઇ કેટલા કહ કામ ?
જેલી શોભા કહું ભુ ન જાણું તેહનું નામ ? ૨૦
- વાદ્ય માલિ જિમ નીજલી, કગ્ધ ચમકાર,
અભુન આગલિ ઇશિ જોભા, યે ગલિહિ ઝાકાર. ૨૧
- અભુન તવ અકલાય રણુ. જોભુ અક્ષિ ન થવાય.
દીંચણુ-ભરિજ ભડ થયુ. ચગ્ધે નમિહિ ગાધ. ૨૨
- “અરે માદ્રા બાપજી” આદવી ન જાણું વાત,
‘ભીલ થૈનઇ ભોલવુ;’ અતવુ હૈહિ સાક્ષાત. ૨૩

કંડ્યું ૪૨ મૂ.—રાગ [ગોવી]

- “ તલનઘે મારિઆ ધણુ , ગિગ્ગિલધણી રે ।
 મઘ કીધૂ કામ અધોઽ કિલિ કણે નીનમણિ રે ૧
- મઘ અન્યા મોહુ કગિહ, ગિગ્ગિલધણી રે ।
 હુ તલ્લાઝ ન્યાર, કિલિ કણે નીનમણિ રે ૨
- લીન થઈ મુકુનઘ ભોનબુ, ગિરિગધણી રે ।
 તમ્યો કીધૂ રૂપ-કિરાત કિલિ કણે નીનમણિ રે ૩
- તેણુઘ હ સાસઘ પકચુ, ગિગ્ગિલધણી રે ।
 મામિ પાચા મુગ-શેખ, કિલિ કણે નીનમણિ રે ૪
- તૂ અમ્નિત કનણિ નવિ કચુ, ગિગ્ગિલધણી રે ।
 તાદરી મોગી માયા લેખિ મિલિ કણે નીનમણિ રે ૫
- શુક નાગ્ધ મોગી મુનિ, ગિરિગધણી રે ।
 તૂ અકનિ કહુ નવિ જાહ મિલિ કણે નીનમણિ રે ૬
- તગિ નાથ થકુ તૂ જપનુ ગિગ્ગિલધણી રે ।
 તેલનઘ સામુ થાહ મિલિ કણે નીનમણિ રે ૭
- નાગધણુ મુકુનઘ નમઘ, ગિગ્ગિલધણી રે ।
 હુ આંશ હ હણુ માન ? મિલિ કણે નીનમણિ રે ૮
- મઘ જોના બીલુ નથી ગિગ્ગિલધણી રે ।
 મુઝ મગખૂ પોન પાન કિલિ કણે નીનમણિ રે ૯
- મદસ સાગર તાદરી કૃષ્ણમા ગિગ્ગિલધણી રે ।
 મદઘ ગુણુ નરના માન, મિલિ કણે નીનમણિ રે ૧૦
- ગવિ-સસિ-વલ્લિ ધરી રલા, ગિગ્ગિલધણી રે ।
 શિગિ ગંગા કામ્નમાન, મિલિ કણે નીનમણિ રે ૧૧
- તૂ હુ ખોલિહ નવિ મિનહ, ગિરિ નથા ૧૨ ।
 જે મોટા નવિ મન્ત, મિલિ કણે નીનમણિ રે ૧૨

મુઝ જીપરિ દયા કરુ, ગિરિજાધણી રે !

યયુ તું કરુણાવન્ત, કિદિ કણે નીલમણિ રે.”

૧૩
૧૧૨૭

કંઈ ૪૩ મું—રાગ વસન્ત

વસતા શમ્ભુ ઝાણી પિરિ બોલ્યા, “ સાંભલિ, તું અલુન !

મનસા વાચા નછ કમલ્યા, હં સન્તોષાણુ મનિ. ૧

શા માટછ ઘે રણુ સણુમણુ, તું અલુન ! અજુઝ ?

અજાણુ તછ પ્રદાર કીધુ, તે કીધી માદરી પૂજ. ૨

તે જીપરિ દયાન્ત કહં; અલુન ! તું અવિધારિ.

સર્વ ઘડી તા ગિરિજા મુકુનછ, વાદલી તાં નિરધાર. ૩

તેથી ભક્ત ધણું મુકુનછ વાદલા, જિહા તેઝ તિહા જાગે.

x x x x x x x ” ૪

તે માટછ શમ્ભુ ધમ કિદિ જઇ, “ અલુન ! તું અવિધારિ.

મછ તુ તાદરી પૂજ માની, જે તછ કીધ પ્રદાર.” ૫

‘ અલુનનછ અડિ ધણી આપદા,’ મનિ જાણી કીધી માટિ;

પૂજ જીપરિ પછઇ હાય ફેરવ્યુ. પદરી કીધી સવિ પીડ. ૬

શમ્ભુછ પછઇ જાદિ અલી કજૂ, “ બછકુ યા, રે બાપ !

આ અક્ષિ હાયા લિહિનછ તાદગ. લિહિનછ તાદડે ચાપ. ૭

શં દુહનંછ કહં ? મુકુનછ ધણું સન્તોષ્યુ, તે હં, અલુન ! જાણું.

બદરીનારાયણુ વ્યુપિ તપ કર્યુ, સહસ વર્ષ મન્યાણું. ૮

નર-નારાયણુ તર્થો અક્ષરચા, કૃષ્ણાલુન તા જોડિ.

તાદરુ સ્વામી ‘પૂજ્ય અહારુ,” કહા શમ્ભુ કર જોડી. ૯

“ માગિ; માગિ, માગિ, રે અલુન ! જે માગછ તે આપું.

દુહનંછ દુષ્ટમાન યયુ છુ: સ્થાનક રિથર કરી રથાપું.” ૧૦

- વસતા અર્જુન એણી પિરિ બોલ્ય, “ જિં વર મુહુનઈ આપુ.
પાસપતાકા અસ્ત્ર આપુ; સ્થિર કરીનઈ રથાપુ. ૧૧
- માદરધ બીજમ દ્રોણ તણુ લિ મોદ્દ, કૌરવચં જૂધ થાસિ;
તે માદઈ એ અઝગ આપુ, તેણુ કરેવા નાશ.” ૧૨
- વસતાં રામ્બુ એણી પિરિ બોલ્યા, “ કાંઈ ખીજૂં માયુ, બાલ!
એ અસ્ત્ર અમ્બો તિવારઈ વાવરં, જિહારઈ ફુધ, પ્રસેકાલ.” ૧૩
- કદઈ અર્જુન, “ સ્વામી! સાંચવચં. એ વિદ્યા આપીજિ.”
“ અપાર, આના! શુદ્ધ ચે આવુ. એ વિદ્યા તાં દીજિ.” ૧૪
- અર્જુન રનાન કરીનઈ આવ્યુ; ધમ કદઈ કરુણાવન્ત.
“ અરે અર્જુન! એ મન્ત્ર તણુ, પુહુનઈ દેખાડું દષ્ટાન્ત.” ૧૫
- મહારેવિ કહ્યુ કરુણાવન્ત, મન્ત્ર તણું અભિધાન.
“ જાણુઈ આગઈ દૂર આવડું,” એણુ ચતુરસુખણુ. ૧૬
- તે મન્ત્ર તણુ ઉચ્ચાર કરતાં, પર્વત દ્રવ પાસિ;
હાલીનઈ જિ હાડિ થયુ રે, એણુ તેજ-પ્રકાશ. ૧૭
- “ અરે અર્જુન!” ધમ કદઈ ઉમથાપતિ, “અન્તરે તણી જુ સાખિ.
દેવ-દૈત્ય કદઈ નથી આપિઉ, તે પુઝ પાસઈ રાખિ. ૧૮
- વિણુ-મીછઈ કહીં નવિ મેહલશુ,” ધમ બોલ્યા રામ્બુ વાણિ;
“ એ મન્ત્ર પુઝ પાસઈ એવુ, તેણુઈ દસિ પુઝ કલ્યાણુ.” ૧૯
- “હા, સ્વામી” મુઝ પાસઈ રાખિશિ,” ધમ અર્જુન બોલિઉવાત;
પુનરપિ તા ચરણે લાગ્ય; સ્તુતિ કરી સાક્ષાત. ૨૦
- પર્વત જે જિ હારિ થયુ, તે સૌચિઉ અચતધારિ,
કીધુ તા તેણુ નઈ તેણુ, તેણુ સમઈ ત્રિપુરારિ. ૨૧
- વર આપીનઈ ધસિ વધ્યા; પુહુતા જે કેલાસિ.
અર્ધપડું તવ જુધ અર્જુન, ‘હવડાં હતા પાસિ.’ ૨૨
- ચક્ષુ બોલીનઈ જુધ અર્જુન, ‘તેજ નથી મુઝ પાસિ.’
સન્ધ્યામી તવ સાગઈ પગિઉ, ‘મઈ દીકુ તેજ-પ્રકાશ.’ ૨૩

- પૂર-વૃષ્ટિ અન્તરિક્ષથી હુધ, હુન્દુલિ વાજમ દેવ,
 ‘ભલુ, ભલુ,’ સુર સદ્ કહ્યું, ‘તુહુનઇ ત્રૂહા શ્રીમદ્દેવ. ૨૪
- કોડ વરસ જી કાઇ કજીય તુહી એ વર નાપિ,
 તે પાર્વતીપતિ પ્રસન્ન થૈનઇ, પછઇ પાસપતાકા આપિ.’ ૨૫
- પૂર્વથા પછઇ ઇન્દ્ર પધારચા, પશ્ચિમદિશથા વરણ,
 દક્ષિણથા પછઇ ધર્મ પધારચા; અર્જુન લાગઇ ચરણિ. ૨૬
- ઉત્તર દિશ તણુઇ પાસઇથા ઇશ તણુ ભણ્ડારિ,
 ધનદ નામ તા તેદ્નું કહીઇ. વરતિઉ જેજેકાર. ૨૭
- વરણિ વારુણા-અન્ન આપ્યું. દણ્ડ આપ્યુ ધમરાજિ.
 કુબેરે એક અન્નજ આપ્યું, શત્રુ તણું દલ ભાજિ. ૨૮
- વર આપીનઇ ઇશ વત્સા, પછઇ જોડ્યુ ઇન્દ્ર વચન,
 “સ્વર્ગ થકી તુહુનઇ રથ મોકલું. જમણી આવિ, મુઝ તલ! ૨૯
- પછઇ તુહુનઇ વિદ્યા ભણાવું. અભિલાષા હુધ મનિ,”
 ઇમ કહીનઇ ઇન્દ્ર ઉત્પત્થા; પુરુષા મર્મ-મુવનિ. ૩૦
- શત્રુજડિત એક રથ મનોહર. અન્ન જોતરચા આપિ,
 દારુકનઇ પછઇ દીધી આગા. આવિઉ તેણુ ઠારિ. ૩૧
- અન્તરિ આવીનઇ રથ રાખ્યુ. સુણિ, જનમેજે ! વાણિ.
 અકસ્માત અર્જુને દીકું, પ્રગટિઉ બીજુ ભાણુ. ૩૨
- ઇન્દ્ર તણુ દારુક ઇમ જોલિઉ, “રે અર્જુનજી ! અવિધારુ.
 આણુઇ રથિ જોશીનઇ, સ્વામી ! સ્વર્ગ-મધ્ય પધારુ.” ૩૩
- વચતા અર્જુન એણી પિરિ જોડ્યા. “દાનક ! તું અવિધારિ.
 તણિ જણા એણુ રથિ બસઇ. મુહુનઇ નહીં અધિકાર. ૩૪
- કિહિ બધસઇ શકુંર, મુરપતિ કિહિ, બધસઇ વિશ્વાધાર.
 હું કંજુમાત્ર અગ્નિ અત્પત્રી, જે મુહુનઇ અધિકાર ?” ૩૫
- વક્ત્રું દારુક એણી પિરિ જોડ્યું, “સ્વામિ ! ઇન્દ્ર આગા દીધી.”
 પછઇ અર્જુનિ આધુ આવી, અન્ન તણી સ્તુતિ કીધી. ૩૬

પછઈ રયિ તાં પોતઈ બ્રહ્મ, બલદિ આણી મનિ;
નેત્ર તણુ નિમેષજ કરતા, પુણ્નતથ સ્વર્ગ-ભુવાન.

૩૭
૧૧૧૪

૪. ઇન્દ્રલોકાભિગમનપર્વ—

કંડવું ૪૪ મું—રાગ એજ

- વૈશમ્પાયન એણી ચિરિ બોલ્યા, જનમેજે ! અવિધારિ.
ઇન્દ્રમદનિ પછિ અભુજ આપ્યુ, વરસુ જેજેકાર. ૧
- સુરપતિ તુ પછઈ સાદ્મુ આપ્યુ, લેઈ નાના ઉપહાર;
વિવિધ પદગિ વધાવ્યુ અભુજ, ઇન્દ્ર તણી જે નારિ. ૨
- પન્થ શબ્દ વાજિત્રજ વાજઈ, રમ્ભા નાચઈ ગાનિ.
પાણિ મદી પાસઈ બ્રહ્મારયુ, સુર કેરઈ ગજનિ. ૩
- વિવિધ પદગિ તવ પૂજા કીધી, પુણ્ય-નાના મંથેગિ.
સ્વર્ગ તણુ સુખ બધા ભોગવઈ, સર્જ વિના અન્ય ભોગ. ૪
- સુરપતિ હેન કરઈ સુત જાણી, આણી દયા તે મનિ;
મોટા મન્ત્ર હતા વિદ્યાના, શીખવિઆ અભુજિ. ૫
- અસ્ત્રવિદ્યાના બેઠ શીખવ્યા, ધનુર્વિદ્યા કહિવાઈ,
સ્વર્ગ માલિ જે સાર હતું, તે શીખવિઈ સુરરાઈ. ૬
- એક વાર ઇન્દ્ર જે કિહિતા, તે મદત અભુજ વીર.
'જાણિઈ, આગઈ હવું આવડું,' એવુ વચનણ વીર. ૭
- વૈશમ્પાયન કિહિ, સુણિ, ભૂપતિ ! જનમેજે રાજા !
સુરપતિપઈ તેજસ્વી દીમઈ, બ્રહ્મ અર્ધ-આમાન. ૮
- આગઈ મખા સારજીવ કેગ, વતી મિલિઆ મદારેવ.
ઇન્દ્રે અર્ધ આમનિ બ્રહ્માગ્યુ, સુર-ન્દ્ર કંઈ જેદની સેવ. ૯
- તેદના સ્વરૂપ-કલા-શાળ આગણિ, મદ્રકામઈ સુર માન.
જાણિજ ભૂપતિ ન્યૂન હતુ, પાણિ પારથ મરખા પાત્ર. ૧૦

- સ્વર્ગ માહિ છઠ ઘણી અપછરા, તે મધિ મુખિ છઠ આરિ.
ધૃતા, તિયોતમા નહ મેનકા, ઉર્વશી નિરધાર. ૧૧
- નિતિ નૃત્ય કરઇ અપછરા, રીઝવના સુર-મન્.
અર્જુનનું મન હાણુ નવિ ચલતું. એક વિદ્યાનું અધ્યત્ન. ૧૨
- અર્જુન ગાન્ધર્વ સંપ્રાયઇ, અર્જુનનઇ યૈ પ્રીતિ.
પ્રેમ કરી તેણુઇ શીખવિઉ, પારથનઇ સંક્રીત. ૧૩
- પૂર્વે ગાન્ધર્વ હુઇ સુન્દર, જે દીકઠ મન મોહિ.
પણિ અર્જુન કેરૂ રૂપ દેખી, ચકિત થયુ તે જોઇ. ૧૪
- એક સમય ગાન્ધર્વ ગયુ, પોતાનઇ તા દારિ.
ગર્જભરિ રમતા વાત નીસરી, “ ઉર્વશી ! તું અવિધારિ. ૧૫
- ત્રણિ જીવન માહિ તેહ નથી, જે માહું તાહુઇ પાસિ.
અર્જુન જી અર્જુ નવિ લજિઉ, તુ વૃ રહી ગર્ભવાસિ. ૧૬
- તેહનું સ્વરૂપ-કલા-ગુણ-લાવણ્ય, મહ મુખિ શું કિહિયાઇ ?
ધન્ય જનુની, જેણીઇ મહાં ધરિઉ, પ્રસન્ન અર્જુન રાઇ.” ૧૭
- ત્યારિ ભમર-ધનુષ ચઢાવી ખોલી, “ અર્જુન કેહી માત્ર ?
જેણુઇ કામિ કરયા તા કિંકર, તે મઇ પાડયા પાત્ર. ૧૮
- જન્મ ચિકા જે હતા જોગી, સ્ત્રીપુરુષ-વિગત નવિ જાણિ,
અધવચિ તપ મહીનઇ જીઠયા, મુર્ચ્છાતે મોહજાણિ. ૧૯
- અર્જુન તણુ તે કવણુ આસરુ ? હવડા ગ્રહીનઇ સ્વાયું.
સુરત તણુ ગમયુ નવિ વિગમઇ, તુ હ જિરદ ધરાવું.” ૨૦
- ગગન અર્જુ કરયા અધિકેગ, વેણી વિચિત્ર ભરાવી,
બૂણ-વસ્ત્ર સજ્યા તે સુન્દર, મન્મથમાન હગાવિ ૨૧
- તેત્ર તણાં તીક્ષણુ શર અડવા, ઉર-અધવચિ તા માહિ;
દામ-કટક-દલ-સાય સાજ, લમાઇ ચાપ ચઢાવી આસિ. ૨૨
- અર્જુનનઇ અધ્યન વિદ્યાનું. અનુદિન એ અભ્યાસ.
બોમ યકી જાણિ વીજ વહટી, ધણી પિરિ આવી પાસિ. ૨૩

- અર્જુનિ જયં જવ નિહાત્યં, નયણે તે સનકારિ.
 જડી અર્જુન પાસઠ આવ્યુ; તે કાંધ નહીં અહુડારી. ૨૪
- વિનના વચન હસીનઈ બોલી, “ સાહિનઈ, અર્જુન ! હાય.”
 ચાલા અપલ કરઠ અધિકરા, કામ-કટક-દલ સાથિ. ૨૫
- “ આવુ છુ આપણિ રમીઠ. જે રમીઠ રાસવિવાસ.
 આંહિ આવ્યા તમ્મે શાં સુખ પામ્યા, છુ નાવ્યા મુઠ પાસિ ? ૨૬
- અદ્યમાત્ર ઇન્દ્રાસન બાહુ, તે સુખ મનિ મ બાહુ.
 સ્વર્ગ તણાં સુખ તિવારઈ સિદ્ધિશુ, જિહારઈ અલનઈ સેજિ આહુ. ૨૭
- સુરત તણુઠ રસિ કરે ઝકોલા. અમ્મે આલિડેન દીજિ.
 અધર-અમૃત પીતાં નહોં ધ્રાણ. સુખસેન્યા-રસ લીજિ.” ૨૮
- વલતૂં અર્જુન ઇણી પિરિ બોલુ, “ સાંભલિ સુધૂં, નારી !
 જિહાલગઠ અમ્મે વિદ્યા બહુથં, તિહાલગઠ રહું ધલ્યારી. ૨૯
- હવડા હં વુઝ સાથઈ વિલસૂં. પણિ ઇન્દ્રે સાહી હાયિ.
 તે પાસઈ હવડાં હં શીખ્યુ, વુ તૂં માહુરી માત.” ૩૦
- વીરભ્ય-બલણુ થયું તા તેદુનું, સુણનાં એદવી વાણી.
 માનબઝું ચઈ મન માંહિ; [સુણી વાત] પછતાણી. ૩૧
- “ પ્રાર્થના મુઠ ભઝું કરી, એક વરસ હમ યાન્યે;
 માહુરુ શાપ તા વુલુનઈ, અર્જુન ! પુરુષ માંહિયુ ભાન્યે.” ૩૨
- વૈશમ્પાયન કિહિ, સુણિ રાભ, જનમેજે તૂં વીર !
 શાપ મર્યુ, પણિ સતિ નવિ મૂઝૂં, કાજ-વાચ-દણ્ડ-ધીરિ. ૩૩
- ઉવશી તાં ગઈ તપતી, પામી અન્તર્ધાન.
 તે વાહુણ માંહિ વાત સાંભલી, સુર કરઠ રાભનિ. ૩૪
- ઉવશીનું સ્વરૂપ દેખી, ત્રણિ જુવન તા ડોલિ.
 તે અર્જુને એમ ત્રેવડી, તૂલ તણુઠ તાં ટોલિ. ૩૫
- મધવા મનિ રસિઆતિ ચયુ, “ ધન્ય માહુરુ સુર-લોક.
 અર્જુન આંહિ બહુવા લલિ આવ્યુ.” અન્તરથં અવિશોકિ. ૩૬

- પછી રશિ બધસારી સુપતિ, લેઈ આવ્યુ સ્વચ્છાનિ,
અર્ધઆમ્નિ પોતછ બધસારણુ, સુ કરછ અસાનિ. ૧૨
- એ મન્દેશુ જઈનછ કિલિજ્યો, જિહા છઈ ધર્મરાજન
શ્રદ્ધિ' એ કાર્ય નથી તદ્દા યોગ્ય, પણ અમ્યો તદ્દારા તન " ૧૩
- " વાહ, આપ ' જઈનછ કિલિથ, ભૂપતિનછ સન્દેશુ "
- અધક્ષણ માહિ અનનીતલિ આન્ધા, જિહા છઈ ધર્મનરેસ ૧૪
- માનુભાવ મુનિ મોટા જાણી, ધર્મગજ ગયા ચાલી,
વિવિધ પદારિ તા પૂજા કાધી, કુરા-આસન તા આલી ૧૫
- વાત કરછ, નપણે જન દલકછ તર પૂછછ છઈ શ્રદ્ધિજન-
" સ્વામી ' માહુરુ અભુ'ન લલુપઈ ચા'યુ, લણુસા ઇન્દ્રસદનિ ૧૬
- તે વીર રિના મુનઈ ક્ષણ વર્ષ મુ ધિજ્ઞ પડુ એહ
અર્ગે થકુ સીધ કો બેઈ આવછ, મુનઈ ચિન્તા એહ ૧૭
- અરે અમ્યો અકર રણા માહુરુ વૃદ્ધ ચરીર
જીમ તણુછ મનિ જુ આનછ હુ પાછ ટીપુ નીર ૧૮
- લાડગિદિલુ નિકુન નાવનડુ, જિમતિમ મુખિયુ બોલિ
વિણપૂછછ સિદ્ધિ નવિ પોવછ સ્ત્રી ધૂવટ નરિ બોલિ ૧૯
- જે કાછ વીર વિચમણુ હુવુ, અવર-શિરોમણિ શર,
તે અભુ'ન મૂકીનછ આલિછ, નેત્રિ વદ્ધ જલ-પૂર ૨૦
- મુઝ પાપી માદછ એ પામિ, ગુવડિઆ માહિ વન
પદારિ પદારિ પ્રભવી પ્રભદા, જેહુર કોમન તન ૨૧
- તુછી તા મુખદુઃખ નિર્વાહી, લિહિતા હતા કોવ,
અધવચિ અભુ'ન મેહવી ચાલ્યુ, અન્તરિ સનગી જાલિ ૨૨
- અભુ'ન વિના અમ્યો જે જીવુ, તારા વિના જિમ અન્દ
અભુ'ન વિના અમ્યો જે જીવુ, અમર વિના જિમ ઇન્દ્ર ૨૩
- અભુ'ન વિના અમ્યો જે જીવુ, નેન વિના મુખ જિમ્મ,
પતિ વિના જિમ પ્રભદા સોલિછ, અભુ'ન વિના અમ્યો તિમ્મ " ૨૪

- વયતા લોભજ છણી પિરિ બોલ્યા, મનિ આપી અતિ પ્રેમ,
 “અભુન કેરુ દુ.ખ મ ધરશુ; તેહનઇ કશલી ખેમ ૨૫
- સ્વર્ગ યકુ હં આબુ હવડા; સુખિછે છઇ અર્જુન;
 હેત કરી ઇન્દ્રે બધમારયુ, પોનાનઇ અંધ આગનિ, ૨૬
- એકવાગુ નવિ ઉવખાણુ, હન્ડ અનઇ અર્જુન.
 પામદના પૂછી જોતા પછિ, ટલિછે મન્ધે-મન્ન ૨૭
- જીનીનઇ મુક પાસઇ આવિછે; વાત કહી વિસ્તાર.
 તહ પામધથી ગયા પછઇ એહનઇ ત્રૂઠા ત્રિપુગગિ, ૨૮
- પાશપતાકા અન્ન ઈશે, ગિચ કરીનઇ ગ્યાખૂ.
 યમ, વરણ, ભવ-ભણ્ડારી, તેણુઇ અન્ન અકેદું આખૂ. ૨૯
- પછઇ ગચિ બધમારી સુપતિ લ્યાબુ, ઇન્દ્રામત મુગગિ,
 વિલાઇ તા પરિપૂગણુ થયુ છઇ, મ કરશુ ચિન્તા લગાર.” ૩૦
- વાત કરી, નઇ લપીશુ, નયણે આંખા ધાર.
 જીનીનઇ ઋષિ પાસઇ આબ્યા, “કુહનઇ બીજી વાર. ૩૧
- “વામી! હીલે કેદુ અભુન ? વાત કુહનઇ વાપી.”
 તે મૃતિ સાભવવા ઋષિનઇ પૂ કે રજા પાઠ્યાલી. ૩૨
- ખેમ-કુશલની કહી વારતા, પ્રીછવિઆ ગજજ
 જનમેજે પૂછઇ ઋષિજનઇ, સન્ધે મોહુ છઇ મનિ, ૩૩
- એક પાન પાણવનઇ આખૂ, કરખ વણઇ કુમારિ,
 સહસ્ર અડવાશી તેણુઇ પાત્રે કરઇ છડ નિતિ આહાર. ૩૪
- ત્રેલોકે જે જ્ઞાતિ વિસ્તરી, અભુન અતુલ-મહિમાઇ,
 જૂઠ કરી મદાદેવ જીયા, વલિ ત્રૂઠા સુરગઇ. ૩૫
- હસ્તિનાપુરુ અ્યોજન ગાર તા હવુ કામ્યક વત.
 કૌરવે બળ્યું કિહિ ન બળ્યુ, તે સન્ધે ટાલુ મન્ન. ૩૬
- વયતા વૈશમ્પાયને બોલઇ, જનમેજે અવિધાગિ.
 તિ વાર પછઇ તા કથા વણુ, સાલલિ, કહં વિસ્તાર. ૩૭

કડવું ૪૬ મું—રાગ મારુણી

- લોભશ ક્રેરાં વચન સાંભલી, વીરે થયા રહ્યાઆતિ.
રાતિ-દિવસ ચિન્તન અભુનનું, કરમ છમ તાં બ્રાત. ૧
- “જે મહાદેવ અયોનિ ચમ્બુ, શ્રેષ્ઠ તણુ તે સ્વામિ,
તે, લોભશભ ! અનુજિ અભારમ, પ્રતિક્ષ બમકુ પામિ. ૨
- સ્વદેહેં સ્વર્ગિં જઈ બમકુ, બહુ વીર, ધનિ ધન્ય,
તે અભુનનમ ઉરવરિ ગાદે, કયાદુરિ દેશિ આલિદ્વન ?” ૩
- વૈરી તથા શુભ મુખિ વશ્ચા રે, સાંભલિ મધું, રામ !
હાવમ સમ્મનેમ પૂજમ ધૃતરાષ્ટર, હસ્તિનાપુર તે માંહિ. ૪
- “અરે સમ્મને ! કિહિ, ઠેઠિ નીસરી, પાણ્ડવની છત હામિ ?
કવણુ નગરે બ્યપિ વાસ રહમ છમ, કવણુ દેશિ, કુણુ ગામિ ? ૫
- કવણુ વિવસ્તાઈ દિન લિહિ છમ ? કવણુ વનિ છમ વીર ?
રાજભોગ તથા સુખકારી કિમ વેમ ઉરણુ સરીરિ ? ૬
- દુપદ્મના કલવહ અભારી, કામચ જેહ તણુ દેહ,
વાધ-સિદ્ધ તણુ બિ માદે ચઢી, સમ્મને ! સિદ્ધિવાણું કાંમ તેહ ?” ૭
- સમ્મને કિહિ, “પાસઈ છમ પાણ્ડવ, કામ્યક વનમા વસિઆ.”
વાત સુણીનમ નેત્ર પાથરી, ધૃતરાષ્ટર રામ હસિઆ. ૮
- “અરે સમ્મને ! પાણ્ડવ પાસઈ કિહાંયા ? એ શં બોલમ ગિહિલું ?”
સમ્મને કિહિ, “મુહુનમ સમ્ભલાબ્યુ, હેવટ બ્યાસે પિહિલું. ૯
- પણિ રાજનીતિ તાં એહવી છમ, જે વિણુપુત્ર નવિ કહીઈ,
પણિ તેહ તથા પ્રતાપ થકો, રામ ! અમ્યો સર્વસ લહીઈ.” ૧૦
- “અરે સમ્મને ! તે કુશલી છમ, તે કવણિ વલી રાખ્યા ?”
સમ્મને કિહિ, “તેહનમ સહી કુશલ છમ, જેહનમ સખા સારકુંધર સરખા. ૧૧
- જેહનમ પૂંઠિ પુરુષોત્તમ પૂરમ, નઈ રચની રાસિ સમ્ભાલમ,
તેહનમ કષ્ટ કર્યું, રે રાજ ! જે અતિ-ધર્મ આપણિ પાલમ ?” ૧૨
- “અરે સમ્મને ! અમ્યો એહ સાંભલ્યું; વાત સાચીકિહિ જૂહી ?
‘કુન્તાદુ’અર રિહિ વન માંહિ, અભુન આલિઉ જાહી. ૧૩

જૂથ કરી મહાદેવજી જીયા, એહવું લોકાવત કિહિવાધ.

‘આજ લગઇ સ્વર્ગ-માહિ લખ્યુ છઇ, લખુઇ છઇ વિદ્યાઇ.’ ૧૪

કિહિ સંજે સ્વામીનઇ સાચું, લોકાવત કિહિવાધ,

‘આજ લગઇ સ્વર્ગ-માહિ લખ્યુ છે, લખુઇ છઇ વિદ્યાઇ.’ ૧૫

કિહિ સંજે, ‘સ્વામી’ તે સાચું, લોકાવત એહવી વાત.

અર્જુનનઇ સહ કો જાણુઇ છઇ, અતલીમય વિખ્યાત. ૧૬

જેણુઇ જરાસન્ધ સરખુ જૂથિ જિત્યુ, પાણ્ડવ વન સરખુ ખાલ્યું.

એ અર્જુનથી ઇન્દ્ર ઓસરયુ, અગ્નિ-અજીરણુ ટાલ્યું. ૧૭

રાજસોઇમા મકન ગઇનઇ જેણુઇ એહવાળ્યા માણ્યુ,

એ પાત્ર માહિ, સુણુ ધૃતરાષ્ટ્ર ‘અતલીમય અર્જુન જાણિ’ ૧૮

તુ કિહિ, હાવઇ યં યાગિ, આગઇ એ અર્જુન ?

વજે ધડોનઇ અમીઇ સોઝ્યું, અમઝ યયુ તેહનુ તન ? ૧૯

‘પગ્યાદણુ જેદનઇ કરિ મોહઇ, જેદનઇ માગયિ કૃષ્ણ,

માદુરા પુત્ર હાવઇ ય વદશિ, જિહા જાણુ અર્જુન ?’ ૨૦

કિહિ સંજે, ‘સાભલિ, રે રાજા’ હુ તુ બોલેશ સાચું.

તાદુરઇ કૃષ્ણ કર્મ કરચામા, એહવું છઇ કાઇ પાછું ? ૨૧

ગજસ્વયા તો જાણી હતી, પાણ્ડવ કેરી નારી

સભા માહિ તેહના ચીર કદાવ્યા, કવણિ ન રાખિઉ વારી ૨૨

તે મહાનુભાવ મુખિયા નવિ બોલ્યા, ધર્મધુરન્ધર ધીર.

મહી ગદા તીવ્ર ચે જિહ્યુ, જુકોદગ લડ વીર ૨૩

ધર્મે તેહ પ્રથમી રાખિઉ, દેઇનઇ પ્રતિગોધ,

રિધિ-સમૃદ્ધિ લૂટી સવિ તેહની, વાત્ર ચવાળ્યા ન્યોધ ૨૪

જેદના પતિ દેખતા પ્રમદાનઇ પ્રલવી, કિમ જાતા હસિ તેહના દિન ?

અર્જુન, ભીમ, નિકુલ નઇ સિદ્ધિ, પગજવતા હસિ મનિ. ૨૫

એ આરિ આપ-આણુ પ્રહીનઇ, સભા માહિ જવ કોપઇ,

ત્યાદરિ યં જગમઇ, ધૃતરાષ્ટ્ર ? જ્યાદરિ સમુદ મર્મીદા લોપઇ ? ૨૬

ધર્મ-ભિષ્મિય ન થાઈ, એવવા ચતુર વીર તો ત્યાગિ,
 એવધ પુષ્પિય તેલનધ કરી, પાણવનઝે દુષ્ટ જોકાર ૨૭
 દુર્મતિ તારા દુર્જ્યોધનની, તે તો બાણધર્મ મર્વ,
 ભીષ્મ-દ્રોણનું કલ્પ ન માન્ય, એવુ ચરિત ગર્વ ૨૮
 તેનધે તો નિશ્ચયી નાખ્યા, કામ કામ ન કીવું વાર
 કિલિ, ‘અથ જેટલી ભોધ ન આપૂ,’ તે કીલો ડાહ્યણુ સાક ? ૨૯
 શ્વ પોતધ ગણિ તણુ અધિકારી ? પાણવ આ-આ ચોર ?
 છતે હૂત રમી વનિ કાપા તેણુધ માગ્યા ભોગિ ૩૦
 પચાસણિ એ કાનિ પ્રગટસિ, કુન્તી તણુ કુમાર,
 ધર્મ, ભીમ, અર્જુન નમ્ર સિદ્ધિ, નિહન વીર જૂઝાર ૩૧
 મારી મહિ નિહિસિ સપ્તી, શ્વ સોદસિ ત્યાગરિ
 તારા કુઅનુ પુરુષારથ, ગામ ત્યાગરિ ૩૨
 આલિ બપહા એ જિમતિમ ભગ્ન, પણિ પ્રગટસિ અનવપૂર
 ભીમ તણી જવ ગદા ભિજનમિ, વખાણેગ હ શ્વ ૩૩
 “ કિલિ, સજ્જે ! આપણિ શ્વ કરીધ ? જે તો જેવુ કગિયિ,
 વૃદ્ધ વડેગત નહી માનધ, બાપ ! તે તેવુ નિર્વલ્લિસિ ૩૪
 મૂનથી માફકે ધૂન ન મીધુ કાણુ થયુ તવ પુત્ર
 દાધિય એણુધ દા કરીનધ ભાભુ તો ધગ્યત ૩૫
 હ તો અજ્ઞ યેનધ મદકુ જન્મ થયી જે અન્ધ
 વુ એ માફકે કલુ કગત તુ ન હોત આવુ ધન્ધ ૩૬
 દુનધ ભીષ્મ-દ્રોણ-વિદુઝ મિત્રીનધ, એવી ગુનધ પદરિ,
 એવુ ઉપાધ કરુ, ભાષ્યો ! જિમ પાણવ આવધ પદરિ ૩૭
 આપાપણુ રથાનિ કરુ લીલા મહનધ ગદધ સન્તો !
 કરે ભાગતા જુદુ ભોનીધ તુ તેનુ નહી કાંઈ દો ! ” ૩૮
 કિલિ સજ્જે, “ સાચવિ, રે ગામ ! કહી મધ્ય મધ વાણી,
 પણિ તારા કુઅનધ જે કરીધ, ભિષ્મ ધન્ધ જિમ પાણી ૩૯

- બીધ્મ-દ્રોણનું કહ્યું ન માનઈ; કાંઈ મામાની મતિ ચાલઈ.
 શુકન-દુઃશાસન મિત્રઈ એકઠા, તઠાઈ ધર ઘાલઈ." ૪૦
- "તુ, સગ્ગે! માદ્રા સાયમાં, કો ધર્મ તણુ નહીં સડી.
 જે જે મિત્રા કૂંચર માદ્રાનઈ, અધર્મ તણા તે અડી. ૪૧
- સગ્ગે! તે મુહુનઈ આજ સાંભરયું, વ્યાસે કહ્યું વચન;
 તે રિદધ હું રાખી રહ્યુ, જ્યાદરિ જન્મ્યુ દુઃખ્યોધન. ૪૨
- મુદ્ધ પુત્ર પ્રગટ થયા જ્યાદરઈ, આવીનઈ વેદવ્યાસિ,
 મુત કંઈ વદન નિદાસી, મેહલિઉ મુખિ નિઃશ્વાસ, ૪૩
- ત્યારિ વ્યાસનઈ પટન્તરિ પૂછ્યું, 'કારણુ કુહુનઈ, તાત!
 શા માટઈ તમ્મેો કિમ થયા, તે સમ્ભલાવુનઈ વાત.' ૪૪
- 'જુ તું કુલ માહિ કુરાલ વાછઈ, તુ આ પુત્ર છઈ જેહ,
 ગર્જાનઈ ઉપકણ જઈનઈ, જલિ વિહિતુ મૂક તેહ' ૪૫
- તે વ્યાસ તણું મઈ વચન ઓલર્જ્યું, તે મુહુનઈ લાગું પાપ.
 સગ્ગે! કેવણે પેટ તાણુ તા, જી-છેડ્યુ હવે સાપ! ૪૬
- ....., દુઃખ ન દીડું રેખ.
 શું વીત્યું, હવઈ શું વીતશિ? અકલ વિધાતા-જેખ. ૪૭
- હવઈ બીધ્મ-દ્રોણુ-વિદુરનઈ તેડી, કો આણુ મુઝ પાસિ."
 તેડાવતા તે તત્કાલ આવ્યા, "શી દિઉ છુ અહ અશ?" ૪૮

૧૨૮૬

કહ્યું ૪૭ મું—રાગ એજ

- લડયડતુ ઝિંચુ ધૃતરાષ્ટર, આખરીઈ અશ્રુપાત.
 ગુરુ-પિતાનઈ ચરણે લાગી, બોલિઉ રાગ વાત. ૧
- "અરે ભૂંડઓ! તઠા છતાં, કેલ-કુટુમ્બ નિકન્દન ચાસિ.
 હું તુ માદ્રઈ અન્ધ છું, પશ્ચિ લાજ તઠારી જાસિ. ૨

- દિદિસિ, ‘એદના રાજિ વ્યપિ કો તુહના પરધાન;’
 એદવા તે અપવશ છછ તઠનઈ. જુહિ ધરીનઈ ચાન. ૩
- ભગીન્ન માદરા વન માંદિયા, જિમ આવછ નગર-મુઝારિ,
 યોડછ ધણુછ સમઝાવી આપુ. માદરછ ફુલ્ટ કુમાર.” ૪
- કદછ બીન્ન, “અમ્યો યં સમઝાવું? વાન છછ માંદિ વાંકી.
 તાદરા કુંઅરનું રિદછ કદણુ, જિમ પાદ્ધિ ન લાગછ ટાંકી. ૫
- એણુઈ અમલાનાં ગ્રામણુ તાણિઆં. સાંભવિ, સૂધું, રાદ!
 તે પાપીનઈ યં કદીઈ? અમ્યો પરજલીઈ મન માંદિ. ૬
- સતી માધવી લાજ વિના તે સભા માંદિ તાણી આણી.
 રાજકુલી જિહાં મધલા બદ્ધ, તિહાં ચીર કદાવ્યાં તાણી. ૭
- કિદિ, ભાષ’ આદિ તુ કર્યું નથી. પાપકવ તણુ શુ વાંક?
 જુદું બોલી સર્વે લીધું, તુદી ન બોલ્યા રાંક. ૮
- હુધા-તપાથી વનિ વુલાન્યા, તુદી ન આવિછ છેક.
 તાદરા કુંઅરનું યં કદીઈ, જુ રસના મુખમા એક! ૯
- એ એદનું લેખાવટ માદઈ, અર્ધ બાપનું રાજિ.
 તે માદિ તે કવણુ ત્યગવણ? મુણિ, મુનરાપ્તર રાજ! ૧૦
- ધમ કરનાં એ સધવું લીધું. રજા છછ તાં સાખી.
 અદકું એ.છું કવણુ કરછ?” ધમ બીન્ન બોલ્યા ભાખી. ૧૧
- કદછ મુનરાપ્તર, “મુલુ. પિતામહ! એ મોદછ એણું માગછ.
 વેદ - વદીનું સદકે: જાગુછ, એ અર્ધ એદનું લાગછ.” ૧૨
- કદછ બીન્ન, “મુલુ. મુનરાપ્તર! એ જુદ-જાદરની વાત.
 તે જાગુછ, કાઠ કદજ નથી, પણિ સમજાવું નથી વાન. ૧૩
- પવનપુત્ર તુ રજુ પરજલી, પ્રજાવી ને પાન્નાલી,
 તે ઘાફાતુ બીમસેન, સજ નથી મુખ વલી. ૧૪
- તાદરા કુંઅરનું રધિર ફકે, બીમસેન તે પીદિ.”
 કદછ વિદુર, “અમ્યો સવિજાણું છું, જુદ થવિ નિવારક કદીઈ.” ૧૫

- કહ્યું ધૃતરાષ્ટ્ર, “ જુધ ન થાઇ, એહવી ગ્યુનઇ પધરિ.
 દુન્યોધનનઇ આહિ તેડાવુ, હ ચરણે લાગૂં આ વહિરિ.” ૧૬
- તેડાવતા દુન્યોધન આવ્યુ, “ ચ કુહુ છુ અહા, તાત ?”
 પાણિ ગ્રહી પાસઇ બધસારયુ, વદને ફેરવ્યુ હાથ ૧૭
- “ અમ્યો માત પિતા તહા પાસઇ માગૂં કહૂં કરુનઇ, તન્ન !
 બીજમ-દ્રોણુ - વિદુર કહ્યઇ, કરુન્યો, દુન્યોધન-” ૧૮
- પુહ્યુ પાણિ કરીનઇ સગલુ, એ છઇ આપણુ અર્જુ.
 દુન્યોધની વાતે લાગી નઇ, કા કરુ ગણિ માહિ ભર્જુ ? ૧૯
- સન્મુખ યૈનઇ આચા દિઉ તુ પાણવનઇ તેડાવુ.
 જુ તહાગ ચિત માહિ આવઇ તુ કિન્ચિત ઘઇ અપાવૂં. ૨૦
- એહનઇ વીતક ઘણા વીકવા છઠ, ચોર તણુ જિમ ન્યાય
 રાજ્યબ્રજ કરીનઇ જપગિ, વુલાવિઆ વન માહિ ૨૧
- બીમસેન નઇ દ્રુષ્ટા દ્રૌપદી, તહાનઇ મલા મુઝારિ
 તઇ જોતા એહના ચીર તણાવ્યા, તે ઉહુવાણા અર્જાર. ૨૨
- ‘ પાણુ તણા સુત વનિ જૈ વગિઆ ’, તે શિરિ ઠઠ મોટી ગાલિ,
 તમ્યો કુહુ તુ આહિ તેડાવુ, ગિહઇ કરુ, દયાવ. ૨૩
- પાચ ગામડા આપુ એહનઇ પરી ગિહિગિ એક પાસિ,
 તહા જપગિવટ એ નરી થાક અહાનઇ છઇ વિશ્વામ ૨૪
- વધી તમ્યો કુહુ તુ વાત તણુ, આજ અપાવુ મોવ.
 બીજમ-દ્રોણુનઇ વચિઆ આપુ, જુ કરમ ડોઇ ફોલ ૨૫
- જગજગીતુ તૂં તુ મરવઇ, પૃથ્વીપતિ રાજન !
 પાણવનં ઝોહુ ધરીઇ, જિમ આખિ આગ કાન ૨૬
- તે માટઇ તમ્યો કહૂં અહાર, કરુ, દુન્યોધન પુત્ર !
 આપાપણિ ગ્યાનકિ કરુ લીના, જિમ ગહઇ ગિહ ધરસુત.” ૨૭
- કહ્યઇ દુન્યોધન, “ સુણુ પિતાજી ” કિહિતા મ કરગુ રીસ.
 મુઝ જીવતા સરન્યું નથી, “ પાણવ છત્ર ધગવઇ શીસિ.” ૨૮

મુખ્યા પછી પછિ સર્વે સિદ્ધિન્યો, પશ્ચિ જીવતા વાલ નવિઆપૂં,
 ખીખૂં વચન કહું તે, સ્વામી ! સ્થિર કરીનઇ સ્થાપૂં. ૨૯
 જી આરિ જાણના મિત્ર માહિ આવઇ તુ હં જાળીં વનમાંજ,
 ભીષ્મ-દ્રોણનઇ તા સુખ ચાલિ, જી પાણ્ડવ કરશિ રાજિ. ૩૦
 હં જાણું, માદર હિત કરઇ, પશ્ચિ ડાકે રાધરતુ તરશ્યુ,"
 દુન્યોધન કિહિ, "પ્રાણજ દાદિશ, જૂ પાણ્ડવનું કાંઇ કરશ્યુ." ૩૧
 એણૂં કહી દુન્યોધન જશ્યુ; ગયુ મુહુલ માહિ રીસિ.
 કહઇ ધૃતરાષ્ટર, "વલુ, રે ભાઇઓ ! જે સરજ્યુ દશિ જુગદાશિ. ૩૨
 વૃદ્ધપણુ મુઝ આડા આવ્યા, પૂર્વજ-મના પાપ.
 કર્મ તણા મત્તકિ છોડાવું, જે મઇ ક્રીધા આપિ ? ૩૩
 કિહિ મઇ ગાઇના ગોચર ભાળ્યા, કિહિ અવજન કુટુંબ વિરોધ ?
 મિત્રતા રમ ભાળ્યા મઇ કિહિના, સાસરવામા સોધિ ? ૩૪
 કિહિ વાહ્યા તણા વિયોગ પડાવ્યા, કિહિ ખોલ્યા કુટુંબ મર્મ ?
 દુર્ખલનઇ મદકાર કરતા વિમલ ક્રીધુ અધર્મ ? ૩૫
 કિહિ કહુંતુ પરિવાર પીડિલિ, કિહિ વિષ્ણુ-ભક્ત જપરિ ખેદ ?
 સુણુ, પિતામહ ! માદરા કુલનુ, તેણુ પાપિ ચયુ છેદ." ૩૬
 કરી પ્રથામ નઇ તે તા વલિઆ, કિહિતા ગયા મુખિ પાણિ-
 "યતો ધર્મસ્તતો જય. રે, પાણ્ડવનઇ કન્યાણુ" ૩૭

૩૭
 ૧૩૨૩

✓કુટુંબ ૪૮ મું—રાગ એજ

દુન્યોધને કહ્યું ન માન્યું. દુખી થયુ તે તાત.
 ભીષ્મ દ્રોણ-વિદુર એ ત્રણ ગયા ઝાટકી હાથ ૧
 ધૃતરાષ્ટ્રનું પાપજ પ્રગટ્યુ, જપનુ કુવ-અઝોર,
 હોનારનઇ પ્રીતર નહી, જનમેરે ! અવિધારિ. ૨
 કાટિ ઉપાય કરીનઇ કાનિઇ, ભાવિક લખ્યા કુંઇ ભેખ.
 પૂરવતુ પરિમ જી હામઇ, અવઇ નહી તે રેખ. ૩

- તિહા બીજમ-દ્રોણ-વિદુઃ ચ વારધ, જુ અ ધિત-લીલા ઇશ ?
 પાઞ્યાલીન નિમિત્ત કરચૂ, પશ્ચિ કર્તા શ્રીજગત્રીશ ૪
- શ્રીકૃષ્ણે કહ્યું હતું, 'કૌરવની ઓના વપન કરે કેશ ?'
 તેહ વામદુ આગલિ કરનુ, તુ કિમ માનધ નરેશ ? ૫
- તુ મઈ સેદ કહી સમજાવ્યુ ભૂપતિ યયુ રક્ષિઆતિ
 લોમશ-વચન સુણીનધ વલતૂ ચ કીધૂ મુઝ તાતિ ? ૬
- મૃગયા તુ જાધ વન માદિ, આમિય સ્થાનધ જેહ,
 ઇન્દ્ર-ભોજન ઝપિનધ આપધ, પ્રીસધ દ્રૌપદી તેહ ૭
- બાપ' અક્ષિપાત્ર પાણડનધ આપ્યૂ, કશવ તણુધ કુમારિ
 મહાશ્વ અચાશી તેણુધ પાત્રે, કરધ છઠ આહાર ૮
- કૃષ્ણકથાઈ કાન નીગમધ, અર્જુન-વિગ્રહે અપાર
 તેણુધ મમધ બૃહદશ્વ ઝપિ આવ્યા, જિહા આશ્રમ-ધર્મકુમાર ૯
- ત્યારિ આદરશ હાથુ અવનીપતિ, આપ્યૂ શુભ આસન.
 શીઘ્રપણુધ તા દુપદસુતાઈ, કઠિ કરાવ્યૂ ભોજન ૧૦
- નાગચેનિ તિહા બીડી મમર્ષી, ચન્દન લેખ્યા અર્જુન
 ચરણોદકે તા પ્રેમે કીધૂ, ગિદધ ધરી અતિ ર્જુ ૧૧
- ગ્રમય કુગની સેભ્ય સમારી, પાથગિઆ મૃગચર્મ
 તે જીપરિ ઝપિ થયા આસદા પાધ તનાસધ ધર્મ ૧૨
- દુપદ તણી તનયા વા વીજધ સ્તનતા બાન્ધન ત્રણિણ
 તેણુવા માદિ અર્જુન આજરિદિ, ચાનધ નેનિ નિર્ઝરણ ૧૩
- ધર્મનધ આસૂ ચાલ્યા ચક્ષથી બીજાણુ ઝપિ-પામ
 મુખપાવ પાણુ દેધ જોધૂ, "કા ભૂપ ધગધ વૈગય ? ૧૪
- ધર્મકુન્ધ ધીર-ગિરોમણિ" । ઇક પગિ તુઝ મજ
 તૂ અજનધ પ્રતિજોધી રાખધ કિહા જ્ઞાન ચયૂ, રાજન ? ૧૫
- ધર્મ' વાગતા મુણવા તારી, હ આચિઉ તુઝ પાસિ
 આનુ ચ અણુપાત કરધ છઠ' વાણી વચન પ્રમાણિ" ૧૬

“ ધર્મ નહીં, હું પાપિરૂપ છું, રવજન-કુટુંબ-કુળદાઇ.

કો કુટુંબ માંદો મોટો બિઠ્ઠો. હું વંશ-વિગ્રહ લાઇ. ૧૭

દુર્લભોષિની અમ્મે છૂત રમાડ્યા; પાત્યા અવલા લાઇ;

રિધિ-સમરિધિ લીધી સવિ લૂંટી; પછી વુલાવ્યા વન માંદો. ૧૮

હાથ થકી હથિઆર તિખવ્યાં. સતિ રાખઇ શું આસઇ ?

પ્રમદાનાં પ્રામણ કાઢ્યાં તે દુઃખ દિનદિન સાલઇ. ૧૯

રાજભોગ, પિરિ-પિરિનાં બૂપણ; નવિ વેડ્યાં રસિકરણ.

વિકટ પન્થ, વસુધા કાંટાળી, અમલા વેદઇ અરણિ. ૨૦

ભીમસેન બૂખુ નવિ રિસ્તુ; જિહ્વિતુ અનર્ગલ આહાર.

એક વાર વેસાની વેસા, પામઇ અધૂરુ આહાર. ૨૧

સાગિહિતા અતુળ અઢારા, ક્રોધજ જેલનાં તન;

માન તણું પાસું નવિ મેડ્યાં; ક્રોધજ તેલનું વદન. ૨૨

ખટકત તન અઢારું, કાપિશ્વ ! પાસું કાં.....કાં.

રાજભોગ થકી નવિ વિરમ્યુ; અર્જુન તણુ પસાઇ. ૨૩

અનેક લાડ લડાવ્યુ બીરિ, પિતા તણી પિરિ પાસઇ.

જી કિવારઇ એક વચણ કહઇ તુ પાણુ બોલ નવિ વાલઇ. ૨૪

અમ્મે પાંચ લાઇમાં મુગટ તુ હવુ, ચતુર-શિરોમણિ શર;

અધવચિ અર્જુન લાડી આપ્યુ, નેત્રિ વદઇ જલપર. ૨૫

જે અર્જુન તણુ પ્રતાપે, સ્વામિ ! મિત્ર્યાં અરિદય બાંજઇ.

રાજસુધ અમ્મે તુ કીધુ, જી અર્જુન શિર પરિ ગાજઇ. ૨૬

આગ્નિકાન્ધિ ખાણુવ વનરુથુ રે, મધદાનવ મધિ આપ્યુ.

મણિ-ગદા, રતન-કેસર, સભા સુશોભિત આપ્યુ. ૨૭

પછઇ કરગરતુ ડ્રમિલ મૂકાવ્યુ, દૈત્યે.....મીન.

‘લભાડરઇ સમરિય, ત્યાડરઇ આપિય, અર્જુન તણુ આધીન.’ ૨૮

તેણુ રાજસુધમાં સભા રચી; મોટા માંડઇ મર્મ.

મુરનર મુનિવર સદેકા મિત્રઇ, બૂપતિ બૂથ્યા બર્મ. ૨૯

- આરિ દિશિ જિતીનઈ સ્વામ્યુ, આમ્યુ તવ મુઝ પામિ;
 આમ્યન્ દલ મુહુનઈ આપ્પૂં, તે માન્નિધ્ય શ્રીઆવિનાગ. ૨૦
- અનુગાસ્વ-શિશુપાલ-આદિ દેહ, અનેક ગદ્ય જ્યેષ્ઠ આપ્પ્યા;
 કુન્તા-કૃપે રતન ગ્લૂ, તુ પાપ્પવ પૂરીઈ જાણ્યા. ૩૧
- તેહ તણુ સખા શ્રીનારાયણુ, નરરયેં અર્જુન.
 તે પલવટ ભીડીનઈ પોતઈ, કરઈ જલ [પાન]-આગન. ૩૨
- તે મેદ્દાની વીર ગયુ વન માહિ, જણવા ધન્દ્રાસનિ.
 તેદના ગુણ મુહુનઈ સાભરતા નેત્રે આપિ રદન. ૩૩
- બૂખ-તગમ નઈ હું હિશિઆયુ, મનસા પિરિ પિરિ થાવ.
 ભીમ તણા જુ મનમા આવઇ, તુ દલ કિલિવા વનિ જાઇ. ૩૪
- તે જાઇ તણુ મુહુનઈ ન જગસુ. વધી એકલુ ધગઇ.
 અણુ-પ્રીઝઇ કાઇ અનલ કમઇ, તુ કેવલુ જીડીનઈ ધાઇ ? ૩૫
- જુ અર્જુન મુઝ પામિ હઇ, તુ નાણું મનમા રહું
 આજ દોહિલિ દિવમ લીધા, ઝપિજી ? મું તણા અમ્યો મું ૩૬
- નાનાડિઆ જે અનુજ અદારા, તેહ તુ વાખ્યા ગમતે.
 તેહ તણા જુ મન માહિ આવઇ, જાઇ મનનઇ ગમતે. ૩૭
- વણુ-પ્રીઝઇ એ વીર વાહિલા, જૂઠા ક્રતા નવિ થાકવ.
 દાનવ-દેવ વમઇ વન માહિ, અર્જુન હુઇ તુ હાકઇ ૩૮
- જુ મધલા જાઇ અહ સાયઈ, તુ કુંડનઈ જાણવૂ અનયા,
 અતિ મુન્દર ઉપશિરોમણિ ? જાણ ગદમ વનિ સમયા ૩૯
- એદનાઇ કો દરીનઇ જાઇ, તુ સીનાતી પિંડિ યાઇ.
 તેદનઇ માચઇ સમરથ હવુ, સ્વામી શ્રીરઘુગાઇ. ૪૦
- મર્વગુણ-અમરથ આમી, માદ્ અનુજ જાઇ,
 તેદના ગુણ સાભરતા, મુહુનઈ આવઇ અહ જાગઇ. ૪૧

કર્ણ ૪૯ મું—રાગ મહાર

જદ્વદ્ય મહિ તવ બોલ્યા મુણી, “અરે પાણ્ડવ” ક્ષાત તહારી ધણી,
તહાનિ અખિપાન આપ્યુ કશ્યપમુતિ, સદસ અચારી પોપઘ
નિતિ ૧

અનેક સરિ આ વનમા હતા, જુલુ પત વધ જતા,
ને રહ્ય જનપાન લખી, દેહ દમતા ચાતા અતિ દખી, ૨
પેટ લરીનછ પામિ આહાર, તે તહાનછ વાઙ્મજ જેકાર
તે પુણ્ય તણ આસુ પ્રવાહ, તેણુ ટ્રિનોદિ વાધુ મહિમાધ ૩
તે અર્જુનના બુલુ મુખિ વિન્તરિ, તેહની ચિન્તા થી મનિ ધરિ ?
[તેહનુ] આગુ કીજિછ ધણુ, જે મ પુષ દીન દમણુ ૪
એ અર્જુન બ્યાણુછ આદરિ, મારીનછ સચિ પ્રેરે કરિ
બલુના બધુ તે માનિ આવણિ, સિવારપિજી ધન સ્વાવણિ ૫
ન્યાગિ વીર નછ અતુગ પાઙ્ગ્યાલી, નિશિન્ત એકદા બધમુ મિલી-
સનિદો તહારી સેન કરિ, માયુ જવ, પછ આગનિ ધરિ ૬
બાધ અર્જુન વાદલુ નહી, છુ સ્વર્ગ વ્યરિ મીધ આધ કહી ?
તે અર્જુનની [શી આપ]ના ? જૂપ ? પદન્તરિ મુલિ વાગતા ૭
એ નન નૈરધનછ પડી તેહની સી કિલ કિલ રૂપડી ?
તેહની કથા સાલનના વળી, બેબી યાધ રોમારની
ગિધિ-અમરિધિ મેલવી વનિ બધુ” સાલનતા ગાધ મરૂઝી ધધુ ૮
“એક વનિ તહાગમા ઉત્પન, વીગસેન દોહિ મલ્લજ ૯
તે, તણ તન નૈરધજૂપ, ત્રૈનોદિ માલિ નથી તેહનુ રૂપ
નિદર્શ દેહનુ બીમક સાધ, તેહનછ ઘણિ હતી કન્યાધ ૧૦
નામિ દમપન્તી તે સુન્દરી, તાવળ્ય-રૂપ-ના-ગુણુભરી
શુ વગ-મુનિનગ જે સાલવિ, બેતા દેહની મુદિ દનિ, ૧૧
વિદર્શ દેહ ના ગામણુ ૧૨, આનછ નનની સમા મુજારિ
દમપન્તીનુ કંઈ રિખાણુ, ગોલ પામુ નગ અતુગ-મુળણુ ૧૨

ફરી આવઇ દમયન્તી પાસિ, 'અરે બાઇ' તૂ ગહી ગર્ભવાસ,
 જુ તઇ નન નૈષધ નવિ વરયુ, છ જૂતન તણ ફેરુ પડયુ,' ૧૩
 અન્થોઅન્થ તા એહનૂ કહ્યુ, એકએક માહિ બિયનુ વિરહુ
 ઇમ કરતા ત્યા વિહિવા મિયુ સમાચાર મુગપતિ સાભલ્યુ ૧૪
 રવર્ગ લગઇ તે વાતજ ગૈ મવવાનઇ મનિ ચિન્તા થૈ
 ઇન્દ્ર ધર્મ વરુણ મિત્યા એકઠા, [ચોથુ અ]નત વિગ્ર થૈ બઇઠા ૧૫
 ઇન્દ્ર કહઇ, 'કાઇ કરુ રે પધરિ, એ કન્યા જિમ આવઇ ધધરિ'
 વરુણ કહઇ, 'શુ કરવુ અન્થ?' પાવક કહઇ, 'કરુ પરપન્થ'
 જ્યોતિ નન આવી તોરણિ રહ્યા, નન સરિખા તે ચારિ થયા
 પછિ ઇમ પડયુ જોતા જૂપાન, બાઇ કુહનઇ ધરમ વરમાન? ૧૭
 એક મુદ્દર્ત તિહા સ્તુતિ કરી વિન-સ્તુતિ કરી
 'જે ગૈ દૈત્ય દાનવ નર નાગ, કા ધર્મ [તણુઇ] ગિરિ મેહલુ
 પાગ? ૧૮
 મઇ તુ નીમ કગ્યુ મનિ આપ, નન પાપઇ નર બાઇ નિ માપ?'
 વિનતા-વચન સુણી તે કાનિ, દેવ થયા તે અન્તધાન ૧૯
 નન પરણીનઇ પાછા વન્યા, ત્યારિ ઇન્દ્રે કરી અનકના
 'આપણિ એ શ કગ્યુ નિવાન? કહુ કાઇ દીનિઈ વરદાન' ૨૦
 પછિ અશ્વમન્ત્ર આપ્યુ દયા કરી, 'ધારઇ' તેહન આનઇ તુરી
 એ જુઇ વર તહનઇ, જૂપાન' નહોતર કરમા ૩૫૬થી માન' ૨૧
 પાવક કહઇ, 'સાભનુ, નરેશ' તૂ અગ્નિમા કરઇ પ્રવેશ,
 નહી પ્રભવિ તુહનઇ, રાજન' [તુઝ] વૈશ્વાનર રાધઇ અન્ત' ૨૨
 વરુણ કહઇ, 'તૂ સાભનિ, રાઇ' નિર્ભે ચાહુ પાણી માહિ
 બીજુ વર તહનઇ, જૂપાન' સમગિય તિહા આવિય તત્ત્વાય' ૨૩
 ધર્મરાજ ઇમ વાણી વદઇ, 'નિર્ભવ તાહુ રિદિજ્યો ગિદઇ,
 અન્તમાનિ તે માહુગ જન, નહી પ્રભવિ તુહનઇ, ગજન' ૨૪
 વર આપીનઇ તે તા અરયા, દાપર-કનિબુગ આવી ધરયા
 અન્થોઅન્થ પ્રણામજ કીધ ઇન્દ્ર કહઇ, 'તમ્યો જનશુ સીધ?' ૨૫

‘ભીમકરાઈ રચ્યુ સેવરા; તિહાં લગછ અમ્યો જાગ્યં ખરા,
 દમયન્તીરૂં રૂપ સુવધૂં, તે જોય મન તત્પર ધણું.’ ૨૬
 ધન્ડે તવ વાણી જિયરી, ‘તે તો નૈયધિ યોરિ વરી.’
 ત્યાદરિ કશિલુગ ચાણિ જિયરિ, ‘તહા જભાં માનવ કિમ વરિ ? ૨૭
 એ કન્યા તાં દેવજ-યોગ્ય. માનવી કિમ કરછ સમ્બોય ?’
 નૈયધિ પરણી મન્દિરિ ગયુ, નક્ક-પૂઠે પછિ કશિલુગ યયુ. ૨૮
 ખાર વરસ તાં નયનઈ નડયુ, પછિ સતિવાદી રાજ હસિ ન પડયુ.
 સતિવાદી આદ્યનિક નરેય, પુણ્યવન્ત પ્રાણી સધલછ દેયિ. ૨૯
 પોતાની પત્નીયં રમછ, પરનિન્દા કુટુંબી નવિ નમર.
 દો કુટુંબી નવિ જોસછ મર્મ, આરિ વર્ણુ અધાવછ ધર્મ. ૩૦
 કશિલુગનં ખલ ચાલછ તિહાં, અન્ય-અધર્મ પ્રવર્તછ જિહાં.
 સતિવાદી તિહા સધયુ દેય; કશિલુગ કહીંથી કરછ પ્રવેશ ૩૧
૧૩૬૫

કેકયૂ પાં મું-રાગ એજ

કિદિ બૃહદશ, ‘ન્યુધિષ્ઠિર ! અવિધારિ, હસિ પાડયુ રાજ એક વાર.
 લયુસાદો કરી ધોવા પાગ; ધૂંટણુ રજુ કોમ જાગ. ૧
 પહોઈ શરીરમાં પ્રવેશ કરિ, સતિવાદીની ખુદિ રરી.
 પિતરાઈ માયછ ગમિછ મૂન; દારી રાજિ યજુ અવધૂત. ૨
 એક વત્સજરિ નર નઈ નાદરિ; રૂવડિછ તે વગ મુગડરિ.
 પહોઈ વત્સ વર્ગરી મેદલી યયુ; રૂવડયુ અપોખ્યા રજુ. ૩
 નક્ક સરિયુ મોદદુ હવપનિ, ઝગુપર્ન-પગિ રજુ મારયિ.
 તેડની બી વનવનિ રૂવરી; ફાણક નગર બપિ આરી મરી. ૪
 રાજબોગ, પિરિપિરિના રમે; જદ દાસી; સેવક જદ મર્મિ;
 જ્ઞાન-અજ્ઞ દતાં જદ જાદિ, નવિ સિદ્ધિતી નિચા-પ્રજાન. ૫

તે પ્રકાર કરી પેટજ ભરમ્, છુદી કિંમિયત દુઃખ મનિ નવિ ધરમ્.”
 પૂછમ્ બલુધિષ્ટિર વારોવાર, “ કિમ મિલિઆં સ્ત્રી નઈ ભરચાર ? ”
 કિહિ ઋપિ, “ સાલલિ રાજ્ ! વાણિ, પીહરિ બાધનમ્ થ્યું તવ બલ્યુ.
 પછમ્ વિમ્ મોકત્યા દામેદામિ, ‘ ખોલી કાદ દમચ-તી-નામ.’ ૭
 ઇમ કરતાં સિધિ લાધી ખરી, પીહરનમ્ ભેરી દીકિરી.
 અન્ન-ઉદક કરી બધડી તાજ; ‘ સોધાતુ, માહરુ નલરાજ.’ ૮
 રાધ ખોલ્યા દેશ વિદેશ. નવિ લાધુ તેહ નરેશ,
 સેવરા-મણ્ડપ કીધુ ફરી, રાજા તિહા આગ્યા પરવરી. ૯
 જોવરાવનાં બહુમ્ પ્રાણિ, પ્રગટ થયુ નલ ચતુર-સુભાણુ.
 પછિ અક્ષમન્ત શંખવિહિ રાધ, કલિભુગ આવી લાગુ પાધ. ૧૦
 પછિ પોતાનુ લેધ પરિવાર, આવિહિ વિદ્લ્લ દેશ મુઝારિ.
 પછિ છૂત રમ્બુ, જિત્યુ નલરાધ; પિતગાધ કાદિહિ વન માંહિ. ૧૧
 સિધિ-સમગિધિ હૂતી જેટલી, ફેરી નલ પામિહિ તેટલી.
 તમ્બો કાલિ પામશુ સપ્તલ્લ રાજિ. લાજશિ મન ફેરી જે દાજિ. ૧૨
 સખા તહારમ્ વૈકુણ્ઠનાથ. માયમ્ અભુન્ન-સરખા બ્યાત.
 તે આગસિ તહનઈ દુઃખ કથાં ? ” મુણ્ડા રાધનઈ આગ્યું હશ્યું. ૧૩
 જે અભુન્નનમ્ વિરહિ પરજલિ, સાલલતા મનિ શાતા વલી.
 પુનરપિ રાજ્ન લાગુ પાધ. આશીર્વાચન કહી ઋપિ જાધ. ૧૪
 નૈપથકથા સોતી જેટલમ્, નારદ મુનિ આગ્યા તેટલમ્.
 અવતીપતિ હિંદ્યુ આદર કરી, આસન આગ્યું પૂજા કરી. ૧૫
 ઋપિ પાછલિ સવિ બધદા ફરી; સ્તુતિ કરવા લાગી મુન્દરી.
 “ લલમ્ પધારચા, ઋપિજી ” તમ્બો. કૃપા કરી સમ્મારચા અમ્બો. ૧૬
 સહજ માંહિ અમ્બો કરચા સનાથ.
 કાધ કુદ્દ હસ્તિનાપુરની વાત.”

૫. તીર્થયાત્રાપર્વ—

કંઠ્ય પર મૂં—૧૫૦ કેદાર

- " નાગદમુનિ ' તમ્બો આલિયા, સમાચાર કાઇ લ્યાલિયા ?
કુદનધી, કામેજી આજારુ ચા કરમ રે ? ૧
- મર્વ કુસરી જી માય ? મારી કુ ખિણી માત,
વની વાત કાઇ નૌતન સુણી રે ? ૨
- વવત્તુ ગોત્યા નમિસાઇ, "ધૃતરાષ્ટ્ર કુ ખિણી ચાઇ
બીખ્યુ-દ્રોણ ધણુ ધ નાગતા રે ૩
- તઈ કુન્તાણું પૂજી અમ તે ગતિ-દિવમ અમરમ કૃષ્ણ
શુભનઈ વાઝાઇ જી પરિવાર રે ૪
- દાન-ગુણ વાઝાઇ જી કુન્તા સવિ મદિનઈ, " ધમ નારદ બો-યા વાણિ
" તેક તણી આશિ રે, ગમ ' તહનઈ દસિ કમ્પાણ " ૫
- વની ન્યધિધિર કરી પિરિ પૂજા, " સામયુ તમ્બો, નમિસાઇ
મ્દની નીતિઇ ગણિ ચનાવત, આજારા પિતરાઇ ? ૬
- ' કદ, જેલવી રીતિઈ છૂત રમ્યા જી, તેલ્યુ ચનાવત ગણિ
અરે પાઞ્ડવો ' તમ્બો મયા પૂઠે, નમર કરૂ જી તાજ ૭
- મહાન્તનઈ તિકા જવુ નથી, મોદા નિતિ અમતિ નરેશ
પુણ્યવન્તા પ્રાણી નિતિ નવિ દુષ, ધિછ પા તે દેશ ૮
- જે નમર-મધિ દેવારે નવી રે, ઈસ તણા આગમ,
સદા સજાઈ નમરજ કદીઈ ધિછ પા તે મામ ૯
- તણ પાસઈ અમ્બો શિ ન આનુ ? મામલિ મૂં, જૂવ ?
ધર્મપુત્ર ' કુદનઈ મદા નિગન્ત, વદા અમ્બવર ૧૦
- તાવજ ખેમ-કુસવની કા વારના નિદા જી અર્જુન ધી ? ૧૧
- નરન નામ મુળીનઈ નમ્બનિ નેન વજ્રપા નીર ૧૨
- " દય મી ' અર્જુન ' ઠાકી ચામ્યા, જમ્બવા કન્દમલિ
વન-તેજ અગાઈ દસી ચવા તમ્બો મામવમ્બો, નમિસાઇ ૧૩

- સ્વામી ! કિરીટી કહણુ ચયુ, અજ ગપરિ આ વાર.
 તે સવિ ગોવિન્દજનઈ ગમવું. સાલણિ, અજકુમાર ! ૧૩
- હસ્તિનાપુરમા અમ્યો દૂતા, તિહારઈ પ્રભુ આણુતા પ્રીતિ,
 સહજ માહિ દર્શન હરિ દેતા. ચતુર્ભુજ કરતા ચિન્ત. ૧૪
- તે કારણુ, કુન્તાજી માટઇ, સગપણુ-ભાવ જણાવઇ;
 જિગરતુ વક્ષી અભુર્ન માટઇ; નર-નારાયણુ કહાવઇ; ૧૫
- કિહિ સગપણુ મુલદ્રાઈ માટઇ; બીજૂં કારણુ એહ.
 અમ્યો અભાગિઆ અલગા મૂક્યા. કા નાથે જિતારયુ સ્નેહ ? ૧૬
- કુન્તાજી હસ્તિનાપુરિ રાખ્યા. હરિ દારાવતીઈ વશિઆ.
 અભુર્ન જડી ભણવા ચાલિહિ, અમ્યો અગણિ માહિ કશિઆ. ૧૭
- વાહલા ! વિપતિઈ કાઢી મૂક્યા, અજ ગપરિ બહુ એહ ;
 કહઇ ન્યુધિધિર, “ મુણુ, નારદજી ! બૂધરિ કીધુ એહ. ” ૧૮
- વપતા ઝપિજી ધણી પિરિ બોલ્યા, “ મિથ્યા કલપઇ, રાઇ !
 આમીનઇ મુખિ એહ નથી, હ તેડુ કહ મહિમાઇ. ૧૯
- શી કુન્તા નઈ શુ અભુર્ન ? એ જૂરી વાત વિચારિ.
 હરિ તણુ કો નહોં સજુ સહોદર, નહી વાહલુ, નહિ વૈરી. ૨૦
- જિહા દાન, દયા નઈ સન્ત-સમાગમ, સદા ધર્મમતિ, વીર !
 ગૌ, બ્રાહ્મણુ જોવ્યન્દનઈ વાહલુ, તિહા વસઇ સ્થામસરીર. ૨૧
- તે તત્કારઇ સદા નિરન્તર ચાલી આવઇ ચાલિ.
 તે માટઇ તા કૃપા કનિશ સ્વામી દીન-દયાલ. ” ૨૨

૧૪૩૪

કડવું ૫૨ મું-રાગ એજ

- પ્રતિબોધીનઈ રાજ રાખ્યુ, વલતુ કહઇ નરેશ,
 “ નારદજી ! મુદ્દનઈ કૃપા કરીનઈ, એહ ! દિહિ ઉપદેશ. ૧
- અગણિમા મુદ્દનઈ યાઇ ઉધાગા, બાહ્યા દિન નવિ જાઇ.
 અભુર્ન વિણુ મુદ્દનઈ ક્ષણુ ન જાઇ. એહુ કુલુ ઉપાય. ૨

- મહીમણ્ણ ગપરિ જે તીરથ, દિવ્ય બોમિ પાવન,
કૃપા કરીનઈ, કુહુનઈ, ઋષિભ્ય! હં કરું અવગાહન. ૩
- પાણ્ણ તણ્ણ તાપ સમઈ, અનઈ પાવન યાઈ દેહ,
ચિન્તન કરું ચતુર્બુજ દેર, સમ્બલાતુ, ઋષિ! તેહ. ૪
- વક્તતા નારદ ધણી પિરિ બોધ્યા, “સાલાલિ, ગમ્મ! વાન.
પૂર્વે તા પૌત્રસ્ત્યનઈ પૂછ્યું, ભીષ્મ તાદ્વરઈ તાતિ, ૫
- તે તુઝ પ્રતિ હં કરું, તીરથ-નાના-ધર્મ.
એકમતુ થૈનઈ સામગ્ર્યે, ધર્મ તણ્ણ જે મર્મ. ૬
- ધર્મ, તેમ નઈ સૂધાં સાધન, તીરથ, વ્રત-ફલ જેહ,
નારાયણના નામ-પટન્તરિ નાવઈ ખાજૂં તેહ. ૭
- અડસકિ તીરથ પદ-અચ્યુજ ત્રિપિ; ધર્મરૂપ હરિ કાહ્વઈ.
અધ્વર કોડિ કરઈ જૈ તીર્થે, તુ નામ-પટન્તરિ નાવઈ, ૮
- જુ જ્યેષ્ઠ કરઈ તુ એહનઈ ઇચ્છઈ, તપ કરી આરાધઈ,
ધૂમપાન કરીનઈ એહનઈ પાત્ર અગ્નિઈ સાધઈ; ૯
- બોજન-આદિ એહનઈ અપુ, નાના ધર્મ તા જેહ,”
કહઈ નારદ “સુહુ, ભૂધિષ્ઠિર! દાન ભોગ તા એહ.” ૧૦
- વક્તવું રાજ ધણી પિરિ બોધઈ, “તમ્મે કહુ તે સતિ.
કિમ આગઈ માહન્તિ તીરથ કીધાં, જેહની ઉત્તમ મતિ?” ૧૧
- “ખાપ! તેહનઈ પ્રત્યક્ષ તુહુતુ, પામઈ રવામી જુગજ્જવન.
તે માટઈ મન નિર્મલ કરવા, કીધા અવગાહન. ૧૨
- તોહી તો હરિનઈ નવિ પામ્યા, કીધા કોટિ ઉપાય.
પૂરવ પુણ્ણિ તત્ત્વાગ્ર, રાજ! પ્રત્યક્ષ ભદ્રવરાઈ.” ૧૩
- “તુ રવામી! તજ વચન-પ્રસાદે, તીરથ-દર્શન મિલિઆ;”
કર જેડીનઈ રાઈ ઋષિનઈ, દીન વચન ઉચ્ચરિઆ. ૧૪
- “ઇમ કરતા તાદ્વરા મન માહિ, ભાવ થયુ છઈ, ખૂપ!
શીઘ્રપણુઈ તમ્મે વાર મ દ્યાવુ; સમરુ અકલરવરૂપ. ૧૫

- પ્રથમ જાળ્યો પ્રભાસ વિધિ, જિહાં દેવભોમિ પાવન,
મધુમતી નદી જઇ મોહ્યી, કરજ્યો અવગાહન. ૧૬
- પછઇ તમ્મો તાં પૂજ કરજ્યો, લિલટિ આણી અર્ધિ.
સદાકાલ તણુ જઇ રે શમ્ભુ, સોમેશ્વરનું લિર્જ. ૧૭
- દર્શન-માત્રે કોડિ જન્મના અવ તણુ આવઇ અન્ત.
સુરનર-મુનિવર સવિકો સેવઇ, ઉત્તમ એહનુ આ ક-થ. ૧૮
- પછઇ તમ્મો તિહાંયા જાળ્યો મુક્તિપુરી કિલિવાઇ.
શ્વાન, શ્વપચ જે તિહાં મરઇ, તેહના ચક્ર તિહાં યાઇ. ૧૯
- નદી ગોમતી સાગર-સર્જમ, જૂ-વૈકુણ્ઠ તે કાલ્પવઇ.
કુશરથક્ષીનું દર્શન કરતા, માત-લિલરિ નવિ આવઇ. ૨૦
- તે માટઇ અવગાહન કરજ્યો, જુ મનમાં જઇ કોડ.
ચૌદ જીવનપતિ તિહાં બધકુ જઇ, મ્વામી શ્રીરણજોડ. ૨૧
- મૂલ-દ્વારકાં તિહાંયા જાળ્યો; બેટ શડ્બોદ્ધાર.
તેહવા નરનું દર્શન કરતા, પુનરપિ નહીં અવતાર. ૨૨
- પછઇ તમ્મો તિહાંયા જાળ્યો, પુષ્કરેશ કિલિવાઇ.
તેહ તણુ મહિમા જઇ મોહ્ય. મઇ મુખિ કણુ નવિ જઇ. ૨૩
- ગર્જા, ન્યમુના અનઇ ત્રિવેણી, શુદ્ધ સરસ્વતી નાહજ્યો.
એ ધર્મારણ્યનુ મહિમા મોહ્ય, વુ તમ્મો તિહા જાળ્યો. ૨૪
- જિહાં રાધવજી હયા મૂકાણા, ધરણિસેત્ર પાવન,
શાધપણુઇ મૂરજ-કુણ્ડમા કરજ્યો અવગાહન. ૨૫
- ત્યાદરિ ધર્મપુત્ર તે વક્ત્રું પૂજઇ, “ રાધવનઇ શુ લેપ ?
તેહનું, ઋષિજી ! કુહનઇ કારણ. સાંભલવા મુઝ ખેપ. ૨૬
- ત્રણુ હયા તાં જઇ તેહની, રાધવજીનઇ નામિ;
તેહનઇ એ તાં કિમ પ્રલવઇ ? વાન પડી વિગ્રમિ. ૨૭
- બ્રહ્મહત્યાર, ગોહત્યાર, સ્ત્રીહત્યાર જેહ,
બાહ્મહત્યાર તેથી અધિકુ. સ્પર્શ ન ક્રીનિઇ દેહિ. ૨૮

એહવા જે પાતકના કર્તા, વધી પશુધાતક જેહ,
 નામેયા નિર્મલ તે ચાહ; વૈકુણ્ઠિ જામ તેહ. ૨૯
 તેહનમ તનિ હવા કિમ લેપમ ? મુહુનમ કુહુનમ મર્મ.”
 વચતા ઋષિ એહી પિંગિ બોલ્યા, “ સાભલિ સંધું, ધર્મ !” ૩૦
 ૧૪૬૪

કંડવૃં પૃથ મૂ-રાગ એજ

“ તમ કલ્પ તે મત્ય સત્ય રે, તેમા નહિ કામ બેદ.
 રામ રામ્હ કિહિતા રસનામ, વૈકુણ્ઠિ વશીમ, વેદ. ૧
 હતાન્દ કારણ તમ પૂજ્યુ તે મુહુનમ બાળુ બાન્તિ.
 એકમનુ જૈનમ માભવજ્યે, ગ્યાનકિ ગિર કરી ચિત. ૨
 મનખ્યાદેહિ રઘુનાથ અક્તરયા, પૃથ્વી પાવન કરવા,
 ખમ, મુગ, જન્તુ, ચરાચર જૂચર, દુસ્તર સ્થાનકે તરવા. ૩
 દેવ તણા દોહિલા દિન જાણી, અવતરિઆ મધુવીર;
 વમુધા મવિ નિદોષ કરીનમ, નરપતિ જિતારયા તીર. ૪
 રામ-ચરિત વિસ્તાર કરવા, પામર જન બિધરવા,
 પ્રગટ કરયા પૂરુષ બિ પોહ્તા, ક્રોધનિ ભુગિ વિમ્વરવા. ૫
 રાવણ નમ કુમ્ભકરણ બિ, એહવા ધૃષ-ઉપાશી જેહ,
 મુગન, મુનિવર સવિકો ખીડયા; દમ્યા દેવના દેહ. ૬
 બ્રહ્મસદન-ધન્દ્રાસન લોખુ, જ્યમપુરિ જૈનમ વાગુ
 નિ-શશિ-વહ્નિ-પવન-ધન-મારત-શૈવ-સખલ-દલ ભાગુ. ૭
 ચૌદ ચોકડી ઈસે આખ્યું, તોહિ ન ટલી ધામ
 સીતાનમ તે હરી ગયુ. રાધવ તણુ શુ વાકે ? ૮
 પોતમ હગિ માયમ નવિ લીધું. તેહનમ પાપે પડિહ.
 દેવ તણા દોહિલા મન જાણી, ગમચન્દ્ર તિહા ચદિહ. ૯
 ઋષ્યમૂક પર્વત પાસમ આખ્યા, રવાગી શ્રીભગવાન.
 પ્રીતિમ તેહનમ આવી મિલિઆ, સુગ્રીવ નમ હનુમાન. ૧૦

- પવનપુત્ર તાં સીધ લેઈ આગ્યુ, પોહ્નું જેહ પ્લવર્જ.
 સુગ્રીવિ સેનાપતિ તાં કીધુ અર્જુન વર્ણિતુ અર્જુ. ૧૧
- અદાર પશ્ચ તાં વાનર પૂઠે, બુઝુંતરિ કોટિ રીંછ [વીર.]
 કપિ-કટક તણુ બન્ધ કરીનઈ, આગ્યા સાયર-તીરિ. ૧૨
- પાપાણે તાં પાજ રચીનઈ, જલનિધિ ધ્રમ જીતરિઆ.
 ધર્મધુરન્ધર રામચન્દ્ર તે, અર્જુન થયરિઆ. ૧૩
- ‘રમૃતિ તણુ તાં ન્યાય એહવુ છઈ, જે સહસા કામ ન કીજિઈ,
 જુ અબધા આવઈ આપણુનઈ, તુ સકલ પદારથ શીઝઈ.’ ૧૪
- વાલિપુત્ર વિષ્ટિઈ મોઢલિઈ; પોતઈ શિરિ નવિ લીધું,
 તેહ તણું તાં કહ્યું ન માન્યું, પછઈ મહાશૂંઢ કીધું. ૧૫
- મારીનઈ સીતા મૂઢાવી; આખું વિભીષણુ રાજિ.
 વસુધા સવિ નિદોષ કરીનઈ, સારવાં સેવક-કાજ. ૧૬
- બ્રહ્મરાક્ષસ તાં રાવણુ કહીઈ; તે મારિઈ શ્રીભગવાનિ.
 તેહ તણી હત્યા શિરિ બધડી. જુઈ ધરીનઈ ગાન. ૧૭
- જઘપિ રાવણુ રાક્ષસ સહી, પણિ પુત્રસ્તથી ઉત્પન્ન.
 ‘બ્રહ્મવીજ! નમોડસ્તુ તે,’ એહવું વેદ-પુરાણુ-વચન. ૧૮
- ‘તે વેદ તણુ હું માર્ગ લોપીશ, તુ કવણુ રાખસિ ધર્મ?’
 તે માટઈ કાંઈ પ્રાચત કરવું, એ વિચારઈ પરિબ્રહ્મ. ૧૯
- ‘બ્રાહ્મણુ પૂજઈ હું પૂજણુ. બ્રહ્મ તુ મુઝ અંશ.
 બ્રહ્મ તાં જેહનઈ રૂં ઈછઈ, તેહનુ વાધઈ વંશ. ૨૦
- બ્રહ્મ જેહનઈ કૃપા કરીનઈ, દિઈ શુભ આશીર્વાદ,
 તેહનઈ કુલિ કલ્યાણુજ વરતઈ, વચન તણુ પ્રસાદિ. ૨૧
- તે બ્રહ્મથી રાવણુ જીવનું, વિચારઈ શ્રીભુગદીશ;
 ‘તે જૂઠ સગઈ મઈ ગાજે કીધુ, તે હત્યા બધડી શીસિ. ૨૨
- કવણુ તીર્થ તાં છઈ રે એહવું, વેગિ વહેદે જૈઈ,
 હત્યા તણુ તાં દોષ ટલઈ, અનઈ પાવન થૈઈ?’ ૨૩

- તેહનંદ તનિ કિમ દત્ત્યા લેપંદ ? પશ્ચિ લોઢાચાર દેખાડ્યુ
ખીઝુ કાગ્લુ માનન માટઈ, તે માટઈ તન તાડ્યુ ૨૪
- અનેક તીર્થ તે સમંદ કીધા, છુદી નવિ ચાઈ અનગી,
અનાન કરી ઉપકણ્ડે આવઈ, તિહા આનંદ વલગી ૨૫
- ધર્મારૂપ વિરલ તા આ યા, અન્તગથ અનિરોધિ
સૂર્યકુણ્ડમા રનાનજ કગતા, યગીન્ન થયુ નિર્ભય ૨૬
- તઈ મુઝ પ્રતિ પૂજ્યુ દૂલ, દૂલ મરણુ જોલ,
નથી જિહા મનિ મન્ધે દુહ, કિહિન્યો, બૂપતિ તેહ ૨૭
- “ સ્વામી ! એ મન્ધે મુઝ ભાગ્યુ, ” બોનિઉ ધર્મકુમાર,
પુનગપિ ઋષિનંદ પાગે ક્ષાગિઉ, પૂન્યા ખીજી વાગ ૨૮
- “ તે કુણ્ડ માલિ અવગાદન કગ ત્યો દક્ષિણ દે ત્યો, ગઈ ૧
જૂઝ યગ પ્રાશન હુઈ, તે પાપ તહાર જાઈ ૨૯
- તહારંદ પ્રત્યક્ષ ઇંદ સ્વામી પાપ નથી તા રેખ
ગવન મરખે ઇમ કગ્યુ, તુ ખીજન ડેહી લેખિ ? ૩૦
- પગલ તમ્બો તિહાયા જાન્યો, જિહા ઇંદ બદરી આશ્રમ
નગ-નારાયણે તપ કીધુ પાવન ચાશુ શર્મ ૩૧
- ગોદાવરી નદી તિહા, ગ નખી કાવેની ડેહા
મહી તણુ મહિમા ઇંદ મોદદે ગિહિતા નાનંદ પાગ ૩૨
- નાનાવિવના દેવન તીગથ તિહા તમ્બો તા જા ત્યો
ક્રિશ્ન-ઉગ્રચંદ્રની તે પ્રગી નીગ-નર્મદા નાન્યો ૩૩
- તીર્થ પ્રાગ તા જાન્યો, ભાલ ! ગયા-શ્રાદ્ધ તા કરન્યો
માત-પિતા-ગેત્ર હુઈ તે અનગનિઆ ડિધરન્યો ૩૪
- પગઈ તમ્બો તિહાયા જાન્યો, યુગિ સરસ્વતી જોલ
મગ્ધવતીમા અનાન કગન્તા, ચન્દ્ર થયુ શુભ દેહ ૩૫
- મેલુમન્ધ ગમેશ્વરિ જા ત્યો પૂજ્ય-દર્શન કરન્યો
સકલ ધર્મ . તે, તમ્બો ચિત્તમા ધરન્યો ” ૩૬

એમ કહી નાગદંત વલિઆ; પામ્યા અન્તર્ધાન.

ત્યાદ્ પૂરે પાણ્યે કીધું, તે આગલિ, કદ્, ગામન' "

૩૭
૧૫૦૧

કહનું ૫૪ મું—રાગ એજ

એમ કહી નાગદંત વલિઆ, પછી જુધિ ગચ્છા બહા બલિઆ.

"કુલુનઈ, લોમશા' શં કન્વુ ઘટ્ટ રે? ૧

હાલ-કુલુ, લોમશા' શં કન્વુ અલ્લ? અલ્લનઈ અગમ્ય એ પન્થ.

તે માટઈ તીગથ-ચુરુ ચૈનઈ, કૃપા કર, મહન્ત' " ૨

(પછઈ) અનુદિન જેદનઈ આદાર આપતા, તેશં કરી વિદાઈ,

વાનગ્રમ્ય, બહાચારી, મન્વાચી, તેશં જોડ્યા ગમ્ ૩

"આમી' અગમન' જાવુ પડિ, તીગથ-અવગાહલિ

તે માટઈ કૃપા કરીનઈ, દેન્થો આસીર્વચન ૪

મઈ મન્દમતિઈ તમ્થો મહાનુભાવની ન થઈ સેવ

દા અવમરિ મઈ કુલુઆ દુલ, તુ દયા કરન્થો, દેવ' ૫

અનુનના વિદ્ધ માટઈ તીગથિ, જાવા કીધું મત્ "

મન્તોપાણી સપીશ્વર, હમ દિધ આસીર્વચન, ૬

"તછ ઇન્દ્ર-જોજન અલ્લનઈ આપ્યા," યુનિનર જોડ્યા વાણિ,

"તાદ્ગ તીગથ મદ્દન ધાલ્યો. મારગમા મેમ-કન્યાણુ" ૭

તે દાદઈ તા જોજન કરાવ્યા, મનગમના તા જૂપિ

પૂજ, અચી પાગે લાગુ, સન્તોખ્યા દિજ-રૂપ. ૮

જાનીર્વચન દેદનઈ વલિઆ, આપાપણિ આગ્રમિ

લોમશ-ધોમ્ય યથા તન આગમિ, પૂરે ગામ ધર્મ. ૯

અન તણા જે અચી દતા, તે પૂરે પન્વગિઆ

ગુદ મુદ્દર્ આપ્યુ સદેવે ગગુમુલ મમન્જિઆ ૧૦

દાવિન્દીનઈ તીરે આગ્યા, મહર્ કીધું મ્નાન

દેવાચન-જપ-હોમ કરીનઈ, આપ્યા દનિણા-દાન ૧૧

- અગ્નિહોત્ર તણુ સાજ દૂણ, તે શિગિ લીધુ સહદેવિ
પછઈ વીગ તિહાયા પરવગ્નિઆ, સમરચા દેવાધદેવ, ૧૨
- દેવ-ભોમિ, દેવન નહે તીગય, મહાન્ન તણુ આશ્રમ,
સોમગ તેના નામ કહઇ, દર્શન પામઇ ધર્મ ૧૩
- નાનાવિધ પૂજન-ઉપહારે, મનમા શુદ્ધ પાવન
' સોમશ-વચને સવિ યગિપૂરણુ,' કગ જોડી કિહિ રાજન, ૧૪
- મોગ મહાઋષિ જ્યેષ્ઠ કચ્ચો'તા, દેખાડયા તે ઠામ
તે મ્યાનક જોઇનઈ પાણકર, મનિ પામઇ અલિસમ ૧૫
- નાનાવિધના નદી મરોવ, સોમશ ગિહિ, "અવિધારુ
એમા મ્નાન કર, રે ભાઈઓ' કુન-જોત્ર આપણુ તાર' ૧૬
- એમ તીર્થ-અવમાદન કરતા, માયઇ ઋષિ તણુ સાથ
પ્રભામપાળુ વિપિ સવિ આન્ય સુધિ જનમેજે' વાત ૧૭
- મધુમતી નદી જઈ મોગી, તેમા મદઈ કીધૂ મ્નાન
મ્યાગિ રીગિ નઈ ચતુર અનાઇ આખ્યા દક્ષિપા-દાન ૧૮
- મજ્જ-ગય-અથ તણુ તા ગાઇ, મન માહિ કીધુ નેમ
તે તટમા અહમોજ કનુ યુ આખ્યા દક્ષિણા દેમ ૧૯
- પૂજ, અર્ચા, પાગે લાગી, સન્તોખ્યા તિજરાઈ
નાનાવિધ ઉજાગ લેજનઈ, સન્મુખ-શમ્બુ ચાઈ ૨૦
- પદગિ પદગિ બુ પૂ-પ્રકારે, ચન્દન કરતા લેવ,
અગર ધૂપ તા આલી ડિખે યા, ખગી કરી તા સેવ. ૨૧
- મુખડ માહિ મુગ ધ લનેગ પન્થ્યામતે પખાણિ
નિર્મલ નીગ નદીના રીનન, ભગિઆ કુમ્ભ ત્રિગાન ૨૨
- પાર્વતીપત્નિ પ્રેમે પૂજ્યા, કૃષ્ણાગર ડિખે યા,
વૃન-અમગની કરી બુદ્ધ મ્બના તમ્બુ ઠલી પિરિ નેચા ૨૩
- નાનાવિધના દેવન તી ય, પૂજ વિવિધ પિગિ બધી
પન્થગત્ર તી યમા ગદા પજઈ મુરની આગા લીધી ૨૪

લોભશ-વચને સવિ પરિપૂરણુ, તીર્થ સફલ કરી વલિઆ.

વૈશમ્પાયન કિહિ, સુણિ, ભૂપતિ ! પછઇ પિત્ર તહારા તરિઆ. ૨૫

૧૫૨૬

કર્ણ ૫૫ મું—રાગ કેદાર

પાણુપુત્ર તિહાં જામ. સાચઇ જઇ બહુ ઝગિગાઇ.

મન માહિ બિલટિ અતિ ધણી રે. ૧

હાલ-અતિ બિલટિ રિદે રાગનઇ. દુહુવણિ ન કિહિની રેખ.

બ્રાહ્મણ સવિકો જમ્મા પછઇ બિગતૂં લિહિ રોખ. ૨

ધમ કરતા એકે વન આખૂં. સુણિ, જનમેજે' વાણિ.

મોટા મહર્ષિંધં જ્યાર કરચા, તે લોભગ દિધ એ ધાણુ. ૩

“આહિ જ્યમદગ્નિ-સુતિ જ્યાર કર્યુ'તુ.” તે દેખાડિઉ હામ.

મદક્ષિણા દેઇનઇ પાણુવે, સાષ્ટાર્જ કરચુ પ્રણામ. ૪

મોટા મુનિવરના મઠ હતા, તિહા દર્શન કરવા જામ.

લોભગ તેહના નામ કહઇ, વલિ પૂજન-દર્શન થામ. ૫

“આહિ ગિબિ-રાગઇ જ્યાર કરચા'તા, સન્તોખ્યા દિજરાઇ.

એહતુ સતિવાદી તે શિબિ. નથી ડો જુગ માહિ. ૬

આદિ-અન્તિ એ વસુધા બિપરિ, જલ્લા હવા ભૂપાલ, ”

કિહિ લોભશજી, “સુણુ, જ્યુધિષ્ઠિર' ગિબિ મોહુ મહીપાલ. ૭

જેણુ પુત્ર પોતાનુ હાથિ વધિઉ, અર્જુ આપણુ ગાપૂ.

પણિ જે ડો આવી તેહનઇ જામ્યું, પાછ વચન ન આપ્યું.” ૮

રાઇ સુણી તિહા વિમે પામ્યુ, રોમાન્ચિન ચમુ આર્જ.

“લોભશજી! મુહુનઇ સમ્ભવાવુ, કયા તણુ પરસર્જ. ૯

અર્જુ આપણું કિહી પિરિ કાપ્યું ? પુત્ર વધ્યુ કિમ હાથિ ?

ધન્ય શિબિ તે મોહુ રાગ, જે રૂની જુગ-જુગાન્તરિ દાતિ.” ૧૦

તે સ્થાનકિ ચિર યૈનધ બધકુ, “આજ આપણિ આદિ રહિય
એહની માનુભાવની કયા, સાલનતા પાનન યૈધ.” ૧૧

પછી પૂછ્યા, અર્ચ્યો લોમશઃ—આદિ જે હતા માયિ
એમનુ રાજ યૈ બધકુ પછી લોમશ બોલ્યા વાત

૧૨
૧૫૩૮

કેહનૂ પદ મૂં-રાગ એજ

લોમશ વાણી બિચગ્ધ ગજ તા અરણ્યે ધરધ

“એમના યૈ તમ્ચો માભનુ રે

૧

હાલ-એમના યૈ તમ્ચો માભનુ,” લોમશ વચ્ચ વચન,

“ઉશીનર તા રાજ મોદકે, શિમિ તેનુ તત

૨

મગ્નનધ ભની પછરિ પાનધ માહમિક મધનુ દેશ

અધર્મની વાત ન જણુઈ એક-પત્નીનત નરેશ

૩

જે મે આવી તેહનધ જાયધ, મુખધી નહી નાકાઝ

તેહ તણી તા ક્ષાતિ નિતરી, નણિ જુવન મુગ્ધાગિ

૪

એમ વાઝ તા અતિથિઝપે, આ યા શ્રીભગનાન

આસન આપ્પૂ પૂજા પ્રધી મુખિ પોત્યા રાજન

૫

‘માર્ગે આમી આગા ફીજિધ વચન કરુ પ્રમાણુ

મણિ-માણિ-મુક્તાદન-હીગ વર્ણન પ્રકાશ વાણિ

૬

ગજ-ગધ-અશ્વ અપોપમ આપૂ, આપૂ નરવાહન,

અન-નજ-મૂષણુ લન આપૂ સ્વામી ‘માગુ કાહા ન ?’

૭

વનનુ અખ્યાગન ધમ પોત્યા, ‘માર્ગધ તે શા કાજિ ?

પે/ ભગ્યા નગિ સિલિટ અદ્યારધ, જણિય શમ્યા રાજિ.

૮

વૃદ્ધાવધ્યા ઝધ અતિ દોહિલી મનસા પિરિ પિરિ યાધ

અતિથિ તાળી ઇચા કુણુ પૂરધ ? સાલનિ સધૂ, રાધ’

૯

- આમિષનુ મનિ ભાવ થયુ હય, જુ ધન્ય અપુ આહાર.
જુ મુહુનઇ ના કુહ, હુ જાજી ખીજમ દારિ.' ૧૦
- સ્વામી! આમિષ-શાહનુ ભાવય? મૃગયા જાવુ વન માહિ
તમ્હે કુહ તે આણી આપુ, જે ભાવ હય મન માહિ' ૧૧
- 'તૂ પશુ વધીનઇ આમિષ સ્વાવય, મુઝ રિરિ બામય પાપ
આગ ફેરવી પેટ ભરે છ કીહા છદ્દે તે આપ?' ૧૨
- જીનઇ ચારિઉ સન્વાસી રાધ સાહુ તન પાણિ,
'કલા વિના તા હ શ જાણુ?' મહિપતિ ખોલ્યા વાણિ ૧૩
- 'મનુષ્ય આમિષ મુઝ ભાવય, જુ પૂરુ મુઝ આશ
ધણુ ઘાહાનુ બલ્યુ ફર, જુ રાધી પ્રીસુ માંસ' ૧૪
- 'સ્વામી! માંરી કાયા કોમન, જુ તલ ભાવય ભામિ,
અર્જુ વધીનઇ આમિષ આપુ, પૂરુ તહારી આગ' ૧૫
- 'પૃથ્વીપતિ રાજ તૂ મોહક, અનન્ત તાજુ આધાર
તારુ આમિષ આહાર કર, હુ કિહા છદ્દે મંસાગિ?' ૧૬
- 'માહરી સ્ત્રીનુ અર્જુ મુકોમન, જુ નાણુ મનિ ખેદ
વયતુ અધ્યાગત ધમ મોલ્યુ, સ્ત્રીનુ માંસ નિવિદ્ધ' ૧૭
- 'હુ માહરા સ્વામી! શ રચય? હુ મારુ કરવુ આહાર?'
રાજ આગલિ રમતુ હવ, કોમન-અર્જુ કુમાર ૧૮
- પાચ વગસનુ મુત શરીર, મુગ્ધ-મોદિ-મકાશ
અતિયિ ગધુ તજુ દષ્ટિ ફેરય, ભક્ષ કન તેહુ માંસ ૧૯
- માર્ધ-માપનઇ વાવુ હવ, અતિ મુદ્ધ વન દીમય
'આ અલંકનુ આમિષ ભાવય, જુ રાધીનઇ પ્રીસય ૨૦
- એહુ શરીર દોસિ અતિ માહુ તમ્હે વધુ નર નઇ નાગિ
આમિ જુ અશ્રુપાત પડશિ, હુ નહી કરે અમ્હે આહાર' ૨૧
- 'સ્વામી! માહુય પોતઇ હવ સાસુ શાહનઇ કાણુ?'
પ્રજી રાજ મન્દિગમા આવ્યુ, મુત ભિચેલી કીધુ ૨૨

આદિરથુ ધમ કરછ વિભાસણુ; મનમાં પડિછ બેદ,
 'હુ અબલા ધમ વાત જણાવિ, તુ મન માદિ ધરણિ બેદ.' ૨૩
 રાણે જૈ પીનવિઆં રાણી, 'વિનતા! સાંભલિ વાત.
 અભ્યાગત એક મન્દિરિ આવ્યુ, બોલછ છછ અન્નાદાન. ૨૪
 "આ અર્ભકનું આમિય ભાવછ, કરવાનછે તા આદાર.
 હુ તાદરા કાંઈ મન માદિ આવછ, તુ કીજિછે નાકાગ." ૨૫
 'માદગ રવામી! તે શું બોલ્યા? સતિવાદી તમ્મે, રાણ!
 તમ્મે હથુ તુ પુત્ર ધણા. કિમ અતિયિ અનુણુ જાછ?' ૨૬
 કેા વેલા કેા દેહુ આવલ? સાંભલિ સધું, જુપ!
 આગછ ધણુછ હામિ અતિયિ-રૂપે, આવ્યા અકલત્વરપ.' ૨૭
 માતાછ પછિ પુત્ર વધિછ; આમિય રાખ્યું તન."
 દિલ્લિ લેખર, "તમ્મે સુણ, ન્યુધિધિર! જુઉ માનુભાવનું મન. ૨૮
 સતિવાદી તા એહવા હવા છછ, કરવા પર-ઉપગાર."
 રાણ ન્યુધિધિર રોમાન્નિયત આ. નયણે નિર્ઝરણુ ધાર. ૨૯
 "આમિય ગંધી લેછનછે ચાલ્યા; આવ્યા તિહા નર-નારિ;
 લેછ અભ્યાગત આગલિ મુક્યુ; 'સ્વામી! કીજિછે આદાર.' ૩૦
 પાન આણી મુખ આગલિ મેહલ્યું, વાઇ વ્યજ્જછ રાણ.
 અદ્દર પહૂં નિહાલછ સન્ન્યાસી. રાણ વિગ્ને યાછ. ૩૧
 'માદરા સ્વામી! શું જુછછ છછ? તે દિલ્લિ મુહુનછ આગ.'
 'પ્રથમ અગ્નેયો ત્વા નવિ ગ્રાસ્યું, કુહુનછ આવ્યા પાખછ ગ્રાસ. ૩૨
 તે માદછ કેા અતિયિ હુછ, તુ તેડી ત્યાવુ તેહ.
 રખિ રાણ! ત. વાર લગાડા. મુહુનછ ક્ષુધા પીડછ છછ દેદિ.' ૩૩
 પછછ ગાછ તિહા જોવા ચાલ્યુ, જિહાં અતિયિ તણુ રિહિંડાણુ.
 વનવાડી-મઠ-મઠી સરોવર, સોધછ ચતુર સુનણુ. ૩૪
 અતિયિ-રૂપ તા કેા નવિ દીમછ, અદ્દર કરચા લગવાનિ.
 બેપ કરીનછ ખુલતા રાણ-છ વહી ગયા મધ્યાહ. ૩૫

- ભોજન તણુ હવિ કાલ જાશિ. અતિથિ ભરાશિ આંટિ.
પુત્ર વધ્યુ તે મિથ્યા જાશિ. પછઇ યાશિ તે માટિ.' ૩૬
- અવનીપતિ પછિ વેગે આવિછિ; 'સ્વામીજી! અવિધારુ.
અતિથિરૂપ તાં દો નવ દીસઇ. (કિલિના) કોધ મ કરશુ લગાર. ૩૭
- ન મિલિછિ તુ તેથં ચાલઇ. વહી ગયા મધ્યાહ્ન.
માહરઇ અતિથિપછ તું અધિકુ. મુખ ધરિનઇ, રાજન! ૩૮
- ભોજન-આદિ જે દો આવઇ, તેહનઇ શેષ આપીજિ.
હિતમ-મધ્યમ તિહાં નવિ જોવા. પછઇ ગ્રાસ તાં લીજિ.' ૩૯
- અભ્યાગતના મનમાં એહૂવું, 'જુ રાજ આણુઇ શરૂ,
છલ પાડીનઇ જીડી જાગે; કાદું બિહતુ વાંક.' ૪૦
- રાજ વદન વિકાશી જોસિછિ, 'દાવા ભોક્તા રામ.'
ત્યાહરિ ગ્રગટ યયા પુરુષોત્તમ, લગત તણા વિગ્રમ. ૪૧
- શર્જ, ચક્ર નઇ ગદા, પીતામ્બર, સારિજુ ધનુષ તાં પાણિ.
'માગિ, માગિ, હં તુહનઇ તૂકુ,' ઇમ જોલ્યા હરિ વાણિ. ૪૨
- મુરજ-કોટિ સમાનિ આગલિ ચતુર્ભુજ આળ્યા ચાલી.
રાજ શિખિ આગ્રિભ્ય ચયુ; રહુ ચરણિ શિર ધાલી. ૪૩
- આહિ ગ્રહી પછિ બહુ કીધુ; ઇમ જોલ્યા વૈકુણ્ઠરાઇ,
'અનેક ભક્ત મઇ આગઇ જોયા. અધિકુ તાહરુ, રાઇ! ૪૪
- પોતાના તા પ્રાણ અપાઇ, પણિ પુત્ર આપ્યુ નવિ જાઇ.
ધન્ય, ધન્ય, તમ્હો નર નઇ નારી. ધન્ય તહારુ મહિમાઇ. ૪૫
- હાવિ જોવાવિ પુત્ર તાહરુ, જે તાહરી સ્ત્રીનઇ વાહલુ.'
માતાઇ પછિ સાદ કરચુ, નઇ કુંઝર આવિછિ કાલુ. ૪૬
- જાણિઇ, મન્દિરમા રાખ્યુ હતુ, મુરજ-કોટિ સમાનિ.
અભ્યાઇ ઉજ્જે લીધુ. ત્રીઠા યીસગયાન. ૪૭
- 'વિદ્ય! મુહનઇ એ વર આપુ, ચિત ચતુર્ભુજ-ચરણિ રાખુ.
માહર પરાપકારિ પ્રાણજ જાળ્યો. પીનતડી એ દો દાખુ. ૪૮

માદ્રુધ પુત્ર હજ્યો તાં એહવા, વંશ માંહિ ઉત્પન્ન,

ગૌ-બ્રાહ્મણ-ત્રિપાલક વક્ષી, ભક્ત-ભુગજવત્.

અતિથિ તણાં તાં લાઝ પાલવાં, ધર્મ વિધિ સતિ ધીર;

ભુ. આપુ તુ એ, વરદાતા, સ્વામી શ્યામશરીર !

વર આપીનછે વિદ્યુત વલિઆ; પામ્યા અન્તર્ધાન.

તે કાગણિ તાં પુત્ર વધિઉ, સુણિ, જ્યુધિષ્ઠિર રાગ્મન !

૫૧
૧૫૮૬

કંડવું ૫૭ મૂ-રાગ એજ

“શિખિનછે આપ્યું વરદાન. હરિ પામ્યા અન્તર્ધાન.

સાહસિક રાગ શિખિ હવુ રે.

હાલ-શિખિ રાગ સાહસિક-શિરામણિ, જેહનછે ત્રૂઠા શ્રીભગવાન.
પુત્ર હજ્યુ તે પાણુ આપ્યુ; આપ્યાં બહુ વરદાન.”

ધર્મપુત્ર તાં વલત્રું પૂછ્ય, “સન્દેહ લાંબુ એક.

આગછ જ્યૌનાં કુહનઈ કારણ. સાંભલવા ભાવ વિશેષ.”

“હા રાગ! તુહનછે સમ્બલાપું. વાર પૂછ્યું આજ.

તેહ તણી તાં ક્ષાતિ વિસ્તરી, નિહાં બહા સુરરાજ.

‘શિખિ રાગ મોહક મહિયલિ, ઉશીનર તણુ તન.

અતિથિરપે તેહનછે જમ્યા સ્વામી શ્રીભગવત્.

પોના તણુ તાં પુત્રજ વધિઉ, તોલી ન ચડી રીસ.

પછછે તેહનઈ કૃપા કરી, તે ત્રૂઠા શ્રીભુગદીય.

પુત્ર હજ્યુ તે પાણુ આપ્યુ, આપ્યાં બહુ વરદાન.’

વાત સુણીનછે વિરમે પામિઉ, સુર કેરુ રાગ્મન.

‘તે સત્યવાદીનું દર્શન કાળિછ. ધીરજ જોઈછ મનિ.’

પછછે તિહાંયા બિહમ ચાલ્યા, સુરપતિ નછે દુનારાજ.

- મુરપતિ આહિ થયુ શીંચાણુ. અનથ થયુ કપોત
 કપટ રમીનઇ બિહમ ચાલ્યા, બિહા બહા રાધ-ઉદોત ૯
 શિબિ રાગના અર્જ-મધ્વિ તિહા કપોત જે લપટાણુ.
 ઘર ઘર તેહની કાયા ધ્રુજમ. બપરિ ભમમ શીંચાણુ. ૧૦
 રાગમ છોંચુ જવ નિહાલ્યુ, પૂડી બોલિઉ વાત
 'માહરૂં ભક્ષ્ય તમ્મે કાઠી આપુ, મત્તવાદી સાક્ષાત' ૧૧
 'શરણાગતિ કા આવિઉ આપમ? શં, મૂગમ 'બોલિઉ આજ?'
 વયતૂં પૂડી એણી પિગિ બોલ્યુ, મોહુ તૂં, મહાગજ' ૧૨
 સતિવાદી, માહસિક-શિરામણિ, અસત્ય કા તૂ હોંકે?
 માહરૂં ભક્ષ્ય તૂ કાઠી આપે, કુધા પાપિણી પીડિ. ૧૩
 એક હત્યા આમે શિરિ બધી, જુ કપોત આપેસ, રાધ'
 નહી આપમ તુ નિશ્ચમ જાણે, મારૂં પડમિ કામ' ૧૪
 વયતૂ રાગ એણી પિરિ બોલ્યુ, 'મનસ કરુ વિચાર.
 મુઝ શિરિ હત્યા શાની બધસમ? આમિન લિધ એ ભાર' ૧૫
 'તાહરા શરીરતૂં આમિય આપિ,' તુ ગમ કહમ, 'આપૂ.
 આપા ગરીમા તુહુનમ રુચમ, તે ન્યાનક સ્થિત કાપૂં' ૧૬
 'તાહરી જામ-રથવતૂ આમિય, કોમલ આપુજ એક ભાર."
 કહમ ભોમરા, "તમ્મે સુજુ, જસુધિદિર' તોહે ન કરયુ નાકાર ૧૭
 સતિવાદી, સાહસિક-શિરામણિ વેગિ અણારિઉ ત્રાસ,
 એક મોરિ કપોતજ મુકિઉ, બીજ મોરિ માંસ ૧૮
 અગ્નિ ઝપિ કપોતજ કહીમ, તે પાસ થયુ નીચુ.
 જહ્વારથ કાપીનમ મુકયુ, તોહે આવમ બીચુ ૧૯
 બીજ જહ્વા કાપીનમ મેલ્લી વહમ શોણિતની ધાર.
 ઉદર તજુ તવ આમિય મેલ્લુ, તોહે હારિચુ હારિ. ૨૦
 (૫૭૭) ત્રાસ તણી ઝટી કરિ લીધી, વિચારમ જમ બૂપ.
 'કપોતયૂં આમિય એ અદક; પ્રેએક કારણુ-રૂપ' ૨૧

પણે કાવજ કાઢી મેદુલ ગણ, નષ્ટ થઈ અતિ રીસ.	
‘આખા ગરીર માલિ કાષ્ટ ન રહ્યું હાલ ધેડું ધીસ’	૨૨
લેઈ છૂરિકા કપડે મેદુલી, સમરી જુગલ્લન,	
તિહારે બેઠા પ્રગટ થયા રે; એક ધન્દ નષ્ટ હતાશન.	૨૩
‘માગિ, માગિ. અમ્યો તુલનઈ ત્રદા,’ ઇમ જોત્યા સુરરાષ.	
રાત્ર સિમિ રલિઆતિ થયુ નષ્ટ જઈ લાગિઉ પાષ.	૨૪
‘આમી! માદરુ આમજ ગામિઉ, ધર્મ વિપાષ મતિ જોહ.	
પરોપકાર-પ્રગનનષ્ટ કારણિ પડજ્યો માદરુ દેહ.’	૨૫
વર આપીનઈ ધન્દ વધુ, પોહતા નિજ અવધાનિ	
તેહ કારણિ તા અર્જુ વધુ સુણિ, જ્યુધિષ્ઠિ રાજન.”	૨૬
રાષ તણ તા અન્ધે જાણ, અનઈ થયા રલિઆતિ.	
ધન્ય સિમિ એ મોદુ ગજા, જોડની એવડી ક્ષાતિ.	૨૭
વલી વૈશમ્પાયનનઈ પૂછા છા, જનમેજે તા રાષ,	
તિવાર પછઈ તા પિત્ર અહારાષ શુ કાધુ ઉપાવ ?	૨૮
હા, રાજા તલનઈ અમ્ભમાવુ. સાલાગિ એકે મનિ.	
લોમશજ એણી પિરિ જોવણ, ધર્મ પ્રતિ વચન	૨૯
	૧૬૧૮

કડવું પદ મૂં-રાગ વિગાડી

કહા લોમશ, “સાલાગિ ગજનન. આ પિહિલુ પર્વત ગન્ધમાદન.
 વિષમ પન્થ, કહણુ ગિરિધાર ગજનનર. તું કોમલ કુમાર. ૧
 તોહો દુન્ન નથી તજા તણું. આ દુપદસુતાનઈ છા અતિધણું.
 કોમલ-અર્જી એ કામિની, અતિ જૂખ-તરસ વેહા લામિની ૨
 જૂખ-તરસ નવિ વેહા થડી, ગિરિ જપરિ કિમ દેગિ હડી ?
 તિહાં વસાઈ ગણસ નઈ જ્યક્ષ, માનવ જાણી કરસિ ભક્ષ ૩

વાધ, સિદ્ધ, સસલાં, સિચ્ચાલ, ચીતરા શબ્દ કરમ્ વિકરાલ.
 પૃષ્ઠી શબ્દ કરમ્ તિહાં કૂર, લમ્ દેખાડે ભૂંડા ખૂર. ૪
 પર્વતનાં જે વિલિ નિર્ઝરણ, વશીહર ચમ્પારમ્ તિહાં ચરણ.
 મારત તુ અતિ વિપમા વાધ, તેહ માટમ્ શુ કરવુ ઉપાય ? ૫
 હાવિ ઓ નગર તે દીસમ્ સાર. તિહાં મેહુ દુપદની કુમારિ.
 ભીમસેન તિહાં મેહુ પાસિ; નિકુલ-સહદેવ દિઉનઈ આશ. ૬
 મેહુ હચિઆર નઈ ભાચડાં. આપણિ ચૈ જૈઈ તિહાં છડાં.
 એકલુ સહદેવ તહારમ્ સાર્જી, શુશ્રુષા કરવાનઈ અર્જી. ૭
 દુઃખ મનમાં નાણુશુ, રાગન્ન ! આગલિ તાં મિલસિ અર્જુન." ૮
 લોમશ ઝપિઈ વાણી વહી: ગદગદ-કણ થવાં દુપદી.
 " તીર્થ-અવગાહન તમ્બે કરુ; મુઝ અમલાનઈ સિ પરહર ?
 માહુરાં પાપ અધૂરાં હજી ? તે મુહનઈ કુહુ લોમશજી ! " ૯
 ભીમસેનનઈ પૂછમ્ ધર્મ- " કુહુ, આતા ! શુ કરવુ મર્મ ?
 લોમશ કિલિ જમ, તેહ તુ મુણ; મિલી પ્રપન્ચ કરુ આપણુ. ૧૦
 અર્જુન હુમ્ તુ કરમ્ ધિઆર. હવડા તુ તાહરમ્ શિરિ ભાર.
 નિકુલ-સિહિદે નાહનડા ભાધ. મઈ તરણુ ભાન્યુ નવિ જામ. ૧૧
 હવડા તુમ્ માટમ્ તાકીઈ, વલિ અર્જુન હુમ્ તુ પણુ પાકીઈ. "
 ભીમસેન કિલિ, " સાભલિ, રાધ ! એ માહિ કે મેહુ તવિ જામ. ૧૨
 કુહુ, રાગ ! કેહીનઈ મૂકીઈ એક એકપણુ જભા મૂકીઈ.
 આગિ અર્જુન ગમ્ વીત્યુ ધણુ. ચલિ દુઃખ સહીઈ કેહી તણુ ? ૧૩
 જે ગતિ આ સવિ કુહુની હસિ, તે ગતિ અમલાની તાં થસિ.
 ભુ મરીઈ તુ સધલા સાર્જી. જવાણિ તહનઈ શ્રીરંજી. ૧૪
 હં ન્યક્ષ-રાક્ષસથુ નવિ ગિહ્ન; અવમર આવિ જપાડી પિજી.
 વાધ-સિદ્ધિ તુ નાણુ જામ; માર્ગ ગદા તે તિહાંજ રહમ. ૧૫
 વશીહરના રણમાં રાક્ષા. કહી જમથી રિહિસિ જામડા.
 પૃષ્ઠી શબ્દ કરમ્ તિહાં ધોર. નાથી જાસિ નિશાચર ચોર. ૧૬

પર્વતના તુ યા નિર્ઝરણ? નવિ બીજા ઘૂંટીયાં ચરણ.
 રથા મારુત? યા વિપ્રા વાટ? અન્તરગતિ મુકુ જગ્યાટ." ૧૭
 ભીમસેનની વાણી સુણી, સહુની ચિન્તા—આરતિ હળી.
 હરખ્યા વીર; હસી જહિઆ; પર્વત તણી તલેટીઈ ગયા. ૧૮
 આરિ વીર થયા આતરા. પછઈ ક્ષત્રીવેન જાણ્યાઆ ખગ.
 મન્નાહ-દોષ, મુખિ મુકુવટિ ધરી; પાગ લગઈ પિદિરી બખનરી ૧૯
 કરિ વીટયા ધુડુના ચામડા, નિદ્ર પાસા બીડયા લાયડા.
 ચર્મ તણી પિદિરી સુરવાલ. દષ્ટિઈ દોકે કમ્પઈ કાવ. ૨૦
 પાણિ ધનુષ ધરીનઈ રલા. જોઈ સાથ મવિ આશ્રિત્ય થયા
 ભીમસેનિ ગદા કરિ ધરી; પાઞ્યાલીનઈ ગોવઈ કરી ૨૧
 આગસિ દીધુ ઋષિ તણુ સાથ, ધર્મ-નિકુષ તા તે સર્જાતિ.
 ભીમસેન અનઈ ચિહિદેવ, પાઞ્યાલી-પૂંછઈ અવરખમેવ ૨૨
 એણી પિરિ ગિરિ જપગિ ચક્રા,
 હસ્તિનાપુર-પતિ નવિ હડખડયા.

૨૩
 ૧૧૪૧

કહનૂ પદ્મ મૂં—રાગ એજ

પૂછઈ જનમેજે જોડી લાય, મુકુનઈ ગન્ધમાદનની કુકું વાત.
 તે પર્વત જપગિ કિહિવુ હગિ? થં પિત્ર અઘારા સુખિઆ થશિ? ૧
 હા, રાગ' સમ્ભવાવુ તુકુનઈ. વાર અવમર પૂછયુ મુકુનઈ
 તિહા સદાકાવ મારુત નઈ મેદ. પર્વત પાણુ મેદલિકે તેદ. ૨
 ધન વરસઈ, ચમકઈ વીજલી પાઞ્યાલી મધિ હીડઈ મિલી.
 ગિરિ-ગર્જના વિહિ નિર્ઝરણ નવિ સૂઝઈ સૂરજના કિરણ ૩
 કહણુ ભોમિ; ખૂચઈ કાકરી આઠા અવવા હીડઈ ફરી.
 ગદા માહિ વસીહર ઘૂઘુઈ શબ્દ સુણી પાઞ્યાલી બિહિ ૪

વાધ, સિદ્ધિ અનંત ચીતરા, હરણુ, રોઝ અનંત સામરા
 બહુ સાવિજ, સસા, ગિઆન આગનિ બાવી નાખધ કાલ ૫
 ભીમસેન તા પૂઠે ધાધ, મારધ ગદા તે દેહવટિ નાધ
 પર્ણી શબ્દ કરધ તિહા ફૂર, ભાધ દેખાડધ ભૂડા ભૂર ૬
 ભીમસેન ગાજધ ઘન-ધોર, નાહસી ગયા નિચાયર ચોગ
 પિરિ પિરિના તિહા વૃક્ષ અચ્છડ યાખા જૈ વાગી બ્રહ્માજિ ૭
 તે ભીમસેનની આરધ હડી, ચડયી ઝાડ પડધ કડકડી
 શબ્દ સુણી બિહિ ઋષિ તણુ સાથ જાણધ રખિ કમ્પ ડે ઉપધાત ૮
 તે પાણ્ડવની પ્રમંસા મગિ, દુહુ દિશિ જોતા પધરિ પધરિ
 નદી વોહકના આવધ જિહા, ભીમસેન ડતારધ તિહા ૯
 એણી પિરિ તા પન્થે પલધ, આગલિ પાઝલિ આવી મિનધ
 મ્યુ દિશિ હીડધ નિહાનતા, પાગ્યારીનધ પૂઠે ભાનતા ૧૦
 સિદ્ધિદેવ-નિકુલના છટલ બાણુ શબ્દ જપરિ મેહલધ તાણુ
 તિહાયા તેહના જાધ પ્રાણુ ધનુરિંધા જોજ્યો પ્રમાણુ ૧૧
 રાધ જ્યુધિષ્ઠિર ચાકા ઘણુ કુ નધ કુ ખ ન કિહિ આપણુ
 સિદ્ધિદેવ નિકુલ નાદના ભાધ, તેણુધ કહણુ ભો કમી નવિ જાધ ૧૨
 કુપદસુતાનુ પ્રમન અર્જુ ચાતન્તા ગતિ થૈ રે ભજ
 ગિરિધારા તા ખૂચધ ચરણિ રધિર તણી તિહા વિહિ નિર્ઝરણિ ૧૩
 ગતિ ભાગી યાકી તે થર્ મહિના તે મૂઝાંજત થઈ
 ભીમસેનનધ ખુલધ નીસ રમગણુ મરધ તિહા શ્રીભુગદીરા ૧૪
 રાધ જ્યુધિષ્ઠિર આ થા ધસી વલ્લ જોધ મનિ આરતિ વસી
 ભીમ જપગિ તે પ્રપિહ ગાઠ, “આની છધ તે તહારુ પસાધ ૧૫
 વૂ ઇ કુંદુર કલૂ નવિ મરધ, પોતાની મતિધ પરનરધ”
 ત્રણિ વીર તિહા જાધ રોધ ભીમસેન તિહા પાસી ટોધ ૧૬
 લોમશનધ તવ પૂજધ ધર્મ, “કુ, સપિથા શુ કમ્પુ મર્મ ?
 કુંડુ, સપિથા હાવિ થ ચશિ ? અમના મરશિ કિહિ જ્વશિ ?” ૧૭

કહ્યું ભોમશ, “ શી ચિન્તા કરુ ? ધરણીધરનું ધ્યાનજ ધરુ.
 એ અમલા અકલાણી ધણું. તેણુથી સ્થિર ચિત્ત નથી આપણું. ૧૮
 કહ્યું ભોમિ, મારત નથી મેહ; દુષદસુતા તણુ ક્રોમલ દેહ;
 તેણુથી મરણી નાખ્યું અર્જુ, પાણી-પાણુ—આદિ શીતાર્જુ.” ૧૯
 (પછી) અગ્નિહોત્રના હતા સાજ. કાષ્ઠ-મયિષ્ઠ, પ્રગટ્યુ વહ્નિરાજ.
 સધણું અર્જુ સતપ તા કર્યું. જાગી અમલા; ધમ હોયરૂ, ૨૦
 “ પિછડા ! શા માટઈ તાં રુડું ? માહરુ સ્થિર તા છંછ જીવડું.
 જહુ, ધર્મ ! જહુ, સિદ્ધિદેવ ! જહુ, ભોમ ! નિકુલ ! અશ્વમેવ. ૨૧
 જહુ, ધોમ્પ ! ભોમશજી ! તમ્મે. પૂઠે મિલતાં આવધાં અમ્મે.”
 ભોમશનથી પૂછ્યું છંછ ધર્મ, “ કર્મ તણુ ક્રો નવિ સિદ્ધિ મર્મ. ૨૨
 જિહ્વાની પરણી દુષદકુમારિ, અહા ધિરિ દરી ન બાળી દારિ.
 દિન દિન દુઃખ તા વિચિ ધણું. નહી મુક્તિ પોતઘ અહા તણું. ૨૩
 એક તણી અમલા જે હજિ, મનવાગ્ધિત ક્ષત્ર તે પામયિ.
 પામ પુરુષ જે શિરિ ગડગડઈ, તેહની સ્ત્રી વનિવનિ રડવડઈ.” ૨૪
 કિલિ ભોમશ, “ રાગ ! અવિધારિ. મુખ દુઃખ સરળ્યું છંછ મંસારિ.
 સરળ્યું ક્ષણા અનઈ મહેશ; સુરનગ, મુનિવર નથી જ્ઞેગેશ; ૨૫
 ઇન્દ્ર-અન્દ્રમા-તારા-ગવિ, કર્મભોગ છૂટયા ભોગવી.
 તે મરખા જી પોહ્યા પાન, છ માનવી તે કેહી માત્ર ? ” ૨૬
 પ્રતિબોધીનથી રાખિહ રાહ.
 તિહાર પછી શુ કરયુ ક્રિપામ ?

કહનું ૬૦ મું—રાગ એજ

ભીમિ ધર્મનંદ નામ્યું રીસ, “એક વાત કહું, જુ ન કરે રીસ
અવસર એક સાભરિઉ આજ, કદાચપિ તુ સીઝં કાજ.” ૧

“કિહિ, આતા ! તુહનંદ શું સાભર્યું ?” વવતૂ વાઘક ધમ જિયરયુ,
કહ્યું, “વાગણાવત આપણિ હુતા, તે ગિ ન સમ્ભારુ વારતા ?” ૨

લાક્ષાગૃહે જવ સગાડિયા, ચણુગ માહિ આપણિ દાઢિઆ.
ગર્જા-ત્રઠિ મહાવનિ નીમગ્યા, વૃક્ષ-વટ-ઝહિ જિતરયા. ૩

ધોર નિશા થૈ, સૂતા તમ્બો ચોટી પિહિરંદ દૂતા અમ્બો.
હિડિમ્બ ગણમ તે વન માહિ, આઘૂણું કરતુ આવિઉ ત્યાહિ. ૪

પર્વત મરીખુ દીસંદ ઔઠ જોતા સહુ થાઇ દિગ્મૂઢ
તે ટણિઉ મંદ હેવા માહિ, તે સવિ પરમેશ્વર-પસાઇ. ૫

તેહની જિહિનિ હિડિમ્બા હતી, રીસે તે આરી વિગિથી
ભાઇ મારવાની વાતજ સુણી, કોધે ભરી આવી પાપિણી ૬

‘કવણિ માગિઉ માહુરુ વીગ ?’ કોધે જિહરા રોમ શરીરિ.
પર્વત સરીખુ તેહ તણુ પિપ્પડ શરીર જૈ વાગૂ બ્રહ્માણ્ડ ૭

મઈ રવરૂપ તા મોટું કર્યું, અનન્દ પ્રતિ ધમ જિયરયુ,
‘કવણુ કામિની કહીઇં તૂ ?’ ‘આ વનની રાણી હૂ હૂ ૮

માનવી તુ અમ્બો ભક્ષ કરે તે ન મિવંદ તુ પશુ વાવરૂ
તઇં માદગ ભાઇનુ રેડિઉ હામ તુઝંદ દૂ ઇન્દ્ર સર્જામ ૯

જીવતા કીદા જાતુ તમ્બો ? સનિનંદ ભક્ષ કરે તા અમ્બો.
‘કીહે ઉપાયે ભક્ષ નવિ કરંદ ?’ વવતી અમત્રા ધમ જિયરંદ, ૧૦

‘વીગ તણુ રીસાડ વૈગ, જુ તૂ મુહનંદ આણુઇં વઠગિ’
કુમાગિદા દૂતી તિદા લાઇ, એપ્પુ વરે ઝે નાવ્યુ વગઇ ૧૧

તેહનંદ મનિ તા દૂ વગ વરયુ, પછા પૂછવા વલનંદ ધરયુ.
માડીનંદ ઝી સદની વાત લેઇ આજા સાહિઉ હાય ૧૨

પૃથ્વી લેધ ચાલી અન્તરિ ધામ, પોતાનઇ રમવાનઇ હામિ
 વૃક્ષ, વાઝી, વન અનોપમ-રૂપ, વાવિ, મરોન, સુન્દર રૂપ ૧૩
 નાનાવિધિ ભોજન ભક્ષ ભોગ, પિરિ પિરિના કીધા સમ્ભોગ
 ધણા દિવસ તા કીડા કરી સન્તોષાણી મનિ સુન્દરી ૧૪
 તેહનઇ ઉદરિ એ પુત્ર / રહ્યુ ગટોગગઠ તે નામિ કથુ
 તેહુઇ આનના આપણિનઇ કહ્યુ, તે તહનઇ કા વીસરી ગયુ ? ૧૫
 'કુડ, ભીમસેન' તમ્મે માદગ તાત દિહિમ રાક્ષસી માદૂરી માત.
 તહારુ પુત્ર સદ્ધ લહ્યુ, તહનઇ થ ઓશી કલ થયુ ? ૧૬
 મુઝમા મતિ છઇ રે અતિવલી કિહાગઇ છતિ દેખાડેશ આપણી
 મહામ્હ પડઇ જવ પૂર, તિહાગઇ મમરન્યો ઉગઉર ૧૭
 રમગણ કરતા આવેશ ખેન ચાસિ તેહની કરથ સેન
 તે અનમર આવિહિ છઇ આન કુકુ, કુઆ સમર, મહાગળ ? ૧૮
 તે તુ ઇધ રાક્ષમનુ અર્જુ લેધ વહગિ આપણિનઇ સર્જી
 'હા, હા, તે સમગિ સમર્થ, ભૂખ્યાનઇ નિમ ભોજન અર્થ, ૧૯
 ચાન્યાનઇ જોઇઇ વાદન ભીમસેન' કરુ આવાદન
 ભીમસેન પછિ ધ્યાનજ ધરઇ મોરગઠ મન માહિ મરઇ ૨૦
 એક મુદૂર્ન તિહિ ગદી શરીગિ
 આવિહિ ગમસ કરગુ રીઝ

૨૧
 ૧૬૮૬

કેડૂં ૬૧ મું—રાગ સામેગી

✓ ગટોગગઠ તે આવિહિ રે, દેડગા તહુ તન્ન
 અન્તરિક્ષ આનીનઇ ગ્યુ, જનુ તેહ ભડ જન્ન ૧
 માયા મોની દાખવઇ કરઇ રૂપ અનેક,
 વની પાછી સંવરઇ વની એ તુ એક ૨
 ધનધોગ વાદન વીજલી મર્જના ગાજઇ મૂર
 વતી સુક્ષમરૂપે ચે રહઇ વલિ પર્વત જેવુ પ્રોડ ૩

- પછી હેડુ ઊતરયુ. તેણે માયા કીધી નાગ;
 લડ ભીમનંદ ચરણિ નમિહ, “હાવિ દીગિંદ મુદ્દનંદ આશ.” ૪
- તિહાગંદ ભીમ કહ્ય, “જે જ્યુધિષ્ઠિનંદ, પુત્ર! પૂછુ પધરિ.”
 ધર્મરાજ કહ્યંદ આવિહ નંદ ચરણિ નમિહ ધદગિ. ૫
- ધનુષ તા પાણિંદ ધન્યું, બાણ કંઠ માહિ ત્રણિ
 સહ સાથ વિગ્મે યે રણ, વદન જોય વણ. ૬
- “કવણુ કારણિ સમગિહ, નંદ પિતાજી શ કામ?
 તે દોહિયા ટાપું તહાગ,” ધમ કહ્ય શિર નામિ. ૭
- વીર વિગ્મે યે રણ, જોતા તેડુ ૩૫.
 વચન એડવા માલલી, જોડ્યા જ્યુધિષ્ઠિર શૂપ, ૮
- “ગેરગંઠ’ તમ્મે માલયુ,” ધમ રાજ જોડ્યા વાણિ,
 “મહાકાંટ-પૂર ધણા પડ્યા હાવિ પુત્ર! માલિંદ પાણિ. ૯
- વનભોમિ દારુણ, વિષમ વસુધા, વિકટ વમમા પન્થ
 તિહા લગયંદ મુદ્દનંદ નવિ કહ્ય, જિહા લગયંદ આગ્યુ અન્ત ૧૦
- હાવિ છેક વાણુ સહી રે, ગતિ નહી રે લગાર
 મેવ, મારુત, વિષમ વસુધા, કહ્ય પન્થ, ત્રિગિધાર. ૧૧
- અનુદિન એમજ ચાલવૂ, આ માતા તાહરી જેહ,
 કામતતા મધિ તન તપય, મુકુમાર જેહ તણુ દેહ ૧૨
- તેડનંદ સિહિર વાગૂ સહી, વધી ટલ્ય ચેનન અગ્નિ
 તે માટંદ મવિ માથ મરપિ તણુ, બધડુ યર્ષ મન-લગ્ન. ૧૩
- તે કષ્ટ માહિયા કાટવા નહી પુત્ર નિણુ મમર્થ.
 તે માટંદ મુદ્દનંદ સમગિહ, એ કાગણિ હંધ અર્થ.” ૧૪
- ગેરગંઠ તે જોવિહ, “ગિહિલી હંધ એ વાત
 વધી ખીજ વિપત્તિ હંધ, હ કંઈ મુદ્દનંદ, તાત’ ૧૫
- જાવૂ આહાચૂં કટલાય” મુદ્દનંદ મુદ્દનંદ મર્મ.”
 લોમશ શિહિ, “મવિ સાયનંદ, મેલુ બદ્ધકાચમિ. ૧૬

- પછઈ કાંઈ દોહિલું નથી; પાધરુ છઈ પન્ય,
વિકટ ધાટે બિતાર તમ્મે, અતલીમત્ર બલવન્ત!" ૧૭
- રાક્ષસ કહઈ, "માદ્રી પીઠ બિપરિ, બધદા તમ્મે જાણ પાંચિ,
અન્તરિક્ષ લેઈ ઉતપત્તુ. તજનઈ નહીં આવઈ આંચિ." ૧૮
- રાધ કહઈ. "સવિ ઋષિ થાકા. તેડનઈ કરુ આરદ્." ૧૯
- પછઈ તિહાં યુ ઉતપત્તુ, ગર્ગના-ગાન્ધિ ગૂડ. ૧૯
- સમર્થ સાથી આવિઆ, વોલાવા કહીં અપાર.
તેડની પૃષ્ઠ બિપરિ ઋષીશ્વરનઈ, બધગારયા નિરધાર. ૨૦
- જ્યુધિષ્ઠિર નઈ નિકુલ-સિદ્ધિ, દુપદની અ કુમારિ,
ગટારગજની પીઠ બિપરિ બધદાં તા જાણ આરિ. ૨૧
- બીમનઈ ઘણું કલ્પુ; ન બધકુ તે વીર,
પટાવન પાણુ પલિઉ, મદા મલીનઈ ધીર. ૨૨
- પછઈ તિહાંયુ ઉતપત્તુ, પામિઆ અન્તર્ધાન,
ગટારગજ કહઈ રાધનઈ, "તમ્મે યે રિહિન્યે સાવધાન." ૨૩
- વન વસમાં, મદા પૂડી, સાવિજ, દેખાડયા બહુ દેશ,
મદા નદી ગિરિ-ગુદા જિહાં પવન નહીં પરવેશ. ૨૪
- અન્તરિ જાતા ધરિ તણુ, દેખાડિઉ આરામ,
કૈલાસ પર્વત દેખતાં, મનિ પામિઉ અભિરામ. ૨૫
- હેમાચલ તિહા પેખિઉ, મેનકાજી તણુ તત્ર,
ગર્ગ સાગરિ જિહા મિલઈ જઈ, દેખાડિઉ તે સ્થાન. ૨૬
- વૈશમ્પાયન બોલિઆ, જનમેજે! શુણ્ધિ વાત.
ગટારગજની પૃષ્ઠ બિપરિ, રણા તે ખટ રાતિ. ૨૭
- રાક્ષસ કિહિ જઈ રાધનઈ, "તમ્મે ચિન્તા ન કરુ લગાર.
મોટી માયા અલ્હારી, કોઈ ન પામઈ પાર. ૨૮
- તે માટઈ તજનઈ કહું, મનિ લાઈ મ ધરણ, ધર્મ!" ૨૯
- જાણ માત્ર માહિ આવી રતુ, જિહા બદરિકા-આશ્રમ. ૨૯

કડવું ૬૨ મું—રાગ [એજ]

- ૧૪૪ દેહા જિતરયા, પાણ્ય સહૃષ સાચ.
ભડ્ડ બીમ તિહાં આવી મિચ્ચુ, નઇ થયું સહ રલિયાતિ. ૧
- બદરિકાશ્રમની [શોભા] હં શી કહું વિવેકિ ?
કવિ કેહય, હં શું કહું, ભુ જિહવા મુખ માહિ એક ? ૨
- તિહાં બદરિકા બહુ પેળિઆ. તેહનુ ન જાણું પાર.
વલી વન તે વૃક્ષ તણા, દામિકામિ તેહના આકાર. ૩
- પીપવ પ્રત્યક્ષ વિષ્ણુજી, તે પૂજી અનુદિન.
આંબલી, વટ, સમી સઘનય, પત્ર એ પાવન. ૪
- રાધણિ, જાંબુ અનઇ આગા, શ્રીફલ, દાડમ છોડ,
ચારોલી, ચમ્પા ધણા, એલચી, લવડું, અખોડ. ૫
- સહકાર-ફલ આળ્યા લચી, બીજોરી નઇ બદામ.
દ્રાક્ષના બહુ માડ્યા, તિહાં અમૂરી દામિ દામિ. ૬
- કદલી, હેમાલિલી, અનઇજામીંગ, પિખતા જાણિ.
વડ, ગૂંદા, ગૂંદી ઘણી. તિહાં પુકીફલ-મધ્યમાન. ૭
- મીઠલ મહુડા, લીંબડા, વની વ-સોલીની હારિ.
ખેર, બીલી, કોઠ, કરપટ, હરીતકી ઠારે દારિ. ૮
- અગર-અન્નનવૃક્ષ પોદા, ગ્રેમલ આલક વ્યુહ પાસિ.
વૃક્ષ-લતાનઇ આવી મિલય, ફલ-ફલ બારે માસિ. ૯
- જામ, જામ નઇ માલતી, મોગર નઇ મુચકન્દ.
કમુન્દ, કરણી, કૈતકી, વેલિ, વાવી-વૃન્દ. ૧૦
- કમલ છપ બહુ જાતિના. ભગ્યા સર ગમ્મીર.
મુરનદી તણુ પ્રવાહ પાવન. નિર્મલ તેહનું નીર. ૧૧
- વ્યુહ પાસિ મહ મુનિવર તણા. માહિ યગચાલા-ચોમિ.
વેદાધ્યયન વાડવ કરય; દિધ અગ્નિહોત્રના હોમ. ૧૨

જોગી, લ્યતિ અનંત મ--વાસી, વાનપ્રસ્થ તા જોહ,	
આશ્રમ વાનીનંદ ગણા ઝંઘ, વલિ વન માહિ વા તેહ	૧૩
પૂજા કર્મ ના--નાગવણુની, વિવિધ પદ્ધિ ઉપદ્ધાંતિ	
ફનપન તે આહ્વાગી ગહધ રે, ગજાગવત વારિ	૧૪
કાન એણી પિરિ નીગમધ રે, ભજન ઝંઘ ભગવન્ત,	
એણી પદ્ધરિ તેહ રહધ છડ, મોટા રે માહન્ત	૧૫
પદ્ધી મોનંધ મહાભાર ૫૫ પન મધુરા નાધ	
પ્રમત મન પાણ્ડવ તણ્ણ, આશ્રમ જોધ ત્યાહિ	૧૬
વિવિધ પિંગિના ઉપદ્ધાગ્ય પુનિઆ શ્રીનાથ,	
સદસ દણ્ણપ્રણામ પ્રેમે, નમ્યા સદુકા માય	૧૭
નિતિ નિતિ નોતન પ્રેમ-પૂજા, પદ નાના ભાતિ,	
ધમ તીરથ અવગાહન ગતા ગણા તિહા પચ્ચગત	૧૮
વૈશંપાયન ગોસિઆ, વૂ જનમેજે આવિધાંતિ	
તિહાર પૂરે જે મૂ તે માભતુ વિન્નાગ	૧૯
	૧૭૩૭

કંડૂં ૬૩ મું—ગંગા એજ

અગ્નિગા-આશ્રમથી વનિહિ મહુધ માય	
વની સુભટ મજ્જ યથા તથિઆઝ કીધા દાધિ	૧
કશિાન જપતિ આલિઅ, ઉત્તર-પૂરવ-મહિ,	
આદાર સનિહિ આપના, પાવન જોહની મુદ્ધિ	૨
ઓક વન, મદ્ય રિરમ વસુધા ગિતિ-ગુફા, બદ્ધ જાસિ.	
મ વિગ્ સમ્દ પ્રસ થલા, લધ પામધ ભૂપાસ	૩
એણા પિતિ ૧-વે પત કુદ્ધિનિ નિદાવધ વીગ,	
દ્રીપદી ઇ જનન ક ના ધનુર્વિયા-ધીર	૪

- તે ઘાટે તા ધણું ચાલ્યાઃ પનિય તે પલિઆ ભઠું;
જલ તણુ જોઇ આસરુ, આશ્રાન્ત થયું તિહા સદુ. ૫
- એક વૃક્ષ તણુ જોઇ ઓલવુ, નઇ રહી અન્તરિ નાગિ.
તે ઘાટે મુખિઆ થયા રે, પાણુ તણા કુમાર ૬
- વૃક્ષ-લતા દોમલકુમ્પવી. વાયુ મધુરા વાઇ.
પવનની એક લિહિરિ માહિ, એક કમવ આવ્યુ ત્યાહિ. ૭
- સૂરજવંશી મહાસુકોમલ, સહસ્રપર્ણ વિશાલ,
દુપદ્મતાના વદન આગલિ આવી પડચૂ તલકાલ. ૮
- પડતા અદ્ધ તે પદિની; નાસિકા જોયુ મન્ધ.
મકગન્ધ લિહિતા માહિલુ, એહૂવું થયું મન-મદિ. ૯
- ‘સહસ્ત આદવા હુઇ છ, પૂજી શ્રીધરિ.
આજ હુ કુહુનઇ કહૂ?’ ઇમ કહી ધૂવપૂ શીસ. ૧૦
- ‘અભુન વિણુ તે કોડ માહુ, નવિ પૂગઇ તે કાઇ’
નિશ્વાસ મેવઇ કામિની, લડ ભીમ સાદમૂ જોઇ. ૧૧
- વનિતા તણું વદન વવખૂ દેખી, લડ ભીમ આવ્યુ ત્યાહિ,
“સાચુ કિહિ, રે મુન્દરી! શુ આવોસુ મન માહિ?” ૧૨
- દુપદ્મતા વવવું વદઇ રે, “સાલવુ, મુઝ નાચ’
પવનની એક લિહિરિમાચુ, કમવ આવ્યુ હાથિ ૧૩
- તેહુનઇ સહસ્ત શોભિલ પાખડી, હેમ જોહુ છઇ ગૂં.
મઇ કહૂ, ‘આદવા સહસ્ત દુઇ, છ પૂજી ગિવલિમં.’ ૧૪
- પણિ મમિ વિના હુ ચ કહૂ? અસર ન દેખૂ એક
અનેક કષ્ટ શિરિ ભોગવ્યા, તોહે ન આવિઉ છેક.” ૧૫
- ભીમ કહઇ, “રે લામિની! તૂ એક દુખ નિવાગિ.
હુ હવડા કુહુનઇ આપૂ પૂજે શ્રીત્રિપુગરિ. ૧૬
- પણિ મણિ, માણિકિ, કનક, હીરા ખાતલી લુ આજિ,
તે કોડ કિહાથી પૂતા? મન માહિ નિહિતિ દાઝિ. ૧૭

- તોહે આણી આપતુ, જુ બાણતુ હુ ભાનિ.
અવગધી ગોવી કા'તુ, નઈ પદસતુ પાતાનિ ૧૮
- તુ કમનની ગણના કરી? ગાંધનઈ મ કરેગ મણુ
હવના તુલુનઈ આણી આપુ મર પન્ય-પ્રયાણુ' ૧૯
- ધતુ! ભાયા ભીઆ પછઈ ગદા કાચી પાણિ
પગિમન જીપગિ વસુ પછઈ અઝકલ્લુ એધાણ ૨૦
- દ્રોપદીના કોર-કોગણિ મન લિલિયા મન
ગન્ધમાદનની તલેગીઈ, નિકટ માગત વાઈ ૨૧
- અનેક વન, મદા વિરમ વસુધા, વામની તા આનિ
તિલા પદ નાગિણિ, અરપ, અજગર, વમઈ બહુ વિકરાત ૨૨
- વશીરગના મણિ ગદ્ડા મણિધર ગોગા ગ્રીહ,
જેદની કૂંડ પર્વત કાટઈ, જોઈ થઈ દિગ્મ ૨૩
- વાવ, સિંહુ નઈ ચીતરા રે, રોઝ, સાવજ હગણ
(તિલા) જમ્બુક, મમના, ગોંછ, વાનગ, ત્રિવિધ સાવિજ-વગણ ૨૪
- તે પન્ય પનતા પેખીઈ, વરી કૂંડ પૂની-માદ
ભડ ભીમ તિલા બિલિતુ હોઈ, કગુ હોઈ ચર્જનાદ ૨૫
- તે મંજનઈ શમ્દે મગી, ખમ ખનભાયા તેણી વાર
આશમ મેદલી આપણા, તે ગયા બીજઈ દાગિ ૨૬
- ભોમિ દારણ, વિરમ વસુધા, નદી કોગ પૂ
પગવટિ પનતા ભીમનઈ, પર્વત માઈ ચૂ ૨૭
- પછઈ એક પર્વત જીવનિ અન્યુ તિલા સરોવર અતિ મા
ગાનપર્વ-ન્યવાની અના, તે કગઈ કનિ નિલા ૨૮
- ભીમ કલઈ, "રે ભાગિની" આલિ કમનની મરે ભાવિ?"
ભઈ પાગી તે ગ્રેમદા દીહુ નરપ રિગન ૨૯
- કમન કરી દીપ નદી પાણુ વનિઉ મગજ
પછઈ આગિ અનિઆ રે, કદનિ નિલા નજ ૩૦

જોઆણુ મડું વિજ્ઞાતી, અનંત નહી કહી ઝા	
પગપટિ પનતુ ધમ પાપ, ગજપતિ ગિ નિમ લાડ	૩૧
તે મધિ એકલ મરોવર રે ભગ્ય જન ગમ્ભીર	
આભામ જીપરિ કહલી તણુ, જાણુ કનકરણુ નીર	૩૨
કમન તા બડું જાતિના, પાખડી નિ ગત ત્રણિયુ	
ભડ જીમ તે ભૂલી ગયુ, જાણીછ કનકરુ તે વર્ણ.	૩૩
પાસાઇ ગયુ તે પેખવા, જઈ જોયુ હાય	
ગણી કૌપદી-કગિ કમન દીઠ, તુલ્ય તેની જાતિ	૩૪
પજી ભરભડતુ આલિહિ, નવિ જોયા વાડી ખેત	
વૃક્ષ જે આડાઇ આવઇ તે પડાઇ મન સમેત	૩૫
પાડાઇ વિપરીત વન એક આવિડિ મુઝાઇ નહી એકે વાત	
જાણુદિ થે ડિણુ રણુ, આણુઇ મનિ જિઆઈ	૩૬
ધન્ય અર્જુન માદરુ, જે પલિહિ આણુઇ પનિય	
આજ મુકુનઇ આભરઇ રે, અતક્ષીનન બનવન્ત	૩૭
અનેક પદ્મી, અનેક સાવજ, ગ્રહશિ મહુનઇ આહિ	
અર્જુન વિન સમગ્ય નથી જે ગ્રહશિ મુનઇ જાહિ	૩૮
ધમગાઇના કલા વિના, મહ કરચૂ જાએ કામ	
જઘપિ મુકુનઇ વિપત્તિ પડશિ, વ્ર જાણુશિ હુણુ હામિ ?	૩૯
એકલુ કહીનઇ આરડયુ અનઇ આલિહિ પનિય	
ગાઠે કીધી ગજના, તિહારઇ શબ્દ પડિઆ કાનિ	૪૦
અનજની-સુવ તિહા આવિઆ, જાતની લિહિવા શુદ્ધિ	
કાર્જુલ અતિ લાખ કરી, પહિ મારગ-મહિ	૪૧

કડવું ૬૪ મું—રાગ એજ

- બ્રાત તણુ ભાઈ ટાલવા આંબુ અન્નનિમિત્ત હનુમાન;
સ્વરૂપ સૂક્ષ્મજ તિહાં કરચું, તેહના પૂંછતું નહીં માન. ૧
- ‘જાણું, મારગ એ નથી, તુ જડ્યુદ્ધિ યધુ છઈ વીર.
મહા રણુવન માંદિ એકલુ, એહનઈ ગતિ નથી શરીરિ.’ ૨
- ભીમસેનનઈ જાણુ કરવા, જાગિઆ હનુમાન.
મહા મેરુ-મણ્ડલ રવિ ચન્દર તારા, ચઢ્યા મુનિવર-ધ્યાન. ૩
- અપ્પિ પધડી વીરનઈ; ઊધડંકયુ તનિ આપ.
તન સ્વેદપૂરિત યધું, પછઈ સ્મરણુ કીધું ‘આપ.’ ૪
- જાણું, ‘સાવજ, પધડી એ તુહિ; કો દેવ દાનવ નાગ.’
શબ્દ જાપરિ સાચરિઈ, ‘હાવિ કારં, એહનુ તાગ.’ ૫
- અપલ પાણ્ડુમિત તિહા ચાલી આંબુ દારિ.
સૂક્ષ્મ સ્વરૂપે વાનરુ, તેહના પૂંછ તણુ નહીં પાર. ૬
- ભીમ કહય “રે વાનરા! તું પડ્ડું કરિનઈ પૂંછ.
એલડી અમ્મે કિમ જાગિ, માનવી કુલ-જિય?” ૭
- વાનરુ કહય “મુહનઈ ગતિ નહીં, વિરહ-રોગિઈ છઈ દેહ-
કાલ-કવટક મિલય ઓપય, સોધણુ હું તેહ. ૮
- તે ઓપયણુ ગુણ ધરિ જાણુય, શુક-આસ-નારદ મુનિ;
કિહિ જાણુય ગૌતમ-ભારત્યા, કિહિ મોટા યોગીન્દ્ર. ૯
- તે માટઈ વિરહ-રોગિઆ, તમ્મે સાંજણુ, વીર!
પૂંછ કરિ પાછું કરુ. મુઝ ગતિ નથી શરીર. ” ૧૦
- આપણા જલથં દંડણુ, જૈ પૂંછિ વલયુ મલ્લ.
જાણુઈ, વજ લેઈ ભોંઈ જડ્યું; અસઈ નહીં તે તલ્લ. ૧૧
- એક સદસ ગજ-જલ ભદ્રજાતિક, ભીમજલ-નિર્માણ;
તોડે પૂંછ અસઈ નહીં, આકરસઈ જડુ તાણુ. ૧૨

- દી ચણુ-ભાગિ ચૈનઈ વસમૂ, કગ્ધ ખય અદ્ભુત
પછઈ વીગિ વિચારિણિ, 'એ પ્રાપ્ત કારણુ-૩૫' ૧૩
- પાસઈ જૈ પછિ પ્રાગ્ધ્યુ, સમ્પુટ કરી દોષ પાણિ,
"તમ્મે દેન, દાનન જ્યક્ષ, કિન્ન?" વદનિ મોલિઉ વાણિ ૧૪
- "મન્દમતિ અમ્મે માનની, યોલી ન જાણીઈ ભેદ
કાષ વચન-ચૂકિ પડી હુષ, હુ ક્ષમા કગ્ન્યો ખેદ" ૧૫
- મદક્ષિણા દેષ કરી, પુનગ્ધિ લાગુ પાષ
સન્તોખાણુ સ્તુતિ કરી, પ્રગટ થયુ કપિરાષ ૧૬
- "હનુમાન હ," ધમ જયરચા, "તૂ રાખિ ચિત્તિ ધીર
તૂ મહાવન માહિ એકલુ, કવણુ જી, રે વી?" ૧૭
- ૫કોદર વનતૂ વદધ, "તમ્મે સાભણુ, હનુ-નામિ"
હ જ્યુધિષ્ઠિરનુ અનુજ કાલૂ જીમ માલર નામ ૧૮
- કુન્તા તણુ હ દીકરે, નઈ વાયુ માલર તાત
મુજ થકુ જે કનિષ જી, અણુ'ન માલર જાત ૧૯
- તેહ થકા મિ લણુ જી, નિકુન-સિતિદેન થ
પિત્રાઈઈ અમ્મે પરભળ્યા, તે પડયા દુખનિધિ-પૂરિ ૨૦
- પ્રાપ્તણુ કાઢયા પ્રેમદાના, તે જોતા રાણુ-રાષ
શિધિ-સમશિધિ સર્વ હરીનઈ પુનાળ્યા વન માહિ ૨૧
- કામ્યક વન માહિ રલા નઈ, દેવ વનિ મહુ દિન
એહવધ અણુ'ન ઊરી ચાલ્યુ, લણુવા ધન્દ-મદનિ ૨૨
- માલર રાષ અતિ દુખિઉ થયુ, તે જાવધ અણુ'નવીર
બ્રહ્મા તણુ સુત આવિઉ, ધર્મનધ દીધી ધી ૨૩
- તેહના ઉપદેશથી તે, સુખિઉ થયુ ગજન
પછઈ અમ્મે તે નીસરયા, કરવા તીર્થ-અવગાહન ૨૪
- અનેક તીરથ, દેવ-દેવિન, દર્ગન પામ્યા ધર્મ
એમ કરતા આવિયા અમ્મે બદરિઠા-આશ્રમિ ૨૫

પાંચ દિવસ અમ્યો તિહાં રહ્યા, નષ્ટ પૂજિઆ શ્રીનોય.

તે રથાનકથી નીસરયા, પછઇ સાંભણુ તમ્યો વાત. ૨૬

તે ઘોડે અમ્યો ઘણું આત્યા; પન્થિ પલિઆ બહુ.

પછઇ જલ તણુ જોઇ આસરુ, આત્રાન્ત પામ્યું સહ. ૨૭

૪૬ તણુ જોઇ આલવુ, રહી અન્તરિ નારિ,

પવન માંહિયું કમલ એકજ, આલ્યું તેણુ ઠારિ. ૨૮

સહસ્ત શોભિત પાંખડી, અનઇ હેમ જોડવી કાન્તિ.

‘એહવાં સહસ્ત હુઇ તુ રામ્ણુ પૂજું,’ ભામિનીમનિ એહવી ખાંતિ. ૨૯

તે કામિનીના કોડ માટઇ, આવિઉ હું આજ.

પરિમલ જીપરિ પરવચુ; પણિ નથી કલું મઈ રાઇ. ૩૦

હાવિ દિશા એકે સ્વઝઇ નહીં; હું પણ કોહે પન્થ ?

રથાનક મુહુનઇ દાખવુ; તૂં અતલીજલ બલવન્ત. ” ૩૧

અસતિ મુખિ બોલિઉ નહીં; હનુમાન રીઝયા મનિ;

પછઇ બ્રાત જાણી આપણુ, ઉરિ દોધું આલિજૂન. ૩૨

પીઠ જીપરિ પાણિ મેહલ્યુ; બોલિઉ કપિરાજ,

“ મહા વન માંહિ તૂં એકલુ, કિમ નીસરયુ, રે બ્રાત ? ૩૩

વનખણુ દારણુ, વિષમ વસુધા, પર્વત, પર્ણી પ્રોડ.

બ્રાતનઇ મૂકી એકલુ, કિમ નીકલ્યુ તૂં મદ ? ૩૪

દેવ, દાનવ અનઇ માનવ, વ્યક્ષ, કિનર, મુનિ,

આંહિલગઇ આવી નવિ સકિ, એહવું કાણુ જઇ મહા વન્ન. ૩૫

તે કમલ તુહુનઇ કિહાં મિલઇ ? સત સદસ જઇ રખવાલ.

અજણુ જી તિહાં જાઇ, તુ આણસિ તે કાલ. ૩૬

તે માટઇ તલનઇ કહું છું, વયુ પાછા, વીર !

કાલિ સધણું પામશુ, ગૃહે રાજ-સુખ-સ્તરીર. ૩૭

સત્રુનાં દલ ભાંજશુ; તમ્યો જીતશુ બૃપાલ,

‘ગિહારઇ મુહુનઇ સમરશુ,’ તિહારઇ આવશું તતકાલ. ૩૮

હરિ-સખાની પતાકાઇ, મારશું તે હાકિ.

અરે પાણ્ડવો! જાણુઓ, જે જનુની ટલસિ શાખિ.”

૩૯

વૈશંભાયન જોલિઆ, સુણિ, જનમેજે રાજનન!

લીમ પ્રતિ જોલિઆ, હનુમાન કહધ વચનન,

૪૦

૧૮૧૮

કંડવું ૬૫ મું—રાગ એજ

પૃથાસુત તવ જોલિઉ, “ અન્નનિસુત! અવિધારિ.

એક લાડ માફરું પૂરીઇ; તે રહું રિદધ મુઝારિ.”

૧

મઇ સ્વરૂપ તાફરું આભણું, તે દાખવુ, દયાલ!

નેજન સતનુ સમુદ્ર, સ્વામી! જોલિઉ એક કાલિ.

૨

સીતાની તમ્મે સિદ્ધિ લાવ્યા; મેદલ્યા કપિદલ કોડ,

લક્ષ્મણજી જિહા રણિ પડ્યા, તિહા રથા રામ મચકોડિ,

૩

તમ્મે! દ્રોણભરિ તે સખિ, લ્યાવિઆ તેણુધ કામિ;

શ્રીગમ-લક્ષ્મણ ગહાડિઆ, નઇ સરચા એવક-કામ.

૪

તે સ્વરૂપ જોવા કલ્પના, મન માલિ મોટું કોડ;”

પ્રદક્ષિણા દેધ કરી, સતવતા હવા કર જોડિ.

૫

હનુમાનજી કહધ, “ સુણ, વીર! એહની મ કરશુ વાત.

તે જુગ મયા; સતિ-ધર્મ ગયા, ગયા શ્રીરઘુનાથ.

૬

કાલ તણુધ માને કરી, બલ ચપું મુઝ હીન.

શ્રીરામ-વિયોગી હું થયુ; તેણુધ ચપું બલ ક્ષીણ.

૭

તે માટઇ તહાનઇ કહું, તેહની મ કરશુ ખાતિ.

જે કારજનઇ તમ્મે નીસરચા છુ, તે કરે વીરા! વાત.”

૮

પછઇ પ્રદક્ષિણા દેધ કરી, લીમ સતવમ જોડી હાથ,

“ મુઝ કનિષ્ઠનુ એ કોડ પૂરે, જ્યેષ્ઠ માફરું વાત.”

૯

- મહાપુરુષ હનુમાનછ, જોયું, ‘હઠિ ચક્ષુ એ વીર.’
 નેત્ર ગિહ્ન વીંચાવિઆં; પછઈ સ્થૂણ કર્યું શરીર. ૧૦
- ક્ષણ-માત્રમાં જો વ્યોમિ વાગ્યુ; ચ્યુહુ પાસિ પસર્યુ વીર.
 રોમાવલી કોટિક તન માંહિ; તેજોમે છઈ શરીર. ૧૧
- મેરથી બહુમાન પોહ્ન, પુષ્ટ એહવુ દેહ.
 રક્ત લોચન ખેળીછ, જાણુછ ત્રમ્ય તાવું તેહ. ૧૨
- વદન ગિરિ-ગર્જર સરખું; વજ્રધારા ડાહિ.
 અણીપછ અણિઆણડાં, જોણુછ વીંધ્યાં રાક્ષસ હાડ. ૧૩
- ચરણે અવની ચરહરછ; ચક્ષવણ કરતા પાગ.
 પૂછનું પરિમાણ એહવું, કવણુ લ્યાવછ તાગ ? ૧૪
- દક્ષિણ દિશિ માંહિ ફેરવ્યું નઈ ક્રોધ-કમ્પિત કાલ;
 કશપપસુતે જોયું, ‘એ કરસિ મુઝયું આલ.’ ૧૫
- કૈલાસયા મહાદેવ કમ્પ્યા, નઈ ખલલલ્યુ સુર-ધન્દ.
 સમુદ્રે જાણ્યું, ‘લોપસિ’. નિઃશ્વાસ યયુ નાગેન્દ્ર. ૧૬
- દશોદિશિ સવિ ખલલલ્યું, જિહ્વારછ મૌઢ કીધું તન.
 વૈશમ્પાયન જિયરછ, સુણિ, જનમેજે રાજન ! ૧૭
- હનુમાન કહછ, “સુણિ, બીમછ ! તુહુનઈ સ્વરૂપ જોવા કોડ.
 નિરમે થેનઈ નિહાલજ્યે, પછઈ મ દેશુ ખોડિ.” ૧૮
- બીમે નેત્ર જિઘાડિઆ, નઈ સ્વરૂપ જોયું તેહ;
 મૂળનઈ ધરણી દલિહિ; થર થર કાપછ દેહ. ૧૯
- બીમ કહછ, “હું તુ જોજિં, જુ સ્વરૂપ સંવરુ, નામ !
 કોડ માહુરુ યયુ [પરિપૂરણ],” નઈ સ્તવછ જોડી હાથ. ૨૦
- પછઈ સ્વરૂપ પાછું સંવર્યું, તે દયાનિધાન હનુમાનિ.
 વૈશમ્પાયન જોલિઆ, સુણિ, જનમેજે રાજન ! ૨૧

કેફવું ૬૬ મું-રાગ ધન્યાશ્રી

- તે હનુમાનજી ધમ બિચરયા રે, “સાંભલુ મધું, રે બાત!
હાવિ કલ્પના જે મનિ હુધ, તે વીરા! કહુ વાત. ૧
- ઢાલ-વાત મુહુનઈ કહુ માંદી, કારણુ જે હુધ મનિ.”
ભીમસેન તે બોલિઆ, હનુમાન પ્રતિ વચન, ૨
- “ કારણુ હુધ માદરધ કમલનું, જુ દાખવુ મુહુનઈ પન્થ.”
વચન એદવાં સાંભલી, વલવું વદધ હનુમન્ત, ૩
- “ આણુધ મારગિ નીસર.” પછઈ દાખવ્યુ તે ઠામ;
“ આવશિ વન ધરિનું રે, સુગન્ધક તેદનું નામ. ૪
- મહા વૃક્ષ લલા ફલ ફલ, સર-નદી ભરયાં જલ ગમ્ભીર.
તિહાં લક્ષ પક્ષ તે રહધ હુધ, મહા ધનુર્વાદી ધીર. ૫
- અનુચર છે તે ધરિના; તહનઈ ચક્રાવું પાડ.
તેદનઈ ગદા-બેદે ખાડન્યો; પણિ મ જશુ તમ્બો હાડિ. ૬
- કુહુવાશિ દયાલજી, ત્રેલોકિ તણુ જે આમિ.
જઘપિ તહનઈ કમલ મિલસિ, પણિ વિકટ હુધ તે ઠામ.” ૭
- હેત કરી હનુમાનજી, રિદધ આપિછ વીર;
આલિંગન ઘાડ કરચુ, તિહારઈ નેત્રે આલ્યા નીર. ૮
- ભીમ કહધ, “ કાકા મિલિશિ ? ” બોલિઉ ગદગદ વાણિ.
રામજન વલવવું વદધ, “ તૂ દુઃખ મન માદિ માણિ.” ૯
- કપિ કહધ, “ કા કાયર ચયુ ? હજી કરવાં હુધ બહુ કામ,
માદરઈ મુહુનઈ સમરજી, તિહારઈ આવિશું તેણુધ ઠામિ.” ૧૦
- વૈસમ્પાયન બોલિઆ, સુણિ, જનમેજે રાગન!
બેદ કહી પછિ ભીમનઈ કપિ દૌઉ અન્તર્ધન. ૧૧
- તેણુધ મારગિ નીસરિછ, જિહાં બોલવિજિ ઇલાણુ;
ધનુષ-ભાયા બીડિઆ, અનઈ ગદા ઝાલી પાણિ. ૧૨

તેદ્યથ આબ્યં દૂકડુ મહાદેવજ્ઞનું વન.

આમોદ આવિઉ કમલ તણુ; આનન્દ પામિઉ મન્નિ .૧૩

કૈલાસનું તવ ગિખર દીઠું, ઈશ કરુ આગમ,
'હનુમન્તજી મુહુનઠ કહિઉ તેહ આબ્યુ તા હામ' ૧૪

વન તણી શોભા શી કહ ? મઠ મુખેં કલૂ નવિ જાઇ.
ત્રેમય સુન્દર પરિમલ્લઠ, તિહા પવન મધુરા વાઇ ૧૫

તેહ મધિ એક મરોવર, તે ભરયૂ જલ-ગમ્ભીર.
મુકુમાર આતક, અવરિ પર્જી, હંસ, કાકિત, કીર. ૧૬

તિહા કમલ બહુ જાતિના રે, અવગિ ફૂલ્યા ફૂલ.
પોહણુ, પર્કુજ પૂર, પાડલ, વલિ જાતિ ગુલાવ. ૧૭

મુકુપાસિં નવ-દય ઘે રથૂ, સુન્દર શોભિત વન.
ઉપકપિઠ આવી જાણુ રથૂ, તે પવન કરુ તન. ૧૮

ગમ્ભવાલ જેહ ગલા ફતા, અનુચર જાઠયા ખેવ,
[તત્ખણુ કલૂ], "રે મૂખં માનવી ! તું દૈત્ય હઇ કિહિ દેવ ? ૧૯

પૂજયા વિણુ છુ પગલુ ભરેગ, છુ જીવનુ રહિઉ આજ.
મહાદેવજી મુકિઆ છુ, કુમેગની કરિવા માજિ. ૨૦

ધનદની આરાધા થકી, અમ્યો ગૃહ છું ગમ્ભરાવ
જઘપિ તે જાણુશિ છુ આણુશિ તુઝ કાલ." ૨૧

એદ્યુ કહીતા મધિ પધકું, કોપિઉ તે બડ જન,
"કુમેઝ કરા બાપિ તા સુ વાબ્યું હઇ એહ વન ? ૨૨

નિર્ઝગણુ આવડ નગ તણા, તેણિ ભરાયૂ મગિ તોય
આદણીઠ વન જાગિજી. નહિ વાવણુદાર કોઇ. ૨૩

પૃથ્વી હઇ ખાડા તણી, અનઠ વિદ્યાનું હઇ ઘન.
જિહારઠ જેહ બલિકિ થયુ, તિહારઠ તે ગમ્ભન. ૨૪

સવિ સ્પષ્ટિ હઇ મહાદેવજી. મુખિ શી કરુ છુ વાત ?
એ કિહા હઇ નઠ કિહા નથી ? તે રથૂ મપલ્લઠ બ્યાપિ ૨૫

તે વિના ખીલુ કુટું નથી રે. સર્વ કંરુ તે સ્વામિ.	
કુબેરનંદ તમ્બો જૈનંદ કિહિન્યો, ધર્મરાધનું નામ.	૨૬
તેહ તણુ અનુચર આવિહિ રે : કમલનું છંદ કામ.	
ધમ કહીતાં ના કહંદ, તુ માગળ્યો સદ્ગામ."	૨૭
એન્હૂં કહીતાં કાપિઆ; કુદુદિયિ જીડયા વીર,	•
પાપાણી તે જીટિ કરતા અનર્થ પાડંદ રીર.	૨૮
ખાણુ બહુ તે વાવરંદ; અનુચર અદિઆ કાપિ.	
હનુમાનજીની આગન્યાથી ભીમનંદ નવિ કરિ લોપ.	૨૯
ધડી બિહ્ન ધડી તાં સહુ; પછિં ગદા જાગી કીધ;	
ધસમશીનંદ મારિઆ; હસવીસ ચૂરુ કીધ.	૩૦
પલ્લવટ વાલી થયુ પૂંદંદ. જ્યક્ષ નાહાં ગાંધ;	
રુધિર-ભીના આવિઆ તિહાં, કુબેર બહંદા જાહિ.	૩૧
	૧૮૭૦

કંકલૂં ૬૭ મું--રાગ એજ

અનુચર આવી જોલિઆ; સમ્પુટ કીધા હાથ,	
"વાડી વન સવિ વાંપિજિં. સાબલું સંધું, નાથ !	૧
હોલિ-નાથજી ! તમ્બો સાબલુઃ માનવી દીસંદ કોમ;	
સરોવરિ પમ્પુ કમલ-કાગલિ. જીવખ દીધું તોય.	૨
અમ્બુજ બહુ જામેલિઆ; બેદ નવિ સિદ્ધિ ભૂર.	
આણિ દીધી તહા તણી, તુ જ્યોધ કીધા ચૂર."	૩
વાત મુણી ધનપતિ હસ્યા, "સાબલુ સંધું, સાથ !	
કમલ સિદ્ધિ, તુ સિદ્ધિવા દેળ્યો. એ જ્યોધધિરનુ બ્રાત.	૪
એ પાથ પાણવ પ્રાકમી, રણ-સુલટ ચરા એહ.	
આપલિયા તાં ઇશિનંદ, ઘણું વડલસ તેહ.	૫

તેહનિ સ્તુતિ કરી મન્તોપજ્યો તમ્યો મ કગ્નુ સર્ગીમ."	
અનુચર પાછા આવિઆ રે, ભીમ જોણુ ઠામિ,	૬
"અન્નભીષ એહ મવિ થયુ જહીતા મ કગ્નુ રીમ	
અનુચર અન્યો છ તહાગ " ચગ્ણે ધાત્યા શીસ	૭
પછિ સહસ્ર કમન સોધી કરી, પછિ બાધિઉ તા ભાર,	
વલી લીધા બીજી જાતિના, ભડ પઠઈ આવિઉ મારિ	૮
શ્રમ કરીનઈ સમય થાકિઉ ક્રુધા વાગી અપાર	
વનહલ તા બહુ પ્રાશિઆ, અનઈ વની પીધુ વારિ	૯
પઠઈ તા સુખિઉ થયુ આનન્દ અતિ મન માહિ	
વૈશમ્પાયન જોલિઆ, સુણિ જનમેજે ગમ્	૧૦
એહ કથા ગહી એટલઈ. હાવિ ધર્મની મુણિ વાત	
જીપમેન અપા પઠઈ દિન આષમિઉ, પડી મતિ	૧૧
એક દિનની એહ કથા, બીજઈ થયુ પ્રભાત	
ન્યુધિશિર બધઠા ફતા, હોઉ તિહા ઉત્પાત	૧૨
મારત માહિથી અન્નભીષ આવી ડહ પાપાણુ.	
ગર્ધન, પૂઝી કાગ ભૈરવ, કગ્ન સર્ કનકાણુ	૧૩
જે પશુ આડ બિનરયા, તેહનઈ રધિરની મુખિ લાપ	
આશિન્ત્ય એહયુ દેખતા તે ન્યુધિશિર જૂખાન	૧૪

૧૮૮૪

કર્કસું ૬૮ મૂં--રાગ એજ

ચિન્તા આગતિ અતિ ઘણી રે, ધોખુ પધકું રે ધર્મિ.	૧
ઋષીશ્વર્ય જોનિઆ રે, "માઠી કિહિજ્યો રે મર્મ.	
દાહ-મર્મ મરતુ કહું માઠી, અપશુદન થયા જોહ	૨
ઉત્પાત આહુતુ જિપતુ, મુહુનઈ જિપજઈ ઉછ એહ,	
તે માટઈ મવિ સાથ સપિ તણુ રિહિજ્યો યૈ સાન્ધાન"	૩
પઠઈ નિકુન-સિદ્ધિ તેહિઆ, ધમ મોત્યા ગમન,	

- “અપશુકન મુહુનઘ યથા, વિપરી । દીકા બહુ.
તે માટઘ તમ્બો માય સર્જ્ય ચૈ, બધસન્બો તા મહ. ૪
ગતિ ભાતિ કાઘ સિદ્ધિતા નથી. વન વિશ્વ ઇષ મદાધાર.
ત્મશ્ચ ગદ્ધમ વમધ ઇષ રે, નિરાના તા ચોર. ૫
જ્ઞેષ્મ ઇષ બહુ જ્ઞેષ્મના; અનઘ નથી બીજૂં કદ.
મુહુનઘ એકવૂં ઊપજઘ, હવડા હોસિ અરિષ્ટ. ૬
એ અમયા માટઘ આપણા જીવની યાચિ હાણિ.
તે માટઘ તલ્લનઘ કદ ઇ, સજ્ આયુષ નઘ બાણ. ૭
દ્રોપદીનઘ તેડાનુ અનઘ જીમનઘ લ્યાનુ આદિ.
હોનાઘ તેડુ ઇ હોસિ, પણિ ગિહિવૂ એકલા આદિ. ૮
જ્ઞાતન કરતા જુ જશુ ઇ આપણુ શુ ઇષ ચા? ૯
તે માટઘ તલ્લનઘ કદ ઇ, સજ્ કરિ હથિઆ.” ૯
દ્રોપદીનઘ તેડાવિઆ, નઘ વીઠ ગલા તે પાસિ,
ગિહ પાણિ જ્ઞેડી દન્તિ પાલવિ કિદિ. “દીજિઘ મુઠ આરા.” ૧૦
ગળ કહધ, “સણી સાભણુ, મ જાણુ કહી દૂર.
અપશુકન મુહુનઘ યાઘ ઇષ રે હિમમતા તે સર. ૧૧
બીમમેન તે કિહા ગયુ ઇષ સુભટ ચરાચર?
તે વિના કુહુ ઘોભધ નહી, જિહારઘ પ્રગટધ અરિદ્ધ-પૂર” ૧૨
વચન વચનુ વદધ વનિતા, “સાભણુ, મુઠ નાથ!
પવન માહિયૂ કમલ એક આજ આવિજી મુઠ હ થિ. ૧૩
તેડનઘ સદસ શોભિત પાખડી, અનઘ હેમ જ્ઞેડવુ ગર્જ.
મધ કહ્યુ, ‘એડવા સદસ હુધ, ઇ પૂજિઘ સિવલિર્જ.’ ૧૪
તે મિદિજિ મધ હસતા કહ્યુ, નથી લીધી ગદિ
પ્રજુ પ્રેમલ જપગિ પરવરધ, કહ્યુ, ‘રોધી લ્યાવૂ ભાલિ.’ ૧૫
રાધજ કઠ આટકી જિદિઆ તેણુધ કાલિ,
“અપશુકનુ કલ મુહુનઘ હવૂ તા તતકાલિ. ૧૬

- અભુન ગધ હ ગાગતુ, અભુ, 'ભીમ ઇષ મુઝ પાસિ.'
હારિ બાહિ માહરી છેદાપુ, " ગધ મેલવધ મુખિ નિધાસ ૧૭
- " આહિ દોહિનધ દિન લીજિધે એ કમ્મ એદરી આત
[વાત સુણિ વૃ] કામિની " આહિ વિહિનુ છધ કાન ? ૧૮
- નિકુન ' સિદ્ધિ ' થ. બધદા ? કદી બીમની ભુહ ભાનિ
એ વાહિનુ કદી વની મરણિ, નણિ ચદિહ રીસાન ૧૯
- ઇન-દામ વિણુ એ કિદા મયુ ? કનગુ બાણુધ મમ ? ૨૦
- તિદાગ્ધ દોમગ મોનિઆ, " તમ્મેા સાહનુ તે, ધમ ? ૨૦
- આગલ અવગાહન કચા તમ્મેા સાહનુ, રાજન ?
કૈનાગગદની તનેગીઇ મહાત્વનુ છધ વન્ન ૨૧
- મુગન્ધન વન નામ તેહનુ ઉત્તમ છલ આગમ
દન્નનધે દુખ ધિપજ્જ તે વેગિ ગિહિ નાલી તે દામિ ૨૨
- તિદા કમન છલ મદસ-પાખીના બા સધુ છેક
તે વન વિના બીજુ નથી મઇ બોધા વન અનેક ૨૩
- કમન એદના તિદા મિનધ, તેહ સહી નિગ્ધાગ
ભીમ તન્નનઠે તિદા મિનિગિ ગાજ્જ ' અવિધાગિ' ૨૪
- ગટાગ્ગલ તિદા તેહિ, એદનુ સાહની તત્કાન,
" પુત્તજ્જ ' તમ્મેા માહનુ એક પાહિ આપતકાન ૨૫
- કુઅગ ? માહગ્ધ બિપનુ છલ તલ મરખુ મધ કામ
પિતા તાદનુ મલી મયુ તેદના નથી છત નઇ દામ ૨૬
- કમન-ગાણિ આચગિહિ પગ્મિન ધિપરિ રીર,
અપશુન્ન મુહનધ હવ તેગી ચિન્તા યાલ ગરીગિ, ૨૭
- મુગ ધક તિદા વન્ન છલ, કૈવાજ પર્વત-પામિ
કમન એદના તિદા મિનધ રે સન્સપખં રિસાન ૨૮
- કદાચિન વુ નિજ મિનધ લોમન કિદિ ઇધ બાહિ
તે માહગ તિદા મમ્મિ, માહગ પુત્તજ્જ ' તત્કાન ૨૯

किदितां छल नवि छिपःछ, किम कीजिछं नर-वाहन ?

आ अवसरि तूं अपि आविछे," कहछ ज्युधिष्ठिर राजन. ३०

१६१४

कऽचूं ६८ भू—राग ओज

गटारगछ तिहा ओलिछि रे; "सांझसु सुधूं, रे तात !

चिन्ता ओवड़ी सी करु रे, अन्तरयं आरति आपि ?

१

हाल-आप चिन्ता सी करु, तम्यो, ज्युधिष्ठिर राजन ? "

हम कही अन्तर्गतिछं थयूं जनिंत मान.

२

समर्थ साथी आपछा, ते ओत्राव्या तेजुछ हादरि.

तेहनी पीछ जपरि ऋषीश्वरनछं जछसारथा तेछी वार.

३

त्रयि ककह, अपर-भाता, पोति थयु वाहन;

पछछ तिहांसु छिपतिछि; सुष्टि, जनमेजे राजन !

४

हैलाश जपरि आविछि, महादेवरूं वन जाहि.

भोटी भाया दैवनीः आवी रह्यु क्षयु भाहि.

५

प्रेमल सुन्दर परिमलछ, अति जलु छछ आमोद.

वृक्ष-शोभा ओछ करी, महिपाव पाविछि मोद.

६

ओह्वल आगलि आविजं ते सरोवरनूं तीर.

कमल तयु त्या लारु जाधी, जछहु वृकोदर वीर.

७

धर्मराछ जय निरञ्जिया, तिहारछ करचा दण्ड-अष्टाम.

निहारछ हेहा जितरचा, तिहारछ अरणि वीरु स्वाभि.

८

जे मयु हूता देवना ते आवी पड़िया पाछ.

रुधिर-मीना निरञ्जिया : ओल्या ज्युधिष्ठिर राछ,

९

"अधटनूं तछि कां करवूं, रे सीम भादुरा ज्ञात ?

जे वन श्रीमहादेवज्जुनूं. जाहि शम्भु रहछ साक्षात.

१०

- તે દેવનંદ કા દુહવિઆ, અનંદ કમલ કાયા મોડિ ?
તંદે તીર્થ માહિ બન્ધન કરૂં " પછિ ભીમ કલ્પ કર જોડિ, ૧૧
- " અધટલુ એણુ કરૂં સાલનુ, રાષ્ટ્ર વાત
પછી જૂઠું નહી કહ, મંદે વાવરયા છંદ દાચ " ૧૨
- પ્રશંસીનંદે ગાંધિઆ, મહાદેવજના જન્મ,
પછી ગાંધે તેડિઉ રાક્ષસી કેર તજ, ૧૩
- " માહુરા પુનજી વેગિ વનુ, તલનંદે યયા બહુ દિન
માત તાહુરી વાટિ જોશિ, ચિન્તા કરશિ મનિ ૧૪
- તે માટંદે તલનંદે કહ તમ્યો વનુ પાછા જેવ
જિહારંદે તલનંદે સમરીંદે, તિહારંદે, આવળ્યો અશ્વમેવ " ૧૫
- આશીર્વાચન હેતા હતા, ઋષીશ્વર ધમ વાણિ,
" વ્રુઝ માટંદે તીર્થ કરયા વૃહુનંદે હન્યો કલ્યાણ " ૧૬
- પછી પ્રદક્ષિણા દેખ કરી, પુનગપિ લાગિઉ પાંદે,
સવિ માયય તે આપણુ, ગયા કલુ એક માહિ ૧૭
- (પછી) સહસ્ર કમલ આખા સ્વામાનંદે, વિવિધ પદારિ ઉપહાર,
ગુરુદેવનંદે આગનિ કરી, પછી પૂજ્યા શ્રીચિત્રરૂપિ ૧૮
- તે વન માહિ રિશ્વર ગણા, તે પાણ્કુ કેરા તન્ન
નિશ્વાસ મૂકંદે રાષ્ટ્ર જવ સાહરંદે અભુજ ૧૯
- અનેકે ઋષિનંદે આદાર આપંદે, મૃગયાંદે જાંદે ભીમ
ત્રણિ બાન્ધન દ્રોપદીય, નવિ ઉત્પન્ન તે સીમ ૨૦
- વૈશમ્પાયન જોડિઆ, મુણિ જનમેજે' વૂ રાષ્ટ્ર
વિપરીત એકજ જાપનુ, તેણુ મમંદ વન માહિ ૨૧

૬. જટાસુરવધપર્વ—

કંકડૂં ૭૦ મું—રાગ રામગ્રી

એક સમય બધડું ધર્મ નરેશ જી.
અમલા આગસિ યોવન-વેપિ જી. ૧
બાન્ધવ ત્રણ રણા કર જોડિ જી.
મરિ ફરી બાધા કોડિ-કોડિ જી. ૨

હાલ-બાધા મરિશ પરવરી. લલિતા રહી તવ પાસિ.
દ્રોપદીનું વદન રોભાઇ, જાણિયું રવિ કોટિ-પ્રકાશ. ૩
તેણી સમય એક દૈવ અન્તરિ, જાણુ હજુ તત્પ્રેવ.
જટાસુર તાં નામ તેડું. સાબણુ અવસ્યમેવ. ૪
નારી નયણું નિરખતાં તવ યજુ વ્યાકુલ અગ્નિ.
મોહ્યાણુ વામા દૈવનઇ; તવ મનિ યજુ મનભરૂં. ૫
અન્તરિ એડૂં આલોચઇ રે દૈવ કરુ રાઇ,
'એ અમલા માદરઇ હાથિ આવઇ; કંકે તેહ ઉપાય.' ૬
વિપ્રવેશ ધરિઉ ખરુ : ઉપવીત ઉરિ તે જાણિ.
કાસાખર ઘોલી ધરી અનઇ કમણુ ધરી પાણિ. ૭
નલવટિ પીણુ પીજરિઉ; પુસ્તક રાખ્યા પાસિ.
સુભાષિત તે જિયરઇ નઇ વચન-વેદ-પ્રકાશ. ૮
આવોનઇ જીણુ રણુ રે ન્યુધિધિર જેણુ દામિ.
મહામુનિ મોહુ જાણિઉ; રાઇ કરિઉ પ્રણામ. ૯
આસન આચૂં દર્શનું, પૃથુ વિવિધ વિશેષિ;
“ મુઝ દીન જીપરિ દયા આણી, કુદ્દ, પધારયા શિ વિશેષિ ? ” ૧૦
“ તુઝ દર્શન-અર્થે આવિઉ, ધર્મનું સુણી નામ.
વિદ્યા મુઝનઇ લણુવિઉ, દરશુરામ માદરુ સ્વામિ.” ૧૧
તિહારઇ રાઇજી હેતચું નમ્યા, રામનઇ જાણી સુરદેવ.
લલાં લોજન લાવચું અનઇ નિતિ નૌતન સેવ. ૧૨

- આરિ દિન તિહાં જોઇનઇ, જોયુ સધણુ તિહાં મર્મ,
એક વાર હતા એકલા નિકુલ, સિદ્ધિદે, ધર્મ. ૧૩
- ભીમ આહેડે ગયુ. દૈત્યે વિમાથી વાત;
પિદિલું તાં પાણ્ડવ તણાં હથિઆર કીધાં હાથિ. ૧૪
- પછિં જાંડલ માંદિ આરિ ગ્રહાં નઇ ઉત્પતિઉ તત્ખેવ.
કેહિ વસણુ માંદિયુ વહૂટયુ, ભોમિં પડિઉ સિદ્ધિદેવ. ૧૫
- તિહાં જ્યુધિષ્ઠિર નઇ દ્રૌપદીયં નિકુલ લોડુ વીર,
અન્તરિક્ષ ગ્રહીનઇ ચાલિઉ પાડુતુ તે અતિ રીર; ૧૬
- તિહારઇ જ્યુધિષ્ઠિર કિહિ, “ પાપિઆ ! તું કાં કરઇ અન્યાય ?
અપરાધ પાખઇ અહા ત્રણિનઇ તું કિહાં લેઇનઇ જાઇ ? ૧૭
- અભપાન પ્રાશ્યું અઢાર્, એટલી રાખિનઇ શર્મ.
અરે દુષ્ટ દુરાત્મા ! તું કાં કરઇ છઇ અધર્મ ? ૧૮
- કપટ કરચું તે શં રે જાણું, અરે મૂઢ ! અજાણુ ?
આપિ આયુધ અઢારા પછઇ જાણ્યું જલ-પ્રાણુ.” ૧૯
- દૈત્ય મુખેં બોલઇ નહીં; અન્તરિ ચાલિઉ જાઇ.
નિકુલ એહુ બીડિઉ જે મુખ થકી નવિ બોલાઇ. ૨૦
- સિદ્ધિદેવ હીંડઇ સોધતુ, ભીમની ન જાણઇ લાલિ.
દૈત્ય પૂંઠઇ પરવરઇ, અનઇ મારઇ ફાલ. ૨૧
- “ અરે પામર પ્રાણિઆ ! તું મેહલિ માહરા વીર.”
આયુધ વિણુ કરે દોષ કૂટઇ, અનઇ પાડઇ રીર. ૨૨
- દૈત્ય મુખેં બોલઇ નહીં. રાઇ દિધ અતિભોધ.
તે વન માહિ કહીં આવતુ હવુ જુકોદર જ્યોધ. ૨૩
- અન્તરિક્ષ તેણુઇ સાંભલ્યુ ધર્મરાઇ તણુ સાદ;
પાછઇ જાંચું નિહાલ્યું, આણી મનિ ઉર્જાદ. ૨૪
- જ્યુધિષ્ઠિર નઇ દ્રૌપદી અનઇ નિકુલ લોડુ વીર.
સિદ્ધિદેવ તવ આવી મિલ્યુ પાડુતુ મુખિ રીર. ૨૫

- “ ભાઈજી ! સવિ સાચનંદ અહીં જાઈ જાઉં છૂર.
એણું આણું આગલિયા ગળા, નહીંતર કરતું ચૂર.” ૨૬
- પછં પિતા સમરિઉં પોદું, જૈનં વયજી બોમિ,
પછં દેશ અહીંનં આણિઉં અન્તરિક્ષયુ બોમિ. ૨૭
- પછં મેદલિઉં મોકલું, “ તૂ આવિનં સર્જામિ.
જૂથ કરતં જી જીતં તું જાજી તાહરં કામિ. ૨૮
- અરે પાપી પ્રાણિઆ ! પાણ્ડવ ન જાણ્યા નામ ?
આણું ધરિજી તાહરં હવડા ફેડું કામ.” ૨૯
- પછં આણું લીધા વૃક્ષના નંદી સુદ દારુણ થાઈ.
લડ લીમ મારં જાલવી, રખાઈ પ્રહારથી જાઈ જાઈ. ૩૦
- દૈત્યનંદ વિરમય પડયું જીવન કરવું જાતન,
તું જ્યોતનંદ દિન જાલવં ? વિમારય પછં મનિ. ૩૧
- કાદીનંદ પછં મૂક્યા રજ્જ થયું તે ઘર
પછં એણું વાધિઉં, જાણિઉં સાગર-પૂર ૩૨
- જ્યુધિષ્ઠિર નંદ નિકુલ, સિદ્ધિ રથા એકી મોરિ,
દ્રૌપદીનંદ મધ્ય રાખી દૈત્ય જાજી ધોર ૩૩
- પછં વૃક્ષના કટકા થયા નંદ મદા ઝાલી પાણિ.
લડતું કાઈ નવિ ઓસરં. કોઈ ન મૂકં માણ. ૩૪
- રુધિર તણું તે પ્રવાહ આણિ. સિચિય થયું તેહ અગ્નિ.
પછં વૃક્ષદર વાધ્યું ધણું. દૈત્ય થયું ગતિભંજી ૩૫
- મદા મેદલી પાણિ સાણું, પડી બેઠું આણિ,
દીવણિઆ, કુહુણી અનંદ પ્રહાર પાટું-ધાત. ૩૬
- લીમ બેઠક સુદ તણું તેણિ દૈત્ય નાખિઉં ધરણિ.
પડતા પ્રહાર ધણું કરયું, નંદ જીપરિ મેદલિઉં ચરણ ૩૭
- પ્રાણ કાપાયા ગયા તન કરિઉં પાણું પાઈ.

તે જટાસુર તણુ વધ કરિઉ. 'પછઇ આખ્યા આશ્રમિ.	
બ્રાત પ્રતિતવ બોલિઆ, પ્રસ્તાવે તેણુધ ધર્મ,	૩૯
■ અરે ભાઇ! આહિ ચક્રા હાવિ છાંડીઇ આ વત.	
મહા વિધનયા જગરયા," કિહિ ન્યુધિષ્ઠિર રાજન્ન.	૪૦
"લુ દૈત્ય અહનઇ લેઇ જાત તુ વિરહેં મરત વીર;	
૧ સ્વર્ગયુ અર્જુન સુણીનઇ, તે હાડતુ શરીર.	૪૧
પછઇ પાણ્ડવનુ ઉચ્છેદ જાતુ, પણિ વિધિઇ વધિઆ આપિ.	
તે દુર્બલ માહરી માવડી, કુન્તા તણુ પ્રતાપ.	૪૨
દૈત્યનઇ આપણિ મારતા તુ મિલી આવતા કોડિ.	
માહરઇ કલેશતુ ખપ નથી," ધ્રુવ મહ કિહિ કર જોડિ.	૪૩
સવિ સાથ સાથઇ પરવરિઉ; આલિઉ રાજ ધર્મ.	
પછઇ પાછા આવિઆ જિહાં બદરિકા-આશ્રમ.	૪૪
	૧૯૭૬

૭. યક્ષયુક્તપર્વ—

કંકુ ૭૧ મું—રાગ એજ

પધરિ પધરિ પૂજ્યા શ્રીનાથ જી	
ઋષિ મિત્રી બધા સવિ સાથ જી.	૧
પાણ્ડવ પૂજઇ જઇ કર જોડિ જી,	
"સાચું કહુનઇ, લોમશ મુનિ જી!	૨
હાલ-લોમશ ગુરુ! મુહુનઇ કહુ જી," પૂજઇ ન્યુધિષ્ઠિર રાઇ;	
"કિરિટી મુહુનઇ કિમ મિલઇ, તે કહુ મુહુનઇ ઉપાય.	૩
હાવિ કવણુ પ-થેં આશ્રવું? મુહુનઇ દિઉ તમ્બો બોધ.	
ધણું યપું અર્જુન મિલઇ. અમ્બો નથી જાણ્યા સોધ.	૪
સ્વર્ગ માહિ એ રિથર રહુ. એણુહ લાલખ્યા અહ બ્રાત.	
અર્જુનનઇ અમ્બો પામ્યા? ગુરુદેવ! કહુ સવિ વાત."	૫

- લોભશ શુર વક્ષતા કહ્યું, “રાધ! રાખજ્યો ચિત્તિ ધીર.
દિવસિ થોડું દેખાડું તહારુ મુલટ અલુન વીર. ૬
- ગન્ધમાદન ઊપરિ પામશુ. તમ્યો ચિન્તા મ કરશુ ચિત્તિ.
હાવિ ઉત્તર દિશિ ચાલવું, જેહનુ પન્થ અનન્ત. ૭
- કૈલાશ પર્વત આવશિ. દસ સાત દિનની વાટિ.
ગન્ધમાદન પર્વત ચુડ, પછઈ પાધરી છઈ વાટિ. ૮
- અક્ષકાપુરી તિહાં આવશિ, જિહાં કુબેર કરજાવન્ત.
તે માટઈ તહનઈ કહું: તમ્યો ગ્રહ ઉત્તરપન્થ.” ૯
- એહુ પુરક કરીનઈ ઊઠ્યા; ગર્જાઈ કાધૂં રનાન.
તીરથવાસી જે હતા, તેહનઈ આપિઆં બહુ દાન. ૧૦
- પછઈ નારાયણ પન્થયા ઉત્તર પન્થે જાઇ.
ગન્ધમાદનની તમેટીઈ એક વૃષપર્વા ઋષિરાઇ. ૧૧
- પછિં આશ્રમ દીકુ અતિ ભણુ. રલિઆતિ ય્યા રાજન.
ધર્મ આવી જિભા રહ્યા, તેહનું પામવા દર્શન. ૧૨
- તેણુ પાણ્ડવ જાણિઆ, વક્ષી ધૌમ્ય-લોભશ સાથિ;
અન્યોઅન્ય પૂજા કરી, ઋષિ યમા રલિઆતિ. ૧૩
- સાત દિવસ તિહાં રહ્યા; બધી કાધી સેવ.
વસ્ત્ર-ભૂષણુ આપિઆ, તેહનઈ પાણ્ડવેં અશ્વમેવ. ૧૪
- અનેક ઋષિ પિહિરાવિઆ; પુનરપિ લાગ્યા પાઇ.
વૃષપર્વા કહઈ શીખ માગી, ધર્મ તિહાંયા જાઇ. ૧૫
- પછઈ ગન્ધમાદન ઊપરિ ચડતા મોભઇ બધા તાં રાઇ.
ગિરિ તણી શોભા શી કહું? મછ મુખિ કહી નવિ જાઇ. ૧૬
- વનવૃક્ષ વાડી છઈ ઘણી, ફલફૂલની બહુ ભાતિ.
પછરિ પછરિ પડ્દી છઈ ઘણા, સાવજની બહુ જાતિ. ૧૭
- સરોવર નદી છઈ ઘણી; કમલ વિકસન્ત માંહિ.
મોર, ચાતક, હંસ, કોકિલ, બ્રમર મુજિત ત્યાંહિ. ૧૮

ભોમિ તિહા બહુ જાતિની, રક્ત, પિત્ત નષ્ટ શ્વેત.

રત્ન, માણિક, ગિરિ, સૈવ, આધક તે શોભીત.

૧૯

તિહા શિખર એવા ગોલિષ્ઠ, જાણીછ કનકનુ આશ.

રક્ષટિક મણિની સિદ્ધા શોભિષ્ઠ, જાણીછ સૂરજ દ્રાટિ-પ્રકાશ. ૨૦

અગર-અન્દન વૃક્ષ શોભિષ્ઠ, અતિ લલા આમોદ.

વૃક્ષ-પતા તિહા અતિ લલી. મહિપાલ પામિઉ મોદ.

૨૧

પ્રેમલ સુન્દર પરિમવધ. રુચતા વાધ વાધ.

ગન્ધમાદન દેખી કરી, રલિઆતિ પાણ્ડવ યાધ

૨૨

જેતા જેતા આવિઆ, અરિષ્ટ ઋષિનષ આશ્રમિ.

મઠ-ખારિ આવી જિભા રલા, દર્શન-અર્થે ધર્મ.

૨૩

તેણી પાણ્ડવ આવ્યા જાણિઆ. ઋષિ આવિઆ તવ ખાદુરિ.

પૃથાનુ સુત તવ પાધ પડ્યુ, વલી દુપદની કુમારિ

૨૪

ધીમ્-સોમશ આવિઆ, ઋષિ અન્ધોઅન્ય નમઝકાર.

તિહારઇ અરિષ્ટ ઋષિ જોલિઆ, “ તમ્મે માલયુ, ઘલકુમાર ’ ૨૫

પ્રસન્ન મન ખાદુરે થયુ, છુઝ આવતઇ, રે જૂપ ’

આશ્રમિ રહુ તમ્મે આપણુ, ” ઇમ બોલ્યા ઋષિ-સ્વરૂપ. ૨૬

પછઇ પાણ્ડવ તિહા ગલા, નિતિ નિતિ ઋષિનષ સેવિ

તિહારૂંઇ થ થયું, સાબલુ અવશ્યમેવ

૨૭

૨૦૦૬

કંડૂં ૭૨ મૂ—રાગ એજ

ઋષિજન આશ્રમિ રલા સહ સાય જ.

પાણ્ડવ સેવા કરઇ દિનરાતિ જ.

ઋષિ-પ્રતિપોષ રાષ્ટ્રનષ ભાવઇ જ.

કમલનયનની કથા ગમલવાવઇ જ.

હાલ-કથા કહઇ કરણાનિધિ, અગ્રિષ્ટ ઋષિનષ આશ્રમિ

રાષ્ટ્ર પૂછઇ, ઋષિ કહઇ અનેક નાના ધર્મ.

- મહિષાસૂરૂં મન અતિ ઠરછ, હરિગોષ્ઠિ ચર્યો—વાત
 “ હાવિ આણુછ સ્થાનકિ સિયર રહુ,” રાષ્ટ્ર પૂછિઆ સવિ બ્રાત. ૪
- “ અનેકે તીરથ કીધા, ભાષલિ । “ ધ્રુમ કહ્યછ રાજન.
 “ આણુછ આશ્રમિ આળ્યા પછછ મન ધણુ ચપ્પ પ્રસન્ન. ૫
- ગન્ધમાદન તવ મૂડીછ જવ મિલછ અણુન વીર.”
 પગઠ એહ્વુ પરલિલિ સુણિ, જનમેજે મતિ—ધીર । ૬
- અક્ષિપાત્ર તા આપિલિ કસ્યપસુતેં જેહ,
 નિતિ નિતિ ઋષિનછ આહાર આપછ દ્રૌપદી કરિ તેહ. ૭
- અનેકે ઋષિનછ આહાર આપછ. લીમ મૃગયા જાછ.
 રાજ—રીતિછ રહ્યછ ખરા, જે ધર્મ ક્ષત્રી—ન્યાય. ૮
- એક સમઠ રાણી દ્રૌપદી, એકાન્તિ બધી નારિ.
 પચ્ચવરણુ પુષ્પ તવ આરી પડચૂ તેણુછ હાહરિ. ૯
- ત્રેમલ સુંદર પરિમલછ અતિ ભણુ આમોદ
 મકરન્દ લિહિતા માહિલુ, માનિની પામી મોદ ૧૦
- “ પિહિડા । મુહુનછ પુષ્પ આપુ આપુ આણી આજ.”
 પછછ સુભટ સર્જી થયુ, વિમાશ્વ મન માજ, ૧૧
- ‘ મુગન્ધિક વન વિના એલી નયી બીજી જાતિ
 આગછ કમલ લિહિવા ગયુ હણુ, ઘણી ભાલી ભાતિ ૧૨
- ગન્ધમાદન પર્વત થકી, સમીપિ છછ એ વન ’
 મારગ માહિ જિહારછ આવિલિ, તિહારછ જિહિઆ ન્યક્ષજન. ૧૩
- “ અરે માનવ । રિહિ આહિ,” એ વદનિ બોલ્યા વાણિ,
 “ આધુ ડાલ જુ ભરછ, કુમેગી તુહનછ આણિ ” ૧૪
- ઉત્પલ્લી આધુ ગયુ તિહારછ જઈ વનયા વીર,
 દુહુદિશિયા માર કરતા, અનછ પાડછ રીર ૧૫
- જમધર, કટારી પ્રથમિ મૂકછ, રદા જમલી જાણિ
 ગિરિધાર મારછ દૂગ્યા, ચાપિ શર—સન્ધાણુ ૧૬

- પછિં પવનપુત્રજ કોપિઉ; ગદા કરિ હથિઆર.
અડવેડ જાણુ નહીં; મારિઆ સહસ્ર બિહુ આરિ. ૧૭
- જિગરયા તે જઈ પુહુતા, બાહ્યા જિહાં ધનન્દ.
કુહુ રધિરજીના, કુહુના કર ગયા, અર્જુનિયુ મતિ-મન્દ. ૧૮
- “અરે સર્વ કુહુ આમ કાં, સિચિય ચયા છછ દેહ ?
દેવ, દાનવ, માનવી તહાનઈ નવિ દુહુચ્છ તેહ.” ૧૯
- “સ્વામી ! આગછ એ વનિ આબુ કમલ લિહિવા કાજિ,
વહી તે તિમ આવિઉ; મારિઆ, મહારાજ ! ૨૦
- ન્યક્ષ તે બહુ મારિઆ; કુહુની ન માનઈ આણિ.
પ્રાક્રમિ કુહુ પુહુચ્છ નહીં. પોદું તે કીધું પ્રાણુ.” ૨૧
- કુબેરજી તવ ધણું કાખ્યા, મણિમાન હતા પાસિ.
અનેક ન્યોધા સાથિ આબ્યા, અનઈ દીધી આશ. ૨૨
- “દેવ, દાનવ માનવી; તમ્મે જૈ જુહનઈ તાંદિ.
સાહ્યુ થાછ છ મારન્યો, નહીં છ બાધી સ્વાવન્યો આંદિ.” ૨૩
- મણિમાન આવિઉ કોપમાં; કાંછ ન દેખછ તાગ.
ન્યક્ષ ભોમિઈ ઇમ પડ્યા; હીંડવાણુ નહીં માગ. ૨૪
- હસ પડ્યું દેખી કોપિઉ; તિહાં બેલસિઆં બહુ બાણુ.
ભીમનઈ અર્જુ બેલિઆં; જણ્યું ‘જાસિ પ્રાણુ.’ ૨૫
- વીર બહુ વીંટી વત્યા; બહુ પ્રહાર મૂકછ દુષ્ટ.
ન્યક્ષ ખેચર ચં કરછ ? બીમ જિપરિ ચર-ચૃષ્ટિ. ૨૬
- પજઈ સુલટ જીડી સોંદિઉ; ધણુ ન્યોધ મારયા તાંદિ.
પજઈ તિહાંયુ આવિઉ, મણિમાન હવ જાંદિ. ૨૭
- ગદા મારી કોપચં તે રજુ તેણુછ ઠાહરિ.
પ્રાણુ કાપાયા ગયા, શિવલોક પામ્યુ તિવરિ. ૨૮
- પજઈ બડ પાણુ વલિઉ; આવિઉ ઋષિ-આત્રમિ.
તિહારઈ અરિષ્ટાણુ ઇમ બોલિઆ, “તમ્મે સંજણુ, રાઘ ધર્મ ! ૨૯

ભીમે' કર્મ' અધોર કીધું. તમ્મેા ગિ ન વારુ, રાષ ?	
રુદ્રના ગણુ મારિઆ; એણુક કરયુ બહુ અન્યાય.	૩૦
કુબેરજી જી બાણુશિ, તુ કોપગિ મન માહિ.	
દેવ મુખિ બોલક નહી, પશ્ચિ કુલ સમુદૂ બાધ." ૩૧	
વચન સુણીનક કોપિઉ, તિહા બુધાધષ્ટિર રાજ,	
"અરે બૂડા ભીમડા' તક અમ્મેા આણ્યા વાજ.	૩૨
અપરાધ વિણુ તક રુદ્રના ગણુ મારિઆ શિ કામિ ?	
સુખે રિહિવા નહીં દહિ, તમ્મેા છણડાવશુ આ કામ.	૩૩
આગક કમલ લિહિવા ગયું'તુ, તિહારક ધણા મારવા ન્યક્.	
વહન નીચું કરી રહુ, તે ન બોલ્યુ મુખિખ.	૩૪
મણિમાન મારિઉ સાબલ્યુ; અવકાપુરીક જે વાત.	
કુબેરજી બોલ્યા નહી; પશ્ચિ ધણા બેહુક હાથ.	૩૫

૨૦૪૧

કંફૂં ૭૩ મું—રાગ એજ

કાપે' અટિઉ તે ધનન્દ જી,	
મહા મલ્લ મેહલ્યા, કીધુ ધન્ધ જી,	૧
ચરચર કમ્પક તા રીસિ જી,	
આયુધ ધરિઆ યોડશ વીસ જી.	૨

હાલ—ીસ યોડશ ધરયા આયુધ, રથ મગાવિઉ ખેવ.	
અધર ખણિત કરી બધા, કમ્પિઆ ચુરદેવ.	૩
અશ્વ એહવા જોતરયા, નકે વાયુથી બહુ વેગ	
ધમધમક ધૂધર-ધૂધરી બાણીકે ગર્જિત મેધ	૪
મણિરતન માહિ મુહુર્તિ. સાકલી સોન-જડિત.	
માખર પલાણી ચોકકક, હમ્તી હીરાજડિત.	૫

- મહા દિવ્ય રથ સોના તાણુ, રત્ન માણિક્ય જ્યોતિ.
પાનપાનાં ચિત્રનાં, જાણીઈ સૂરજ્ય-કોટિ ઉદ્યોત. ૬
- તે જીપરિ કુબેર ખાઈ, કોટિ કન્દર્પ-રૂપ.
શુભ-રૂપ-સાવર્ય-કલા-પૂરણુ. ધણી શિરિ હર ભૂપ. ૭
- ગન્ધમાદન જીપરિ આવ્યા, જિહ્વાં પાણડવનુ આશ્રમ.
તિહારઈ અરિષ્ટણુ ધમ જોલિઆ, “તમ્હે સાંભણુ, રાધ ધર્મ. ૮
- કુબેર આવઈ કોપમાં. તમ્હે વિને કરજ્યો, રાધ!”
કિહિતાં આવ્યા દૂકડા; તવ જૈનઈ લાગા પાઈ. ૯
- “અપરાધ છઈ મુઝ અનુજ તણુ. તમ્હે ક્ષમા કરજ્યો, નામ!
અપરાધ તા અપત્યના; સાદ્મૂં ન જુઝ માતતાત. ૧૦
- અમ્હે સેવક તહારા, અનઈ ખુશઈ મૂઝ્યું શીસ.
તહનઈ ગમઈ તે કીજીઈ, પણિ રાંક જીપરિ શી રીસ?” ૧૧
- તિહાં નિકુલ, સિહિદે, દ્રૌપદી સ્તવઈ જોડી પાણિ,
પણિ બીમ દૂર જઈ રણુ; નધિ મેહલઈ પતિ-માન. ૧૨
- આશીર્વાચન હેતા હવા, ઝાઝીઅર ધમ વાણિ,
“દિનદિન અધિક પ્રતાપ તાહરુ. કુબેરનઈ કસ્યાણુ.” ૧૩
- સન્તોષાણુ સ્મૃતિ કરઈ, નઈ કોધ કીધુ ત્યાજ.
કુબેરજી વક્ષતા વદઈ, રક્ષિઆતિ થૈ મન માંજ, ૧૪
- “ધનિ, ધનિ, રે વૂં, જ્યુમિહિર! ધર્મ કરા તન!
સાહસિકના દર્શન થકી હું થયુ આ પાવન. ૧૫
- ગન્ધમાદન જીપરિ સ્થિર રહુ તમ્હે,” ધમ કિહિ છઈ કુબેર;
“શત્રુ, મિત્ર સમતોષિ તાહરઈ. નથી કાંઈ તાહરઈ વેર.” ૧૬
- પછઈ રથાનક દાખવ્યું, “આ ઝોડિ, કૂપ, આરામ.
આહિ લગણુ રમના આવજ્યો. કોઈ નહીં લિધ નામ. ૧૭
- આવી જોમિ છઈ દેવની; તિહાં વસઈ છઈ ગણુ-જ્યક્ષ.
એ ઉશ્વહીનઈ આવશુ, ઘુ નહીં પાયુ મુખ્ય.” ૧૮

- પછી ભીમસેન તેડિઉ; “પુત્ર! કાં કરુ છુ અભિમાન ?
આતા! ઇમ મ જાણ્યુ, ‘મઈ મારિઉ મણિમાન.’” ૧૯
- શાપ તુ પૂર્વે” હવે : અગત્ય ઝપિનું વચન.
તે માટઈ એ પામિઉ, તહારઇ હાથિ પતનન.” ૨૦
- તિહારઇ ન્યુધિષ્ઠિરિ પૂછિજાં, “મુકુનઇ સન્ધે મોટુ આપિ.
મણિમાનનઇ કિમ હોઉ તે અગત્ય ઝપિનુ શાપ ?” ૨૧
- કુબેરજી વક્તૂં વદઇ, “તમ્હે સંભલુનઇ, ધર્મ!
મણિમાનનઇ જે શાપ થયુ, તે કહું તહનઇ મર્મ.” ૨૨
- એક સમઇ ગિરિરાજ બપરિ બધાં મણિપદ્મ દેવ.
તે માંહિ ગણુ-ગાન્ધર્વ ન્યક્ષ નર, નાગ કિન્નર અશ્વમેવ. ૨૩
- તેણુઇ સમઇ તપ કરેવા, બધાં હતા અગત્ય.
જે આવઇ, તે નમઇ ઝપિનઇ; અનેક ગોલઇ સ્તુતિ. ૨૪
- તિહા ગણુ-ગાન્ધર્વ દેવ નમિઆ; નાગ નમિઆ સર્વ.
મણિમાન આવિઉ પરવરી, નઇ ગયુ અતિગતિ-ગર્વ. ૨૫
- તિહાં ઉદ્દલદ્વી આધુ ગયુ, તિહારઇ ઝપિ થયા સાવધાન.
‘અરે સેવક! કવણુ છઇ?’ કહ્યું, ‘કુબેરતુ મણિમાન.’ ૨૬
- ‘એ અમરથી અધિકુ થયુ; ઇમ વાધિજાં અતિ માન;’
અગત્ય કહઇ, ‘તુ માનવી, મુકુનઇ મારન્યો, મણિમાન!’ ૨૭
- તે માટઈ તે મારિઉ. મનિ મ કરજી અભિમાન.”
ઇમ કહી કુબેરજી ખજિં થયા અન્તર્ધાન. ૨૮
- (પછી) મન્ધમાદન બપરિ સ્થિર રહ્યા; આનન્દ અતિ મન માંહિ.
કુબેરેં કહ્યું તિહાં લગઇ, ભીમ મૃગયા જાઇ. ૨૯
- અનેક ઝપિનઇ આહાર આપઇ; હરિભજન અનુદિન.
પછી વક્તૂં પૂછિજાં તે જનમેજે રાજાજિ, ૩૦
- કયા જે અધવચિ રહી : સન્દેહ મોટુ હિ મન્નિ.
તિહાર પૂછઇ શું કરયું તે સ્વર્ગ માંહિ અભુન્નિ ? ૩૧-

લોભશ ઋષિ આવ્યા પછી ધર્મનંદ ચૈ ધીર	
તિહાર પૂઠં શ કર્યું તે અમરાપુર માહિ સીરિ?	૩૨
કવણુ વિદ્યા પામિઉ? સુરે હિત કેહી પિગિ ક્રોધ?	
તિહાર પછી પર-પિતા માત્રં, ગુરુ-દક્ષિણા શી દીધ?	૩૩
ગન્ધમાદન જીપરિ એકઠા, કિમ મિત્યા પાચિ બ્રાત?	
કર જોડી બૂપતિ સ્તનં, કુટું વિમ્તારીનં વાત	૩૪

૨૦૭૫

કંઠ્યું ૭૪ મું—ગગ સામેગી

વૈશંપાયન ગોલિઆ, સુણિ, જનમેજે રાજન	૧
વિદ્યા તુ પૂરણુ લખ્યુ સુર-લોક માહિ અર્જુન	
પિહિલુ ઈશ ઉપાસતા સિદ્ધ થયા સનિ કામ	૨
જે ધનુર્નિધા પામિઉ, સાલનુ તેના નામ	
ધોગત્ર ને પામિઉ, તેણુ પ્રગટ્ય તમ-ત્રામ	૩
ગવિ-અશ્વવિધિ શીખિઉ, જેણુ દુધ તેજ પ્રકાર	
બહા-અશ્વજ શીખિઉ, જેણુ દુધ પ્રતેકાર	૪
ગોમા-અશ્વજ મૂકતા, સી ચાઇ અમૃતધારિ	
આગ્ન્યા-અશ્વજ મૂકતા તુ પ્રગટ્ય આતિ અર્જુન	૫
વરણ્યા-અશ્વજ મૂકતા તુ વૃષ્ટિ દુધ અપાઝ	
પર્વત-અશ્વજ મૂકતા, આવી પડ્ય પાતાણુ	૬
પવના-અશ્વજ મૂકતા, બીડી બાઇ નિરવાણુ	
ધર્મા-અશ્વજ મૂકતા, બાળીઠે આવિઉ કાવ	૭
વિરણુ-અશ્વજ મૂકતા, રક્ષા કરઇ ગોપાવ	
મોરા-અશ્વજ મૂકતા મોરનુ હોઇ પ્રકાઝ	૮
ગરના-અશ્વજ મૂકતા, તેડનુ હોઇ તવ નામ	

- મધવા-અમ્બજ મૂકતા, સવિ લેપ યાદ અર્જુ.
 પતર્જ-અમ્બજ મૂકતા, પ્રગટ્ય કીટ-પતર્જ. ૯
- મોહા-અમ્બજ મૂકતા, પ્રાણી પદ્મ મોહ-પાણિ.
 નાનાવિધની અમ્બવિદ્યા, શીખિઉ ભેદ-પ્રકાશિ. ૧૦
- દ્રોણાચાર્ય દક્ષણ શીખિઉ, કૃપાચાર્ય દક્ષણ વલી જેહ,
 સ્વર્ગિ ભણુતા મક્ષ યયું; મધિ મક્ષ કીધું તેહ. ૧૧
- પાશુપતાકા પામિ છદ ને આપિજાં ત્રિપુરારિ.
 ગાંધારી ધનુષ નઈ અક્ષિ ભાયા, અમિ કેર ઉપકાર. ૧૨
- (પછઇ) સ્વર્ગ માહિ સુરગજ પામઇ, ભણિઉ મોહુ ભેદ.
 પછઇ અર્જુન એમ યયુ, અમેઘ નઈ અમેઘેઘ. ૧૩
- મિત્રાર્જુન ગાન્ધર્વ પામઇ શીખિઉ મુક્તી-ગાન.
 છત્રીમ ભાવા, છોક, છાવા, જ્ઞય-ભેદ, નઈ તાન. ૧૪
- ગુણ-પાત્ર-પૂર્ણ તે દીઉ, સ્વર્ગિ ભણુતા ભૂપ;
 દક્ષા-અર્જુન અવનરિઉ અર્જુન નરનઇ રૂપિ. ૧૫
- મખા માર્ગિજાણિ તણુ, વલિ ત્રૂપા શ્રીત્રિપુરારિ.
 વધી હેત ધણું કમ્પૂ, સુગરાજિ સ્વર્ગ મુજારિ. ૧૬
- તેણુઇ ગુણ-લાવણ્ય-કલાપૂર્ણ અમરથી બહુ આપ;
 ઇન્દ્રપદ તે અધિક દીમઇ, તેજ-પુન્ન-પ્રકાશ. ૧૭
- પામ વરસ પૂન યયા. સવિ વિદ્યા આવી પામિ.
 કર જેડી અર્જુન ઇન્દ્રનઇ કહઇ, " દીજિઇ અહ આશ. ૧૮
- મુકુનઇ વિદ્યા પૂર્ણ ભણાવ્યુ, નાયજી આણી નેહ.
 હાવિ ગુરુ-દક્ષિણ કાઠ માગિઇ, મુઝ યોગ્ય દુધ જેહ." ૧૯
- વન્ધર વનતૂં વદઇ, " માહુ પુત્ર ! તું અવિધારિ.
 ગુરુ-પિતા ભણી પુત્રજી ! મુકુનઇ કીજિઇ ઉપકાર. ૨૦
- નિવાતકવચી દૈત્ય છઇ હિરણ્યપુર-વાસી જેહ;
 સમુદ-મધ્યે વસઇ છઇ, સાહિ સહસ છઇ તેહ. ૧૨

- તેણે વેદ-મારગ, ધર્મ લોપ્યા, નાખ્ય યજ્ઞમાં અપદ્મ્ય.
વાસ કીધુ પાતાલમાં; એણે દેવ દમિયા સર્વ. ૨૨
- ન્યય-ન્યાયન-અધ્યયન-અધ્યાપન-દાન-પ્રતિગ્રહ ધર્મ,
તે રહ્યા અમ્યો સવિ પામના, ઋષિ તણાં પદ્મર્મ. ૨૩
- દિન દિન મુકુનઇ દમય છદ. તેહનુ ઘણુ મુકુનઇ તાપ.
તાદ્રી વિદ્યા પૂરણુ છ કંઈ લુ ગુરુદક્ષિણ મુકુનઇ તે આપિ." ૨૪
- પૃથાસુત વસતૂં વદય, "જે નિવાતકવચી નામ,
તેહનઇ અમે-વર કુકુન હોઉ? તે કવણુ ઉત્પત્તિ-દામ?" ૨૫
- ધન્વ વસતૂં ધમ વદય, "માદ્રા પુત્ર! સાંભલિ તેહ.
કશ્યપઋષિયા ઊપના ઉદર-અદિતિ જેહ, ૨૬
- મઇ મરત-ગણુ જે મારિયા; માતાનઇ અદિઉ ખેદ;
પછઇ કશ્યપઋષિનઇ ધમ કહ્યું: વચન બોલી ભેદિ, ૨૭
- 'ધન્વના અરિ ઊપજઇ, વૃં એ વર મુકુનઇ આપિ.'
સર્જ કરી ઋષિજી ધમ કહય, 'હોશિ પુત્ર બહુ-પ્રતાપ.' ૨૮
- અમોઘ વીરજ્ય કશ્યપનું રે: પુત્ર જણિયા ખેવ.
તેહની કાન્તિ એહવી પરજયય, જણિઇ પ્રમટયા વહિદેવ. ૨૯
- ક્ષણુમાત્ર માંહિ બહુ થયા, તે કહય જોડી પાણિ,
'આણા અઘનઇ દીજિઇ,' ધમ વદનિ બોલ્યા વાણિ. ૩૦
- માતા કહય, 'પરપિતા તાદ્રુ, તેહનઇ નૈ આરાધુ.
અમે-વર તમ્યો માગ્યો. પછઇ ધન્વનું ગ્રૂધ સાધુ. ૩૧
- આગય બ્રાત તહારુ, તે ગર્ભ કીધુ ખણ.
મઇ તે માટઇ ઊપજાવિયા, ધન્વનઇ દેવા દણ." ૩૨

કહ્યું ૭૫ મું—રાગ એજ

- “ માતનું વચન શિરિ ધરી, જે તપ માંડ્યું ઊઝ. ૧
 બ્રહ્માજી પ્રસન્ન થયા રે, પૌત્ર જાણી શીઘ્ર.
- દેહદમન દીડું આકરું; તે માંહિ દીડું મન. ૨
 સાવધાન કરીનઇ બોલિઆ તે બ્રહ્માજી વચન.
- મહા તેજ-પુન્જ નિરખિઆ, તિહારઇ જે વક્ત્રયા પાગિં. ૩
 અતુમુખ વક્ત્રૂં વદઇ, ‘ વચ્છ ! વર તું કાંઇ માગિ.’
- ‘ જે દેવ-દાનવ-નાગિ ન મરું, ન્યક્ષ-કિન્નર-વરણ, ૪
 અન્નેવર એલુ આપીઇ, જેથી તુહિ અહા મરણ.
- નવિ વાયુ બેદઇ કિમઇ, એહવાં આપીઇ તન, સ્વામિ !” ૫
 ઇન્દ્ર કહઇ, “ અણુન ! મુલ્ય નવાતકવગી નામ.
- વરદાન આપી તે વસ્ત્રા બ્રહ્માજી તત્ત્વેવ. ૬
 સમુદ્ર માંહિ એણિ વાસ પુરિછિ, સાંભણુ અવસ્થમેવ.
- પરિવાર પ્રસરિછિ અતિ ધણું; મુકુનઇ દમઇ જઇ દિન દિન. ૭
 એ કુઃખ માદુઈ ભાજિછિ, માદરા પૂન અણુન !”
- પારથ વક્ત્રૂં ધમ વદઇ, “ તમ્હે! સાંભણુ, સુરરાજ ! ૮
 અન્નેવર બ્રહ્મા તણુ, તે મઇ દણિછિ કિમ જાઇ ?”
- “ બાપ ! તેણઇ ચિત્ત માહિ નાણિજં, નિહારઇ માગ્યું વરદાન. ૯
 કહ્યું, ‘ માનવી-જાણુના કથી ?’ ધમ આણિજં અભિમાન.
- પણિ એકત્રઇ માનવિ નવિ મરઇ, એહ દૈત્ય તણુ વંશ; ૧૦
 એકત્રઇ દેવિ નવિ મરઇ, જે માહિ બિહુ બિહુ અંશ.
- તાદ્રઇ માત-પિતા કુન્તા-દં, સખ્યા સાગિડંપણિ. ૧૧
 મહાદેવિં તુહુનઇ દયા કીધી, તેણઇ મારણુ નિરવાણુ.
- તુહુનઇ માનવ એ જાણુચિ; જમ માહિ પડંશિ એહ. ૧૨
 તું દેવપઇ અધિકુ ચયુ, આહિ આવિછિ સ્વદેહિ.”
- અણુન કહઇ, “ તુ અતિ ભલું. દાવિ દીજિછિ મુઝ આરા.” ૧૩
 ઇન્દ્ર તવ આનન્દ્યં, આસન તિજ આ પાસિં.

તન-કવચ આપ્યું આપણું, અનઇ મુગટ મેલ્લિઉ શીસિ.

સાંકલી, હથાઉલ, મોજડી, આયુધ ધરઇ છત્રીસ. ૧૪

અખે ભાયા ભીડિઆ; અગ્નિનાં શર-ચાપ,

પાશુપતાકા પાસિ છમ્. મહા તેજ-પુઝ્જ પ્રતાપ. ૧૫

પારિજાતક પુષ્પની ઉર-વરિ આરોપી માલિ.

બાવના અન્નન ચૂઆ બિલિકઇ; કરિઉ ઝાકઝમાલ. ૧૬

રતન, માણિક, કનક, હીરા ભરી મુક્તા-ચાલિ.

વધાવી સુરકન્ધાઇ કરયાં તિલક કુડ્કુમ ભાલિ. ૧૭

બૃહસ્પતિ ગુરુ તેડિઆ, દેતા આશીર્વાચન,

“શત્રુ તાદ્રા પ્રાગ્ને યાઉ, રણ-વિજયી તું, અણુજ ॥” ૧૮

સુર સર્વ મિત્રીનઇ શર્જ આપિઉ દેવદત્ત પરમાણુ,

“અરણ્ય વિસઇ તું પૂરળ્યે, જેથી અરિજૂથ-ભગ્ગાણુ.” ૧૯

ઇન્દ્રે આપણુ રથ મગાવિઉ, જે બધમવા દુર્ધર્મ દેવ.

સદસ ઘોડા નેતરયા; માણલિ સ્થાવિઉ ખેવ. ૨૦

તેણુઇ વિશ્વકર્માઇ ધડિત્ર, જડિઆં આભરણુ ન્યોતિ.

ચિત્ર એડ્વા ચાલતા, જાણિઉ સૂર્ય કોટિ-ઉલોત. ૨૧

ધમત્રમઇ ધૂધર-ધૂધરી, અશ્વ-ઉરવરિ માલિ.

x x x x x x x ૨૨

તેણુઇ બધસવા સમર્થ નહીં, ઇન્દ્ર વિના તાં કોઇ.

ક્ષણમાત્ર ચોભી નવિ મકઇ, એડ્વા અશ્વ ચપલ સોઇ. ૨૩

નમી નર તે બપરિ બધકુ, સમરી ગરુડારદ.

ગુણ-ચાપ કરી ટકુર કીધુ; મુણી સુર ચયા દિગ્મદ. ૨૪

મુક્ત-વક્ષણુ સકલ અકુ, રણ-બેદ-પૂરણુ પાસિ.

ગુણ-રૂપ-લાવણ્ય-કલાપૂરણુ, કામ કોટિ-પ્રકાશ. ૨૫

અમર આશીર્વાદ દિધ, ‘રણવિજે પામિ તું, વીર ॥’

ક્ષણમાત્રમાં રથ ખેડિઉ; આઘ્યા સાગર-તીરિ.

૧ કંઠ્યુ હં મૂ—ગગ એજ

- દેવદત્ત તા પ્રગિથિ, અર્જુનિ આવી નાદિ
અમ્બુથ હં નીનઈ, ગયુ આમગ માદિ. ૧
- દિગ્વ્યપુગનિવાગી જે દતા, તે ખનમ્બા તેલી વાર,
મર્જ-મર્જે મરકિઆ, પગર જોના આ-આ બાર્ગિ. ૨
- લુહ લુ ગ્ય નિપગિ બધકુ, કોટિ કન્દ્ય-૩૫
માગથિ દીકુ ધન્દ તગ તિદાઈ જાણિઉ મુગ-ગુપ ૩
- પગઈ તે પાછા વ યા, જે કંઠ્યુ પુગમા જાળ
દમ સદસા બાર્ગિ નીમગ્યા, માધના ધનુ નઈ બાલુ ૪
- " અરે મુગના ગાજિઆ ! દારિ શીગિથિ તદ્દ દામ
ધાતી વાર દગવિકે, તે વની ધાતી દામ ? ૫
- અમરપુગ ઉર્જ કરે જો-જો અમ્બાઈ કામ
તઈ નામે થ નવિ જાણિઆ, અમ્બો નવાનમ્બી નામ ? ૬
- સ્વર્ગ-મૃત્યુ પાનાન માનિ, અન માદ્યુ કંઠ નરિ યાદ
દાથ અભાગ થ નવિ દીરા, વની આનિકે આદિ ? ૭
- ધમ મ્હી મ, ચાલુ મેદ્દના, તેન્નુ ન જાલ પાગ
અર્જુન દીકુ આમ્બુ થોમ્બુ ન જાલ વમા ૮
- માતનિ દગમ જુહ, " નિન્તા માલુ મનિ
અમ્બ વાગે આવના ' મુલક તજાગઈ તુણુ ' ૯
- તિદાઈ ની કદલ, " રે માતનિ ! હન ! કરીઈ એદ્દનઈ પ્રદા
જવ માદિ નાદ્વી જાસિ તેન્નુ કનલુ નિવા ? ૧૦
- માતનિ કદલ, " અર્જુન ! મુલુ મુરગજ તલ એ ગ્ય
સ્વર્ગ-મૃત્યુ-પાનાન માદિ, એદ્દનઈ જવ ગતિ સમરથ ? ૧૧
- અર્જુન કદલ, " જુનઈ કદ ખર, જુનન દવે જે કુદ્દ દટ,
પિદિલુ મમરીઈ તેદ્દનઈ, પામીઈ નહી કટ ૧૨

- પછી વરુણનું આવાહન કીધું, આવી ગ્રહ તે વાગિ
અર્જુન કહેછ, “ રે વરુણજી ! આપીછે મુહુનંદ્ર માગ ૧૩
કેવણુ દુષ્ટે નગર છંદ ? કહું દિરણ્યનુ તામ,
નવાતકવચી આવિઆ, મારવા અહારમ્ ભાગિ.” ૧૪
- એહવા વચન તે સાલવી, મન માહિ ચક્ર રહિઆતિ,
“ એ નવાતકવચી મહા અવિઆ. સાલયુ તેહની વાન,” ૧૫
વરુણ કહેછ, “ અહનંદ્ર વગેચા, છપડાવ્યા અહનંદ્ર હામ
જન માહિ પદ્યથી નીમરુ તહનંદ્ર હોશિ નિજ-કામ” ૧૬
- વગ્દાન આપી વરુણ વલિઆ, શહે ગયા તાપેન
પછી યુદ્ધ અર્જુન તણુ, માલયુ અશ્વમેવ. ૧૭
- પછી કિરીટી કોપિહ, સર્જ કરી ચુક્ય ચાપ,
પછી કીધી વન્દના, ગુરુરમગ્ધ કીધું આપિ ૧૮
- વધી સદાગિવની સ્તુતિ કરી, ધર્મનુ ધરિણિ ખ્યાન.
પછી નગ-નારાયણુ મમગ્યા, દેવખીનન્દન કાહન ૧૯
- પછી ધનુષ અદાવિગિ, મેહનિઆ બહુ બાણુ
તન-કવચ બેદી દેવનું, વાગા તે નિગવાણુ ૨૦
- ચુકું દિશિ ચક્ષુ ચાવવંદ, એકલુ અર્જુન વીગ.
દગો દિગિયા બાણુ છૂટંદ, નવાતકવચીના તીર. ૨૧
- માતવિ રથ ચવાવંદ, અર્જુન દિધ તિહા ધાપ.
સમુદ્ર મારિયા તીર આવંદ, જાણીછે કાટિહ રાધ. ૨૨
- ગદા, તોમગ, પાશ. અકુશ, વજ્રધારા સાગિ.
તનકવચના કટકા ચવા, ગધિરમંદ્ર સવિ અર્જુ. ૨૩
- ગુરુજ માગ્ધ દૂતથી, બેદંદ અર્જુન-અર્જુ.
રધિગની તાનિ રેતિ ચાવંદ, પનાચ બેહુ રજ ૨૪
- વધી દૈવ અન્તાગિ ધૂનમ, જાણીછે સાધુ-વેદ.
જનન્ય, ‘ નવનકવચી આવિઅ, અમગાપુત્રિ પડયુ બેદ’ ૨૫

- અમર સર્વ નાદશી ગયા; અખૂં, 'દલિહિ અભૂં ન વીર.' ૨૬
- અનુચર એકજ મોકલિહિ, પેખવા સાધર-તીરિ. ૨૬
- કિલિત-એવ તવ આવિહિ, જિહાં અછછ સદ્ગામ. ૨૭
- અભૂં ન વદતુ પેખિહિ; આવી કરિહિ પ્રણામ. ૨૭
- તેણુ અભૂં નનઘ કલૂં, "સ્વર્ગિ આવિહિ દૈત્ય." ૨૮
- "અનુચર! જૈનઘ ધમ કિહિ, આપણી છછ જિત." ૨૮
- અન્તરિ રથ રાખી રદધ; સઝઘ નહીં કાંધ માગ. ૨૯
- અભૂં ન કદધ, "રિહિ સાંસતુ; દવડાં કરી લિગે લાગ." ૨૯
- રવિ-અસ્ત્ર-વિદ્યા પ્રદાશી, તે મેદસ્યાં; ઉદિઆ લાણુ. ૩૦
- પવન-અખજ મૂકતાં, બીડી ગયા પાપાણુ. ૩૦
- પછઘ દૈત્ય-દક્ષ દહિઘ પડ્યા. તવ કરી સારથિનિ સાન. ૩૧
- વધી આવઘ દૂકડા; વધી થાધ અન્તર્ધાન. ૩૧
- દહિઘ કુલુ દેખઘ નહીં, તે કરઘ કુલુનઘ પ્રદાર ? ૩૨
- જનમેજે ! તમ્બો સાંભલુ; અભૂં નિ કરિહિ વિચાર. ૩૨
- સદસ ઘોડાં સારથિ, અન્તરિ રાખી રાશિ. ૩૩
- અભૂં ન અર્જ ન ખીસવઘ. એહુ અર્જ-અત્ર-અખ્યાસ. ૩૩
- સઝીતવિદ્યા શીખિહિ, ચિત્રાર્જુનઘ પાસિં. ૩૪
- તિહાં આસન સધલા શીખિહિ; અર્ધાર્જ યોગ-અખ્યાસ. ૩૪
- દોઅણુ-ભરિ રથ જપરિ, મહામન્ત્રવાદી વીર, ૩૫
- દૈત્ય-વાદસ ઓલવઘ; રજા પાડઘ રીર. ૩૫
- સ્વર્ગ સૂધા જઈ વલગઘ, ગાન્ધ્ય-ગુણના તીર. ૩૬
- મધુ-ગુખની પધરિ પડઘ. એહુ સખદવેધી વીર. ૩૬
- રણિ દૈત્યનાં ઘુડાં પડ્યાં; નવાતકવચી મોડિ. ૩૭
- ખાણુવેખ્યાં ધમ પડઘ, બાણુરે પરડી દેહિ. ૩૭
- સદ્ગામ-રણુ દેખી કરી, માતાલિ પડિહિ ડેલિ, ૩૮
- "અરે અભૂં ન આપડાં ! મઘ નવિ દીકુ તલ-તોલિ. ૩૮

ઇન્દ્ર નઇ ઇન્દ્રાસુર વદવા, તે દેખિઆ મઇ હથિં.	
દૈત્યનઇ સર્ગામ સુરથં, તિહાં દૈગિં અરિષ્ટ.	૩૯
દેવ-દાનવ બહુ પડ્યા; તિહારઇ હવુ હં તાહિ;	
માતલિ કહઇ, અર્જુન ! મુલ્ય, વધી સીતિ વધી તાં આહિ.”	૪૦
દૈત્ય ઇમ ભોમઇ પડ્યા; પમ મૂકવા નહીં હાદર.	
નવાતકવચીની અર્જુના નીમરી જોવા ખાદરિ.	૪૧
ઝાલિ, ઝૂમણાં, માલ-મોતિ, સીસફલ ફૂલી-ફૂલ.	
ઉર-દાર, કંઠુણ, કિંક્રુણી, મેખલા જડિત અમૂલ.	૪૨
કાંખી, અણુવટ, વીંછિઆ, ઝાંઝર તણુ ઝમકાર.	
ગુણ-રૂપ-લાવણ્ય-કલાપૂરણુ, વિવિધ બૂવણુ-ભાર.	૪૩
અર્જુનિં જાણ્યું, ‘ જીતરી, અમરની એ નારિ.	
મુજાટ જે સર્ગામિ પડ્યા, તેડનઇ ધાતવા વર-માલિ.’	૪૪
માતલિ કહઇ, “ અર્જુન ! મુલ્ય. સુર-અર્જુના ગુહિ એહ.	
એ નવાત-કવચી-અર્જુના રણુ જોવા આવી તેહ.”	૪૫
આકન્દ કરતી અર્જુના, તે પડ્ય ભોમિ મુઝારિ.	
મુત-ભાત દેખાઇ આપણા નઇ પડ્યા ભરથાર.	૪૬
પછઇ તે પાછી વધી, નઇ મર્ધ પુર મુઝારિ.	
વૈશમ્પાયન જોલિઆ, તું, જનમેજે ! અવિધારિ.	૪૭

૨૧૮૦

કરૂણું ૭૭ મું—રાગ આશાઉરી

છટઇ માગજીવ-ગુણુ જાણુ; કરમ ચાપિ યર-સન્ધાણુ.	
પડ્ય દૈત્ય-દેવ-ભર્જાણુ. મુલિ, જનમેજે ! વાલિ.	૧
એકણુ તે અર્જુન વીર, બૂધ કરમ સાગર-તીરિ.	
મહાધનુષધારી ધીર, અરિદેવ કરાખૂં ધીર.	૨
દૈવદેવ જેણુમ હાદરિ, તિહા અમ્ય મેહત્યા મારિ.	
રણિ પડ્ય હાહાકાર, અસુરોં કરુ સર્દાર.	૩

- ધસમસદ્ધ અભુન જોધ; રણિ દૈત્ય મારયા સોધિ.
અમુર ટોચિઉ ધર સાધિ; નવાતકવચી નિઃસાધ્ય. ૪
- દૈત્ય વિમાસદ્ધ મન સાધિ, લેઇ ગયા અન્તરિ રથ.
તે તાં ધાતિઉ વચિ માંદિ; જોલુઇ અર્જવલ્લ નવિ યાઇ. ૫
- જડ્યુદ્ધિ થયુ તે જોધ. રથ-અથ રાખ્યુ રોધિ.
.....સોધિ, દિઇ સારથિ પ્રતિજોધ. ૬
- " રાખિ, રાખિ તું મુદિ." યાપડયા ટુરી પૃદિ.
હાકલ્યુ અભુન બિદ્યુ, વાલી..... મુદિ. ૭
- અભુને' આંપિઉ અરણુ. રથ આણિઉ પછઇ ધરણિં.
દૈત્યનઇ પૂંઠઇ નિસરણુ. મેલ્લઇ બાણુ; પામઇ મરણુ. ૮
- તનિ વદઇ રોણિત ધર. તિહાં પ્રવાદ આણિઉ પુરિ.
મહામલ્લ તણાયા જાઇ,.. .....યાઇ. ૯
- રણુ વલ્લા ખુલી તાંદિ; પછઇ પછડા સાધર માંદિ.
હિરણ્યપુર હતું જાંદિ, મારી કુર્ગ બેદિઉ તાંદિ. ૧૦
- તિહાં કનક-અર્ધ પ્રાકાર. મણિરતનજડિત મન્દિરદાર.
પાસઇ પરવાલીના રથંભ. અગ્રે કનકના કુમ્ભ. ૧૧
- છત્ત, અટારી, મુહુલ. જોતા રણા જન ભૂલિ.
ગડ, મન્દિર, મહ, માલ. મણિ-રતનજડિત્ર આવ. ૧૨
- તિહાં પીરિગ્ગ પખ્તગમ. મણિ લ્યાવ્યા લૂંટી નામ.
મણિરતન જડિઆ તાહિ, તે લૂંટયાં સાગર માંદિ. ૧૩
- વલી કનક-કોટ પ્રયણ, જૈ મેરુ કીધા ખણ.
હાવિ બીજી જે સવિ રીધિ, અમરાપુર-સમરીધિ. ૧૪
- ગુણ-ગાન આન્ધર્વાજ; કૈલાસ તણુ સવિ સાજ.
x x x x x x ૧૫, ૧૬
- રથ રાખ્યુ જડ હોદિ સાર; પૂરયુ દેવદત્ત તેણી વાર.
તવ પડિઉ હાહાકાર; તિહાં ગર્ભ સવઇ અરિ-નારિ. ૧૭

તિદા આપોપછ રે ધામ પાણી માગ વિણ કિદા જામ ?

પોલિ રજુ અર્જુન રામ, આવીનછ લાગી પાછ. ૧૮

સ્તવતી હવી જોડી હાથ, તિદા નેનિ વદમ અશ્રુપાત

“ તમ મારયા અહાગ નાચ, છોર-વછોમ માત. ૧૯

માદરા પડયા રણિ ભરયાર. અમ્યો તિજ્યા સવિ શૂર્જાર

અમ્મ અમલાનછ સા પ્રહાર ? વીરા ! મેહવીછ આ વાર ” ૨૦

માતલિ કહમ, “ એહનછ મારિ એહનછ મેહનછ શુ ઉપકાર ?

એહનછ પ્રમરછ પરિવાર, ગિદિયિ દેન-દુષ અપાર ” ૨૧

પછછ અર્જુનજ દમાલિ, દનવતતા દેખી જાવ,

તેહનછ મૂકયા તકાવ સુણિ, જનમેજે ભૂપાન ! ૨૨

હાવિ કાનમ્યના જે જન, મોક્ષ હીધા અર્જુનિ

તે નાદસછ લેછનછ પ્રાણ, આપાપણુચ ગયા હામિ ૨૩

વાન-મિર્ધ વિકરાન, માળર, સસવા, શિઆવ,

આપણુ જાણી કાન, કટકતા મારછ ફાવ ૨૪

રોમ, ગોંછ નછ દરણુ, આપણા જાણી મરણુ,

તિદા ચપન કમ્મ ચમ્મ ૨૫

મણિધા મોહ્યા નાગ, જામ આપોપછ રે જામિ

કહો ન દેખછ જામિ આવી રજા અર્જુન-પામિ ૨૬

માતનિ કદહ “ એહનછ માર એહનછ મેહનછ શુ ઉપકાર ? ”

અર્જુનિ મિહિ મિયાગ, “ એ આલ્યા તુ કશુ પ્રદાર ? ” ૨૭

નાણુતી જોછ રેદિ, જર્મ જાણા ગચનછ હેદિ

અર્જુને આપિછ મામ, ગયા આપોપછ રે જામિ ૨૮

ગય ખેલિ પુત્ર મારિ મુણિ જનમેજે ગામ

અમુદુ દિયિ જોતા જ ધ, પ્રત્યગ્યા કર માદિ ૨૯

જે અમુગ તણુ આગમ, પ્રમણિછ તેદ ધામ

ગન્ધ દાવી તે ગામ ફેડખૂ નવાતકવચી-નામ ૩૦

- રણિ હોઉ જોજોકાગ, અમુરા કગિઉ સંધાર.
અમરા કીધુ ઉપકાગ. ચાલિઉ સ્વર્ગ મુઝાગિ. ૩૧
- જાણીઇ ..... મિડું, ધમ જાણિ અડિત અર્જ.
તોહિ નહી ગતિ-ભર્જ જાણીઇ મધુ ચદિઉ અર્જી ૩૨
- મહાતેજ વાધ્વ રૂપ બૂલી ગયુ સુરભૂપ.
કયા અડિ અનૂપ, કોટિ કામ-ગ્વરૂપ. ૩૩
- ધન્દ્રનઇ લાગિઉ પાઇ. આનન્દ અતિ મન માહિ.
ખાણુના તનિ ધાઇ, તિહા રૂધર ફેરુ પ્રવાહ. ૩૪
- મુગગિ એહૂ જાણિ, ફેગવિઉ અગ્નિ પાણિ.
દિવ્ય દેહ કરિઉ નિરવાણુ સુણિ, જનમેજે' વાણિ ૩૫
- રણુ ઉગવિ જીડિ, "તઇ પુત્ર' ટાલી પીડિ.
એ નવાતકવચીની ક્રેડિ, વુઝ વિના કંઠ નવિ ફેડિ " ૩૬
- તિહા બહુઆચુ આસજિ મિથ્યા મુગ સર્વ જન,
દેવા આશીર્વાચન, "વૂ રણવિજની, અભુન્ન" ૩૭
- આશીર્વાચન દિઇ તોઇ, "જે શત્રુ તહાગ હોઇ
ગણિ જિતશુ મા કોઇ. વુઝનઇ એ વરદાન હોઇ" ૩૮
- અભુન્ન કહઇ, "સુણિ, ગઇ' તમ્બો લણાવિઉ વિદ્યાઇ.
હાવિ મુઝનઇ દીજિઇ આચાઇ માહ્ગ કિહા મિથશિ ભાઇ?" ૩૯
- વચ્ચૂ કહઇ મુગાઇ, "વુઝનઇ કલ્હુ ડિમ જાઇ?
માહ્રી વ્વસ રાતખણ ચાઇ, તઇ પ્રાણુ રાખ્યા કાઇ. ૪૦
- તે તહારુ પ્રતાપ, અનઇ આખેય કગિ ચાપ "
અભુન્ન કહઇ, "રે બાપ' અત્પમુદ્ધિ હ આપિ. ૪૧
- હાવિ આચા દીજિઇ, નાચ' "સ્તવણુ હોઉ જોડી હાચ,
"હ નચી લિહિણુ વાત. મુઝનઇ કિહા મિથશિ બ્રાત?" ૪૨
- "માહ્રા પુત્ર' કહ તે મર્મ. વૂ કા જીવિઉ ભર્મ?
અરિષ્ટક્ષણનઇ આશ્રમિ, ગન્ધમાદન બિપરિ રિહિ ધર્મ." ૪૩

એમ વિચારી સુરહેવિ, રથ મથાવિહિ ખેવ.
 તેણુમ્ સદસ ઘોડા-રાત, “આણુમ્ રથિ જામમ્, પુત્ર!” ૪૪
 તવ પારિજાતકે-ફલ, અનઇ વસ્તુ અમૂલ,
 રતન, મુક્તા કેરા દાર, તેણુમ્ ગથિ ભરિહિ ભાર. ૪૫
 “આ અહારી વા ભેટ, ધર્મનઇ ધરખો નેટ.
 વણી શત્રુ તાદ્ગ સોઇ, રણ જિતશુ મા કોઇ.” ૪૬
 આપા માગી જાઇ, રથ ખેડિહિ હાણુ મારિ.
 હાવિ જિહા ન્યુધિધિર રાઇ, તિહા શુકન શા શા થાઇ? ૪૭
 ૨૨૨૭

કુરૂર્ષુ હટ મૂં—રાગ દસાખ

વસિહિ, વસિહિ રે વીર, સર્વ વિદ્યા ભણી
 મહા બ્રહ્મ-તોજ-પ્રતાપ, અર્જુ કલા ધણી. ૧
 તે મધુ ચિતાર્જુન-પાસિ, શીખિહિ સદ્ગુન-કથા
 ગાન-ગા-ધર્મની કલા-ભેદ ભણિહિ ભલા. ૨
 ઠાલ-ભલા ભેદજ શીખિહિ, તે ચિતાર્જુનનઇ પામિ.
 સ્વર્ગપતિપઇ શીખ માગી, વસિહિ લડ ઉત્ત્રાસિ. ૩
 વૈશમ્પાયન બોલિઆ, મુણિ, જનમેજે રાઇ.
 તેણુમ્ સમઇ રાઇ ન્યુધિધિરનઇ, શુકન શા શા થાઇ? ૪
 નેજ જનણૂં ચપલતાઇ, ફરકઇ જનણૂં અર્જુ.
 આનન્દ, પ્રસન્નતા સવિ કુરૂનઇ દેખણ રાઇ રજૂ. ૫
 ન્યુકુ પાસા સવિ ફલ-ફલે પ્રપુલ્લિત તે વન.
 અરિષ્ઠ ઋષિ કર્મનઇ આપિઆ, ન્યુધિધિર રાજન. ૬
 “અરે ત્રાપિજી! આજ મુક્તનઇ, શુકન સનધા હોઇ.
 તનચિદ્ધ એહવા જણાવઇ, મુક્તનઇ વાદ્ધ મિલસિ કોઇ. ૭

- થં ભાઈ અભુન આવશિ, સ્વર્ગ ચક્ર તેહ આજ ?
 દ્વારામતીયા કૃષ્ણજી, સરિ મેવક કગશિ સાજિ ? ૮
- માહરમ એ વિણ કો વાહુ નથી સાલયુ, ઋષિજી ! વાત.
 પશિ કૃષ્ણજી કિહાયા મિનમ ? માહરમ નથી અભુન બ્રાત ? ૯
- નામ લિહિતા નર તણુ, ચક્ષુ ચાલિઆ તોય
 વદન મેહુલ મોકલુ અભુન કરીનમ રામ. ૧૦
- અગિષ્ઠજી ઋષિ બોલિઆ, “ રામ ! રદન કરમ છમ કાહિ ?
 આજ કો વધી કાલિ માહિ, દેખાડ અભુન આહિ ” ૧૧
- “ અરે ઋષિજી ! કિહા ચક્ર, અભુન આવમ આજ ?
 સ્વર્ગ-સ્થાન મેહુલી કરી આહિ આવમ શિ કાજિ ? ૧૨
- મુહુનમ રાતિ જામ તુ દિવસ નહો દિવસ જામ તુ નહિ રાતિ
 માહરમ રાજિ તુ આહિ અતિ ભય, જી મિતમ અભુન બ્રાત ? ૧૩
- તે દાહ તિહા ધમ ગયુ, રદન કરનતા રાતિ
 જનમેજે ! તમ્મે સાલજી, પછમ હોઈ પ્રભાત ૧૪
- રનાન-સન્ધ્યા-જપ-તપ, ક્ષત્રીકુલના ધર્મ
 અરુણોદયિ પઠિ આનિઆ, અગિષ્ઠ ઋષિનમ આશ્રમિ ૧૫
- વની વિરહ અભુન તણુ રામ કાદી વાત
 પ્રતિમોધી ઋષિ રાખતા લુહુત હોઈ અશ્રુપાત. ૧૬
- એટલમ દોહુ દૂરિયુ રતનમે મહા-જ્યોતિ,
 રવિકિરણની પિગિ ઝનકણુ, સહસ્ર-ચોડા-ઉઘોત ૧૭
- કોટી કન્દર્પ-કલાપૂરજી, બઠા ધનમેજે વીર
 મુકુટ, કુણ્ડલ, સનાહ-આયુધ, વિકટ દષ્ટિધી ધીર ૧૮
- અન્તરિક્ષ ચક્ર ધમ જિતરમ, જાણિમ રવિનુ બિમ્બ.
 તિહા અગિષ્ઠજી ધમ બોલિઆ, “ તમ્મે સાલયુનમ, ધર્મ ! ૧૯
- અભુન તાદરુ આવિહિ ધન્દનમ રયિ આરદ ?
 વચન એહવા સાલલીનમ પછમ યથા દિગ્મુદ ૨૦

“અરે ઋષિ ! અભુર્ન આવી રહ્યું. અમ્યો વાલી આશા.
સમરિધિ દેખી સ્વર્ગની, સિયર રહ્યું સુર પાસિ.” ૨૧

એટલછ આપિઉ દૂકડું મહાતેજમે તનિ રૂપ.

મુકુટ-કુણ્ડલ ઋષકી રહ્યું, તિહારછ જાણિઉ સુરબૂપ, ૨૨
હર થકી કિરીટી ધમ કહછ, “અભ દાસનુ નમરકાર.”

તિહારછ અભુર્ન ઉચ્ચમ્મુ શબ્દનછ આકારિ. ૨૩

કુહુદિશાયા બિઠિઆ, હુધ ધનજી વીર,
લઘ્યકિઉ બેઠીનછ પડછ. નેત્રે ધારા-નીર. ૨૪

અતિ ક્ષીણ દેહ, વન વેઠિઆં; રયામ તાં સવિ લાઘ.
અભુર્ન ગયા રથ થકા. દીઠા જ્યુધિષ્ઠર રાઘ. ૨૫

“ભલછ શ્રી ભગવન્તશ ! તહનછ ગમછ તે થાછ,”
ઉદકિ રથ થકી પડિઉ ; સાદર્જ પડિઉ પાછ. ૨૬

ચરણિ શિર ધાતી રહ્યું. અશ્રુપાત આણુધ આપિ;
“મુહુનછ ઈચ-ઇન્દ્રે કૃપા કીધી, તે તહારછ પ્રનાપિ.” ૨૭

રાછ બાહિ ઝહી બઘડું કરચુ. રિદ્ધ બીડચુ ભાત.
પાણુ કોઇ થાછ નહીં; નેત્રે વહછ આશ્રુપાત. ૨૮

“આ મુખ, આતા ! અતિ ભલું. તું વિના જીવ્યું ફેલ.
અમ્યો અનરવાદ લણુ નથી. તું ગચ્છ હવે સ્વર્ગ લોકિ. ૨૯

ગૃહે રાજિના મુખ વૃઝ લગછ. વૃઝ લગછ સમક્ષા લાડ.
અભુર્ન ! તું ગયા પછછ, શિરિ નધી બિઆ ઝાડ.” ૩૦

પ્રાણે તે પાછા કરચા; ભીમનછ પડિઆ પાછ.
બાહિ ઝહી બઘડા કરચા; ભીડિઆ ભુજ માંદિ. ૩૧

દેહ પ્રદક્ષિણ ચરણે લાગા નિકુલ સિદ્ધિ વીર.
પછછ રિદ્ધ સાચછ ભીડિઆ. નેત્રે ચાલ્યાં નીર. ૩૨

રુદન કરન્તાં રહછ નહીં. ધમ્મ કહછ અભુર્ન,
“શા માટછ કુખ એવડું ધરુ છુ, માદ્રી-તન ? ૩૩

હજિ તલ્લ લગઠ આબ્યાં નથી. આના ! અમ્યો છું આરોગ્ય.
રાજિ વાલું; શત્રુ ટાલું; કરાવું બહુ ભોગ. ૩૪

ન્યુધિષ્ઠિર-ભીમ શિર ગપરિ, કૃષ્ણ સરીખા સાહિ.
મહાદેવિ મુદ્દનઈ કરચાપ દીધું. શત્રુઆં શિરિ ધાધ.” ૩૫

ધૌમ્ય-લોમશ, અગ્નિ ઋષિનઈ ચરણિ નમિઉ ઉત્ત્રાદિ.
અરિષ્ટસણુનઈ જૈ નમ્યુ, તિહારઈ દીધુ આશીર્વાદ, ૩૬

“ શત્રુ તાદ્રા પ્રાજિ ચાગ્યો. રણવિગ્યો તૂં, વીર !
કૃપા કરગ્યો કૃષ્ણુજી મુદ્દનઈ, સદા સ્વામસરીર.” ૩૭

ધ્રુમ ભાવિ સદ્દનઈ ભીડિઆ, આપણુ સર્વે સાથ.
પછિં ન્યુધિષ્ઠિરના પાણિ મહી એકાન્તિ બધાં પ્રાત. ૩૮

બેટિ હતી ઇન્દ્રની, તે ગુપ્તનઈ કરી સમાપ
મણિ-રાન-માણિક-કનક-હીરા-પારિજાતક-પૂર; ૩૯

“ ઇન્દ્રે તલ્લનઈ મોકલ્યું. ધ્રુમ ઇછઈ ઇછ મન માહિ.
દિવસ થોડઈ આવશિ તલ્લનઈ મિલવા સુરરાષ.” ૪૦

“ હું સ્વજનવિરોધી, છૂતહારી. મુઝયા વિમુખ ભુગદીશ.
મુઝ પાપીનું મુખ જોવા ધું આવશિ સુર-ધીશ ” ૪૧

બેટિ જે તિહા ઇન્દ્રની, જોઈ ચક્રિત થયા તે આરિ.
સિદ્ધિ-ધુદ્ધિ દેહની વીમરચા. સમતોલિ નહીં સંસારિ. ૪૨

બેટિ સધતી શાસિ ચલાવી. મનિ રીઝિઉ તલ્કાલિ.
પછઈ માતલિ પિહિરાવિઃ ક્રીધુ ઝાકઝમાલ. ૪૩

“ ઇન્દ્રનઈ દિહિન્યો એટલું,” જોડ્યા ન્યુધિષ્ઠિર પાત;
“ અહોરાત્ર ચિન્તન તલ્લારું કરું છું સર્વિ પ્રાત.” ૪૪

પછઈ તે તા સાચરચુ; આગા માગી બાધ.
ન્યુધિષ્ઠિરિ જે કાલ્પવિષ્ણું, તે કલ્પ સુરરાષ. ૪૫

ધર્મ કલ્પ, “ મુણુ, અર્જુન ! આરોગીઈ સર્વિ સાચ,
લક્ષાં જોજન ભાવચં, દ્રૌપદીનઈ હાચિ.” ૪૬

આરોગીનથી જિદિઆ; તવ થયુ સન્ધ્યાકાલ.
 નિત્યકર્મ કરવા જિદિઆ, ત્રપિયં જૂપાલ.
 એક પુહુર રજની વહી ગઈ. પોદિઆ અર્જુન રાષ.
 નિકુલ-સિદ્ધિ પાગ ચાંપઈ. દ્રૌપદી કરઈ વાઈ.
 ન્યુધિદિરનઈ ભીમ કહઈ, વન કેરી તાં વાત.
 ત્રણ પુહુર તિહાં વહી ગયા અનઈ પરમ થયુ પ્રભાત.

૪૯
૨૨૭૬

કર્ણુ હટ મૂં—રાગ એજ

હાવિ મત્યા રે વીર, જાવિ બોટિઆ રે.
 કહઈ વીતક-વાત, જે વનિ વેદિઆં રે. ૧
 પરમ થયુ પ્રભાત. સન્ધ્યા નિત્ય કરઈ રે.
 અરિષ્ટક્ષણ-આશ્રમિ સહ બધહા ભરઈ રે. ૨
 હાલ-ત્રપિ સાથિ બધહા તરવરી માનભાવનઈ આશ્રમિ.
 પછઈ વિવિધ પિરિ ઉપહારથાં, પુજિઆ રાષ ધર્મ. ૩
 અનુક્રમે પૂજતા આવિઆ, અર્જુન જેણુઈ દારિ.
 તિહારઈ જીડી બધહા થયા, ‘અહારુ અધિકાર. ૪
 અમ્યો તલ્લનઈ પૂજઈ, હમ્મ હઈ ઘટમાન.”
 વચન એડવા સાભલી કહઈ ન્યુધિદિર રાગન, ૫
 “આતા ! તું ઘટતું કહઈ. પણિ માદ્રઈ મનિ હઈ કોડ.
 મુર-નર સહ સાખિ દિધ, પણિ નર-નારાયણ-જોડિ. ૬
 આગઈ પૂર્વજ આપણા નિર્ધોર નઈ જ્યાતિ.
 માનુભાવ તે મોટા થયા. પણિ નદી તેડી કાતિ. ૭
 મદદેવજઈ ઘટનઈ કૃપા કીધી. સ્વર્ગે મયુ સ્વદેદિ.
 સખા મારિખાણિનુ. સાંજણુ, કહું તેડ. ૮

- તું પૂજતા તે પૂજાઈ, ઇન્દ્ર-વિભૂ-મહેશ.
 માદ્રો પ્રાણિઆ ! પાવન કરુ, " હમ કદઈ ધર્મ નરેશ. ૯
- પછઈ વિવિધ પિરિ ઉપહારશ પૂજિઆ અર્જુન.
 પછઈ કિરીટી ઠાંઠિ; ધર્મ બધમાગ્યા આમનિ. ૧૦
- આનન્દ અર્જુન અતિ ધણુ; પૂજિઆ ધર્મ ગાઇ.
 ભીમમેન તે પૂજિઆ, નિકુવ-મિલિદે ભાઇ. ૧૧
- મધ્યાહ્ન તે તા વડી ગયા ઠાંઠિઆ મવિ જાત.
 દ્રૌપદી-કરે બોજન કરી, વસ્તુ ઝગિ ઠેર માય. ૧૨
- પછઈ જાત પાચે આરોગ્યા, ગ્લૂ, તૂ જે ગેય.
 દુપદનનયા આગિગિઆ, પતિ કેરુ જેદ રોડ. ૧૩
- મુખવામ, ખીડી, બરામ, પૂગી. આગન અર્જુન-મુગન્ધ.
 અર્જુન માયઈ ગોષ્ઠિ કરવા બધા પાચે બન્ધુ. ૧૪
- નિદાગઈ ન્યુદિાઈર બોલિઆ, " અર્જુન ! કિલિ મુખિ વાત.
 અહ કલ્પધી ગયા પૂરે શ કીધૂ તઇ, જાત ? ૧૫
- મદાદેવજી વૃદ્ધનઈ કિમ મિલ્યા ? ગુરમમિ હવી વૃદ્ધનઈ કિમ ?
 તપ-આધના તઇ કિમ કરી ? તે જાનિ અહારુ ભર્મ. ૧૬
- વગ્ણ, ધર્મ નઇ ધનદિ વૃદ્ધનઈ કિમ કરિઉ ઉપકાર ?
 તું પાશપતાઝ કિમ પામિઉ ? કિમ તૂહા શ્રીનિપુરારિ ? ૧૭
- અમરાપુરીઈ હન્દ કલ્પ મ્હેલિ ગયુ રી પધગિ ?
 કુલ્લ, કુલ્લ વિવા પામિઉ મુગ્ગજ કેરઇ ઘઘનિ ? ૧૮
- નાટય, મડીન તૂ કિલા શીખ્યુ, ગુણ-ગાન-ગાન્ધર્વ ?
 ગુરદક્ષિણા શી આપી વસ્તુ, ગુર કલ્પ શીખી સર્ ? " ૧૯

કંઈયું ૮૦ મૂં—રાગ રામઝી

વલતૂં જોલઈ ધનજી ધીર જી,

“ સાભલુ, સતિવાદી ગઈ જી ! ”

હાલ—સતિવાદી ગઈજી ! સાભલુ, વીતક વીત્યાં જોહ

ધર થકી માહી કહું, શિરિ પડ્યું મુહુનઈ તેહ.

આગઈ ઇન્દ્ર કહઈ પર્વત બિપરિ પધાગ્યા હતા વ્યાસ.

પૂજા—અર્ચા કરી પ્રીતિય, આણી મનિ ઉદ્ધામ.

તલનઈ હુ ખમાગર માહિ પડ્યા દેખી, દયા આણી મનિ.

કરુણા કરીનઈ કર મહઈ તહારુ, ગજન !

એકાન્તિ તેડી આપિઉ, ... મન્ત્ર

‘ તેણુઈ સ્વર્ગિ જવાસિ, ક્ષિ પામસિ મવિ રાતુ.

પણિ અભુન વિણુ નનિ આપવ્યે, ’ કહી થયા અન્તર્ધાન.

તે તમ્યો મુહુનઈ શીખવ્યુ, રે નયુધિષ્ઠિર રાગન !

કુહુવણિ જાણી દયાવની સ્વર્ગે ભણયા મલ

તલ કહઈથી શીખ માગી ચાલિઉ હુ, રાજન !

દૂરિ થકુ એક વિપ્ર દીકુ, જે ગ્યુ વૃક્ષની જાલિ

મઈ પ્રણામ કીધુ, તર પૂજિજી, ‘ તુ સુભટ જાએશ ક્યાહિ ?

ધનુષ તુ પાણિઈ ધગ્યુ કરી ભીડી આ તઈ, વીર !

મહા દારુયુ વન માહિ એકયુ, તુ કવણુ છઈ, રે ધીર ? ’

‘ કુન્તા તણુ હુ દીકરુ હરિતનાપુર મુઝ ગામ.

ધર્મરાઈતુ અગુજ કાહ્યુ. અભુન માહરુ નામ.

પિતરાઈઈ પરલવીનઈ કાદિઆ વન માહિ.

તેણુઈ સ્વર્ગિ જાજી હું શીખવા ઇન્દ્ર કહઈ વિષાધ.

શિરિ રાત્રુ મળવા માહરઈ દ્રોણુ, ભીખ નઈ કરણુ.

દેવના દેહા બનરઈ તોહે ન પામઈ મરણુ

જુ અમરપતિ કરણુ વન્ધ, મુઝ શીસિ મેદલઈ હાથ,

તુ વેરી મુઝ નિસમા નથી કાણુ માહિ કંઈ હ પાત.

- અમતિ મુખિ બોલ્યુ નહીં. પ્રગટ થયા સુર-મૂપ.
મુકુટ-કુણ્ડલ, વદન દોમલ, મદા મનોહર રૂપ. ૧૪
- ‘અરે અર્જુન !’ ઇન્દ્ર કંદુષ, ‘મનિ ચિન્તા માણિય, પુત્ર !
તુલુનઇ સ્વર્ગિ લૈનઇ લણ્ણાવૂં વિલાઇ સપવા મૂન ૧૫
- પિહિલૂં લૈનઇ પ્રાર્થન્યે ઉમયાપતિનઇ પાસિ.
પછઇ દેવ સહ દયા કગરિ, પુલ્કયગિ તુમ આરા. ૧૬
- પછઇ રાજિ પાછું પામશુ; વામશુ દુઃખનિધિ-પાર.
શત્રુ સહ પ્રાજે થયિ. તહનઇ હોગિ જેકાર’ ૧૭
- ‘તે મહાદેવજી તુલુનઇ કિહા !મત્રયિ? ... કિહા વાસ?’
‘આહિ થકુ જા ઉત્તર દિગિ, કેવાય પર્વત પાસિ. ૧૮
- શુણુ-ગાન ગાન્ધર્વ, દેવ, દાનવ, અપહંગ બહુ નૃત્ય.
એંધાણુ મન માહિ અટકલે તે અવરો પડરિ સખદ’ ૧૯
- અગ્રોચર એક મન્ત્ર ઇન્દ્રે આપિઉ અભિધાનિ
‘તુલુનઇ મિત્રયિ મહાદેવજી,’ કહી થયા અન્તધાન. ૨૦
- પછઇ ઉત્તર દિગિ ભડ આવિઉ, આવિઉ ઈશ-પર્વત પાસિ,
વાજિત્ર-વેણા સાલસ્યા, ‘આદિ ત્રિશ્વેશ્વર જીવ વાસ ૨૧
- વનવૃક્ષ વાડી અતિ લવી જન-નરોવર ગમ્ભીર
સ્નાન સન્ધ્યા શુચિપણુલ. સમગ્રુ મનમા ધીર ૨૨
- એકાન્ત યથાનકિ અગણિ માલિ, ઉમ માડ્યુ તપ
દેહ-દમન માડ્યુ આકર, મહાદેવ મિનવા ખેપ, ૨૩
- ખટ માસ ખેપ ખરી કાધી લિહિ લાગી સમરણુ-તાલિ.
કૈલાસ થર થર કન્પિઉ. સુલોકિ મર્ષ તે ઝાલિ. ૨૪
- અમરપતિ તે આવિઉ, જિહા બધા ગિગ્ગિનાય
‘વાસવજી ! વેગે વણુ હ જણુ. હુ સર્વ વાત ૨૫
- ભીવ-રૂપે રિવ થયા, કરિ કામઠ લાવોડ.
ભવાની થયા ભીલડી. કૈલાસથી કાધી દ્રાડિ. ૨૬

પોતાના ગણ પાસે હતા, તેડના ધરાબંધ સૂકર-૨૫.

પોખ તાણી થયા પૂરે, દકારછ હર જૂપ.

૨૭

ઝઝટિ ભારી આગલિ ગયુ, તવ થયું મુદુનઈ જાણુ.

ધનુષ તવ પાણિછ પ્રભૂ; કરૂં ચાપિ શર-સન્ધાણુ.

૨૮

વેઝની પછરિ વેધિજી, માયા સૂકર-ઝરીર.

મઈ કલૂ, 'મઈ મારિઉ.' 'મઈ મારયુ,' કહઈ હર વીર.

૨૯

મંદ્રામ તિહાં મનયુ થયુ, માભયુ, ધર્મ ! વાત.

અખે ભાયા ખુટિઆ, તિદારઈ ગવરૂં, 'કાઈ ઉપાત.'

૩૦

આયુધ વિણ જૂધ શિ કઈ? પઝઈ ધનુષ દત્ત સાથિ.

હંશી ઉપરિ નાખિજાં કરવા તે ઉપપાત

૩૧

વનવું તે દીડું નહીં, પાવાણુ પડિઆ પામિ.

તેડ તે ખૂટી ગયા નિદારછ થયુ દ' નિઃશ્વામ.

૩૨

ઓસાઝ કુદુ આપછ નહીં, તિદારછ પકયા જોઈ જાથિ.

દીંચાણુ, કુદુળી . . . . . પ્રદાર પાદ-ચાત.

૩૩

કેા મર્મમા મદારેવજની જટા આરી પાણિં.

મૂકાવી મૂકું નહી. આક્રમછ બધિ તાણિ.

૩૪

આગાર તવ આપી અનછ દ' અગમ જમ્મૂ મેલિ.

શ્યામ મુખે મ.મં નહી. ચક્ષુ તિમિર દોમિ યોગ.

૩૫

તિદા યગછ જાણિઉ બીખડુ. નવિ જાણ્યુ ભવ-જૂપ.

પછિં દયાવજઈ દયા કીધી, દા મન્યું કિદિયું ૨૫ ૧"

૩૬

અર્જુન કહ્યું, " જ્યુધિષ્ઠિર ! સંજય, પરમનિધાન,

મુઝ દીપતિ મદદેવજ, થયા દયા-નિધાન."

૨૭
૨૩૧૨

કર્ણ ૮૧ મું—રાગ આશાહરી

" ચિન્તા આગતિ અતિ ઘણી, શુદ્ધિ-શુદ્ધિ નહીં મુહુનઈ દેદ તણી.
દગ્ધણીઈ શા માટઈ ધમ કરૂં રે ? ૧

ઢાલ-એમ શા માટઈ કરૂં ? હું નથી ચુકિઉ ભાવ.

મઈ ધીરજ ગમ્યું ધર-વગઈ. તપ ધ્યાન શિ થયું દ્રાવ ? ૨

કવણુ માત્ર કિરાત પિહિયુ ? તનિ કષ્ટ, કુર્બલ દીન.

મઈ ધીરજ ધર કબ્જાવિઆ એણુઈ મનાવિઉ મીન. ૩

મહા અખે ખૂટયા. આગિ ચમકયુ. વિદ્યા યે વપુષ નાથ.

ખય ઘણું, માદગ બાપ ' દુલ્લ. કાઇ ન ગલુ મુઝ પામિ. ૪

જુ ભીય મુહુનઈ માગશિ, પ્રભુ લાજશિ એ વાતિ.

દિહિશિ, ' ધનુધોરી ધીર અનુન, મૃઉ હાયિ-કિગત.' ૫

' અશ્વ તા ભલા આખડઈ. મહિય ચદઈ સુ માયિ.

જુ જૂધ તજથ' હાગુ, તુ ત્રેલોકિ વાધત વાન. ૬

જિતવુ, જુગ આરિ માદિ, ગદ્દઈ તહાર નામ.

શગજુ આવઈ ધમ ન કીજિઈ, એ મહાન્તર નરી કામ.' ૭

પણિ ગિગ્ગિપતિ નથી આવતા. મઈ જાપ્યું, ' દિહિ અનુન.

" કૃષ્ણજી અહ્મ જપતિ વિમુખ છઈ, તેણી ગમ્યુ હગ્નું મમ ૮

પણિ અમ્મે અનુજ તહાગ તેહના છૂ તા દમ

છાડતા કિમ છૂટજુ, પ્રભુ ? અહનઈ ઘણી છઈ આશ ૯

તહાગઈ ચિન્તા કશી ? પોણુદ ગિગિ કેવાજ.

ઉમિયા સરખી અર્જના. ગર્જભોગના વિવામ ૧૦

બ્રાત તેહનુ ભોગવઈ, વૈડુણ સરખૂ ધામ.

કમવા મગખી કિર્કુરી. અહાડ થ કામ ? ૧૧

પણિ ભકાતી વાપ્પરે ચદુ, એ તહારઈ જઈ રીતિ

આજ સુધું એમ જઈ, વદઈ વેદ-વિદિત. ૧૨

- તમ્બો કહણ કહીશ નહીં. રિદધ દીનદયાલ.
 વસાંતુ તમ્બો વીસારન્થો, ત્રૈલોક્યપતિ પરિપાવ ! ૧૩
- અરણ્ય માંહિ ધમ આલોચિઉ. સાલણુ, ધર્મ ! વાણિ.
 અકરમાનજ ધમ ચપૂં, જાણી કોટિ ઉદિવા ભાણુ. ૧૪
- કોટિ વીજ કટાક્ષ કરતી, જટા માંહિ એ ગર્જ.
 મહિરતન-કુણ્ડલ..... . રક્તિ. ૧૫
- રવિ-ચન્દ્ર-પાવકે અક્ષ ત્રિપિ. નાસિકા શુક્રચન્દ્ર.
 દન્ત દાક્ષિન-કલીની પિંગિ. સૂકોચી બધદા મન્થિ. ૧૬
- આધગ્ની બદ્ધ અરણ્યતા. નીચમીચા જાણિ.
 ડાક-ડમરૂ અક્ષિ ઓપદ. પિનાકિત વલી પાણિ. ૧૭
- ગુણુ-૩૫-દ્વાવણ-દ્વાપૂગણુ, દન્દ્યાપ તનરક્ષ.
 ધનુષ-ગ્રો-તન ગંધુ એદ્વૂં, ધનુષ્ઠ દાથે બન્ધિ. ૧૮
- નખ-શિખા સુધૂં ચં કદ્ ? થોડા માંહિ મળી વન.
 કોટીકન્દપં થૈ કિટ્ટી, લવણ જોડી દાથ. ૧૯
- અન્ન-આદિ, દન્દ, અદિપતિ, ચતુર્બુજ મુખ આદિ.
 શુક્ર, આમ, નાગદ, નિમમ નવિ ચિત્તિ, ૧૫-૫૨-વિચાર. ૨૦
- એદ્વા આવીનઈ કલ્પા ગળા દુ ચપુ અતિ બેકાર.
 ' અરે અર્જુન ' માગિ વૂં. કિદિ, ' આપું દુ ' ત્રિપુરારિ. ૨૧

- પાણિ અર્ધ ફેરવ્યુ. દિવ્ય યયુ તવ દેહ.
 લોક સહસ્ર સ્તુતિ કરી. વરદાન માગ્યું એહ, ૨૬
 ‘ પ્રભુ! પાશપતાકા અસ્ત્ર આપુ. શિરિ શત્રુ માહરણ કોડિ.
 દ્રોણ-લીલમ-કર્ણશં સર્ત્રામ દેવા કોડિ.’ ૨૭
 ‘ વીર! તે અસ્ત્ર જવ મકીછ, તિહારણ હુછ પ્રલેકાલ.
 સિલિવા કોઈ સમર્થ નહીં, તે અસ્ત્ર કરી ઝાલિ. ૨૮
 તે પ્રત્યક્ષ લુનછ પારખૂં.’ એક પર્વત પાસિ પ્રત્યક્ષ.
 મન્ત્ર પોકિઉ તિહા લણી. તે યયુ ખણ્ડેખણ્ડ. ૨૯
 ‘ તે તું કિમ રાખી સકેશ? મન્ત્રી લુનછ શાખ.
 માગુ તુ મયા કક છું. વીનતી એક દાખિ.’ ૩૦
 અસ્ત્ર તણ પ્રતાપ એહવુ, જિહારણ પાસિ આવછ મન્ત્ર,
 દેવ સહકો દયા કરશિ, પામશિ કામ શત્રુ.’ ૩૧
 પછઈ અક્ષેલાયા પાછા આખ્યા; પાછા આખ્યા આપ.
 પાશપતાકા મન્ત્ર આપિઉ મહા તેજ-પુન્જ-પ્રતાપ.” ૩૨
 અર્જુન કહછ છછ જ્યુધિષ્ઠિરનછ, “ સાલણુ, રે રાજન!
 વરદાન આપી ઈશ-ઉમિયા થયા અન્તર્ધાન.” ૩૩

૨૩૬૫

કર્ણવું ૮૨ મું-રાગ એજ

- “ વર આપી શમ્ભુછ વલિઆ. ગિરિજાપતિ નમરીછ પલિઆ.
 આવીનછ મિલિઆ દેવ દયા કરી રે. ૧
 ઢાલ-દેવતાઈ દયા કીધી. પ્રથમ આખ્યા ધન્ડ.
 કારત્ય માહર્ગ સિદ્ધ યયા; પછઈ વરણ, ધર્મ, ધનન્દ. ૨
 એક એક તેણુછ અસ્ત્ર આખ્યું. કહી વત્સા જેકાર.
 સુરપતિ પાણુ સ્વર્ગિ જે રથ મોકલ્યુ એક સાર. ૩
 માતલિ મયા કરીનછ લ્યાવિઉ તેણુછ દામિ.
 પગ વાવતાં તે જે પુદ્ગલ અમરપતિનછ ધામિ. ૪

નાનાવિધના અન્ન, [વઘા લાણાવિધે બુ બેદ પ્રકરણ પાદ પૂજના કહીનઈ કીધુ જેદ	૫
અનુદિન અનુભવ કગયુ પિતા-સુતની પછરિ જે વેના જે જાચિજિ, તે દયા કીધી વછરિ	૬
અર્ધ આમનિ મનસાનિ સુગ નામતા સવિ લીસ તેજપુન્ન-પ્રતાપ વાધિઉ, તે દયા શ્રી-ઈગ	૭
ચિત્રાંગદ ગાન્ધર્વ સાયર્ધ ચર્ધ માદગ્ધ પ્રીતિ નૃત્ય, નાટક, તાન, તન્તી, ગિખવિઉ સફીત	૮
છત્રીરા ભારા, છોક-છાયા અગ્નિ વલિઆ આપિ સ્વર, તાલ, પિર્જલ, ગગ, રૂપક, શીખવિઉ આનાપ	૯
ગુરુભાગ જે ગખિઉ હવુ તે આપિઉ મુરરાધ અધિ-જેતા મુઝ કહઈ કાર્ધ નાવ રણુ સ્વર્ગ માહિ	૧૦
હુ વિદ્યા પૂરણ પામિઉ ઇન્દ્ર કહઈ માગી આશ, ' ગુરુદક્ષિણા ધટમાન જોઇ માગીઇ મુઝ પાસિ '	૧૧
અણુન કહઇ, " રે જ્યુધિષ્ઠિર ' ઇન્દ્રનઈ હવુ ષ્ટ નવાતકનચી દૈત્ય તેહનઈ દિનદિન દમતા કુષ્ટ	૧૨
તેણુઇ વેદમારગ, ધર્મ લોખ્યા, નાખ્યા જ્યુઘમા અપદ્રવ્ય સ્વર્ગ-મૃત્યુ-પાતાલ માહિ તેણુઇ દેવ દમિઆ સર્વ	૧૩
જ્યુઘ-જ્યાજન-અધ્યયન-અધ્યાપન-દાન-પ્રતિમદ્ધ ધર્મ, તેણુઇ મુર રજા સવિ પામતા રૂધાણા ખટ કર્મ	૧૪
સમુદ્ર માહિ વાસ તેજુ, દિરખ્યપુર ઝેક ગામ કનક . . . . . જઇ, તે વિકટ વીર .	૧૫
દ્વિગ્ધપુર તણી શોભા શી કહ ? તે મુખિ કહી નવિ જઇ સ્વર્ગ-મૃત્યુ-પાતાનની સમગિધિ સધલી ત્યાહિ	૧૬
ઇન્દ્રદ ગિધિ તિહા મિનઇ કૈનાસ તાલ સવિ આજ દેવ-દાનવ-નાગ નમિઆ વરણુ આખ્યા વાજ	૧૭

ઈશિ તેથા ઉસરયા, કૈલાશ દેતાં દોટિ.

અમરાપુરિ જે આચડયા ઇન્દ્રથાં લિહિતાં મોટિ.

૧૮

મઇ નાય સુર તણુ પૂજિઉ, 'કુહુ જી નવાતકવચી નામ.

વરદાન હૂતું વિરઞ્ચિત્તું. મુહુનઇ કુહુ ઉત્પત્તિ-હામ.'

૧૯

'કહ્યું, દેવદાનવ-નાગિ ન મરું; જ્યક્ષ-કિન્નર-વરણિ;

અભેવર એહુવુ માગિઉ, કહ્યું, માનવી કુણુ તરણુ ?'

૨૦

નવાતભેદ કવચ એહવાં આપિઆં ઘઠાઇ.

નવાતકવચી નામ તેણુઇ. મુણુ, જ્યુધિષ્ઠિર રાષ્ટ !

૨૧

મઇ વલી ઇન્દર પૂજિઆ, પ્રણુમીનઇ બહુ પાઇ.

'અભેવર ઘઠા તણુ; તે મઇ હણિઉ કિમ જાઇ ?'

૨૨

'પુત્ર ! ઉત્પન્ન તું મુઝ યકી, રણુ કુન્તા કેરી કૂખિ.

તેણુઇ દેવ-માનવ નહીં.' સુરરાજ જોડ્યા મુખિખ.

૨૩

કહ્યું, 'નિર્મલુ તું નર નહીં. નહીં દેવ સારોધાર.

મિહુ અંશ તુઝ માંહિ લલ્યા, તેણુઇ મારણુ નિરધાર.'

૨૪

'અપારિ, સ્વામી ! કા નહીં ?' મઝ કરિઉ તવ પ્રણુમ.

મુકુટ મસ્તકિ મેહલિઉ, તવ કિરીટી ધગ્યું નામ.

૨૫

કવચ-આયુધ આપિઆ; ઉરવરિ આરોપી માલિ.

વધાવઇ સુર-અર્જુના ભરી મુક્તા-માલિ

૨૬

દેવદત્ત ઇક શર્જ આપિઉ. સુર સવિ મિલિઆ ત્યાંહિ.

આલિર્જન કરચુ, તિવારઇ કલા મેહલી માલિ.

૨૭

આપણુ-રચિ બધસારિઉ; આવિઆ સાગર-તીરિ.

દેવદત્ત મઇ પૂરિઉ; સમરયા સ્યામચરીર.

૨૮

શુરુદેવનું મઇ સ્મરણુ કીધું; ઉરવરિ ધરયા મઇ ઈશ.

સદા સાથી આપણુઇ જે સ્વામી શ્રીભુગદીશ.

૨૯

વરુણનું આવાહન કીધું, પ્રથમિ બાંધી પાલિ.

'તીર માંહિ નિર્મે જળયે,' કહી વડ્યા વતકાલિ.

૩૦

- પછઇ અખે ભાયા સમ્ભારયા, અગ્નિ તણુ જે ચાપ.
અર્ચુવ ભાયા ધમ નીસરયા, બળીઇ કાદુ રાદ. ૩૧
- સાદિ સહસ્ર તાં આદિ ઉત્પત્તિ. તેહના યથા ત્રણિ કોડિ.
બોધાવતાં બહુ મિલ્લ, તેહની તાં સુધોડિ. ૩૨
- ભાઇઅ! હં ચં કંઈ? એ પર્વત સરખા ઓડ.
ફેલે બિભા કાટીઇ; જેતાં ચૈઇ દિગ્મદ. ૩૩
- સ્વર્ગ સૂધા જે વજ્રગધ. ધરિ તેહ પાતાવિ.
બાધું નગર લેઇ ઉત્પત્તઇ, કૃતાન્ત જેહવા કાથ. ૩૪
- ગદા, તોમર, પાશ, અકુરુશ, તીર, તરકસ, બાણ,
ગૂરજ મારઇ દ્વરથી; વધી ચાપિ શર-સન્ધાણ. ૩૫
- મુહુપાસા ચક્ષ અલાવઇ. સાંલજીનઇ, વીર!
દશોદિશિયાં બાણ છૂટઇ, નવાતકવચીનાં તીર. ૩૬
- મુકવાની મુહુનઇ શુદ્ધિ નહીં. તનિ કવચ રખે રખિ.
બાણ એહવાં બેદિયાં જે સૂંસરાં..... ૩૭
- શરીરની મુહુનઇ શુદ્ધિ નહીં. ઘટ-પ્રાણની નહીં આશ.
રુધિરની તનિ રેલિ ચાલઇ, બળીઇ ફડ પલાય. ૩૮
- સુરસોક માહિ જે શીખિલિ, વાવરી તે વિઘાઇ.
એહલુ વર ખલા તણુ, તે દુષ્ટ-દયન નવિ ચાઇ. ૩૯
- દ્રોણાચાર્ય-કૃપાચાર્યે શીખવિલિ કરિ સાદિ,
વિદ્યા સધલી વાવરી, તુલિ પાપી-પતન નવિ ચાઇ. ૪૦
- રેવનાં જે અભ્ર હતા, અગ્નિ તણુ કરિ ચાપ.
અક્ષેભાયા હે યથા, તોડે ન પડિઆ પાપ. ૪૧
- બાણ વજ્રતાં મારીઇ. ટાંચી ન લાગઇ અગ્નિ.
બિયડી અગ્રમાં પડઇ; એદવાં અગ્નિ અમગ્ન. ૪૨
- તનિ અગ્નિ એહવાં જલ-અગ્નિમાં, ફિલિઅ-વગ્દાનિ.
મારવા કુટુ સમર્થ નહીં, હન્દ-ભવ-ભગવાન. ૪૩

ઉમરી અનગા ગહધ, તે બ્રહ્માના વગિ, જાણુ	
કિમ બ્રહ્માના વર લોખીષ ? મતિનન્ત સારિજીપાણિ”	૪૪
જ્યુધિષ્ઠિ કહધ, “અરે અર્જુન ! વિચિ પૂછ વાત,	
એવધુ વર બ્રહ્મા તણુ તઈ કિમ કરિઉ પાત ?”	૪૫
“ ભાવં ? હ શ ઢે ? મુઝ યકી ય ચાધ ?	
ખટ પ્રકારે તે મુઆ મુણુ, જ્યુધિષ્ઠિર ગધ !	૪૬
પાશપતાકા, અખે ભાચા, અમરની વિદ્યાધ,	
દ્રોણાચાર્ય-કૃપાચાર્યે શીખવિઉ કગિ, ગધ !	૪૭
હ દેન-માનવમા નહી, શિગિ ગાજતા ગોપાન	
ખટ પ્રકારે એ મુઆ મુણુ, જ્યુધિષ્ઠિર જૂપાવ !	૪૮
બ્રહ્મા તણુ વગ ગિયર ગહુ વધી દેવ-મગિઆ કાજ	
જેપી વિધિ મધ માગિઆ, તે સાભનુ, મહાગજ !”	૪૯

૨૪૧૪

કહવું ૮૩ મું-રાગ એજ

“ અહોગત્ર નેત્ર ! નમેષ નહી ધનુષિ માણુન જાણુ.	
ગાગ્રન-ગુણુ નવિ ઊતગધ તિન જાણુન તે જાણુ.	૧
તિદા દિનસ મત્તાનીસ વદિઉ આમનિ એકિ નિશરુ	
ધગ યદુ જે વાનિજ, તે મરુ કહી અરુ (૧)	૨
એક વગ દૈત્યે ઇમ ગૂઘુ દિગ્વિષ્ણુ દવુ જેદ,	
ખાધુ નગર લેધ ઉતપત્યુ, અન્તગિ ચાયા તે.”	૩
અર્જુન કહધ, “ મધે તાકી માગિઆ તેણુધ કગિ	
પુર સહિત તે તા ભોમિ પડયા તવ યજુ દાદાકાગ	૪
નીગ માદિ નાદુશી ગયા તવ નગર મેન્દુ જાગિ.	
... ની પિગિ નીસગયા, તવ કરધ મારોમારિ	૫

- ધનધોર વાદ્ય, વીજલી, ક્ષણમાં કરમ અન્ધકાર.
 માતલિ રથ રાખી રહ્યું. સઝમ નહીં દિશ-પાર.” ૬
- વૈશમ્પાયન બોલિયા, રે જનમેજે ! તું જામિ.
 “ માતલિ કહમ, ‘રે અર્જુન ! આ વિપત્તિથી તું રાખિ. ૭
- રવિ-અભજ પ્રકાશિજે. તેણુમ પ્રગટ થયા સુર.
 દૈત્ય-દલ દષ્ટિએ પડ્યું, જાણીએ સાગર-પૂર. ૮
- ખાણુ ખહુ મઠ મેલિયાં, તોહે નવિ આવધ છેક.
 હાથ માયમ ફેરવિઉ, તિહારઇ રથ અભજ એક. ૯
- તિહારઇ શમ્ભુની મઠ સ્તુતિ કરી, પ્રભુ વાચા હતી એક,
 ‘પ્રાણુ-અન્તે મેલન્યે.’ અવસર આવિઉ તેહ. ૧૦
- આપિ શર-સન્ધાણુ કીધું; મુકિઉ તેણી વાર.
 ત્રૈલોક લાગું મૂજવા; જાપ્યું, ‘થાશિ પ્રવેકાલ.’ ૧૧
- દેવ, હાનવ અનઇ માનવ, જલિ-ચલિ શવ-આહાર.
 પાશપતાકા મુકતા થયુ હાહાકાર. ૧૨
- કોધભરિ મઠ મુકિજે, રાધજી ! તેણી વાર.
 ફહન થયું તે દૈત્યનું; પડમ બોમિ મુઝારિ. ૧૩
- નાદશી કોમ નવિ સકમ, જિહાં જામ તિહાં પૂરિ.
 હેલધુ હં હકારે, રથ થકુ અરધ જરિ. ૧૪
- પાવકની પિરિ પરજલમ, વલી પડતા ધરણિ
 ત્રણિ કોડિ તે પાપિયા, પમાડ્યા મઠ મરણ. ૧૫
- તિહારઇ અમરિ આવી સ્તુતિ કરી, ‘ખાણુ સંજ્વર, વીર !
 એઝડ આઘી ચાલશિ. નથી રિહિવું ધીર.’ ૧૬
- પછઇ ખાણુ પાછું સંજ્વર્યું, તે લાયમ આખું ખેવ.
 બ્રહ્મા તણુ વર સ્થિર રહ્યું. દોહિલાં ટાલિયાં દેવ. ૧૭
- પછઇ હિરણ્યપુર માહિ ગયું. તેહની પત્ની જોડમ પાણિ.
 અંપત્ય દેખી અલણાં, તે મુકિયાં ધર્મ જાણિ. ૧૮

- કૈલાશના જે જન્ન હતા, મુક્ત ક્રીધા ત્યાંદિ.
 લોક સર્વ નાદ્શી ગયા. નવિ સાધુ કુહુ બાદિ. ૧૯
- તેહનું નગર બાલી, દામ દાલી, ખણી કાઢી સોધ,
 ઇન્દ્રનંદ આવી કહ્યું, વિહારઈ મનિ પામિઉ મોદ. ૨૦
- તનિ ધાઇ હતા અભના, તેણુઈ યથું જર્જરે જાલ.
 પાણિ અગ્નિ ફેરવ્યુ, તવ યથું રૂપ રમાલ. ૨૧
- આશીર્વાચન દેતા હવા અઝઝલિ ભરી કરિ તોય,
 'દેવ, દાનવ, માનવી જિત્તશુ મા કોઈ. ૨૨
- યલી પુહુનઈ ત્રાસ જઇ, દ્રોણ-ભીષમ-કરણ.
 વચન એ સત્ય માનજ્યે, પુઝ હાથિ પામશિ મરણ. ૨૩
- તું ભૂતલિ ભલઈ અવનરપુ. રે ધન્ય કુન્તા-કૃષ્ણિ.
 રતન એહવું નીપનું, રે દેવના દાસ્યા દુઃખ. ૨૪
- ધનિ ધનિ, ધનઝે' નામ તાદ્ગ. માદ્ગુ ધન્ય સુરલોક.
 ભલઈ ભણવા આવિઉ. શિરિ ટાલિઆ સુક્રોચ. ૨૫
- પુરન્દર મુઝ પાણિ મહીનઈ દેખાડઇ રિચિતિ-સ્વર્ગ.
 શોભા મુખિ હું શું કહું? ચૂકયુ ન માડયુ વર્ગ. ૨૬
- તિહા વન, વાડી, વૃક્ષ, લતા નવદલ, ફલ-ફલની બહુ બાતિ.
 વાવિ, મરોવર વિદિ ગમતા. તિહા કમલની બહુ બાતિ. ૨૭
- આમોદ આવાજ અતિ ભણુ. તિહા પવન મધુરા વાઇ,
 ભોગ પિરિ પિરિના ધણા, બોતા તૃપ્તિ નવિ થાઇ. ૨૮
- વાજિત્ર વાજઇ નવનવા, ગુણ-માન, રમ્ભાનૃત્ય.
 અરધ આસનિ હું બધસવુ, એહવું દેખવુ દિન-રાતિ. ૨૯
- સુર સહકો દયા કરતા; ધરતા મુહુનઈ પ્રેમ.
 તે લોભય સાચઈ મઈ કાલ્પિજી, 'જે કિલિબ્યો કુચલી ક્ષેમ.' ૩૦
- "હા, રે અણુન! અહનઈ કહ્યું આવી લોભશિ તતકાલ."
 તેહ સન્દેશુ હું સાંભલી રહિઆતિ યયુ તેણી વાર." ૩૧

- “ (૫૭૭) દેઘ પ્રદક્ષિણ ચરણેં લાગુ; ઇન્દ્ર દક્ષ યાગી આલ.
પાંચ વર્ષ પૂરું રહી આવિઉ તહ્યારઇ પાસિ. ૩૨
- મદાદેવિ મુદુનઇ દયા ડીધી. પ્રથમ હૌઉ જેકાર.
પારપતાકા આપિઆં અનઇ ત્રૂંડા શ્રીત્રિપુરારિ. ૩૩
- વરુણ, ધર્મ, ધનાદિ મુદુનઇ બહુ કરિઉ ઉપકાર;
અત્થ અકેરૂં આપિજાં; કેહી વત્તા જેકાર. ૩૪
- (૫૭૮) મરવા મુદુનઇ મયા કરી આવિઉ તેણુમ દારિ.
રથિ બહુસારી તેડી ગમુ સ્વદેસિ સ્વર્ગ મુચારિ. ૩૫
- નાનાવિધની અત્થવિદ્યા બહુઆવિઉ બૂપાસિ.
એક વાર શ્રવણેં શ્રુતિ પડી, ને આવડ્યૂ તત્કાલિ. ૩૬
- ચિત્રમેન ગાન્ધર્વ પાસઇ શીખિઉ સફીત;
શુરદક્ષિણ આપી વડ્યુ; મારવા નવાતકવચી દૈત્ય. ૩૭
- તહા કહઇથી ગયા પૂંડે, એ વીતક વીત્યાં આપિ.
અર્વ માદુરઇ સક્ષ થયું, તે તહ્યારા ચરણુ-પ્રનાષિ.” ૩૮

૭૮
૨૪૫૨

કહ્યું ૮૪ મું—રાગ કેદારે

- “ અરે અર્જુન ! કિલિ ધર્મશૂંપ, “ તે મુદુનઇ દેખાડુ રપ.
કવણુ ચતિ બેવા શૂર ? કિલિવું તનિ વાખ્યું ચર ? ૧
- રથિ બહા! તે કેહી કરણિ ? તે દેખાડુ આજ્ઞા કરણુ.
પારપતાકા તે કિમ પૂર્યું ? દાનવ-દક્ષ તે કિમ ચૂર્યું ? ૨
- તે સ્વરૂપ તણુ બેવા કોડુ.” કહ્યું અર્જુન તવ કર જોડિ,
“ અભાતસત્રુ ! તમ્બો અવિધાર. વાત પડ્ડી એ વીસાર. ૩
- વાત શુણુઇ મુખ નહીં પાસ. કવણુ શત્રુ પ્રગટિઉ સાહુ ?
બૂધસમૂહ દુષ્ટ જિહારઇ, તામસ ગુણુ પ્રગટક તિહારઇ. ૪

તે અવસર નાંહિ જીઠ આજ. સ્વરૂપ ધરાવુ શા કાંજિ ?”

“ વીરા ! મુહુનઘે જીઠ ખાતિ. લાંબુનઘે મન કેરી ખાંતિ. ૫

કિલિ અભુન, “ મન કરલ્યો ધાડું. દિન જિગમતઘ દેખાડું.”

પરઠ કરીનઘે પાચે પોદયા. પ્રાતસમઘે અભુન સોદયા. ૬

રનાન-સ-ધ્યા-સમરણુ-જપિ નિર્મલ અર્જુ કીધાં આપિ.

“ વીરા ! વચન કલું તે પાણુ, બોલ આપણુ સમ્બાણુ.” ૭

આવી ધર્મ આસને બાઠ્યા. ચરણુ નમીનઘે અભુન જોઠ્યા.

પ્રથમે તા પરિહ કમ્યુ, સારજુધર સમરિઆ, ચમ્બુ. ૮

અગ્નિ-વરણુનઘે આરાધ્યા; સર્વે સુર-સુરપતિ સાધ્યા.

પ્રણામ આ પ્રત્યક્ષ દેવ ધીમ્ય-આદિ સવિ અવશ્યમેવ. ૯

સખાહ-ટોપિ અર્જુ સન્નિહિ; લાયા બીડ્યા, લલુ લજિહ.

અનઘે આસુધ મોડરા-વીસ. અતિ દીપતઘે આધ્યું ઈશિ. ૧૦

ભોજડી ચરણુ ચમકઘ. પાગ મુકતા ધરણિ ક્રમકઘ.

પાણિ ધનુષ ધરિહિં ધીરિ. જાણિ, ‘ જલુ છું સામર-તીરિ.’ ૧૧

અતિ હાકે હબકી જાહિહ, જાણ્યું, ‘ નવાતકવચી રહિહ’

‘ મારિ, મારિ,’ તે મુખયુ લવિહ. તવ હાથ ભાયઘ ફેરવિહ. ૧૨

‘ પાશપતાકા હાવિ કાડું. નવાતકવચી હાવિ પાડું.’

જનમેજે જોડ્યા વાણી, કુહુ, ઋપિશુ’ કમણા આણી. ૧૩

તિહા અભુનનઘે રથ ફણુ અશ્વ-સારથિ-સન્બુણુ.

કુહુ, આ રથ કુણુ ઊપરિ બાઠુ ? ચણુર સારથિ કવણુ બાઠુ ? ૧૪

રથ અવની, રેવન્ત રેણ. ચવઘ ચાલવણુ રેણ.

મેરુ-વિન્ધ્યાચલ ગિહ મેરિ, જાણીઘે ચક્ર તણી પદરિ. ૧૫

જે પૃથ્વી પૂઠે જગ્યા વાસ, તે રથિ, ત્રવેણી વાણી રાશિ.

કોદણક વૃક્ષ, નાડી નાગ, પર્વત પદરિ ધરિહ પાંચ. ૧૬

નેત્ર સારથિ, મન ગચિ, ફરી વલઘ આરિ પાસિ.

વીરિ આસન વાસ્થું જિવારઘે, મનિ સકુંડા બાધી ચ્યુરઘ. ૧૭

અતિ અમર્ષ અન્તરિ આણી, મારજવ-ગુણુ જોયુ તાણી.
 શર આસન બિપરિ માંડ્યું. ધરણી-ધરે તવ ધીરજ હાંડ્યું. ૧૮
 દેવારા થકા કમ્પ્યા ઈશ. સુદ્યોત્તમાણા સુર-ધીશ.
 હન્દ્ર ધણું મનિ આવટિહિ, જાણ્યું, 'કો નવાતકવથી પ્રગટિહિ! ૧૯
 તેણુછ અર્જુનનછ લીધુ ઘેરી; ભૂતલિ જૂઠ માંડ્યું ફેરી!' ૨૦
 ભય પામિહિ જહા લારી, જલસયલિ જો કો દેહધારી. ૨૦
 ખસખસ્યા સાતે સમુદ્ર, ચક્રવલિઆ તારા-ચન્દ્ર.
 લક્ષ્યદિઆ રવિના ઘોડા, હમમગિઆ પર્વત પોડા. ૨૧
 રવિ વાદજ માંહિ ઉઝમ્પાછ, અખર અતિ કાલું થાઈ.
 મારત અતિ મન્દા વાઈ, 'રાખિ, રાખિ, ઓ રામ્બુરાઈ!' ૨૨
 અન્તરિ સર્વ આખ્યા દેવ, સહસ્ર અકંચાણી અવરથમેવ.
 મુખિ જ્યુધિષ્ઠિર બોલ્યા જૂપ, "અર્જુનજી! સંવર ૩૫. ૨૩
 આના! તઈ મારયા દૈત્ય, તે સત્ય સત્ય માન્યું સસ.
 વીરા! મઈ તિવારછ જાણ્યું, જિવારછ તઈ કવણ તાણ્યું." ૨૪
 રૂઝા અતિ નાચછ તૃત્ય, માન્ધર્વ ગુણુ માઈ સવિ રીતિ.
 અતિ મધુરાં વાજિત્ર વાજિ, જાણ્યું, 'અર્જુન કોધ થાઈ ત્યાજ.' ૨૫
 મારત અતિ ગ્રેચા મોદ, સ્વાવછ અતિ ધણુ આમોદ.
 પશ્ચિ કોધ આગલિ કો નવિ જાછ, મનિ વિમાર્યું સુરરાઈ. ૨૬
 જહામુત અગ્રે કીધુ. આશીર્વચન ઋષિજીઈ દીધું.
 'અરે અર્જુન! સામણુ, જૂપ! એ કવણ કારણિ ધરવું ૩૫? ૨૭
 કવણિ છુઠ લાયુ લામુ? કવણુ શત્રુ પ્રગટ્યુ સાદમુ?
 શાની પુરુષ! તઈ નવિ જાણ્યું? વેત્તાવિજુ શર ચે તાણ્યું? ૨૮
 ઈશ-અર્ચ એ કહીઈ, જાપ! અકલ થાઈ છુ દુષ્ટ પાપ.
 જિમલિમ તે શર એકાન્તિ કાદુ. એકુ ચં માંડિહિ આડુ. ૨૯
 શર આમનયું જિનાર. પાચપતાકા પદ્મ વાર.
 જલ-રચલિ જીવ રહ્યા કમ્પી; અઝમાર રહ્યા હિઝમ્પી. ૩૦

પ્રાણની પીડા ટાણુ. પ્રત્યઞ્ચા પાછી વાણુ.

ખાણુ પહરું ભાયછ ઘાણુ. અઘનઈ એ માગ્યું આણુ. ૩૧

એહનું કામ આગલિ પડસિ. દુન્યોધન નરપતિ નડસિ.

શિરિ શત્રુ છછ અતિ મોટા, ભીષમ-દ્રોણ-કરણ-કોટા." ૩૨

(પછિ) હસિનવદનિ જ્ઞેયું સાહ્યું; ક્રોધ તિજ પછિ શિર નામ્યું.

"ઋષિજી ! સાંભલીઈ વાણી. સહજિ શર જ્ઞેયું તાણી. ૩૩

અગતશત્રુઈ લીધુ આડુ. કલ્હ, 'સ્વરૂપ મુહુનઈ દેખાડુ.'

શા માટઈ શરૂં આણુ. તમ્બો વડા. પ્રભુ ! હું નાહનુ.' ૩૪

'તુહુનઈ ઘટછ ધમ,' કહછ ઋષિ; 'કીરતિ કિમ કહીછ મુખિ ?'

પુષ્પવૃષ્ટિ કરી વસ્ત્રા. સુરમુનિ સવિ સ્થાનકિ પસ્ત્રા. ૩૫

મિલી બહા પાંચે વીર. અર્જુનનઈ કહછ ધર્મધીર,

"તું વંશ માહિ ભલિ અવતરયુ. કુલ બધું કૃતારથ કરયું. ૩૬

કૃન્તાકૃષ્ણે તમ્બો રથા, તુ પાણવ સધલછ જાણિઆ.

પ્રથમિ સખા સારિકૃપાણિ. નરનારાયણુ સઘલછ જાણિ. ૩૭

આદિઈ ખાણવ વન બાહ્યું; અગ્નિ-અજરણુ તઈ ટાહ્યું.

જૂથ કરી જીત્યા ત્રિપુરારિ; આપ્યું અસ્ત્ર તુહુનઈ જોકાર. ૩૮

વરણુ, ધર્મ, ધનદ મિલિઆ. કિહિ આતા 'એત્વા કૃણુ બલિઆ ?'

સ્વદેહે સ્વર્ગિ ગયુ, ભાષ 'કૃપા કરી તુહુનઈ સુરરાઈ. ૩૯

પદરિ પદરિની વિદ્યા પામિછ. ગુરુ-દક્ષિણા માહિ દુઃખ વામ્યુ.

સીમુખિ જસ ગાન્ધર્વ બેલછ. કવણુ કહીછ તાહરછ તોલિ ?" ૪૦

બોલ્યા તિહા જનમેજે રાઠ, કુહુ મુહુનઈ, વેશમ્પાધ !

જે જે પૂજ્યું રાજા ધર્મ, તે અર્જુનને કલ્હ અનુકર્મિ ? ૪૧

તિહારપૂઠિ મુહુનઈ કુહુ માંડી, કિમ ગન્ધમાદન ગયા છાડી.

કવણુ પનિય તે પરવરિઆ ? કવણુ સ્થાનકિ જૈ દરિઆ ? ૪૨

બોલ્યા તિહા જનમેજે રાઠ, કુહુ મુહુનઈ, વેશમ્પાધ !

સાંભલત્રા મુહુનઈ છછ કોડ. પૂજછ જૂપતિ નિજ કર જ્ઞેણિ. ૪૩

કર્ણુ ૮૫ ચૂ—રાગ ભૂપાલ

- વૈશમ્પાયન વાણી વદ્ય, જે કહ્યું કયા તે ગણિ ગિદ્ય.
અર્ણુન ભણી આપ્યા જેટલું, શોકમમ્મ વ મિલિ તેટલું. ૧
- સવિ ભાત ભાવજ બેટિઆ, કદી વિપત્તિ જે વન વેટિઆ
અર્ણુનિ માહી કદી સવિ કયા, ગ્વામ ગયા આપ્યા સર્વથા ૨
- અન્થોઅન્થિ કદી વાન્તા અર્ણુન મિત્ત ટથા ઉરતા
અન્તરિયા વાગા વ ગિત્ત સદસ-અન્થરથ રાનજન્તિ ૩
- તે ડાપગિ બદા સુખમ, કન્દર્પ મારિ કયા મુલ્યમ
દૂર થકે દીકું મુર-કન્દ અતિ આદરથ બિંદુ નરેન્દ્ર ૪
- મીતવન આપ્યા કાણુ માત્રિ કુન્તાપુન પડયા જે પામ
અતિ કામવ તા આમન-દર્ભ તે ડાપગિ મેલ્યુ મૂમચર્મ ૫
- તિહા બદમાગિહિ મુગ તણુ ભૂપ, અર્ચિન નાના ગન્ધિ અનૂપ
તન-મન-ધન સમર્થુ બાણિ સ્તુતિ દન્ધ જ્ઞેયીનઇ પાણિ ૬
- વાસન વનના બોન્થા વાણિ, “ અરે પાણુવો ! છછ કયાણુ ? ”
“ તણ કૃપાઇ આજ વિસેન, મે નવિ છૂટછ કર્મની રેન ” ૭
- ઇન્દ્ર કદ્ય, “ તમ્બો એમ કરુ, કામ્યકે વનિ પાછા પગર
નિહા આશ્રમ કરી રહુ સવિ બદ વર્ અગિઆગ તણી ચે સન્ધિ ૮
- હજી બિ વગમ વિપત્તિ વેદ્ય ગણિ પાછ તવ પામમ્મ
રહુ લજાગ દન ત્યાજગિ કૃપા-કૃપાઇ કુશની હથ ” ૯
- દેછ શીખ ઇન્દ્ર તા વધ્યા મન્ન ગ્યેવા પાને પલ્યા
એકાન્ત ન્યાનકિ બદા જે કીમએનિ તથ વાણી કદી ૧૦
- “ સિદિદેવ ! નિકુન ! મુલ, અર્ણુન ! આપણિ જેઠી કામ્યકે વનિ,
તિહાથી લેકથિ સવતુ બેદ, દુર્જન કેર કરેવા છેદ ૧૧
- વર્ અગિઆગ તણી ચે જામ પામઇ છછ હગિતાપુર ગામ
તિવાયા લવી ! મગ-પદસાગ તે માટઇ છકુ આ દાહ ૧૨

આપણિનઇ કાદી વનવાસ, ભોમિ ભોગવઇ આરે પાસિં. ૧૩
 કણ્ડાલુ નથી શિરિ કોઇ. અતિ અભિમાન કરઇ છઇ સોઈ. ૧૩
 એ જાણુઇ, ‘કહીં પાણ્ડવ રડવડઇ. કો વાઘ-સિંહનઇ મોઢઇ ચડઇ.
 મૂઆ; શીટા; નથી જીવતા.’ તે માટઇ ચૈ રહીઇ છતા. ૧૪
 તેહ કણ્ડ, તે દુન્યોધન, તેહ ચક્રુનિ, તે દુઃશાસન.
 દુષ્ટચતુષ્ટય ચડશિ હાથિ. આગલિથી શી કહીઇ વાત ? ૧૫
 ઘણા દિવસના છઇ અજાર. કૌરવકુલ વાલું સર્જાર.
 અરણિ માંહિ જિજાલું ગદા. રાખઇ શિન કુરુરાઇ તદા ? ૧૬
 આવી ધર્મનઇ પૂછઇ ભાત, “જુ રાજા ! રુચઇ તજ વાત,
 આપણિ જૈઇ કામ્યક વનિ. ધન તણું ધમ છઇ વચન.” ૧૭
 “શીઘ્ર કરુ,” કહી જિજા ધર્મ, આવી ઋષિ કેરઇ આશ્રમિ;
 કર જોડી બોલ્યા સતિવન્ત, “દીનિઇ આચા; પશીઇ પનિ. ૧૮
 અમ્યેા જાણુઇ આશ્રમિ સુખી થવા. અજા જિપરિ બહુ કીધી મયા.
 ઘણી રાઉ સ્વામ્યા મુઝ વીર. તાત તણી પિરિ દીધી ધીર. ૧૯
 વિરહ ટલિઉ, મિલિઉ અભુજન; તજ કૃપાઇ તે, ઋષિજન !”
 અરણિ લાગવા પાસઇ ગયા, બોલ્યા મહન્ત આણી દયા, ૨૦
 “ધર્મપુત્ર ! મનિ રાખે ધીર. તાહરઇ અભુજન સરખા વીર.
 જોહનુ જશ જાણુઇ ત્રૈલોકિ. શા માટઇ મનિ આણુ છુ શોક ? ૨૧
 ઘોષુ મનિ મ ધરશુ કશુ; જિહા જશુ તિહા જશ પામશુ.”
 દેઇ અભિષેક નઇ બોલઇ વાણિ, “અરે પાણ્ડવો ! હશિ કલ્યાણુ.” ૨૨
 દુપદ તણી તનયા ગિયરી, “કુહુ, ઋષિજી ! મુહનઇ કરણા કરી.”
 “શું કહીઇ તુહનઇ, દીકરી ? પતિ પૂઠે હોડે પરવરી. ૨૩
 સત્યશિરોમણિ રવિદેવ-સાખિ, સવિ પૂગ ચાશિ અલિલાખ.”
 અરિષ્ટદાણુ કહિં શીખજ કરી, “આણુ જૈઇ અલકાપુરી.” ૨૪
 પરઠ કરીનઇ પાંચે પલ્યા; કુબેરનાં ગૃહ જોવા વલ્યા.
 શિવજનાં જોતાં સ્વસ્થાન, મણિમે મન્દિર પરમ-નિધાન. ૨૫

હીરા-રતન તણી બહુ જ્યોતિ. જાણ્યું સૂરજ કોટિ-ઉઘોત.
સ્ફટિક મણિ-પીરોળ ચાપ. દુમ માહિ માઢી છંદ જાપ. ૨૧

પાસછં પરદવિઆ પુખરાજ. નીલમણિ માંડ્યા જોઇ લાગ.
નાનાચિત્ર લખ્યાં જહુ ભાતિ. પદ્મી પરદવિઆ બહુ જાતિ. ૨૭

મરકત મણિના તોરણ વધી, મુક્તાકલ માંહિ આપ્યા મિલી.
ગોખ જુગતિ જડ્યા જાલિઆ, મુહુત, અદારી નઈ માલિઆ. ૨૮

કનક-કલશ અથે શોભતા; તે દેખી તરણિ યુભતા.
વાવી, કૂપ અનંદ આરામ, પૌલસ્ત્યપુત્રિ-રમવાના ઠામ. ૨૯

ભરપાં સરોવર જલ ગમ્ભીર. નાના પદ્મી બહુલ તીરિ.
સહસ્ર પક્ષના કમલ વિશાલ. મોઢા મધુપ અનંદ મરાલ. ૩૦

વન, વાઢી, સુમનસ, ફલ, વૃક્ષ, હસ્તિનાપુરપતિ પામ્યા હર્ષ.
અર્જુને' મુખિ કીધી અડગલી, 'સ્વર્ગપદે આ કલા ભલી.' ૩૧

ચુલ્લુ કુણિ નિહાળુ ગિરિ વલી. પ્રાચીના સહનંદ કીધી મિલી.
'કિમ મોહુ ન કહીછ ગિરિરાજ ? દુઝ શરણાગતિ' શીધાં કાજ. ૩૨

શોકવન્ત તણુ શોકજ દલ્યુ. અર્જુન સ્વર્ગિ ગયુ તે મિલ્યુ.
જે આવછ તાદરછ આસરછ, અહનંદ કૂપા કીધી, તિમ કરછ. ૩૩

અહ જોડવા તે ચાલ્યો સુખી. મિલ્યો વર નંદ દલ્યો દખી.
અનેક પુષ્પ, મુક્તાકલ ધણુ. ચૂઆ-ચૂદનનાં છંદણુ.' ૩૪

વિધાવિધિ કીધા નમસ્કાર. પન્થે પલવા કરછ વિચાર,
'માઢી ઉતરવી છંદ ધણી. ગદોરગછ સમર તજા ભણી.' ૩૫

સમરન્તા આન્યુ તેણી પાર. પૂંદે રાક્ષસનુ નહીં પાર.
આવીનંદ તવ કરિછ પ્રણામ, "શી આચા દિઉ છુ, મુઝ સ્વામિ?" ૩૬

૮. આજગરપર્વ—

કેટલું ૮૬ મું—રાગ એજ

ગોરાગગલ ધમ મોલિઉ વાત, “ શી આચા કહું છું અહા, તાન ?”
 વયતા અવનીપતિ ઊચરયા, “ આગઇ તહા માટઇ ઊગચા. ૧
 તે માટઇ કહું છું,” કિહિ ધર્મ, “ મૂકુ જઇ બદરિકા—આશ્રમિ.
 પછઇ ૫-૫ છઇ પાધરુ. છેલ્લું આ સિદ્ધિજી આહા કરુ.” ૨
 વજનું ગણમ ધણી પિરિ કહઇ, “ તન-મન સર્વ તહાકં ઇઇ.
 એથી આદરું શ આદર ? પ્રાણુ જતલ નવિ પાછું કરું.” ૩
 પીઠે જિપરિ બધમારયા પાચ રાક્ષસ કિહિ, “ નહીં આવઇ આચિ.”
 શ્રીધર દૂતા જે બહુ, એક એક જિપરિ વાદન મહ. ૪
 ઉતપતિઆ લેઇ આકાશિ. જાતા દીકા ગિરિ કૈલાશિ.
 ન્યક્ષ બોલઇ ઇઇ જેજેકાર, દૂરિ થકા કીધા નમસ્કાર. ૫
 “ ગિરિ—ગુફા નઇ સરોવર નહી, ” કિહિ રાજા, “ જ્ને-ચો, દ્રોપદી ”
 અનેક ગૃહ, વનજીક વિશાલ. સાવજ પદો બહુ વિકગય. ૬
 દૂર થકી દીકું ગઇ ધર્મિ વૃષપર્વા [મુનિ] તજી આશ્રમ
 આવી ઊતરયા તે તખેવ વિવિધ પછરિ તિહા કીધી સેવ. ૭
 વૃષપર્વા તા બોલ્યા વાણિ, “ અરે પારુવો ’ ઇઇ કલ્યાણુ !”
 “ તહા કૃપાઇ આજ વિશેય. કેા નવિ છૂટઇ કર્મની રેય.” ૮
 એક રાતિ વિશ્રામજ રહ્યા, પ્રાતમમઇ વલી સર્જી થવા
 ગોરાગગલ તવ આવી ગહુ. બધકા જૂપતિ, વાદન યયુ. ૯
 ભીમસેન પગવટે પલઇ; આગલિ પાછલિ આવી ત્રિવઇ.
 બદરિકાશ્રમિ આવિઆ; એક માસ ગિરિ ચે ગહા. ૧૦
 અરુણોદયિ એહવું આદરઇ. નિવકર્મ, કર્મ-તર કરઇ.
 ત્રિવિધ પિરિ ત્રિધિ-અતિ ધણી, પૂજા કરઇ નારાયણુ તણી. ૧૧
 બ્રહ્મસભા બધસાઇ અતિ ધણી, કયા કહઇ કેગવજી તણી.
 વૈશમ્પાયન કિહિ, સુણિ, રાષ્ટ્ર ! અહોરાત્ર આનન્દ અતિ થાઇ. ૧૨

એક માસ તિહાં રહ્યા નરેશ. આપ્યા રાઈ બાહ્રિનઈ દેશિ.
તેણી પાણ્ડવ આપ્યા બાહ્રિયા. વિનિ કરી નગરીઈ આણિયા. ૧૩

ભક્ષભોજન, ભૂષણ અલકુરણ, દેઈ પ્રદક્ષિણ લાગુ ચરણિ,
“ મહા ભાગ્ય માહું છઈ આજ. અર્જુન-ધર્મ-સીમ મુઝ સાજિ.” ૧૪

પાંચ દિવસ તિહાં રહ્યા અશ્વમેવ. નિતિ નિતિ નૌતન કીધી સેવ.
તેણી અનેક રથ આપ્યા સાર. રથ જીપરિ આપ્યા બૂપાસ. ૧૫

ગદાંગજ સમરણ બૂપાસિ. આવી જીજુ રહ્યુ તતકાસિ.

“ વેગે તમ્હે વહુ, કુમાર ! સમરે તિહારઈ કરજ્યો સાર.” ૧૬

ચરણિ નમી વસિહ તતકાસિ. સાંભણિ, જનમેજે બૂપાસ !

પન્થે પતના દિન બહુ યથા; કુલ્લપટ પર્વનિ આવી રહ્યા. ૧૭

.....પાસઈ રસ્થાન. રમ્ય રથાનકે દીડાં સગાનિ.

આસન વાલી રહ્યા સવિ બન્ધુ, વર્ષ અગિઆર તણી યૈ સન્ધિ. ૧૮

પૂછઈ બૂપતિ કરી પ્રણામ, વૈશમ્પાયનનઈ શિર નામિ.

હા, રાજ ! સમ્ભલાવું છુંનઈ. વાર અવસર પૂછ્યું મુકુંનઈ. ૧૯

બોલ્યા વૈશમ્પાયન મુનિ, તે દિવ્ય ભોમિ છઈ ગન્ધમાદન.

અનેક રાજ આગઈ હવા, તેણી લ્યઈ કરયા અજિનવા. ૨૦

શમ્બુ કેરુ મુન કાર્તિકે સ્વામિ; તેણી નૈ કરિહ વિશ્રામ.

અશ્વરે તણુ કીધુ આરમ્ભ; યજ્ઞશાલામા રોપિહ સ્તમ્ભ. ૨૧

વૈશાખ એડ્યું કાર્તિકે નામ, ... પુષ્પ અગિધાન.

વૈશાખ.....મોહુ કહ્યુ, મુણી રાઈ રજિઆયનિ થયુ. ૨૨

એક વાર મૃગયા ગયુ ભીમ. બહુ પ્રાકમથી જિગડી સીમ.

મેંદા, મહિય અનઈ માતર્જ, વાધ, મિદ્ધે અનઈ કોરજ. ૨૩

સમજાં, સાગર અનઈ સિઆવ, રીંછ, રોઝ વનચર વિકરાલ.

ભીમસેન તે પૂડે ધાઈ, મારઈ ગદા પાડી પડ્યાઈ. ૨૪

મહા તીવ વડી મેલ્લઈ બાણ, પન્થ વન પડિઆં મન્થાણિ.

દીનતાં એ આવઈ દડી, યડ્યાં ઝાડ પડઈ કડકડી. ૨૫

એહવી મૃગયા કરતુ જાઇ, ગર્વર એક ઊભું વેન માહિ.

અનગર-એનિ ભુજ્જમ પ્રીઠ. દેખી થે રહ્યુ દિમ્બદ. ૨૬

નીલ પીત દેહ કેરુ રૂં. જાણિયો ચિત્ર લેખ્યુ સવિ અર્જિ.

રક્ત રેખ મહા ઝાઝૂવમાન, જાણિયો ત્રાળા-વીજ સમાનિ. ૨૭

વજ્રધારા સરખી તા ડાહિ મુખ વિગિ તા મહા ફુંફુંઆડિ.

મુખ-વિકાસ કેનીનય રહ્યુ જાણિયો ગર્વર, અનગર નવિ લહ્યુ. ૨૮

ભીમસેન તિહા ચાલી ગયુ. અડ્ડે ઝૂડ ભરાવી મ્હુ

વિપધર વીટાણુ તનિ ઘાડ. ભીમનિ લોડણુ આપ્યા બહુ ગાદ. ૨૯

દો ઉપાયિ નવિ સકય દાહિ; ભીમના બૂકુ કીધા હાડ.

x x x x x x x x ૩૦

આકરમણિ દરય તે સમય પાછુ પૂછ નવિ ચાઇ કિમહિ.

‘મય પોઠા મયમલ વશિ કગ્યા. વાધ સિર્જના દર્પજ હરયા. ૩૧

પગ-પડઠન્દે પર્વત ચત્યા હાકે દાનવ-દલ ખવલત્યા

કવણુમાત્ર અનગર મુઝ ગ્રહી, જિહ્વાળી દૈવ રૂઠા હુઝ. ૩૨

કર્મભોગ નવિ છૂટય કોઇ, વીનવિહિ નવિ છડય કોઇ.

‘મન્દિયકર્મ’ કદાચિત દરય, કર્મરેખ કુણુ પાછી કરય?’ ૩૩

વધી શરિ મનિ ધગી ધીર, વિપધર પ્રત્યે બોલિહિ વીર,

‘અરે ભાઇ’ તુહનય નવિ વટય. કિહિ મુહનય શા માટય કટય? ૩૪

વારંવાર હ તુહનય સ્તવૂ. પશુ પૂર્ણીની પછરિ લહ

માનવ મારયાત્ર કહ પાપ અનગર ‘ભુનય વિમાસી આપિ.’ ૩૫

વયતૂ એમ કહય હય સાપ, ‘ભૂખ્યાનય નવિ બેદય પાપ.

વિશ્વમ્ભર એ ગિરુદ દયાલ, કીર્ણિય ગ્રાણી માત્ર-પ્રતિપાલ. ૩૬

વિહિ સવિના આહારવિહાર, બ્રહ્મા [લિહિ સવિકોની માગ].”

વયતૂ નાગ કરય વીનવી, ‘હાવિ અન્ન તાણુ છૂ આરથી. ૩૭

મૂરખ! મનિ વિમાસી બોય, મુખિ આવ્યુ લક્ષ મૂકય કોઇ?

વધી વયતૂં મ કિહિયિ મુહનય, છવતૂ નવિ જવા દજી તુહનય.” ૩૮

કેડવું ૮૭ મું-રાગ સામેરી

- લાલુ મનિ મોહુ રહ્યુ, “ મિત્થા નહોં મુઝ વીર.
આંહિથી કુણુ સાચિ કાઢવીછ, અજગરિ અલૂં સરીર ઈ” ૧
- કુન્તા માદરી માવડી દુર્ગલ યઈ અનાય.
પ્રાણુ તતખણુ છાડિયિ, જિહારઇ જાણુયિ વાત. ૨
- હસ્તિનાપુર તણુ રાજિઉ થાયિ અતિ રહિઆતિ.
તે પાપીના પાસા પડા નઇ કુટયિ બિહુ હાય. ૩
- એણુઇ ચીર કાઢ્યા ચુપટિ; તે રહી ચિતમાં ચોંક.
મુકુનઇ દેહ પડ્યાનું કુઃખ નથી, પણિ રહ્યુ મનમાં શોક. ૪
- રણુભોમિમાં નવિ આખડ્યુ, તે રહી અન્તરિ આજિ.
કટકા કરી નવિ આપિઆ, દસ દિગપાલનઇ ભાગ. ૫
- શોણિત ન ધીધૂં ઘૂંટડઇ, કુબ્જ કરીનઇ પાગ.
કર નવિ કાઢ્યા સમુદા તે કુશાસના દાય. ૬
- નવિ શોણિત નિર્વહઇ જિહાં હસ્તિનાપુરની સીમ.
જગત એહૂં જાણુતું, ‘ રણિ અતિ બડિઉ ભીમ.’ ૭
- મનોરથ મન માહિ રહ્યુ, તે રહી અન્તરિ દાજિ.
દૂપ કરી બંદિડી તે વિસમી દૂપજ-માજ. ” / ૮
- નાગ કહઇ, “ તું કવણુ છઇ ? તઇ કરચા બહુ વિલાપ.
હીસઇ છઇ ધણું કુઃખ-ભરયુ. તે કુકુ મુકુનઇ આપિ.” ૯
- “ સોમવંશી રાઇ સિરોમણિ, કીરવકુલિ ઉત્પન,
પાંચ પાણ્ડવ પ્રસિદ્ધ કહીઇ, અમ્યો પાણ્ડુના તન. ૧૦
- વુ જાત માહુ જ્યુધિષ્ઠિર. એ ધર્મનુ અવતાર.
પિત્રાઇઇ અમ્યો પરબન્યા; કાઢ્યા વન મુઝારિ. ૧૧
- જલભેદિ ઘૂત રમાડિઆ, વનિ પુલાબ્યા વર્ષ બાર.
તીરથ-અજગદન કરી-નઇ આવિઆ આખુઠ દારિ. ૧૨

- અવધિ તુ પૂરી ચર્ષ, પુઃ ભણી કરતા પ્રયાણ.
 વિધન તુ વિચિત્રા કરુ છુ. તમ્યો અહીં રાખ્યા પ્રાણ. ૧૩
- એક સન્દેશ મુઝ ભાષનઈ કુહુ, પછઈ કરન્થો ગ્રામ.
 મણિધર મોહનં વશિ કરચા, પણિ નવિ આત્મ તુઝ પાસિ. ૧૪
- કવણુ કારણુ? કુહુ મુહુનઈ. વદનિ બોલુ વાચિ.”
 વિપધર વલતૂં બોલિઉ, “સાણલિનઈ, ભડ! સાચ. ૧૫
- અરે પૂર્વજ હ તા તહારુ. નિર્ધોષ માહુ નામ
 અગસ્ત્ય ઋષિના રાપચી હ’ પડિઉ આણુછ દામિ. ૧૬
- અગસ્ત્ય નઈ વહી અડિરા મઈ તુ કરચા વાહન.
 તે જાપરિ બાધકુ હ ચઢી અતિ આણી અભિમાન. ૧૭
- ખેદ કરમ મઈ ખેડિઆ મુઝ ગમમદતુ દર્પ.
 કાપ કરી કાપ બોલિઆ, ‘તૂં ચોનિ પામે સર્પ.’ ૧૮
- તિહાગઈ ઋષિજી પૂઝિઆ, ‘માહુ અતુગદ કાનિ.’
 ધર્મપુત્ર ભુધિધિર આવગિ એ વન માહિ વસીનિ. ૧૯
- તેહુનુ બાત મૃગયા આવશિ. તૂ અહી રાખે તન.
 મૂકાવવાનઈ આવશિ તિહા ભુધિધિર ગજન. ૨૦
- તેહુના દર્શન થકી મૂકાશુ સાબડુનઈ તમ્યો, ભૂપ!
 અહરશાપજ છૂટશુ; પાછુ પામશુ રૂપ’ ૨૧
- તે માટઈ મુઝ જન-વાચા. સાબલુ, રે વીર!
 ભુધિધિરના માન માટઈ અભૂ તહા શરીર ૨૨
- મુનિ પુનરપિ પૂછના થયુ મુઝ સત્કા?’
 વચન સુણી જામ દશયુ, ‘હરિઈ જિગારચા આ વાર.” ૨૩
- એ કયા રહી એટલઈ. કહઈ વૈશંપાયન રાષ,
 ભુધિધિર બાધા હતા તિહા શુકન ચા ચા યાષ? ૨૪
- કાગ-ભૌવ કનકવઈ. ચિવા હિવૂક સાહુમ્ રોષ,
 રશિમવન્તથૂં રુધિર ઝગઈ. દીસઈ દામણૂં સવિ કોષ. ૨૫

ચ્યહુ પાગા ચ્યારિ મિલી બદલા, સોસગ બિમ બાણ
 વામ અર્જુનને પાસે રૂકે, ગદગદ કષ્ટ નિગ્વાણ. ૨૬
 “ એ ચિદ્ર સધના ચિન્તાના, ’ અર્જુનનંદ કિદિ રાધ,
 એક વાર આગળ મમ ચયુ પણિ તમ્બો નુહતા આદિ ” ૨૭
 દ્રૌપદીનંદ તેડાવિઆ પૂછે બુધિષ્ઠિ રાધ,
 “ બીમસેન નિ નથી દોગણ ? ચ ગયુ હા મૃગયાધ ? ” ૨૮
 તેણે સમજે કાઠગીનંદ, રાધ ચાન્યા વનિ
 દ્રૌપદીની ગદા અર્થે મૂકે વીર અર્જુન ૨૯
 નરીશ્વરનંદ પાસે મૂક્યા નિકુલ-મિદિદે વીર
 ધૌમ્ય નંદીનંદ સાથે તેની જોવાના ધર્મ ધીર ૩૦

હિંચકુ

આત્મા ધર્મ ધીર રે વન વિરધ શોધ તા કનંધ રે
 ‘ માદુર જા-જોદર દિહા હસિ ? મમ મન માદિ શોધરધ રે ૩૧
 ૨૬

કહવું ૮૮ મુ—નગ એજ

બીમસેનનંદ સોધવા નીમગ્યા ધર્મ તેણી વાર
 પોદા પગના બડ તમા દીધ બોમિ મુગાગિ ૧
 “ માદુર બલિ મા રે ! મિદા કા હુદનંદ સોધિ ?
 આગ વગમ વન વેઠિઆ તૂ ગાયે બલિઉ જોધ.
 બાન્ધવ બલિઆ રે ! મુવ ૨
 એક વૃક્ષ આ માવજ પડિઆ ફૂટ તિથિ ગાડી સીમ ”
 જોતા જોતા આરિઆ જિદા દરુડે પડિઉ બીમ. બાન્ધવ ૩
 જુદા તુ વિરધ રાટાણ અદ ૧૩ અવિ અર્જુ
 ચપણ વડજ કાંધ નવિ ચાધ દીક મર્મ તણ સદે બાન્ધવ ૪

- અજગરનંદ્રે પૂછ્યું અવનીપતિ, “ સાંભલિ, ભાઈ ! વાત.
 શું વીરે તહનંદ્રે દુઃખ દીધું, સાણુ માહરુ બ્રાત ? ” બાન્ધવ. ૫
- કહ્યું, “ તું મુકિ, મણિધર, અનંદ્રે બીજી આપું આહાર.”
- “ આહારું લક્ષ મુખિયા કિમ મૂકું ? શું કહ્યું વારોવાર ? ” બાન્ધવ. ૬
- “ અજગર-યોનિ તમ્બો દીસુ છુ. મુખિયા તુ બોલુ વાચ.
 એ આશ્રિત્ય મહનંદ્રે અદકે. સાભલુ, ભાઈ ! સાચ.” બાન્ધવ. ૭
- “ સોમવંશી રાઈ શિરોમણિ હું તુ નામિ નિર્ધેખ.
 અંબર માટે ઇન્દ્રનંદ્રે જિત્યુ. જઈ બધુ સુરલોકિ.” બાન્ધવ. ૮
- “ વૃત્રાસુર મારિઉ જૈ ઇન્દ્રે, હતા બધી સુરરાઈ.
 બાસન છાડી ગયુ સરોવરિ. તન કૃષ્ણ થયુ સુરરાઈ.” બાન્ધવ. ૯
- “ માન સરોવરના જલ માહિ, રહુ કાલ અનેક.
 મૂત્ર રાજિ જાણી સુર સધલઈ, દીધુ મહનંદ્રે અભિષેક.” બા. ૧૦
- “ ઇન્દ્રાણીનંદ્રે તેડી કહ્યું, ‘ તું મૂઝાઈ કરિ સમ્ભોગ.’”
- “ સ્વામી ! એહ તુ ઘટતું ન દીસઈ. હજી ઇન્દ્ર જઈ આરોગ્ય.”
 બાન્ધવ. ૧૧
- “ ઇન્દ્રાસનિ તા જે કો બધમઈ, તેહની અબલા ઘટમાન.
 ગુરુ બૃહસ્પતિનંદ્રે પૂજી આવી. તિહા કીધું વિમાન.” બાન્ધવ. ૧૨
- “ આદિ-મધિ તા એહ જોશુ, તરિઆ કોની નહીં થાઈ.
 બાસન તેણુ બધસી આવ્યુ તુ થયુ સુર તણુ રાઈ.” બાન્ધવ. ૧૩
- “ પછઈ સહસ્ર વિપ્રશિબિકાઈ જોતરવા. તેહમા અગસ્ત્ય આદિ મુનિ.
 સર્પ, સર્પે કહીનંદ્રે ચલાવઈ. ઇમ બોલઈ જઈ રાજજ ” બાન્ધવ. ૧૪
- “ અરે દુષ્ટ મૂખ ! તું સર્પે વદઈ જઈ, તુ પામે તેહની યોનિ.’
 ‘ સ્વામી ! છૂટવાની વીનતી ? ’ વયતા બોલ્યા મુનિ,” બાન્ધવ. ૧૫
- “ ધર્મપુત્ર તા રાઈ ન્યુધિધિર [આવશિ] આ વનિ શૂપ.
 દર્શનથી સર્પ-યોનિ મૂકાશિ, પછઈ પામશુ રૂપ.” બાન્ધવ. ૧૬

“તેહ માટઈ તહનઈ પૂછું છું. જ્યુધિષ્ઠિરે તે તૂં ?

કદાચિત જુ ચાઇ અનુબદ્ધ !” “હાસ્વામી ! તે હું.” આન્ધવ. ૧૭

“અનેકે ધર્મ કહ્યા વિસ્તારી, એ વર્ણવર્ણજ અચારિ.

જે જેહનાં સાધનથી પડસિ, તેહનઈ દુર્ગતિનુ અધિકાર.” આ. ૧૮

“અતિ અભિમાન થકી હું પડિઉં. વૈભવ તેહ વિનાશ.

રાજમદ્યથી કાંઈ નવિ જાણ્યું. પડવું મહા દુઃખ-પાસિ.” આ. ૧૯

“કૃતકર્મ તુ તઈ મૂક્યાં કરી તીરથ અનેક.

બ્રહ્મશાપનુંદુર્ગતિ હું છટ્યુ તુઝ દર્શન-પુણ્ય-વિશેષિ.” આ. ૨૦

“સત્ય આગણિ સાધન નવિ મોડાઇ. સાધન તે સતિ કર્મ.

ક્ષમા, દયા જેહના દેહમા, તેહનઈ સકલ પદારથ ધર્મ.” આ. ૨૧

“અનેકે જ્યસ મઈ પ્રુણ કીધાં; તોહે ન છૂટિઉં કર્મ.

તે હું દર્શનથી મૂકાણુ. ધન્ય, ધન્ય, રે ધર્મ !” આન્ધવ. ૨૨

અન્યોઅન્યે વાત કરન્તાં એહ તુ અજગર-રૂપ,

વીંટાઇનઈ વસુધાં પડિઉં; થયુ નિર્દોષ-સ્વરૂપ. આન્ધવ ૨૩

જોડી પાણિ નઈ પાગે લાગુ એહનઈ આબ્યાં સ્વર્ગ-વિમાન

વધી પ્રુણભોગ ભોગવવા ચાસ્યુ મુણુ, જનમેજે રાજન ! આ. ૨૪

અજગર શાપ થકુ મૂકાણુ નઈ બીમસેન નિજ જાત.

વધી જાત મિત્યા સવિ એકઠા; કહી વીતક-વાત. આન્ધવ. ૨૫

ઉચ્છ્રુ

કહી વીતક-વાત રે. મુણુ, જનમેજે રાજન !

તિહાર પછઈ એ નીપત્તું તે સાંભણુ એકે મનિ.

૨૬

૨૬૨૬

૯. માર્કણ્ડેયસમસ્યાપર્વ—

કહ્યું ૮૯ મું—રાગ ધન્યાશ્રી

વૈશંપાયન બોલિયા, ભાવે તું સાંભલિ, ભૂપ !

નિર્ધોષ રાષ્ટ્ર તાં બિધરચા. પાછું પામિઉં રૂપ. ૧

હાલ-રૂપ પાછું પામિઉં સ્વદેહ કેરુ એહ.

તિહાર પૂઠે નીપત્રું, સાંભલુ, કહું છું તેહ. ૨

સવિ સાય મિલિઉં એકહુ નષ્ટ કાષ્ટુ એક વિચાર,

“દીયોત્સવ તુ આંહિ કરુ. પછઈ પલીઈ પન્થ મુઝારિ. ૩

હેમાચલ છઠ આકરુ નષ્ટ વિષમ છઠ એ વાટ.

અર્જુ દોમલ કામિનીત્રું. તપષ આદિત્ય-વિરાટ.” ૪

આશ્રમ વાલી તિહાં રહ્યુ, બહુ ઋષીશ્વરચં રાષ્ટ્ર.

નિત્ય નિત્ય આહાર આપષ્ટ. હરિભજનચં દિન બપ. ૫

ભાત પાંચે એકઠા કરષ્ટ લીલ-વિલાસ.

માસ ચ્યારિ થયા પૂરણુ. વરુણુ ગયા આકાશિ. ૬

વારિદલ-નીજલી બિલટચું. [અવિરત વપી-નીર.]

નદી-નાલા ભરપૂર પાણીઈ. ભરયા સર ગમ્બીર. ૭

મેદિની પલ્લવિત થષ્ટ. પ્રગટિઆ માહિ અડ્ડેર.

દીર, કોકિલ, હંસ, સારસ, હરખ્યા ચાતક, મોર. ૮

અમ્બરધટા તિહા સરસી. વન નવા પ્રપ્તસ્થિત અપાર.

સુન્દરતા તા બોધ કરી, મનિ રાચષ્ટ રાજકુમાર. ૯

એહવષ્ટ શરદ્તુ આગમ ચયુ રાશી પ્રગટયુ કલા-સોલ.

નક્ષત્રો નિર્ભય થયા. નિર્ભલ જલ-કલ્લોલ. ૧૦

નદી, નાલાં, બહુ સરોવર ભરયાં જલ-ગમ્બીર.

પોયણુ પુષ્પજ પાચરી રમષ્ટ પૂડી તીરિ. ૧૧

બ્રાત પાએ મિલી બધા, “હાવિ શી કરવી પધરિ?”	
વર્ષા વીતીનછ હિમ અગટિલે, ...	૧૨
પૂર-પાણી હામિ લાગાં. ચર્ન વહતી વાટ.	
પન્થી સર્વે પન્થિ પત્થાં, ચાલતુ થયુ તા ધાટ.	૧૩
પછછ દીપોત્સવ કીધુ; વધાવ્યું તાં વન.	
પૂજા કીધી ગિરિધરની; ચાલિયા રાજન.	૧૪
સુખ-દુઃખ છણી ચાલિયા નછ વામિયા બહુ દિન.	.
સધલા ઝંધીઝર આવિયા તે દ્વૈત-કામ્યક વનિ.	૧૫
તે વન માંહિ તાપસ હતા મોટા મુનિવર જોક,	
તેણુ પાણવની પૂજા કરી મનિ ધરી અતિસય નેહ.	૧૬
પછછ તે વનિ રિધર રજા તે પાણુ કરા તન.	
તિહાર પૂઠે નીપનું તે સુણુ, જનમેજે રાજન!	૧૭
	૨૬૪૩

કડ્ડૂં ૯૦ મૂ-રાગ રામઝી

વૈશમ્પાયન કહછ, સુણુ, રાધ છ!	
પછછ પાણવ રિહિ દ્વૈત વન માંહિ છ.	૧
એહવછ ઝાતુ યૈ ચાતુર્માસ છ.	
સુખ ઊપજછ અતિ હિલ્લાસ છ	૨
હાલ-હિલ્લામ દેખી ઊઘટછ શોભા ધરછ અતિ સાર.	
કોકિલ-કંઠરવ હંસ, ચાતક શબ્દ કરછ અપાર.	૩
ધનધટા ગાજછ, વીજ ચમકછ, શોભા ધરછ આરિ દિશ.	
તેહનછ દેખી શોક નિવારછ; હસછ ધર્મ નરેશ.	૪
ધમ ચાતુર્માસ રજા પાણવ, સરસ્વતીનછ તીરિ.	
કાર્તિકીછ રનાન કરીનછ નિર્મલ કરચું સરીર.	૫

- શરદનઇ અન્તિ તિહાં થકા સચ્ચરચા પાણ્ડુકુમાર.
કામ્યક વનિ આવી રહ્યા. તિહાં હોઉ જેજેકાર. ૬
- વલી ‘માર્કંડેય ઋષિ આવશિ,’ સુણી હર્ષ પામ્યા મનિ.
તેણુઇ સમઇ કૃષ્ણના રથનું સઘ હવું દર્શન. ૭
- સત્ય, સુગ્રીવ નઈ મેઘપુષ્પ, બલાહક જાતકાર.
તેહ મધ્ય શ્રીકૃષ્ણજી. સત્યભામા સડું નારિ. ૮
- પછઈ રથયા ઊતરીનઈ લાગા ધર્મનઇ ચરણિ.
તિમ્મ અભ્યુત્તનઈ મિત્યા સ્વામી અચરણુ-ચરણુ. ૯
- દ્રૌપદી સત્યભામા મિત્યાં, નઈ કુશલ પૂછયું ત્યાંહિ.
શ્રીકૃષ્ણનઈ દેખી સહ તા સુખ પામ્યાં હિઇ માંહિ. ૧૦
- પછઈ કુશલ પાણ્ડવનઈ પૂછિજિં પોતઈ ખેવ;
જ્યુધિષ્ઠિરે અભિમન્યુનું કુશલ અવશ્યમેવ. ૧૧
- પછઈ કામ્યક વનમાં સવિ બ્રહ્મા, કીધી સલાઇ.
આનન્દ પાત્રી બોલિઆ તેણુઇ સમઇ બ્યાદવસઇ. ૧૨
- શ્રીકૃષ્ણ કહઇ, “અહો પાણ્ડવો ! તમ્મેા આ લોક જિત્યુ સાર.
ક્ષત્રી તણુ જે ધર્મ હુઇ તે સાચવ્યુ નિરધાર. ૧૩
- તમ્મેા ધર્મ કો રાખિહ નથી, સવિ ધર્મ-અન્તરિ હોઇ.
સવિ બુદ્ધિ માહિ વિશારદ, એહવા ધરાતલિ નહિ કોઇ. ૧૪
- પૂર્વે નઈ વલી આજ લગઇ તાહ્સરી એકજ બુદ્ધિ, રાઇ !
દ્રુપદીનઈ દુઃખ બહુ દીધું. તલનઈ બાણું મન માંહ. ૧૫
- તું ક્રમ તણુ પ્રતિપાદ છઇ. તાહ્સરં ભાગ્ય મોહદ્દં હોઇ.
તાહ્સરં અવધિ-વર્ષ પૂરા થયા, સુખ પામયુ સવિ કોઇ. ૧૬
- સર્વનાં ભાગ્યે દેવ-વિદ્યા પામિઉ છઇ અભ્યુત્ત.
માહ્સરં ભાગ્ય મોહદ્દં સહી, આજ હવું તલા દર્શન. ૧૭
- યાચસેની ! ભાગ્ય તાહ્સરં. તાહ્સર પિતા દ્રુપદ રાઇ.
તેણુઇ પુત્ર તાહ્સર ભણાવ્યા. તે તેમ્હાવ્યા દારકાં માહિ. ૧૮

- દેવ તણી ગણના નથી ગણતા પોતાનંદ તા મન્નિ.
 આનન્દશ્ય વિદ્યા ભણી રમંત સમુદ્ર કેરંત ભવન્નિ; ૧૯
- જિન પાણ્ડવ મનિ કુન્તા તણુમં સવિ આદિ અન્તે સર્વ,
 તિમ પુત્રના પ્રાક્રમ ઘણા, જિતારણિ બહુના ગર્વ. ૨૦
- તેહના ગુણુ ખત દેખીનંત પ્રહુમ્ન હલધર ભાત,
 આનન્દ પામી વારુણીનૂં પાન કરંત દિન-રાતિ. ૨૧
- સવિ સૈન્ય તત્પર તિહા કરંત છંદ, તાહરંત કાર્યે, રાષ્ટ્ર ।
 તૂ ધૈર્ય મન માહિ રાખજ્યે ” સુણી હર્ષ થયુ મન માહિ ૨૨
- તવ ન્યુધિષ્ઠિરે તુ પાણિ જોડી બોલ્યા દીન વચન્ન,
 “ આધાર માહરંત તુઝ તણુ, તાહરંત શગણિ, જુગજીવન । ૨૩
- તહા વિના માહરંત કો નથી ખાર વર્ષ આ તાહરી કૃપાઈ.
 હાવિ ગુપ્ત રિહિયું તહા ચક્રી સવિ-શરણુ તવ મહુરાઈ. ૨૪

ભીષ્મ

- સવિ શરણુ તવ મહુરાઈ રે' ધમ ન્યુધિષ્ઠિરિ વાણિ કહી
 હગ્નિશરણુ-સેવક ધમ કહંત, હાવિ માર્કંડેઝ મુનિ આવ્યા તહી. ૨૫

૨૬૬૮

કહ્યું હતું મૂં—રાગ એજ

- માર્કંડેઝ મુનિનૂ હવૂ દર્શન જી
 આસન આપંત કરિ અર્જુન જી. ૧
- પાંચાલી-સત્યભામા એકાન્તિ જી,
 બંધધીનંત તિહા કરંત વાત જી. ૨
- હાલ-એકાન્તિ વારતા મિહ કરંત, શ્રીકૃષ્ણ-જ્યાધિરે રાષ્ટ્ર.
 એહવંત નારદ મુનિ પધારયા, આત્મશુદ્ધ કિલિવાષ્ટ્ર. ૩
- નિગમવા આવ્યા પાણ્ડુસુતનંત પૂર્ણ એહનંત પ્રીતિ.
 તિહા અર્ચ્ય-પાવ પૂજન કરીનંત કલ્પ કુશળી-રીતિ. ૪

- એક ક્ષણ રહી બોલિઆ નારદજી તેણી વાર,
 “અહો માર્કણ્ડ ! જ્ઞાનકથા કુહું. સાલલઇ કુન્તીકુમાર.” ૫
- માર્કણ્ડ મુનિ પછિં બોલિઆ, “હું કહું કથા પાવન.”
 ધમ કરતા મધ્યાહ્ન-મન્ધ્યા, કરચૂ તિહા દર્શન. ૬
- (પછઇ) સવિ વાજજઇ, ‘માર્કણ્ડજી કથા કહઇ ઉત્તમ.
 એણઇ કરીનઇ નિવર્તઇ રે રિદ્ધ કેરા ભર્મ.’ ૭
- નારદજીપિ કિહિ, “સાલલુ, આ દેવ ઋષિ સવિ કોઇ.
 આજ રાજ-ઋષિ બધઠા સવિ. આ વાત ધર્મની હોઇ. ૮
- સર્વેશની ઉપમા ન જાણું, શ્રીકૃષ્ણ દીનદયાલ,
 પાણ્ડવનઇ આવ્યા નિરખવા, સત્યભામાયું ગોપાલ. ૯
- આ પાણ્ડવનઇ નિરખી કરી મુહૂનઇ દુષ્ણ પ્રગટઇ મનિ.
 અન્ધસુત સુખ ભોગવઇ છઇ એ દુષ્ટ દુર્લ્લોધન. ૧૦
- આ ધર્મરૂપે પાત્રિ બ્રાતા દુષ્ણ પામઇ દેહિ.
 પાપી રિધિ ભોગવઇ. ભુલિ દૈવી માયા એહ. ૧૧
- તે માટઇ કુહું, માર્કણ્ડ મુનિ.” ધમ બોલ્યા બ્રહ્મકુમાર.
 તે સાલલીનઇ સર્વનઇ હર્ષ જપનુ અપાર ૧૨
- માર્કણ્ડ મુનિ ધમ બોલિઆ “સાલલુ, જ્યુધિષ્ઠિર રાધ !
 આ લોકમા જે ધર્મ રાખઇ, પરલોકમા કિહિવાઇ. ૧૩
- વેદોક્તાકર્મ નઇ સત્યવાદી પામઇ ઇન્દ્રિય-ચરણ.
 જેણઇ ધર્મ પૂર્વે આચરિહિ તેહનઇ નહિ જરા નઇ મરણ. ૧૪
- દેહ માનુષ તણુ પામી ક્રોધ રાજઇ દેહિ,
 બહુ અશુભ કર્મ કરેચા ઘણા તેહનઇ દેવડીન-દન દિધ છેહ. ૧૫
- ભુ અશુભ કર્મ કરઇ ઘણા નઇ કરઇ તા મધુપાન,
 અદ્ય આયુષ પામઇ સહી. વું સાલલિ સત્યવચન. ૧૬
- પોતાનઇ કર્મે કરી સુખ દુષ્ણ પામિઇ દેહિ
 જેહવું કર્મ કરસિ તેહવું ભોગવસિ નિજ દેહિ. ૧૭

એ પાપબુદ્ધિ તણી કયા. સુણિ, જ્યાંધણિર રાષ !	
જે ધર્મશાસ્ત્ર લાણુષ, સુણુષ નઈ સત્યવાદી કિહિવાષ,	૧૮
ગુરુસેવા નઈ વિપ્રસેવા, આચરણુ બંહુવિધ 'ધર્મ',	
તે ભૂતભવિષ્ય જાણુષ સહી; સિદ્ધિ દિદિ સવિ કર્મ;	૧૯
મનખ્યાદેહ વિસાષ સહી ધર્મબુદ્ધિ ધરશિ મન્નિ.	
ધનવાનનઈ સુખ ન જાણુવું; જેહ્નઈ દયા નહીં મન્નિ;	૨૦
તેહ્નઈ વિદ્યા, દાનનઈ તપ નહીં, આ લોક નઈ પરલોક;	
તે કહીઈ સુખ પામઈ નહીં; તે જન્મ પામઈ દૈાક.	૨૧
તે માટઈ, જયુધિષ્ઠિર ! સુણુ. તજ વિવિ ધર્મજ રાક.	
આનન્દ-સુખ તમ્મે પામશુ, જીતશુ સર્વે લોક.	૨૨

ત્રિથલુ

જિતશુ સર્વે લોક રે," એહ્વી માર્કણ્ડિ વાણિ કહી.	
તે વાક્ય માનનાં સાંભલી, પછિ પાણ્ડુસુત જોત્યા સહી.	૨૩
	૨૬૯૧

કડવું ૯૨ મું—રાગ એજ

કહઈ જઈ રાજ ધર્મ વચન જી,	
“ સમ્ભલાણુ, તમ્મે માર્કણ્ડ મુનિ જી !	૧
દેવ-ધર્મનુ કુહુ મહિમાઈ જી.”	
મુનિ જોત્યા, “ સાંભલિ, રાષ જી !	૨
હાલ-રાષ ! સાંભલિ વીનતી. દેવ-ધર્મ-તપ-વિસ્તાર.	
એક વેદેહી રાજ મોહુ હોઉ, મદાબલિલિ રાજકુમાર.	૩
મહા રાષજી ! એ રાજમદિ મૃગયા ગયુ તે વનિ.	
એક મુનિ તપશ્ચર્યા કરઈ, મૃગચર્મ જોઈઈ તનિ.	૪
રાજાઈ મૃગ જાણી કરી એ વિસાષ મેહ્ન્યા જાણુ.	
તેહ્ના દેહમાં વ્યથા પ્રગટી. મરણુ પામિઉ નિરવાણુ.	૫

- આવી રાધનંદ્ર પુત્રિ કહ્યું, ‘રાધ! દુઃખવિઠિ મુનિ.’
 પછંદ્ર અશ્વવાહન કરી આવ્યું, તારક્ષનું જિહ્વાં વત્ત. ૬
- ઋષિપત્ની, રાધ! દુઃખિણી; કહ્યું દીન વચન,
 ‘મૃગવરાંસઘ પુત્ર માહરુ મારિઠિ, રાજન!’ ૭
- તારક્ષ વાણી બોલિઆ, ‘માહરુ તપખલે, રાધ! જ્યાંહિ.
 મૃત્યુ પામિઠિ તેહ રથાનક નિરખી આવિ ક્ષણ માંહિ.’ ૮
- રાજાંદ્ર સોધિઠિ વન વિસઘ પણિ નવિ દોહુ મુનિજન.
 વલતૂં ઋષિનંદ્ર આવી કહ્યું. મનિ દુઃખ ધરઘ રાજન. ૯
- પછંદ્ર તારક્ષ વલતા બોલિઆ, ‘તૂં [સાંભલિનંદ્ર વા]તોંધ.
 તમ્મે વિપ્ર જાણી મારિઠિ, તે પુત્ર મુઠ કિહિવાધ, ૧૦
- સુણ, રાધ! તે મરણ પામિઠિ, તોહિ યયુ જીવતુ તત્ત.’
 એહતૂં વાયક સાંભલી, મનિ વિરમે પામિઠિ રાજન.’ ૧૧
- “એ કારણ મુહૂનંદ્ર કહ્યું, પ્રભુજી! એ મરણ પામિઠિ તેહ.
 કોઇ જીવતુ નવિ સાંભલ્યુ. પ્રભુજી! કારણ કહ્યું મુહૂનંદ્ર એહ.” ૧૨
- ઋષિ કહઘ સાથ કર્મ નંદ્ર ધર્મ મોહુદ જઘ, રાધ!
 તેહ મૃત્યુ આવ્યાનંદ્ર નિવારઘ. સાથ માનિ તૂં વાતોંધ. ૧૩
- તેહ માટંદ્ર તમ્મે પધારુ. જીવિતવ્ય પામિઠિ તત્ત.
 તે તારક્ષ-તનનંદ્ર વન્દન કરી ગયુ તેહ રાજન. ૧૪
- તે માટંદ્ર, હો પાણ્ડવો! સુણ, ધર્મ તેહ પ્રમાણ.
 ધર્મતૂં મૃત્યુ નાહસઘ વેતલૂં, ધર્મરાધ ચતુર સુખણુ!” ૧૫
- ધર્મ માર્કેડ મુનિંદ્ર કહી કયા, “નિજ વંશ-કુલિ હોઇ ધર્મ,
 સુણ, જ્યુધિષ્ઠિર તે પાલવુ. તે પૂરણ કરવું કર્મ.” ૧૬
- માર્કેડ મુનિ કિહિ, “સાભણુ, વેણુ નામિ હોઇ ધર્મરાધ.
 તેણંદ્ર અશ્વમેધ આરગિલઠિ. સવિ જાણુ ચર્મ જગ માંહિ. ૧૭
- પછંદ્ર અત્રિ મુનિંદ્ર તેણંદ્ર સમઘ તપ તણું કીધું જ્ઞાન.
 તવ પુત્ર નંદ્ર ઓ પૂજિઆં. [‘માહરુ જાણું વનિ.] ૧૮

- [અન્તિમ શુભ ફલ પામીછે,' તવ] બોલી મુનિ-નારિ,
 'રાધ વેણુછે અશ્વમેધ માગ્યુ. ત્યાતુ ધન-મણ્ડાર. ' ૧૯
- તે તુ રાજા ધર્મ સહી આપશિ ધન નિરવાણ.
 તે પુત્રનછે આપી કરી તપશ્ચર્યાછે કરુ પ્રયાણ.' ૨૦
- અત્રિ કહ્યું, 'સુણી વાગતા મુનિ ગૌતમિ કહી'તી વાત.
 'એ ધર્મ રાજા વેણુ છું, ધન આપશિ સાક્ષાત.' ૨૧
- તિહા થકી મુનિ પરવરચા જિહા બ્યસ કેરુ રથાન.
 'અત્રિનછે નિરખી કરી રાધ વેણુછે દીધું માન. ૨૨
- અત્રિ મુનિ કહ્યું, 'તું સમુ દાનિ નથી તા ધરાઈ.
 તું ધાતાનછે રથાનકિ સહી મરણ-જીવન જીમથી થાઈ.' ૨૩
- પછછે અન્ય મુનિ ગૌતમાદિકે અત્રિ પ્રતિ કહ્યું વચન,
 'ધન્ન વિન નવિ કહીછે ધાતા, [સાલસિ,] હો મુનિજન.' ૨૪
- ગૌતમ કહ્યું, 'અત્રિ વિમઘ કાષ નથી ઋતિ નછે યાન.'
 પછછે વિવાદ બિહુછે તિહા કયુ. સુણુ, બ્યુધિધિર રાજન! ૨૫
- એલ્વઘ કાશ્યપ ઋષિ તિહા આવિઆ; બોલ્યા સત્ય વચન,
 'એ વિવાદ બેહુ થું કરુ છુ? કહું મુહુનછે, મુનિજન.' ૨૬
- ગૌતમ કહ્યું, 'વેણુનછે અત્રિછે ધાતા કિમ કિહિવાઈ?'
 કાશ્યપ ઋષિછે પાછુ જૈનછે, યાન કીધું મન માહિ. ૨૭
- પછછે વિચારયુ મનિ, 'મનકુમાર એ યાની છું નિરધાર.'
 પછછે સર્વ મિત્રી ગયા તિહા, જૈનછે કરમુ નમરકાર. ૨૮
- અત્રિ કહ્યું, 'રે સુણુ, યાની! ધાતા કહું રાજન?
 તે ગૌતમ કુખ પામ્યા સહી તે વિચારુ મનિ યાન.' ૨૯
- પછછે મનકુમાર બોલ્યા, 'ધાતા એ કિહિવાઈ.
 મહા ચાણક્ય મહા પાપી, પ્રગટછે પૃથ્વી માહિ; ૩૦
- તે માટછે વિજયુ-ધાતા-રદ્રિ, ત્રણિ મિત્રી મૃગ્યું તેજ.
 તુ થાઈ પૃથ્વી-ગાજિહ. એ યાન હું કહું હેજિ. ૩૧

- દુરાચારીનઇ દણ્ડ આપઇ; કરઇ સાધુની પ્રતિપાલ.
 તેણુઇ ધાતા નામ કહ્યું સહી; સુભી હરખ્યુ વેણુ જૂપાલ. ૩૨
 રાગનઈ જાણ્યું મનની, એ અત્રિ મુનિ જઇ આંહિ.
 સવિ દેખતાં મોહુ કર્યુ, રાઇ હરખિઉ મન માંહિ. ૩૩
 પછઇ પ્રસન્ન થૈ પૂજા કરી; આપવા લાગુ ધન.
 દસ કોટિ કન્યન, સહસ્ર દાસી આખ્યાં તવ રાજનિ. ૩૪
 દસ લાર રકમજ આપી રાગઇ નામ્યું શીસ.
 સર્વ લેખનઈ આલિઆ રમરતા શ્રીજુગદીશ. ૩૫
 તે પુત્રનઈ વિહિચી કરી ધન, હરખિઉ મુનિજન.
 પછઇ તપશ્ચર્યા ગયા જુગદીશ-આરાધનિ. ૩૬

ઊથલુ

જુગદીશ-આરાધન વિસઇ અત્રિ ઋષિઇ તપ કીધું સહી.”
 માર્કણ્ડિ ધર્મરાઇનઇ વેણુ-આખ્યાનની કથા કહી.

૩૭
 ૨૭૨૮

કહ્યું ૯૩ મું—રાગ એજ

- વહી માર્કણ્ડ મુનિ કહઇ, “ કથા સુણ, ન્હુધિષ્ઠિર રાઇ !
 તાક્ષ્ય નઇ સરસ્વતીના મંજાદ તણુ મહિમાઇ. ૧
 તાક્ષ્ય કહઇ સરસ્વતીનઈ, ‘ કુહુ પોતા તણુ કુલ-ધર્મ.
 તે થકી કિમ પડઇ નહીં ? મુહુનઇ કુહુ તે મર્મ.’ ૨
 સરસ્વતી જોલ્યાં સહી, ‘ જે બ્રહ્મ જાણુઇ વેદ,
 અભ્યાસઇ અભ્યાસ સહી, મનિ જીવજઇ અભેદ. ૩
 શુચિ રહી ગૃહસ્થાશ્રમ થકુ, એ સ્વચ્છમુદ્ધિ કિલિવાઇ.
 ‘ પૂણું બ્રહ્મચં ચિત્ત એદ્નું. તે કવણુ લોકે જાઇ ? ’ ૪
 ‘ જિહાં કનકતાની સહસ્ર ગોભા, નિર્મલ જલ-દર્શન,
 ‘ બક, ચક્રવાક, ચકોર, ચાતક જે મધ્ય કરઇ મજ્જન, ૫

જિહ્વાં મુવર્ણં પદ્મજ સોદતાં, અપહરાતુ નહીં પાર,

બદ્ધ ભોગ મિલિ, જન જામ એહવા લોક મુઝારિ.

આ સ્વર્ગનું સ્થાનક કલ્પું. દાવિ ધેનુ આપછ દાનિ,”

માર્કંડેય મુનિ ધ્રુવ જીયરછ, “ સાંભલુ ન્યુધિષ્ઠિર રાજન !

કનક-દુહણી સાથિ આપછ, દેહ તણા જેટલા કેલ,

તે સ્વર્ગિ તેટલાં વર્ષ રહછ, જિમ સ્વર્ગિ છમ દેવેચ.

તિલ, દ્રવિણ નઈ ધરા સાયઈ આપછ કન્યાદાન,

તે સંભારસમુદ્ર તરી કરી, પામછ ઇન્દ્ર કેરું સ્થાન.

એ વિપ્રજન-એ દેવ દરખછ, અગ્નિહોત્ર દોમછ જેહ.

તે સાય નિજ કુલ જીધરછ, તેડ માંહિ નહીં સન્દેહ.’

‘ અગ્નિહોત્ર કિમ દોમીછ, પવિત્ર રહી નિરધાર ?’

‘ પાણિ બીનછ દોમીછ નહીં; એ દુષ્ટ યાન હિછ મુઝારિ.

વલી ખુબુક્ષિત નવિ આદરછ. સત્યવાદી ધન્ય તે, ધર્મ !

ગોસોકનઈ બેદી કરી તે પામછ પૂરણ બ્રહ્મ.’

પછઈ તાદર્થ્ય કિહિ, ‘ તું રૂપિ દેવિ, સુંદર વૃક્ષ દર્શન.

તમ્હે! કવણુ સ્વરૂપે ? કુદ્દુનઈ મુદ્દુનઈ, આજ આનન્દ

જાપજા મનિ. ૧૩

વિપ્રના સન્દેહ ટાલવા, તું માને સત્ય વચન.”

માર્કંડેય મુનિ ધ્રુવ જીયરછ, “ સાંભલુ ન્યુધિષ્ઠિર રાજન !

પછઈ તાદર્થ્ય કિહિ, ‘ તું રૂપિ લક્ષ્મી; કહી કથા પાવન.’

સરસ્વતી કહછ, ‘ યમ-દ્રવ્યે વધૂં હું, મુનિજન !

તેણુઈ મરસ્વતી મુદ્દુનઈ કહી.’ તાદર્થ્ય દરખઈ ત્યાંહિ:

‘ આજ માદ્રુ સન્ધે નિવર્ત્ય, દર્શન પામછ આંહિ.

મોક્ષગતિ કિમ પામીછ નઈ પૂરણ બ્રહ્મ-દર્શન ?’

સરસ્વતી વલ્લૂં વદછ, ‘ અધ્યયન-સ્વધાઈ નિર્મલ મન.

તેથી ધર્મરનઈ પામીછ. એ સદસભુજ કિહિવાહ.

એહનઈ સદસ પાદ નઈ નેત્ર જાહ, રહછ છમ વૈકુણ્ઠ માંહિ. ૧૮

તિહાં મધુ-ધૃત તણા સમુદ્ર. તિહાં જન્મ નઈ નહીં મરણ.
એહવા લોકનઈ પામઈ સહી. તેહનઈ જરા નહીં અવતરણ. ૧૯

ઊથલુ

જરા નહીં અવતરણ,” મુનિ કિહિ સંવાદ તાદર્ય-સરસ્વતી.
સમ્પૂર્ણ એ આખ્યાન સાંભલી, બોલ્યા પાણ્ડુસુત મદામહીપતિ. ૨૦
૨૭૪૮

કહ્યું ૯૪ મું—રાગ સામેરી

કહઈ જ્યુધિષ્ઠિર રાઈ, “હો માર્કંડે મુનિન!
હાવઈ મનુનું આખ્યાન કહું પાવન.” ૧
વક્તા કિહિ માર્કંડે મુનિ, “સાંભલુ, રાઈ!
મનુ બ્રહ્માના પૌત્ર, સુણ, કિહિવાઈ. ૨
અદરિકા આશ્રમિ જે કરઈ સૂર્યનું ધ્યાન.
દસ સદસ ઠીધું તપ આણી મનિ માન. ૩
તપ કરતાં એક મત્સ્યનું યજ્ઞ દર્શન.
સરિતાઈ મહા રિયર રહી બોલ્યા વચન,
‘અહો તપેશ્વરી ! ભમ મોહક મન મુઝારિ,
આ સરિતાઈ મોહ મચ્છ કરઈ સંહાર. ૪
તુ આવ્યુ દૂં વૃઝ શરણિ, રાખે જૂપાલ !
મુહનઈ કરઈ ઉપકાર થયુ તમ્મેા ધર્મપાલ.’ ૫
ધમ મચ્છ-વાઈક સુણી લેઈ પોપિઉ પ્રાણ.
પોતાનઈ મન્દિર આવી જલિ મેહલ્યુ નિરવાણ. ૬
તિહાંથી વૃદ્ધિ પામિઉ. પુત્ર તણી પછરિ,
પોપણુ કરઈ. મનુ પ્રતિ ધમ હિયારિ, ૭
‘અન્ય રચાનકિ મેહલુ મુહનઈ. પાલુ વચન.’
કરિ મહી મેહલઈ મુનિ; વિચારઈ મનિ. ૮

- વાપીછ તે વૃદ્ધિ પામ્યું, જોલિઉ વચન,
 મુદ્દનછ ગર્જાછ નાખિ, જિમ મુખ પામું મનિ. ૧૦
- તુદ્દનછ કૃપા કરેશ હું; તવ ગઇ,
 લેછ મચ્છ નાખિઉ જલ-ગર્જા માહિ. ૧૧
- તિહા રથકુ વાધ્યુ. મનુ કરવા આ સ્નાન.
 મચ્છ કહછ, 'મુદ્દનછ દિધ વૂં જીવિતદાન. ૧૨
- નાખુ સમુદ્ર માહિ.' મનુ મહા જલવન્તિ
 લેછ નાખ્યુ ઉદ્દધિ માહિ. તિહારછ હરખ્યુ મનિ. ૧૩
- હમ્મં કરી મનુ પ્રતિ મચ્છ જોલ્યુ વચન,
 'ગમ્મ' થોડા દિન માંહિ થાશિ પ્રલે દહન. ૧૪
- પ્રયે થાશિ જવ લોકનુ, નાઉ મોકલું, રાજન !
 તેહ માહિ સમ કપિ હસિ જે જલ્યાના તન. ૧૫
- માહ્નરછ મસ્તકિ શૂર્જ પ્રમટ્યૂ કિલિવાઇ.
 માહ્નર છ સ્મરણ કરતાં ઉલખિશિ, રાઇ ! ૧૬
- ધમ કહી ગયુ મચ્છ. રા મનુછ બુદ્ધિ ધરી.
 તે કાલેં આપધિ ગઇ એકડી મિલી કરી. ૧૭
- પછછ સમુદ્ર વાધ્યુ. પૃથ્વી જલમઇ થઈ.
 દોડી નૌકા, મખિ મમ કપિ સહી. ૧૮
- કલૂ હવું તેહવું તેહ ઉપરિ ગૂર્જ,
 જોછ ઉદ્દધિ-મખિ, ધગિહ મનિ રૂં. ૧૯
- મનિ જલ્પીનછ તેહ નમન કીધું રાઇ.
 તેજુછ આ વારિ કાંઈ નવિ ગયું જલ માહિ. ૨૦
- આરિ દિશિ જલજલ વિના કાંઈ નવિ હોઈ.
 સમ કપિ પાસછ મનુ બધઠા સોઈ. ૨૧
- મમ કપિયં મચ્છ આરી હેમાચલ-શૂર્જ,
 તિહા બન્ધન કરછ નાઉ ધરી મનિ રૂં. ૨૨

શૃંગેય બન્ધન કર્યુ મમ્મ જોતુ વચન,	
‘ પ્રગ્લપતિ સવિ હૂં તર્તા-કર્તા, ગજન ’	૨૩
સપ્ત નયિ’ સુણુ, ગધ’ મનુ મોહુદુ લીડ.	
એ સરખૂ જ્ઞાન નઈ બુદ્ધિ નથી જીજ્ઞાસ ઓધ	૨૪
તે માટઈ તૂ સૃષ્ટિ કરિ આપૂ આગાઈ’	
એહ મન્મથુનાણે કીધૂ, ઇમ કહી કથાઈ	૨૫
એમ કહીનઈ થયા, હરિ અન્તર્ધાન	
પછઈ સૃષ્ટિ-અર્થે તપ કર્યુ મનુ ગમ્મનિ	૨૬
પછઈ સૃષ્ટિ કીધી મનુઈ તે રાજા કદિવાઈ	
મનુનૂ ચગિત કહૂં પુનઈ, જ્યુલિષિર ગધ’	૨૭
એહ આખ્યાન મન્મથૂ આમલીઈ કરણિ,	
જે મન્મ-પુગણે કીધૂ અગ્રણુગણિ,	૨૮
તે પુરુષનઈ ગુહ્ય ફરી ગર્ભવ સ ’	
રાઈ જ્યુલિષિર સુણી મનિ પામ્યુ ઉત્તનાસ	૨૯

૨૭૭૭

કંડૂવૂં ૬૫ મૂ—ગગ એજ

વધી જ્યુલિષિર જોલિઆ, “ અહો માર્કણ્ડ મુનિજન રે’	
ધણા કાવનૂ છઈ જ્ઞાન તજનઈ મોહુ સન્દેહ મોહુઈ મનિ રે	૧
મહા દીર્ઘ જ્ઞાન તજારે જિહારઈ નહી ઓ દેવ રે,	
તિહારઈ બ્રહ્માનઈ પાસઈ તતા મુહુનઈ કહુ અવશ્યમેવ રે	૨
જિહારઈ ચન્દ્ર નહી નઈ સૂર્ય નહી, પાતાન-પૃથ્વી ગુહોઈ રે,	
કા નહી બ્રહ્માસૃષ્ટિમા, તજ વિના જીજ્ઞાસ ઓધ રે	૩
તજનઈ જવા નહી નઈ મગ્યુ નહી તે માટઈ સુણુ, મુનિજન્ન રે’	
એ સાલલવા ઇચ્છા સહી એ આવઈ દેવકીતન્ન રે	૪
એ પૂર્ણ બ્રહ્મજ અવનરિલિ એના ચરિત તણુ નહી પાર રે”	
પછઈ માર્કણ્ડ મુનિ જોલ્યા, સાલલિ, રાજકુમાર રે’	૫

- એ જગતના કર્તા સહી; સર્વારકર્તા એહ રે.
- ધાતા એહથી થયા ઉત્પન્ન. તેહ માંહિ નહીં સન્દેહ રે. ૬
- સદસ્ય વર્ષ વામઘ સહી પૂરઘ ઘણા દેહ રે.
- તિહારઘ ધર્મ મેહવાસિ સહી, જાણીઘ આવ્યુ પૃથ્વી-છેહ રે. ૭
- સવિ ધર્મ દિજ જિહારઘ મેહવાસિ, તિહારઘ ધર્મ કરશિ કર્મ રે.
- ધર્મનંધ મન્દિરિ ધન હસિ, ક્ષત્રી તથુ જશિ ધર્મ રે. ૮
- નાશ ક્ષત્રી કરુ યાશિ. નહીં હુઘ વેદાધ્યયન્ન રે.
- કો શ્રાદ્ધ-તર્પણુ નહીં કરઘ. પ્રાણીમાત્રનઘ પતન્ન રે. ૯
- તિહારઘ વિશ્વ માંહિયુ ધર્મ જાશિ. જપ-તપ ન જાણુઘ દાઘ રે.
- ધર્મ તપ ધણું માડશિ. ધણુ મ્હેચ્છનઘ સિદ્ધિ હોઘ રે. ૧૦
- તિહારઘ અસ્પ દેહ નઘ લાઘ્ય-ધન સવિ અસ્પ યાશિ, રાઘ રે!
- સ્વારથી દિજ ઉત્પાત કરશિ. આચરણુ થોડા યાઘ રે. ૧૧
- નારિ વિભિચારિણી યાશિ નઘ વિધવા-માયઘ કેશ રે.
- ધેનુ-દુગ્ધ થોડાં યાશિ. મુણુ, જ્યુધિષ્ઠિર નરેશ રે! ૧૨
- વૃક્ષનઘ ફલ થોડા હસિ, દિજવૃત્તિ, શૃદ્ધસ્થ નહીં દાન રે.
- કો જન ધર્મ કરઘ નહીં. ઘટઘ આયુ-જલમાન રે. ૧૩
- બહુ દેશ-વિદેશે પુહ્યશિ વધારી ડાઢી-કેશ રે.
- પાખણી ધણા બ્રહ્મચારી યશિ, અવધૂતનુ ધરી વેષ રે. ૧૪
- નિષિદ્ધ પાન કરશિ ધણા; વલી હરશિ પરનાં ધન રે.
- તિહારઘ પર્જન્ય વૃષ્ટિ નહીં કરઘ; હાણિ ધણી, રાજન રે! ૧૫
- તિહારઘ અધર્મ-કરમે પ્રગટયુ અપ આયુશ યાઘ રે.
- દરિદ્રી જન બહુ હસિ. એણુઘ પ્રકારિ દુઃખ કિલિયાઘ રે. ૧૬
- સવિ મનુષ જપ-આહારી યાશિ. લાજહીન તવ નારિ રે.
- ગર્ભ ધરશિ દ્વાદશમઘ. નાદના ગર્ભ નિરધાર રે. ૧૭
- ધમ ધણા પુત્ર પ્રગટશિ. પણિ થોડશ વર્ષનુ પલીશિ રે.
- નારિ પેટ ભરશિ પુરુષનાં. એહવી ગતિ જુગદીશ રે. ૧૮

- પછઈ સૂર્ય જલનઈ કરસણિ. વળી વાયુ દારુણ વાણિ રે.
અર્જુન પડણિ બ્યોમથી. એ પાપી પ્રવે ચાણિ રે. ૧૯
- પછઈ પાતાલિ તાપ જગિ સહી. યાગિ નાગજોક દહન રે.
એણછ પ્રકારે નાગ પામણિ સુણિ, બ્હુધિદિર રાજન રે ! ૨૦
- તિહાર પૂઠે મેવ-વારિ ચલણિ તા આકાણિ રે.
પછઈ દગ્ધિમૂઠે વૃષ્ટિ કરણિ. સર્વ તણુ કરણિ નાશ રે. ૨૧
- મહા ઘોર સ્વર આકાણિ ચણિ ધમ બાર વર્ષ પર્જન્ય રે.
[આદ્વા એક પ્રવે તણુ અનુભવ્યું, સુણિ વર્ણન રે.] ૨૨
- તિહારઈ હં રે મનિ હાગુ મહી. ગમિ ગમિ બહુ રાજન રે.
ઠહી એહવૂ ધ્યાનકે નવિમિલ્લઈ. હં દુ ખી થયુ અતિ મનિ રે, ૨૩
- નિ શ્રાસી તવ મુખિ બોલિઉ, તવ એક વટ દીકુ ત્યાહિ રે.
તેહની શાખા ઘણી સોહામણી નિરખી હર્ષ થયુ મન માહિ રે. ૨૪
- તે મધ્યિ સુંદર ઢોલિઉ દીકુ, આસ્તીણું બહુ આકાર રે.
તે ભાગિ બાવક પોઢિઉ. આશ્ચર્ય પામ્યુ અપાર રે. ૨૫
- જીવમાત્રનું તા ક્ષમ થયુ કિહાધુ બાવકનું દર્શન રે ?
શ્રીવત્સનાંજન જવહલઈ નઠે કમનપત-સોચન રે ૨૬
- તે કમપાવઘં બોલિઉ, ' માર્કણ્ડ હ અસિધાનિ રે.'
' તાદ્ગઈ આર્જુ થાક ચલયુ હણિ,' ધમ કહ્યુ શ્રીભગવાનિ રે- ૨૭
- ' તું આની માહરી કૃષ્ણિ માહિ નિશ્ચિન્ત કરિનિ પ્રવેશ રે.'
ધમ કહી માયા અન્તરિ પછકુ, [નવિ ઉતખુ હ દેવેશ રે] ૨૮
- તેહની કૃષ્ણિમા ધરા દીગી અનઈ જલ-નિધિ હોઈ રે
સરગ્વતી નઈ નર્મદા વળી નદી તા સર્વિ કોઈ રે ૨૯
- x x x x x x
તે કૃષ્ણિ માહિ હમ્યુ સહી ચયુ સમુદ્રનું દર્શન રે ૩૦
- તિહા પૃથ્વી દીગી નઈ થયા વિપ્ર-ચન્દ-દર્શન રે.
વ્યાપાર કરતા વણિક દિહા સાભલિ તું, ગજનન રે' ૩૧

વધી હેમાચલ-વિન્ધ્યાચલ, તિલ્લું સિંહ-વ્યાઘ્ર અપાર રે.
 મહિય-હસ્તી અતિ ઘણા. [તે તણુ નહીં કાષ પાર રે]. ૩૨
 વધી મેરુ પર્વત નિરખિઉ. દીકા ઇન્દ્રાદિક દેવ રે,
 આદિત્ય, રુદ્ર નિ [વિરજિય દીકા,] વિષ્ણુ દેવાધિદેવ રે. ૩૩
 કમલકા, ગન્ધર્વ નિ દાનવ દીકા અનંત અશ્વિનીકુમાર રે.
 જોટલું નાશ પામ્યું દત્તું તે દીકું ઉદર મુઝારિ રે. ૩૪
 શત વર્ષ ક્ષિપ્ર ઊભુ પણિ તોહે ન પામિઉ પાર રે.
 પણિ રથાનક કો દેખું નહીં. ચિન્તા ઊપની ઉદર મુઝારિ રે. ૩૫
 તવ શ્રીવત્સલાગ્નિ જોલિયા, ‘માદુરધ ઉદરિ ભમિઉ, ધીર રે!’
 ક્રોધમય ચરણ મઠ શિરિ ધરયાં. પ્રીતિ ગોપ્યા શ્યામશરીર રે. ૩૬
 હું કર જોડી જિજ્ઞાસુ રહ્યું. મઠ સ્તુતિ કરી અપાર રે.
 તવ માયા મેદી સવિ દીકી, શ્રીવિષ્ણુ-ઉદર મુઝારિ રે. ૩૭
 મઠ સ્તવન કાઢ્યું, ‘બાળક થૈ શું કર્યું ભુગદાધાર રે?’
 મઠ કહ્યું, ‘અણુ! તમ્હો સાંભણુ. તાદુરી ગતિ જાણુધ કો પાર રે? ૩૮

ભિથલું

તાદુરી ગતિ તું કોઈ જાણુધ નહીં,” માર્કંડેય કહિહિ, “મઠ કહ્યું સહી
 સુજીઈ, ન્યુધિજિર રાધ! પછઈ દરિઈ ધમ વાણિ કહી.” ૩૯
 ૨૮૧૬

કહ્યું દેહ મૂં-રાગ વિરાડી

કહધ માર્કંડેય, “સુણુ, ન્યુધિજિર રાધ!
 મુઝ વાક્ય સાંભલી, બોલ્યા દરિ વાર્તાઈ,
 ‘માદુરી ગતિ દેવ-દાનવ-મહાઈ જાણી નવિ જાઈ.
 જોણુઈ મુઝ લકિત-અરણ્ય દેહ ધરણુ પૃથ્વી માંહિ,
 માતા-પિતાની લકિત નઈ પાણુધ જ્ઞાનચર્મ મન્નિ,
 તેડનઈ હું કૃપા કરું. માર્કંડેય! માનિ વચન.” ૩

- કેતી-હતી હું વ્યાપક સવિ રૂપિ.
 વરુણ-ધર્મ-કશ્યપ, ધાતા યમસ્વરૂપ. ૪
- ચન્દ્ર-આદિત્ય અનંત પૃથ્વીપતિ બ્રૂપ.
 [માકંડેય! જાણ એ સદ્ માહર્કે રૂપ.] ૫
- [વિરાટ માહર્કે રૂપ] વ્યાપક કિલિવાઇ
 પૃથ્વી ચરણ જાણીઇ મન માંહિ. ૬
- સૂર્ય-ચન્દ્ર, એહ તું માહર્કાં લોચન.
 મસ્તક મુઠ આકાશ, માનિ વચન. ૭
- પ્રસ્વેદ તે જલ. સ્વર્ગ માહર્કે શરીર.
 મન તે માહર્કે વાઇ. જોડ્યા રચામણરીર. ૮
- ‘અગ્નિ-દેવ-યજન-કર્મના મર્મ જેહ,
 તે ભણી મુહુનઇ પામઈ; નહીં સન્દેહ. ૯
- ક્ષત્રી, વૈશ્ય, શૂદ્ર, સવિ પર્વત ધરાઇ,
 સમુદ્ર, વનરપતિ મુઠ રૂપ કિલિવાઇ. ૧૦
- શેષરૂપિ સહસ્ર દૃષ્ટાઇ પૃથ્વી ધડ.
 હું વલી વિપ્રની દેહ થકી ભયઈ. ૧૧
- ધરા ખૂટી ધરી વારાહ-સ્વરૂપિ.
 દૈત્ય દિરણ્વાક્ષ મારયુ પ્રોદ-રૂપ. ૧૨
- વલી અગ્નિ પ્રગટાવ્યુ કરવા દહન્ન.
 વલી વિપ્ર મઇ કીધા વદન્ન. ૧૩
- પાણિઇ ક્ષત્રી; વૈશ્ય જહ્વાથી ઉત્પન્ન.
 પાગ થકી શૂદ્રજ. માનુ વચન્ન. ૧૪
- મુખનઇ સ્તવઇ વિપ્ર. ક્ષત્રી પાણિ-પૂજન્ન.
 વૈશ્ય ભજઇ જહ્વા. શૂદ્ર પાગિ વન્દન્ન. ૧૫
- ઋગ્વેદ અનંત સામ, અથર્વ, યજુર્વેદ;
 તે મઇ પ્રગટ કીધા. ઋષિ જાણઇ બેદ. ૧૬

- વધી ચાન્ત ગુણિ આત્મા જિતાઇ એહ.
 કામ-ક્રોધ મેલા, પાપ કરઇ તેહ. ૧૭
 યે બ્રહ્મચારી કરઇ મુઝ ચિન્તન,
 મુઝ પદ એહનઇ પમાડ, મુનિજનન! ૧૮
 બ્રહ્મ-નક્ષત્રાદિક ચપકઇ આ ૧૨,
 તે વિચિત્ર માદ્રી સૃષ્ટિ જાણીઇ નિરધાર. ૧૯
 જે જન કરઇ કર્મ અનઇ વિકર્મ,
 દણ્ડદાતા તેહનુ હું રાજા ધર્મ. ૨૦
 ધર્મ-શીલ-દયા-ક્ષમા હુઇ જેહનઇ મનિ,
 મુઝ ગતિ પામશિ તેહ, માને, મુનિ જન! ૨૧
 કામ-ક્રોધ-ભ્રોણ-માયા-અનાચાર હોઇ,
 તેહ તુ મુહુનઇ નવિ પામિ, જાણે તું મોઇ. ૨૨
 ધર્મહાનિ યાશિ, દાનવ પ્રમટશિ અપાર,
 તવ હું અવતાર ધરી કરે સદ્ગાર. ૨૩
 કૃતયુગ માહિ સ્વેત, ત્રેતા માહિ ગુહ્યરૂપ,
 દ્વાપર માહિ પીત, કલિમા કૃષ્ણરૂપ. ૨૪
 કલિનઇ અન્તે માદ્રા બહુ છઇ નામ.
 (પણિ) મુહુનઇ જાણુઇ નહીં કોઇ, કિહા રહઇ કામિ. ૨૫
 દેહ આપ્યુ તે જાણીઇ શુભ કરવા કર્મ,
 ઘણા દિવસ નવિ જાણ્યું, અન્યથા કીધુ મર્મ. ૨૬
 રે માર્કંડે! પૂર્વે મુહુનઇ આપ્યુ વચન,
 ' માદ્રા મુહુનઇ પૂજશિ,' ઇંમ કલ્પ લગવાનિ. ૨૭
 ' મઇ મુહુનઇ દેખાડ્યું, મુઝ દેહિ જેહ,
 જિહારઇ બ્રહ્મા પ્રમટસે, તિહારઇ તું તેહ. ૨૮
 માદ્રા દેહ વિસધયી બહુ સ્વરૂપજ યાશિ.
 ધરા માહિ પ્રજનનુ વિન્તારજ યાશિ. ૨૯

- અપ, તેજ, વાયુ નદી આકાશ સવિ હોઈ,
ધમ કહી અન્તર્ધાન હરિ હવા સોઈ. ૩૦
- તિહાર પૂઠે વિરમે હું પામ્યુ મનિ.
જોયું તા પ્રગ્ન બહુ દીગી લોચનિ. ૩૧
- તે માટઈ માભલિ, જ્યુધિષ્ઠિર રાષ '
તે સ્વરૂપ તે આ કૃષ્ણ કિલિવાઈ. ૩૨
- તાહુ સમન્ધી, રાષ ! હરિ લુગજીવન,
એણી મુહુનઈ આપ્યું તું નિજ-દર્શન. ૩૩
- સર્વ-ઉત્પન્ન-કર્તા-દર્તા જ્યહુરાઈ.
મુહુનઈ જ્ઞાન સાબરખૂં જવ દર્શન યાઈ. ૩૪
- પ્રાણીમાત્રનુ પિતા-માતા છઈ એહ.
તમ્ને સહુ શરણિ એહ, મનિ તિજી સન્દેહ." ૩૫
- એહવા માર્કેડના સાબલી વચન,
પાચિ પાણવ-રૂપદીઈ કરય વન્દન. ૩૬
- તિહારપછઈ સ્વાગત કીધૂ અપાગ.
વહી માર્કેડ પ્રતિ જોલ્યા રાજકુમાર, ૩૭
- "ફેરિ કલિના ધર્મનુ કુહુ વિખતાર.
કિલિયું આચરણ નઈ કિલિયુ આહાર ?" ૩૮
- વહી માર્કેડ જોલછ તિહા મુનિજનન,
"મહા પાતક નાહુમિ તે કયા કહું પાવનન. ૩૯
- ધર્મ કલિના કહું, સાભલિ, રાષ '
સ્થિર બુદ્ધિ કરી, આનન્દ ધરી મન માહિ."

કલ્પ ૯૭ મું--રાગ એજ

કિંદિ છઠ માર્કણ્ડે રાજનઇ, “ કૃતયુગનુ મહિમાઇ;
 આરિ ચરણુ ધર્મનાં. પાછ લેશ નવિ કિંદિવાઇ.
 ત્રેતાઇ ધર્મનાં ત્રણિ કહીઇ; નઇ દ્વાપરમાં દય હોઇ.
 કલિનઇ વિસઇ ચરણુ ઇક ધર્મનુ. ક્ષીણપુણ્ય સવિ કોઇ.
 પરાક્રમ થોડું, બલબુદ્ધિ થોડું, આયુષ થોડું, રાઇ !
 બાહ્ય ધર્મ આરિ વણું કરસિ. ગાન ન અંતર માંહિ.
 સત્ય જાણિ. આયુષ ક્ષીણુ યાણિ. સદ્વિદ્યા નહીં હોઇ.
 કામ વિસઇ આસક્તાબુદ્ધિ નર-નારિ હોણિ સવિ કોઇ.
 અન્યોઅન્ય મહા વૈર યાણિ. વણુંસંકુર ઉત્પન્ન.
 વિપ્ર ચદ્ર સંરીખા હણિ. ઇન્દ્રનેજ નહીં વડન્નિ.
 વલી કપટ કરીનઇ જીવણિ. બહુ કરણિ સ્ત્રી-પરસર્જ.
 મલ-માંસ-આહારી, ધેનુવધ યાણિ ધર્મ તણુ ભર્જ.
 મુરપાન સરિતાનઇ ત્રિટિ જૈ. લેઇ કર માંહિ કુકાર,
 સવિ આપાધ હોદી નાંખણિ સાંભાણિ, રાજકુમાર !
 પિતા-પુત્રની નહીં મર્ષાંદા યોમ નહીં રિદ્ધિ ધર્મ.
 નિયાઇ ભોજન, વેદની નિન્દા કરણિ દ્વિજના તન્ન.
 યજ્ઞ નહીં. કરઇ કૃષીકર્મ. હય મેદ્યણિ વસુધા માંહિ.
 પિતાનઇ તાડન કરણિ. પુત્ર મારણિ પિતાઇ.
 મ્લેચ્છવત કૃપણુ બુદ્ધિ મચિની યાણિ, હો રાઇ !
 પરસ્ત્રી-સંકુ મિત્રણિ; ભરણિ વૈનરણી માંહિ.
 રાઇ પરસ્ત્રી અન્દરિ રાખણિ; કરણિ બહુ અન્યાય.
 વસુધાની રક્ષા નવિ કરણિ; પરધન હરણિ, રાઇ !
 x x x x x
 વિવાહ નહિ કરઇ કરીનઇ, જાણીઇ. યાણિ એવનુ પ્રકાર.

- ધનદૃષ્ટિ નઇ બાવધુદિ આદાર માટઇ કંશિ પાપ.
 પછઇ ધર્મજ નહી રહ્ય પ્રાણીમાનનઇ તાપ. ૧૩
- સ્ત્રી પ્રવર્તઇ અન્ય પુરુષર્થ. આદ-દેવ-અર્ચનન,
 ગુરુ-શિષ્ય કો વાત નદિ જાણુઇ નહી દેવ-દર્શનન. ૧૪
- ષોડશ વર્ષનૂ આયુષ થાશિ મમ વર્ષની નાગિ
 ગર્ભ પામશિ, લધુરઇ યશિ દેદ સવિ યશિ મેઘજાકાગિ, ૧૫
- બ્રહ્મચરુ ક્ષય, દેવસ્તુ ક્ષય જપવ હોશિ સવિ સોક.
 ઇમ ઇતિ વ્યાપગિ, સરિતા ગિરિ જનિ થાશિ તિલા મદાશોક, ૧૬
- થાગિ વિપ્રનઇ દણ આપનુ, ધર્મ મેદ્વાશિ ગઇ.
 ચંદ્રની મેવા દિજ કરશિ ચંદ્ર વક્તા, દિજ થોવાઇ. ૧૭
- એહુ કાવ હોશિ ગજા મુણિ ઇમ મેદ્વાશિ ધર્મ.
 અકાવિ પૂર અનઇ ફલ થાશિ, પાનકિ-યુગનૂ કર્મ. ૧૮
- અકાસિ મેધની જટિ થાશિ ચંદ્ર દેરિ વિપ્રનઇ આપ
 મેઘ વિપ્રમઇ દણજ નિહિશિ. અમર્થાદ યગિ ભૂપાવ ૧૯
- ધનનઇ મોહિ મવિ મિત્રજ થાગિ તવ નક્ષત્ર-મણ્ડલ માહિ
 અમુઆડા દોસઇ સહી ધડ સૂર્ય-મણ્ડલ માહિ ૨૦
- ભતાર તણુ સ્ત્રી દ્રેપ કરશિ પ્રદણ ધણા બહુ થાશિ
 અતિથિનઇ દાન કહુ નવિ આપજ. લૂખા વચન જોવાશિ ૨૧
- ભતાર સ્ત્રીનઇ મેહુલી જાશિ, એહુ દારુણુ કાવ.
 તેહ માટઇ ધર્મ ક્ષત્રીનુ, મોહુ છમ, ભૂપાવ ૨૨
- તણિ પ્રદ એક રાગિ આવશિ, ચન્દ્ર-સૂર્ય-ગુરુ જેહ,
 કૃતયુગ તણુ તવ આગમ થાશિ હરિ ધરશિ અશનુ દેહ. ૨૩
- કંકી પ્રગટી દેવ મારશિ, તવ પ્રવર્તશિ બહુ ધર્મ.
 દેવ-મહર્ષિ સવિ સુખ પામશિ, કગશિ નિજકુવ-કર્મ. ૨૪
- મારી મેઘજ રાજિ આપશિ દિજનઇ હામિહામિ વિપ્ર-આણાઇ.
 આગિ વર્ણુ તન ધર્મિ આનશિ, નિહાગઇ કૃતયુગ થાઇ. ૨૫

સાંભલિ, જ્યુધિષ્ઠિર! એમ વર્તાશિ સવિ ધર્મ કહ્યું, રાષ્ટ્ર!
 ધર્મ ધણા જીવ નયણે દીધા. તેહની સજ્જ્યા કહી નવિ જાઇ. ૨૬
 કુલ-ધર્મ આચરઇ મહ લોકે, મુખ પરલોકે કિહિવાઇ.
 તે માટઇ દિવસેવ-સમાને અધિકુ ધર્મ નથી, રાષ્ટ્ર!" ૨૭
 કહઇ જ્યુધિષ્ઠિર, " કિહુ ધર્મ આચરૂં ?" જોત્યા મુનિજી વચન,
 " દયા-શ્રમા, નિજ સ્વજન પ્રજા કિહિ, મોહકુ ધર્મ, રાજનન! ૨૮
 દુઃખ મ ધરેશ, ચિન્તા ન કરેશ. સવિ આધીન છઇ દૈવ.
 તે માટઇ તાહુ ધર્મ આચરે, જ્યુધિષ્ઠિર! કહું અશ્વમેવ." ૨૯
 એહવી કથા માર્કંડેયે કહી, તિહા હજ્યા જ્યુધિષ્ઠિર રાષ્ટ્ર.
 તિહાર પૂઠે શી કથા હશિ, સુષિ, જનમેજે । કિહિ ઋષિરાષ્ટ્ર. ૩૦
 ૨૮૮૬

કંડૂર્વ ૯૮ મું—રાગ એજ

રાષ્ટ્ર જ્યુધિષ્ઠિર ધર્મ જીચરઇ, " મુકુનઇ કુહુ, મુનિજનન!
 દિવના ધર્મનુ મોહકુ મહિમા." સુણતાં હરખિઉ મનિ. ૧
 માર્કંડેય મુનિ પઠિ જોલિઆ, " રે સુષિ, જ્યુધિષ્ઠિર રાષ્ટ્ર!
 એક પરીક્ષિત રાજ હોઉ, તે અયોધ્યાનુ કિહિવાઇ. ૨
 તે રાજ વનિ મૃગયા ગયુ, વેગલુ ત્રાહુ કુરૂં.
 પછઇ થાકયુ રાષ્ટ્ર દુઃખી ચયુ, જલતૃપાઇ પ્રજાનુ અર્જુ. ૩
 એહવઇ નવપદ્મવ વન નિરખિજ. તે માંદિ કીધુ પ્રવેશ.
 સરોવર-વૃક્ષ સોહામણાં. અશ્વમં જીતરયુ નરેશ. ૪
 સરનું જલ રાષ્ટ્ર પ્રાપિજ; ત્રિદિ હય કરિઉ જનન.
 હણેક રાજાઇ ચયન કર્યું. એહવઇ ગાન થયું ઉત્પન. ૫
 તિહારઇ વિરમે મનિ પાનિઉ, કુહુ નારી તણુ સ્વર હોઇ.
 પછઇ જીડી લાગુ નિરખયા; એહવઇ કન્યા દીડી સોઇ. ૬

- પૂરૂં સિદ્ધિતી જામિ માહિ. ગાંધ સમીપિ ગયુ તે નારિ;
 ‘તૂં કવણુ ઓ ? કુહુની કુમારી એકલી વન મુઝારિ ?’ ૭
- તિહારઇ બોલી કામિની, ‘હું કન્યા છૂ, ગજન્ન’
 તે રૂપિ સુન્દર દામિની, લામિની મૃગયોચન્ન. ૮
- ગાંધ કહઇ, ‘વરે મુહુનઇ’ તિહારઇ કન્યા બોલી વચન.
 ‘કાઇ સમે કરિ તુ વડે તુહુનઇ.’ તિહારઇ બોલિઉ રાજન, ૯
- ‘તૂ જે કહઇ તે કડ સહી,’ આગમત ચયુ બહુ ગાંધ.
 ‘મુહુનઇ જસાથય ન દેખાડવુ,’ ઇમ વાક્ય કહઇ કન્યાઇ. ૧૦
- રાજા કહઇ, ‘તુહુનઇ નહિ દેખાડ જવાથય સોચનિ’
 તિહાર પૂંકે કન્યા વરી તે મ્યાનકિ રહુ રાજન. ૧૧
- એહવઇ સેના આવી ચતુરફીણી, તે પોતાના વન માહિ.
 શિખિકાઇ બધસારી કામિની, આ-યુ અભ્યોખ્યા નગરી માહિ ૧૨
- પછઇ અહનિશ કીડા કગઇ અન્ય કોઇ ન જાણુ, ગાંધ !
 સ્ત્રી-આસક્ત અતિ ઘણુ કુહુની સુણઇ નહી વાર્તાઇ. ૧૩
- પ્રધાને ચિત્ત માહિ વિચારી એક ગ્યાવી વાટિકાઇ.
 જોહમાહિ અનેક દય, પૂરૂં-દુમ બહુ, તેહની રોલા કહી નવિ જાઇ. ૧૪
- પછઇ ગજનઇ વીનતી કરી, ‘વાટિકા દરી ઉત્પન્ન’
 રાઇ રાણીનઇ તેડી માચગના, દેખી હપ પાન્યા મન્નિ ૧૫
- વાટિકા માહિ કીડા કગઇ રાઇ, ભોગવઇ વિવિધ વિનાસ.
 કુધા-તૃપાઇ પીડિઉ, દીહૂં દાગ ચન્દ્રાલામ ૧૬
- તેહનઇ મુકતાફલ-તોરણુ ઘણા. એહવૂં મન્દિર દીહૂં રાઇ.
 પછઇ યુગ્મે માહિ પ્રવેશ કીધુ, તુ વાપી મન્દિર માહિ. ૧૭
- તેહનઇ ત્રિટ જૈ નિરખવાનઇ લાગા સ્ત્રી-મર્તાર.
 કામિની કહઇ, ‘જલ વિસઇ, રાજા ! તરૂં હ નિરધાર.’ ૧૮
- રાજાઇ આપી આગન્યા, જલ માહિ ઝમ્પાવ્યું નારિ.
 ઘટી દય ઘટી યૈ સહી પશુ દેરિ ન આવી બાહરિ. ૧૯

- તિહારઇ રાઇ સોઝાતુર ચયુ. જળયુ, ' નારી પામી મરણુ.'
 ધીવરનઇ તેડાવિઆ; આવી લામઇ રાઇનઇ ચરણિ. ૨૦
- ' અરે કાદુ જલ વાપી તણુ, રાણી પડી એ માંહિ'
- પછિ અમ્યુ સર્વ નખાવિજિં : પ્રોડ મણુક-દર્શન યાઇ. ૨૧
- તેડનું ઉદર મોહનું, પ્રોડ દેહ, રાગઇ દીડું લોચનિન.
 જળયુ, ' મણુકિ અછી મુઝ કામિની; એડનઇ પમાડું પતન.' ૨૨
- રાગઇ સેવકનઇ કલ્ય, ' પૃથ્વી માંહિ મણુક હોઇ,
 સોઇ કરીનઇ મારખ્યો.' નાદા સુણી મણુક સવિ કોઇ. ૨૩
- જિહાં મણુક તણુ રાગ દણ, તિયાં સર્વે કરચું રદન.
 તેણુઇ વેગ બ્રાહ્મણુ તણુ ધરી આવિઉ જિહાં રાગન ૨૪
- રાગ પ્રતિ જૈ બોલિઉ, ' રે મુણે, પરીક્ષિત રાઇ !
 તમ્યો મણુક બહુનઇ મારિઆ, તે પાપ સમ્યે યાઇ.' ૨૫
- તિહારઇ મહિપતિ બોલિઉ, ' મુઝ નારી કરી પ્રાગન.
 તેણુઇ નામ ટાલેશ મણુકનું. તું સાંભલિ, દિજના તન !' ૨૬
- મણુકરાગનઇ જાણિજિં જે, ' ન્યાતિનુ આણિઉ અન્તઃ'
 ' અરે મણુક કેરુ હું રાજિઉ. તું રાગ ! માને ચિતિ. ૨૭
- એ જલ વિસઇ જે મરણુ પામી; જળયુ તઇ જે, રાઇ !
 એ મુતા માદરી જાણુન્યે. તું કાચર મનિ કાં યાઇ ? ૨૮
- એણુઇ ધણા રાઇ દુઃખી કીધા. સીવુ શુ વિશ્વાસ ?'
 રાગ કહઇ, ' દેખાડિ મહુનઇ, ઇ મુઝ મુદુચઇ આશ.' ૨૯
- પછિં મણુકેં આણી આપી. રાગની કરી સેવાઇ.
 તે પુત્રીનઇ તાતેં શાપ દીધુ, કોઇ ધરી મન માહિ, ૩૦
- ' સન્તાન તાણુઇ જે હસિ, બ્રહ્મણુ નહીં તેજ.'
 ધમ શાપ દેઇનઇ પિતા ગયુ, રાઇનઇ પ્રગટચું હેજ. ૩૧
- વલી રાગ બહુ કીડા કરઇ. હોઆ તણિ પુત્ર સન્તાનઃ
 એક સજ નહીં બીનુ દવ સહી; બલ ત્રીજનું અલિધાન. ૩૨

- પછી જ્યેષ્ઠ શક્તનંદ રાજિ આપ્યું, પિતાઇ કરી કૃપાઇ.
પરીક્ષિત તપનંદ વનિ ગયુ. તું મુણે, બુધિધિર રાઇ ! ૩૩
- શક્ત રાઇ રાજિ કરઇ સહી એક વાર રથ-વાહન
રાખ કરી મૃગયાઇ ગયુ; એક મૃગ દીઠુ લોચનિ. ૩૪
- સુતનંદ તવ રાજા કહઇ, ‘અશ્વ ખેડિ આ મૃગ જાઇ.’
જન્યાર કહઇ રાજા પ્રતિ, ‘એ કુરજ નહીં ત્રિદિવાઇ. ૩૫
- જુ વામદેવના અશ્વ રચિ હુઇ તુ એહ મૃગ ત્રિદિવાઇ.’
રાજા કહઇ, ‘તે કવણુ સ્થાનકિ ? સત્ય કિહિ વાર્તાઇ.’ ૩૬
- સારથિ કહઇ, ‘જુ કેહું આહિ, તુ શાપ દિધ મુનિજન.’
તવ રાઇ કહઇ, ‘જુ નહીં કહઇ, તુ કરેશ શિર-છેદન. ૩૭
- તવ ભય કરી રથ હાંકિઉ જિહાં વામદેવનું વન.
મનવેગના તિહાં અશ્વ છઇ. સત્ય માનજ્યો, રાજન ! ૩૮
- વામદેવનઇ આગ્રમિ આવ્યા; ઋષિ પૂજિઆ તિહા રાઇ. ✓
‘અહા વન વિસઇ કિમ આવિઆ ? સત્ય કહુ મુહુનઇ વાર્તાઇ.’ ૩૯
- રાજા કહઇ, ‘મૃગયા વિસઇ મઇ મેહ્મત્તું તન માહિ બાણુ.
તે સાયક બેઠી તન વિસઇ મૃગ નાહુ છઇ નિરવાણુ ૪૦
- તેણુઇ ક્ષત્રીનુ ધર્મ રહઇ નહીં, બાણુ વાગઇ મૃગ લેઇ જાઇ.
તહ અશ્વ તાણુ વેગ છઇ ધણુ. તે માટઇ કરુ કૃપાઇ.’ ૪૧
- વામદેવ કહઇ, ‘આપૂ સહી; પશ્ચિ કાર્ય તાહરૂ થાઇ,
તવ અશ્વ માહરૂ આપજ્યે.’ લેઇ મૃગયા આવિઉ રાઇ. ૪૨
- રાઇ પ્રધાનનિ કહૂ સહી, ‘આ આપણિ યોગ્ય તુરજી.
વામદેવનઇ નહીં આપીઇ. દેખી મનમાં પામિઉ રજી.’ ૪૩
- મૃગ મારી નગરિ આવિઉ; પોતઇ અશ્વ રાખ્યા રાઇ.
વામદેવનઇ ચિન્તા પ્રગટી અશ્વની વન માહિ. ૪૪
- એક માસ જિવતુ, તિહારઉ બોલિઆ મુનિજન.
પ્રશિષ્ય પ્રતિ બોલિઆ ઋષિ, ‘હો અગ્નિના નન્દન ! ૪૫

રાજા રાજનઇ કિલિ જઈ, તાહૂં કાર્ય ચથું નિબપન.

મુઝ ગુરુના અશ્વ આપુ તમ્મે, એન્નૂં જૈ કિલિલ્યે વચન.' ૪૬

શિષ્ય ગયુ રાજા પ્રતિ, જિહાં બહુ રાજ સમાધ;

રાજા પ્રતિ જૈ બોલિઉ, 'તું પૃથ્વીપતિ કિલિવાધ.' ૪૭

મુઝ ગુરુ તણા અશ્વ આપીઇ 'તવ બોલિઆ તિહાં રાધ,

'એ અશ્વ દિજનઇ યોગ્ય નથી. સ્વામિ! ઘટઇ ગજસભાધ.' ૪૮

અરે બિહુકનઇ એ નવિ ઘટઇ.' એન્નૂં મુળી અત્રિના તનિ

વામદેવનઇ જૈ નિરૂપ્પું, તિહારઇ કોવ પ્રગટયુ મનિ ૪૯

વામદેવ તિહાં આવિઆ મદા કોધ કરી તેણી વાર;

સભા માલિ જૈ બોલિઆ, 'અરે હ્યાવિ મુઝ તોખાર.' ૫૦

કુહુ પાપી કૃત્ય ધમ નવિ કરમ. એ વરણુના છિ ગુરૂં

તેણુઇ વરણુ ગુહનઇ મારશિ કાં કરે ગણિ તણુ ભરૂં?' ૫૧

'વિપ્રનઇ અશ્વજ નવિ ઘટઇ; હુઇ વચનનું વાહન.

વેદ-અધ્યયન, તપશ્ચર્યા નઇ કષ્ટનું નિજ તન' ૫૨

વામદેવ કહઇ, 'વેદનઇ ધરૂં; કંઠ સધથાં ઠમ',

અનઇ રાજ-વૃત્તિ અહા થકી. અમ્મે કરૂં અશ્વવાહન.' ૫૩

રાજા કહઇ, 'ગર્ધવ ઘટઇ. એ ક્ષત્રીનઇ હુઇ દારિ.'

વામદેવ તવ કોધ પામિઆ, 'શુ ગર્વ? ગુહનઇ ધિહાર ૫૪

અરે વિપ્રનઇ નથી બળુગુ ગર્વે થયુ અગાન.

એહવા પાપી ન્યાય પામ્યા ધણા તું મૂર્ખ છઇ, રાજન! ૫૫

અરે તાહુરા મરણુ-કારણિ પ્રગટયા રાક્ષસ આરિ.'

તવ ગમ કિલિ, 'ગુહનઇ વિપ્ર બળુજ, ધિક તેહનુ અવતાર. ૫૬

તવ કોધ પામી વામદેવ કિલિ, 'જોગ્યે દિજ-મહિમાધ.'

એહવઇ પૃથ્વીમાં યૈ ગર્જના; કૂ રાક્ષસ પ્રગટજ યાધ: ૫૭

ત્રિશૂલ, મુર્ધર, જલ, ફરસી. પ્રોહ દેહ, વહન.

તોહી રાજા કહઇ, 'હું અશ્વ નાપું. હું સર્વવંશિ ઉત્પન.' ૫૮

- એહૂં સાલલી રાક્ષસેં સહસ્રધા કીધુ દેહ.
 મારી અન્તર્ધાન ચયુ; તેહમાહિ નહીં રન્દેહ. ૫૯
- તવ પ્રધાન—સેનાપતિઠે મિત્રી દત્તનઠે આપ્યું રાજન,
 તવ વામદેવ વક્ષી બોલિઆ, ‘અશ્વ લ્યાવિ, કરિ મુઝ કાન્ત્ય.’ ૬૦
- મુણી ક્રોધ પ્રમટિઉ બ્રાતનઠે; દુ ખ પામિઉ રાષ.
 એક પિપ્પરમૂં બાણ સારથિઠં અણ્યાબૂં તવ રાષ. ૬૧
- તે વામદેવનઠે માગવા ધનુષે પ્રયોજ્ય રાષ.
 અપિ કહ્ય, ‘એહ બાણે સેનજિત તણુ વધ થાષ.’ ૬૨
- જે બાણ વાગૂં પુત્રનઠે તે ક્ષણમા પામિઉ મ ભુ.
 વક્ષી બીજૂં બાણ અણ્યાવિજી, જવ પુત્ર પડિ ધ શિં. ૬૩
- તે બાણ જિહારઠે નાખિજી, વામદેવ બોલ્યા વ્યત્ત,
 ‘તાહરી સ્ત્રીનઠે શર રપશ્ કરન્થો.’ તે તિમ ચયૂં, ગજન. ૬૪
- તવ ગણીઠે જાણ્યું મહી, ‘અહ્ય—નેજ અધિકું હોષ.’
 તે સાખી આવી ચરણિ લાગી, સ્તુતિ કરી સવિ કોષ. ૬૫
- વામદેવ કિહિ, ‘ધનિ સાધવી’ કાષ માગિ તુ વરદાન.
 તવ રાણી કિહિ, ‘જેહૂ કયૂ, તેહૂ પામિઉ ગજન. ૬૬
- જુ વર આપુ કૃપા કરી, તુ મુઝ પુત્ર જનતુ થાષ.
 તવ મહાપુરુષે કરુણા કરી, જગત કનિહિ ક્ષણ માહિ ૬૭
- પછી રાષ સ્તુતિ કરી, અશ્વ આણી મેહુ પાષ.
 તવ વામદેવ મુનિ પધારયા તુ મુણિ, ન્યુધિષ્ઠિર ગષ. ૬૮

લિથલુ

‘મુણિ, ન્યુધિષ્ઠિર રાષ રે’ દિજનૂ માહ્ય અમોહકું હોષ.”

તે કયા સુન્દર સાલલી, આનન્દિઆ સવિ કોષ.

કંઈયું દેઢ મું—રાગ એજ

રાગ બુધિધિર જયરમ, “સુન્દર કયા એ મુઝ મનિ દરમ.”
 વીનતી કરંઈ બુધિધિર રામ રે, ૧
 “તહ ચકી વૃદ્ધ કો હમ, મુનિજન ? સત્ય કરી મુકુનઈ કુકુ વચન,
 મન માહરું સાંભલવા કયામ રે. ૨

હોલ-કયા સમ્ભલાનુ મુકુનઈ, તહ ચકી કવલુ વૃદ્ધ હોમ ? ”
 પછઈ મુનિ મોકેલો બોલ્યા, “સાંભલિ, બુધિધિર ! સોમ. ૩
 એક ઇન્દ્રધુમ્ન રાગ હોઈ. પામ્યુ તે સ્વર્ગભવન.
 પ્રુષ્પ જિહારઈ કીણુ ચરું, વસુધાં પડિઉ રાજન. ૪
 તેહની કીર્તિ પૃથ્વી રચકી ગૈ, તિહારઈ પડ્યુ તે રામ.
 તેણુઈ મુકુનઈ આવી પૂછ્યું. ‘તું વૃદ્ધ મુનિ કિહિવામ. ૫
 મુઝ નામ જાણુ કિહિ નહીં ?’ તવ મઈ કણુ નાકાર.
 રાગ કહઈ, ‘તુથી વૃદ્ધ કો હમ ? કિહિ મુકુનઈ આ વાર.’ ૬
 તિહારઈ હું બોલ્યુ સહી, ‘એક ઉલુક પ્રાવારકરણ.
 તેહ મુઝથી વૃદ્ધ હમ. તેહનઈ વેગલું હમ મરણ. ૭
 તે મુકુનઈ જાણુતુ દસિ.’ રાઈ કરચું અન્ધ-વાહન.
 મુકુનઈ જાણસારી લેઈ ગયુ, જે શૂપ ઇન્દ્રધુમન. ૮
 હેમાચલ વિમલ આવીનઈ ઉલુકિ પૂછ્યું, રામ !
 ‘મુકુનઈ ઉલખઈ હમ ? કિહિ સહી.’ તેણુઈ ખ્યાન ધરચું મન માહિ. ૯
 વિચારી ઉલુકજ બોલિઉ, ‘નથી જાણુતુ મુકુનઈ, રામ !’
 રાગ કહઈ, ‘મુઝથી કવલુ વૃદ્ધ, તે કિહિ મુકુનઈ વાતીઈ.’ ૧૦
 ઉલુક કિહિ, ‘આગઈ સરોવર વિસઈ બક એકજ હોમ.’
 તવ ત્રણુ જણુ જે પૃછિજી, નાડીજદ્વનઈ જોઈ. ૧૧
 ઇન્દ્રધુમન કહઈ તેહનઈ, ‘બક ! ઉલખઈ હમ આહિ ?
 ના કહી જગતઈ. તિહાં પોતઈ પૂછ્યુ તેહ સર માહિ. ૧૨

- ‘તું ચક્રી કુહુ વૃદ્ધ છઇ ?’ નાડીજઈ કહઇ, ‘નિરધાર.
આ સાન્નધ્ય કચ્છપ એક છઇ, અકૂપાર નામ વિચારિ.’ ૧૩
- સવિ તેહ કહિ આવ્યા સદી. ત્રિટિ રહ્યા જેહવા ત્યાહિ,
એહવઇ જલથુ કચ્છપ આવિઉ. હધ્યો સવિ મન માહિ. ૧૪
- અકૂપાર પ્રતિ વચન મઇ પૂછ્યું, ન્યુધિષ્ઠિર રાઇ !
જે, ‘ઇન્દ્રધુમ્નઇ ઉલખાઇ છઇ ?’ તેણુઇ વિચાર્યું મન માહિ. ૧૫
- એક મુહૂર્ત ધ્યાન ધરી જોયું; કીધું મહા રુદ્રન.
દેહ કાંપીનઇ બોલિઉ, ‘અરે ઇન્દ્રધુમ્ન રાજન !’ ૧૬
- એ રાજનઇ કિમ ન જાણું ? એણુઇ ક્રીત ક્રીધી અપાર.
બહુ ધેતુ આપી દ્વિજ પ્રતિ, તેહનુ ન જાણું પાર. ૧૭
- તે ગાયનઇ ચરણે કરી સરોવર થયું છે એહ.’
એહવું વચન કચ્છપ બોલિઉ તિહારઇ કીર્તિ ચાલી તેહ. ૧૮
- તે કીર્તિ સ્વર્ગ માહિ સચ્ચરી; તિહારઇ કિંદ્રિણીની ઝાણિ
ઇન્દ્રલોકથી રથ આવિઉ બધમારવા બૂપાલ. ૧૯
- રથિ ઇન્દ્રધુમ્ન બાહુ સહી. આકાશવાણી થાઇ,
‘તુઝ કીર્તિ તિહા જે સ્વર્ગ રહી. હવી દેવની આગાઇ. ૨૦
- તે માટઇ ધર્મો હોઇ તેહનુ પૃથ્વીઇ યશ બોલાઇ.
તિહારઇ સ્વર્ગ વાસ વમઇ, એહવી દેવની આગાઇ. ૨૧
- પાપી નગકિ પડ્મિ સહી, જેહવી પાપકીર્તિ તા હોઇ.’
પછિ ઇન્દ્રધુમ્ન અહા દેખતા સ્વર્ગિ જયુ તે સોઇ. ૨૨
- તવ કચ્છપ, બક નઇ ઉલૂક, તે ગયા આપણુઇ સ્થાનિ,
જિમ નૃગ રાજ મોકલ્યુ સ્વર્ગ માહિ શ્રીભગવાનિ. ૨૩
- એ ઇન્દ્રધુમ્ન તણી કયા સાબલઇ નર નઇ નારિ,
તેહનઇ સ્વર્ગ વાસ હઇ સદી. તું સાબલિ, કુન્તીકુમાર !” ૨૪
- તવ રાઇ ન્યુધિષ્ઠિર બોલિઆ, “રે માર્કણ્ડ મુનિજન !
ઇદવાકુવંસ વિસઇ હોઉ જે કુવલાય રાજન, ૨૫

- તેદુર્ નામ હુન્ધુમાર દણું ઝિમ ? મન્દેહ મોદુદુ હુધ એહ "
 માકેડુ મુનિ તપ મોનિઆ, " હુન્ધુનધ કહું વિરતારી તેહ ૨૬
 એઁ આનાણુ મરુચવીધ હોઉ ઉદુદુ તેદુર્ નામ
 તેણુધ તપચર્ચા બહુ કરી, શ્રીવિણુજનધ કામિ ૨૭
 હગિધ દગન આપિલિ. તેણુધ મુતિ કીધી અપાર, /
 ' હુન્ધુનધ વેદ, પ્રભુજી ' નવિ પામધ મવિતુ સરજણુદાર ૨૮
 તું અકલગતિ ઇશ્વર અહીં બ્રહ્મા તર્ક સગળ્યા, દેવ !
 આકાશ તાતરૂ શીસ, પ્રભુ ! મુહુનધ યાન હલ અશ્વમેવ ૨૯
 ચન્દ્ર, સૂર્ય બિ નેત્ર તાદુગ વાયુ તાતરુ હધ શ્યામ
 તેજ તાદુર અગ્નિ કહીધ, બ્યાપક મનવામિ ૩૦
 દિગિ બાહિ તાદુરી, કૃષિ વાગિરિ પરત જલ્દા હોધ
 સ્વર્ગ નાભિ નધ અગ્નિ પૃથિવી રોમ વૃષ સવિ કોધ. ૩૧
 દેવ, દાનન, જ્યેષ્ઠ, પત્રમ મનધ હુન્ધુનધ, ભુમનીચ !
 મહાધોગી બ્યાનિ, પગ્મજાની બ્યાધ હુન્ધુનધ, ધ્રુગ ! ૩૨
 ગવણુદિ તધ દુષ્ટ માગ્યા કર્તા-ક્ષર્તા રવામિ !
 તાદુરી વેદ ગતિ જાણુધ નાઈ ચોદ લોક તાદુરધ નામિ ' ૩૩
 ઉદુદુ એવી મુતિ કરી, તિહારધ રરિ થયા પ્રસન્ન.
 ' તુ માગિ, વર આપુ હુન્ધુનધ, દિજા ! હુત્ર ગ દુધ જે મનિ ' ૩૪
 ઉદુદુ કિલિ, ' સ્વદેહિ મુન્ધુનધ કરી, પ્રભુજી ' કૃપાધ,
 તુ હાવિ હું ચ પ્રારથૂ ? તુ સામલિ, વૈકુણ્ઠરાધ ! ' ૩૫
 હગિ કહધ, ' તુ મામિ મુઝ કલિ હું મથુ હું પ્રમન્ન '
 ઉદુદુ કિલિ, ' સત્ય, ધર્મ, દમ, તેહ વિપિ નિર્મલ મન્ન ૩૬
 અબ્યાસથી હું પડુ નહી, નધ અવધ નદી મુઝ ગાન. '
 હરિ કહધ, ' આપુ મદી પલિ કરે માદુ વચ્ચન. ૩૭
 એક દેવ દારણુ જાપનુ, વિશ્વનુ કરવા અન્ત.
 તે ઘોર તપ માઝધ સદી, હમ બોલિઆ ભગવન્ત. ૩૮

- ‘તેદ્નઇ કવણુ મરણુ પમાડજિ ? જે હક્ષવાકુવંશનુ ગાઇ,
જૃહદશ્વ તણુ કુવવાશ્વ નૃપ, મુઝ યેજ-બનની કૃપાઇ. ૩૯
- માહુગ યોગ્ય-મલનઇ પામશિ. તેદ્નઇ, ઉદ્દુ ! કિડિજ્યે વચન્ન.
ધુન્ધુમાર તે થાશિ,’ દીધી આગ જુગજ્વન્નિ ૪૦
- ધમ દિજનિ આપી આગન્યા હરિ થયા અન્તર્ધાન.
તન જનમેજે જોલ્યા મહી, તે કવણુ વંશિ ગાનન ? ૪૧
- વૈશમ્પાયન કિહિ પીનતી, તૂ સુણિ, જનમેજે ગઇ’
હક્ષવાકુનઇ વંગિ પુત્ર નામે કાકુત્સ્થ ભડ કિહિવાઇ ૪૨
- તેદ્નઇ પુત્ર ઇક પૃથુ હોઉ. તેદ્નુ વિશ્વગશ્વ કુમાર
તેદ્નુ સુત જે આદ્ર ગાન, એહની કીર્તિ ધરા મુઝારિ. ૪૩
- યુવનાશ્વ સુત તેદ્નઇ હોઉ તેદ્નુ માન્ધાતા રાજન્ન.
તેદ્નુ જૃહદશ્વ જાણુજ્યે, હો પરીક્ષિતના તન્ન’ ૪૪
- જૃહદશ્વનુન્દુવવાશ્વ કહીઇ મહાબલિહિ તે રાઇ
એકનીમ મદસ પુત્ર તેદ્નઇ, મહાપ્રાક્રમી કિહિવાઇ. ૪૫
- ધનુર્વિદ્યાવન્ત તે પૂગ. તે કવણુ ન જીયા જાઇ
ગાનઇ બલિહિ પુત્ર જાણી કુવવાશ્વનઇ નગર માહિ, ૪૬
- જૃહદશ્વ રાજ્ય આપી કરી તપનઇ ગયુ તે વન્નિ
ઉદ્દુ દિજ આવિહિ સહી જિહા તપ કરા ગજન્ન ૪૭
- આની દિજ ધમ જોલિહિ, ‘તૂ કરે ક્ષત્રીનુ ધર્મ.
જે પ્રજાની રક્ષા કરાઇ, તે ક્ષત્રીનુ કહીઇ કર્મ’ ૪૮
- ગૃહસ્થધર્મ-સમાનિ મોહુ નથી કાઇ બીજુ, રાઇ !
ધરા રાખ્યા-કાગણે તિહા ક્ષત્રી પ્રગટજ થાઇ ૪૯
- તૂ તપ-યોગ્ય રાજ નથી, વહી માભાલિ માદ્રી વાત
હ મરુચવીનઇ સમીપિ રહ, રેણુ સમુદ્ર જિહા આક્ષાત. ૫૦
- તિહા મધુકૈટભ તણુ પુત્ર રહઇ તેદ્નુ ધુન્ધુ છઇ અભિધાન
તે પૃથિવી અન્તરિ માહિ વસાઇ. સુણિ, જૃહદશ્વ રાજન ! ૫૧

તેહનંદ મારીનંદ વનિ આવળ્યે, તે કિલિવુ છંદ બલવન્ત ?

દેવ-દાનવેં ચલઇ નહી. વર આપિલે થલ ભગવન્તિ. ૫૨

પાતાલથી નિઃશ્વાસ મેદલઇ, રેણુ જ્વલ આકાશિ.

તે રેણુ માંહિ પોદી રણુ છંદ. તેહનુ તુંજ કરિનઇ નાથ. ૫૩

તે માટઇ તેહનંદ મારવાનઇ તું પ્રગટ થયુ છંદ, રાધ !

મુહુનઇ વિષ્ણુઇ કહું છંદ. સતિ માનવ્યે વાર્તાઇ. ૫૪

ઉચ્છલુ

સત્ય માનવ્યે વાર્તાઇ ? હમ ઉદરું વાણી કહી."

માર્કંડેઃ ક્ષપિ કિલિ પાણ્ડુસુતનઇ, જે જ્યુધિષ્ઠિરિ અવણે મહી. ૫૫

૩૦૧

કંડૂ ૧૦૦ મું—રાગ એવ

" બૃહદશ વસતું બોલિલે, ' ક્ષપિ સાંભલુનઇ વચન્ન.

મઇ તાં આયુધ તિલ્યા છંદ, તે કિમ કરું એ મન્નિ ? ૧

હં કિમ માઈ એહ દાનવ ? માદ્રા પુત્રનઇ હાથિ હશિ.

કુવલાન્ધ નામે પુત્ર માદ્રક અયોધ્યા વાસુ વસિ. ૨

અયોધ્યા ઉદરું આવિઆ, રાજ્ય કુવલાન્ધ કેરહ દાગિ.

ઉદરું આળ્યા જાણીનઇ સાદ્રમાં આળ્યાં નર નઇ નારિ. ૩

સિંહાસનિ બાઠસારિઆ. ચરણુ ચખાલઇ રાજન્ન;

ચરણુમૃત મસ્તકિ ધરી પછઇ પૂછયૂ વચન્ન, ૪

' સ્વામી ! શિ વિશેષિ આવિઆ, તે કારણુ કુદનઇ મંદિ.

તે હં આ હવડં કરું, હમ બોલિઆ રાજન્ન. ૫

વસતા ક્ષપિજ બોલિઆ, ' આંહિ ધુન્ધુ ઘીસઇ કુન્ન.

તે દૈત્યનઇ તું મારિ, રાજા ! સવિનઇ ચાઇ મુખ્ય. ૬

- વપ્પુષ્ઠ મુદુનઠ કલૂં છઠ, જે મારણિ એદ રાષ.
સર્વ જન તે મુખી ચારિ. તુઝ વાધસિ મદિમાષ. ૭
- કુવલામ્હ તવ સામ્રાત થયા નઠ સાથિ લીધા તન્ન.
એકવીસ સદસ દુન સાયમ્હ ચાલિઆ રાજન્ન. ૮
- સમુદ્રનઠ તીરિ આવિઆ જલ કરીનઠ રાષ.
રેણુ માંદિ તે સઘ રજુ છઠ; દષ્ટિઠ નવિ દેખાષ. ૯
- વેણુ તવ તે ખણવા લાગા એકવીસ સદસ રાષ.
શ્રમ તેડ તુ કરઠ ધણુ પણિ પાછી તે દગ થાષ. ૧૦
- નિંદા માંદિયુ તે દૈત્ય જાગ્યુ, ‘એ દ્રવ્યદ્રમ થું ચાષ ?’
નિંદાથી જાગી આમ મૂકિઉ, તવ રેતી જટી જાષ. ૧૧
- તે તેમાંયા સધવા ઊડયા. આંખિમાં રજ ભગ્વણી.
મુખ પખાલવા માટઠ જોતાં નવિ મિલક તિહા પાણી. ૧૨
- સમુદ્ર કેડે નીર તે ખાડે, નેત્ર માંદિ ન ધલાષ.
આકુલઆકુલ થયા ધાપૂં, પછિં મમરયા શ્રીમુરરાષ. ૧૩
- છન્દિ તિહારઠ મેધ મોકલિઉ. વર્ણ આવઠ વન્નિ.
મુખ ધોવાણાં; રેણુ છટાળી. મુણિ, જનમે-ને રાજન્ન! ૧૪
- પછઠે રજ તિહા રહી ઓછી. વધી વેણુ કાઢી રાજન્નિ.
પછઠે તેહ તુ પોદ્દુ દીકું, મધુકૈટભ કેરુ તન્ન. ૧૫
- તવ ધુન્ધુ દૈત્ય તે તિહા જાગ્યુ. જૂઠ દારણુ ચાષ.”
માર્કવેરે કિહિ, “ કયા એદ માખણુ, જ્યુધિષ્ઠિર રાષ ! ૧૬
- એક પાસા એકવીસ સદસ નિ એક પામાં એકજુ દૈત્ય.
દારણુ જૂઠ દેખી દેવના થયા છઠ ભયભીત. ૧૭
- ગડદા, પાટ્ટ, કુટુણી, હોંચાણુઆ, અઝ પરસ્પર નાંખઠ
એકવીસ સદસ એકદા થષ; મન માંદિ કો નવિ સાંખઠ. ૧૮
- પછઠે દૈત્યે પિરિ માંડી; ચરણ સાહી સવિ જાલ
માયા પાખલિ ફેરવી સમુદ્રમાં નાંખ્યા તતકાલ. ૧૯

- અતિથિ, અભ્યાગત, વિપ્રનંદ પૂજ્ય, દિષ્ઠ તેહનંદ માન
જન, અત, અન્ન કિદિનંદ અનુદિન આપદ દાન' ૧૯
- માર્કંડે કિહિ, “માભનિ, રાજા’ તે જિપતિ ઇક અપ્યાન
પતિનતા નંદ પુત્ર તણુ આનંદ અન્તનિ શાન ૨૦
- કૌશિક નામિ એક નિપ્રિ હિદિત મહા નન્ન મુઝારિ
માત-તત તેણુદ મૂકયા નંદ મકી તા નિજ નારિ ૨૧
- તેણુદ ધનિ જૈ ધ્યાન માડ્યુ, બધકુ જૈ વ્રક્ષ-ધાહિ.
અન્ય પશુ પૂજી કુકું નહી એક બગની ગિહિ વન માહિ ૨૨
- તે બગની કરે માનુ ફણ બધરી તે તાં ગહિ
તેણુદ તિહા ચરક કીધી, તે પડી વિપ્રનંદ ભાવિ ૨૩
- પ્રસિદ્ધ તિહાગદ જીચુ જોષુ કિહિ ક્રોધ કરી મન માહિ,
‘કુટ પાપિણી’ પડિનંદ હેડી’ પડી તે તા ત્યાહિ ૨૪
- પડતર તેહના ગ્રાણુ ગયા બિજસદનથી ગતિ પામી
શન દેખીનંદ મહા કુખ પામિહિ, જિહયા તિહાયા સ્વામી ૨૫
- લિક્ષા કગ્વા નીસરયા અત્રિનંદ આગ્રમિ આવ્યા
‘અભ્યાગત’ કહી ગ્વા જિભા, કવણિ નવિ જોલાવ્યા ૨૬
- અનુસૂયા આની એટનંદ, ‘જિભા ફેડું લિક્ષા સ્થાનુ.
મન્દિગિ માર્ગંદ બનંદ પધારયા પતિનતા નામજ કાહ્વુ’ ૨૭
- ધર માહિ જોટલંદ મર્ધ તિહિવા, એમંદ અત્રિ આવ્યા
ભકિત કરવા ભરથાની, ‘આમી,’ કહી જોવાવ્યા ૨૮
- આસન આધ્ય બર્ધસના ચરણ પખાયા નારિ
કરિ વીજન ધરી રહી જિભા આગનિ શીનન મેદન્ય વારિ ૨૯
- પદ્મ તિહા જોજન મરા યુ, આપ્યા દોડલ પાન
તવ ઝરિ સુખિઆ થયા આમુદા સન્તોષ્યા ભગવાન’ ૩૦
- માર્કંડે કિહિ વ્યુધિષ્ઠિરનંદ વૈશમ્પાયન કિહિ રાધ
‘એટનંદ અભ્યાગત સાંભરયા પછી લિક્ષા લેહનંદ ભધ ૩૧

- અન્ન લેઈનછે નીમરી, તિહાગ્ધ આહાણુ ગોત્રુ વાણિ,
 ‘આવડી વાગ સી જિભુ ગખ્યુ અભિમાન મનમા જાણિ? ૩૨
 હિતર તઇ તા કા નવિ કગ્યુ? જિન્ન આવી શીધ?’
 અનમૂયા ઇમ જિયરી, ‘સ્વામી’ હુ યૈ વિપ્ર’ ૩૩
- ‘તઇ થા આહાણુ નવિ જાણ્યુ, જે ભીક્ષા માગઇ દારિ?’
 ‘ના, સ્વામી’ મઇ જાણિઆ, ઇમ ગોત્રી ઋષિની નારિ ૩૪
 જ્યેણુઇ સમુદ્ર તા પીધુ મહી, જ્યેણુઇ પાટ્ટ મારી પ્રહાર,
 તેડ્વા આહાણુ છઇ નહી, સ્વામી’ આ મંસાગિ’ ૩૫
- તવ આહાણુ બોવિઉ રીસમા, તનડાની લોચન,
 તિગ્ગકાગ કગીનઇ નીમગ્યુ. ‘વતી જાએશ અન્ન લવન્નિ’ ૩૬
 અનમૂયાઇ જિભા ગખી, પઠિ કગ્યા વિનય-વિવેક,
 ‘માચુ કિહિતા હુ ખ મ ધગ્યુ કહ વાઇક એક. ૩૭
- તમ્બો થા પિહિલી બગલી દીડી, જે પમાડી પતન્ન?’
 તિહાગ્ધ ઋષિ વિરમે થયા એ કલ્પ મત્ય વચન્ન, ૩૮
 તિહાગ્ધ ઋષિ રક્ષિઆતિ થયા, નઇ કોધ ઊતગ્યુ કાઇ.
 ‘બગલીની વાત તઇ કિમ જાણી? તે કિહિ મુઝ મહિમાઇ.’ ૩૯
- તવ પતિનતાઇ ઇમ કલ્પ, ‘મિથિના નગરી-દેશ.
 જનક કેરઇ નગરે જાગ્યે ધર્મવ્યાધ કિહિસિ લેશ’ ૪૦
 પછઇ આહાણુ તિહાયુ ચાલિઉ, નગર પૂજી વન્નિ.
 નગરમમીપિ તેહ તા આવિઉ નાજિ કગ્ધ જનકે રાજન્ન. ૪૧
- નગરી જોતા ચીટા માહિ ચાત્રુ, અનઇ મન માહિ હરખ્યુ
 માંસ વિહિચ્છુ ધરમા જખ્યુ, તેણુઇ આહાણુ પરખ્યુ. ૪૨
 એટલઇ ધર્મવ્યાધનઇ જોઇ હસ્યુ મન માહિ જાણી,
 અવગ્યુ જઈ જિભુ ગહુ. આચારુ મનમા આણી. ૪૩
 ધર્મવ્યાધનઇ નયણે નિરખ્યુ. શોધવા આવ્યુ વિપ્ર.
 તવ માટી લેઇ કર પખાલ્યા, પામઇ આવિઉ ક્ષિપ્ર. ૪૪

સમુદ્ર માંહિ તે સધલા નાંખ્યા ત્રણિ ઊગરતમ તન્ન.

કુવલાશ્વ તવ મહા દુઃખ પામ્યુ સુણિ, જ્યુધિષ્ઠિર રાજન્ન! ૨૦

તવ રાજનમાં તેજ મૂક્યું, પરસ્પરે પોતાનું.

‘આવિ, ધુ-ધુ! હવિ જૂથ કીજિઈ. દેખાડું બલ જઘ્ઘાનું.’ ૨૧

તિહારિ દૈત્ય તે આધુ આવ્યુ. તવ પાટૂ મારી રાઈ.

રિદ્ધ માંહિ જવ પાટૂ મારી, તવ જીવ નીકલી ગમ્મ. ૨૨

તવ દેવે પુષ્પની વૃષ્ટિ કીધી; આશીર્વાચન ઉદ્દે દીધ.

તે દિહાડાથી કુવલાશ્વ શીટી ધુ-ધુમાર નામ તે કીધ.” ૨૩

માર્કંડે કિહિ રાજનઈ, “તઈ મુઝ પૂજ્યું જેહ,

વિસ્તારીનઈ મઈ વરણવિજં, ભાગુ મન-સન્દેહ. ૨૪

ઊથલુ

ભાગુ મન-સન્દેહ, એ કથા જે કુકુ સાંભલમ્,”

માર્કંડે કિહિ જ્યુધિષ્ઠિરનઈ, “તેહના પાંચિ પાતક ટલમ્.” ૨૫

૩૦૩૫

કંકૂ ૧૦૨ મૂ.—રાગ એજ

રાઈ જ્યુધિષ્ઠિર કિહિ, “તહ વિન કવણુ કહમ્ મુઝ, ધર્મ?”

પતિવ્રતા નઈ પુત્ર કેરા કુકુ, સ્વામી! મર્મ.” ૧

માર્કંડે ઝાવિ બોલિઆ, “તઈ બલૂં પૂજ્યું, રાઈ!

પતિવ્રતા નઈ પુત્ર કેરુ, તુઝ કહું મહિમાઈ. ૨

પુત્રનઈ કાજે માતપિતા કરમ્ અનેક ઉપાય.

કેવ-ડેરા, તીર્થ-વ્રત-તપ અનઈ વહી બાધાઈ. ૩

પુત્રનઈ પેટમાં દુખઈ તુ પોતિ જિગિ લૂખું અન્ન.

ખીર, ખાંડ નઈ કદલી, વહી નવિ કરમ્ બોજન્ન. ૪

બીનમથી કોરમ કરમ્ અનઈ ફેરવમ્ હાય.

બીનામાં પોતઈ સ્મ, જે તાં તેહની માત. ૫

- શીતકાલિ ઇમ સાંચવઇ, ઉષ્ણકાલ આવઇ દિનન,
પરસ્વેદ તે તાં વલી વલઇ. નિદ્રા કરઇ નહીં તનન. ૬
- પોતઇ તાં તવ વાયુ નાંખઇ. નવિ જાણઇ તે પુત્ર.
આહું તે સુત આદરઇ, તે અપાવઇ ઘરસૂત. ૭
- ઇમ સુતનઇ સમ્ભાસતઇ, તુ હોઇ રહું નઇ રાઇ.
તે પુત્ર માતા-પિતાનઇ ઉસીંકલ કિમ થાઇ?" ૮
- બ્યુધિષ્ઠિર પૂછઇ વલી, " તે કુંહુ, ઋષિ! વચનન.
ઉસીંકલ તે કિમ થાઇ પુત્ર કેરું મનન?" ૯
- માર્કેડેય કિહિ જઇ, " કાઠિ કરી સોવર્ણુ કેરી જોહ,
માહિ તે મુક્તાફલ મૂકીઇ, તે ભરી તા, તેહ ૧૦
- માત કેરઇ હાથિ આપી કરાવઇ કૃષ્ણાપર્ણુ,
વિપ્રવર પોતાનાનઇ સૂરજપર્વ કેમઇ દિનન; ૧૧
- વલી સદ્કાન્તિ કેરઇ દિનિ રૂપાની કરી તુલાઇ
કરઇ, શીતકાલની એક નિશાનું ઉસીંકલ નવિ થાઇ." ૧૨
- તવ બ્યુધિષ્ઠિર આખા થયા, " કાહાથી કરઇ તે રાંક ? "
- " આઝા પાલઇ પિતા કેરી, તે તા આહુ છિ આંક; ૧૩
- ગયાઆદ તા જો કરઇ, સુણિ, બ્યુધિષ્ઠિર રાઇ ! "
- માર્કેડેય ઋષિ કિહિ, " તેહ તુ ઉસીંકલ તવ થાઇ " ૧૪
- વલી સ્ત્રી તણુ ધર્મ કિહિ વિસ્તારી. સુણિ, પરીક્ષિત-તનન !
- વલી બહુ વિધિ કહું વિસ્તારી. સાભાલિ એકે મનન. ૧૫
- " સ્ત્રીનઇ વ્રત-તપ એહજ તીરથ ભરથારની સેવાઇ.
કૃત કાન્યની આઝા જે આપઇ, તે નવિ કિહિવી નાઇ. ૧૬
- ભરથાર વિના ભોજન ન કરઇ અનઇ પાલઇ ધર્મ,
પર નરની સર્જતિ નવિ કરઇ; ન કરઇ કુચ્છિત કર્મ. ૧૭
- આવર્જના આઘટી કરઇ અનઇ આંપઇ પાઇ;
ઉચ્છોદક વારિ સ્વાવઇ અનઇ વીંજઇ વાઇ. ૧૮

- અતિથિ, અભ્યાગત, વિપ્રનંદ પૂજ્યા; દિધ તેદ્નંદ માન.
જલ, અક્ષત, અન્ન કિદિનંદ અનુદિન આપય દાન” ૧૯
- માર્કંડે કિદિ, “સાંભલિ, રાગ! તે જીપરિ મક આખ્યાન.
પતિમતા નંદ પુત્ર તથા આવય અન્તરિ યાન. ૨૦
- કૌશિક નામિ એક વિપ્ર રિદિત મહા વન્ન મુગારિ.
માતન્તાત તેણી મૂક્યાં નંદ મૂકી તા નિજ નારિ. ૨૧
- તેણી વનિ જૈ ધ્યાન માંડ્યું; બધકુ જૈ વ્રજ-છાંદિ.
અન્ય પશુ, પૂત્રી કુલુ નહીં. એક બગલી રિદિ વન માહિ. ૨૨
- તે બગલી કરુ માધુ દ્રુ. બધકી તે તાં ગલિ.
તેણીંદ તિહાં ચરક કીધી, તે પડી વિપ્રનંદ ભાલિ. ૨૩
- અપિંદ તિહારંદ જંચું જોયું. કિદિ કોષ કરી મન માહિ,
‘કટ પાપિણી! પડિનંદ હેડી.’ પડી તે તા ત્યાંહિ. ૨૪
- પડતંદ તેદ્ના પ્રાણુ ગયા. દિવસદનથી ગતિ પામી.
શબ દેખીનંદ મહા કુન્ન પામિલિ; જીકયા તિહાંયા સ્વામી. ૨૫
- લિહ્યા કરવા નીસરયા; અત્રિનંદ આશ્રમિ આબ્યા.
‘અભ્યાગત.’ કહી રજા જીભા ; કવણુ નવિ બોલાબ્યા ૨૬
- અનસૂયા આવી એટલંદ, ‘જીભા રુદ્ધ; લિહ્યા સ્વાપૂં.’
મન્દિરિ માદ્દરંદ લલંદ પધારયા. પતિમતા નામજ માદ્દૂં. ૨૭
- ધર માહિ એટલંદ ગંદ લિહિવા, એટલંદ અત્રિ આબ્યા.
બકિ કરવા ભરચારની, ‘સ્વામી,’ કહી બોલાબ્યા. ૨૮
- આસન આપ્યું બંધસવા. ચરણ પખાલ્યા નારિં
કરિ વીજન ધરી રહી જીભા આગલિ શીતલ મેદ્દૂં વારિ. ૨૯
- પછી તિહાં બોજન કરાવ્યું; આપ્યાં દોહલ પાન.
તવ કપિ મુખિઆ યયા આમુધા; સન્તોખ્યા ભજવાન.” ૩૦
- માર્કંડે કિદિ ન્યુધિધિરનંદ. વૈશંપાયન કિદિ સંધ.
“એટલંદ અભ્યાગન સાંભરયા. પછી લિહ્યા લેખનંદ જાધ. ૩૧

- અન્ન લેઈનછે નીસરી, તિહાગ્ધે આહાણુ ઝોળ્યુ વાણિ,
 'આવડી વાર સી જિભુ રાખ્યુ અભિમાન મનમા જાણિ? ૩૨
 ઉત્તરે તથે તા ડા નવિ કગ્ધુ? ઝિન્ન આવી શીઘ્ર?'
 અનસૂયા ઇમ જિયરી, 'સ્વામી' હં થૈ વિમ્ર' ૩૩
- 'તથે શ્ર આહાણુ નવિ જાણ્યુ, જે ભીક્ષા માગઇ દારિ?'
 'ના, સ્વામી' મઇ જાણિઆ,' ઇમ મોલી ઋષિની નારિ. ૩૪
 જેણુછે સમુદ્ર તા પીધુ સહી, જેણુછ પાટ મારી પ્રહાર,
 તેહવા આહાણુ છઇ નહી, સ્વામી' આ સંસારિ' ૩૫
- તવ આહાણુ ઝોવિઉ રીસમા, તનડાવી લોચન,
 તિરમ્કાર કરીનછે નીમગ્ધુ 'વધી જાએશ અન્ય ભવન્નિ' ૩૬
 અનસૂયાઇ જિભા ગમ્પી, પઠિ કરચા વિનય-વિવેક,
 'સાચૂ કિહિતા દુખ મ ધગ્ધુ કહ્ વાઇક એક. ૩૭
- તમ્પે શ્ર પિહિલી બગલી દોડી, જે પમાડી પતન્ન?'
 તિહારછે ઋષિ વિરમે થયા એ કલ્પ સત્ય વચન્ન,
 તિહાગ્ધે ઋષિ રહિઆતિ થયા, નછે ક્રોધ જિતગ્ધુ કાઇ. ૩૮
 'બગલીની વાત તથે કિમ જાણી? તે કિહિ મુઝ મહિમાઇ.' ૩૯
- તન પતિનતાઇ ઇમ કલ્પ, 'મિથિના નમરી-દેશ.
 જનક કેમ્પ નગરે જાગ્યે. ધર્મવ્યાધ કિહિસિ લેશ' ૪૦
 પછઇ આહાણુ તિહાથુ ચાલિઉ, નગર પૂજતુ વન્નિ.
 નગમ્મમીપિ તેહ તા આવિઉ રાજિ કેમ્પ જનક રાજન્ન. ૪૧
 નગરી જોતા ચૌટા માહિ ચાલ્યુ, અનઇ મન માહિ હરખ્યુ.
 માંસ વિહિચતુ ધરમા છપ્યુ, તેણુછ આહાણુ પરખ્યુ. ૪૨
 એટલઇ ધર્મવ્યાધનછે જોઇ હસ્યુ મન માહિ જાણી,
 અવગુ જઈ જિભુ રહ્યુ, આશરૂં મનમા આણી ૪૩
 ધર્મવ્યાધનછે નયણે નિરખ્યુ. શોધવા આવ્યુ નિમ્ર
 તવ માટી લેઇ કર પખાવ્યા, પાસઇ આવિઉ કિમ્ર. ૪૪

પગે લાગીનઇ પૂછિજાં, ‘કાંઇ વાત કુટુંબ સારી.
અનન્યયાઇ મોકલ્યા જે અત્રિ ઋષિની નારી?’
તિહારઇ બ્રાહ્મણુ ।વરમે પામ્યુ, ‘ઋષિપત્ની જે માત,
પિશાચનઇ પાસિ રહી, તે તે કિમ જાણુઇ વાત?’

પછિં દિજનઇ તેડો ચિરિ ગયા; આશ્વાસના દીધી;
ચરણુ પખાલી કરી પૂજા; ઘણી પ્રણિપતિ કીધી.
ધર્મવ્યાધિ અનેક ધર્મ કહ્યા, ઋષિઇ પૂછિઆ જેહ.
પિશાચની પરીક્ષા કીધી. ભાગુ મન-સ-દેહ.

બ્રાહ્મણુ અત્રિ રલિઆતિ ચયુ, ‘ગાની ભક્ષા છુ, ધીર!
પિશાચનુ વર્ણુજ શા માદઇ! મુકુનઇ કુકુનઇ, વીર!’
ધર્મવ્યાધિ તિહાં કહઇ જઇ, ‘જે પોતા તણુ કુલ-ધર્મ,
તે તા પુરુષેં નવિ તિગ્ધુ; નવિ કરવું કુચિત કર્મ.’

પણિ બિ વાના હું નથી કરણુ.’ ‘તે કીહાં?’ કિહિ ઋષિરાધ.
‘મા’સભક્ષ નઇ પશુ મારવું; તે તિન્યું મઇ કાઇ.

પણિ પાતક તુ મધત્રા માંહિ, જુ કરસણુ કરીઇ વન્નિ.
પાણી માંહિ પણિ શ્રવ રહઇ. સ્વામી! જાણે શિન્ન?’

તિહારઇ વિષેં પૂછિજાં, ‘તહા એ અવતાર શા માટિ?’
ધર્મવ્યાધિ તેહ કહઇ જઇ, ‘તે કારણુ એ માટિ:
પિહિસઇ જાત્રિ હું બ્રાહ્મણુ હણુ. રાગ મુમતિ સાર
સેના સામ્રાટ કરી મૃગયાઇ જના’તા એક વાર.

હુંઇ તે સાચઇ ગયુ. મુઝ મૃગયા રમવા મન્ન.
તિહાં મૃગચર્મ ઓડી તપ કરણુ’તુ બ્રાહ્મણુ કેરુ તન્ન.
મઇ જાણું જે મૃગ જાઇહુ જઇ. તે જાપરિ મેલ્યું બાણુ.
વાડવનઇ તેડ તુ જૈ વાગું; તત્કણુ જાંડયા પ્રાણુ;
‘ક્રુટિ રે પાપી! વિશુ-અપરાધેં કાં તઇ મારિઉ મુકુનઇ?’
વલણુ બ્રાહ્મણુ જિયરઇ, ‘પિશાચ યા, શાપ તુકુનઇ;’

- તેહ પાપિ તા અવતરિછે છું. પિશાચ તણુ અવતાર.
ઉઘમ ખીલુ નવિ કીજિય, આમિય તણુ વ્યાપાર.’ ૫૮
- ‘તુહુનઇ યાન ઉદે કિમ પામ્યું? મુહુનઇ કિહિનઇ વાત.’
‘મઇ માત-પિતાની સેવા કીધી પરમ તેહ સાક્ષાત.’ ૫૯
- પછિ તેહનઇ માત-તાત દેખાડયા, ‘મઇ સેવા એહની કીધ.
પુત્ર તુહુનઇ યાન હસિ, આસિસ એહવી દીધ.’ ૬૦
- તિહારઇ તે બ્રાહ્મણે કહ્યું, ‘મઇ તપ ધણું તા કીધું.
મુહુનઇ તા કાષ્ટ યાન ન હવૂ. કાજ કાષ્ટ નાવ શીધું.’ ૬૧
- તિહારઇ તુ તિહા કહ્યું વિમનઇ, ‘સાભલિ સૂધી વાત.
તપ કરવા તું આલિહિ. દુઃખ પામઇ માત નઇ તાત ૬૨
- માઇ-આપની આચા વિના તૂ તપ કરવા ગયુ વનિ.
માતા તાહરી ધણું વધવનઇ. પિતા દુઃખ પામિહિ મનિ. ૬૩
- પણિ તું તિહા રહ્યુ નહી. તે પાપે’ તુઝ નહી યાન.
માઇ-આપની સેવા તણા તપપઇ અધિકા માન. ૬૪
- હાવઇ જહિ મન્દિર વિસઇ, માતતાતની કરુ સેવ.
આચા તેહની માગી, પછઇ તપ કરજ્યો, દેવ!’ ૬૫
- ધર્મબ્યાધનઇ પાગિ લાગીનઇ આલિહિ તે દિગ્ગરાજ.
મન માહિ હર્ષજ પામતુ, ‘સિદ્ધ માહ્ય સપવા કાજ.’ ૬૬
- મન્દિરિ તે તા આવિહિ, માત-તાતની માહી સેવ.
પછઇ યાન તેહનઇ આવિજી. સન્નિપટ થવા ત્રપિદેવ.” ૬૭
- માર્કણ્ડ કિહિ જ્યુધિષ્ઠિરનઇ, “તઇ પૂછયુ જેહ મહિમાઇ,
પતિવ્રતા નઇ પુત્ર તણી મઇ કહી તુહુનઇ કયાઇ.” ૬૮
- વૈશમ્પાયન કિહિ ગર્જાતટિ, સુષિ, જનમેજે રાજજી !
એ આખ્યાન જેહ સાભવઇ, તેહનું પવિત્ર યાઇ મનન. ૬૯

- પગે લાગીનઇ પૂછિત, ‘જાઇ વાત કુલનઇ મારી
અનસયાઇ મોકલ્યા જે અત્રિ સરિની નારી ?’ ૪૫
- તિહારઇ આહણુ ઇવ મે પામ્યુ, ‘સપિપત્ની જે માત,
પિશાચનઇ પામિ ગહી, તે તે કિમ જાણ્યુ વાત ?’ ૪૬
- પછિ દિજનઇ તેડી વિગિ ગવા, આશ્વાસના દીધી
ચગણુ પખાલી કરી પૂજન, ઘણી પ્રણિપતિ બીધી ૪૭
- ધર્મવ્યાધિ અનેક ધર્મ કલ્યા, સરિઇ પૂછિઆ જેહ
પિશાચની પરીક્ષા બીવી જાણુ મન-સન્દેહ ૮૮
- આહણુ અતિ ગલિઆતિ થયુ, ‘ગાની જના છુ, ધીર !
પિશાચનુ નણુંજ શા માદઇ ? મુકુનઇ કુલનઇ, વીર !’ ૪૯
- ધર્મવ્યાધિ તિહા મહત્ત્વ છઇ, ‘જે પોના તણુ કુલ-ધર્મ,
તે તા પુરુષ નરિ તિજનુ નરિ કરવૂ કુચિત્ત કર્મ’ ૫૦
- પણિ બિ વાના હ નથી કરતુ’ ‘તે કીહા ?’ કિહિ ઋષિરાઇ
‘મા’મલક્ષ નઇ પરુ માગવૂ તે તિલ્યુ મઇ કાઇ ૫૧
- પણિ પાતક છ સધના માહિ, જુ કરમણુ કરીઇ વન્નિ
પાણી માહિ પણિ જીવ રહઇ સ્વામી ! જાણે શિન્ન ?’ ૫૨
- તિહારઇ વિષે પૂછિજ, ‘તલ એ અવના શા માટિ ?’
ધર્મવ્યાધિ તેહ કહઇ છઇ, ‘તે કાગણુ એ માટિ ૫૩
- પિહિતઇ જાનિ હ આહણુ હજુ રાજ મુમતિ સાર
સેના સામ્રાટ કરી મૃગયાઇ જના’તા એક વાર ૫૪
- હઇ તે સાચઇ ગયુ મુઝ મૃગયા ગમવા મન્ન
તિહા મગચર્મ એટલી તપ કરતુ’ છુ આહણુ ટેરુ તન્ન ૫૫
- મઇ જાણ્યુ જે મૃગ જાઇકુ જઇ તે જીપરિ મેહ્યુ જાણુ
વાડવનઇ તેડે છુ જે વાગૂ વંદણુ છાડયા પ્રાણુ ૫૬
- ‘કટિ રે પાપી’ વિજુ-અપરાધે કા તઇ મારિઇ મુકુનઇ ?’
વનજુ આહણુ જિગમ, ‘પિશાચ યા, સાપ મુકુનઇ,’ ૫૭

તેહ પાપિ તાં અવતરિછે છું. પિશાય તણુ અવતાર.
ઉઘમ ખીલુ નવિ કીજિય; આમિય તણુ વ્યાપાર.’ ૫૮

‘તુહુનઇ યાન ઉદે કિમ પામ્યું? મુહુનઇ કિહિનઇ વાત.’
‘મઇ માત-પિતાની સેવા કીધી પરમ તેહ સાક્ષાત.’ ૫૯

પછિં તેહનઇ માત-તાત દેખાડ્યાં; ‘મઇ સેવા એહની કીધ,
પુત્ર તુહુનઇ યાન હસિ; આશિસ એહવી દીધ.’ ૬૦

તિહારઇ તે બ્રાહ્મણે કહ્યું, ‘મઇ તપ થણું તાં કીધું.
મુહુનઇ તાં કાંઇ યાન ન હવું. કાજ કાંઇ નાવ શીધું.’ ૬૧

તિહારઇ તુ તિહાં કહ્યું વિમ્બનઇ, ‘સાંભલિ સધી વાત.
તપ કરવા તું આલિહિ. દુઃખ પામઇ માત નઇ તાત.’ ૬૨

માઇ-આપની આરા વિના તું તપ કરવા ગયુ વનિ,
માતા તાહરી થણું વલવલઇ. પિતા દુઃખ પામિહિ મનિ.’ ૬૩

પછિ તું તિહાં રહ્યુ નહીં. તે પાપેં તુઝ નહીં યાન.
માઇ-આપની સેવા તણાં તપપઇ અધિક માન.’ ૬૪

હાવઇ જહિ મન્દિર વિસઇ; માતતાતની કરુ સેવ.
આરા તેહની માગી, પછઇ તપ કરન્થો, દેવ.’ ૬૫

ધર્મવ્યાધનઇ પાગિ લાગીનઇ આલિહિ તે દિગ્ગરાજ.
મન માંહિ હર્ષજ પામતુ, ‘સિદ્ધ માહ્રાં સધલાં કાજ.’ ૬૬

મન્દિરિ તે તાં આલિહિ; માત-તાતની માડી સેવ.
પછઇ યાન તેહનઇ આલિહિ. સન્નુષ્ટ યથા ત્રપિદેવ.” ૬૭

માર્કેણ કિહિ જ્યુધિષ્ઠિરનઇ, “તઇ પૂજ્યુ જેહ મહિમાઇ,
પતિવતા નઇ પુત્ર તણી મઇ કહી તુહુનઇ કયાઇ.” ૬૮

વૈરામ્પાવન કિહિ ગર્જનાટિ, સુષ્ટિ જનમેજે રાજન !
એ આખ્યાન જેહ સાંભલઇ, તેહનું પવિત્ર યાઇ મનન.’ ૬૯

ઉચ્ચ

પવિત્ર યાદ મન્નઃ” નઇ એ લક્ષિત-કથા અવણે મહી.

વલી ન્યુધિષ્ઠિરે પૂજિગે, “સ્વામી કાર્તિકની ઉત્પત્તિ કહું.” ૭૦
૩૧૦૫

કડવું ૧૦૨ જૂ—રાગ એજ

શૌનક પૂજ્ય સુતનઇ; જનમેજે વૈશમ્પાય;

માર્કંડે કહય જ્યુધિષ્ઠિરનઇ, સ્વામી કાર્તિકનુ મહિમાય; ૧

“સ્વામી કાર્તિકની ઉત્પત્તિ કહું, સાલલિ સ્થિર કરી મન્ન.

સપ્ત ઋષિયે ન્યસજ માડિઉ મહાત્રિદિ પાવન્ન. ૨

અમિ તણું આવાહન કીધું. ગાહપત્ય અમિ આણ્ય.

સપ્ત ઋષિની સ્ત્રી તિહા દીડી. કામવામના લાણ્ય. ૩

તવ બ્રાહ્મણની સ્ત્રી ઉત્તમી, ‘મઇ કુદષ્ટિઇ સાદ્મું નેધું.’

લાજ અમિ તપ કરવા આણ્ય. ‘સાધન મઇ પિહિલું ખોપું.’ ૪

તિહાગઇ વ્વાહા અમિની નારી; તેણીઇ તે થું કીધું?

બ્રાહ્મણની તે સ્ત્રીના સરખું રૂપ ખોતાનું કીધું. ૫

પણિ અરન્ધતી-રૂપ ધરી મકી નહીં. અકેકિ રૂપિ જૈ નારી.

પ્રથમે અઙ્ગિરાની સ્ત્રી સગ્ખી આવી શણગાર સારી. ૬

અમિ જોડ્યા જે, ‘તું કિમ આવી?’ તવ કિહિ, ‘મુઝ બિપનુ કામ.

તે માદઇ મુઝ ઇચ્છા પૂરુ. આવી આણ્ય કામિ.’ ૭

અમિ કહય, ‘તું બ્રાહ્મણની સ્ત્રી. મ કહેય મુઝનઇ વાન.’

તવ સ્ત્રી હદય, ‘જોગ નહીં આણ્ય, તુ કરેય આનમ-વાન. ૮

તવ અગિનું વીરન્ય સવિજં. તે તાં મ હી લીધું.”

રાગ પૂજ્ય ઋષિયે ક્રતિ, “તે વીગ નઇ શું કીધું.” ૯

“ શ્વેતાચલ પર્વત લિપરિ શરસ્તઞ્ચનું વન્ન.

તેહ તણા ભોથા માંહિ મૂક્યું. સુણિ, જ્યુધિષ્ઠિર રાજન ! ૧૦

પડવાનઘ ઘાદઘ પટ સ્ત્રી-રૂપે વીરજ્ય મૂક્યું ત્યાહિ.

ખીજ તણુઘ ઘાદઘ તવ કન્દ બન્ધાણુ તે માંહિ. ૧૧

ત્રીજઘ ઘાદઘ શિશુ-પ્રમાણુ. સુચિ દ્વાદશ કર, દ્વય પાઘ.

ખાંચમઘ પટ મુખ યયાં; સાંભલિ, જ્યુધિષ્ઠિર રાઘ ! ૧૨

ઠામુંદ્રાના પત્ર લિપરિ વીરજ્ય પડ્યું, રાઘ !

ખટ વદન નઘ એકે અડ્ડે પ્રગટ થયુ વન માંહિ. ૧૩

પછઘ કૃત્તિકાનક્ષત્રયોગે મુખિ અમૃત મૂક્યું તન્ન.

કાર્તિક-વીરજ્યની કૃપા થકી જલ પ્રગટ્યું, રાજન્ન ! ૧૪

ધનુર તણુ ટફારવ કીધુ. કમ્પ્યા ત્રણિ જીવન્ન.

‘કવણુ પૃથિવીઠ પ્રગટ થયુ’, વિચાર્યું સુરપતિઠ મન્નિ. ૧૫

જાણ્યું, ‘માર્ગ રાજ્ય લિહિશિ.’ દેવતા સવિ તેડાવ્યા.

તેત્રીસ કોડિ મિલી એકઠા તતક્ષણુ તે તા આવ્યા. ૧૬

ઇન્દ્રે જૂઘ અપરિમિત કીધું, ભડતા ભાગુ વન્નિ;

પછઘ શિવનું સ્મરણુ કર્યું તિહા આવ્યા પચ્ચવદન્ન. ૧૭

સપ્ત ઋષિ, દિગપાત્ર આવ્યા. આવ્યા કુમેર નઘ વરુણ.

અન્દ્ર-સૂરજ્ય સર્જાતે આવ્યા. આવ્યા ગરુડ નઘ અરુણ. ૧૮

ધર્મ-વિષ્ણુ બ્રહ્માઆદિકે આવ્યા સવલા ખેવ.

ઇન્દ્રનઘ મહાદેવે વારયુ, ‘જૂઘ નવિ ઘટઘ એવ.’ ૧૯

તિહાં સ્કન્દ તવ નામ પરક્યું. મર્વે મિલી વર આપ્યુ.

તિહારઘ ઇન્દ્ર અભિષેક કરીનઘ સેનાપતિ કરી થાપ્યુ. ૨૦

તિહારઘ ઇન્દ્ર એક કન્યા આપી પરણાવી તે નારી.

‘... પત્નિપતિ તણી એ તનયા-રૂપે તે તાં મારી ’ ૨૧

- રાજાએ અપિનઇ પૂછ્યું, ‘ ઇન્દ્રનઇ કન્યા કાંક્ષી ? ’
 માર્કંડેયમુનિ કહ્યું, ‘ તે, પામિઉ તે વન માંક્ષી. ’ ૨૨
- ઇન્દ્ર વન્ન માંહિ જાતુ હૃતુ. રાત્રી સાંભલી નારિ.
 સાદ જાપરિ સાહ્યા આલિઆ; આખ્યા તેણુ ઠાહરિ. ૨૩
- ઇન્દ્ર આવીનઇ જોવા લાગુ; કન્યા દીડી, રાષ !
 દૈત્ય દેશી હરી જાતુ’તુ અધોર વનનઇ માહિ. ૨૪
- જૂથ કરીનઇ તેહ મૂઠાવી દેશી ગયુ તવ નાદ્શી.
 કન્યા કિહિ, ‘ જીવિત-દાન દીધું.’ અનઇ મુખ દિધ આશી. ૨૫
- ઇન્દ્રે વલતું પ્રજિજે, ‘ તું કુહુની કન્યા-જાતિ ?
 દેવકન્યા કિહિ રાજપુત્રી ? ’ વલતી કિહિ જઇ વાત, ૨૬
- ‘ દક્ષપ્રજાપતિની પુત્રી. દેવસેના મુજ નામ.
 દેવમેનની વધી બિહિની. માહરૂં કર્યું તઇ ઉત્તમ કામ. ૨૭
- મુહુનઇ દૈત્ય લેઇ જાતુ હૃતુ; તિહાં તમ્બો મૂઠાવી.
 માત-પિતાથી વિયોગ પામી, શરણિ તહારઇ આવી. ’ ૨૮
- ઇન્દ્રે બ્રહ્માનઇ કહ્યું જે, ‘ ભરથાર એડ્નઇ આપુ.
 શરણિ એહ તુ આવી આપણું. કુજવેદના કાપુ. ’ ૨૯
- તિહારઇ બ્રહ્મા જોલિઆ, ‘ આગઇ પુરુષ એક પ્રગટ થાશિ.
 એક અર્જુ, દાદશ કર, પટ મુખ, સ્વામી કાર્તિક કિહિવાશિ. ’ ૩૦
- પછઇ તે કન્યા નઇ સ્વામી કાર્તિકનઇ વર આપ્યુ.
 તેત્રીમ કોડિ મિલીનઇ સેનાપતિ કરી થાપ્યુ. ૩૧
- પછઇ તે તિહાં ઈશ્વર આખ્યા. પાર્વતી તિહાં માયિ.
 પટ મુખ, અર્જુ ઉત્તમ દેખી માયઇ મૂકિઉ લાય ૩૨
- પુત્ર કરીનઇ પોતઇ સ્થાપ્યુ. પાર્વતી થયાં પ્રસન્ન
 ‘ ગણેશ એહ તુ પુત્ર માદ્રુ એ શિવ કેરુ નત ’ ૩૩

- દેવ-અધિ રહિઆતિ યથા. ઇન્દ્ર-અહા આશિસ દીધ.
શિવ કહ્યું, ‘ પ્રાકમે પ્રોહુ. એહ પાર નવિ લહીઇ.’ ૩૪
- દેવ સધલા આપ-આપણુ સ્થાનકિ ગમા તે વન્નિ.”
માર્કણ્ડ કિહિ, “ સાંભલુ કયા, જ્યુધિષ્ઠિર રાજન્ ! ૩૫
- મહિય નામે દૈત્ય શિવશ્ચં જૂધ કરવાનઇ આવ્યુ.
દૈત્ય તણી સેના ધણી તે સાયઇ તેડી લ્યાવ્યુ. ૩૬
- ઇન્દ્રે આવી જૂધ કીધું; મહા દારુણુ યાઇ.
દેવ સધલા પ્રાજે પામ્યા; નાઠા સધલા જાઇ. ૩૭
- શિવેં તિહારઇ સમરણુ કીધું. સ્વામી કાર્તિક આવ્યા.
મહાજૂધ કીધું સેનાશ્ચં; મહિય હારિ મનાવ્યા. ૩૮
- શિરછેદ કરચુ દૈત્ય કરુ. ઇન્દ્રે આચા દીધી.
દેવતા રહિઆતિ યથા નઇ પુષ્પવ્રષ્ટિ તા કીધી.” ૩૯
- માર્કણ્ડે કિહિ જ્યુધિષ્ઠિરનઇ, “ તઇ જે પૂછી વાત,
સ્વામી કાર્તિકની કહી ઉત્પત્તિ તરિણુ લોકિ વિખ્યાત.” ૪૦
- વૈશમ્પાયન કિહિ જનમેજે; સુત શોનક-મુનિ,
“ એહ કયા જે સાંભલઇ, તેહના પાતક નાહસઇ તન. ૪૧

ઉચ્છ્રુ

તેહના પાતક નાહસઇ તન્નિયા.” ઇમ માર્કણ્ડે કયા કહી.
વૈશમ્પાયન કિહિ જનમેજેનઇ, પછઇ અન્તર્ધાન યથા સહી. ૪૨

૧૦. મૃગસ્વપ્નસપ્તપર્વ—

૬૬૫ ૧૦૩ જનું—રાગ એજ

પ્રાત યયું ન્યુધિષ્ઠિર મગા. “ આ વન મૂકુ, બ્રાત !
 આજ નિશાઇ મૃગસ્વપ્ન લાધું. તે તલ કહું વાત.” ૧
 વાત કહી સવિ મૃગસ્વપ્નની. સાંભલી આરિ તન્નિ.
 ‘ તલનઇ ગમઇ તે વનિ જૈઇ,” ઇમ બોલ્યા અનુન્ન. ૨
 તિહારઇ ધમ કિહિ, “ કામ્યક વનિ જૈઇ, તેડી કપિ તથુ સાય.”
 દૈતવનમાંથા કામ્યકવનિ આલ્યા પાંચે બ્રાત. ૩

૧૧. આરણ્યપર્વ—

કામ્યક વનમાં અતિ સુખ પામ્યા. પાંચાલી કરિ સેવા.
 પાંચે બ્રાત હર્ષ ધરઇ મનિ. ‘ હાવિ થોડા દિન સિદ્ધિવા. ૪
 એહવઇ એક વિપ્ર તિહાં આવ્યુ મહા-વૃદ્ધ-સ્વરૂપ,
 પાણ્ડવની પરીક્ષા જોવા કરી કારમું રૂપ. ૫
 વેશમ્પાયન કિહિ, જનમેજે ! વિપ્ર પાણ્ડવ પ્રતિ બોલ્યુ,
 “ પૃથ્વી માહિ પરદુઃખલગ્નન નહીં કોઇ તલ તોલિ. ૬
 સાંભલુ, સ્વામી ! માહરી વીનતી. હું આવિહિ તલ પાસિ.
 અગ્નિ મગદતાં કાળ માહરાં મૂક્યાંતાં વનવાસિ. ૭
 એહનઇ વૃદ્ધિ વલગાડ્યાં દૂતા અનઇ થયુ આશ્રાન્ત.
 મઇ જણ્યું, ‘ એ કાળ કુલુ લિહરિ ?’ મુદુનઇ એવી બાન્તિ. ૮
 ઇમ જણીનઇ નિદ્રા કીધી. શીતલ જાયા સાર.
 એટલઇ અરણિ પાન ખરખડ્યાં. હું જાણ્યુ તેણી વાર. ૯
 એક હરણુ તિહાં આવ્યું હવું. તેણુઇ શીંગ કર્યાં પ્રવેશ.
 અરણિયં લાણુ વલગું શીંગિ. એ હરણુ જાઇ વન-દેશિ. ૧૦
 અગ્નિહોત્રનું કાળ્યું રહ્યું. થું કહું આજણુ રાંક ?
 તમ્બો મોહટા સુભટ દીસુ છુ. હાથિ પ્રત્યગ્યા તણુ આંક. ૧૧

તહા મિત્યા જાણી પ્રાર્થના કરે છું, મોટા રાષ્ટ્ર !

કાષ્ઠ માદુરાં આણી આપુ. નહોતું ધર્મ બ્રાહ્મણ તણુ જાઈ. ૧૨

ક્ષત્રી યઈ ગો-બ્રાહ્મણ કેરી રક્ષા નાવિ કરિ જેહ,
ક્ષત્રી-રાજા ! [નિમ્ને માતુ], નરક પામઈ તેહ.” ૧૩

એહવું કહીતાં ધાયા વીર પાંચે ધનુર્ધરી રાષ્ટ્ર.

પાણ્ડવે પ્રાક્રમ ધણું કરયાં, પણિ હરણુ કવણિ ન હણ્યાઈ. ૧૪
કામ્યક વન મૂકી આધા ચાલ્યા. મહાવન આવ્યું એહ.

એટલઈ હરણુ ક્ષણુ માત્રમાં અલોપ થયું તાં તેહ. ૧૫

પછઈ દુઃખ ધરઈ મહાપાવન, “ કારણરૂપ કુહુ કલીઈ.

અગ્નિહોત્રનાં કાષ્ઠ નાવિ, તુ ક્ષત્રીધર્મયા ટલીઈ.” ૧૬

એહવું કહી નિઃશ્વાસ મૂક્યુ. “ કા કારણરૂપે જમ્ભા;”

એહવું વાક્ય ન્યુધિષ્ઠિર બોલ્યા. પાણ્ડવ થયા જિમ થમ્ભ. ૧૭

નિકુલ ભડ ધમ જિયરઈ, “ સાંભણુ, સ્વામી ! વાત.

દુઃશાસનિ જિહારઈ ચીર કાઢ્યા, તવ ક્ષત્રીવાટ ગૈ, બ્રાત !” ૧૮

એહવું કહીતાં સિદ્ધિ ભડ બોલ્યા, “ ધમ કા કુહુ છુ વાત ?

શકુનિ દુષ્ટે જવ પાસા અલા, તવ લાગુ મુહુનઈ ઉત્પાત.” ૧૯

વક્ત્રી ભીમ ધમ બોલિઈ, “ શું કહું, વડ બ્રાત ?

તમ્બો તિહારઈ વારી રાખિઈ, નહોતું દેખાડતુ હાથ. ૨૦

નગર-ગામ-સેના સહિત, દુન્યોધન ફેડતુ હામ.

પ્રયમિ દુઃશાસનનઈ મારતુ, તુ રહત ક્ષત્રી-નામ. ૨૧

મઈ મૃદિ મુખ સાદ્મું જોયું આચા માગવા ધર્મ.

તિહારઈ મુહુનઈ વારી રાખિઈ કરી આંખ તણુ મર્મ. ૨૨

સભા માંદિ આણી સુન્દરી, તે કવણિ ન રાખી આપ.

કેશિ અહી જિહારઈ કામિની, તે પ્રગટ લાગું પાપ.” ૨૩

તવ અણુન સન્મુખ બોલિઆ, “ ત્રિલોક માંદિ તહાઈ નામ.

ધનુર્ધર કાલ્પતા તે નિર્જલ થયા આ કામિ ? ૨૪

- કર્ણજ કુણ માત્ર કાઢ્યમ જે તાલી દિધ કર સાહિ ?
 ધ્વજાદિત્-ધન્નાદિકપૃષ્ઠ કવણુમાત્ર પિતરામ ? ૨૫
- કવણુ કપટ કરમ અઘ્ર સાયમ; તેહ જુ ધ્વજા-ધ્વજ
 આણુ યાણિ જરાડી નાખું, તે જણુમ જુમદીશ." ૨૬
- ધમ પાણુવ આરિ બોલ્યા અહુરુરિ, મહારાજ !
 ઋષિદેવ કિલિ, " એણુમ વચનિ હોસિ મહા ઉત્પાત." ૨૭
- એહવી વાત કરી પાણુવે, પણિ દુઃખનુ નાવમ પાર.
 કારમી તૃપા લાગી પાંચિનમ; ન્યુધિષ્ઠિરનમ અપાર. ૨૮
- સુખ સુકામ, કણ્ઠ બન્ધામ. જાણું, ' જાણિ પ્રાણુ,
 જાત પ્રતિ મદમદ કણે રામ ધર્મ બોલ્યા વાણિ, ૨૯
- " જુલે તુ, જાત ! કહોંયી જલ સ્વાનુ," ધમ બોલ્યા ધર્મરાજ.
 નિકુલ કહમ, " સ્વામી ! જલ જુમમ, તુ આણું, શ્રીમહારાજ ! ૩૦
- નિકુલ વીર વૃક્ષ જાપરિ અરિહ; કુહુદિસિ નિહાલી જોમ.
 એક મહા મોહુદું સરોવર દીધું. પૂડી-કથરવ હોમ. ૩૧
- નિકુલ કહમ, " એક જોજન જાપરિ દીસમ જલ-ગમ્ભીર.
 પોમણુ-પત્ર સકોમલ દીસમ. પૂડી પામ નીર. ૩૨
- કુહુ, સ્વામી ! જલ શિ જરી સ્વાનુ ?" નિકુલ બોલ્યા એહવું.
 ધર્મ કહમ, " લાયા જરી આનુ. આપણિ આજ એ પીવું." ૩૩
- નિકુલ લક જલ લિહિવા આલિહ; મન માલિ અતિ ઉત્સાસ.
 પવનવેગ કરી પુહુણ; આવિહ સરોવર પાસિ. ૩૪
- ' પ્રથમ હું જલ પીજીં, પછી જરમ લાયા સાર;
 તૃપાણુર પાણી માલિ પમહુ પીવા તેણી વાર. ૩૫

ભીષ્મ

પીવા તેણી વાર નિકુલ જલ-મખે પમહુ જઈ.
 વૈશમ્પાયન ધમ બોલિઆ, પછી તિહાં શી કથા ચઈ.

કંઠવું ૧૦૪ થું—રાગ એજ

- જલ પીવા કર હેઠા કીધા, 'પછઈ ભાયા ભરય' પાણી.'
 આકાશમાંથી શબ્દ ઊપત્તુ: 'મા' કહ્યું. બોલ્યુ વાણી, ૧
- 'એક પ્રશ્ન કહું તે સાંભલિ. પાછુ ઉત્તર આપે.
 પછઈ જલ જુમઈ તુ સિદ્ધિન્યે. વચન સ્થિર કરી થાપે.' ૨
- પછઈ નિકુલિ મનિ વિમારયું, 'દેવ-ન્યક્ષ કરમ જઇ વાત.
 તૃપા તાં મુહુનઈ ઘણી લાગી. ઉત્તર પાછુ નવિ થાતુ.' ૩
- પછઈ નિકુલે જલ ઝકોલી શરૂ! મનિ નવિ આણી.
 તૃપાતુર થયાં તા પોતઈ; પેટ ભરી પીધું પાણી. ૪
- પાત્ર ભરીનઈ પરવરવા. પછઈ ધરધર કમ્પઈ દેહ.
 અમ્બુપાન ઉદર માંહિ આવ્યું, ધરણી દલિઉ તેહ. ૫
- નિકુલ ભડ ધરણી દલ્યા. જોઈ જ્યુધિષ્ઠિર વાટ.
 સિદ્ધિદેય સન્મુખ ઊતરવા. "બ્રાત! ચાઇ જિયાટ. ૬
- નિકુલ ભાઇ જલ નવિ સ્થાવ્યુ. તૃપાઈ મુખ સુકાઇ.
 કિદિ વાટે વિધન થયું, કિદિ અહે પ્રસિદ્ધિ ભાઇ? ૭
- સિદ્ધિદે ધરા, રણે-પૂરા! જુઉ નિકુલ કેરુ દામ.'
 જિયાટ કરતા આવિઆ જલ કેરમ આરામિ. ૮
- જલ-કાઠઈ જોઈ પડિહિ દીઠુ. ભાયાઈ ભરિજીં તોય.
 શરીરે અર્જુનજી ન દીસમ; અનઈ આશ્રિત્ય હોઇ. ૯
- સિદ્ધિદેવિ મનિ વિમાસિજીં, 'એ કવણિ કીધું કર્મ ?
 બાર વરસ વન ભોગવ્યા રાખવા નિજ ધર્મ. ૧૦
- રાક્ષસ કુટુંબ દેખું નહોં; વસી ન્યક્ષ-કિન્નર એહ,
 જે દેખું, જૂઠા આદરું. મનિ મોહુદ સન્દેહ. ૧૧
- x x x x x x'
 તૃપા તાં લાગી ઘણી. વિમાસી મનિ વાત, ૧૨

- ‘ હોશિ તેહ વહી જાયુથં; જલ પીજિં અશ્વમેવ;’
એહ્નૂં કહી મન દડ કરી અમ્યુ પીધું તત્ખેવ. ૧૩
- જલપાન કરતાં કાંઈ કમ્પષ. તવ વિમાશ્યું સિદ્ધિદેવિ.
જલ-કણ્ઠે આવી રજા ઊભા, ધરણિ દલ્યા તત્ખેવ. ૧૪
- જ્યુધિષ્ઠિર જુષ વાટફી; કરધ અતિ જયાટ;
‘ પાણી તાં પામ્યા નહીં, કિહિ કહીં ભૂમ્યા વાટ ?’ ૧૫
- ખાન્ધવ બિહૂ આબ્યા નહીં. કાંધ મારગનાં ઉત્પાત.
એક જાતાં બિહૂ ગયા. ભાષ ! એ અસમ્ભવ વાત.’ ૧૬
- પછઈ ભીમ હાટી ઊંચુ જુકોદર તિહાં વીર,
■ સાંભજુ, ખાન્ધવ! વારતા, એ કુશલા નથી ચરીરિ.” ૧૭
- તવ ખાન્ધવ બિહૂ વાણી વઘા; બલવાન સન્મુખ જોધ;
“ બાર વર્ષ વનવાસ કીધુ. નથી વનિ રાક્ષસ કોષ.” ૧૮
- કિહિત ખેવ ભડ સાંચરચા; ધરણી ચમ્પષ પાષ.
પાતાલમાં પડજન્દા વાજધ. શેવનામ કમ્પષ કાષ. ૧૯
- દૂર થકી સરોવર નિરખિજિં, તવ પત્ર ચક્ષાબ્યા ધીરિ.
જલકણિં જૈ ઊભા રજા. તિહાં પડ્યા દીકા વીર. ૨૦
- તવ ભીમ એહ્નૂં ઉંઘ્રશ્યુ કોધરૂપ અપાર,
આકાશ-મારગિ આભ-અન્તરિ પડિઉ હાહાકાર. ૨૧
- વન-ખડક, પર્વત-પાદ્મુ ઊડ્યા. થકૂમૂલ-સૂકાં વૃક્ષ.
“ એવડું જલ તું શું કરધ ?” આકાશિ જોણિઉ જ્વલ. ૨૨
- એ વાતનું જલ તું જુધ જીધ, તે જલ પોતાનધ પહરિ.”
તિહાં ભીમિ મનિ વિમાસિજિં. ‘ આંદિ શું કહેં હું પહરિ ?’ ૨૩
- વહી હોશિ તે જાયુથં; જલપાન કરું અશ્વમેવ.’
તથાતુર અતિ આકજુ જલ માંદિ ગયુ તત્ખેવ. ૨૪
- અમ્યુપાન કરવા આદર્યું; મુખ પખ્યામ્યું વારિ.
આકાશવાણી ધમ દવી. કે, ‘ ખા, ’ કહધ નર-નારિ. ૨૫

જલ પીવા પસલી કિમ ભરખ ? વિરમે યથા ભડ્ ભીમ.	
અભ્યુપાનની ઇચ્છા ઘણી. વલી તોય ટાડૂ હિમ્મ.	૨૬
‘ એ જલપાન જેદ કરમ, તે મુઝગ્ન કરમ પ્રસજ્ઞ.	
બલ્લ કરીનઈ પિંધ પાણી, તુ પડમ કાયા-ભજ્ઞ.	૨૭
હું પ્રભ કરું. તું આપિ ઉતર. પજમ જલ-પ્રાસન કરું.	
તે ભીમના મનમાં નહીં, જે તૃપાતુર આતુર ખરુ.	૨૮
એહવું જાણી મન્નિ આણી પાણી વૃકોદર રામ	
પીંધનઈ પાછા વસ્યા ભડ્; કંઠે પડયા પર્વતપ્રામ.	૨૯
	૩૨૧૨

કડવું ૧૦૫ મૂ-રાગ એજ

ભીમ ભડ્ ધરણીં દલ્યા. જુધ ન્યુધિધિર વાટ;	
‘ બાન્ધવશં ભાધ નાવિઆ, એ મોહદ્ મનિ ભિવાટ.’	૧
તવ અર્જુન સન્મુખ બિચરયા, “ સાભલુ, વડ વીર ’ વાત.	
આશા મુહુનઈ આપીઈ. હું જોઈ બાન્ધવ-સાય.”	૨
ન્યુધિધિર વાણી વદમ, “ સોધુ મરોવરિ ભીમ.	
જુલિ, બ્રાત ! શં નીપદું, નિકલ-સિહિદે-ભીમ ?”	૩
અર્જુનિ ધતુપ કરેં ધરી ભાયા ભીડયા બેહમ પાસિ.	
પૃથ્વી ભપરિ પગ ધરયા; જે પુહુતા સરોવર તાસ.	૪
વીર દેખી વિદ્વિલ યથા; “ આ કારણ મોહદ્ કમં.	
ત્રણિ જ્યોષ ધરણીં દલ્યા. એ બલિઆ તણુ કુહુ મમં.’	૫
અર્જુન કોપાકાન્ત ચલુ. દષ્ટિ દુહ્લદિશિ જોમ.	
પણિ રાક્ષસ કુહુ દાસમ નહીં; અનઈ વિરમે હોમ.	૬
ધનજો બાલુની વૃષ્ટિ કરમ. આકાશ જામં જિમ્મ.	
ઇન્દ્રાદિક રણા ડગમગી. દિગપાલ મૂળ્યા તિમ્મ,	૭

- મેરુ પર્વત ખલલક્ષ્મ નદી સમુદ્ર વ્યાકુલ થાઇ;
તાપસ મુનિ જે ધ્યાન ધરતા ગુફા-ગર્જર માંહિ. ૮
- ભૂ-અન્તરિ, વનખણિડ, ચુલ્લુ દિશિ અનેક વનચર જેહ,
સરોવર, તરુચર, કૃપ, વાપી, ખલલક્ષ્માં સવિ તેહ. ૯
- ચૌદ લોક, નવ ખણ્ડ નમી ગયા, પશ્ચિ ન મિજિઉ યત્નુ જેહ,
ખાન્ધવ ત્રણિ ધરણી પડ્યા. મનિ મોહુડ સન્દેહ; ૧૦
- ‘આ ઉત્પાત કિમ સહીઈ? [ભાત] પડ્યા છંધ ધરણિ.
જિહારઈ જ્યુધિરિ જાણુશિ કિમ ધરણિ ધરણી ચરણ.’ ૧૧
- ધ્રુમ આકન્દ કરઇ અર્જુન. અતિ તૃષા લાગી વીર.
‘હોશિ તે વલી જાણુય; પીજે જૈનઇ નીર.’ ૧૨
- જન્મમધ્યે ચરણુ મેહ્યાં અનઇ પખાત્યા પાણિ.
અન્તરિક્ષથી ધ્રુમ જિચરયા; જ્યક્ષદેવ જોત્યા વાણિ, ૧૩
- ‘‘ પ્રશ્ન કઈ તે આપુ ઉતર. પછિં પિઉ સરોવર-નીર.
નહીં આપુ તુ રિદિશુ તરસ્યા, જાલિઆ સાહસ ધીર! ’’ ૧૪
- અર્જુનિ અહઠ્ઠાર આણી જન્મખાન કીધૂં, રાઇ!
પાલિં આવી પડ્યા પૃથ્વીઇ, જિહાં પડ્યા ત્રણિ જાઇ. ૧૫
- અર્જુન ભડ આઘ્યા નહીં. કેહીનઇ પ્રજઇ વાત ?
જ્યુધિરિ ઝૂરઇ ધણૂં, ‘એ મોહુડ ઉત્પાત.’ ૧૬
- જ્યુધિરિ જેવા સાંચરયા, પગદ્યાં જોતાં વીર.
કંપાન્ત કરતા આવિઆ સરોવર કેરઇ તીરિ. ૧૭
- સરોવરની શોભા ધણી. સાંભલિનઇ તૂં, રાઇ!
અગાધ જલ. અમ્મુજ ધણૂં. મીન-મગર તે માંહિ. ૧૮
- દાદુર-કચ્છ દીસિ ધણા. ચક્રવાક-સારસ-જાતિ.
ઠાકિલ-મોર-અપૈઆ જોલઇ. મૃગ વનચરની ભાતિ. ૧૯
- આંખા, આસોપાલવ દીસ્ય જાણા શીતલ છારિ.
ક્ષ-પ્રલ પડ્યાં જલ દેખઇ, પશ્ચિ ન કરઇ અર્જુનકાર. ૨૦

- તિહાં જ્યુધિષ્ઠિર ચિન્તા કરય; અશ્રુષ્ઠ કરય કલ્પાન્ત.
આશ્રમ છાંડી પરવરચા જે મોહુટા છય મહાન્ત. ૨૧
- મારગમાં જોતા ફરય, ડગડગ પૃથિવી ધારિ.
જ્યુધિષ્ઠિર જોતા ભડ-પગલાં આબ્યા જલનય આરિ. ૨૨
- તિહાં જ્યુધિષ્ઠિર આવિઆ જિહાં પડયા બાન્ધવ આરિ,
દુઃખ ધરતા અતિ ધણું, કરતા રિદ્ધ પ્રહાર. ૨૩
- ‘આજ પાખૂં નવિ સાંભલ્યું જે સાથિ પડયા આરિ બ્રાત.
જૂથ તાં નથી દોસનું. ભાષા! આ અસમ્ભવ વાત.’ ૨૪
- વલી ધર્મે નિહાલ્યું; ચ્યુહુ દિશિ કાધી દષ્ટિ.
કુહુ દૈત્ય-દાનવ-જ્યક્ષ-કિનર નવિ દોસય તાં સૃષ્ટિ. ૨૫
- તિહાં ધર્મ મહા ચિન્તા કરય એકલા મહાવ્રજિ.
આહ્વા-પહ્વા ફરય ધણું, રિચર નહીં તાં મન, ૨૬
- એ કારણ શ્રીકૃષ્ણ જાણુય, પ્રીછયું કવણિ નવિ જાણ.
શ્રીખ-ઋતુ મધ્યાહ્ન-વેલાં તરસ્યા જ્યુધિષ્ઠિર રાણ. ૨૭
- વલી મન્નિ વિમાસિજી, ‘જલપાન કરૂં એક વાર.
પછય હોશિ તે જાણુય’, ધમ જોલ્યા ધર્મકુમાર. ૨૮
- એહવું જાણી મનિ શકું નાણી; જલકણિકે બધા રાણ.
નિઃશ્વાસ મૂકય નરપતિ. પ્રથમે પખાલ્યા પાણ. ૨૯
- કરિ કરી જલ હલાવિજી, આકાશવાણી હોય.
દેવજ્યક્ષ વાણી વદય, ‘આરિ ભડ પડયા, તે જોય. ૩૦
- જલપાન કરતા ધરણિ દલિઆ એ બાન્ધવ તાં આરિ.
માહરૂં વાણક સાલલી પછિં કરે જલનુ આહાર.’ ૩૧
- આકાશવાણી સાંભલીનય મન માંહિ ખાધી હારિ;
‘પિકાર સર્વ જલમાં દીસતું છય.’ તત્કાલ આબ્યા આરિ. ૩૨
- ખાહરિ આવી રહ્યા જિભા. પછિં જોલ્યા ધર્મરાણ,
‘દેવજ્યક્ષ, જણુ-બાન્ધવ ! તલ મોહુટું છય મહિમાય. ૩૩

- જાણું છું, ‘આ નીપત્રું. તે નિજતા તણું નહીં કામ.
 ભીમ સરખા ભડ પડ્યા; વણિ અર્જુન બલિઆ નામ. ૩૪
- સિદ્ધિવ થરા રણે પૂરા નઇ નિકુચ તણી શી વાત?
 વિણ ધાઇ, જૂથ કર્યા વિના, છુ, પડ્યા આરિ ભાત” ૩૫
- એહ્યું જ્યુધિર મનિ ધરધ, તવ બોલિઆ જ્યુશરાજ,
 “વાણી માદરી સાંભણુ. પછિં સરધ સધલાં કાજ. ૩૬
- એક પ્રમ કઈ તે સાંભણુ. તેહનુ વિચાર કુણુ આજ.”
 વક્તા ધર્મ વાણી વદધ; કિહિ, “બોલીઇ, જ્યુશરાજ! ૩૭

ઉચ્છુ

- બોલીઇ, જ્યુશરાજ!” ધમ જ્યુધિર વાણી વદા.
 વૈરામ્પાયન કિહિ રાગનઇ, પછધ જ્યુશરાજ બોલ્યા તદા. ૩૮
 ૩૨૫૦

કંડવું ૧૦૬ કું—રાગ ગોહી

- જ્યુશ ભણુધ, “સાંભલિ, ધર્મ! વાણિ. તું કદધ સવિ-ગુણુ-જાણુ.
 કુણુ ઉતમ મધ્યમ સંસારિ? તેહનુ મુઝ કુણુ વિચાર.” ૧
- “સતિ મારગિ જે કરધ વિચાર, મનસુઝણુ સિદ્ધિ જે આહાર,
 જ્યુદધા જે પાવધ ધર્મ, તે કહીઇ ઉતમનાં કર્મ. ૨
- જેહનઇ લોભ હોધ અતિ ઘણું, કરધ સવારથ પોતા તણુ,
 ધન દેખીનઇ માનધ ઘણું, મધ્યમ નામ કહીઇ તે તણું. ૩
- જે ઉઘમ કંટુ લાજ ધરિ, નિત્યે આરા પિઆરી કરિ,
 પેટ ભર્યાથ જેહનઇ કામ, તે તાં કહીઇ અધમજ નામ.” ૪
- જ્યુશ ભણુ, “ધર્મ! ઇક સ-દેહ. એક વાત તાં પૂછું જેઠ,
 કવણુ મૂર્ખ? કુણુ કહીઇ જાણુ? તેહનું મુઝનઇ કહીનિ પિખાણુ.” ૫
- “જે દોહું અણુદોહું કરધ, કુદુમ્બનુ અતિ મોહ નવિં ધરધ,
 વડા લોકની માનધ આણુ. એક કહીઇ તવ એહજ જાણુ. ૬

અસ્ત્રી ગુરુ કહેછ આપણુ, અસતિ અધર્મનિ બોલછ ધણુ, (?)
 આપ-સવારથિ ગુણુ વિખાણુ, તેહ છુ ખીણુ કહીછ જાણુ ૭
 હરિ-હર તણી ભક્તિ જે કરિ, કુદુમ્બનુ અતિ મોહ નવિ ધરિ.
 કિંકર નરનંદ બેટછ માનિ તેહ છુ કહીછ ત્રીણુ જાણુ ૮
 થોડું ધણુ જે સાચછ ધન, અવસરિ દાન કરછ જે મનિ,
 બ્રાહ્મણુ માનછ વેદ-પુરાણુ, તેહ છુ કહીછ ચોથુ જાણુ. ૯
 એક મુખ જે દુહવછ માછ, ચરતી હાડિ પિઆરી ગાછ,
 સભા માહિ જે બોલછ ધણું. મૂરખ નામ કહીછ તે તણું. ૧૦
 જે નર ગાઠે હડહડ હસછ, ચોર-ગામિ જે વાસુ વસછ,
 વિણુ-મોલાવિછ બોલછ જેહ, ખીણુ મૂરખ કહીછ તેહ ૧૧
 રાતિ દિનસ જે કરિ જિયાટ વણગરથે જે બોલછ સાટ,
 ધન તણુ જેહ કરવ હકૂંગ, તેહ ત્રીણુ મૂરખ તા સાર. ૧૨
 જે ગુણિકાશ માડછ તેહ, જે આપણુપુ વિખાણુછ દેહ,
 ગાદિ ગરથ નંદ લૂખૂ ખાછ, તેહ છુ મૂરખ ચોથુ યાછ" ૧૩
 જ્યક્ષ બણુછ, "સકેન એ કાજ અવવચન જોતુ, ધર્મરાજ !
 એક વાત મુઝ જિપની હિંછ, કુણુ જોગી, કુણુ ભોગી કહિછી." ૧૪
 "જોગી તે, જે જાણુછ જોગ, નિર્વાંછ મન સરસુજ ભોગ
 શુરવચન તણી રાખછ આણિ, તેહ છુ જોગી એક પ્રમાણિ ૧૫
 છક જોગી જે ઉતખછ યજ્ઞ, અહિંતા-ધર્મે સાચનવ કર્મ
 પાપ-પુણ્ય-ગહિત તેહ જાણુ તેહ ખીણુ જોગી પ્રમાણુ ૧૬
 મુખ-દુખ જેહ નાણુછ મનિ, ન રૂઝ માયા-કુદુમ્બ-ધન,
 મનકેપના નવિ કરછ જેહ, ત્રીણુ જોગી કહીછ તેહ ૧૭
 ચિન્તા વિજ, કાછે જે જ્યતિ, મુખ-મર્જન મનમા નિવૃત્તિ,
 રીસ-રદિન જે સવિગુણુ-જાણુ, ચોથુ જોગી કહિછ, પ્રમાણિ ૧૮
 નિત્ય નીમિ જેહ ખાછ પાન, સ્વજન લોકનંદ વાછછ માન,
 દુકિત કાવલ્ય જે નરિ કરછ, એક ભોગી," ધર્મ જિયગછ ૧૯

“મિહિલૂં વત્સ ન પિહિરથ દેહિ, લૂખૂં ભોજન નવિ કરિ જેહ,
 ખાટું ખાઈ જે પરહરથ, બીજી ભોગી,” ધર્મ જિયરથ. ૨૦
 ગીત-નાદિ લય જેહનૂં મત્ર, અવસર પાત્ર જોષ કરિ પુણ્ય,
 અહનિંશ સતિ ઊપરિ રહ્ય, ત્રીજી ભોગી,” જ્યુષિષ્ઠિર દહ્ય. ૨૧
 આનન્દે જે રિહિ બહુ રડી, અગરચન્દન જે ચર્ચા અડી,
 કલા બુદ્ધતરી, સવિ ગુણ-જાણ્ય ચોથુ ભોગી તેહ વિખાણી. ૨૨
 ન્યક્ષ બણ્ય, ‘સાંભલિ, ધર્મરાજ! તજ દર્શનિં સરથાં મુઝ કાળ.
 એક વાત તણુ કુહુ વિચાર. દુઃખી સુખી કવણુ સંસારિ?’ ૨૩
 “જેહનથ ધિરિ ગુણવન્તી નારિ, મોટા પુત્ર કરથ વ્યાપાર.
 ભાઈ-બાન્ધવ-કુટુંબ-પરિવાર, એક સુખિઉ કહીછે સંસારિ. ૨૪
 જેહની ગાઠે હોયજ ધન, બિલટ મનસાઇ કરથ પુણ્ય,
 હરિભક્ત, ગાઇ હરિગુણ-ગામ, બીજી સુખિઉ એહનૂં નામ. ૨૫
 દેહ્યું-સિહિલૂં જે નવિ કરથ, ધન-કારણિ પરદેશિ ન કરથ,
 જેહ પિહારી નવિ કરિ વાત, ત્રીજી સુખિઉ સુણિ, ન્યક્ષગ્નન! ૨૬
 એક અડી જે હુઇ નીરાગ, પરલોકનઈ સાધથ યોગ.
 નિદ્રા નહિ, ક્રોધ કિહિ તણ્ય, સુખી ચોથુ,” જ્યુષિષ્ઠિર બણ્ય. ૨૭
 જેહનથ ધિરિ બધઅર કોહાડિ, નિતિ બીજીનથ કરિ વદવાડિ,
 માયથ રણ નથ કરિ હકૂાર, તેહ દુઃખિઉ ઇક સંસારિ. ૨૮
 શેડુ ઊપજિ, ખરચથ થણું, કાર્ય ન જાણ્ય પેટ તણું,
 રણિયા જેહનથ બધસથ બારિ, તેહ બીજી દુઃખિઉ સંસારિ. ૨૯
 તપ્યા, કામ ક્રોધ જેહ-અડી, જ્ઞપણ્ય જે હુઇ ધર-ભર્જ,
 બહુ પ્રભ, ધિરિ નિર્ધનપણું, મહા દુઃખ જાણ્યું તે તણું. ૩૦
 રાતિ-દિવસ જે હીંડથ ગામિ, ધડી એક નવિ બધસથ દામિ.
 જેહ પિહારી જોયજિ કરથ, ચોથુ દુઃખિઉ,” ધર્મ જિયરથ. ૩૧
 “સત્ય, સત્ય, સત્ય, તું સાર. તારા ગુણુ ન લાલથ પાર;”
 ન્યક્ષ બણ્ય જ્યુષિષ્ઠિર! ધનિ, ધન્ય, તજ દર્શનિં દીજી
 મુઝ પુણ્ય.” ૩૨

ન્યક્ષ ભણ્યું, “ધર્મ તું એવ, તુલુનઈ કહિઈ પ્રત્યક્ષ દેવ.
 એક વાત મુઝ હમડંધ વશી, કવણુ ઉઘમી ? કુણુ આલશી ?” ૩૩
 “જે નર સૂઝ સદા અધરાતિ, વિહિલુ ગિઠમ જેહ પ્રભાતિ.
 જપ-તપ-તીરથ-ધ્યાનજ ધરઈ, એક ઉઘમી,” ધર્મ જિયરમ. ૩૪
 આસઠિ તીરથ જેહજ કરઈ, ગયાવન્તિ જૈ પિણ્ડજ ભરઈ,
 એકોતરિ કુલ જાધરિ જેહ, ખીજુ ઉઘમી કહીઈ તેહ. ૩૫
 હરિ-હર ભક્તિ અનુદિન કરઈ, રામનામ-અહનિંશ જિયરમ,
 સવિ વિદ્યાઈ કરઈ પપસાર, ત્રીજુ ઉઘમી તે સંસારિ. ૩૬
 આવી પડિ ધીરન્ય જે ધરઈ, ઉઘમ કરતુ લાજ નવિ કરઈ,
 પુણ્ય કરઈ તે પરપરિ લહઈ, એથુ ઉઘમી તેહનઈ કહઈ. ૩૭
 ધર્મ તણુ વિલમ્બ જેહ કરઈ, સોનૂં પર-ધિરિ આપણિં ધરઈ,
 હાટ-શેરડીઈ બધકુ રહઈ, એક આલશી તેહનઈ કહિઈ. ૩૮
 મુહુમાસઈ જેહનઈ વિરિ ચૂન, માથઈ રણુ નઈ સુખશં સૂઝ.
 બ્યાપાર વણુજિ લાજ જે કરઈ, ખીજુ આલશી,” ધર્મ જિયરમ. ૩૯
 “પેટ વડઈ ઓલગિ જે કરઈ, ધર મૂઝી પરદેશિજ દરઈ,
 મત ન કરઈ તા એકાદશી, તેહ ત્રીજુ કહીઈ આલશી. ૪૦
 વિદ્યા ન ભણિ, સોપિ નિજકર્મ, અવસર આવિ નવિ કરિ ધર્મ,
 ત્રિપા તણુ જે આણુઈ કાણિ, તેહ તુ આલશી એથુ જાણિ.” ૪૧
 ન્યક્ષ ભણ્યું, “રખિ રીસ કર ! એક વાતનુ હજી ખરખર.
 પાણ્ડુ-પુત્રજી ! કહ્ન વિચાર, ધર્મી પાપી કુણુ સંસારિ ? ૪૨
 ઉથલુ

ધર્મી પાપી કવણુ નઈ ?” ધમ અદ્યથી પૂછઈ કહી.

વૈશંપાયન કિહિ, સુણિ, રાજા ! જ્યુધિષ્ઠિર કહ્ન ઇઈ વતી. ૪૩

કંડૂં ૧૦૭ મું—રાગ એજ

- “ જીવદયા પાલક જે ધર્મ, જાણિયો નહીં પિહારાં કર્મ.
કુસંજી-સર્જ જેડ નવિ કરક એક ધર્મા ધર્મ જીયરક. ૧
- જેદ્નું હોય નિર્મલ મન, દુલિષ્ઠ પડક આપક અન,
પર-વેદના જાણક જેહ, બીજુ ધર્મ કહીયો તેહ. ૨
- સરુવર વાવિ કૂપ જે કરક, તથિ કાલિ દેવદ્યન ધરક.
સત્ય વચન જે બોલક વાણિ, ત્રીજુ ધર્મ એદ્નઈ જાણ. ૩
- શીતવન્ત જે નિશ્ચલ-મન, દિબનક મુખિ જે વાવરિ અન.
શુભ વચક, અપજસ ન કરન્ત, તેહ તુ ધર્મ ચોથુ ચિન્તિ. ૪
- મિત્ર-સગાંનક પજવક ધણું, વધણ અલાવક અચી તણું,
પરનઈ કુહુવિ, ન દિ કુહુનિ માન, તેહ તુ પાપી ઇક છક પ્રવાન. ૫
- જૂઠી સાખિ કરક જુ કોષ, અધિકું કરીતુ જમસક સોષ.
સગાં સગાની ચાકી કરક, તેહ તુ બીજુ પાપી મરક. ૬
- જેદ્નઈ લોક, કોષ અતિ ધણું, અપજસ બોલક જાણ-જાણ તણું,
પડ દર્શનમાં માંડક માન, તેહ ત્રીજુ પાપી તાં જાણિ.” ૭
- દેવજ્યક્ષ જાણિ, “ તું તા પાત્ર. તલદર્શનિ મુઝ હઈ જાત્ર.
એક વાત તણું હારે અપૂર. કુણું કાધર ? કુણું કહોયે યર ?” ૮
- “ યર તે રણસુગ્રામિ મરક, પિદિલુ ધાક જેહ નવિ કરક,
દસ્તિ-દન્તિ વીધાવક જાત્ર, એક યર તે કહીયો પાત્ર. ૯
- ઇક પૂરી દેણું જે કરક, ઘર પાછલિ ચિન્તા નવિ ધરક,
બોલક તે તા પાલક વાચ, બીજુ યર તે કહીયો સાચ. ૧૦
- જેહ વાચિ-કાચિ દદ હોષ, પરદુઃખવેદન વાંજક સોષ,
ખાક કમાક બોલજ સદક, ત્રીજુ યર,” જ્યુધિષ્ઠિર કહક. ૧૧
- જે નર વાજક વૈકુણ્ઠવાન, ઇદ લોકની નવિ કાક આક,
માયા-મોદ જેહ નવિ ધક, ચોથુ યર,” ધર્મ જીયરક. ૧૨

- “ ઇક દુદુઝ્મની માયા કરઇ, ધન હોઇ તે સાતી ધરઇ,
વરુ કરવા જે ખીહિ અપાર, ઇક કાઇર તા એ સંસારિ. ૧૩
- જે નર લૂખુ કરઇ આહાર, કગ્તા પુણ્ય પૃષ્ઠિ પરિવાર,
હાનિ-લેખમે પડઇ ગરાણુ, ખીલુ કાઇર તેહ તુ જાણિ. ૧૪
- જે તીરથિ-પરદેગિ ન રૂઝ, ઘિગિ જિહુ વાત ઘણેરી કઠ્ઠ,
રાઉવ-માગઇ આપઇ દ્રામ, ત્રીલુ કાઇર તેહનું નામ. ૧૫
- જે નર હઠઅડિ સતિ નવિ ધરઇ, લોભે વાહિઉ ભૂંડું કરઇ,
દેવ-ધર્મ નવિ જાણઇ સાર, ચોથુ કાઇર એહ વિચારિ. ” ૧૬
- જ્યક્ષ લણુઇ, “ ધર્મ ! તૂ તા જાણુ. તાહગ ગુણુ તે માહરા પ્રાણુ,
એક વાત મુઝ જપની હિંઇ, કુણુ મીઠું ? કુણુ કડવું કહિઈ ? ” ૧૭
- “ મીઠું બોજન, મીઠું નાદ, મીઠું પવિત-સરસુ વાદ,
મીઠું અઝી-સુ-દર વાણિ, ઇક મીઠું એ નિશ્ચે જાણિ. ૧૮
- મીઠું લક્ષ્યજ લાગઇ અજ, મીઠું મનસા લાગઇ પુણ્ય
મીઠું બોજન, માહિજ ખીર; મીઠું તા તરરયાનઇ નીર. ૧૯
- સોભે મીઠું લાગઇ ધન, ગરથે મીઠું લાગઇ પુણ્ય.
ભોગી મીઠું લાગઇ જ્ઞાન, ભોગી લાગઇ મીઠું પાન. ૨૦
- કામીનઇ મનિ મીઠું માર. અઝી મને મીઠું રાણુગાર.
લક્ષિમાનિ મીઠું હરિનામ, ચોથૂ મીઠું વૈકુણ્ઠ-ધામ. ૨૧
- કડ એક જે માયઇ રણુ વલી કડ જે પુત્રી-ધન.
વલી કડ, કલ્પક ધિરિ નારિ એક કડ તા એ સંસારિ. ૨૨
- વધી કડ જે લાગઇ ભૂખ, વલિ કડ સદા આવઇ દુઝ્મ.
માટી ધરુ, જમ્જર નની, ખીજૂ કડ કહું છું કવી ૨૩
- વધી કડ જે નિધન-પણુ, વિના-ઉપાજન દેણું ધણું.
ઉહનાયઇ જેહ જઇ ગામિ, ત્રીજૂં કડ તેહ તા, સ્વામિ ! ૨૪
- વધી કડ જે મુરખ-સાચ, ચોતાનું ધન પિલાગિ હાચિ.
મોઠું કડ જે માયિ ભાર. ચોથૂં કડ એહ વિચારિ. ” ૨૫

ન્યક્ષ જણુષ્ઠ, “ તૂં સુષિ, નરદેવ ! તૂં કહ્યું છે મુઝ સકલ ભેવ.
 તોહ્રા ગુણુ પાર ન લહીય. કવણુ સાધુ ? કણુ ધૂર્ત કહીય ? ” ૨૬
 “ સાધુ તેહ, જે આચરિ ધર્મ; પૂઠિ પાછલિ ન કરિ જે કર્મ;
 કસિ-કાવસિ નપિ જાણુષ્ઠ ધણૂં. સાધુ નામ કહીય તે તણૂં. ૨૭
 પાપધિકુ જે ખીહ્યં અપાર, ધર્મોધર્મ જાણુષ્ઠ વિચાર,
 પિતા તાપી જે ભક્તિ કર્ય, ખીલુ સાધુ, ” ધર્મ જીયગ્ય. ૨૮
 “ જેહુનઈ લોલ નહીં અતિ ધણૂં, મર્મજોલ જોલિ ન કિહિ તણૂં.
 દોહ્ય મારગિ આવ્ય જામ, ત્રીલુ સાધુ તે નિશ્ચય ચામ. ૨૯
 જે ખિસિ જીહ્ય ઉત્તમ સાધિ, કુડ-કપટ નપિ જાણુષ્ઠ વાત,
 હરિ જીયરિ, હઘજાડિ અણુબ્રામ, ચોથુ આધુ છે તેહુનું નામ, ૩૦
 જેહ અતિવણા અપટ કર્ય, હરિ-હર નામ ઘાદિ જીયર્ય,
 મન માહિ મિહિલુ, શીતલ વાણિ, એક ધૂર્ત તે, તે તૂં જાણિ. ૩૧
 જે નર અતિ ધણુ કાવસિ કર્ય, માઠી તપ નઈ ધન જે હર્ય.
 જણુ-જણુનઈ જે નમ્ય અપાર, ખીલુ ધૂર્ત છે, એહ વિચારિ. ૩૨
 જે પરજીયું માઠી નેહ, આપણુપુ જે વિખાણુષ્ઠ દેહ,
 જૂના સમ જે કરિ અતિધણા, ધૂર્ત નામ કહીય તે તણ. ૩૩
 જન જે જમ-જ્ઞાનનઈ કર્ય, હણુષ્ઠ હણુષ્ઠ પમણૂં ભર્ય
 ચોડું જોલ્ય, કાવસિ ધણી, ચોથી ચાલિ તે ધૂર્ત તણી. ” ૩૪
 બિહુ કર જોડી જોલિયું ન્યક્ષ, અગ્નિન વાણી જોલુ પરોક્ષ,
 “ ધક વાત તમ્મે કુહનઈ છલો, સાત સુખ પ્રાણીનઈ કિહા ? ” ૩૫
 “ પિહિલું સુખ જે જતઈ નરયા, ખીનું સુખ જે ધિરિ દીકિરા.
 ત્રીજું સુખ જે અજ નિવારિ, ચોથું સુખ પતિનના નાગિ. ૩૬
 પચમું સુખ જે વસ્ય સુગમિ, છઠું સુખ જે ન જોઈ મામિ.
 સાતમું સુખ સંતોષજ મનિ; ” ન્યક્ષ પ્રતિ કંહ્ય ધર્મરાજન. ૩૭
 વધી ન્યક્ષ કહ્ય, “ ધર્મગ્ય ! સાત કુખ જે જે કિહિવાય,
 પ્રાણુપુત્ર ! હવિ કુહનઈ તેવ, પછઈ મનિ જાગ્ય મનદેવ. ” ૩૮

“પિહિલું દખ જે આગણિ આડ, બીજૂં દુઃખ પાડેશિ આડ.
 ત્રીજૂં દખ જે ઘરમાં ફૂટે, ચોથું દખ જે દીકરુ જૂટે. ૩૯
 પચ્ચમ દખ જે ધિરિ નહિ અજ. છઠું દખ જે ચચલ મન.
 સપ્તમ દખ પરબીથું નેહ.” જ્યક્ષ કેરુ ટાલિઉ સન્દેહ. ૪૦
 વલી જ્યક્ષ તાં બોલિઉ એહ, “ધર્મપુત્ર ! તૂં કુહુ છઇ દેવ.
 ભક્તિમાર્ગ તણુ કુહુ મહિમાઇ, તેહ મુઝ કુહુ, જ્યુધિષિર રાઇ ! ૪૧

ઉચ્છલુ

તે કુહુ, જ્યુધિષિર રાઇ !” નઇ ઇમ જ્યક્ષરાજ વાણી વદઇ.
 વૈશમ્પાયન કિહિ રાજનઇ, ભક્તિભાવ રાખી રિદઇ.

૪૨
૩૩૩૫

કડવું ૧૦૮ મું-રાગ એજ

“જે વૈકુણ્ઠ અમરપુર કામિ, ત્રણિ જીવનિ સહ જાણુઇ નામ,
 અનેક સુખ ભોગવિ અતિ ધણા, તે ફલ વિષ્ણુ-પૂજ્યા તણા. ૧
 ગાન્ધર્વ, અપહરા, મુનિવરા, સિદ્ધ, સાધક જ્યક્ષ કિન્નરા,
 ક્રુષ્ણ, પ્રજ્ઞાદ અમ્બરીષ નામ, વિષ્ણુપૂજ્યાના ફલ-કામ. ૨
 પૃથ્વીપતિ રાજા જે જાણુ, આરિ ખણિક જેહની વરતઇ આણિ,
 અમર દલઇ, છત્ર શિરિ મોહિ, વિષ્ણુપૂજ્યા તણા ફલ હોઇ. ૩
 જે ધિરિ દુસ્તી બાધ્યા બારિ, રથ-કનક નઇ ઘૂરી તોખાર,
 મોહટા મન્દિર, ભોગવિદ્યાસ, હરિપૂજ્યા-ફલ તેહ પ્રકાશ. ૪
 જે ધિરિ હોઇ પાશની નારિ, બધડું ખેલઇ આંગણિ બારિ,
 ભોજન ભલા, પાન વાવરઇ, વિષ્ણુપૂજ્યા-ફલ;” ધર્મ જિયરઇ. ૫
 “જે ધિરિ હોઇ શદ્ધિ-કલ્યાણ, ચૌદ વિદ્યા સવિ ગુણ-જ્ઞાણ,
 અત્રીસ લક્ષણ ગુણ વિખાણ, હરિપૂજ્યા-ફલ એહ એધાણ. ૬

જે ધિરિ સરખું જોડ હોઇ, નાતિગ્રીતિ, ન વેરી કાઇ,
 ખિ રવરૂપવન્તા સુત જાણિ, વિષ્ણુપૂજ્યા એહ પ્રમાણિ. ૭
 પીત પટોલાં પિહિરણ અપાર, નિતિનિતિ નવા કરઇ શણગાર,
 અનેક પ્રેમલ ધરધુ નિજ અફિ, હરિપૂજ્યાફલ એહ સુચર્ય. ૮
 પાન-ફલ અનિ જે ભોગવઇ, અનેક નર જે પૂઠિ ઠવઇ,
 અખલા હોઇ જેહ ધિરિ નારિ, વિષ્ણુપૂજ્યાફલ એ સંસારિ. ૯
 ઉષ્યકાસિ મોડઇ સુચર્ય, શીતકાસિ મોડઇ નવરજ્ય,
 વરસાદે ખાઇ સુખિ રહઇ, હરિપૂજ્યા-ફલ તેહનઇ કહઇ. ૧૦
 ખીર-ખાંડ-ધૂતિ-ભોજન સાર, મનવાગ્મિજત નિતિ કરિ આહાર,
 વારયાં જલ શીતલ આણીઇ, વિષ્ણુપૂજ્યાફલ તે જાણીઇ. ૧૧
 લધુ ઉઘમિ લક્ષ્મી ધિરિ ધણી, વરતી જાણુઇ બાણુજ તણી,
 વાણોતર ધિરિ જિભા ખારિ, હરિપૂજ્યા-ફલ તે સંસારિ. ૧૨
 ગર્ભવાસ નવિ આવાઇ જેહ, જન્મજોખમ નવિ દેખઇ જેહ,
 આરિ ખાણિના ફેરા ટરઇ, વિષ્ણુપૂજ્યાફલ;” જિયરઇ. ૧૩
 જ્યક્ષ કહઇ, “ તમે કલાં સવિ યાન તલનઇ દન્યો અપરિમિત માન.
 સકલ જન્મ એહનઇ, સંસારિ ધર્માધર્મ જે જાણિ વિચાર.” ૧૪

બીથકુ

વિવાદ કરતાં વહી ગયુ, સાત પુરુરિ સંવાદ.
 જ્યક્ષ દેવ રીઝયા ધણુ; જાણુ ગનિ ઉદ્ધાદ.

કંફૂં ૧૦૯ મું—રાગ એજ

- રાજા પૂછય, કુહૂનય, ઋષિજી ! જે પડ્યા આરે વીર.
પછિ ન્યુધિષ્ઠિરનય ચં હવું ? તરસ્યા ન પીધું નીર. ૧
- દેવ ન્યક્ષ વાણી વઘા; નય પૂછ્યા પ્રશ્ન અનેક.
ન્યુધિષ્ઠિરિ તે સર્વનાં કહ્યા તત્ત્વ વિવેકિ. ૨
- દેવ ન્યક્ષ રીઝ્યા ધણું, “ તમ્મે પ્રશ્ન કહ્યા તે સાર.
જે જુઘય તે માગીય. વર આપું નિરધાર. ૩
- હું છઝ ઊપરિ રીઝયુ ધણુ. માગિ કાઈ વરદાન.
ચૌદ લોકનં રાજ્ય આપું,” ઇમ બોલ્યા ન્યક્ષ રાજાન. ૪
- વલી ન્યક્ષ વાણી વઘા, “ સાદ કરુ એક બ્રાત.”
તિહારય ધર્મિ વિમાસિજ; લધુ બોલાવ્યા બે જાત. ૫
- વલતા ન્યક્ષ વાણી વઘા, “ એ ચં બોલાવ્યા, રાષ ?
કુન્તીતન વીમારિઆ. જે અપરમાતના ભાષ, ૬
- અપર માતાય જનમિઆ; લધુ બાન્ધવ તા તેહ.
એ અદતતા બોલાવિઆ. મુઝ મોહટ્ટ સન્દેહ.” ૭
- તિહારય ધર્મ વાણી વઘા, “ અમ્મે પાત્રિ ભાષ એક.
જીમ-અનુનંદી અધિક છય સિદ્ધિ-નિકુલ વિશેષ.” ૮
- ન્યુધિષ્ઠિર ઇમ બોલિઆ, “ સાભણુ, રે ન્યક્ષ દેવ !
એ નિકુલ-સિદ્ધિ વિશેષ છય, બાન્ધવ તા વધી બેઠિ. ૯
- એ પાત્રિ બાન્ધવ સરખા ગણિઆ શ્રીમહારાજિ.
અમ્મે પાણુતન જાણું નહીં. તે કરમ શ્રીકૃષ્ણ કાજ.” ૧૦
- એણુય વચનિ ન્યક્ષ રીઝ્યા ધણું, “ માગિ મુઝ કહિ, રાષ !
બ્રાત આરિ બોલાવિય, તત્કણુ બધકા થાષ.” ૧૧
- તવ ધર્મિ બ્રાત બોલાવિઆ. જાણી નિદ્રાવચ આરિ,
આલસ મોડી ઊઠિઆ, “ ભાષ ! મોહટ્ટા વિશ્વાધાર.” ૧૨

- તિહારઈ પ્રત્યક્ષ પ્રગટ થયા; ન્યક્ષ દેવ બોલ્યા વાણિ,
 “ તમ્હેા માદ્રા પુત્ર છુ. હં તાત તજારુ જાણિ. ૧૩
- મઠે તજારી પરીક્ષા જેવા ધરચા'તાં એ રૂપ.
 હરણુ તેહ છુ હં થયુ, અરણિપાત્ર, દિનસ્વરૂપિ, ૧૪
- સરોવર કીધૂં કારમું નઠે તપા પ્રગટી-દેદિ;
 બલ-ધૈર્ય જેવા તજ તણું મઠે પ્રગટ કીધાં એહ” ૧૫
- ભ્રાત આરિ પડ્યા તે કદમ બધા મુખિ વાણિ,
 “ અમ્હેા બલિઆ અતિ ધણું, તે ન ગમ્યું સારજીપાણિ.” ૧૬
- વધી ન્યક્ષ ધ્રમ બોલિઆ, “ એ આરિ તા બલવાન,
 અભિમાને આહિ આવિઆ કરવા અમ્બુપાન. ૧૭
- અભિમાને એ પડ્યા પૃથ્વીઈ; મૃત્યુ-રૂપ થયા એ તમ.
 તઠે સત્ય રાખ્યું આપણું. છુનઠે ત્હાં લુગજીવન. ૧૮
- છુન સમુ કો સત્યવાદી નથી ખીજુ કોઈ.
 શત્રુ-મિત્ર કુહુ છઈ નહીં. ભાવિ ધમ્યું તે હોઈ.” ૧૯
- વધી ન્યક્ષ વાણી વઘા, “ માગિ કાઈ વરદાન.
 ધીરજવાન છુન બિરુ. નવ ખણમાં છુન નામાન.” ૨૦
- તિહારઈ ન્યુધિષ્ઠિર બોલિઆ, “ તમ્હેા જાણુ છુ તાં મનિ.
 દુન્યોધને ઘૂતિ દરાવી મોકલ્યા મહા વનિ. ૨૧
- વધા એક વર્ષ નષ્ટ્યન્યાઈ રિહિવું છઈ તા અગોખ્ય
 તે વર અજાનઠે આપીઈ જે નવિ જાણુ કુહુ શૂપ. ૨૨
- જુ અજાનઠે કુહુ જાણિ ‘ પાણ્ડવ,’ છુ મહા વાકું થાઈ.
 ‘ વધી વર્ષ બાર વનવાસ વેદવુ; વધી નષ્ટ્યન્યાં જાઈ.” ૨૩
- તવ ન્યક્ષ વાણી વઘા, “ મન-ગમઈ તિહાં રિહિન્યો,
 માસ બાર નગરમા મુખી, કષ્ટ પડઈ મુહુનઠે કિહિન્યો. ૨૪
- તું, ન્યુધિષ્ઠિર! મોહુ તાપસ, સત્ય કરુ અતવાર
 ધીયવાન ખીજુ નવિ દેખું કરવા પર ઉપકાર.” ૨૫

- વક્તતા વીર વાણી. વગા, “ એ સત્ય કહું છું [વાત]
 વર તમારુ સિરિ ચઢાવિઉં. મોટા વૈકુણ્ઠનાથ.” ૨૬
- દેવ ન્યક્ષ વક્તતા બોલિઆ, “ તમ્યો સાંભલુ પાંચિ તન્ન,
 પર-સેવા મહા દોહિલી. [પણિ દુઃખ મ લ્યાવથુ મન્નિ] . ૨૭
- દુઃખ-વેલા વીસારન્યો, [ધૈર્ય રાખથુ હિધ.]
 તમ્યો નગરમાં સુખી રિહિન્યો, માણથુ કિહિ તલુ ભધ. ૨૮
- આજઈ અનેક મોહટા દુઃખ પામ્યા, હુ તમ્યો કહી માત્ર?
 સુરનર-મુનિજન સમોવડિ, તમ્યો સત્યવાદી પાત્ર.” ૨૯
- ધમ કહી અન્તરિ લધ પામ્યા ધર્મરાજ ન્યક્ષ જે થાધ,
 વૈશમ્પાયન કહધ કથા, સાંભલિ, જનમેજે રાધ! ૩૦

૩૩૮૭

૧૨. શોષયાત્રાપર્વ—

કડવું ૧૧૦ મું—રાગ ધન્યાશ્રી

- તિહાંયા પાંચિ પાછા વસ્યા; વાટે ચાલ્યા જાધ,
 કાલુ એકમાં આવી રહ્યા, આશ્રમ જે વન માંહિ. ૧
- પાંચિ પુરુષ નઈ છટી ભાર્યા વને એકદાં મિલિઆં.
 મોહદુ વિમ્મક એક નિવારિઉં, ધીમ્ય-અરણિ જે નમિઆં. ૨
- વીતક વારતા કહી વિપ્રનઇ. તે સાંભલિ મુનિજન!
 વલી કહું કથા, તે સાંભલિ, જનમેજે રાજન્ન! ૩
- દુન્યોધને દલ સજ્જ કીધું; ગજ રથ અશ્વ શણગારી;
 ઓજન-વધૂ સવિ સાથઇ લીધી શૃંગાર સોલે સારી. ૪
- પોતાનઇ ચિત્તિ, ‘ પાણ્ડવનઇ શિધિ દેખાડું જે ત્યાંહિ,
 તે કૃષ્ણનઇ પાંચે પાણ્ડવ દુઃખ પામઇ મન માંહિ.’ ૫

એહૂં જાણી કામ્યકવનિ ચાત્યા અભિમાન આણી મનિ,

ચત્ર બ્રાત, રાકુનિ, કણ્ડ સાયઈ દુન્યોધન રાજન.

ધેર સ્વરિ નીસાણુ મડમડમ, જંગ પતાકા ફરકમ,

અખાડી, આયુધ નઈ અફકર ધણે ધૂવરા ઝરકમ.

સુવર્ણ સાંકલિ માતરૂં મદઝરતા અનેક આગલિ કીધા.

ચક્ર, જાંટ, સાંડી નઈ વેસર સજી શામઆણા લીધા.

રથ, શિખિકા, સુખાસન સુન્દર. અથ નાનાવિધ રૂં.

..... ઝાઝા કરચા આગલિ, સેના સવલી સડિ.

નગર માંહિથી ચડી નીસરચા; મારગમાં ચાત્યા વનિ.

અન્તર્વાર્તા ઇન્દ્રે જાણી, 'જે દુન્યોધન રાજન

જ્યુધિષ્ઠિરનઈ જામ દેખાડવા અભિમાન મનિ આણી,

મણુ-ગાન્ધર્વ તિહાંયા મોકલ્યા; કહ્યું, 'મહા સ્વાતુ એ પ્રાણી.' ૧૧

વાટ માંહિ આવી જૂથ કીધું ઇન્દ્રના ગણુ જોધામ.

સેના સવલી દારી તિહારઈ નાહ્યા દુકુ દિસિ જામ.

ચત્ર બ્રાત, રાકુનિ, કણ્ડ નાહ્યા, દુન્યોધન રથુ એક,

એટલઈ ગાન્ધર્વ મહી ચાત્યા અન્તરિક્ષ મારગ એકિ.

એટલઈ જે કહ્યું પાવકવનઈ, 'દુન્યોધન દલયુ સાહી,

ચિત્રાર્જુન ગાન્ધર્વ મહી જામ, તે વહ.....' ૧૪

શુભવમેવ જ્યુધિષ્ઠિર બોલ્યા, "અર્જુન વાહરિ ધાન્યો.

એ અપયશ આપણનઈ મોહક, ભીમ લડ પૂકે જાન્યો." ૧૫

તવ નિકુલ-સહિદે જિયરચા, "એહ ચં બોલ્યા, રાધ?

આપણનઈ એણઈ વનિ મોકલ્યા. એ શત્રુ આપણા ચામ." ૧૬

ભીમ કહમ, "પર દ્રીપ વિસમ પાપી પ્રાણિ હોમ,

તુ તાં, સ્વામી! આપણિ માયઈ હોય ન દિધ તાં કોમ." ૧૭

અર્જુન કહમ, "ચીજિથી સાંકલિ જિતરઈ જિ, રાજન!

એહૂં પાપ એહૂંઈ લાગમ જમ, તુ હવં ધરનઈ મનિ. ૧૮

- દુપટી અતિ આનન્દ પામ્યાં, શ્રવણિ સાંભલી વાત,
 “પાપી પ્રાણે ઇમ પામય, તુ ત્રૂકાં હમિયા માત,” ૧૯
- સવિ કિહિનય મનિ એમ ઊપનું, નહીં ન્યુધિષ્ઠિરનય મનિ.
 વૈશમ્પાયન વીનવય, સુણિ, જનમેજે રાજન્ન! ૨૦
- ન્યુધિષ્ઠિર કિહિ, “આપણુનય એણુય જૂઠું કીધું કર્મ.
 આપણિ રૂં કરી લગ્નપીય, તુ તાં રિહિ નિજ ધર્મ.” ૨૧
- વડા બાઇનું વચન પાલવા જે મૂકાવિહિ રાઇ.
 ગાન્ધર્વ કિહિ, “કુહુ આહિયુ નાખું, જિમ ચૂરણ થાઇ.” ૨૨
- અણુંન કહય, “ઇમ નવિ કીજિયે, બાઇનય નવિ ગમય વાત.
 જીવિતદાન દીધાનું પુણ્ય હય ધર્મનય સાક્ષાત.” ૨૩
- અણુંને બાણી ઠાઠિ બાધી; દાલ કીધુ ઇમ.
 બાણેબાણ સન્ધાણુજ કીધાં, બોમિ પુહુતિજીં તિમ્મ. ૨૪
- આકાશથી ઇમ પાજ બાધી ધર્મના પગ પળ્યન્ત.
 “હાવિ એહનય એમ મૂકીય જિમ નાવય એહનુ અન્ત.” ૨૫
- હાય પગ બાધી કરિહિ પોટલુ. રૂંતુ મૂકિહિ રાઇ.
 દેવ-ગાન્ધર્વ સવિ હસવા લાગા. આવી પડયુ ધર્મનિ પાઇ. ૨૬
- ન્યુધિષ્ઠિરિ વાસય હાય ફેરવિહિ; કલ્પ, “સુન્યોધન બાઇ!”
 હાયપગ છોડી ખેદ ખડખેરી આશ્વાસના દીધી રાઇ. ૨૭
- જીડીનય તવ થયા ઊભા, દુન્યોધન નીચું નિકાલય,
 ‘અરે મૃત્યુ કા નવિ પામિહિ, જે વૈરી તન પરજાલય?’ ૨૮
- અણુબોલિહિ જીડીનય આલિહિ. ન્યુધિષ્ઠિરિ જવા દીધુ.
 વૈશમ્પાયન કિહિ, સુણિ, રાજા! ઉપકર એહનુ કીધુ. ૨૯
- પછયે હસ્તિનાપુરે પુહુતા દુન્યોધન રાજન.
 કર્ણ-શકુનિ આવી રહ્યા આગલિ. નવિ કલ્પ મનથું વચન. ૩૦
- દાન, માન, અપમાન, [એ નવિ કહીયે કુહુનય વાત.]
 વૈશમ્પાયન કિહિ વધી, વનિ બપઠા પાંચે બાત. ૩૧

છિદ્ર

વનિ ખમ્બા મારે ભાત. મુખ દુઃખ સહી એ સલાં.
આરણ્યકપર્વ વણી એ કથા. બાર વર્ષ પૂરા થયાં.

૩૨
૩૪૧૨

કંઠ ૧૧૧ મું—રાગ આંદોલ ગુફી

સ્વામી ! એ એણે પરિ બોલ્યું હા રાજાન એ,
વન પાણવના પૂરણ થયાં એ.

૧

હોલ—વન પાણવનાં થયાં પૂરણ. હિરણ્ય હવા વચન.

રાજા કેહી પરિ પામિઆ, તે કુલનંદ, મુનિનંદ.

૨

તે વામ રાધના સાંભળી મનિ હરખિઆ ત્રિપરાધ.

રાજા કેહી પરિ પામિઆ, તે કહું છું મહિમાય.

૩

હસ્તિના મહાદિ છૂત હારી, પાણવ આત્મા વનિ.

દિવસ બીજા સભા મહાદિ ખમ્બા દરત્યોધન.

૪

આણુ પોતાની સમજા વરતાવી મહારાજા.

પાણવની જે પક્ષ કરતા, નીમમી તેહની સાજ.

૫

ખનિકકદક એણે રાજા કાધું. મિહિયં નહોં વિરોધ.

જે થયા માયા બેઠરા, તે ભડી ભાળ્યા થોમ.

૬

અહીંથી આવતા ત્રણ કંઠના નાકરના વિરાટપર્વા-
ન્તર્ગત આરણ્યકપર્વનાં ૧૭-૧૮-૧૯ એ કંઠના વરીકે છે. તેની
અનેક પ્રતિયો હિપત્ય હોવાથી તેના પાદાન્તરે અહીં આપવામાં
આવે છે:—

કંઠ ૧૧૧ મું:—૧. રાયણ,--ચાયેણ. હપરાંત વધારે:—“પૂરણ
મયં વન, હે સ્વામિનાથ! રાજા પોતે કહેા વચનન.” અ. ૨. આ કંઠી
અ મોં નથી. ૩. “પુરમાં રાજા હારણુ અ-અ-અ. ૪. પૂરી., અ. ૫.
મોં ૬-૭ હ. પા ૧ સરવશ્ય વિરોધ. અ

આસનુદ્રાન્ત પ્રથવી બહુ રાજિ કીધું ભૂપ.

પર બોમિ ચાંપી ચ્યુહુ દયાધ. અતિ તેજ વાધ્યું રૂપ. ૭

એ સુખ સ્વપનિ વહી ગયું. જળ વન થયાં વર્ષ બાર, ૮

દેતેણુધ સમધ રાધ સભા બધકું, ૧૦ જળકયુ તેણિ ઠાહરિ. ૮

૧૧ જળધ્યું, 'પાણ્ડવ આવિઆ, ૧૨ પ્રોફ પાંચધ વીર.' ૯

પ્રતિબિમ્બ એહવાં પેખિઆ, ઉમ્રયાં રામ શરીર. ૯

ચિન્તાધ આકુલબ્યાકુલ ૧૩ રાધ જળકિ બધકું માત્ર. ૧૦

ધીરજિ છાંડ્યું ધુરિ થકી, ૧૪ વિમાસધ મતિ મનિ. ૧૦

૧૫ માનતર્જું કહિનધ નવિ કહિ. સુભટ સાહ્યું જોધ. ૧૧

૧૬ દુરજન સાચિ બહિ બારચિ, માહરી મીટિ ન પડિ કાધ. ૧૧

એતલધ દુર્વાસા આવિઆ. દસ સહિસ ૧૭ સેવક સર્જિ. ૧૨

૧૮ દિનકર બીજુ પ્રગટયુ પ્રથવી, સદસ કિરણ અલકિ અર્જિ. ૧૨

૧૯ રાધ સાહ્યા સાંચરચા, દણ્ડવત કીધા ચ્યારિ. ૧૩

ચરણિ વિલગુ ન રહિ [અલગુ]: "સ્વામીજી! કીધી સાર. ૧૩

૨૦ સ્તુતિ કરતાં દરશન દુર્લભ સુર તથા સ્વપન મઝારિ. ૧૪

અતિ દીન જાણી દયા કીધી. સફલ થયા અવતાર." ૧૪

૨૧ પુણ્ય પ્રથવી પાચરચા. સવિ સુભટ નાખધ વાધ. ૧૫

મન્દિર માહિ ૨૨ ગ્રહી પંચરચા. માય બાપ નમિઆં પાપ. ૧૫

૭. આસ્થાન. બ; સમુદ્રપર્વન્ત સે. ૮ એમ સુખના દિન તે વહીંગયા. બ. ૯ એક વાર બ. ૧૦. જળકી બાધુ. સે. ૧૧. "મન માહિં એહવું બપનું, જે આવ્યા પાંચે વીર" બ. ૧૨ માં બ. ૫૧૦ ૧૨. ઉપેલા (?) ૩. પોદ્યા અ. ૧૩ રાય રળક પિહું સે. ૧૪. અતિ આસ્ત થઈ મત્ર બ. ૧૫. તે તો રાત્ર કહે નહીં. બ. ૧૬. બીમ સાચે બહી રાકે, બ. ૧૭. વિદ્યારથી. અ સાચિ કન્ય એ ૧૮. "નિગમના નિર્ધાય કરતા, અરે સુભટા ધન્ય." બ. ૧૯ મમા મહિત રાત્ર સમ્યચયો. બ. ૨૦. "સુગિર-મુનિગનને નહીં, સ્વામી! દરશન સ્વપન મઝાર." બ. ૨૧. આત્મીય. સે. ૨૨. લેખને આગિયા. સે. લેખ પરવરચા; નિર્દોષ દ્વતાં તાત ને માય "બ-મ

- ભાવતાં બોજન ૨૪ કરચા, રાજન ! સન્તોષ્યા મુનિદેવ.
૨૪ તન-ધન-મન આગલિ મૂકી સકલ ૨૫ કરી તા સેવ. ૧૬
- રલિઆતિ ધ્યા રુખ્ય બોલમ્, " માત્રિ તૂં વરદાન. "
" તમ ચરણપ્રતાપિ સર્વ પૂરણુ હિ, " હમ કહિ રાજન. ૧૭
- " વર તમારુ શરિ ધરણુ. રુખ્ય ! પધારુ વન માહિ.
તમ તણી ઈછા કરિ પાણ્ડવ, અનઈ પાવન યામ. ૧૮
- એ સાથ સધણુ મરૂં લીધિ ૨૯ પધારુ, રુખ્ય ! તેણુમ્ હામિ.
અનન્ત રુપિ તિહાં આહાર પામમ્. ન જાણું તેહનું નામ. ૧૯
- દૂત-કામિક વનિ રહિ હમ ઐદ પાચમ્ ભાત્રિ
ત્યાર પૂઠિ પ્રગટ થાલ્યો, જિમી રહિ સર્વ સાથ. ૨૦
- પ્રેમદા પછમ્ નહોં જિમમ્, નઈ પામશિ મનિ સાજ.
જિમ્યાં પૂઠિ ન્યોધિતા, જૈ રહિન્યો, રુપિરામ્ ! ૨૧
- અખૂટ કમણ્ડલ એહનમ્ હમ, આપિજિં રવિ જોહ,
વાવરતાં ખૂટિ નહોં નવનિધિ-ભરિજિં તેહ. ૨૨
- એ વર અમનઈ આપિમ્, યાપિમ્ અવિચલ જાણિ.
સનાથ યામ મુઝ વીર પાણ્ડવ, " કહી કપટિ વાણિ. ૨૩
- માનભાવ બોલા ધરચા; બહુ ચાલિઆ તરકાલ.
દેઆ માંહિ હરખિઆ અતિ દુરજ્યોધન જૂપાલ. ૨૪
- " કરણ, દુઃખાસન, ૨૭ સકુનિ, આંહાં શૂતરાજે રાજન ! "
કહ્યું, " દુરવાસા મુનિ યાપશિ, જી નહોં પુલુયિ ધાન. ૨૫
- ૨૮ મિ શાખવ્યા હમ, " તમ્યો જાલ્યો જમ જિમી રહિ નારિ. "
પછમ્ અમ તે કિલાથી અક્ષમ પાત્ર મઝારિ ? ૨૬
- રુપિ બડબડસિ જૂખ્યા; ધડહડિ કોપ ૨૭ અમ ધિ;
શાપિ બાલી ભરમ કરસિ. ૨૦ પછઈ કઈ રાજિ સમાધિ. ૨૭

૨૩ કરાવિયા. સો ૨૪ નવનિધિ ન્યાય ૪ એહલી, ૩ ૨૫.
જાપી. ૩-એ. ૩૩ રજે તે હામિ. બ-મ્ ૩૭ તા કહે, પૂત, બ.
૫૭ તમે જાલ્યો ન્યું ૩, અ. ૨૬. બાધાર અ. ૩૦. આપણ
રાજ તે સાર, અ તો આપણને મુ- પાન ૩

કડવું ૧૧૨ મું-રાગ એજ

આલ્યા એ રુષિજી વન મઝારિ એ

૧ હારિ થયા સર્વશ સાચરયા એ.

૧

કાલ-૨ હારિ થયા સર્વશ હીડયા વન વેડિ-મધિ પલાય.

૨ દૂત-કમિકે જે પુહુતા, નેહા ન્યુધિધિર રાધ.

૨

૩ દૂરિ રહોનઇ નિરખિજાં, જ્યાહરિ કાલ યયુ મધ્યાહ

કામિ કામિ ભગવા જિગળ્યા વેદધોપ સુણિઆ કાનિ.

૩

૪ ઉપનિષદ-ભગવત-ગીતા, ઈઅધ્યાતમ ચોજ સાગ.

૫ ત્રીતીય સ્વરિશ લણિ સન્યાસી, વાનપ્રસ્ત, બ્રહ્મચારિ

૪

ખિણુ એક રહોનઇ નેહ આપણુ, તુ પામિધ બહુ માન.

૬ ૫(નહી તુ) જિમ ધણુ માહિ ગાઇ લલી, તિમ બણુજિ રાગન.

૫

૭ મૂર્ત એક સર્વ ત્હા રહુ, મિલ્યુ સધલુ સાચ

૮ જોજન-અન્તે આલ્યા તાપસ. શેષ જ્યમિઆ બ્રાત્રિ.

૬

૯ પછઇ પગ્યાલી પાત્ર ધોઇ કરી વિચગાડયા આકાશ,

૧૦ પતિ જિમતા જિગરૂ, તે દુપદી મુખિ પ્રાસિ

૭

૧૧ મુખવાસ ૭ પૂગી એવચી પાન, કપૂર લિવર્જ અનન્દ,

૧૨ ૭ પુષ્પ-અન્દન-ચૂઆ-લેપન જપઇ જિસ-ગોવિન્દ,

૮

કડવું ૧૧૨ મું—૧. સાચ સધલો સાચરયો એ પાણ્ડવને મનમાં ધારયજી, દોષનને હર્ષ અપારજી આલ્યા તેણી વારજી એ ૨. સાચ સધલો સાચરયો, એ હરખિયા તે સર્વ વન વેડિ પલાય ૩ રાખ્ડ દમ્યરિયા એ. ૪ અનિ ગીતાસાર ન-ખ-ક-ઇ-ક-સો અનેક શાસ્ત્ર તે સાર એ ૫. જ્યમ ગાઇ માહિ ગાઇ મિલી એ-ખ-ક-ક ન હિત ગાઇમાહિ ન-સો-ઇ. ગોઠ ગોઠમા ને લલીશ, ગ. ૬ “ભાવતાં જોજન નીપનાં ત્હાં સુએ એ યમિયા બ્રાત” ખ. ૭ “પૂગી પાન એલા, બરાસ નિ.” ન. એવચી પાન બીડી, કપૂર” સો. ૮. દીધ એ-ખ-ક-એ ૯. ચૂઆ અન્દન સહુધ ચમ્યુ”, જપિ શ્રીજગદીશ. ખ ગોવિન્દ. ઇ સો. મહાકૃષ્ણ સમરણ કીધ એ

એતલિ દુરવાસા આયિઆ. દસ સહસ્ર સાધિ મુનિ.

નિગમના ૧૦અતિ શબ્દ કરતા, “અરે પાણ્ડવ ! ધન્ય.” ૬

ધર્મરાજ રુષિ નિરખિઆ, નંદ હરખિઆ તેણી વાર;

“૧૨સ્વામી ! અમ્યો કૃતકૃતિ યથા, જે તમ્યો કીધી સાર. ૧૦

૧૩હવંશ દુઃખ ભાખ્યું.” ચરણે લાગા; “સિમિ યથા સર્વ કામ”

સમરણ કરતા થયું સાચું; પવિત્ર કીધા કામ.” ૧૧

બ્રાહ્મિ પાત્રિ ૧૪નારિ’છટી, કરયા વિનય વિવેક.

અર્ધપાદ પૂજા કરી, ૧૫ભક્તિભાવ વિશેષ. ૧૨

“આગન્યા અમનિ દીગ્નિષ્ઠ, દીગ્નિષ્ઠ બહુ પસાધ.

અમ ભેગું જે નીપજ્યં, તે કહીછે રુપિરાધ !” ૧૩

૧૬કચન’રાધના સુહૃદી સુનિવર એલિઆ તેણું કાધિ;

“પારણાતી છંદ સાથ સર્વં બૂખ્યુ છું, બૂપાલ ! ૧૪

દુરજ્યોધનિ અમ્યો મોકલ્યા, અનંદ કહી તમારી ખ્યાતિ.

૧૭તે સાબળી રલિઆતિ યથા. ધન્ય પાત્ર્ય છાત. ૧૫

૧૮અતિ કાલ થયુ અમ આવના. હવંશ વિહિવા વાર મ લાય

અતિય-સેવા તથું મહા દેસ, તે સાબળુ, યુધિષ્ઠિર રાજ !” ૧૬

અધિ-વાણી રિઠિ જાણી, મિત્ર્યા પાત્ર્ય ૧૯વીર.

દુપદીનંદ જિમ્યા પૂજ્ય વિભાસણ ચે ધીર. ૧૭

૧૯હવંશ આપણુ કાલ ખૂદુ, ૨૦અધિ ભેષ આન્યા પ્રતાવ.

દુરજ્યોધનિ મોકલ્યા, તે રાખતુ છંદ લાય ૧૮

૧૦. નિર્ધારિ અ-અ-ક-સો અતિ સ્વર ન. ૧૧. અપાર. સો. મન્ય અપાર. અ. ૧૨. કૃતારથ તાં અલો કીવા, બ-અ-ક-સ્વામી ! અલો કૃતારથ કીવા. ન ૧૩ હરિ અસાદ દુ.ખ ભાગ, ન-અ. ૧૪. છટી દુપદીનંદ, ન ૧૫ મનિ. સો. બહુ ન બહુ બાર આણી સેવ બ. ૧૬ વચને ન-સો, રુષિવાણી કહે જાણી, ગ. ૧૭ અમ ભેગ્ય દોષ તે નીવજે. સામગ્રી પાત્ર્યા મનિ અ. ૧૮ “તમો’ધન્ય પ.ચે જાત છા. અર્તિયો તે વાર મ લાગે” અ. ૧૯. જાત...ચે વાદ ક-અ-સો; બીર, ... વીર ઇ ધીર ન. ૨૦ ભેષ કહે વિરાર અ.

- મૃત્યુ ૨૧આપણું ચડ્યું છઠ માથેથી જાણુજો આ વાર. .
 શાપિ બાલી ભસ્મ કરશિ, જુ કહીશિ નાકાર. ૧૯
- બીજાં મૃત્યુ સધલાં સોહિત્યાં, જે ભોગબ્યાં કરમ જાય.
 બ્રહ્મશાપ કિમઇ ન છૂટિઇ, ૨૨જુ કહ્ય કાટિ જીપરિ યાય." ૨૦
- ૨૧પછઠ રાઇ શીખ દીધી, "ઋષિ! કરી આવુ સ્નાન."
 "અપારિ, ભૂપતિ! કં નહીં?" યાદિઆ ધરવા બ્યાન. ૨૧
- નિતિ કરવા ઋષિ ગયા. વિમાસઇ ૨૪મનિ રાઇ,
 ૨૫ભૂખ્યા બ્રાહ્મણ આવશિ, ૨૬નઇ કોપશિ ઋષિરાઇ. ૨૨
- ઉદક પિહિલી ખાજ બાધુ, ઘુ રહિ નિજ ધર્મ.
 આચ્છ ઋષ્ય-શાપિ અનેક ભૂપતિ ભોગબ્યાં છઠ કર્મ. ૨૩
- શુક-શાપિ જન્મતિ[૨] તન વૃક્ષ થયું તતકાલ.
 અમ્બરીષ જીપરિ એજ ક્રમ્યુ, પશુ ૨૭રાખ્યા દીનદયાલ. ૨૪
- શત જિનન કીધા નહુપરાઇ, ઘુહિ તે શાખ્ય ભૂપ.
 પુનિ જાટિ તે ન છૂટું થયુ અગિઅર-૨૫. ૨૫
- ૨૬કાતાર-પશુ નવિ છૂટિછે નૃમ કાઠીકા-તન્ન.
 ૨૭જઇ-વધજઇ બેહુ પોલિઆ હરિના યયા રાક્ષસના તન્ન. ૨૬
- ધનદ-કૂંઅર પામિઆ બિ વૃક્ષ કેરાં શરીર.
 ૨૮વિપ્ર-શાપિ ઇન્દ્રદ્યુમ્ન થયુ વન્નિ ગજ ગમ્ભીર. ૨૭

૨૧. મૃત્યુ સન્મુખ થયું માથે, બ. ૨૨ કીજે કહ્યુ જીપાય. ધ. ૨૭.
 વિમારીને કહું ઋષિને. બ. વિમારી સઠ કહું ઋષિનિ. ન. ૭. ૬-૬-સેષ
 વિમારી રાય એમ કહે, જ. ૩૪. મહોમર્ત્ય. ન. ૨૫ વાહરિ અન્ન
 નહીં દેખિ, ક. આવી રુક્ષિજી અજ નહીં દેખે. સે. "કોપ. સહિત રાએ
 એમ કહે, હવે નહીં રાખું કાંએ." ગ. ૨૬. ત્યાહારિ. ન. ૨૭. રાખિયે.
 શ્રીગોપાલ. અ. ૨૮. ભવા લણી ભવિ પ્રશ્નિ, ન. ૨૬. "નિ-વિનિ યયા
 રાક્ષસ, હરિ-પોલિ રિહિવા અનુવન્ન." ન. [પોલિયા. સે.] "જયવિ
 નય રેવા હરિ-પોલિ રેવા તે નિરાશિન. અ. ૩૦. અનુદિત. ૩ માં
 નાં તજ છેકી સુધારેલા પાક. ૩૧. બ્રહ્મશાપિ. ન.

૨૨ મુરપતિનઇ ભગ સદસ્ય યાઘ. ધહિલ્યા યૈ પાપાણુ.

૨૩ ધન્દુ કેરી કલા હિ પામી ૨૪ વિપ્રશાપિ, બાણિ. ૨૮

તે માટધ એ બાલશિ, તુ રસુ પ્રથમ ઉપાધ.

ભીમ કાળ ૨૫ સ્વાવી વહિ મૂકધ. પિશિઇ તે માંહિ. ૨૯

અનન્ત ઈધણુ ૨૬ આણિ આપુ. મધિ મૂકલ્યો અર્જુન.

ગર્જામર્જન કરીધ". પાણ્ડવ સમરિ દેવ મુરારિ.

૩૦
૩૪૬૯

કડવું ૧૧૩ મું—રાગ ૧ કાલહુંકરુ

(જિતમાન-તાલેન ગીયતે)

પાણ્ડુ તણા ૨ પુત્ર દિ પ્રદક્ષિણા, હુતાશન પાખસિ પાંચધ ભૂપ.
તિલકમાલા મુદ્રા કણિ-ભૂપણુ. અન્તરિ સમરિ અકલરવરૂપ. ૧
મુખપદ-ધાઉ, રે ધરણીધર! શ્રીવર! કરુણાકર! કૈશવ! કૃષ્ણકૃપાલ!
ભક્ત તણા ભયભજન બૂધિર! દયાસિન્ધુ તું દીનદયાલ!" ૨
તવ પાંચાલી પ્રભુ પ્રતિ બોધ્યાં, " ક્ષણ એક વિલગ્ન કરુ, કન્ય!
તમ કારણિ કૃષ્ણ કોટિ વાર રે સાર કરી હમ દેવ અનન્ત." ૩
૪ ક્ષાખાગૃહિ, વનિ હિંમ્બથી રાખ્યાં. ૫ મધ્ય-સભામા પૂરયાં ચીર.
તેહનું સમરણ કરુ, રે કન્યજી! સાર કરશિ સ્વામી યદુવીર." ૪
પાંચધ પ્રભુ સ્તવધ કર જોડી. કૃષ્ણા કરિ રે સુતિ અપાર.
" ભક્તિ કરી શં સંતોષું, રે બૂધિર! તારુરિ લક્ષમુરારી નઇ
ખાણુજ આરિ. ૫

૩૨. ધન્દુતનિ. સો. ૧ પતિ તે સાથે ગયો. અ. ૩૩. ચન્દ્ર ન-સો.
૩૪. બ્રહ્મ. ન. ૩૫. ખડ્ગી. ન. ૩૬. ઊરુધ શીર્ષા, મધિ મુકિયા
અર્જુન. ન-ખ-૨. ઓધ, સો. ગ.

કડવું ૧૧૩ મું—૧. કાલાલિરુ. ન. ૨. વન કરિ ન. ૩. આ કરી
અ-ક-ઇ ૨-ગ-ન-સો માં છે, પ્રાચીન હર્મા નથી. ૪. ૬૪ સમાઈ
સંતિ ન. ૭ દરેક કડીને અન્ને ધાઉ રે ૦ ગણુ.

તે માટિ સકલ જગતુ અન્તરળ્યાયી 'વિશ્વાધાર'

તૂનઇ વિશ્વ તણી ચિન્તા, વિશમ્ભર' તે મધિ સાગ કરુનઇ,

મુરારિ' ૬

આ વહિ નઇ આ તનુ અમારા બલીનઇ છૂટ્ય, શ્રીમહારાજ !

કહિશિ, 'ભગત ભૂધિરના પાણ્ડવ,' એ 'તમ લાગયિ મોટી લાજ ૭

અમ અપરાધીન મનિ નાવઇ, તુ સાર સુલદ્રાની કરિ, નાય !

ભવમાગર ૭ દુસ્તર દાવાનન, તૂ ટાલી કુણુ દિધ રે હાથ ? ૮

અનેક ભક્ત આગઇ, હગિ ! રાખ્યા, વિભીષણુ, ધૂ, અમ્મરીય પ્રજ્ઞાદ

ગજ, ગુણિકા, વિપ્ર અગ્નમેન, મ્મરણુ-માત્રિ, પ્રણુ ! ૯ દીધુ સાદ

ભક્ત માટિ ભવ તારયા, ભૂધર ! અમ ૯ અભક્ત અનાથની પૂરુ

આશ ૧૦

કુપદીની સ્તુતિ સુણી સારિઝંધર વૈકુણ્ઠનાથ આવ્યા અવિનાશ ૧૦

ધુરુડિ ચડીનઇ ગભા અતુરભુજ, શર્જ-ચક-ગદા-પદ્મ-પાણિ

પીતામ્મગ, તનુ-મેધશ્યામ રે, કમનનેત્ર, મુખ પ્રગટિત ભાણુ ૧૧

શ્રીવજ્ર-વાઝજન રુદિ સુશોભિત, કણ્ઠિ કૌસ્તુભ-તુનશીમાન

ભક્તવજન ખિરદ પાલ્યુ, રે બુધન ! ભલિ પધાગ્યા, દીનદયાલ !

વહિ પાખલિ ફેરા ખાઇ ૭૭ પાણ્ડવ, પાય ૧૦ પુરુષ નઇ છઠી નારિ.

ધૂમઝાન ૧૧ અલાણ્ઠિ વાગી ઈધણુના દીરા અમ્માર ૧૩

૧૨ રુદ્ર, રે કુન્તાતન ! કારે બનુ છુ ? દૂરિ ચિકુ હ આ યુ રે આજ.

બૂખ્યુ છુ ભોજન મુઝ આપુ, ૧૩ લાજ કરુ તુ વિણુસઇ કાજ ૧૪

પ સારોધાર જ સર્વાધાર જ. ૬ ૧. લામરો ખોટય એ
આજ રે, અ ૭ અમ્મો પ યા ■ અ ૮ કીવી સમ્ભાવ ગ. ૯.
અલાગી જ ૧૦ બાત ન ૧૧ મને પોતી દીકા તેજના અમ્માર
અ ૧૨ આ ૧૨ મી અ માં નથી ૧૩ નવિ માગુ તુ ન-અ લાજ ન
માગુ તો સો

૧૪ ધાયા ભકત; જે ચરણે લાગા. “હવિ ભાગા દુઃખ તથા સમોહ. દુરવાસા દસસહસ્ર ઋષીશ્વર ભોજન કરવા આવ્યા સોમ. ૧૫

૧૫ તે માટે અમ્યો તન બાલું છું. ન્યમ્યા અમ્યો નઈ કુપદી નારિ. પાત્ર પખાલી મૂઝ્યુંછ પચિનીઈ, ઘૃ કિંહાથી મિલિ અન્ન, મુરારિ.”
“અતિ બૂખ્યાનઈ વાત ન ભાવિ. ધાયા પૂઠિ કરચં વિચાર.

૧૬ જે જૂઠિ રે, પાત્ર માલિ કાંઈ લાભશિ. ૧૭ અમ્યો તુમિ પામયં
આણુછ કાલરિ.” ૧૭

સુરન્નર મુનિજન ૧૮ અન્તરિજૂઠ, વિશ્વમ્ભર ૧૯ વિશ્વપાલક દેવ.

૨૦ પાણવ કેઈ ભાગિ જોઈ રે યગનિપુરુષ ન્યાયિ અવશિમેવ. ૧૮

૧૯ “જૂઠિ તમ્યો,” ન્યાદવ કહિ, “કૃષ્ણ! કાંઈ એક રોષ હુશિ
પણિ પાત્રિ.

થેહુછ અતિ ધણું કરી માનચં, દિન અસ્તાર્જુન પડ્યુંછ રાતિ.” ૧૯

૨૧ વસતું વાકિ વહિ પગ્યાલી, “બવતાનઈ શું બાહુ છુ આજ?

૨૨ ધોષ પાત્રિ અન્ન કમ્હાથી, કુંહુનઈ. ૨૩ સત્ય જાશિ. સરશિ

ન કાજ.” ૨૦

૧૪. ધાયા વીર. સો “ધાઈ વીર જે ચરણે વલગા, ભાગું દુઃખ તણું મિ આજ” ન. આવી ચરણે જે વલગા. અ-છ. આઠયા ભોજન કરવા કાજ. ૩. ૧૫ આ એક લીટી ન-કે માં નથી. ૧૬. આ ખેડાં બ-માં:—“પાગ્યાલી કહે, ‘શું સત્ય ચૂકવે? મેં પાત્ર પખાલી મેહુમ્યું વારિ.” ૧૭. તેણે પત્ય રોષે આણે કારચ. અ. ૧૮. કીતક. અ ૧૯. યાચિ વારોવાર અ-બ-છ. મુરારિ ૩. ૨૦. “પાગ્યાલી કહે, સાર કરોછ બક્રો તકારી કરચં સેવ.” બ-છ. પાણવ ભિપિરિ પ્રેમ ધરીનિ. ન-કે. “કાંઈક રોષ હશે પાત્રમાં. હું ચોડું ધણું કરી માનીરા,” અ. આ ખેડાં અ-બ-ક-માં:—તેણી સાર કરવા આગ્યા, દોહિતો વેઠાં પડિં યો કૃષ્ણજી દેવ.” [જમકીશ અ] ૨૧. આ કડી અ માં નવા રહે આ લીટી ક માં નથી. રહે. “કુર્યોધનિ મોકલ્યા દુર્વાસા બુધિ ભરમ કરશિ માદારાજ.” ન. ૬ માં ૨૦-૨૧ છો પાં ૨૪. સાહનિ સત્ય ચૂકવા હસાવુ લો? બ. સત્ય ચૂકાવી હસાવચં લોક ૩. [શું હસાવે. બ]

મિ નળયુ, જગદીશ પધારયા. વારયાં દુઃખ દુરજનના શોક.
 ૨૫ દુરબોધનિ મોકત્યા છધ જૂખ્યા; ભસ્મ કરશિ ૨૬ અદો લોક;” ૨૧
 ૨૭ ‘કહું છું, માનિની! પાત્ર નિહાણુ. કાંઈ એક શેષ હશિ એહ માંદિ.’
 શાકપત્ર શોધતાં મધિ લાધું. હાથિ મેહ્યું. હરખ્યા હરિરાષ્ટ્ર. ૨૨
 અન્નસિ પૂરી ઉદક મૂકાવ્યું પન્ન્યાધીપિધ પરિશ્રમ.

‘વિશ્વતૃપ્તિ,’ કરીનઈ અરોઝ્યા. ૨૮ વિપ્રશાપાનલ લાગુ ૨૯ શક્તિ.
 ધાઉં ૨૩

તવ ત્રિકમજ્જ કહ્યું બીમનઈ, “દુરવાસાનઈ તેડી આવુ.
 રખે વીર! તું વાર લગાડિ. જૂખ્યા રપિ. અન્ન જપાર લાવ.”
 ધાઉં ૨૪

ભરયાં પેટ પન્ન્યામૃત પૂરણુ. મુખિ અપિનધ વલિઆ ઓડકાર.
 મુનિ ૩૦ પ્રતિ શીઘ ધમ ઉચ્ચરિઆ, ૩૧ નીર તણુ જુ હવિ નથી
 કાલુર.” ધાઉં ૨૫

“ચાલુ તુ વલીઈ આંહાંયા. ૩૨ તિહાં જૈનઈ મું નિમશ્ય અન્ન?”
 કહિ રપિ, “હવડા બીમ આવશિ. તિહા પધારયા છધ જગજ્જવન્ન.”
 ધાઉં ૨૬

એટલછ વીર વૃકોદર આળ્યા; “ચાલુ, વાટ જોઈ સહ દેવ મુરારિ.”
 સાથ સધલુ ૩૩ સાથિ લેઈ હોંડયા. દુરવાસા મનિ કરિ રે વિચાર;
 ધાઉં ૨૭

૨૫. આ લીટી ક મ્માં નથી. ૨૬. મહારાજ અ-કે-ગ હકુ બ-ધ-કે-ગ માં
 ૧૮-૧૯ની લીટીયો ૧-૪-૩-૨ને કમે. ૨૭. ભગવન્ત કહે, પાત્ર. અ-બ-ક-
 ગ. લાગુડપાત્ર-ન. કાંઈ નણુ અછિ એહ માંદિ, કે. ૨૮. વિપ્રશાપનુ લાગુ
 બગમ બ-ગ. લાગવા. અ. ૨૯. પ્રમ-ક-કે-ન. ૩૦. પ્રશંસી ક-ગ.
 પ્રશંસા વાક્ય ઉ, બ. પરસ્પર કે. ન. પરસ્પર વાણી ભચરે; પેટ પાણી
 નધ કાર. અ. ૩૧. પેટિ તું નીર તણુ નહીં કાર બ-ધ-અ. પેટિ નીર
 તણુ હવિ નથી કાર. કે. ૩૨. આળ્યા. ન. આળ્યા છિ અશરણ્યરણુ. અ.
 ૩૩. તલો પરવર બ. સાથિ પરવર. ન.

“ દુર્યોધનનું કૂડું નું જાણ્યું. આણ્યું એ બિપરિ અભિમાન.
અનેકે ૩૪ઉપાધ કર્યા કૌરવે, પણ ત્રાખ્યા એ શ્રીભગવાનિ.”

ધાઉં ૨૮

વાત વિચારીનઇ વાટિ ચાલિ; “ આદિપુરુષનું હરિ દરશન.”
સનમુખ આવી (પાણ્ડવ) પગે લાગા. ૩૫સાધિ ભલિઆ જગજીવન.

ધાઉં ૨૯

હસતા જ્યાદવ હસા રપિ સધલા. “ ભક્તવચ્ચ! બિરદ તમારું સાર.
પાંચધ પાણ્ડવ પોતાના સાચા. તાહરુ વેદ ન જાણિ પાર.” ધાઉં ૩૦
સન્તોષી ૩૧વાટિ આસ્થા વેગિ. પાણ્ડવનારી લાગી પાધ.
આશરવાદ દેધ ઋષિ આસ્થા. જી ૩૭સમ્ભલાવ્યુ દુર્યોધન રાધ.

ધાઉં ૩૧

“ ભાઇ! પાણ્ડવ હરિના દાસ કાહવધ.” મુશ્કી ૩૮ઉદર માહિ
૩૯પડી ફાલ.

દુઃખિ બલત્ત વદન હસાવી, “ ભલઈ પધારચા, દેવદમાલ !” ધાઉં ૩૨
પછધ પાંચ દિવસ અવરિ હરિ રાખ્યા. નિતિનિતિ નૂતન કાધી સેવ.
“ થોડે દિવસે કલ્યાણુ પામશુ,” કહી દારિકા પુહુતા દેવ. ધાઉં ૩૩

૩૫૦૨

૩૪. ૬૫૮. અ-ખ-ક-ધ-કુ-ગ-ન-સો. ૩૫. પોતિ લાગા શ્રી
પરિવ્રજ. ન. ૩૬. ઋષિ વાસ્થા પાછા. કુ-ન. / વેગે. ગ. ૩૭. જગજીવ.
૩૮. દુર્યોધન ચેતાવ્યુ રાય-કુ-ગ. ૩૯. કૌરવપતિ પિઠી જલ.
[૭૪-૬] ઉરમધિ. અ-ગ. ૩૬. પેઠી જાલ. સો.

૧૩. ત્રીહીદ્રોણિકપર્વ—

કંઠવું ૧૧૪ મું—રાગ [સામેરી]

- વેદવ્યાસ વન માંહિ આવિઆં, પાણ્ડવ કહઇ, " પોતઇ પુણ્ય." ૧
 વીતક વારતા કહી [આપણી, " દુઃખ દેવા આવિઉં દુર્ભયોધન."] ૧
 હાલ—નીતંકવાતાં કહી], " દુર્ભયોધન દુઃખ દેવા આવ્યુ. ૨
 ઇન્દ્રે ઊપરિ કરચું અહાર્ક. અસટ કરીનઇ ચલાવ્યુ. ૨
 સુખ દુઃખ વેડી વનિ રહ્યા છઇ. પણિ સતિ નથી મેદ્વલતા, તાત ! " ૩
 વ્યાસ કહઇ, " તુ સકલ સુખ પામશુ, જુ રાખશુ સતિ બ્રાત. ૩
 તે ઊપરિ દૃષ્ટાન્ત કહું. એક મુર્ફલ નામે વિપ્ર. ૪
 તેણુઇ સતિ રાખ્યું પોતાનું, તુ વૈકુણ્ઠ પામિઉં ક્ષિપ્ર." ૪
 રાજા કિહિ, " તે પદ કિમ પામિઉં ? તે વિસ્તારી કહું વાત." ૫
 વ્યાસ કહઇ, " મુર્ફલની કથા સાંભલુ પાચે બ્રાત. ૫
 શિલોચ્છત્તિષ્ઠે તે તાં જીવતુ, પત્નર દિવસિ આહાર. ૬
 વન માંહિથી તે વીણી લ્યાવઇ—.....સારિ. ૬
 પાચ-દસ દિવસે પારણું કરવા બધકુ તે ઋષિરામ. ૭
 દોષ અતિત કેરી વાટ જૂઇ છઇ, એહવિ આવ્યા દુર્વાસાઇ. ૭
 દુર્વાસા અવધૂતનિ વેળે. નવિ ઉચખઇ કહું જન્ન." ૮
 વૈશમ્પાયન ઋષિ બોલ્યા, સુણિ, પરીક્ષિત કેરા તન્ન ! ૮
 " દર્ભાસનિ બિસારી ચરણુ પખાલી પૂજા કીધી તન્નિ. ૯
 ગોપીચન્દન અગર-ચન્દનશં ભાવ ધરીનઇ મન્નિ. ૯
 રાજાઉલીનાં પૂરૂ સમખ્યાં. ધૂપ કૃષ્ણાગર જાણિ. ૧૦
 પ્રાતકાલિ મુઠુ આગલિ મૂકી ઊપરિ છાટચું પાણિ. ૧૦
 એટલિ આમોટિ ઊપની અન્તરથી; શુદ્ધ શરીરે આવ્યુ. ૧૧
 ચારતી પુષ્પ કેરી કીધી. દુર્વાસાનઇ મનિ ભાવ્યુ. ૧૧
 અવધૂત એણી પરિ બોલિઉં, ' પ્રતચર્યા મુઠુનિ મુહાઇ. ૧૨
 કેટલા ઘાઘની જૂખે ગ્રાણુ માદ્રા જઇ.' ૧૨

પારણાનઈ પત્રાહિલીમાં પ્રીત્યૂં 'તું' જે અન્ન,
તે લેઈ અતીત આગલિ મૂક્યું. 'કરુ, ઋષિ! બોજાન.' ૧૩

પ્રાસન કરીનઈ પાછા વત્યા નઈ સવાશેરનું માન.
'મુર્જલ બ્રાહ્મણ શિક્ષોઞ્છત્તિકે. પછઈ ન મિલધ ધાન.' ૧૪

પણિ સતિ સન્તોષ રાખી રહ્યું; મનિ ખેદ ન પામિહિ, રાધ!
વલી શિક્ષોઞ્છત્તિ કરવા વનમાં આલિહિ જાઇ. ૧૫

ખટ માસ વાડા થયા ખુલતાં; સવાશેર અન્ન લ્યાવ્યુ;
'નિવાર કેરા તાન્દુલ પામ્યુ. આનન્દ મન માંહિ આંધ્યુ. ૧૬

પાંક અક્ષત કરી પારણાનઈ અરધ અન્ન અલગૂં રાખ્યું;
'આ વેદા કુટું અતિત આવધ;' મન માંહિ એહૂવું લાખ્યું. ૧૭

એટલછ ડુર્વાસા આવિઆ : સન્ન્યાસીનું ૩૫.
તવ તેહનઈ પત્રાહિલી અ.પી." સુણિ, જનમેજે બૂપ ! ૧૮

"અરધ અન્ન અરોગી બધઠા; બીજા અરધનઈ ઈછિ.
પણિ સન્ન્યાસી મુખિ નવિ માગછ, મુર્જલ મન માંહિ પ્રીછિ. ૧૯

પોતાનું જે રાખ્યું હૂવું, તે તાં પ્રીત્યૂં અન્ન.
ડુર્વાસા આરોગી જાઠ્યા; આનન્દ પામ્યા મનિ. ૨૦

જીઠી રથાનકિ આલ્યા, તવ કરુણા મન માંહિ આવી.
સ્વર્ગે જે સભા માંહિ બધઠા; ઇન્દ્રનઈ વાત જણાવી. ૨૧

'મુર્જલનું' મઈ સતિ જોયું; બિ વાર પરીક્ષા કીધી.
સ્વદેહીઈ સ્વર્ગમાં લેછ આપુ; ઇન્દ્રનઈ આચા દીધી. ૨૨

સુરપતિઈ ગણનઈ તેડાવ્યા, 'જાન્યો વેગે ત્યાંહિ.
મુર્જલનઈ વિમાનિ બધસારી, લેછ આવજ્યો આંહિ.' ૨૩

દેવગણ તે તિલાંથા આલ્યા; વેગે આવ્યા વનિ.
મુર્જલના મુખ આગલિ જાણા, 'અહા મોકલ્યા સુરરાજનિ. ૨૪

સ્વામી ! વિમાન માંહિ સ્વદેહીઈ બધસુ, ઇમ કિહિ સુરદેવ.
મુર્જલનઈ માંહિ બધસારી, વાટે. આલ્યા દેવ. ૨૫

- વાટેં જાતા વાત પૂછી, 'સ્વર્ગ' માંહિ સુખ હોય ?
 તે મહુનઇ કુહુ વિસ્તારી, દેવગણ સવિ કોય ! ૨૬
- ગણ કિહિ, 'સ્વર્ગે' એટલાં સુખઃ વસ મિહિલાં નાવ થાય.
 ક્રુધા, તૃપા, નિદ્રા નહીં. પુષ્પ નવિ કરમાય. ૨૭
- ધમ્મજા કરય, તે આગલિ આવય. ડગમગ જોવું, દિગ્ગજા !
 સ્વાદ-ધમ્મજા જે જીભાઇ જાણય; અમૃત ઓડકાર ખાય. ૨૮
- એણી રીતિં સ્વર્ગિં સુખ પામય. તપ યાય પૂર્ણ જિહારય,
 વલી મૃત્યુલોકમા હેકુ નાખય; અવતાર ધરાવય તિહારય. ૨૯
- મુર્જલ કિહિ, 'તિહા સુખ ? એ ધરનું દુઃખ ભોગવ્યું નેટ.
 વલી પાછા મૃત્યુલોકિ આવ્યું. અવતારવું કુહુનઇ પેટ ?' ૩૦
- મુર્જલે મન માંહિ જાણિજી, 'એ સ્વર્ગના સુખ પ્રીતયા.
 ઇ ઇ હું તા નહીં આવું; નથી મન માંહિ ધમ્મજા.' ૩૧
- 'સ્વામી ! મહુનઇ પાછુ વુલાવુ. મુકુ માદુરમ સ્થાનિ.
 ધન્દ્રનઇ કિહિજ્યો, એ નહીં આવય. પ્રીતી તહા રાજિધાનિ.' ૨૨
- હોતે જે કહ્યું ધન્દ્રનઇ, 'સન્દેશુ એહ કાહ્યુ.
 ધન્દ્રે જે કહ્યું દુર્વાસાનઇ, 'સ્વાર્ણવન માંહિ નાવ્યુ.' ૩૩
- પછઇ વૈકુણ્ઠ માંહિયું વિમાન મોકલ્યું, સ્વચ્છાનકિ સ્થિર કરી થાયુ.
 મુર્જલ તણુ મહિમા વધારિહિ. સતિ તણુ જસ વ્યાપ્યુ." ૩૪
- વ્યાસ કહય, "તમ્મે સતિ રાખજ્યો. સતિ સરવ સુખ માતુ.
 સતિ રાખી શ્રીપતિનઇ પામશુ;" ઇમ કહી થયા અન્તર્ધાન. ૩૫

ગીથલુ

પામ્યા અન્તર્ધાન. ઇમ મતિ તણુ મહિમા કલુ.

વૈશમ્પાયન કિહિ, ખાર વર્ષ માંહિ માસ એક અન્તરિ રલુ. ૩૬
 ૩૫૩૮

૧૪. દ્રૌપદીહરણ્યપર્વ—

૬૬૫ ૧૧૫ મૂ.—રાગ [ગુફી]

જનમેજે વસિ પૂજ્ય વાત, વૈશમ્પાયન ! કુહુ સાક્ષાત.
 એક માસ એ અન્તરિ રહ્યુ. તે પાણ્ડવે કિમ નિર્વહ્યુ ? ૧
 તેહમાં વિંન થયાં જે મયા, તેહની મુહુનઇ કુહુનઇ કયા.
 વૈશમ્પાયન કિહિ, સુષ્ટિ, રાષ ! એક માસમાં વિંન બિ થાઇ. ૨
 સુખ-સમરિધિ વન માંહિ રમઇ. એક વાર એહવુ આબ્સ સમઇ.
 મૃગયા રમવા વનમાં ગયા. પાંચે ભાઇ જૂજુઆ થયા. ૩
 ત્રણિ દિશાઇ તેહ પરવરયા. નિકુલ સિદ્ધિ એકડા પધ્યા.
 ઇમ તે વનમાં પાંચે ભાઇ. તેહ સમઇ સાંભલિનઇ, રાષ ! ૪
 મધ્યાહ્નિ આશ્રમ સુના થાઇ. ઋષિજી નિતિકર્મ કરવા ગઇ.
 શાલવ તણી સુતા સુન્દરી. જિદ્રયનઇ કન્યા તે વરી. ૫
 લગન કરુ તે દિન આવિઉ, જિદ્રયનઇ સન્દેશુ ઠાહ્વિઉ,
 ‘પરણેવા પધારબ્યો તમ્મો. આંહિ સામગ્રી કીધી અમ્મો. ૬
 જિદ્રયિ જન શણ્ગારી બહુ. હય-ગજ-રથ તે લીધા બહુ.
 ભેરી મૃદ્ધાં વાજઇ ધણી. સાથિ.....તણી. ૭
 સ્ત્રીજન રથ માંહિ ગાન કરઇ. એણી પિરિ જિદ્રય પરવરઇ;
 દુત-કામિકની વાટે જઇ; નીસાણના નિર્ધોષ વનડાઇ. ૮
 તેણુઇ સમિ વન માંહિ દ્રુપદી એકલી મન માંહિ વદી.
 દુન્દુભિનાદ બહુ સાંભલી સ્ત્રીનાં ગાન સુણી મનિ રલી. ૯
 કોઇક રાગ વરવા જઇ. તે જોવા કેં મન થાઇ.
 પર્ણકુટી ઊઘાડી કરી, દ્રુપદી જોવા તે નીસરી. ૧૦
 ઊપરિ ઊપરિ જોઇ ચઢી, જિદ્રય કરી દણિઇ પડી.
 તવ પ્રધાનનઇ પૂજ્યુ જૂપિ, ‘એ સ્ત્રી કુણુ દીસિ તેજ-સ્વરૂપ ? ૧૧
 સુરભ્ય-કોટિ દીસિ ઝાતકાર. એહવી જનમાં નયી કુહુ નારિ.’
 કોટરાસ પરધાન કિહિવાઇ. તેની પૂજવા મૂકિઉ રાઇ, ૧૨

‘જાઉ, મિત્ર! આવુ પૂછી વાત. કુહુની કામિની? કુણુ મા-તાત?’
 તિહારિ પ્રધાન પૂછવા ગયુ. દુપદી આગણિ જિણુ રણુ. ૧૩
 પરધાને’ જૈ કહ્યું, “કામિની! તે મુહુનઈ કિહિ તૂં, બામિની!”
 પરધાન કેહ્યુ સોભઈ ત્યાંહિ? આવત વૃક્ષ જિણુ વન માંહિ. ૧૪
 એહવી જભી દુપદની ખાલ; સિંહની નારી પૃથિ સિઆલ.
 તિહારિ દુપદી ખેલી વાણિ, “પાણ્ડવ-પત્ની મુહુનઈ જાણિ.” ૧૫
 એટલું સાંભલી પાણુ વસ્યુ; જિદ્રયનઈ તે આવી મિસ્યુ;
 “સ્વામી! પાણ્ડવ કેરી નારિ. એકલી જભી મકનઈ દારિ. ૧૬
 પાણ્ડવ તુ મૃગયા ગયા વનિ. કુહુ નવિ દીસઈ પાસઈ જન.”
 એહવું આવી પ્રધાનિ કહ્યું. જિદ્રયનું મન વલ્લભ થયું. ૧૭
 દુપદી જાણી અવશ્યમેવ. રથ ખેડી ચાલિઉ તતખેવ.
 જન જાતી મેહલી યદા, દુપદીનિ હરવા આન્યુ તદા. ૧૮
 કૃષ્ણા મનિ વિચારઈ ત્યાંહિ, “એકલુ રથ કુહુ આવઈ આંહિ.”
 મનમાં એહવી આવી બ્રાન્તિ, ‘સુત્ર’ મન્દિર. છ’ એકાન્તિ. ૧૯
 થું જાણિઈ? કુહુ કપટી રાઈ. મનની વાત કલી નવિ જાઈ.’
 એહવી વાત વિચારઈ મનિ. વૈશમ્પાયન ાકહિ, રાજન! ૨૦
 એટલિ રથ આવિઉ દૂકડુ. મન કેરુ ભાગુ જિભરુ.
 જિદ્રયનઈ ઉલખિઉ નારિ, તિહારઈ પ્રાણુ આવઈ દાહરિ. ૨૧
 ‘એહ તુ પૂજ્ય પરહુણુ રાઈ. મુઝ દીકઈ રલિઆયતિ થાઈ.’
 એહવું રિદઈ વિચારી જોઈ. એહના મનનું કપટ ન હોઈ. ૨૨
 રથ તાં આવી રણુ જણુ માંહિ, દુપદી જિભાં જઈ તે ત્યાંહિ.
 મુખિ છેડુ દેઈ પૂછઈ વાત. આસન આપ્યું. કિહિ, “ખિમુ, બ્રાત! ૨૩
 ભલઈ પધારયા, નણુદુષ્ટ! તમ્મે. પરણુગતિ શી કીજઈ અમ્મે? ૨૪
 હવડાં મૃગયા આ જઈ રાઈ, પાણ્ડવ તે તાં પાંચે લાઈ.
 મૃગ મારીનઈ સ્વાગતિ ઘણરિ. કરન્યો ભોજન રૂડી પછરિ.
 વાસી તે તહનઈ નવિ રચઈ. તાજૂં હુઈ તે તહનઈ પચઈ.” ૨૫

નિદ્રથ કિંહિ, “હું જૂઠ્ઠું નથી” પાછળ એટલી વાણી કથી,
 “તાં મુઝ સાથઈ આવે સહી. પારડવ પાસઈ વનિ થં રહી? ૨૬
 એ વનવાસી જૂઠા દખી.. મુઝ ધિરિ આવી થાન્યે મુખી.”
 તિહારિ વચન ધમ બોલ્યાં સતી, “જા, જા, અકમી! થયુ કુમતિ? ૨૭
 હવથાં પાંચે આવશિ સહી; તુફનઈ ફરી મારશિ અહીં.
 હસ્યા! સિંહ-મુખિ ધાલઈ હાથ, જીવ્યું વાંછઈ કુદુ, નર-નાથ? ૨૮
 કાં, પાપી! તુઝ ખૂદુ કાઝ? પછિ કન્યા કુદુ વરશિ જૂપાલ.
 શાલવ મણકપિ બેશિ વાટ, ઇહાં તહારઈ વણશિ ડાટ.” ૨૯
 એંદુપું સતીઈ વચન બિચર્યું. તવ નિદ્રથિ ડગ બાધું ભર્યું.
 કૃષ્ણા બિપરિ નાખિ કર થદા, નીછેહી કર નાખઈ તદા. ૩૦
 એકલી વને; નહીં કુદુ સાહિ. થરથર મૂળજ; કાંપઈ કાઈ.
 જેદ્રથિ તવ બાથજ ધાતીઅ, શકું કાંઈ ન ગણી પાપીઈ. ૩૧
 પાકી રથમાં નાંખી થદા, રથ હાંકી લેધ ચાલ્યુ તદા.
 અમથાનું બધ ચાલઈ નહીં. ‘કુદુ ધાઈ,’ એમ વાણી કહી. ૩૨
 જૂંબારવ પોકારઈ નાદ. ધોમ્મ ઋષિઈ સાંભલ્યુ તે સાદ.
 ઋષા પાછલિથી કિહિતા જાઈ, ‘એહસિ, પાપી! કિ પડશિ કાઈ’ ૩૩
 ધમ કરતા બાલજ પૂઠિ ધાઈ. નિદ્રથ તવ રથ હાકિઉ જાઈ.
 વૈશંપાયન કિહિ, રાજાઈ! વનમાં બસુધિધિરનઈ થં થાઈ? ૩૪
 માન-શુકન રાજનઈ હોઈ; વામ લોપણું ફરકઈ સોઈ.
 બાજુ મૂકિ તે મિથ્યા થાઈ. સાંભલિ તું, જનમેજે રાઈ! ૩૫
 સર્જનાદ તવ રાઈ કર્યુ. તેહ ઘોષ વનમાં વિસ્તર્યુ.
 નાદ સાંભલિઉ ચ્યારે તન્નિ. ‘કાંઈક સાન કરઈ રાજન્ન.’ ૩૬
 ચિન્તા કરતા પાછા વલ્યા. પાંચ બાન્ધવ એકઠા મિથ્યા.
 બસુધિધિર પાછઈ કિહિ જઈ વાત, “આ કાંઈ ધરિ હોસિ ઉપાત. ૩૭
 ભીમ! અણુન! કદ્દું હું તુફનઈ. માન-શુકન થાઈ હિ મુફનઈ.”
 એમ વિચારી પાછા વલ્યા. મારગમાં દિવ સાદ્યા તમ્યા. ૩૮

આહાણુ કિહિ, “ધર્મ ! સુણુ વાત. મન્દિર માંહાં યયુ ઉત્પાત.
 સિન્ધુ દેશ તણુ રાગ જોહ, દ્રુપદીનઈ હરી જામ તેહ.” ૩૯
 સાંભલી વચન રા દુઃખિહિ હોમ. દેવ કરમ તે ન કરમ કોમ.
 પાંચે પાગ ચક્રાવર રામ. વિપ્ર કહમ, “ઓ આગલિ જામ.” ૪૦
 કોમ કરી તે ધાયા બૂપ. કાલકૃતાન્ત તે દીસમ રૂપ.
 બીમ-અર્જુનનિ સાયઈ લીધ. નિકુલ સિહિદે ધિરિ બુલાવી દીધ. ૪૧
 ત્રણિણુ જણા તે ધાયા શર. આવી મિથ્યા તેહ ઉરાઉરિ.
 જ્યુધિષ્ઠિર કોપિહિ. પાછલિ પડ્યા. એ બાન્ધવ મોહરિ આવી અડ્યા. ૪૨
 “હલ્યા જિદ્રય ! રથ રાખે, ઘૂડ ! હવિ કો લેમ જાએરા, મૂઢ ?
 મુહૂર્ત આશ્રમ મનુ રણુ. એહનુ તઈ પ્રસ્તાવજ અણુ. ૪૩
 મૂઢિ, મૂઢિ, રે પાપી શઠ ! (નહોં દુ) દુન્યોધન-પરિ યાદરા ખટ.”
 ધમ કરતાં રથ ખેડિહિ ધણુ. અર્જુન શર સાણુ આપણુ. ૪૪
 મૂંઠલિયું તે મૂંઠયું બાણુ, પાડિહિ મુગટ. બીજૂં સન્ધાણુ.
 બીજૂં વાગું વાસા માહિ. ત્રીણુ બેપાડી નાંખિહિ ત્યાહિ ૪૫
 રથથી રામ જય અવની દલિહિ, તવ બીમસેન આવી મિલિહિ.
 આવી ગદા ધક કીધુ પ્રહાર. મૂંઠાં બાધી રાજકુમારિ. ૪૬
 પછઈ અર્જુનિ બાધઈ બન્ધ. બીમ કહમ, ‘આહિ મારુ રકન્ધિ.’
 “જ્યુધિષ્ઠિરનઈ આવવા દીજિ. પછઈ બ્રાત કિહિ તે કીજિ.” ૪૭
 એટલઈ ધર્મ આવ્યા હૂકડા. બાધ્યા બન્ધ દીસિ કૂટડા.
 આહુ સાહીનઈ આણુ કરચુ; વડા બ્રાતનઈ પાંચે ધરચુ. ૪૮
 નીચુ કરીનિ લગાડિહિ પાઈ. તિવારિ કરુણા આવી મન માહિ.
 છોડ્યાં બન્ધન. કાડી દીધ. રથથી દ્રુપદી જિતારી લીધ. ૪૯
 જિદ્રય પ્રહુતા જાનજ માહિ. પાણવ પાછા આવ્યા ત્યાહિ
 બાન્ધવ પાંચે જમ્હા બાહરિ, પર્ણકુટી પિડી રાજકુમારિ. ૫૦
 જ્યુધિષ્ઠર બોલ્યા એણી પછરિ, “એહ નારિ નહિ રાખું ધરિ.”
 એટલું વચન બોલ્યા નર-નાથ, “એહનિ અડ્યા જિદ્રયના હાથ.” ૫૧

એમ કહી રહ્યા જેટલછે, માર્કંડે મુનિ આવ્યા એટલછે;
 “દ્રુપદીની ઉપકારતિ નહીં?” વીતી વાત માંડીનિ કહી. ૫૨
 “માર્કંડે મુનિ! દિઉં મુઝ આશ. એહનંદ નહિ રાખું ધરવાસિ.”
 કિહિ ઝપિ, “એ શું બોલ્યા, રાધ? કૃષ્ણાની છંદ નિર્મલ કાષ. ૫૩
 એહનંદ કાંઈ ન કહીછે આપ. દ્રુપણુ દેતાં લાગઈ પાપ.
 જિદ્રથનંદ રથિ ક્ષણુ છક રહી તે માટછે શું લટપટ થઈ? ૫૪
 આપણિ એહનિ ન દીજિછે દોષ. અબધા જીપરિ નહિ તે રોષ.
 સુણિ, રાજ રામચન્દ્રની પધરિ, એક વર્ષ રહી રાવણુ-ધધરિ. ૫૫
 તુહિ રધુનાથે રાખી ધધરિ. જનકીની શી કહીછે પધરિ?”
 રામકથા વિસ્તાર કિહિવાઈ, તુ આરણ્યિક તણુ મહિમા જાઈ. ૫૬
 સૂતિ શૌનક નિમિષારણિ કહ્યું. જનમેજે ગર્જાતટિ લહ્યું.
 માર્કંડે કામિકવનિ કહ્યા. બાર વરસિ દિન તેરજ રહ્યા. ૫૭
 સાંભલી રામકથા-વિસ્તાર, પાછછે ધર્મે રાખી નારિ.
 દ્રુપદીનંદ પ્રતિબોધજ કહ્યા. માર્કંડે અન્તર્ધાન થયા. ૫૮
 તે વૈશમ્પાય જનમેજે કહી, એહ કથા એટલિથી રહી.
 ધમ પાણ્ડવની વાધી ક્ષાતિ. આરણ્યિકપર્વ વિસ્તારી [વાત. ૫૯

અથથુ

‘આરણ્યિકપર્વ વિસ્તારી] કહ્યું. વૈશમ્પાયન કિહિ, સુણિ, રાધ!
 એ કથા સાંભલતાં સુંદર, મદા પાતકથી મૂકાઈ. ૬૦
 અનેક જન જે પાસછે દૂતાં તે સરવનાં મન યથાં પ્રસન્ન.
 રાજનંદ મનિ આનન્દ જીપનુ. સુણી કયા શીતલ યથું મન. ૬૧
 કંઠવાં એક શત જીપરિ પનર. નાહના મોહટાંનું નહીં માન.
 ૫૯ જત્રીસ સંઘકતાલીસ(?), આરણ્યિકપર્વ એ પરમનિમાન. ૬૨
 નારદ-યોમશે તીર્થ કરતાં જે, તે માંજલઈ નર નઈ નારિ.
 તે માટછે એ ત્રીજું પર્વ સાંભલિ, તે દેરિ નાવઈ દુઃખ-સંસારિ. ૬૩

ત્રીજૂં વચ્ચે થયું તે ઉજ્જવળ. હમ નિર્મલ યાદ કાઠ.
 વલી યોધું વૈરાટ કહ્યું; તે સાલલતા સુખ યાદ.

૬૪

ભિથલુ

સાલલતા અથ નાદ. વૈશંપાયનિ રાજનઃ કલ્પ.
 કર જોડી નાકર કહ્યું, પ્રાકૃત એવું મઠ લલ્પ.

૬૫
 ૩૬૦૩

હતિ શ્રીમન્મહાભારતે નાકર-વિરચિત
 આરણ્યકપર્વ સંપૂર્ણ

મૂં ૧૦ સોસામદીની પ્રતિની પ્રુષ્પિકા —

કડવા ॥૧૧૫॥ હતિ શ્રી આરણ્યક પર્વ ॥ સંપૂર્ણ ॥ સમાપ્ત
 લી. ગોવીંદરામ

શ્રીકૃષ્ણ ।

આરણ્યકપર્વ—વિવેચન

[~~ક~~ જોવાની અતુલ્યતા પડે તે માટે પ્રથમ પૃથ્વેના આક્રમણને પછી બેલેક દાષપમાજ તે તે પાને આવતી કડીયોના આક્રમણ છે]

પૃ. ૩ દેહારુ—(મધ્ય ગૂ ની દિ ભૂમિકામા અ+ઉ મંચુક્ત મધ્ય અન્ય વ્યગ્જનમા અન્તર્ભવ ઉ સ્વરૂપમા મળે છે) કેદારો રાગ

૧ નંદ (મધ્ય ગૂ મા પ્ર દિ ભૂમિકામા નંદ-નંદ બન્ને પ્રત્યય મળે છે, દેશભેદે સાતુનાસિકતા સમ્ભવે છે) ને હરુ—(અપ હરહુ. મધ્ય ગૂ પ્ર હુ હરહ દિ ભૂ હરુ)—હરો, હરણુ કરો આપુ—(હુવે હરુ)—આપો વાણી—(જૂની ગૂજરાનીમા સ્વરભાર અન્ય સ્વર ઉપરથી જતા હીધં ઈ હ્રસ્વ ણ રૂપે આવી રૂડે છે પછીથી મધ્ય ગૂ ની નીલ ભૂમિકામા વિકલ્પે લઘુપ્રયત્ન ચકાઠ થાય છે, જે અર્ચાચીત ભૂમિપર્મા વિકલ્પે હ્રસ્વ થાય છે) વાણી, ભાષા ૨ શોભતુ=શોભતો શોભધ-શોભે (પ્રાકૃત કાળથી ચાલુ અ+ધ ત્રીજા પુરુષમા છે, તે મધ્ય ગૂજ ની નીલ ભૂમિકાથી સંયુક્ત ધ રૂપે વિકલ્પે થઈ નારા પામે છે જ્યારે કાઠિયાવાડમા મધ્ય ગૂજ ની પ્રથમ ભૂમિકામાથીજ એ સ્વરૂપે તત્કાલીન ભાષામા ઊતરી આવે છે) હુન્દલિ—દ્વંદ્વાના, દ્વંદ્વાના ૪ પસાધ (અ પ્રસાદ, અપ પસાઉ—મધ્ય ગૂજ પસાધ)—પ્રસાદ, કૃપા, મ્હેરબાની

૫ આસાધ—(મધ્ય. ગૂજ મા તૃતીયા વિસંતિનો પ્રત્યય)—આશાયે, ૬ દામણુ—દામણો, દયામણો, ગરીબ

૭ ખેવ—(સ ક્ષિપ્ર)—જલદી

પૃ ૪—૮ માટધ કે માટધ—માટે, સાડ (મૂલમા સંભળીને છ કે ધં રહેલો છે સ માત્ર પ્રત્યય તલ્લિતનો છે તે ઉપરથી આ રાબ્દનુ અવતરણ સમ્ભવે છે) કૃપાધ—(પાદપૂર્તિ માટે ધ ઉમેરાયો છે) કૃપા, મ્હેરબાની કિલિવા—(હેતુર્થ દ્વંદ્વનો વિન્યર્થના સ્વ તન્વ્ય પ્રત્યય ઉપરથી આ ઊતરી આવ્યો છે કથયિતન્વ્યક્રમ—કલ્પઅન્વય—કલિવ—

કિલિષુઃ તાદૃશ્યેર્મા નધં સાઞ્યા પછી નધ નો લોપ થયે કિલિષા.) કહેવા માટે. રાદ્લિતહૃદયા—હૃદયાનું છે હૃદય જેમાં એવી બુદ્ધિ. ૧૦. કવિતા-કવયિતા (કવયતા યથ) હેનાર, કાવ. નધં—(અપ. અનઇ-અ નો લોપ થયે) અને ૧૧. મયા—કૃપા. હવા—(સં. ભૂતકઃ-અપ-હૃઅઉ મધ્ય. ગૂ. હૃઉ-હૃઉ-હૃઉ-હૃઉ-હૃઉ. બહુવચન હવા.) થયા. ઊલટિ (સી)-જમજી, ઊલટ, હોરા. માગૂં—(અપ. નો પ્રથમ પુરુષ વર્તમાન-એકવચનનો હું પ્રત્યય ઉં રૂપે આવી માગઉં—પછી મધ્ય. ગૂળ. ની દ્વિ. ભૂમિકામાં વિભક્ત સ્વરો એકરૂપ થતાં માગૂં.) યાયના કંઠે (સં. માગ્યામિ—સોધું તે બિપરથી). ૧૩. જોડિ—જોડ્ય, જોડ, જામી. દેશુ. (સં. દાસ્યથ—દેસહ—દેસહ—દેસુ. મધ્ય. ગૂ. દ્વિ. ભૂમિકામાં દેશુ.) દેશો, દેસો. કહેશ—(સં. કથયિધ્યામિ-અપ-કહિસ્સહું. મધ્ય. ગૂ. કહિસ્સઉં—વિકરૂપે કહિરિસ-કહીસિ-કહિસિ-કહેય) કહીસ. ૧૪. બુદ્ધિમાન—બુદ્ધિનું માપ.

૧. વેણુપાણિ—(સં. વીણુપાણિ. વ્યધિ. બહુવીદિ) જ્ઞાતા હાથમાં વીણા છે તેવી) સરસ્વતી. ૨. ઉરગ-સપ. ૩. સોહધ-સોહિ (સં. શોભતે-અપ. સોહધ) સોહે, શોભે.

પૃ. ૫.—૧ *બલ્લધ—(મધ્ય ગૂળ.માં તાદૃશ્યેર્મા બલ્લધ-બલ્લી પ્રત્યય આવે છે) ને.

૭. કથા-કરુણાનિધિ-હરિ-કરુણાનિધિહરિ-કથા. કરુણાના ભરપૂર શ્રીહરિભગવાનની કથા. (કવિયો કાવ્યોમાં સમાસનાં પદો ઊલટપાલક મૂકવાની છટ લેતા.)

૬. મી ક્ષીમાં ગખો વૂટે છે, જાતરાખનો અર્થ સનિગ્ધ રહે છે. ૧. બધકા—(સં. ઉપવિષકાઃ અપ. ઉવધકૂં. મધ્ય. ગૂળ. બધકા)—બકા. ૭. આગલિ રહી ભગવાન—ભગવાન આગલિ રહી. ભગવાનની સન્મુખ રહ્યા છતાં.

પૃ. ૧—૮. સાદિ. (સં. સાદ=મહાર. ય નો ધં થયે) મહાર. પોતઇ—પોતે. ૬. સમય—સરત. ૧૦. ચરકાર. (સં. પ્રકાર)—પ્રકાર, રીતિ, ચરપ.

૧૨. *ધુ. (સંસ્થિતાઃ-અપ. *ચિત્. મધ્ય. ગૂ. ધુ) ધો, ધી. સં. ધે.—(સં. સંદેહ—દ અને ઠના સાદૃશ્યથી ધ) સંદેહ ૧ સારથ.

૧૦૧—(સૂચ્યમાંના બેડાક્ષર જુદા પડતાં સૂચ્ય જીપરથી ગુજરાતીમાં સૂચ્ય.) સૂચ્ય૧૦૧ શબ્દો ૨. તામ્ર—(સં. સ્વામઃ) અન્ત, પાર, માપ. ૩. તિવારધ—ત્યારે. જાત—(સં. જન્નું ભૂતકૃદન્ત)—જન્મેલો. ૪. હયાવિહિ—હાઓ. વધારધ—વધારે.

પૂ. ૭-૭-સિવરા—(સં. સ્વયંવર.) ૮. પોણુ—પ્રતિજ્ઞા. ધાતધ—ધાલે, નાંખે, ધારણ કરે. ૧૨. વેજ—નીશાન, વેળું. ૧૩ દ્વેષી—દ્વેષિ ભેદયે=દ્વેષી. સમિ—(સં. સમયે. મધ્ય. શૂ. સમય=સમિ.) સમયે. (સમમીનો પ્રત્યય હ્રસ્વ છે, મૂળમાં ॥ હોવાથી)

૧૪. અજાણુ-અજાણુ—(સં. અજ્ઞાન) ભેદયે=મૃગચમ ૧૬. અવરિ—(સં. અવરે=ખીલ) અવર, ખીલ. હારિ—(સ્ત્રી.) પરાજય. ૧૬. પોણુ—શરતની ભૂમિ

પૂ. ૮-૨૦. દાપડી—તાપસ. ૨૨. સરસા—(વિશે.) સાથે. ૨૫. લાખા—(સં. લાક્ષા.) લાક્ષાગૃહ. ૨૬. મધિ-નીર=નીર-મધિ; નીરમાં પાણીમાં. ૩૦. જમધર. (સ્ત્રી) અસ્ત્રવિશેષ. ૩૧. દૈવત હેઠાં જીતરધ—અજુતનું આ કાયું એટલું વીરત્વભરેલું હતું કે ભલભલા યોદ્ધાઓનાં અસિમાન જીતરે. કૈડિ-પછવાડે.

પૂ. ૬-૩૫. અનર્ગલ. (સં.) બેશમાર. ૩. મિ-દાનય—મયદાનવ. મનાવિચ્છા જેણુધ મીન જેણે મીન-મનાવ્યા-મીણુ ફેડેવાડાવ્યું. (—ફેડેવાડાવે તે ક્રિયા.) ૪. કિહી-કેટલીય. ૭ ધન્ધ—ધાંધલ, ખટપટ.

પૂ. ૧૦-૬. રાદિ—રાડય ૧૪. તાતિ-હોડ, સરખામણી. ૧૬. કેહું—કેહ.

પૂ. ૧૧-૨૩ રિહિટ—(સં. અરધટ્ટિકા-સ્ત્રી. અપ. અરહટ્ટી—રહટિ-રિહિટ, રિહિટ=) રેંટ. પાવણી-પગથી ચલાવવાનો રેંટ. ૩૨. વેરે—વેરી નાંખે, ચીરે. દાધિ—દાહથી. માઉલા—(સં. માલુલક) મામો.

પૂ. ૧૨-૨.—તુ વાત આવધસુત્ર-તો વાત દોરા જીપર આવે-ઠેકાણે આવે. ૭ કિહિ—કે, અથવા. તેડધ—તેડામાં, તેડે, બોલાવવાને.

પૂ. ૧૩-૧૦. પ્રાચણુ—વસ હારયાનો પ્રયોગ જુલો. પ્રાચણુ હારયાં પિહિરવાનાં, ત્યાં પ્રાચીન પ્રયોગ કરાણિ. જ્યારે હારયા તે હથિઆર તે આધુનિક હથિાર પ્રયોગ અહીં હારણુ ક્રિયાપદના ભૂત કૃદન્તના

પ્રયોગનો નવો-નૂનો પ્રયોગ વિચારણીય છે. ૧૬ વાત જાણ હાઉં—વાત હાડ જાય છે—પાણડવોને હાંધી વધાડે તકવીફ આપવામાં આવી છે ૧૭ સૂર—સૂર્ય. ઉત્તરાધાં નૂટક છે, અર્થ સન્દિગ્ધ રહે ૧૮ પલાવધ—પળાવે વધારે—વેર.

પૃ. ૧૪-૧ ઉત્તરાધાં સન્દિગ્ધ ૨૧ હીચળુ-ભેરિ—ગોદાનુમરય. ભેરિ—દાયમાં લે

૪ દેઉર—(સ. દેવર) હીચર, દેર. ૫ આળુ—તકવીફ

પૃ ૧૫-૧૧ નસમિદૈ—નરસિદૈ જોડયે, નરસિદૈવાવતાર ૧૫ પુષ્પ—ધી. બિહિબાંકલા—ભવબ્યાકુલ ૧૮ જ્યોતિ—નામ ૨૦. આત્મા—સં. આત્મનુસ્વજનને સગોન્ધતાં નૂતી બાપામાં આ શબ્દ અતિ પ્રાચીન વપરાયો છે. ૨૧ પગ વાલતાં—એક માણસ બેસી પડેલી વાળે તેટલા સમયમાં જલદીધીન.

પૃ ૧૧-૧૧. “ભાઈ ! કાંઈક ક’પડ જોઈયો” એમ વાંચ્યું. આશ્રિત્ય—(સં. આશ્રય) અચળ. ૨૭ સાંધુ—સાંસો, સાંસતો કાલિ—શાળ, વણવાનું જોનાર ૩૦. છેક—છેડો. ૩૧. સાલધી-નખુર, વણના ૩૪ નીલવટ—(મૂળ અર્થ—કપાળ)—આખર પૃ ૧૭-૩૬ અકળ—નિગધાર ૪૨ નીલરણુ—(સ. નિર્મલ)—ડોર ૪૫ અસતિ—(મં. અમત્ય)—અમત્ય, નુકાલું. ૪૭ શીખ—(સં. શિક્ષા)—શીખામનુ, ૨૦૧

પૃ ૧૬-૨ પાખી—વિના જગત—શાન્તિ ૮. વાળુ-વાહો, ઉતરાયો ૧૦ પ્રમથ—(સં. પ્રમથ)—મૂંડયે ૧૧ બર-ઉચ્ચ

પૃ. ૨૦-૧૭ ઉદુગાન (મં. હાલસ) આનન્દ ઉમરે ૧૬ સામિજ—(મં. સાતજ) પક્ષી ૨૨ બ્યગ્નુ—દેગન વયો ૨૩ બેલી-બેગીને, નારા કરીને ૨૫ આઈ—માતા

પૃ ૨૧-૨૬ સાયક—તીર ૨૩ જગત—શાન્તિ ૨૮ ૫૫૧ ન બાગુ—એટો નિર્જન કે પાપકામના એવી અરિ સારી, એમાં બપોરો લેય પણ ખપ નથી તે ૭ કિંવા કરી ન શક્યા તિહિ—ભગતી, પ્રેમ ૩૧. પગ્ગાશુ—પગારો ૩૨ ૫૨૩જી—(શ્રી) નોકરનુ. સડોન ૩૭ ઉત્પદ-દગરે ૩૮ અલુડજી—મનુ, અનુતનુ.

પૃ ૨૨ ૩૬ પડાઈ—(મધ્ય ૫ માં ૫૪૧ મદ્દ પ્રાપ્ત થાય છે. પાંચવી ૫૫ ૨ મ્મ આ ઈવ બાપામાં ગીદારાપું ૭) પડે, ૫૫

૧. ટાલઇ—ટાલી, વિના. ૪. છૂંટયા—છૂંટયા. [આ ક્રિયાપદ કાઠિ-
યાવાડ-બડામાં મેર જાતના લેણામાં હજી પણ વપરાય છે] ઓલવી—
ખીડી. ૫ રાજકુલી—રાજકુલના મનુષ્યો, રાજવંશીયો. ૬. ઊભારી—
ઊપાડી. બધઠાં—(સગી સખમી જેવો પ્રયોગ. કદન્તમાં સમમીનો આ
પ્રત્યય છે.) બેઠો છું છતાં. ૮. ખાંડિ—(સી)—(સં. બાદ. પુંદ્રિક) ખાં,
અર્ધ પક્ષના પાણવ.

૧. વાણ (સં. વારકમ અપ-વારઉ-મધ્ય. ગૂજ, વાણ) સુન્દર.
૪. સાણિ (સં. સાહ્ય મધ્ય. ગૂજ.—સાહિ-સાહ-સાયિ-સાનિ-
સાન્ય) સાહાય. ૬. મોડલવા—રત્ન લેવા. ૧૦. બાલબ્યાં—બળાબ્યાં.
૧૪. રેલા-રેલ—રેલના રેલા.

પૂ. ૨૫-૨૮ પૂર (સં. પુષ્પ, અપ-પુષ્, મધ્ય ગૂજ. પૂર)
૨૯. ૧૬. સાખી—સાક્ષી. ૨૦ કેડઇ—કેડા ઉપર, મામં ઉપર. ૨૩. નતાં
હાથો ગરેડો ભૂકે તે શુભ શુભન ગણાય છે:—

અવસરપઠિતા વાળી ગુણગણરહિતાપિ શોમતે પુસામ્ ।

વામે પ્રયાણમમયે ગર્દભશબ્દોડપિ મક્કલં તનુતે ॥

૨૪. વાણ—(સં. વત્સલરકમ-અપ વત્સલરઉ-વત્સલરઉ-મધ્ય
ગૂજ. વાણ દીર્ઘાન્ત) વાણર. બજા—(સં. બજા)—બાજા ૨૬.
૫૦મ્ શાજ—તત્તિ, વિતતિ, ધન, સુચિર, ધનમુત્તમ એ પાંચ વાદિતના
શબ્દ (દયારામ-વસ્તુવૃન્દદીપિકા. ૪૪)

વજડાઇ—વગાડવામાં આવે છે. (વજડા—બૂલી ગૂજ માં કમંજિ
અર્જ હવું.) ૨૭. ઓડૂકાકિ—(સં. ઓડૂકાકિ) આનન્દથી.

પૂ. ૨૬-૩—શ્રીવન્ત—(સં. શ્રીમત્-મનો ગૂજ. માં વ થયે.)
શ્રીમાન, ધનિક. વિહિવારિઆ—(સં. વ્યાવહારિકા:—ચકારના સમ્પ્ર-
સારણે વિવહારિઆ—અત્યવથી વિહવારિઆ. હમાં છ ના પ્રશ્ને—
વિહિવારિઆ)=વેપારીયો. છૂં—(અપ-અછડું—પ્રથમ પુરુષ. વર્તમાન
બહુવચન ઉપરથી મધ્ય ગૂજ. ની પ્રથમ ભૂમિકામાં છઉં—બંને વિકલ્પ
સ્વર એકરૂપ યતાં દીર્ઘાન્ત છૂં.) છિયે ૭ ઉપમાન—(સં. અપમાન)
—અપમાન. ધાન (સં. ધાન્ય) અનાજ ૧૦. રહું—(જુવો ઉપર છું)
રહિયે. ૧૧. સાર—સારો, સર્વ, બધો.

પૃ. ૨૭-૧૬—સાજ-(પું.)—સામગ્રી. ૧૬ શોકચિત્ત—(અધિ. બહુમીલિ)—જેના ચિત્તમાં શોક છે, તેવો.

પૃ. ૨૮-૧૩ સુષ્ટ—(સં.) સરભયેલું. ૧૪. કર્મ—અહીં કુર્મ. ૧૬. અધોર—(સં. ધોર અ આગમ અધિકાર્યમાં અલોપની જેમ) અતિ ધોર, અથર્વ ૧૭ આંખી—દબાવી.

પૃ. ૨૯-૨૦. વિહિવાર—(સં. વ્યવહાર—જુલો બપર વિહિવારિયા) વ્યવહાર-વેવાર રહ આપણું—(સં. આત્મન.—અપ. અપણું) પોતાનો, અમારો. ૨૫—નાખશું—ગાળશું. ૨૬. મનમા—ધમ્મા. શર્મ—(સં. ધમ) મહેનત.

પૃ. ૩૦-૧ ઘટિ—ઘટમાં, દેહમાં. સાન—(સી) શુદ્ધિ ૩. અન્તર્ગતિ—હૃદયમાં. ૧૦. ગવાનિક—ગોગ્રાસ વાસ—(સી) કાગડાઓને જે હવિષ નાંખવામાં આવે છે તે ૧૧. પાપ કરી કુદુઅનૂં પાપણ કરે અને જે પાપના પરિણામે દુઃખ ભોગવવું રહે તે માત્ર પાપ કરનાર એકલાને મટિજ બચત રહે.

પૃ. ૩૧-૧૩ અવારિ—સાકપાલો, લીસેલરી. ૧૬. લહી—લીધી, ટાળી ૧૭. ઉવેખિઆં—(સં. ઉવેક્ષિતાનિ) જતાં ક્યાં, દરકાર ન કરી. ૧૮ અન્તર—ભેદ કિહાં—ક્યાં ? ક્યે યજે ? ૨૫. લેલા-રમત માત્રમાં.

પૃ. ૩૨-૧. ધામ્ય-ધૌમ્ય જોધ્યે ૩. માદધ—માત્ર, કેવળ ૪. સ્વચ્છુકત—(સં. સંયુક્ત) સાથે રહેવાં ૫. ઉઠ—નાશ. ૮. ધાઇ—ધાપ, ધ્યાન ધરે. તરણિ—(સં.) સૂર. ૯. સૂધાં—(સં. શુદ્ધાનિ)—શુદ્ધ, સારાં અલેખ—અચ્છિત

પૃ. ૩૩-૧૧. રાનલવર—રનાદેના પતિ સૂર. ૧૧. ન્યોતિક—ન્યોતિય-વિષયક. અથવા જોશી.

પૃ. ૩૪-૨૪ વર્ણવ—(પુ) વર્ણન ૨૫. જાનુલમાન—(સં. જાનવ્યમાન) પ્રકાશિતો. ૨૮ પ્રીસ્રાગ્યે—પ્રીતસંગે ૩૩ નરધીરા (સં. નરાધીરા-અધીરાના અ નો લોપ થયે) નરાધીરા, નરાધિપ, રાજા. ૩૫. અજેનિ—(સં. અયેનિ) માતાને પેટ ન જન્મેલી, સ્વયમ્.

પૃ. ૩૫-૧. નયજેથૂં—(નયજુ+ઇ+થૂં-ઇ પ્રત્યય તૃતીયા વિભક્તિનો મધ્ય. ગૂળ.ની દ્વિતીયા ભૂમિકામાં અકાર સાથે મળી એ રૂપે દેખાય છે, તેનાં નાકરે ના કાબમાં અને ઉદાહરણે છે થુ પચ્ચ-

મીનો પ્રત્યય) = નયનમાંથી પ ઊપરિ (સં. ઉપરિ. અપ. ઉપરિ—
મીય. રૂન. ઊપરિ) — ઊપરપ, ઊપર.

પૂ. ૩૧—૧૭ હું દલિત મતિમૂઢ—મૂઢમતિ એવો હું મૂઢમતિ-
ત્વમાંથી ટળ્યો, સારી બુદ્ધિવાળો થયો.

૨૧. આખવટ (૧)—સમ્ભવે કે પ્રમાણુ નામનો અક્ષય લડલો
કવિ અહીં અનુસન્ધિત કરતો હોય, તે રથને આ વાત બની, તેવા મુદાયે
અથવા આખવટ—કથાનકના અર્થમાં હોય

પૂ. ૩૭-૪ પ્રેમલ (સં પરિમલ) સૌરભ ૭. વીસમ્યા (સં.
વિશ્રમિતા—અપ. વિરસમિઆ) ચાક ઊતારવા રહ્યા, રાન્ત વર્યા.
૬. કુશાસન-ધરણિ—પૃથ્વી ઊપર દર્શન આસન દિધું-આપે

પૂ. ૩૮-૧૨. અનુભવ—મ્યા વાતના પ્રસર્ગ ૧૪, સદા રહ્યું
બ્રહ્મચારિ—કવિ અહીં શ્લેષ અર્થે ૭ સદા રહ્યું બ્રહ્મચારી દ્વારા
દ્રોપદી સાથે છતાં બ્રહ્મચારી રહે, અથવા હમ્મેશા બ્રહ્મચારી રહે ૧૫
ખાઉલ-ભર—ખાવળનો ભર ખડનો ભર હોય તો આગમથી બેસી શકાય,
તેજ ગાડામા ખાવળ ભર્યો હોય તો મુદલ બેસી ન શકાય. બન્ને વાર ગાફૂં
તો ખજન ૧૮ અરણિ (સ અરણ્ય-યનુ સમપ્રસારણ થયે) નક્કીલ.
૨૧ સારોભાર—મૂવ વિમુત્ત કથાના સારનો ઉદ્ધાર રહ્યો—માત્ર સાર રહ્યો.

પૂ. ૩૯ ૩ સિદ્ધિ—(સ.) ખજન ૪ ઉદ્ધસ—તેવાર ૧૦. જે
જ્યેષ્ઠ રાધ-અધિકારિ.. શ્રીકાર—જે મોટો હોય તે રાજાને અધિકાર
આવે જો મોટો પુત્ર-વિનાનો હોય તો તેનો અચ્છી—નાનો બાઈ હોય
તેને મસ્તકે શ્રીકાર લક્ષ્મી-રાજવાડી આવે ૧૧ લેખાવટ—લેખપત્ર,
રાસન

પૂ. ૪૦-૧૫ ફટારી—પાડી હાલધ—નિડાળે ૨૨ ધોખુ-ધોખો,
વસવસો, દુખ ૨૩ જાતિ—જાત ૨૫ પાંતે—(અ. પડકિત—મધ્ય
ગૂજ પાત્ય કે પાંત ન ધ) પડ્કો, હારમા

પૂ. ૪૧-૧. છીહાં કયા ૨. લેહ—(સં) રહસ્ય ૩ પડધ—
પડતા (બૂતકદન્ત પડયુ ને સમમીનો ૪ પ્રત્યન લાગતા સતી સમમીનો
પ્રથોજ) ૪ આખ્યે—(જુવો પડધ અહીં ધ નો એ યધ ચૂક્યા છે)
આવતાં ૧૨ આધું બધુ

પૃ. ૪૨-૧૪ યોલ્લી—યોળી, ગોલી, શોધી ૧૫ છોલે ઘાઢિ—
કિયે દૂહાડે ? આરઠિઉ—બોલ્યો હોય ૨૧. વિજ્ઞાન—(સં) શાખામણ
૨૭ સાલ—(સં. શક્ય)—આડય “દુર્યોધન કયાં નય છે ?” તેવો
બ્યાસે ધૃતરાષ્ટ્રને પ્રશ્ન કર્યો ૨૪ તઉ—(સં. તદા) ત્યારે—અહીં પ્રધાન
દુર્યોધનના રાખ્હોનો અનુવાદ આપે છે આ સાંભળતાં ૨૫ મી કડીના
ઉત્તરાધર્મા ધૃતરાષ્ટ્ર રહે છે કે—“દુર્યોધનને રોકો અને રહો કે-હું ધુધિ-
ખિરને તેડાવવા નથી માગતો.”

પૃ. ૪૩-૧. સરથ—ખરેખર ૨. ફરયુ—સામ. ૩ શૂકર—વારાહ-
સ્વરૂપ દ્રોપદીને વારાહ ભણાવ્યે.

પૃ. ૪૪-૧૧ કથી—કહી. ૧૪ યજિ—(સી) પક્ષ. ૧૧ વિ-
હિચી—બેઠી, બાજ પાડી ૧૭ વચિ વેગલિ—વચ્ચે તેમજ વેગના
દૂર રહે ૧૮. ઓલખા—(સં ઉપાલખા—અવખખા) ૪૫૫
૧૬ કલહુ—(મ. કલહ-વ્યત્યયે) નિયો આધહુ—આધહુ નેધયે
મરુ—મરો, નાશ ૨૨ શિખ—શિં ન ? શા માટે નહીં ?

પૃ ૪૫-૨૫ વિષધ (સ. વિષયે. યનુ સમ્પ્રસારણ ધયે અને
સમ્પ્રમાણે પ્રત્યય હ્રસ્વ થતા ખર વિસધ રૂપ છે તત્સમાભાસે વિષધ
પણ પ્રયોજાય છે અર્વાચીન ભાષામાં ખરા વિસધમાથી વિશે અને
તત્સમાભાસ વિષધમાથી વિષે બિતરી આવે છે) વિશે આગમથ—
આગળ, અગાડ, મોરથ ૨૭ અહ—કરતા ૨૮. વરવા—આકાર, ઠોર,
કર્મ્ય હોદના—માન. પ્રાણુધ—પરાણે, નહર વાસની લાકડી વતી ૨૬.
આલ—તકલીફ ખાલિ—આમડી ૩૨ પહરુ—પદ્મો, ૩૩ મૈત્રિ
—(સં. મૈત્રેય) મૈત્રેય ઋષિ

પૃ ૪૬-૧. નાધી—ન આવી ૩ સરથ—ખરેખર આપધ—
આવા પ્રસન્નમા ૪ છલે—એ પ્રત્યય માટે જુવો નયણેષુ (૫ ૩૫-૧)
—કપટ વડે ૬ વિશેષ—દુર્યોધનના જન્મ વખતે હ આગળ પરી પુત્રને
બચાવવા ગયો, તે વિશેષ હ હતો આગલિ—આગળ, સામે નેટ—
નહી ૭ દાખલુ—જુવો ૮ વેલિ—(સ વલ્લી) વંસવેલો ૯ સંસા-
લધ—સમ્રાજે, રક્ષણ કરે, પાળનારા પાળે છે લખ્યુ—નસીબમાં લખેલું
૧૦ દુખ—ગુખ નેધયે ? અથવા કુતાના પાને દીકરા અને દુખરૂપ છે.
૧૧ પોપાણુ—પોપાણુ, એનું કાચું સિદ્ધ થયું [૬૩] સરસ્વતી

દેવતાક આકારાન્ત ધાતુઓને ભૂતકૃદન્તનો આન પ્રત્યય લાગે છે. ગૂજરાતીમાં આકારાન્ત અર્જીવાળા ધાતુઓને અને કર્મણ્ણિ-ભાવેનો આ નેના અર્જીમાં છે, તેવા ધાતુને છૂં પ્રત્યય લાગે છે. અત્યારે અર્વાચીન બોલીમાં કાઠિયાવાડમાં આ સ્કંધયોગમાં છૂં પ્રત્યયન દેખા દિવે છે. ગૂજરાત વલ્લપદમાં ધૂંન વપરાય છે. મધ્ય ગૂજરાતીમાં છૂં ખ્દોળા પ્રમાણમાં ઉપલબ્ધ થાય છે. નાકરે તો યથેન છૂં વાપર્યો છે.]

પૂ. ૪૭-૧૩. એષ-મનત. ૧૬.—થયુ ઘોણ—ઘોણી ગયો, રોકાયો. ૧૭. નિતિ—(સં. નિત્યમ—યનૂં સમપ્રસારણ થયે) હમ્મેશાં. ૧૮. શ્વ—(સં.) શ્રેષ્ઠ ૧૯. માંડીય—માંડિયે, સોંપિયે. મીટિ—ભુલે, ખોટ મારે, ભેરા સમર્થ થાય. ૨૧. ખાવિ—ખાવે, ખાવામાં. અપાળ્યા—ખૂસાયા ૨૨. ક્ષાટીય—(ક્ષાટીય) કાઠીને. ભડવાય—સમર્થ. ૨૩. આધૂણું—ધોર, અવાજ, પડકારા.

પૂ. ૪૮-૨૮. નડી—નડી, પીડી ૨૯. આગમય—આગળ આવે. ૩૦. ઝોસરી—(સં. વત્સ) હેરા ખસીને. ૩૨. નિફોલ—બેધમૂઠ= કાંઈ માનવું નથી. ૩૪. હાથે દિધ શીસ—પાવડવાનાં માર્યા પકડી પકડી ને વાં દુરમનેના હાથમાં આવે. ૩૫. ભુગનૂં—મુક્ત, સાર લાગે તેવું. ૩૬. હાંગ—(સી) લાઠી.

પૂ. ૪૯-૩૮. શીદ—શા માટે ? ૪૫. પાહણુ...રીસ—પાયર ઠપર વળ નાંખ્યે શું વળે ? આપ તો મહાતુભાવ છે. આપને આટલી રીસ ન હોય. ૪૮. પિત્ર—પિતૃઓ ૫૦. પ્રાણુ—બલ.

પૂ. ૫૦-૨. બાઢે—બાઢ સારે. ૫ મોરિ—અમ દષ્ટિ, સામે ભેવાની ક્રિયા. ૭. નમ-ગાઢુર—(સં.) પર્વતની શક્તિ. ૧૦. ઉપધાત—પ્રતિધાત. સાંસતા—સાંસતા રહે કે થાવ.

પૂ. ૫૧-૧૧ સુખરામ—વપાસ લાગ—મોકા.

પૂ. ૫૨-૨૫. રુધિર-મોણિલ—પુનરુક્તિ આમ પણી વાર આવે છે. રુધિર...વીર—એમજ સમજો કે બે વમાઈ લોહી અહીં ફેલાય તો મારો બાધ તરી ગયો. પડઠજ બિઝવું—પિટ્ટ આપી તેની ક્રિયા બિઝવું-લહેલો લઈ. ૨૭. કાર—ધસારો, સનસ ચારિ—કટબ. ૧. વલ્લ-વળ. ૨. છિબું—ચૂં. ૪. લેલાં—મેળાપ, બધમળા.

પૂ. ૫૩-૬. લીધા—લીધુ બેધવે ૧૧. નિદોખ—નિદોષ.

પૃ. ૫૪-૧૭. નોહિ—(= ન + હોઈ) ન હોંચ.

પૃ. ૫૫-૧૮. જીવ-યાપે-જીવ્યાપર્થે જોઈયે = જીવ્યા કરતાં. અર્થ વાર સાખિ—સાખ = નામજ ચાલ્યું જાય, દુનિયામાંથી નામ સદંતર ભૂંસાઈ જાય તે વારે = સારે. ૨૦. નન્દ—(સં. નન્દન) પુત્ર. ૨૧. વિવ-સ્તા—(સં. વ્યવસ્થા) હાલત. ૨૩. વેગે-વહેટે-વેગથી અને અવગ્રહે—તેજ સમયે. ૨૪. વિનિ—વિનયથી. ૩. ભણ્ણ—ભાટ.

પૃ. ૫૬-૪. ધર જાણ—મૂળથીજ. ૬. ચાલવીનઈ—ચલાવીને, વારંવાર કહીને. ૧૧, દાધ—દામાં ૧૨. વિકારધ—વકારે, નિન્દે. (સં. અવ + હ) ઉરજી—ઓશીકલ.

પૃ. ૫૭-૨. દ્રૌપદીજાત—દ્રૌપદી (જાત વધારે લાગે છે) ૪. વરહાધે—ઉત્તમ માણસને હાથે. ૫. અન્તેઉરિ—(સં. અન્તઃપુરે) અન્તઃ પુરમાં, રાણીવાસમાં. ૮. જગાર—જરા પછુ ૧૦. વાહરિ—મદદ. ૧૨. મિહિમત્ત—(સં. મદમત્ત) મદોન્મત્ત. લેલિઆ—જળ્યા, ભેગા થયા.

પૃ. ૫૮-૧૩. જીહ્વ—જીવે છે. ૩. ઠરૂ—કરાવું. ૪. જી—(સં. શાત-અપ. સહ) સૌ પુત્રો. વપન—મુવડન. ૫. કળન્દ—ધડ. ૧૦. વાનાં—વરેણ્યો, હજીકલ.

પૃ. ૫૯-૩. આંગમય—ખેંચે, જિતે. ૬. જાત—પુત્ર નેમ—(સં. નિયમ.) નિયમ.

પૃ. ૬૦-૬. અશ્વમેવ—(સં. અવશ્યમેવ) જરૂર. ૧૦. કેાટિ... કામ = કેાટિ કામ લાવણ્ય = કરોડો કામદેવતા સૌન્દર્યના નેવા સૌન્દર્ય-વાળી (બધી. બહુમીઠી) ૧૧. સેવરા—(સં. સ્વયંભર) સ્વયંભર. ૧૨. ભણ્ણ—વરડ. ૧૬. દૃષ્ટિ—(દૃષ્ટિમાંથી મૂળનો જીવી જતાં સાતમી વિભક્તિનો સાતનાસિક જીવાગી થયેલું ૧૫. ઇકરાન્ત સહોમાં આમ ઘણી વાર બને છે. નાકરે ધરજી સાતમીના અર્ધમાં અનેક સ્થળે પ્રયો- નેલ છે.)-દૃષ્ટિમાં, નજરમાં. ૨૦. બલ્લખેષ્ઠ—બળમાં મોટો

પૃ. ૬૧-૨૧. જિહ્વિ—વાયમાં. ૭ ઉપકર્મ—(સં. ઉપકર્મ)- વિધિવિધાન.

પૃ. ૬૨-૧૦. અણ્ણ. (સં. અસ્તિ. અપ અણ્ણ. માય. મૂળ. અણ્ણ પછી છંદ) છે. ૧૩. અનાત—અનુમત. ૧૪. પિદારા—પારડા. ૧૫. કાસલ—હથા. ૧૭ વૈરાગિ—(સં. વૈરાગ્ય થ નું સમ્પ્રસારણ

યદ વેશમ્ય) વિરાગ ૧૮ બીખનું—બીખનુ લેખયે. લૂધુ—લતરા—
પુદ્ગમાં હારયા પછી યાત્રાયે નીકળેલો. ૧૯ દેવે—કરવા. પૃ. ૧૩-૨૫.
હૃદય, ઝપિછ !—હૃદય ઝપિછ, લેખયે. સાહુ—મહો. ૨૬. રતિ—
રતિમાત્ર. કેસરી—કસરી સિંહ જેવો ક્ષત્રિય. ૩૦. અત્ર (સં) અહીં.
૩૧. સૂધા—(સં. શુદ્ધાઃ) શુદ્ધ, અણીશુદ્ધ. કિમ—કાંઈ રીતે. ૩૪.
કિંચો—કમેય, કાળપણ પ્રકારે. ભય—(સં. ભય) ભય, બ્દીક.

પૃ. ૬૪-૭૬. નામિ—નામીને, નમાવીને (સમ્બન્ધક ભૂતદ્વંતમાં
સામાન્ય રીતે ઇચ્છા એ અપ. ના પ્રત્યય ઉપરથી કિતરી આવેલો મધ્ય.
ગૂળ. નો ઇ (દીર્ઘ) પ્રત્યય લાગે છે. કવિયો તેને કાંઈક વાર દૂસ્વ સ્વરૂપે
પણ આપે છે. તે ત્રીજી ભૂમિકામાં કરવિત લઘુપ્રયત્ન ય રૂપે પણ દેખા
દિયે છે.) ૩૭. મુખદ—અહીં થોડો બીખ. ખડક—લડાઈ. ૩૮. તાણિ-
તાણીને. [જુવો ઉપર નામિ.] ૪૧. મદમાત—(સં. મદમત) મદોન્મત
લલક—ગણકારે. રાત—(સં. રત્ન) રતો. ખાખર—પશારા.
[કવિયે કવચિત સાદા અલંકારો પ્રયોજ્યા છે. અહીં આ ઉદ્દેશ
ખાસ ધ્યાન ખેંચે છે.] ૪૩ છાયા—છવાયા, ઢાંક્યા.

પૃ. ૬૫-૪૬. કિલિલુ—(સં. કથન) ફેલેલ ૫૧. સીધું—(સં.
સિદ્ધકમ. અપ. સિદ્ધઉ)—સિદ્ધ થયું. ૫૨. ચિદિ—ચિતા. લિદિ—
લગની, આસક્તિ. ૫૩. ખલિનઇ—ખલીનઇ લેખયે=ખલીને. ૬. તપ—
(પુ. સં તપસ નપું.) તપશ્વરણ

પૃ. ૧૧-૧૦. સીમાડા-રાજા—સીમાડાના રાજાએ. ૧૩. પીઠરિ-
(સં. પિતૃગૃહ. અપ. પિઠરર-પિઠરર=પીઠર) પીઠરમાં, ખાખને ત્યાં.
૧૪. ભરાયા—અહીં છાં ને બદલે ચાં પ્રત્યય તત્ત ગૂતરાતની અસર-
વાજો પ્રયોજ્યો છે. આવા પ્રસંગે નાકરમાં બહુ ન્દજ છે. ૧૬. બોલાવ્યુ-
બોલાવ્યો. ૧૭. સઘૂ નવિ જાઇ—સઘૂ ન યદ સઘૂં. સહેવારું ન્દોરું.
—[આ પ્રયોગ ન્દની ગૂતરાતીમાં બ્દોળા પ્રમાણમાં મળે છે.] ૧૮.
પેટી-પેટિ લેખયે=પેટમાં. ૧૯. જાલિ—ભગામાં. ૨૦. વિદિવાઇ-વેવાઇ.

પૃ. ૧૭-૨૧. ઘાઉ—ધા, પ્રસંગે ફેંચરી—રાખરડીજ. દલીનઇ-
દૂર યઇને. ૨૬. વિદવા—વડવા, લડવા. ૩૧. રેખ—રેખામાત્ર, લેશપદ
૩૩. લેખ. [સ્વરમાત્ર ઉપાન્ત્ય સ્વર ઉપર હોય છે, ત્યારે સમ્બન્ધક
ભ. ફ. નો પ્રત્યય સામાન્ય રીતે દૂસ્વન મળે છે.] લેખને.

પૃ ૬૮-૪૪. પ્રીછયા—ભૂનો પ્રયોગ, અત્યારે પ્રીછયું અને ક્તાં
ત્રીજામાં=જણાવ્યું

પૃ ૬૬-૪—અગાદ—નિન્દતા લાયક. ૭ વલ્લઘ—વળે, વધે સૂધ
(સં. શુદ્ધિ) શુદ્ધિ આન અને સૂધ પર્યાયજ છે. ઘટિ—ઘટમાં, શરીરમાં

પૃ ૭૦-૧૩ ત્રિપુરારિ—(અન્ય ધ હુસ થયે સાનુનાસિક ઈ
મળતાં) ત્રિપુરારિયે, શિવજયે ૨૩ મિલિશિ—મળીશ

પૃ ૭૨-૭ શોભીઘ—(સં. શુશ્યતે) શોભે (કમંણિ ૩૫ ક્વચિત
આ પ્રમાણે વપરાય છે) ૬ વાહુ—વાળો. ૧૧ ગિહિર ગઝલીર—(બન્ને
શબ્દો એકાદ્યં બંધે એન્જ છે ગઝલીર ઉપરથીજ ગિહિર ઉતરી આવે
છે) ઘેરાં ૧૩ મધુ—મીઠું ૧૬ ક્ષાતિ—(સં. ખ્યાતિ) પ્રસિદ્ધિ,
કીર્તિ ૧૮ જીરજી—(મં. જીર્જી) પુગલન સુન્ધ—(સં. સુનિ-ધ નો
લઘુપ્રયત્ન ય થતાં)

પૃ ૭૩-૨૫ નીમજ્યુ—નીમખો, યાચો (મં. નિર્+ગમ્ ના
પ્રેરક ઉપરથી) ૧ ધડ—ધડો, ઠા ૨ પસ્તાલ—ફિટાર ૩ મલ્લવદ—કપાળ

પૃ ૭૪ ૭ પોત્તઘ—(સં. પ્રલવતિ-અપ-પહુતઘ મધ્ય ગૂળ,
પુહુતઘ-પોત્તઘ)—ખોલે, સમર્થ થાય ૧૨ રવલી—પીળી ૧૫ શ્વસુ—
શ્વાસ તિથો છે.

પૃ ૭૫-૨ નિર્ધોખ—નિર્ધોષ, પ્વનિ ૩ ભીંજી રહ્યા—ભીંજ
રહ્યા ૭ પોતેઘ—પોતેજ, પરડે. ૧૦ સંસાર જોતાં—સાંસારિક
કષ્ટિયે જોતાં

પૃ ૭૬-૧૧ કમલ્લા—લક્ષ્મી ૨૦ સમારઘ—સમારે, તૈયાર કરે
(સં. સમ્-ભૂ નૂં પ્રેરક ૩૫, તે ઉપરથી) રોજ—(સં. રથ્યા ઉપરથી
રોઘ્યા, રોય) રોજ

પૃ ૭૭-૨ આસૂધુ—અસાવધ ૩ સહિયતૂં—(કમંણિ વર્તમાન
ક્રાન્ત) રહેવાદું ૫ નીવડયા—(સં. નિવૃત્તકા અપ-નિવડ્યા) ૬
પરગતિ—શત્રુ આવે ત્યારે આક્રુ—આક્રો, વિહંગ. શુદ્ધિ—હોય.
૧૧ વેરસિ—વેરી શુક્ર—(સી) ક્ષમાદષ્ટિ અથવા (સં. શૂ ઉપરથી
શુર) વીનવણી કીહુ—કિયો ૧ ૧૨ એહી—હાથે મૂકી દીધી.

પૃ ૭૮-૧૩ વિહિર—વેર, બાંકું. ૧૫ વગુઆઘ—વગોવાય ૧૭.
પચાઘ—(સં. પચ્યતે) રન્ધાય. ૧૮ ચાતિ—(સી.) રીતિ કરી—

૬૪ પમાડી, દમી. ૧૬. ઘોઘ—ઘોષેલી. ૨૧. ખાન્ન—ખાસાં, સુન્દર. ૨૨. પર્ણકુંડ—(સં. પર્ણકુંડ) પવકુંડ નક્ક—હીરામાણિક.

પૃ. ૭૬-૨૧ અઠગૈલુ—ઓસીસં. ડીલિ—સરીરે. ૨૭. સુખડી—ખાન. ૨૮ નાના—જુદા જુદા પ્રકારના. ૩. કવચે—કાચે.

પૃ. ૮૦-૮. ક્ષમા—(સં.) પૃથ્વી. ૯. લિહિ—મર્યાદા. ૧૪. રચિઉ—જાણવાળો, કરજી, દેણદાર. ૧૫. અરિષ્ટ—સખ્ત. ધીકી રહી—સળગી બી. ૧૬ ઊઠાલી—હઠ. ૧૭. દુખ—દેડ. ૧૮. ઉરજુ—કષ્ટ.

પૃ. ૮૧-૨૨. રાન—(સં. અરણ્ય-અપ-અરણ્ય—સ્વરભાર. ૨ બપર આવતાં રણજી અને પછી મધ્ય. જૂન. માં રાન.) નક્કી. ૧૩. તોડ—(સં. સ્તોત્ર) નાનું. ૨૭. ઊંઠ કરમ—સાડા તણ કરમ—પગલાં.

પૃ. ૮૨-૨ ગેલ—રમત. સાંકલી—ભાંધી [અહીં મોડલિઉ સાંકલી સાથે સંયુક્ત ક્રિયાપદ તરીકે છે, તેથી સાંકલી રાખ્યો એ અર્થ આવે છે. સંયુક્ત ક્રિયાપદોનો પ્રચાર મધ્ય. જૂન. ની પ્રથમ ભૂમિકાથી જ શરૂ થયો છે.]

પ. કચ્ચર—(સં. કચ્ચર=મલદૂષિત, અહીં)— જૂનો ઓઝલ—લપટા. ૬. માડીપજૂં—સીપજૂં; બાવલાપજૂં. ૧૦. સહલ. (સં. શિક્ષા) પત્થર. ૧૧. ઓરતુ—ઓરતો, પસ્તાવો.

પૃ. ૮૩-૧૬. બિરરા—બપરવટ યનારા. ૨. કિહિ—કે.

પૃ. ૮૪-૮. લખકિ (સી)—હબક, વિદ્વંસતા. ૧૨. સન્તોખ—સન્તોષ. ૧૩. અવાર—(સં. આ+પાર્થતે=કરવામાં આવે છે. અપ. અવારિ-સહ થી અવારિ, અવાર બિતરી આવે છે. તત્સમાભાસે ખચિત પ કાયમ રાખતાં આ બપરનું રૂપ પણ વપરાય છે.) આ કથું. ૧૪. કેલી—કયા ? ખીરાતિ—(સી) અખીરાત અથવા ભગીર. ૧૭. મૃત્યુ-સ્મૃતિ નામ દેવા—સમજાવે કે નહ યથેચા પદાર્થનું સ્મરણ અને સમજા આપી રાકે એવો મન્ત્ર.

પૃ ૮૫-૧૬. ઉત્તરાધનો અર્થ સન્દિગ્ધ રહે છે. ૨૬. રીંગો—દાધા-રીંગો, જિરી, હીરીયો. [આ રાખોમાં પ્રથમ ભૂમિકાના અ+ઉ=ઓ સ્વરૂપે દેખાય છે. તત્ત-કાલિયાવાડમાં તે સમયે ઓ રવીન્દરાય ચૂક્યો હતો. જુલો પ્રસ્તાવના.] ૨૭. પુહુચઘ. (સં. પ્રાપ્નોતિ. અપ. પહુચ્ચઘ)—પહોંચે, પૂગે. ૨૮. પોતઘ. (સં. પ્રગતિ અપ. પહુતઘ)—પહોંચે, મળે.

૨૬. કિઆ (સં. જાતા) — ભાઈ. ૩૦. ધાતુ — રાજો. ધાટિ — ઠેકાણું.
 ને આપ આ વાત જાપર વિચાર કરો તો હું તે પછી પાછો આવવા તૈયાર
 છું. મુદે વિચાર કર્યો એટલે જણાયો કે — ‘હું ને જાણું છું’ તે યોગ્યજ
 કરે છું, ૩૧. નીમ (પુ.) (સં. નિયમ), પ્રતિજ્ઞા. અત્યારે નીમ
 નપુંસકવિકૃત્ત્વમાં પ્રયોજ્ય છે.)

પૃ. ૮૬-૩૩. દશમ — સોમનંદ. રાણુ — રાજન.

૨. વિદ્યાનર્થ — (અહીં નઈ શુદ્ધ ચતુર્થાના તાદૃશ્યમાં વપરાયેલો છે.
 અર્વાચીન ભાષામાં એ અર્થ હુમ્મ થયો છે.) — વિદ્યા માટે. ૪. વાઉલુ —
 (સં. વ્યાકુલકઃ) — આકુળ, વાવલો, ૫ આઠલુ — ડલુ, ચિર્ણ. તુણીર —
 ભાથો. પાશ — (સં. પાશ્વર્થ કે અપ. પાસઘ. મંચ. ગૂળ. પાસઘ-
 પાસિ-પાશ) પાસો.

પૃ. ૮૭-૧૦ મુર-તેત્રીસ — તેત્રીસ કોડે દેવતાઓના પ્રાણરૂપ ઇન્દ્રને
 ૧૧. સૂરતિ — સાર, ભાન. ૧૬. જેહનર્થ... જાગવન્ત — જાગવાર મીઠુમ્મુ-
 વન્દે પુત્ર માર્ટે શ્રી મહાદેવજનું તપ કરેલું, તેવા અનુશાસનમાં ફેપક
 ભાગમાં ઉક્તેષ છે, તેને અહીં કવિ અનુસન્ધિત કરેલો લાગે છે. ચિન્તિ
 (સં. ચિત્ત) ચિત્તમાં, મનમાં. ૧૭. શત્રુઆ — શત્રુના. હજી બિલક્તિ-
 નો આ આ કે આ પ્રત્યય જૂના સાહિત્યમાં ગાયર થાય છે. નાકરે તેનો
 આરેક સ્થળે પ્રયોગ કર્યો છે.

પૃ. ૮૮-૨૧. સિદ્ધિ — વિધે. (સં. લક્ષતે જાપરથી અપ લલ્લધ —
 દ્રારા). ૨. ભાજ — (સં. ભાતિ) — ભાલ. ૪. ઝીંગારતા — ઠેલુંકતા.

પૃ. ૮૯-૧૧. કરિજયે — (સં. ક્રિયતે — અપ — કરિજ્ઞધ — કરિજધ.
 જકારનો અર્થ તાલવ્ય ઉચ્ચાર બતાવવા લઘુપ્રયત્ન થ નો પ્રક્રેપ) કરને.
 ૧૩ કુલુ — (સં. કોલુ પુ. છતાં અહીં શ્રી. પ્રયોગ) કોલુ, ખૂલો. ૧૬.
 વધરિ — વેરમાં, બાંકામાં, પોલમાં. ઉપમા અલંકાર.

પૃ. ૯૦-૨૧. ઝોલાણુ — વકલીર પામ્યા. ૨૭. આતડી — જાતી
 જાપર વસ્ત્ર આવે અને છેડા કપક પછવાડે બન્ધાય અને બન્ને હાથ છતાં
 રૂઢે, તેવી રીતે વસ્ત્ર પહેરવાથી તે આતડી-આતરી રહેવાય છે. અત્યારે
 ખાસ કરી સ્ત્રી મન્દરો મંત્રનમાં રીપણી વગેરે વારે કામ કરતી વખતે
 એઠણું તેવી રીતે બાંધી વિધે છે. ૧૮. ભાલોડિઆં — (સં. ભલકાનિ)
 નાનાં ભાલં. ૨૯. શખરી — લીલડી. ૩૧. સાહિ — મૂળ અર્થ મદદગાર,
 અહીં બળ.

પૃ. ૬૧-૩૪. શરખર—(સં. ચખર.) બીલ. કાંવડ—(સં. કાંવડ. અપ-કાંવડ. કાંવડ. મધ્ય ગૂજ. કાંવડ-કાંવડ). પત્ર. ૩૫
૬૮—૩૬, સખત. ૩૬. કાંધ—કાયામાં. ૩૭. બવના—નમના. બાધિ
(સગી સખતી) બાધે, બાધતાં. ૩૮. બિહિને—બને. બોલે
મદયા—સામ સામા બોલાયાથી બપર આત્મા, વાંચુક કરવા સામ્યા.
બોસાર—(સં. અપસર)—અસર, પત્ર પાછો કરવે.

પૃ. ૬૨-૬. વાલરા—(સં. પલાશ. પનો વ થયે.) ખાખરા. ૧૦.
લિધ—(સં. લલતે-અપ-લલધ-મધ્ય. ગૂજ. લલધ-લિધિ-લિધ)-લિધે.
૧૧. અહિસરુ—બીલ. ૧૪. કવણુક—કાંઈ એક. ૧૬. વનાણી—(સં.
અવ-જા) અપમાન કરાવીને.

પૃ. ૬૩-૨૧. નમી, (સી)—નમૂં. માણુ—(સં. માન) સ્વત્વ.
૨૪. લલલ—(સં. બલ) બલા, સારા. નેઠીમલલ—(સં. નયેલ મલલ.)
નખખર મલલો. ૨૫. કલ (સી.)—કળ, વેદના. ૨૬. ભળરા—(સં. ભળ-
રિત—અપ. નળરિત) નળરિત, ખાખરા.

પૃ. ૬૪-૫. છેલ—છો. ૬. કરલી—આકરી. ૧૧. કોરજી—(સં.
કરજી) કરજના જેવી કાન્તિ. ૧૨. બમા—(સં. જૂ) બમર, ભંજર, બોં.

પૃ. ૬૫-૧૫. અચારિચોકસ=૬૪. તેમાં અચારિ બધા=૪ બોલો બોલે
૧૭. રાવણનાં અર્જુમાં ૬૦ બાતુ કેવી રીતે લખિત થાય છે, તે સમજવું
મુશ્કેલ છે. ઉદરિત—(સં. ઉદ+રિત)—ખીલી બહેલા. ૧૬ સોબીધ—
(સં. શુભ્યતે. અપ. સોબીઅઇ) ચોલે છે. કોટીધ—ગરદન પર. ૨૦.
કેટલી—કેટલી વાંચવું. ૨૧ અકકાઈ રહુ—મરણી રહો લીધણુ-ભરિત
—ગોઠણુએરય. (જ પાદપૂરક.)

પૃ. ૬૬-૧. કિહિ—કે; માત્ર પાદપૂરક. ૪. સાંસધ—(સં.
સાસકઃ) સાંસો; અહીં જમ. ૬ અકલિ—(સં. અકલ્ય) ન કળાય તેવા.

પૃ. ૬૭-૨. સધુમલુ—સયણીત. અખૂચ—(સં. અખુચિ)—ખુચિહીન,
અજ. ૮. સકર વધ મન્થાણુ—નરનારાયણ વડે એક હંતર વધ ખડરી
નારાયણ-ધામમાં લપ કરાયેવું. મન્થાણુ—મથન કરાયું.

પૃ. ૬૮-૧૪ આપીનિ. (અપ. અપિણ) આપો. ૧૧. ભણુધ
...આવડું—ભણે પૂર્વકાવથીજ એ વિદ્યા અભુને ધારણ કરેલી, તેવું
અસાધારણ જ્ઞાન અભુનેને થઈ ગયું.

પૃ. ૬૬-૨૫. કષ્ટઘ—(સં. કષ્ટનો કિ. ૫ તરીકે પ્રયોગ દર્શિત કવિયોએ કરેલો) કષ્ટ આયો. ૩૧ દારુક—કૃષ્ણનો સારથિ. કવિ અહીં આ શબ્દને સામાન્ય નામ તરીકે સૂત્ર-સારથિના પર્વાય તરીકે વાપરે છે. જુલો ૩૩-૩૪-૩૬ મી કડી, ઇન્દ્રના સારથિનું નામ તો માતલિ છે.

પૃ. ૧૦૦-૪. સ્પૃશ્—સ્પૃશ્ ૫. અભ્યુન્નિ—અભ્યુન્નિ=અભ્યુન્નને એ અર્થ. કવિએ બન્ધ સાંચરવાં અન્તર નકારમાંથી આ હ્રસ્વ કર્થો દીસે છે. કાઈ રીતે 'પર્ણ' અહીં સમજીના ઇ ની સમજાવના નથી. અભ્યુન્ન હોત તો શાલત. ૧૦. ભૂપતિ—ઇન્દ્ર એકો હતો, જ્યારે અભ્યુન્ન પૂર્ણપાત્ર હતો.

પૃ. ૧૦૧-૧૩. 'શીખવિઉ'—તેનો પ્રયોગ. પાર્થની જાતિ હૃદયને આપી છે. આત્યારે પ્રધાનકર્મની જાતિ મળે છે. ૧૧. અભ્યુન્ન...ગર્ભવાસિ—જે તે અભ્યુન્નને તારા અર્જુનમાં આશ્રિત ન કર્યો તો સમગ્ર કે તે જન્મ ધારણ કર્યો તે ન કર્યા બરોબર છે. ગર્ભવાસિ રહી—પેટમાં રહી, હજી તારે જન્મ લેવોજ પાછો છે. ૧૦. બિરુદ—(સં. બિરુદ) નામ ૧૧. જિગદ—સુન્દર. અધિકેરણ—વધારે દુકા સં અધિકતર જીવરથી અધિક+અર—અધિક+યર—અધિક+ધર—અધિકર અને અન્ય કે પ્રતિને વરા થઈ અધિકેરણ થી આ શબ્દ વ્યુત્પન્ન છે. તર જીવરથી જીવરી આવેલો આ એક પ્રત્યય ગૂંજરાનીમાં તુવનાદશક પ્રત્યય છે. તે તર અઘાપિ અન્ય વિદ્વાનોનું ધ્યાન ખેંચાઈ નથી લાગતું. કાઠિયાવાડમાં નાનેર, મેટિર, વડેર. અર્ધકેર વગેરે શબ્દપ્રયોગ બ્દોળા પ્રમાણમાં છે. ૨૦. કમળા-શક્ટિર નિવેદીયે આ પ્રત્યય એક જૂઠ્ઠાબ્યાકરણમાં નોંધ્યો છે, પણ માત્ર રવાઈ પ્રત્યય તરીકે ૨૨. નેત્ર...સ્પૃશ્—આંખમાંથી ઊરેલાં તીરો પડવાને ઉરન્વયે રૂડેલો ઉત્તત સ્તનભાગ સ્પૃશ્સત થઈ તૈયાર થયો દીસે છે.

પૃ. ૧૦૨-૨૪. સ્પૃશ્—સ્પૃશ્, હસાસા કરે ૨૩. સેનિ આણુ—સંધ્યામાં લાગે. આણુનું મૂળ આ અર્થ અત્યારે અસ્તીવતા. વાયક થઈ ચૂક્યો છે. ૨૮. ઝકોલા—ઝોળા, ઝોળા. પૂરો ઉપમેગ. ૩૫. નેવડી—ગળી.

પૃ. ૧૦૩-૩. તેજતિમિર—તેજ અને અન્ધકાર. મુનિ—મુનિને ૮. પન્નાઈ—(પન્નાઈ શબ્દમાં અ ત્વ II હોવાથી માત્ર તુનીયા વિખજિના ઇ માને. અનુ જાનકજ પ્રત્યય તરીકે લાગ્યો છે)—પન્નાદગી, બ્દેરખાનીયી.

પૃ ૧૦૪-૨૧. ઠલકઘ—જગજગ પદે લધુવધ—(સં. લધુવધ) નાની વગરનો ૧૭. સીધ—(સં. સિદ્ધિ)—અનર. ૨૮. ને દિધ -

(સ. શુભ્યતે લપમી આ. સોહીયધ માથી મોહીધ, મોહિધ એમ અતરસ છે મા. આમા શુભ તર્કમાન કર્ત્વિના રૂપમા વચ્ચે ॥ નો પ્રમેય માને છે ૬ તેન પ્રમેય ૦ ડતો નથી બારે ના દીર્ઘ ॥ દૂર રહે યો છે, મે વધાર યોગ્ય છે)—મોહે શોભે

પૃ ૧૦૫—૨૭ એક વાગુ—એક વારકો (વિશે) એ વાર ૩૨ વાલી—વાળી, મરી વાર ૩૩ પ્રીછવિઆ રાજન્ન—ભૂનો પ્રયોગ

પૃ ૧૦૬—૫ કિહિ ઠેઠ નીમરી . ઠામિ—બરોબર તપાગ મરી ફેરે, પાળપની છત (= અતિત) તે ઠામિ—ઠેકાએ છે ને ? અર્થાત્ માફ તથા ઠામ પાળવો છતતા છે ને ? ૬ ઉરણુ—કદ ૭ વાધ ચકી, —માદ-માગ ઠપ ચકીને બેઠી હોય ત્યા પછ વાધ-મિંદના નામ સામગી લપ પામે તેની કિહિવાળુ કાઈ તેહ ?—ત તેનાથી સડન મઈ રાક્યુ દરી ૧૧ ૮ નેત્ર પાચરી—ત્રિ ચર્દી આધનાઓની આ કિયા દુખદ આરે છે આધનાઓ આશ્ચર્યચિત વાન રાંભજે ત્યારે આજો નરા વધારે બોરે છે, અને નાહના પોપચા મો હોઠા કરે છે ૯ કિહિ“—યેલગમરેલ, અસ-ભાવ્ય, છેવટ—છલ્લ પિહિયુ—પ્હેલ પ્રથમ ફોલ કે અન્તિમ ફોલ એ સાચા મમાચાર બાસે અને સમજાવ્યા છે સમજાવ્યા—ભૂને પ્રથમ ગોલ કમ પ્રમાણે ફેલત ફૂં છે ૧૦ સર્વમ (સ અર્વાશ) વારે બાન્ધી

પૃ ૧૦૭ ૧૪ લોકાવત (નપુ)—તેકનાયકા ૧૬ અતલ્લીબલ—(સ અતુલ્યબળ) અમમાન-બળ-વાળો ૧૬ વળે તમ—(અતિ-શયોક્તિ અલ્પકાર)—ભોક અજુનનુ સરીર વજન બનાવ્યુ છે અને પળી તે ઠપર અમૂત રેક્યુ છે વજન હોરમા હોર પસર્થ કાઠનાથી નાસ ન પામે નેવો તેમા અમૂત બળ્યુ આમ તેની અમરતા છે ૨૦ પ્રથમ નો જોહનધ કૃષ્ણને બદલે છે પચ્ચાયણુ—(સ પચ્ચગન્ય) પાચ્ય ગન્ય નામનો રાક્યુ જેના હાથમા મોહે છે, તેવા કૃષ્ણ જેના સારથિ ૨૪ વાન્ન—વન્નિ ભેળે

પૃ ૧૦૮—૨૬ નિહામી—(સ નિર+ભત્સ) તરછોડી નિહામી નાખ્યા—એ સચ્ચક ક્રિયાપદ વચ્ચે લેવા યોગ્ય છે ૩૦ મોરિ—આગવ ૩૧ પચ્ચાયણિ—(અહી પચ્ચગન એ અર્થ મૂકેલ છે) પાચે જણાય. મૂકાર—(સ યોદ્ધા) ડવેયા ૩૪ વડેરુ—(ભુવો અધિકેષ પ

૧૦૧-૨૧) મોટિરો. ૩૬. કાંધધ...પાણી—જાણા ઘણામાં પાણી રાખવામાં આવે તો તે રહીજ શકે નહીં, તેવી રીતે દુર્યોધનને કાંધ શીખામણની અસર નહીં થાય.

પૃ. ૧૦૬-૪૦. મતિ.—(સં. મતિ જીપરથી મત્ય થઈ મત+સાત. મીનો ઇ)=મતિયે. તથાઈ ધર ધાતધ—વમારા ધરને બીરો મૂકી દિયે, અર્થાત્ નારા કરી નાખે. ૪૪. પદન્તરિ—વચ્ચ આફં રાખી, છપી રીતે. (સં. પદાન્તર) . વિચ—(સં. વ્યચ ચ નો ઇ ધયે) વ્યમ, વિશ્વ. ૪૬. કવણે...સાપ ?—કાણે પેટમાં રૂઢેલા સાપને એટલે કે નજીક રૂઢેલા સાપને છાંછેડયો ? ઉત્તર એન કે મેંજ હાથે કરી સાપને છાંછેડયો. હવે તેનાં કૃગ ભોગવું. ૪૮. આશા—આજ્ઞા.

પૃ. ૧૧૦-૫. નિમ...દાંડી—પત્થર જીપર—ખાસ કરી કાળમીઠ પાથર જીપર—દાંડી—ઝીણામાં ઝીણો પા પણ લાગે નહીં, તેમ દુર્યોધન જીપર કાંધ શીખામણની અસર થાય તેમ નથી. ૧૨. વેદ-વદીતૂં વેદમાં બોલાવું. (વદીતૂં માં ઈતૂં અપ. નો વર્તમાન કૃદન્ત-પ્રત્યય) ૧૩. વૃધનકરે—પુષ્પ અને પેટ. ૧૪. દુકરે—ચાપવે ચાપવે, અન્નલિ બરી.

પૃ. ૧૧૧-૧૬. વહિરિ—વેરે, સમયે. ૧૬. પુલુપુ—પ્રાપ્તિ, મહીં સમપ. પાંચિ-પાંચ સાથે. કરીનઈ—કરિનઈ ભેડયે=કરળયે. ૨૧. એક તણુ નિમ ન્યાય—બીરનો જે ન્યાય તે તેનો. ૨૨. ઉલુલાયા—ઓઝાયા, કારવામાં આવ્યા. ૨૫. કોલ—શરત. ૨૬. એકૃ—દશદશ.

પૃ. ૧૧૨-૩૧. કાંધ—કાંધ ભેડયે. ૩૩. કર્મ તખાં...આપિ ?—જે મેં પોતે પાપ દીધાં છે, તે મારા કર્મનાં પાપ ચસ્તકે=માથે ભોમવી ઓઝવું—છટા કર્મ=નિષ્પાપ યાજી.—છેવટનું ? પ્રસચિર્ષ ન ભેડયે. ૩૪. મિલતા...સોધિ ?—સાસરવાસમાં જઈ પતિપત્નીના પરસ્પર મળવા ૧૪=પ્રેમમાં મેં બંધ કર્યાં કે શું ? ૨. પ્રતીકાર—વિરોધ, સામનો, યજ-પાનો ઉપાય. ૩. લાલિક—લલિતમાં બનાવવું. ચલધ—ચળે, ખસે.

પૃ. ૧૧૩-૫ વાઇદુ—વાજો, મળ ૧૨. આમદા—મુનેવા, આસપાસ ૧૮. પુખ્ત—મેંજ જીપર દેખું વચ્ચ. પાણુ રેઇ—પાણી કરી, દૂધની ૧૪. ૧૨ (૫. ઉપરિ. આપ ઉપરિ. ઉપરિ. ૫રિ.) જીર

પૃ. ૧૧૪ ૧૩. મોટા ઊડય પદાન નવે. વિદ્યમણ નાથ ૧૪

નાર. ૨૧. અનર્ગલ—(સં. અનૃત્તઅર્ગલ—જેને આગળ નથી પાસ્યા તેટલું) પુષ્કળ. ૨૩. બધઠલ—બેઠાડ. ૨૪. વચણ—(મં. વચન) વેળ, કથન પાછુ...વાલધ—જવાબજ આપે નહીં. ૨૬. ભર્મિ—ભ્રમમાં.

પૃ. ૧૧૫-૩૨. આણ્યા—વસ આણ્યા, હરાવ્યા ૩૨. પલવટ (સ્ત્રી) કેડ ઊપર બાંધેલી આગળા ભાગમાં ચાંડવાળી, ગોઠણપર પડતા છટા ઉડાવાળી પહેરી. ૩૪. ઉશિઆણુ—ઓસિયાળો, ખરાધીન. મનઆ...યાધ —અનેક પ્રકારના વિચારો આવે છે ૩૫. ભરાંતુ—ભરાંસો. અનલ—આરવીતડાઇ, ચાળો.

પૃ. ૧૧૬-૨. ભખી—ભક્ષણ કરી દખી—દુ ખી ૧. પછ—(સં. પચસ્)—ફૂધ. ૭ પટનતરિ—વચ્ચે (મૂળ અર્થ વચ્ચ આફ ગખી) ૧૨. વિખાણ—(સં. વ્યાખ્યાન—ચ નો ધ યથે) વખાણ

પૃ. ૧૧૭-૧૩ ફેરુ પડયુ—ફેરો નકામો ગયો. ૧૪. વિરહુ (મં. વિરહક)—વિરહ, વિયોગ ૧૬. સમ્ય—યુક્તિ. ૧૭. તોરણિ રહ્યા—માંડવા નીચે પાછુવાને આંગા ૨૦. અવકલા (સ્ત્રી) વિચાર ૨૧. નહીંતર ..માલ—નહીં તો કણકાથી માવા કમાઇ નય એટલે કે અમારૂં દેવપણું નહ યાઇ નય.

પૃ. ૧૧૮-૩. વધેરી—હટા કરી, ફાડી

પૃ. ૧૧૯-૧૦—પ્રાણ—મહેનત ૧૦. અક્ષમન્થ—પાગાની વિદ્યા, છૂવવિદ્યા ૧૩. હરયુ—(સ. હામ્યકમ) હસવ ૧૪. શાતા—માન્તિ. ૧૫. સોતી—માંસળી (સં સુત શબ્દ ઉપરથી આની ઉત્પત્તિ સમ્બન્ધ છે)

પૃ. ૧૨૦-૯ દેવાલે (દેવ+આવય) દેરાવય, દેવળ

પૃ. ૧૨૧-૧ એહ—એહતુ બેઠયે=બેઠો. ૨. ઉધામા—, ખના લેયવા.

પૃ. ૧૨૨-૮. અધ્વર (મ) યજ્ઞો ૯. ધૂમપાન—યજ્ઞુદનો ધૂમાડો સહન કરી યજ્ઞ અગ્નિ—ચોતડ અગ્નિ અને માથે પ ચમો સૂય.

પૃ. ૧૨૩-૨૬. ખેપ—ધમ્મા, હોરા

પૃ. ૧૨૪-૧. વેદ—સાથી વાત, વેદવાચ્ય ૪. ઊતારયા નીર — ભવસાગરના પાણીને પાર કરાવ્યું, મનુષ્યોનો ઉદ્ધાર કર્યો ૮ ધાખ—ધખ, તૂટ્યા

પૃ. ૧૨૫-૧૨. બન્ધ-પ્રબન્ધ, સમવડ. ૧૬. પ્રાચીન—(સં. પ્રાયશ્ચિત) પાપનિવારણનો પ્રયોગ.

પૃ. ૧૨૭-૧. બૃધિ—(સં. બુદ્ધિ-જોડાણના આણવણનો લોપ અને પૂર્વરૂપ દીપ્ત ધરે)—બુદ્ધિ, વિચાર.

પૃ. ૧૨૮-૧૫ મહાન્નપિ—(વૃત્તીવાનો સાતુનાસિક ધ ન લાગતા માત્ર અતુનાસિક કેમકે ન્નપિ ઇત્યાદિ છે.) મહાન્નપિયોથે. અભિરામ-આનન્દ. ૨૧. લેપ (સં. લેપ). ઉખેચ્યાં—(સં. હત્+શિપ્)—વાવર્યા.

પૃ. ૧૨૯-૨. રોષ-રોષ.

પૃ. ૧૩૦-૮. સિદ્ધિ—(સં. સ્વાર્થ.) સ્વાર્થ.

પૃ. ૧૩૧-૧૨. આંગા ફેરવી—અર્હીતર્હી અર્જ સવાલી, અર્હીતર્હી રખડીરખી. ૧૫. ભાસિ—દેખાવમાં, નજરમાં. ૨૨. મહાર્થ...હૂતુ—માગ રાતમાં મેળેજ એ વિચાર હતો (કે આપનું મનગમતું પૂર્ણ કરું.) ઉચ્છેદી—જાચી

પૃ. ૧૩૨-૨૬. અધૂરુ—(સં. અ+સવલુ=લવલુ વિના, તે ઉપરથી) બૂખ્યો.

પૃ. ૧૩૩-૩૬. આંટિ—આંટય, ગિદ. માર્ટિ—માટી, નકામું માર્ગ ૩૮. રોષ—અર્હી વધિલૂં એ અર્થ નથી. પ્રસાદી-ધરેલો પ્રસાદમાંથી ખીમતે આપ્યા પછી ગૃહસ્થ લઈ શકે, એ સામાન્ય ધર્મ છે ૪૪. અધિકુ તાહુરુ,—મહિમા અર્વાહુત છે. તારો અધિક મહિમા છે. ૪૬. કાલુ—કાળો, શ્યામ, બહાલો પુત્ર.

પૃ. ૧૩૪ ૫. મહિયલિ. (મં. મહીતલે) ભૂતપ ઉપર.

પૃ. ૧૩૫-૬. રાધ-ઉલ્લોભ—પ્રકાશિત રાત. ૧૮. મોદિ—આનન્દ

પૃ. ૧૩૬-૨૫. શ્વાસ—પ્રાણ, પ્રતિજ્ઞા. ૩. હડી—દોડ,

પૃ. ૧૩૭-૫. વરણીહર (સં. વિષધર)—સર્પ. અરુપારથ—કરે છે. છડાં—કોઈ પણ જનના સામાન વિનાનાં. ૧૨. તાપ્તીર્થ—આગા રાખી રહિયે પાકીર્થ—વચન આપિયે, કે અમે અર્હી રહેશું કે યાવાયે જન. ૧૩. એક...મૂકીર્થ—એ.એ. કરતાં એકએકને માટે જિજ્ઞાસુપદ્યે જિયે; બપું સુખ જનું કરી કંઈ બોરી સેવા કરિયે જિયે. ગય- ગયે, જતાં.

પૃ. ૧૩૮-૧૬. મુહુવટિ (સી) બોકાની. ૨૦ છુહુ—છા ૨૧. મોઝહ દરી—જોગ ફંડાળામાં રાખી.

- પૃ. ૧૩૬-૫ માવિજ—સાવજ (૪ આપદ) —દિ'અ પશુ ના
૧. દેહવટિ (સી) દેહની આગ્રા ૧૬. ટોઇ—ટુલે, ટીપા નાગ, પાપ
પૃ. ૧૪૦-૨૩ નિહાંની—મયાગની
પૃ. ૧૪૨-૧. કદાચપિ—મદાચિન કદારિ ૩. રાગુગ—ગુગ
હાહિ—અયામા ૬. ફેરિઉ—દાવ્યો ૧૧ વગધ—વગમા, ગોળખમા
પૃ. ૧૪૨-૧૭ ઇતિ—અમિતલ ઉરાઉગ—હદાપુરક ૨૧ રીર—
આવાજ
પૃ. ૧૪૩-૧૩ સિહિર—(નપુ) લતા ૧૫ ગિહિલી—સગલ
પૃ. ૧૪૪-૨૦. લોલાવા—ગોલાવા, લાલાપિયા ૨૧ અ (અં. થ)
અને (લનો સખ્દ અદી ગી જવા પામ્યો છે)
પૃ. ૧૪૫ ૩ બહરિકાં—બાર ૬. અહકાર. (મ) અ મો ૭
હેમાઉલી (સં દેગા-રિ) —લતાવિશેર મધ્યમાન— ચાલ ગારનાં,
બટ મોગાયે નહીં ૮ મીકલ—મોડા
પૃ. ૧૪૬-૪ જતન. (નપુ) —(સં. ચતન. પુ) રજા :
પૃ. ૧૪૭-૬ ઓલજી -હાવ્યો અથવા લોલ ૬ માહિલુ—માહેનો
૧૨ વસખૂ (સ વિલક્ષિત) —લતરેલ
પૃ. ૧૪૮-૨૨ હાલિ—ગ્રાહી ૨૪. માવજ—(આપદ) —સિ હરી
પશુઓ માવિજ—વરજી—ગિ'ક અને રજી નામના પ્રાણી ૨૭. પગવટિ
—ફોળે
પૃ. ૧૪૯-૩૧ જોઅજી (મ લોજન) —જોજન ૪૧ અગજની—
જીવ—હનુમાન
પૃ. ૧૫૦ ૧ માન (સં)—માપ ૮. કાલકલુદક—કાવજીવી કાલાનુ
ઓવધ ૬ જોતમજારજ્યા—અહમ્યા ૧૧ ઉત્પ્રેક્ષા સુન્દર છે ૧૨.
ભદ્રજાતિક—દાની વલના ૧૨ આકરસાઇ—આકરે તાણિ—તાણીને
પૃ. ૧૫૩ ૩૬ સાખિ—સાખા વંશ, લેલો ૩ મચકોડિ—
લતરી ગયેને મોટે લેલો
પૃ. ૧૫૪-૧૨ વગ્ધ લાતુ' તેહ—મણે લાતુ' (સં. લસકમ
=તપેલ અથવા લલમ વિસ્તરેલ) વગ્ધ—(સ અમ્મક) =શિરનુ'
પશુપ ન હોય ૧૩ અણિઆલડાં—નેવ ૧૫ આલ—તોફાન ૧૬.
લેહ—લેહ બેધે

પૃ. ૧૫૫-૧. ધાડું-લપકાર. ૮. ધાડું (સં. માડકમ્)—આદ. ૯. માણિ. (સં. મા+આનય)—ન આણ. ૧૨. ઓડવિહી—રાખ્યું. પાણિ—(સાતમીનો અનુવાસિક માત્ર) પાણિમાં, હાથમાં.

પૃ. ૧૫૬-૧૫. પરિમલંઘ—ચાય. ૨૦. રૂકિત—(સં. રૂકિતઃ=કોષ પામ્યો, પણ અડી)—નારા પામ્યો. ૨૩. આદ્યુણીય—મેળેજ, આકર્ષક.

પૃ. ૧૫૭-૩૧. પલવટ—લેકાઈ, ભેડ, કેડે ઉપર વચ્ચે બન્યાય છે, તે. ૧. સાંભણ—સાંભણુ ભેડ્યે=સાંભળો. ૨. ઉત્તમ—(નપુ.) યોગપાણુ. (સં. અવ+વચ્) ૩. ઉમેલિયાં—તોડયાં. આણિ—(સં. આણ) —આણ, હુકમ.

પૃ. ૧૫૮-૧૩. ઠલકાણુ—કલકરાઈ, ભયના અવાજ. ૧. ધોખુ—(સં. દોષ) પિત્તા.

પૃ. ૧૫૯-૧. ભોખમ. (ફા)—નુરાત અથવા ભય, કષ્ટ. અરિષ્ટ-વકલીક. ૬. આર—ઉપાય અથવા વાંક.

પૃ. ૧૬૧-૨. માન-મહાન, મોટું અર્જિત—(સં.) અવાજ.

પૃ. ૧૬૨-૧૧. મોડિ-મોડેલાં, ચૂટેલાં બન્ધન—પાપ. ૧૧. માદઈ—હીરો. આ અર્થમાં નાકરે અનેક રથયે પ્રયાગ કર્યો છે.

પૃ. ૧૬૩-૭ કારસાઅમર-કાપાવાઅમર-રેશમી વસ્ત્ર, મુગટો. ધોતી (ત્રી) ધોતિયું. ખીણુ—પાળો. પાંજરિત-ટીકો.

પૃ. ૧૬૪-૧૪. આહેડે—(સં. આખેડઃ) સિપ્રરમાં ૧૫ વલ્લભ-પ્રમરો. ૧૬. લોહુ—(સં. લેહલુક) નાના. ૧૮. રામ-લાલ.

પૃ. ૧૬૫-૩૦. જાણવી—જાણવી જાણવીને. જાઈ—નારા પામે. ૩૨. રજા—તકલીફ.

પૃ. ૧૬૭-૧૦. પરઠ—સફેદ.

પૃ. ૧૬૮-૧૬. આધિક-અધિક ભેડ્યે. ૨૦. રોજિય—(સં) ધન્યતે ભાવે ૩૫. (ઉપરથીજ) રોજે. ૨૩. અરિષ્ટ—આઈવેલ તપિ

પૃ. ૧૬૯-૫. પાઈઉ—માં ઉ બહુવચનનો પ્રત્યય. નાકરના સમયમાં ઉ-ઓ—બન્ને પ્રવારમાં આવી ગયેલા. ૧૧. જમહી—તે પાં. તરતજ મૂકેલી.

પૃ. ૧૭૦—૧૭. અડવેદ—આડું, અવળું કાંઈ પણ. ૧૮. ધનન્દ—
ધનદ, કુબેર. ૨૪. તામ—અન્ત. ૨૭. સોંઠિઉ—સોંઠયો. સાબદો થયો,
તૈયાર થયો. ૨૬ અરિષ્ટદાતૃ—આશિષેષુ નામિ.

પૃ. ૧૭૧—૩. ધરયાં. ધરયાં જોયે. અધર ખણિડત કરી—
માથને ઝીંધે નીચેના હોઠમાં દાંત કચકચાવી. ૫. પાખર-ગોડાનું પલાણ.
ચોકડું-ચોકડા સાથે, લગામ આથે હરતી-ચામુક.

પૃ. ૧૭૨—૬. ઉઘોલ-તે / ૧૨. ખુલ્લું-ખોળામાં ૧૨. પતિ-પત્ન,
અન્ત. માન-સ્વામિમાન. ૧૪ કરંઈ કથે, કરતાં ૧૭ એકડિ-એકડય, વાચ

પૃ. ૧૭૪—૩. તમ-તાર-અન્તકારનો તામ.

પૃ. ૧૭૫—૧૪. છોક, ઘાવા - વિદ્યાર્થ.

પૃ. ૧૭૬—૨૨. અષ્ટાંશ—(સં.) ખરાણ ચીજ. ૬૩ રહ્યા...
પામતા—પામતા અઠકયા. ૨૫ કુંહુન-કુંહુનુ જોયે.

પૃ. ૧૭૭—૩. વરં—(સં. વત્સ.) પુત્ર. ૪. તુહિ—જોવા.

પૃ. ૧૭૮—૧૪. હયાઉલા—(સી.) હાથનાં મોળાં ૨૧. ધડિન
-(સં.) ધડેલો

પૃ. ૧૭૯—૬. વાળે આવતા—વાળ આવતા, ચાકી જતા.

પૃ. ૧૮૦—૨૨ ધાપ (સી.) આગળ વધવું. ૨૩—રાડો. ૨૪.
શુરન—શસ્ત્રવિશેષ. સમર વેલ—સમુદ્રની બરતી. ૨૫. જોલે પડ્યું—
ભેગાયું, સત્રને તો ૧૫.

પૃ. ૧૮૧—૩૫. એલવધ—ફાંડાં પાડે. ૩૬. સૂધાં—(સં. સાવધિક)
સૂધી મધુપુષ્પ—મધુર. ૩૭. પરડી દોડિ—જાણે શરમાઈ જતયાં જોય
તેમ એકની મોરચ બીજે આવી પડે છે. ૩૮. દોલિ—જમમાં.

પૃ. ૧૮૨—૪૦. લીહિ—આડો આંક, છા. ૨. કીર—વેરણુકરણ. ૩.
અસુરાં—(અસુરનામાં છડીનો પ્રાચય.) અસુરનો.

પૃ. ૧૮૩—૧૩. પખરાગ—પાખા . . .

પૃ. ૧૮૪—૧૬. જોડવજોડ—જોડયાં વિનાની. ૨૪. ફટકતાં—
ફોડતાં. ૨૬. જામિ—જાણ. ૨૮. ઠેઠિ—જરતી. ૩૦. અસુરાં—અસુર
—અસુરનું જુદાવન ગન્ધ ટાલી-તેન નામનિગાન પામુ ન રહેવા દીધું.

પૃ. ૧૮૫—૩૨. મધુ—દાર.

પૃ. ૧૫૫-૬. પાઠ—ઉપકાર. ૮. ઘાટું (સં. ગાઠકમ્)—ગાઠ. ૯. માહિ. (સં. મા+આનય)—ના આણું. ૧૨. ઓહવિહી—રાખ્યું. પાણિ—(સાતમીનો અનુનાસિક માત્ર) પાણિમાં, હાથમાં.

પૃ. ૧૫૬-૧૫ પરિમલપ—નાય ૨૦ રૂકિત—(સં. રુકકઃ=રોપ પામ્યા, પણ અહીં)—નાય પામ્યા. ૨૩. આશ્ચર્યહીર્ષ—મિત્રેષ, આશ્ચર્ય

પૃ. ૧૫૭-૩૧. પદવદ—લેકાઈ, ભેડ, કેડ ઉપર વસ્ત્ર બન્ધાય છે, તે. ૧. સાંભલૂં—સાંભલુ ભેળ્યે=સાંભળો ૨. ઊઘખ—(નપું.) ઓગળાણ. (સં. અવ+ઘક્) ૩. ઊમેલિયાં—તોડવાં. આશિ—(સં. આશા)—આણું, હુકમ.

પૃ. ૧૫૮-૧૭. ઠેલકીણુ—કલકકાટ, 'લયના અવાજ'. ૧. ધોખુ—(સં. દોષ) 'ચિન્તા'.

પૃ. ૧૫૯-૬. ભોખમ. (કા)—નુકરાવ અથવા ભય, કષ્ટ. અરિષ્ટ—તકલીફ. ૯. ચાર—ઉપાય અથવા વાંક.

પૃ. ૧૬૧-૨. માન-મહાન, મોટું અર્થિત=(મં) અવાજ.

પૃ. ૧૬૨-૧૩ મોહિ-મોહિયાં, ચૂટયાં બન્ધન—પાપ. ૧૬. માહર્ષ—લીંગે. આ અર્થમાં નાકરે અનેક સ્થળે પ્રયોગ કર્યો છે.

પૃ. ૧૬૩-૭ ઠાસાઅમર-કાપાવાઅમર-રેસમી વસ્ત્ર, મુગદો. ધોતી (બી) ધોતિયું. પીણુ—પીળો. પીંજરિત-ચીમ.

પૃ. ૧૬૪-૧૪ આહેટ્ટે—(સં. આખેટ્ટ) ચિત્રારમાં ૧૫ વલ્લભ-પૂમરો. ૧૬. લોકુ—(સં. લક્ષ્મી) નાના ૧૮ સમ-વાન.

પૃ. ૧૬૫-૩૦ ભલવી—જાળવી જાળવીને ભાઈ—નાય પામે ૩૨. રાજ—તકલીફ.

પૃ. ૧૬૭-૧૦ પરક—સફેદ.

પૃ. ૧૬૮-૧૯. આધક-અધિક ભેળ્યે. ૨૦. સોભિય—(સં. ધ્યમ્યતે ભાવે ૩૫: જીપરથીજ) સોભે. ૨૩. અરિષ્ટ—આશિયેણુ તપિ

પૃ. ૧૬૯-૫. ભાપઉ—માં ઉ જલુવચનનો પ્રત્યય. નાકરના સમયમાં ઉ-એ-અને પ્રચારમાં આવી ચલેલા. ૧૬. જમણી—તે ૧૭૧ તરતજ ખૂટેલી.

વિવેચન

પૃ. ૧૭૦—૧૭. અડવેલ—આડું, અવળું કાંઈ પણ. ૧૮. ધનન્દ—
ધનં, કુબેર. ૨૪. તાગ—અન્ત. ૨૭. સોંઠિડ—સોંઠયો, સાળદો થયો,
તેવાર થયો. ૨૬ અરિષ્ટદાણુ—આર્ષિંબેણુ ઋષિ.

પૃ. ૧૭૧—૩. ધરયાં. ધરયાં એંયે. અધર અણિડત કરી—
શાધને શીધે નીચેના હોઠમાં દાંત કચકચાવી. ૫. પાખર-ગોડાનું પલાણુ
ઘોડકંઈ-ઘોડાં સાથે, લગામ આથે હરતી-ચાલે.

પૃ. ૧૭૨—૧. ઉઘોત-તે / ૧૧. જુલધ-જોગામાં ૧૨. પતિ-પત્ય,
સ્વત્વ. માન-સ્વામિમાન. ૧૪ કરધ કર્યે, ૧૨તાં ૧૭ ઝોડિ-ઝોડય, વાચ

પૃ. ૧૭૪—૩. તમ-ત્રાસ-અ-કારનો ત્રાગ.

પૃ. ૧૭૫—૧૪. છોક, છાવા - વિદ્યાભેદ.

પૃ. ૧૭૬—૨૨. અપદ્રવ્ય—(સં.) અરાણુ થીજ. કુટે રહ્યા...
પામતા—પામતા અટક્યા. ૨૫ કુંહુન-કુંહુનુ નેધયે.

પૃ. ૧૭૭—૩. વચ્ચ—(સં. વચ્ચ) પુત્ર ૪. તુહિ-ન્દોય.

પૃ. ૧૭૮—૧૪. હયાઉલા—(શ્રી) હાથનાં મોળ ૨૧. ધકિત્ર
-(સં) ધડેલો.

પૃ. ૧૭૯—૬. વાળે આવતા—વાજ આવતા, ઘાડી.જતા.

પૃ ૧૮૦—૨૨ ધાપ (શ્રી.) આગળ વધવું. રાફ—રાફો. ૨૪.
શુરજ—શસ્ત્રવિરોધ. સાધર વેલ—સમુદ્રની બરતી. ૨૫. બેલ પડયુ—
ભિગાયું, શત્રુને તારો થયું.

પૃ. ૧૮૧—૩૫. ઝોલવધ—ફાંડાં પાડે. ૩૬. સૂધાં—(સં) સાવધિક)
સૂધા મધુપુખા—મદૂડું. ૩૭. પશી હોડિ—નારુ શરતમ' જિતયાં જોય
તેમ એકની મોરય બીજે આવી પડે છે. ૩૮. રોલિ—ઝમમાં.

પૃ. ૧૮૨—૪૦. લીહિ—આટો આંક, છે. ૨. કીર—વેરણુછેરણુ. ૩.
અમુરાં—(અમુર+આં છટીનો પ્રત્યય.) અમુગ્ને.

પૃ. ૧૮૩—૧૩. પખરાગ—પેખરાગ.

પૃ. ૧૮૪—૧૬. છોડવજોઇ—છોકરાં વિનાની.
રોડાં. ૨૧. ભગિ—ભગ્યા. ૨૮. કેઠિ—મરતી. ૩૦.

=અમુરનું વહુવત્ત. અન્ધ ટાંકી-તેનું નામનિશાન ૫૭

પૃ. ૧૮૫—૩૨. મધુ—દાડ.

પૃ. ૧૮૭-૮. સરિ-ખરેજ. ૧૯. ૧૯. ૧૯.

પૃ. ૧૮૮-૨૨. વાલી આરા-આરા જાતી કરી. ૨૧. ઉદકિ-
વલથી. ૨૮. આશુપાત-આશુપાત નેહયે. ૩૦. શિરિ...કાદ-દુઃખ
પડ્યામાં કાંઈ કચારજ નથી રહી. માત્ર એટલું થવામાં બાકી રહ્યું કે
અમે જાતીનમાં રમદોડાયા નહીં અને માટી રાંધે ન મળતાં અમારા જીવર
જાડ ન બન્યાં. ૩૧. પ્રાણે-પરાણે, બગથી.

પૃ. ૧૮૯-૩૪. હનિ...નથી-તમારા સૂધી હજી દુઃખ આવ્યાં નથી
૩૬. સમાપ-સમપિ નેહયે=સમપિત કરેલી.

પૃ. ૧૯૦-૨. ભરદ-ભરે, આનન્દ ભોગવો.

પૃ. ૧૯૧-૧૪. આચલ-આચિલ નેહયે=પૂજેલું. ૧૬. શુભગમિ-
શુભગ, શુભાશિ.

પૃ. ૧૯૩-૨૩. બાલોદ-બાલું કોડિ-(સી.) દોડ.

પૃ. ૧૯૪-૨૭. પોષ-પોષ-(સં. પુષ્પ)-બાણ. ૨૮. સ્વકરિ-જોડ,
૩૬. ૩૬. વેગ-વેગ, નીમાન

પૃ. ૧૯૫-૨. દ્રાવ-કરી જવું. ૩. ધર-મૂળનું ૧૨. વેદવિદિત-
વેદ નણેલું, વેદમાં ફેલેલું.

પૃ. ૧૯૬-૧૩. વસ્ત્રાંશુ-(પુ.) અપમાન ૧૮. બચિત-અચાનક
૨૦ અહિપતિ-રોષ ભગવાન.

પૃ. ૧૯૭-૨૬. અર્જ-અર્જુને નેહયે=અર્જ જીવર. ૨૬. પોંકિઉ-
પરીક્ષા કરી ૩૦. શાખ-મયાંદા.

પૃ. ૧૯૮-૫. કહીનર્થ કીધું ન ખેદ, વાંચવું ને પ્રકરણ મને
બાણી પાછું પૂછવામાં આવે તે કહી દેતો અને ખેદ નજ કરતો. ૬.
છાક-છાયા-વિદ્યાવિરોધ.

પૃ. ૧૯૯-૧૮. મોદિ-મોદમ, મોદપણ. ૨૦. તરણ-(સં. તણ)
તરણ. ૨૧. નવાતલેદ-જેને પવન ને લેદે તેવાં.

પૃ. ૨૦૦-૩૧. અર્જુણ-અર્જુણ. ૩૨. અધોઘોડિ-(સી.) જથ્થો.
૩૭ સૂત્રા-સોનાર, અરણ્ય.

પૃ. ૨૦૧-૨. અર્જુ-બોળો મૂળથીજ ને બોળો=પલોડી વાળેલી
તે, ક્યારે છાકી, તેનુંજ બાન નહીં, એવો અર્થ સમજવો.

૧૫૧૫૫૫

પૃ. ૨૦૨-૧૬. ઓઝડ-કમળડ કરવાની મક્તિ ૧૮. અપત્ય-
(સં.) ગમ્યાંઓ. અલુણાં-ગૂખ્યાં.

પૃ. ૨૦૩-૨૨. તોય-(સં.) પાણી. ૨૫. સડકોય-દુઃખ, સડકો-
મણ. ૨૬. ચૂકચુ...વર્ગ-એક પણ વર્ગ=જગ્યા-સ્થાન માંડેલી=સુશોભિત
કરી રહી નજ ગયેલી

પૃ. ૨૦૪-૨. ફરણિ-(સી) રીતિ.

પૃ. ૨૦૫-કડી ૧૫-૧૭માં કાવ અર્જુનના રથનું મુન્દર રૂપક આપે
છે, અલક...રેણુ-પૃથ્વી ચળવા માંડી અર્જુનના અસાધારણ પ્રતાપથી, તે
રેખા માત્ર ચલાવી, તે ક્રિયા યોગ હાંકવાની. મેરિ-આત્મ્યે. ત્રવેણી-
ગર્જા, યમુના ને મગ્ધવતી એ ત્રણે નદી. રાશિ-વચામ રૂપે. કોદણુડ-સાંમ.
નાકી-માંગીયે બાધેલ દોડ.

પૃ. ૨૦૬-૧૮. અમર્ષ-(સં.) ક્રોધ. ૧૯. આવરિઉ-દુઃખ પામ્યો.
૧૮-૨૨ સૂંડી અતિશયોક્તિ-અવશ્ય મુન્દર આપ્યો છે. ૨૨. ઉલખાઈ-
સન્તાઈ જાય ૨૪. કલણુડ-(સં. કોદણુડ) ધનુષ. ૨૮. લાચુ-શાળો.
લાચુ-(સં. જમ) જમ ૩૦. ઉલખી-સન્તાડી.

પૃ. ૨૦૭-૩૨. કોટા-૧૫૮૬ ૩૫. ૩૪. આર્વુ-હઠ. ૪૦. સીમુખિ-
(મં. સ્વીયમુખ) પોતાને ગોઠે. ૪૧. અનુકર્મિ=અનુક્રમે.

પૃ. ૨૦૮-૨. નવાગ-સ્વર્ગિ-સ્વર્ગમા ૩. ઉરતા-પશ્ચાતાપ. ૮.
ખલ્લ-ખલા ૧૨. છામ-(સી) મુદા. માર-પદસાર-મારી પગપેસારો.

પૃ. ૨૦૯-૧૯. રાઉ-રાવ, ત્રિયાદ.

પૃ. ૨૧૦-૩૫. ઘાડી-(સં) માર્ગ

પૃ. ૨૧૧-કડી ૧-૨મા માટઈના અર્થબેદ અપદ છે. ૧. માટઈ-
લીધે ૨ માટઈ-ગાટે.

પૃ. ૨૧૨-૨૩. લિખાડી-કમળડ કરી.

પૃ. ૨૧૩-૨૬. ગર્જીર શુક્ર રૂપ. ૨૭. ગ્રાંખા-વીજ-લાવ રહીની
વીજળી. ૨૯. જૂક-ગોંટ. ઘાઠ-ગાઠ લીંડણુ-(નપુ.) લીંસો. ૩૪.
કટક-કરડે છે ?

પૃ. ૨૧૪-૧. લાચુ-(પુ.) પમ્તાવો, ચોક ૪. ચોંક-ચોંપ ૬ દાગ-
(સં. દાક)-ખેલેથી.

પૃ. ૨૧૧-૩. કલ્પુષે-(સી) મૃત્યુ સમયના કલ્પાઠમાં.

પૃ. ૨૧૭-૧૪. સર્વ-દ્વર ખસ (સં. સુપના આશ્વાર્ષ બીજા પુરુષનું એકવચન.)

પૃ. ૨૧૯-મર્ત્ય આર્કુષ્ટેયમ્માસ્ત્યપર્વ લેખ્યે સમાસ્ત્યા-
(સમન્+આસ્ત્યા) માથે બેમર્ત્ય આર્કુષ્ટેય કવિની માથે બેમવાનો જ્યાં પ્રસન્ન છે, તે પર્વ. ૭ અવિરત (પ્ર. અપવિતરમનું બૃતકૃદન્ત) ચાલુ.

પૃ. ૨૨૧-૧૪ તત્રથો...નથી-તમેયે કાંઈ ધર્મ આચરવો બાકી રાખ્યો નથી.

પૃ. ૨૨૪-૨૨. કહીઈ-કર્ણ પછી ૨૨. શ્રેષ્ઠ-શ્રેષ્ઠો.

પૃ. ૨૨૫-૬ તારક્ષ-તાર્ક્ષ્ય ક. પે. ૭. વર્ષમ્ભ-મર્ષસે.

પૃ. ૨૨૬-૨૫. સ્મૃતિ નઈ જ્ઞાન-સ્મરણમુક્તિ અથવા ધર્મ-
શાસ્ત્રનું જ્ઞાન અને સામાન્ય જ્ઞાન. ૩૨ હેતિ-(નપુ.) હેતથી.

પૃ. ૨૨૭-૩૫ રુકમ-(સં.) સોનું રૂ. વિહિચી-ભાગે પાત્ર
આપી ૩. વેદ-નિષ્ઠે અરુચાસુધ-અરુચાસે.

પૃ. ૨૨૮-૮. દુહુણી-(સી) દોહાતારું ઠામ દોળી ૧૧ પાણિ-
લીનધ-લીને હાથે. ૧૨. યોસોક-યોગક, બ્રહ્મગ્ન.

પૃ. ૨૨૯-૧૬. જશ-(સં) ધૃપત્ત અવતરણ-(સં) જન્મ

પૃ. ૨૩૦-૧૪ હસુ-(સં. હાપ્તકમ્)-હાસ્વ. ૧૫ નાકિ (નપુ.)
(સં નૈ. સ્ત્રી.)-નાવ, બંડાલુ. ૧૬. ઉલ્લખિસિ-ઓળખીય. ૨૧.
હોઈ. સોઈ-હોઈ...સોઈ લેખ્યે

પૃ. ૨૩૧-૨૪. રાધ!-રાધ લેખ્યે. પ્રજ્ઞ સમર્પિત કરેથી કહે ૭
૨૫ મીનો પૂરકિં કરી મનુને કહે ૭

પૃ. ૨૩૨-૧૭. દ્વાદશમધ-બારમે વર્ષ.

પૃ. ૨૩૩-૨૧. હસ્તિસૂટે-હાથીની સૂંટ જેવી ધારાઓથી ૨૫.
આસ્તીર્ણ-(સં આપ્તનું બૃતકૃદન્ત) પાથરેલ.

પૃ. ૨૩૪-૨૭. મેદી-સમેદી દીધેલી, સફેલેલી.

પૃ. ૨૩૫-૮. મરુવેદ-(સં.) પરસેવો. વાધ-વાયુ.

પૃ. ૨૩૬-૨૧, ૨૨-માને અને જાણે-અવશ્યથી ચાલ્યા
આવતાં આશ્વાર્ષ બીજા પુરુષનાં એકવચન.

વિવેચન

પૃ. ૨૩૭—૩૩. સમન્ધી—(સં. સમન્ધિન) સમન્ધી, સગો.

પૃ. ૨૩૮—૩. ખાંદિ—(મં.) ખંદારના, લિપ્યક્રિયા. ૭. ઓષધિ—
ઓષધિ નેધયે. ૧૦. ભરશિ...માંદિ—પાપ કરી કરી વેતરણી નદીને
બરી નાખશે; અનેક પાપીયો વેતરણીમાં ફૂળી જશે.

પૃ. ૨૩૯—૧૪. પ્રવર્તય—ચાલે, વ્યભિચાર કરે ૧૬. પ્રકરવ—
ખાણવું દ્રવ્ય. દેવરવ—દેવદ્રવ્ય. સરિતા...જશિ—નદીયો પવંતમાં
પાછી ચાવી જશે, સૂકાઈ જશે. ૧૬. આલ—આજ. ૨૦. અમુઆહાં—
મેઠાં મેઠાં ફૂંટાળાં.

પૃ. ૨૪૦—૨૮. નિજ...લિડિ—પ્રભને પોતાનાં સગાંઓની માફક
ગણે. ૩. માકુ—નાટો, ભાગ્યો. પ્રજાંયુ—પરાભવ પામ્યો ૬. સોધ—
સોધ, વાંચન. અન્વય હમી કડી સાથે છે

પૃ. ૨૪૧—૮. દામિની—(સં.) વીજળી. ૯. સમે—(સં. સમય)
સારત. ૧૬. ચન્દ્રાશાસ—ચન્દ્રના આશાસ—તેજવાનું.

પૃ. ૨૪૨—૨૧. નખાવિજિ—લલેચામ્યું.

પૃ. ૨૪૩—૩૩. તપનઈ—તપને માટે. ૩૫. જન્તાર—(સં. યન્ત્ર)
સારથિ. કુરંગ—(સં.) હરિણ. ૪૦. સ્નાયક લેહી તન વિસઈ—તન વિ...
તીરથી લેહાઈ. ૪૨. વાગઈ—વાગ્યે. ૪૫ નિવલ્યું—(સં. નિવર્તિતઃ)
પીલ્યે.

પૃ. ૨૪૪—૫૨. કબ્લૂ—કબ આપવું, ૫૪. ગર્ધવ ઘટઈ—તને
મધેડો થોડ્ય છે. એ—એ થોડા.

પૃ. ૨૪૫—૬૨. સેનજિત—દેવનો પુત્ર

પૃ. ૨૪૬—૪. વસુધાં—વસુધામાં.

સાતમીનો આ આં પ્રત્યય સ્ત્રીવિજ્ઞેના સં. ચામ લિપરથ
ન્યુત્પન્ન દીસે છે. તત્કાલીન ભાષામાં પછી હરકોઈ સબ્દમાં તે દેખાય છે.
૧૧ નાડીજહ્ન—એ નામનો બગલો.

પૃ. ૨૪૭—૧૭. કીતિ—કીર્તિ નેધયે. પ્રતિ—ને. ૧૬. દિદ્ધિ
ણીની બાલિ—પૂધરીયોના ક્રમખાઓ સાથે.

પૃ. ૨૪૮—૫૧. અન્તરિ—અન્તરનો ભાગ.

પૃ. ૨૪૯—૫૫. વાર્તાઈ—વાર્તાઈ. નેધયે.

પૃ. ૨૫૧-૮. સ્વાઝમત—સાબલ, તેવાર ૧૧. વેદુ—(સં. વાહુમ) વેળ, રેતી. ૧૧. દ્રમ દ્રમ—ધમધમ અવાજ. ૧૭ પાસાં—(સં. પાસ્વે) ખાન્દ્યે આં પ્રત્યય માટે જુવે વસુધા—(પૃ ૨૪૬-૪) ૧૮. ટીંચા-છુઆ-ટીંચણિઆ નેધયે ગોઠણ.

પૃ. ૨૫૨-૨૫. પાંચ પાતક—પાચ ગદાપાપ, તે સુવર્ણસ્તેય મહાપાત, શુકરત્રીજમન, બ્રહ્મહત્યા, આ ચાર પાપીયોનો સર્જી ૩ બાધા—અગડ, આખડી.

પૃ. ૨૫૩-૮ આહૂં—આરાધનું હત્ય ૧૨ સૂરજપર્વ—સૂર્ય-બ્રહ્મણો દિવસ. ૧૩ આર્યા...અંક—જો પિતાના હુકમોને બેગાબર માને તો પુત્ર આસીકવ થઈ ગયે. તે પુણ્ય એટલું રાય કે આગે આક વળી નય, અતિ પુણ્ય ગણાય ૧૬ કૃત કાન્ધ—કૃતિ-કાવ્ય, કામ નાઈ—ના, નકાર ૧૭ કુચ્છિત—(સં. કુચ્છિત)—નિન્દ. ૧૮ આવળના—સેવા આધિકી—અધિકી નેધે.

પૃ. ૨૫૪-૨૫ દિગ્બદનથી—બ્રહ્મણ્ય નાના પડી મરણ પામી, તેથી ૩૦ આસૂધા—મારી રીતે અવશ્ય

પૃ. ૨૫૫-૩૬ તતકાથી—કોપથી તાત્કાલ કરી ૪૦ લેશ—દેશ ૪૨. પરખ્યુ—(મં. પરીક્ષિતઃ)—પરખ્યો, ઓળખ્યા

પૃ. ૨૫૬-૪૭ પ્રણિપત્તિ—(સં. પ્રનિપત્તિ) પ્રણિપાત, આજીજી

પૃ. ૨૫૮-૨. ઉત્પાત્ત-ઉત્પત્તિ નેધયે ૩ કામવાસના ભાવ્યુ—કામવાસના ગમી ૪ ઉલખી—(મં. અવલક્ષિતા-અઉલખિજા)—ઓળખી

પૃ. ૨૫૯-૨૦ ભોયુ—ભાઈ. ૧૨. ત્રાજધ-ત્રીજધ નેધયે = ત્રીજો

પૃ. ૨૬૨-૫ કારમ્—કૃત્રિમ, બનાવડી

પૃ. ૨૬૩-૧૮. ક્ષત્રીવાદ-ક્ષત્રીવદિ નેધયે = ક્ષત્રિયતા

પૃ. ૨૬૪-૨૬ કવણુ—કોઈ પણ ૨૮. કારમી—ભયદૂર

પૃ. ૨૬૫-૪ બ્રહ્મણી—સારી રીતે હવાળી. ૫. ધરણી.—(ધરણીક દ સાતમીનો પ્રત્યય) ધરણી બપર

પૃ. ૨૬૬-૧૪ ધરણિ—(ધરણીનો છ' હમ થયે સાતમીનો ઈ લાગતા) ધરણી બપર.

પૃ ૨૬૭—૨૧ પમલી—(સ્ત્રી) પસ, ખોળો ૨૭ પ્રસન્ન—ચર્ચા
૪ તાસ—તેલ

પૃ. ૨૬૬—૨૨ આરિ—ઝાડા ઉપર ૨૪. પાખૂ.—વિના

પૃ ૨૭૧- ૭ મી કડી જાણુ=જ્ઞાનીને માટે બન્ધ બેસતી નથી
૧૨ માટ—સાદુ, સોદો ૧૮. કાછે-બ્રહ્મચરિ પાળે નીમિ-નિયમપૂર્વક

પૃ ૨૭૨—૨૮. કોહારિ—વાકાબોલી ઓલગિ—નોકરી

પૃ ૨૭૩—૩૩. આલશી—(સં અલસ) આજસુ ૩૪ સૂઈ—
સુવે (મં સ્વરિતિ) ૩૫ ગયાવન્તિ—ગયાજમા ૩૬ પધમાર—(સ.
પ્રવેશ,) પેસારો ૩૭ આવી પડિ—આવી પડયે, આવી પડતા ૩૮ આ
પણિ—આપણે પોતે શેરડી શેરી ૩૯ વણજિ—(સં વાણિજ્યે)
વણના, વેપાગમા ૪૦ ઓલગિ—સેવા ૪૧ ત્રિયા—ત્રી, ભાર્યા કાણિ—
(સ્ત્રી) કાણ્ય, સ્ત્રી મરી જતા જે રડતો આવે મુદે તેમ ન કળતા તેણે
ચત્તાથી બીજી ની કરવી, તો તે આજસુ ન ગણાય ૪૨ ખરખરુ—
ખરખરો, વમવસો આશદ્ધા ૪૩ કલ્લી—કળીને, જણીને

પૃ ૨૭૪—૧૦ જાણિઈ—જાણવામા આવેલુ, જાહનૂ પણ કામ
કરવી વખતે આ બીજાનુ છે જેમ જેને જાનજ નથી તે કામ પોતાનુ છે,
તેમ સમગ્રી મરે ૩ ધરધ—ધરે ન ક કરીતુ—કરતો (ઈતુ—જૂનો વર્ત-
ક. પ્રત્યય) ૭ માન—અભિમાન માડઈ—આણે ૧૦ ઇક—મેક દેલુ
ભાર્યા પછી બીજુ રે ૧૧ વાચિ—કાચિ—વાણી અને કચ્છાટ, (જે
વાણીનો અને જાનનેન્દ્રિયનો સંયમ રાખે) પૃ ૨૭૫—૧૩ માંતી ધરધ
સન્તાળી ગણે, વરુ—વરો, લખાદિ પ્રસન્નનો ખર્ચ ૧૪. ગરાણુ—ફોસી
પણુ ૧૫ રાકિલ રાજ ૧૬ વાકિડ—અમેનો ૨૨ કડૂ—(સં કટુકમ)
કડૂં રણુ—(મ કમ્પ) કરજ, દેલુ કલ્લુક—કાલ, સામી થનારી,
હજ્જત ૨૩ બધઅર—ભેરી કંડી—મ્હીને ૨૪ ઉપાજન—(સ) કમાણી
ઉઠુનાલઇ—(મ ઉપજાવકે) ડનાગમા

પૃ ૨૭૬—૨૬ ભેવ—(સ. ભેદ) ભેદ ૨૭ કલિ—કાવલિ—કાવા
કાવા ૩૧ ચર્પટ—(સં) ધધવ ૩૨ કાવલિ—ખટખટ. ૩૬. નરયા—
નરવા, તન્દુરસ્ત નિવાર—(સ) મ્હુ

પૃ ૨૭૭—૩૫ પાગેસિ માંગમા આઠ—કસસ ફોવવાને માટે

કાતાના દમ કરવાની જગ્યા. અથવા, પાણીથી આડો હોય, તેની સાથે અજુળતાવ હોય. ૩૬. કૂડિ—(સં. કૂપ,) કૂવો. બૂડિ—બુદો અથવા જુગારી. ૧. પૂજ્યા—પૂજા. પૂજન, સેવા. ૩. જાણુ—જ્ઞાની. ૩. સોહિ-સોભે. ૪. તુરી-સોખાર—અર્થની પુનરુક્તિ.

પૃ. ૨૭૮—૭. જોડૂં—દમ્પતી. નાતિપ્રીતિ—(સં. જ્ઞાતિપ્રીતિ) જ્ઞાતિ-સમાં સાથે પ્રેમ. ૮. સુચક્ર—સાકં. ૯. ઠવઈ—નય. ૧૦. મોઠઈ (સં. મુદ્ધ) આનન્દ ભોગવે. ૧૧. વાશ્યાં—(સં વાસિતક)—સુવાસિત, સુમન્ધવાશુ. ૧૫. મૂળ પ્રતિમાં આ કડીના આરંભમાં ઊથલુ એવા સખ્દ છે. વસ્તુત્થિતિયે આ કડી ઊથલુ નથી. ઊથલામાં આગડી કડીનું, છેલ્લું પદ વળતું હોય છે.

પૃ. ૨૭૯—૧૨. મોડી—મરડી.

પૃ. ૨૮૦—૨૦. તુઠ ઊપ્રક—વારાધી હેઠો. પૃ. ૨૮૨—૭ કરકઈ ખડખડે ૮. વેશર—આડાં. સમિચાણુ—સમિચાતા, મોટા તમ્બૂ—૧૦. અ.ત.વાંતા—પ્રપી વાત. ૧૫. સુણુતજેવ—સુણુતાવેત, સાંભળવા માત્રમાંજ. સુણુતાંજ ક્ષિપ્ર=જલદી. ૧૮. સીંગિથી સાંકલિ ઊતરઈ છિ—વગર મહેનતે કાર્ય સફળ થાય છે

પૃ. ૨૮૩—૨૭. ખેહ—મૂળ ૨૮. પરજાણુ—સળખાવે છે.

પૃ. ૨૮૪—૨. ઉરજુ—સફળ

પૃ. ૨૮૫—૭. દશઈ—(સં. દિયુ) દિશામાં. ૧૦. ઉદ્ધશાં—જખાં થયાં. ધુરિધકી—પ્રથમથીજ. ૧૧. માનતક્રૂ—અભિમાને સમ્મનક, ૧૧ ભાડિ ભારથિ—યુદ્ધમાં લડે. ભારથ—આડીં યુદ્ધ. મોટિ—દૃષ્ટિયે.

પૃ ૨૮૬—૧૮. શરિ—(સં. ગિરસુ) મસ્તક ઉપર. ઈછા—ઈચ્છા, મરજ. ૧૬ લીધિ—લઈ જતાં. ૨૧. જયોવિતા—(સં. શોપિતા) રત્ની. ૨૭ ધકલકલિ—ધમપાછાડા કરશે. અગાધિ—પુષ્કળ. (ઇ. તુલીયાનો પ્રત્યય) સમાધિ—શાન્તિથી.

પૃ ૨૮૭—૧. હારિ—હારયે, સાથે સર્વજ—(સં. સર્વજઃ) યારે બાળુડી ૨ વેડિ—વાડી. ૩ ભગવાં—ભગવાં વરત. ઊગળ્યાં—સૂકળ્યાં ૪. ત્રતીય સ્વરિશુ.—ત્રીય ગાન્ધાર સારથી, ત્રીમ સ્વરે થ ખિજુ—(સં. દેખુ) દાણ, પળ, થોડો વખત. ૧ મૂર્ત—(સં. મુદ્ધર્ત.) મુદ્ધર્ત માત્ર

૨૬—૨૭, ૨૮. ૭. પ્રાપ્તિ—પ્રાપ્તિ, પ્રાપ્તિ. ૮. પૂર્ણ—સોપારી, ફેફસા
નિર્મલ—યશ.

પૃ. ૨૮૮—૧૦. કૃતકૃતિ—(સં. કૃતકૃત્ય) કૃતાર્થ. ૧૪. પારણાતી
આગત્તા દિવસના હરનાસરાગા અને બીજા દિવસે પ્રથમ મોજનની ઇચ્છા-
વાળા. ૧૬. મ લાય—મ લાય. લાય, રાય માં ઇકારને સ્થળે લઘુપ્રયત્ન
યકાર આ ન્ની પ્રતિમાં દેખાય છે. ૧૭. પૂછછ—પૂછતાં ૧૮. પ્રસ્તાવ-
(સં.) પ્રસંગ, યજ્ઞ. ભાવ—(સં.) પ્રેમ.

પૃ. ૨૮૯—૨૫. નિગમ—(સં. યજ્ઞ). યજ્ઞ. પુનિ—(સં. પુણ્ય.)
પુણ્ય. માટિ—લીધે. પુણ્ય હતાં છતાં. અગિઅર—અજગર. ૨૬. દાતાર-
પણિ—દાતાર હતાં છતાં. જયવધજય—જયવિજય. ૨૭. ધનદ-
કૃત્તર—નવકૃત્તર અને મણિગીવ.

પૃ. ૨૯૦—૨૮ ભમ—નેત્ર. ઇહિક્યા—ગૌતમની રત્ની અહલ્યા.
૨૯. પિશિર્થ—પેશિયે. ૩. ધાકિ—દોડો. ૩. પ્રભુ—રાજા ધુવિષ્ઠિર. ૫.
તાહુરિ...ચ્યારિ—તારે ચોરાસીવાળા યોનિના ખાણુ વણુમાત્ર છે.
ચ્યારિ—વણુ.

પૃ. ૨૯૧—૬. વિશમ્બર(સં. વિશમ્બર) પરમાત્મા. ૧૧. મુરુડિ
—મરુડિ ભપર. ૧૪. રુડુ—રુડો, જોખરો, અટકો.

પૃ. ૨૯૨—૧૭. લાભશિ—મળયે. ૧૮. જ્યાચિ—ચાચે. ૧૯.
પણિ—પણે, ત્યાં. ૨૦. વાકિ—(સં. વાક્ય) વચન. ધોઈ પાત્રિ—ધોઈ
પાત્રે, ધોઈલા ઠામમાં.

પૃ. ૨૯૩—૨૩. °પિઈ—પાસે, °દાસ. બ્રહ્મિ—પરમાત્માયે. ૨૫.
શીશ—(સં. શિષ્ય) શિષ્ય.

પૃ. ૨૯૪—૨. ભપરિ—ભપરવટ, ભપરાણું. અસટ—પરાસ્ત, ભેંડો.
૩. છઈ—છ અહીં પ્રથમ પુરુષના અર્થમાં પ્રયોજેલ છે. ૭ અતિત—
(સં. અતિથિ) મહેમાન. ૧૦. મુડુ—(સં. મુખ) મોં. ૧૧ આમોટિ—
(સ્રી.) ઉત્પાદ

પૃ. ૨૯૫—૧૩. પારણાનઈ—પારણા માટિ

પૃ. ૨૯૬—૧૪. માન—માપ.